

Ungarisch Historischer Verein Zürich

**Tizenhetedik Magyar Őstörténeti találkozó
és
Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola
előadásai és iratai**

Budapest 2003

ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA
XVIII. évfolyam 2. szám

ZMTE 43. sz. kiadványa
Harmadik bővített kiadás

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Budapest * Zürich
2004

Szerkesztette és lektorálta:
CSIHÁK GYÖRGY (Zürich)
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

ISBN 963 9349 06 2

Ezen könyv szerzői, szerkesztői, lektorai, gépelői valamennyien ellenszolgáltatás nélkül bocsátották munkájukat a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület rendelkezésére, a találkozókön saját költségükre vettek részt. A találkozók szervezői, lebonyolítói, számtalan segítője minden munkát önként, fizetés nélkül végzett. *Fizetségük legyen a nemzet hálája!*

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

*Az Egyesület ezt a könyvet ingyen küldi 300 magyarországi
és tovább 70 ország 165 intézménye könyvtárának*

*A kiadásban közreműködött a Heraldika Kiadó
H-1113 Budapest, Takács Menyhért u. 5.
Tel./fax: 36-1-209-6078; 36-20-973-6120
Email: heraldika@heraldikakiado.hu
www.heraldikakiado.hu*

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesül a magyar őstörténet kutatását

Zürich Kanton és Zürich városa 1986-ban az FD 16.10.86, AFD 86/1056 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az Egyesület részére tett pénzadományt az adakozó illetékességi helyének előírásai rendjében adóelszámolásában érvényesítheti minden olyan országban, amely a Svájci Államszövetséggel a kettős adóztatás elkerülésére megállapodást kötött.

Az Egyesületet az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezetet.

Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akikről a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozón és a Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskolán elhangzott előadásokat tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a műsorban szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkéből is kimaradt.

Az egyesületet előterjesztették az Európa Tanács „René Descartes 2002” tudományos díjra.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága
Schweiz - 8047 Zürich, Postafach 502
Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1
E-mail: zmte@freemail.hu

Tartalom

Előszó	9
Az előadások teljes szövege	11
Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)	Az őstörténeti szenzációk tartalmi háttere (előszó helyett)13
Zachar József (Budapest)	Magyar történelem - magyar rendvédelem17
Varga Csaba (Pilisszentiván)	Idő és ABC24
Bednyák Attila (Székesfehérvár)	Hozzászólás a magyar és az egyetemes középkor történetéhez ..29
Szekeres István (Budakalász)	Elődök és előzmények43
Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)	A magyar nép és nyelv eredetéről59
Szabó István Mihály (Budapest)	Vezérfonal a magyar és az uráli népek őstörténetének áttekintésére69
Mesterházy Zsolt (Budapest)	Hol keressük a ragozó nyelvű népek őshazáját Euráziában: ...105
Lindegger Peter (Winterthur)	Über das wort „ARVISURA“ Az „ARVISURA“ szóról116
Dudás Rudolf (Vancouver)	Valós őstörténetünk alapjai118
Cser Ferenc (Melbourne)	A magyar népművészet történelmi vonatkozásai123
Záhonyi András (Budapest)	A folyamközi (mezopotámiai) írásemlékek értelmezésének nehézségei139
Marton Veronika (Győr)	Gilgames (Nimród) eposz147
Tímár (Timaru) Sándor (Ingelheim)	A Jóanya/Istenanya törzse Kelta vallás, hagyományok, művészet és világkép150
Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest)	Miért kazár módra?158
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A határok védelmének megszervezése a honfoglalás után164
Herényi István (Budapest)	A harkák törzsi és nemzetségi szállásbirtoka169
Horváth Lajos (Veregyház)	A csodaszarvastól az ökörfejig - magyar-kun mondai és heraldikai hagyomány Moldvában175
Vajda Gábor (Szabadka)	Aracs múltja és jelene. Az ősi pusztatemplomtól a nemzeti folyóiratig181
Herényi István (Budapest)	A kunok Magyarországon184
Horváth Lajos (Veregyház)	Magyar hírszerzés a tatárok földjén 1319-1321-ben185
Martyné Vágó Stefánia (Budakeszi)	A magyar Pálos Rend története191
Juba Ferencz (Bécs)	Magyarország tengeri rendészetének vázlatos története195

Juba Ferencz (Bécs)	Belvizi rendészetünk, azaz a Folyamőrség	197
Nagy Kálmán (Budakeszi)	Fegyelmezés, büntetés, megtorlás - vagy nevelés	201
Pandula Attila (Budapest)	A partizánok elleni harcokban érdemeket szerzett magyar rendőröknek adományozott kitüntetések a második világhábotú időszakában	204
Csámpai Ottó (Pozsony)	A végvári vitézek - a török hódoltságon kívüli Magyarország határőrei (Négy Esterházy egy hullása a vezekényi csatában) . .	211
László Péter Sándor (Gyergyószentmiklós)	Ökotúra útvonalak formálhatók az ősi Erdély területén. Arisztotelész, Sztrabon, Ptolemaiosz, Herodotosz nyomán . . .	216
Sörös István (Felsőörs)	Az ókori megalitikus építészet	222
Science 2000. november 10.	The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective A paleolitikus Homo sapiens sapiens származási hagyománya a meglévő Európaiakban: Az Y chromosoma áttekintése	239
Függelék		251
	A ZMTE őszinte története XVIII	253
	A ZMTE őszinte története XIX	254
	Jegyzőkönyv	256
	Előadások foglalata	257
	A rendezvény szereplői	267
	Házirend	268
	Nyilatkozat	269
	Műsor	270
	Meghívó (Hódmezővásárhely 2004)	272
	A ZMTE Tudományos Tanácsa	273
	Statisztikák	274
	Előző 4 kötet tartalomjegyzéke	276
	Kiadványaink	284
	Asztaltársaságaink	287
	INFO	288

Előszó

A kedves olvasó csonka kötetet tart kezében. Csonka azért, mert a történelmi iskola anyagának nagyrészt a társrendező magáénak tekintve, fűzve, ISBN szám nélkül megjelentette. Így ezek az előadások kötetünkben – a legnagyobb sajnálatunkra – kimaradtak.

Csonka ez a kötet azért is, mert őstörténeti találkozásunk se úgy sikerült, ahogyan megálmodtuk, előzőleg már tizenhat alkalommal. A tárgy – mai divatos kifejezéssel élve – parttalanná vált, igazolva azt, a már korábban fölmerült gyanút, hogy a korai magyar történelmet gyökeresen új szemléletmóddal kell kutatnunk. Ebből a szempontból viszont ez a találkozásunk a megújulás első jele.

A forradalminak számító útmutatást a genetikusok vizsgálati eredményeinek ismertté válása adja. A gondolat minden eddigi kiadványunkban megjelent, de magyar szemléletű, tudományos alapú elemzését Szabó István Mihály akadémikusunk itt közölt dolgozata adja. Nem ígérhetem, hogy a következő találkozásunk kötete már az új út mérföldköve lesz, de biztosan továbbmegyünk az új úton. Le kell zárjuk a százötven éve tartó meddő vitát. A gyökeresen új tudományos helyzetben új kérdéseket kell fogalmaznunk és az ilyen találkozók az új kérdések megválaszolására kell törekedjenek.

Ezt az új utat meghatározza a természettudomány két egybevágó nagy eredménye: az európai génkutatás összefoglalója és Henkey Gyula, a Kárpát-medence népein végzett etnikai-embertani vizsgálatának eredménye. További biztos fogódzkodót ad a Tarih-i Üngürüş ösgeztánk, mint írott forrás (kizárólag a Blaskovics József fordításában megjelent 1982. évi kiadás a mérvadó) és Cser Ferenc "töprengése".

Nem tartom véletlennek, hogy az itt névszerint felsorolt valamennyi személy a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja.

Azt pedig nem mi mondjuk, hanem a világ többi részének legjobb genetikusai közül tizenheten, az USA-tól Ukrajnáig, hogy mi magyarok, a Kárpát-medencében itthon vagyunk úgy 40-35'000 éve.

Adja a magyarok Istene, hogy a következő negyvenezer évet is megéljük.

Zürich, 2004. áldás hava

Csihák György

Az előadások teljes szövege

Az őstörténeti szenzációk tartalmi háttere

Mostani őstörténeti találkozónk több szenzációs előadással is szolgál. Ezeket saját kiváló tartalmukon túl olyan fontos összefüggések teszik érdekessé, melyekre talán nem is nagyon gondolunk, ezért szeretném felhívni a figyelmet rájuk.

Nagy adósságokat halmozott fel az őstörténet kutatás és nagy hazugságokat, mert mindig a legegyszerűbb dolgokat a legnehezebb elhinni és talán a legnagyobb hazugságokat a legkönnyebb. Ez legalábbis egy idő óta törvényszerű gyakorlatnak látszik. Okát bizonyára az emberek között jelentkező anyagi nehézségek és erőforrás hiányok között kell keresnünk, amikor könnyen érvényre jut a józan ész erejét gyengítő, korlátozó hatalmi befolyás. Igen elgondolkodtató, hogy a közvetlenül ismert múltban erősödött fel ez a durván beavatkozó irányzat, holott a történelem azt hirdeti a mai emberiségről, hogy összehasonlíthatatlanul nagyot fejlődött a közvetlenül elérhetetlen múlt embereihez képest.

Mégis a valóságban az emberek utóbbi időbeli tömeges elterjedése együttjár mind nagyobb alávetettségükkel, kiszolgáltatottságukkal, aminek anyagi és szellemi oldala teljessé egészíti egymást. Ez alól nem mentesíti őket a társadalomként felfogott emberösszesség meghirdetett magasszintű hatékonysága, hiszen ennek az állítólagos nagyfokú teljesítménynek együtt kellene járnia a minden ember számára jelentkező anyagi és szellemi korlátok eltüntetésével. Azok pedig inkább folyton növekednek, sosem látott erővel és veszéllyel.

Az anyagi nehézségek egyik fajtája a környezetrombolás, illetve a károk helyreállításának elérhetetlenül magas költsége. Így van ez még akkor is, ha lehetséges a mainál sokkal több embert is elképzelni bolygónkon. Vannak forgatókönyvek a több tízmilliárdos emberiség ellátására a mai körülmények ésszerűsítésével is, ám sokkal kecsетetőbb, ha másféle megoldással, a növekvő szellemi, tudományos nehézségek felszámolása után a maitól jobb technikai módszerekkel lesznek orvosolhatók a bajok. A filozófusok legalább, régóta figyelmeztetnek a szellemi befolyásolás veszélyességére, ami nemcsak egyénenként egyoldalúsítja, pusztítja az emberi teljesítményeket, hanem az összemberit is lefokozza, zsákutcába viszi.

A filozófia tehát képes érzékelni a mégoly kismértékű és előnyösnek látszó jelen szellemi befolyásolás hosszútávú és nagyarányú veszélyeit, bár felszínesen az eddigi legnagyobb filozófiai teljesítményt éppen ideológiaként szokták értékelni. Ám hogy nem az volt, jól bizonyítja Platón szándéka a korábbi tökéletesség visszaállítására, és az ő erős hatására beindult folyamat mai végponti eredményeinek már-már a szándékoltat megközelítő nagyságrendje. S hogy mégis minden rendben, azt nemcsak mai elkerülhetetlennek látszó alávetettségeink jelzik, hanem a tudományos-technikai fejlődés jellege, olyan hiányosságai, amikre Arisztoteléstől Heideggerig sokan felhívták már a figyelmet.

A régmúltnak a Hamvas Béla-típusú feltárái ismételten hangoztatják a technikai civilizációnkat megelőző szellemi civilizáció magasabb rendűségét. Mivel a szóbeliség és írásbeliség határán születő filozófia utóbbit vezette győzelemre, éppen ennek az írásbeliségnek a természete miatt tudott maga a filozófia is átalakulni a Föld különböző szellemi mozgalmaiban valódi ideológiává, annak minden hátrányával. Bizony érdekes, hogy éppen mostanában, az írásbeliség és a képi végtelenítés korszakhatárán valósul meg a nyelvelemzés teljessége, adatokkal és összefüggésekkel szolgálva a számítógépes, vagy elektronikus korszak nyitányán, éppen az írásbelit megelőző kor képi jellegzetességeiről.

Azaz arról, hogy kezdetben miként viszonyultak a jelek a jelzett dolgokhoz, s e kapcsolódások hogyan terjedtek el minden emberi közösségben az egész Földön. Azért nagy jelentőségű tehát a nyelvtörténet kutatás és az írástörténet munkássága, mert a nyelv és az írás természetének és történetének megismertetésével lehetőséget teremtenek az ezen nyelven megfogalmazott és írásokkal leírt tartalma felülvizsgálatára, eredeti értelem megragadására.

S az írás elemzésével az írásokat létrehozó emberekről is sokat megtudhatunk, az írás átadásával és átvételével kapcsolatosan a kultúra közvetítésére is több fény derülhet. S amint az írás is állandó tudott maradni mégoly eltérő korok közepette, ez a kultúrával ugyanígy volt, mégha a hordozó népek, emberek változtak is.

Azon a szálon visszafelé haladva, amihez a Platón-Arisztotelész kettős, azaz az optimális lehetőség és a megvalósítható valóság kettőssége vezetett a történelemben, a nyelv és az írás gyökerei elvezetnek a filozófia előtti állapotokhoz. Innét kiindulva viszont nem kell szükségszerűen mítoszokhoz érkezni, mert mítosznak azok csak a filozófia felől látszanak. Hisz a filozófia létrejöttét éppen annak köszönheti, hogy a mítosz közvetítette világ és tudás ismeretlenné és értelmetlenné vált bizonyos körülmények között.

Tudásra viszont szükség volt, sőt, a valóban új viszonyok közötti boldoguláshoz új típusú tudásra támadt szükség. Ez újfajta megszerzési módjában különbözött a régítől, azaz a tudás keletkeztetésében, a világ tapasztalati elsajátításában.

* Darwin csak az organizmus fejlődését írta le. Szerk.

Mialatt a korábbi típusú tudás hatékonyan működő cselekvési hagyományokban összpontosult. S bár e hagyományok az egész Földre képesek voltak kiterjeszteni birtoklóikat és bizonyos körülmények között létrehozták a nagy ókori civilizációkat, ám ezek végromlása, elpusztulása a folytonosan előrehaladó fennmaradás helyett, bizonyos kihívásokra nem megfelelőként mutatják be az írásbeliség előtti kultúrát.

A szóbeli áthagyományozás mellett megvolt tömeges írásbeliség hiánya nem azért vehető bizonyítottnak, mert nincsenek ilyen leletek, vagy mert nem volt arra alkalmas írás a régmúltban, hiszen legalább harmincezer éve rendelkezik ilyennel az ember. Az egész kultúra jellege volt olyan, hogy az ismereteket, a tudást többféle szóbeli módon, de mindig egységesen közvetítették, aminek teljességéről az írásbeliség térnyerése és győzelme után már csak nyomokban értesülhetünk.

Az a teljes világkép, ami e szóbeli és képi hagyományokból kirajzolódott, szintén az írásbeliség mellőzésére utal, sőt gyaníthatóan egyenesen arra mutat, hogy az eredeti tudás átadás, utókorra hagyományozás módszereit először kialakítók kifejezetten a szóbeliség és képiség körében kívántak maradni. Így e körben, jellegben maradt meg a gondolkodásuk is.

Itt nem célunk annak eldöntése, hogy vajon a földi kataklizmák gyakori megrázó élménye s eleven régmúlt emléke volt-e az oka eme módszer létrejöttének és működtetésének, aminek révén a kultúra egésze átadható volt a mondai, mesei és egyéb szóbeli közlésekkel, szokásszerű vagy szent megnyilvánulásokkal, a Biblia pauperumként szolgáló csillagos égre felvetített földi emberi ismeretek, viszonyok és összefüggések képi közlésével, - vagy pedig azért szájhagyomány útján folytatódott az időben a kultúra, mert egyszerűen ennyire futotta az akkoriak képessége, lehetősége: még nem találták fel a meglévő írásuk ilyen való felhasználását. Az itt következő további érvek a tudatos válasz tényét erősítik.

Hiszen két dolgot legalább meg kell jegyezni. Az egyik, hogy a Föld semmivel sem vált veszélytelenebb bolygóvá a mi korunkra, mint volt pár tízezer évvel ezelőtt. Most is kisméretű égitestek valóságos alagútjában halad, amelyek közül valamelyik, avagy egy távolabbról érkező bármikor eltalálhatja. Erre vonatkozóan valóban "nem tudhatjuk sem a napot, sem az órát". A pusztítás nagyságát az égitest mérete arányosan meghatározza. Tíz kilométeres átmérőtől kezdve a Föld és lakói teljesen megsemmisülnek. Ezek összeszámolását, illetve feltérképezését körülöttünk azután kezdte meg a NASA, hogy a közelmúltban lefényképeztek egy becsapódást a Jupiterbe, ami krátere Földnyi átmérőjű lett. A kisebb becsapódások pusztító hatására vannak földi emlékek is, vagy ott van a Mars, amelyről elszőkött a víz és a légkör, s északi féltekéjéről hiányzik a kéreg, vagy a Vénusz, ami egészéről hiányzik ugyanaz, s utóbbi visszafelé forog, a többi bolygóhoz képest. Mindez a becsapódások következménye, tehát nem túl rózsásak a kilátásaink, ha nem teszünk semmit ellene. A régiek azt biztosan megtették, hogy a tudásátadást a szóbeliséggel biztosították a katasztrófák utánra is. Szinte nyomon követhető az így keletkezett didaktikusságra és a teljességre.

A másik dolog, hogy mi még a Naprendszer is alig ismerjük, alig nézünk a csillagos égre, míg abban a régi korban az egész Égi Malom, az Északi Sarkcsillagtól a Déli Sarkcsillagig terjedő óriási gömb, melynek a Nap-pálya az egyenlítője, összes látható csillagát ismerték, alakzatokba foglalták. Egyes feltételezések szerint nemcsak a földi kitüntetett nézőpontból. A mitológia sem más, mint ez égi malom viszonyainak taglalása, benne a világ, illetve a Naprendszer keletkezésével. És ennek az égi világnak a feledésbe merülése bizony együttjárt a technikai képességek lehanyaglásával is, legalábbis abban a vonatkozásban, amire szükségünk lenne a veszélyes kis égitestek elhárításában. És ne feledjük, a mítoszok az egész Föld minden népénél ugyanarról szólnak, tehát abban a régi korban megvolt a kulturális egység az egész emberiségre kiterjedve.

Mi is érezzük ennek az egységnek a szükségességét, s már tudjuk, nélkül nem lesz képes az emberiség azokra a nagy űrbéli teljesítményekre, amiktől további léte függ vagy függhet. S ha a kettő összefügg a mában, össze kellett függenie a régmúltban is. Ettől azonban még megtörténhetett a katasztrófa, s akkor a mostani magunkat esetleg felülmúló akkori emberi teljesítménynek tekinthető a kultúra továbbélése a túlélőkben.

Az újkőkori forradalom hiánya, helyette a megelőző harmincezer éves folyamatos fejlődés a Kárpátoktól a Kaukázusig, s az írás mai fejlettségi szintet megüthető jelenléte ugyanakkorról, szintén át kell alakítsa az eddigi felfogást és szemléletet a régmúltból. Ugyanakkor csak bizonyos további tényezők hatására utalva lehet igazán pozitív tartalommal megtölteni e megváltozott szemléletet. Hogy ne pusztán vállrándítással intézzük el a dolgot: na és, mégha oly régiek is az írásjelek, ettől még mi most fényévekkel fejlettebbek vagyunk, mint az őseimbek.

Ezt az üresnek látott régmúltat cáfolja például az írásjelek létrehozásának logikája és a jelekkel szemben támasztott maximális követelmény teljesülése. E logika vagy eljárás azonos a ma legfejlettebbnek tartottal, azaz a feladatot ma sem oldhatnánk meg kiválóbban Hiszen csupán két jelforma, az egyenes és a görbe vonal (félkör) alkotja az írás alapját, annyival megtoldva, hogy az egyenesnek három helyzete lehet, a függőleges, a vízszintes és a 45 fokos ferde. Varga Csabának ugyancsak fantasztikus teljesítménye, hogy a földön elterjedt meghatározó írások rengeteg jelének formáit, alakzatait vissza tudja vezetni erre a négy alapformára, illetve ezekből

felépülésüket a legvilágosabban és a leghatározottabban bizonyítja. S ez még csak a kezdet, mert magának a ma magyarnak mondot nyelvnek a természetét kutatva, a szóalkotó, értelemalkotó gyökök egyedülálló jelentései eredetisége, kiindulása, s a mássalhangzókig és magánhangzókig lebontott nyelvi kifejező erő olyan őskori emlékké nagyítja nyelvünket, amely mellett eltörlül minden véletlenül megmaradt tárgyi alkotás.

Varga Csaba zseniális találmánya tehát, hogy felépíti a harmincezer évre visszanyúló leleteken lévő jelek alapján rekonstruált e négy alapjelből a lehetséges optimális jelkészletet, majd bizonyos triviális axiómák szerint elvégzi az azóta megjelent írások jeleinek viszonyítását azokhoz a jelekhez, s a sorozatban feltárolt azonosságok miatt végül azonosításukat a jelkészlettel. A legnagyobb szenzáció öt meglepő azonosság e feltárt ősi írással: 1. a hat és félezer éves tatárlakai jelektől a mai napig a Kárpát-medencében folytonosan használt magyar betűírás és számírás, amit (székely) rovásírás elnevezés alatt ismer a világ, jeleinek azonossága; 2. a sumer vagy szumir írás azonossága; 3. az egyiptomi mindhárom, a démotikus, a hieratikus és a hieroglif írás azonossága; 4. a kínai írás azonos volta; 5. végül a latin írás azonossága ezzel az ősi jelkészlettel. Természetesen ezek mellett a kiemelkedő szenzációk mellett a kisebbek - a föníciai, a héber, a görög, az arab írás azonossága - is igazán nagy eredményeknek számít, tehát Varga Csaba teljesítménye igazi áttörést jelent, aminek jelentőségét valószínűleg nehéz túlértékelni.

A tudás rögzítésének, lejegyzésének írásbeli lehetősége, illetve módja tehát végül eltorzította nemcsak a tudást, hanem annak áthagyományozási és fejlesztési lehetőségeit is, éppen a korlátozott mivolta miatt, amire például a szofista filozófusok már felhívták a figyelmet. S amit megfigyelhetünk az egész írásfejlődés során, de különösen az egyiptomi, a sumer és a kínai jelifejlődésben. E korlátok azonban szükségszerűségekkel váltak az ideológiákban, a bibliaszerű szentírások tekintélyének, és egyáltalán a tekintélyeknek a megnövekedésével. Nem hagyható itt figyelmen kívül az a megfigyelés sem, hogy eleinte a templómépítő népek, illetve a templomgazdaságok, majd az istenkirályságok csak a 40. északi szélességi foktól délre jelentek meg, valószínűleg annak következtében, hogy a Föld bolygó jellegére, s abból kifolyólag sok fontos dologra csupán e szélesség fölött tud magától rájönni az emberi elme, megfigyelve a csillagászati, időjárési és egyéb viszonyokat. Valamint ugyancsak fontos annak az óriásgépnek a létrejötte és működése is e tekintetben, amelynek alkatrészei, fogaskerekei élő emberek voltak, tehát a gép ma már felidézhetetlen, nyoma sincs, ugyanakkor működésének eredményei a ma elérhetetlen teljesítményt jelentő olyan megalitikus és nagy építményekben nyilatkoztak meg, mint az egyiptomi piramisok, illetve az ókor egyéb csodái. Alkothatunk azonban fogalmat az óriásgépről a mai hadseregek alapján is, amelyek valamiképpen annak egyeneságú és egyetlen visszamaradásai.

Érdekes párhuzam, hogy az igazi demokrácia már az írás születésekor jelen volt, annak régiségeiben megvalósult, ami aból látszik, hogy akkor még mindenki hozzá tehetett a maga teljesítményét az írott anyaghoz, és a legegyszerűbb elvek szerint lehetett lejegyezni a legnagyobb szerűbb mondanivalót is. Mindez érvényes volt a műveltség többi területére is. S jellegzetes a demokrácia első kibontakozásakor, hogy a filozófia felvirágzásával inkább a korábbi aranykor lett a mintaadó, s maga Platón sokkal többre becsülte saját szóbeli előadásait, mint a ma megcsodált írott dialógusait. És az írás története viszont megerősíti e felfogás helyességét, beazonosítván a kultúrnépek mozgását, a kultúra mérhetetlenül nagyobb mivoltára világít rá, mint ami az írásokban megmaradt.

Az ember tehát mindig magas színvonalon gondolkodott és cselekedett, s éppen az írástörténet mutatja, hogy ez a természete mindig megvolt minden embernek, tehát bárki alávetése bárkinek jogtalan és káros. S mivel az alávetés jóidő óta gyakorlat - a Fekete-tó Vízőzön következtében, a fegyveres pásztortársadalmakból, illetve az istenkirályságokból kiindulva - a Földön, amit az írás ideológikus szerepe megerősített, igen szerencsés és hasznos dolog az írásművészet titkainak feltárása az alávetés megszüntetésének érdekében. Így az írott ismeretek felhalmozásának menete és célja megismerhetővé válik, hiszen eddig sok minden elsajátítása elképzelhetetlen volt abban a formában, ahogy a régiek életét elképzeltük. S ez az újfajta igen régiség még további gondolatokat is támaszthat: feleslegessé válhatnak a különböző keletkezés elméletek, nyilvánvalóvá az emberi kicsinyesség valósága az univerzummal szemben, ugyanakkor világossá válhat az emberi univerzum és a világ azonossága, s esetleg érthetővé válik annak az életteli végigfutásnak az automatizmusa, melynek során sem nem a darwini,* sem nem a lamrcki evolúció valósul meg, hanem az egyszerűbben rejlő bonyolult lehetőségek valósulnak meg, egészen az ember előttig. Az emberről ugyanis ennek tükrében addig már semmit sem szabad mondani, amíg fel nem tárul az írás új történetéből, hogy mit tartott magáról, saját eredetéről annak a régi kornak az embere.

Egyébként a magyar rovásírással kapcsolatban bizonyos akadémiai körökben azt szokták hangoztatni, hogy az csak a reneszánsz után terjedt el igazán nálunk, mintegy divatként, talán a székelyek találmányának romantikus utánzataként. S a magyar díszítőművészet virágairól, jeleiről is van olyan vélemény, hogy a reneszánsz hatására született, a reneszánszból érkezett. Az ügy mögött a valóságos összefüggés az, hogy ha a reneszánsznak szabadott visszanyúlni az antik ókorhoz, akkor nekünk is a saját magyar ókorhoz, saját ősműveltségünkhöz. S nem is annyira visszanyúlnuk kellett, mint csupán az addig írtott, tiltott műveltségi elemeinket elővenni a kitartó,

bátor egyéni megőrzésből és szabaddá tenni az köz javára, a nyilvánosság számára. A mostanában igen fel-erősödött kutatások a történelemhamisítások ügyében ráadásul megállapították, hogy a második nagy hamisítási hullám a reneszánsz elején történt. Azaz észnél kell lennünk itt is, mert eddig az említett körök Hunyadi Mátyás nyakába varrták a múlt nagyítását a hun felmenőikig. Bonfiniből ugyanakkor csak részletek vannak még mindig magyarra fordítva. Ha az első és második hamisítási hullám leleplezésével feltárulhat végre igaz történelmünk, arra is igaz lesz, hogy a reneszánsz idején az eredeti magyar krónikák alapján emlékezett igaz magyar előzményekhez nyúltak vissza történetíróink.

Nagyon fontos tehát, hogy pontosan lássuk azt is, miben áll a jelentősége egy-egy magyar őstörténeti felfedezésnek, kutatási eredménynek, túl azon az érdemén, amellyel saját szakterületén bír. Gondolnunk kell arra is, hogy milyen tudományterületekre, ismeretekre lehet jó hatással az új mondanivaló, mit szabad és mit nem megszületése után még továbbra is gondolni régmúltunkról és magunkról. S nem utolsó sorban arra is illenék figyelniük, miképpen módosul a magyar őstörténet feltárásával az emberiség egyetemes őstörténete, ami a régmúltban visszafelé egyre közelebb áll egymáshoz, sőt egyre inkább azonos.

Magyar történelem - magyar rendvédelem

Ezévi nyári nagyrendezvényünk központi témája, a rendvédelem máig széleskörűen többszörösen félreértett. Elsődlegesen fogalmi zavar okozza ezt, ezért sokan még az önálló tudományterület létének jogsultságát is kétségbe vonják. Egyesek a múltbéli sajátosságok félreértésével a had-, mások a legújabb kori fejlemények leegyszerűsítésével a jogtudományok közé kívánnák sorolni a német nyelvterületen közrendnek (öffentliche Ordnung), a francia nyelvi övezetben közbiztonságnak (sécurité publique) nevezett kérdéskörrel való tudományos foglalkozást. A kétfajta külföldi megközelítés máris logikusan felidézi, hogy a kutatók a vizsgálandó jelenségegyüttest általában ugyanúgy kívülről érkezettnek tekintik, mint ahogyan számosan más vonatkozásokban a magyar történelmi fejlődés valamennyi jelentős szakaszát másoktól átvett és meghonosított eljárásokként jellemzik. Amennyiben a tudományos körökbeliek közül egyesek mégis elfogadják a rendvédelem önálló kutatásának indokoltságát, ezt ők is csupán ennek a korszerűnek nevezett államokhoz, az ezekben megszülető, az egyéni szabadság- és tulajdonjog túlhangsúlyozását képviselő magánjoghoz kötésével teszik.

Ez azonban erősen félrevezető, hiszen a megtévesztőleg felvilágosodásnak nevezett eszmeáramlatban és az érdeemben semmitmondó szabadkőművesség nevet felvett hatalompolitikai irányzatban egyesültek által megteremtett és két évszázada követendőnek tekintett újvilágbeli mintaállam előtti időben is léteztek államszerveződések. Ezzel együtt pedig hosszú ideje élt már a közjog, vagyis az állam egészére vonatkozó alkotmány-, közigazgatási, pénzügyi, büntetőjogi rendszer ugyanúgy, mint a tulajdon-, öröklési, házassági és családjog, mindaz, amelyen a rendvédelem alapul.

A szabad akaratból együttélő emberek közössége egyébként már az államalakulásokat megelőzően kezdettől szabályozta közös életét, és gondoskodott a felmerülő zavarok elhárításáról is. Ha már a turáni és az iráni térség korábbi jelentős államalakulatait és azok előzményeit agyonhallgatják is, a görög és római világot előtérbe helyező és túlhangsúlyozó kutatók legalább a sokszoros fogalomváltozáson átment és a ma is használt szó eredetére emlékezhetnének. Az ógörög politeia és az átvett latin politia egyaránt kezdetben az állam helyes igazgatásának tudományát jelentette, ezt örököltette át évszázadokra a német Polizei és a francia police kifejezés eredeti jelentése ugyanúgy, mint számos más európai nyelvi változaté.

Tartalmilag sokat mondó, hogy a latin nyelvű középkori magyar közigazgatásban a ius politiae fogalmat a törvényes államhatalom értelemben használták. Ez alatt a közösségbeliokről való gondoskodás jegyében a köznyugalom fenntartása érdekében a közbiztonság, a közrend és a közegészség érdekében kifejtett törvényhozás és valamennyi kormányzati intézmény összehangolt tevékenységét értették függetlenül attól, hogy a természet rendje bomlott-e meg, a társadalom életét zavarták-e meg, vagy az államélet ellen következett-e be támadás. Mindez kezdetben és még sokáig az együtt élő emberek szabad társulása során általánosan elfogadott szabályozást és a felmerülő veszélyek együttes elhárítását jelentette. Így volt ez mindaddig, amíg a közhatalom gyakorlásának és az emberi tevékenységnek egyes területei szét nem váltak, a magyarság eleinél is.

Mivel meggyőződésünk, hogy nemzeti történelmünk kezdetektől napjainkig egyedi és sajátos, ezért nem általában az emberiség múltját idézve, hanem ezt a magyar utat követve kívánunk ezúttal a rendvédelemről, vagyis a magyar rendvédelemről szólni. Még e tekintetben is korlátozással kell élnünk, a Kárpát-medencében ezeregszáz esztendővel ezelőtt végleges hont foglaló magyarság rendületlenül, bár ezernyi megpróbáltatás alatt, továbbélő államiságához kötjük mondanivalónkat. Az ennél korábbi, máig erősen vitatott előéletre vonatkozóan elsődlegesen az egyértelműen értelmezhető források hiányában nem térünk ki, a későbbi magyarságot alkotó, kezdetben külön élő közösségek szokásjogon alapuló rendvédelméről csak röviden és általánosságban szólnunk.

A korai időkben nemzetségenként elkülönülten, majd törzsben egyesülten élők számára is meghatározó volt az önvédelem két alapvető megnyilvánulása: az elhatározott önszerveződés és a birtokba vett szállásterület rendjének a közös védelme. Ezt mindenkor együttes döntés alapján egy személyben az adott közösség élén álló nemzetség-, majd törzsfő irányította, aki a túlvilággal való kapcsolata alapján volt minden tekintetben a többiek elismert vezetője. Veszély a közösséget már e korai időkben is több felől fenyegette, a természeti csapásokkal kapcsolatban a táltosként való fellépés került előtérbe, a többiekkel belülről bármilyen módon történő szembefordulás esetén a bírói, míg külső támadás esetén a hadvezetői. Más szavakkal a rendvédelem máig továbbélő három alapvető területének irányítása még messze nem különült el, miként a fellépés is a szükséges méretet öltő közösségi jellegű maradt, külön erre szakosodottak jelenléte nélkül.

Ez magában hordozza azt a tényt is, hogy megelőzésről sem volt szó a mai értelemben a közösségi önvédelem egyetlen területén sem. Így maradt ez a hétmagyar törzsszövetség idejében is, csupán a szakrális, bírói és hadi-vezetői főhatalom gyakorlásának jogát közös akaratból a választott fejedelemre ruházták az egyezségekre lépett

törzsfők. A bírói hatáskörrel kapcsolatosan feltétlenül említésre méltó, hogy az egymásra utaltak közössége vagy annak egyes tagjai ellen vétőkkel szemben a leghatásosabb visszatartó büntetés a többiek részéről megvalósított belső vagy külső kiközösítés volt.

A 892-es hadjáratlal megkezdődött Kárpát-medencei végleges honfoglalás és a Magyar Fejedelemség megermentésének a 907-es világraszóló pozsonyi csatagyőzelemmel való lezárulta közti időszakban történt a máig, bár nyolc és fél évtizede döbbenetesen megcsonkítottan élő állam létrehozása. Ebben a rövid, de történelmi időszakban a szállásterület-váltás, az ehhez szükséges menetvonalak kijelölése, azok biztosítása, a vonuló tömegek védelme, a beérkezettek letelepítése és főleg ennek, a folyamatosan a Keleti és a Déli Kárpátok hágóitól a Morva és az Enns folyó vonaláig, valamint az Adriáig birtokba vett óriási területnek a kívülről érkező támadásoktól való megóvása a törzsenként szervezett fegyveres erőt juttatta vezető szerephez. Ennek megfelelően a minden korábnál fontosabbá vált belső rend fenntartása is bizonyára a fejedelmi és törzsfői fegyveres kísérek, illetve ezzel megbízott különítmények feladata volt.

A fejedelmi, később nagyfejedelmi államépítés során a kezdetben nyári és téli szálláshelyen, majd egyre inkább véglegesen megtelepedetten együtt élő emberek számára a külső védelem mellett mind jobban előtérbe került a belső: a veszélyes természeti események és fejlemények, valamint a magányos vagy csoportos cselekedetek feltárása, megakadályozása és elhárítása, vagyis az állam rendjének védelme. Ez egyúttal elkülönülést is eredményezett, önállósult a honvédelem a gyepűelve, a gyepű és az országkapuk rendszerének megermentésével. A rendvédelemben pedig megkezdődött és egyre nyilvánvalóbban kibontakozott az államhatalmi funkciók elkülönülése, még ha az intézményülés lassabban haladt és a tényleges önállósulás később is. Folyamatosan kialakult, hogy az államélet élén álló személy szabja meg a kapcsolatrendszer irányító szabályokat, a fejedelmi kíséret egyes tagjainak vált feladatává a szabályok betartásának ellenőrzése, más tagjainak pedig a megszegőkkel szembeni intézkedések végrehajtása. Íme, csírájában megjelent a magyarság körében a törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás későbbi hármasa, amelyben az irányító szervek és a végrehajtó testületek sorra megszülethettek.

Ez a világ egyetlen apostoli királyságának szervezése folyamatában történt meg, és minden szempontból, a fontos előzmények ellenére Szent István nevéhez kötődik. Meggyőződésünk szerint ugyanis csakis az ő tudatos államfejlesztő tevékenysége tette lehetővé, hogy megvalósuljon a rendvédelem minden területe, ahogyan ezt az előadó felfogja. Ez ugyanis nézetünk szerint a természeti rend megbomlása, a társadalmi rend megzavarása vagy az állami rend elleni fellépés esetén szükségessé váló megelőzés, megakadályozás, helyreállítás intézkedéseinek együttesét tartalmazza. Másként megközelítve, ez egyaránt magában foglalja a közbéke fenntartását, a személy- és vagyonbiztonság óvását, a központi vagy helyi hatalmi intézkedések megszegésének megakadályozását, a véletlenül bekövetkező, emberi mulasztásból vagy gonosz akaratból fakadó károkozás megelőzését és helyreállítását, a közösség ellen vétők felkutatását és felelősségre vonását.

Mivel a Szent Korona államában a közjogi főhatalom megoszlott az apostoli király és a nemzet között, közös érvényesítésének alapja nemcsak a gazdasági és igazgatási területen, hanem a hon- és rendvédelem vonatkozásában is a királyi határ- és vármegye-rendszer volt. Ugyanakkor a közbiztonsági feladatok megoldása tekintetében a helyi, egy helyben lakó falusi, városi közösség messzemenő önállóságot élvezett, mondhatnánk, öngazdálkodást valósított meg. Kezdetben ez volt a helyzet a nagyobb közigazgatási egységeket illetően is. Ennek ellenére általánosíthatóan megállapítható, hogy a határmegyékben érthetően a honvédelem állt a középpontban, így a hátrispán után következő legfontosabb hivatalviselő a hadakkal rendelkező őrnagy volt. E kettő gondoskodott az országkapusok, örök és lövők megfelelő letelepítéséről, ellátásáról, ugyanúgy, mint az általuk ellátott hon- és rendvédelem irányításáról. Utóbbi alatt elsődlegesen a személy- és áruforgalom szabályozott menetének biztosítását, ellenőrzését értették. A vármegyék központját a vár jelentette, a várispán irányította a rendvédelmet is, e tekintetben a bűnüldözést közvetlenül a várnagy, míg a bíraskodást a várbíró kezébe helyezte. A várnagy alárendeltségében álltak a hadnagy közvetlen irányításával a századokba és azokon belül tizedekbe szervezett várnépbéliek, akik külső támadás esetén a honvédelemből is kivették a részüket, míg békeidőben a szükséges számban rendfenntartásra vették igénybe őket. A várispán közvetlen alárendeltségében álltak a várszolgák, akik közül kerültek ki a várbéli örök, kapusok, kikiáltók, poroszlók, tömlőcszolgák, csőszök, billogosok, bitangjóság-gyűjtők. Korán elkülönült a többi hatáskörtől a vámszedés, amelynek élére a határ- vagy vármegyei kamaraispán került, ő irányította a vámosok, révészek, sószállítók, pénzváltók ezirányú tevékenységét. A falvakat a falunagy irányította a faluvének tanácsát igénybe véve a rendvédelem minden területén, de a bíraskodásban a falubíró szerepe volt döntő.

Az állam megerősödése a központi hatalom megszilárdulását is jelentette a továbbiakban, az udvarnokok, a későbbi királyi tanács tagjai között a rendvédelmet illetően is országos méltóságok alakultak ki. Így a közigazgatás közvetlen irányítására a határ- és várispánok fölé a nádorispán került, megszületett az országbírói tisztség, a

kamaraispánok összefogása, az összes királyi jövedelem és kiadás központi kezelése pedig egy főtárnok feladata lett, sőt főcsozsi méltóságot is létesítettek. Mind gyakrabban sor került királyi bírának, királyi biztosoknak a vármegyékbe küldésére, majd a várnép megsegítésére követeket, hírvivőket és más személyeket is átvonult az udvar.

Ugyanakkor mind inkább egyértelművé vált az egyházi bíraskodás, azon belül az istenítélet előtérbe helyeződése. Szent István törvénykönyvének tükrében a rendvédelem elsődlegesen a következő területekre terjedt ki: a birtokrend biztosítása, az erőszakos cselekmények megakadályozása, az esküszegés büntetése, az özvegyek és árvák védelmezése, a tulajdonjog érvényesítése, az összeesküvések, cselszövések feltárása, a keresztény tizparancsolat érvényesítése. Szent László korára törvényeinek tükrében fő gondná a tolvajlás leküzdése vált, ám ez Könyves Kálmán korára már ismét háttérbe szorult, és központi kérdés az erkölcsvédelem lett. Nagy Lajos uralma idejében a sarkalatos törvények alapján a nemesi vármegyék kialakulásának korában ehhez az egészségvédelem, ennek jegyében a szegénygondozás, valamint a vásárrend biztosítása társult.

Akkorira már kialakult a rendvédelem középkori magyar szerkezete. Míg a falvakban központi szerephez jutott a falusi bíró, a földesúri bíraskodás érvényesült úriszék formájában a jobbágyság felett. A falu és a földbirtok rendjére egyaránt kerültek, látók, bakterek felügyeltek. A várakban továbbra is a várnagy alárendeltségében örök, cirkálók, virrasztók és darabontok láttak el rendvédelmi szolgálatot, fő feladatá valamennyiüknek a tűz- és vagyonbiztonság fölötti őröködés vált. A mind több és mind népesebb városokban a városbíró állt a rendvédelem élén, az egyes városrészekre a fertálymesterek, ezeknek alárendelt tizedházigazdák és poroszlók vagy hajdúk felügyeltek. Mindezek felett a vármegyegyűlésen választott alispán, a neki alárendelt szolgabírák, esküdtek, valamint a jegyző és a vármegyei törvényszék látta el a felügyeletet, végrehajtották a poroszlók, pandúrok vagy üldözők voltak. Országosan megszilárdult a nádori, országbírói, tárnokmesteri méltóság, a vármegyék élére pedig a központi akarat érvényesítésére királyi kinevezéssel a főispán került, míg a közigazgatás országos szervévé a királyi kancellária vált.

Mindez a jól bevált gyakorlat is súlyos megrázkódtatást szenvedett el a középkori Magyar Apostoli Királyság elbukásával, az ország három részre szakadásával. Igazában alapvető változást elsődlegesen a közvetlenül oszmán fennhatóság, török uralom alá került középső országrész, az úgynevezett Hódoltság népének kellett elszenvednie. E területet a távoli központú idegen nagyhatalom megfontolásai alapján kialakított vilajetekbe szervezték (időrendben budai, temesvári, egri, végül még kanizsai vilajetbe), amelyek élén a gyakran pasa méltóságot is elnyert beglerbég áll, míg az ezeken belüli kisebb közigazgatási egységet jelentő szandzsákokat a szandzsákbég irányította. Az általuk irányított hatalmi szervezet fő feladata az egyre súlyosabb teherterhelést jelentő adók, beleértve a birtokadókat jelentő harács és a gyermekadó behajtása volt. Ez a birtokba vett várakba telepített katonaságnak a várőrségtől elkülönülő része, a magyarországi birtokjövendelmekből fizetett szpáhik feladata volt. Az adózást is irányító pénzügyi hivatalok a vilajet-központokban működtek, ezek vezető hivatalnokai voltak a defterdár. A szandzsák-központokbeli kádi nemcsak a mohamedán hitűek bíróját, hanem az adott terület közigazgatási felügyelője is volt. Mivel a megszállók csak a várakban telepedtek meg, ahol lakosságcsere is végrehajtottak, a Hódoltság nagy részén érvényesülhetett a magyar lakosság tudomásul vett önszerveződése. A várbeliek közigazgatását közvetlenül irányító szubasi tevékenysége ugyanis csupán a falakon belül érvényesült. Az úgynevezett parasztvármegyéket alkotó falvakban és városokban az oszmán hatalom által a helyi lakosok közül kinevezett és fizetett előjárók és mellettük a helybeliek közül kikerült kapitányok vagy hadnagyok, az alájuk rendelt fegyveresek és a bírák voltak felelősek a rendvédelemért.

A kettős királyválasztást követően a Habsburg-uralom alá került nyugati és a nemzeti király alatt élő keleti országrész rendvédelme között kezdetben nem volt kimutatható különbség. Mindkét területen a helyi szabályozások minden eltérő megfogalmazás ellenére azt tanúsítják, hogy fő feladatnak egységesen a vagyon-, tűz-, tisztaság-, közbiztonság- és erkölcsvédelmet tekintették, elsődlegesen az iszákosságot, káromkodást, szidalmazást és rágalmozást üldözték. A továbbbélő, a nádor vagy a nádori helytartó által irányított vármegyékben az alispánok a cirkálással, azaz ellenőrző körutakkal, a szolgabírák az esküdtekkel az ítélszékekben és a hajdúkkal segítették a bűnüldözést, miként ez a szabad királyi és bányavárosokban is a városi tanács által választott bíró és esküdtek révén történt. A rendvédelmi megelőzés és végrehajtás az uradalmakban a botos legények, a falvakban a szolgabíró által kinevezett hadnagy és a hadseregtől átvonult vagy kiszolgált katonákból állított hajdúk, a városokban a városbíró irányította polgárőrség vagy városőrség, vagyis a fertálymesterek, utca kapitányok, tizedházigazdák, tűzvigyázók, vásárfelügyelők, kapusok, kerülők és falvigyázók feladata volt.

A minden kortárs részéről kezdettől mindvégig a Magyar Királyság részének tekintett, de egyre inkább elkülönülő életre kényszerülő keleti országrészben, az Erdélyi Fejedelemségben is ez a rendszer élt tovább, csak anynyi különbséget lehet felfedezni, hogy a korábban a nemesi vármegyékben, székely és szász székekben az alispán, illetve a királybírók felügyelete alatt működő falu-, város- és székbírák segítségére álló rendvédelmi fegy-

vereseket egységesen darabontoknak nevezték. A legfőbb bírói méltóságot ugyanakkor a helyi királyi táblabírák immár ítélőmester néven gyakorolták.

A Habsburg-irányítású nyugati országrész peremén kialakított végvári rendszerben élő katonák nem a polgári rendvédelem alatt álltak. Az ő esetükben a várkapitány alárendeltségében szolgáló soltész, azaz hadbíró, a várőrséget megjelenítő esküdtek és a büntetés-végrehajtásért felelős profosz, összefoglaló néven a seregszék volt illetékes. Ugyanígy a későbbiekben mind nagyobb területet magában egyesítő, az adriai tengerparttól a Temes vonulatáig elhúzódóan folyamatosan kiépített, és az oszmán nagyhatalommal szembeni védelmet biztosító Katonai Határőrvidék lakossága is egészében a Császári Udvari Haditanács alá rendelten katonai igazgatás, rendészet és bíraskodás alatt állt.

Lényegbevágó változás azt követően sem történt, hogy az ország egésze az oszmánellenes háborúk eredményeként a Habsburg-házbeli királyok uralma alá került. Az állandóan országon kívül, Bécsben tartózkodó király és a mellette működő, birodalmi megfontolásokból irányított Királyi Kancellária, Királyi Kamara helyett a nádor, az országbíró és a tárnokmester maradt hagyományosan közvetlen illetékes a magyar rendvédelem különböző területein. Melléjük ugyan megszervezték a Helytartótanácsot a vármegyék és a szabad királyi városok életére vonatkozó ajánlási és vizsgálati jogkörrel, de ez nem kapott irányítási, az alkotmányos életbe való közvetlen beleszólási lehetőséget a rendvédelem területén sem. Nyilvánartása szerint az akkori leggyakoribb rendvédelmi intézkedéseket a csavargás, útonállás, jószáglopás indokolta.

A magyar szempontból trónbitorló, alkotmányellenesen uralkodó II. József ugyan megkísérelte, hogy egyes magyar nagyvárosokban bécsi alárendeltségű, politikai jellegű rendőri igazgatóságokat hozzon létre, továbbá a Helytartótanácsnak alárendelt kerületi királyi biztosokkal a vidéki rendvédelmet is közvetlen felügyelete alá vonja, ez azonban rövid életűnek bizonyult. Ezzel szemben továbbért az egész birodalmát, így magyar királyi felségterületét is behálózó titkosrendőrségi, bizalmi embereknek nevezett levelezőkből álló ügynöki cenzúra- és besúgó-hálózat. Ennek állambiztonsági eredményessége azonban még birodalmi rendőr-miniszter kinevezését követően is csupán a magyar kormányzásokon keresztül felemás módon érvényesülhetett, miközben a fentebb vázolt helyi magyar rendvédelem továbbért. Egyúttal azonban az alkotmányos uralom helyreálltával tovább is fejlődött, a vármegyékben bevezették a csendbírszók kinevezését, és az ő alárendeltségükbe helyezték a hajdúk helyett immár pandúroknak nevezett bűnüldözőket, külön vásárbírák és tömlőcfelügyelők működtetésére került sor, végül a csőszöket felváltotta a nyelvújítás jegyében immár mezei rendőrségnek nevezett testület. Ugyanakkor, miként a korábbi korszakokban is történt, az államellenes megmozdulások esetén karhatalmi tevékenységre a hadsereg alakulatait vetette be az udvar.

Ferenc József magyar szempontból ugyancsak törvénytelen, alkotmányellenes uralma kezdetben az összbirodalomba kényszerítés fegyveres önkényét jelentette a magyarság számára. Jól jellemzően a császári haderő elnyomó és megtorló tevékenységén túl az új típusú összbirodalmi fegyveres rendvédelmi testület, az Osztrák Zsandárság kiépítése azonnal magyar földön kezdődött meg. A magyarországi teljhatalmú császári biztos pedig ugyancsak osztrák mintára kezdett hozzá a birodalomba tagolt magyar közigazgatás átszervezéséhez. A rendvédelmet a polgári közigazgatás által igénybe vett, a császári Legfőbb Rendőrhatóságnak, majd ennek feloszlata után a birodalmi rendőrminiszternek alárendelt városi igazgatóságokba szervezett, valamint községi közbiztonsági biztosok irányítása alá helyezett nyomozók és őrszemélyzetek látták el. Jól jellemzően a Legfőbb Rendőrhatóság elsőrendű ténykedése titkos fürkésző és kutatószolgálatával, egyszemélyi irányításának az Osztrák Zsandársággal való egyesítésével a politikai rendőri jelleget hangsúlyozta, fellépését pedig hatékonyabbá tette az osztrák polgári és büntető törvénykönyvnek, valamint perrendtartásnak a magyar felségterületekre való kiterjesztése, a vád- és nyomozórendszer egybeolvasztása. Ugyancsak a beolvasztást célozta a magyarországi pénzügyi és vámigazgatásnak az osztrák pénzügyminisztérium irányítása alá helyezése.

Változás a kiegyezésnek nevezett közjogi aktsussal, a kétközpontú alkotmányos államiséget jelentő Osztrák-Magyar Monarchia megszületésével következett be. Rövid átmeneti bizonytalankodás, részben a korábbi állapotokhoz való visszatérés, részben a birodalmi jellegű rendvédelem helyi továbbélése után országos megújulás következett be. A rendvédelem ugyanis nem tartozott a közös vagy a közös érdekű ügyek körébe, így a magyar felségterületen ismét a sajátos nemzeti szabályozás érvényesülhetett.

A rendvédelem jogát az új törvényhozás az államnak és a helyi önkormányzatoknak biztosította, így az első rendvédelmi testületeket jelentő rendőrségek közül állami volt a kiemelt fontosságúnak tekintett Fővárosi Rendőrség, a végső szervezettségében tizenhat kapitányságot és huszonhét kirendeltséget átfogó Magyar Királyi Hátrendőrség és a kivándorlást is felügyelő Fiumei Állami Rendőrség. Ezek mellett az egész országban a törvényhatósági jogú városokban az önigazgatású városi rendőrségek játszották a főszerepet, a rendezett tanácsú városokban ugyanakkor csak elvétve került sor rendőrtestület szervezésére. Valamennyi tevékenységét a helyi önkormányzatokon keresztül a Magyar Királyi Belügyminisztérium irányította, a három állami rendőrség központi ve-

zetése közvetlenül valósult meg, bár a fővárosra és a fiumeire az illetékes önkormányzat is befolyással lehetett. Az adott helyi rendőrség nagyságától függött a szakosodás, közigazgatási, bűnügyi, őrtestületi részleg mindenütt működött, de a városi irányítás alatt szerveződtek továbbra is mező- és éjjeli őri, tűzoltó és egyéb korábbi tevékenységet ellátók, sőt még tovább menve, nagyobb városokban akár bordélyfelügyeletet ellátó csoport is működött. Ugyancsak városonként változhatott ennek következtében a szolgálatellátás elvi megközelítésén túl a végrehajtási gyakorlat is. Egységesítési törekvés természetesen jelentkezett a központi hatóságoknál, de még az ezirányú irányelvek kiadására is csupán a századfordulón vállalkozott a magyar bel- és igazságügyi vezetés. Az önkormányzati rendőrségek államosítása napirenden volt, ám az Osztrák-Magyar Monarchia nagyhatalmi szétveréséig nem került erre sor.

A vidék rendvédelmének ellátására hozták létre törvényhozás útján az Osztrák Zsandárság mintájára és az Erdélyben, valamint a Katonai Határőrvidéken egy ideig még továbbbővülő egységeinek betagolásával országos hatáskörrel a többi magyar felségterületen időlegesen helyreállított csendbiztosi-pandúri intézmény helyett a Magyar Királyi Csendőrséget. Ennek testületét, tevékenységét egyre gyakrabban vették igénybe a kisebb települések, mindenekelőtt a rendvédelmi testületet nélkülöző községek és az önálló rendőr-testület szervezését mellőző rendezett tanácsú városok is. Utóbbiak azonban a törvényhatósági jogú közeli város segítségét is igényelhették. A katonailag szervezett őrtestületként működő Magyar Királyi Csendőrség személyügyi és kiképzési vonatkozásokban a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium, míg tevékenységét illetően a Magyar Királyi Belügyminisztérium kettős alárendeltségében állt. A központi irányítást ellátó felügyelőség alá kerületi, továbbá szárny-, szakasz- és járásparancsnokságokat, végül a szolgálatellátás közvetlen végrehajtására őrsöket szerveztek. A külső szerb és román határvonalon a későbbiekben határszéli csendőrőrsöket is működtettek a Határrendőrség tevékenységének segítésére. Egyébként ez a segítség más tárcák alárendeltségében álló intézmények, például a vámhivatalok, közegészségügyi és állatorvosi kirendeltségek, határmenti révhivatalok és erdészeti kirendeltségek, mezőgazdasági belépőállomások, határmenti városok rendőrkapitánysága feladatát is képezte.

Ugyancsak fontos szerephez jutott a dualizmus kori Magyarországon a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium alárendeltségébe helyezett, vármegyei szinten szervezett igazgatóságok által közvetlenül irányított, biztosi kerületekbe és azokon belül szakaszokba tagoltan működő Magyar Királyi Pénzügyőrség. Ezeken túl még számos rendvédelmi területen került sor szakosodásra, így a kezdetben a pénzügyi igazgatásnál közösen kezelt adó- és vámhivatalok is kettéváltak, a vámolási jogkör alapján minősített önálló fő- és mellék-vámhivatalok alakultak a Fővárosi Fővámhivatal alárendeltségében.

Magyarországi méretekben került újjászervezésre az osztrákból a kiegyezéssel kiváló és a Magyar Királyi Igazságügy-minisztérium alárendeltségébe helyezett büntetés-végrehajtási szervezet, amely a budapesti gyűjtőfogházban, az állami fogházakban, országos fegyintézetekben, közvetítőintézetekben, javítóintézetekben és szegedi kerületi börtönben, valamint a királyi törvényszéki és járásbírói fogházakban teljesített szolgálatot.

Színes megjelenésükre tekintettel érdemelnek említést a rendvédelemben csupán áttételesen szerepet játszó olyan testületek, mint az eredetileg Mária Terézia által alapított és tevékenységét felújító Magyar Királyi Nemes Testőrség, az osztrák példa követésével újonnan létrehozott Magyar Királyi Darabont Testőrség, a sajátos magyar történelmi jelenséget jelentő Magyar Királyi Koronaőrség, és a miniszterelnök ellen az Országházban elkövetett sikertelen merényletet követően a hivatalnoki karhoz tartozó addigi terembiztosok és rendfelügyelők helyébe lépően felállított Képviselőházi Őrség.

A trianoni békediktátummal idegen megfontolásokból az addigi területének egyharmadára visszaszorított Magyar Királyság rendvédelmében alapvető változások nem, csupán az új felségterülethez igazítás által szükségessé vált intézkedések következtek. Ezek közül az első megvalósította az örökölt feladatot, az addig önállóan működött önkormányzati rendőrségek államosítását, létrejött a Magyar Királyi Államrendőrség. Ez együtt járt országos rendőr-főkapitányi tisztség és hivatal létrehozásával. Átmenetileg ennek helyébe területi hatáskör-megosztású budapesti és hat vidéki főkapitányságot szerveztek, majd a vidékieket a budapestivel párhuzamosan működő egyetlen vidéki főkapitányságban egyesítették az akkor már Magyar Királyi Rendőrséget viselő szervezetben. Miközben az egyes városi rendőrkapitányságokat igyekeztek egységesíteni, egyre jelentősebb mértékű szakosodás is történt. Ennek jegyében külön gazdasági rendőrséget szerveztek, és felállították az Erkölcserendészeti Központi Hatóságot, a Kábítószereket Ellenőrző Központi Szervet, a Külföldieket Ellenőrző Központi Hivatalt. Az egyes főkapitányságokon belül önállósodott a közigazgatási, a bejelentkezési, a fogház-, a tolonc-, az engedélyezési, az útlevél-, a bűnügyi, az államrendészeti, a politikai rendészeti, a detektív-, a rendőrorvosi, a rendőri büntető részleg, elkülönültek a rendőrtestületen belül a karhatalmi és a különleges alakulatok. A vízi rendészeti, rendvédelmi feladatok ellátására megszervezték a Magyar Királyi Folyamőrséget. A vidék rendvédelmét továbbra is a Magyar Királyi Csendőrség látta el.

A határbiztosítást a Magyar Királyi Határrendőrség a sokszorosára nőtt külső határvonalon kezdetben hét kerü-

letparancsnokságra tagoltan Magyar Királyi Vámörség, majd a szoros nagyhatalmi ellenőrzés lazulását követően Magyar Királyi Határőrség megnevezés alatt másfél száz határőr-őrsön folytatta. A második világháború ki-robbantásakor, a Magyar Királyság szigorúan semleges első évekbeli politikája ellenére ezt a testületet határva-dász-kötelékek formájában beolvasztotta az államvezetés a honvédelmet ellátó Magyar Királyi Honvédségbe. Tovább működött azonban a Magyar Királyi Pénzügyőrség és a vámhivataloknak ez alá rendelt rendszere. A köz-vetlen irányító szerv mindenesetre az addigi Fővárosi Fővámhivatal helyett az újonnan létrehozott Országos Fővámigazgatóság lett. A büntetés-végrehajtás rendszere a maradék országbeli intézményekre korlátozottan ugyancsak a dualizmusból örökölt módon folyt a két világháború közti időszakban. Sor került azonban fejlesz-tésre olyan módon, hogy új állami javítóintézeteket és fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló fogházakat létesítet-tek. Az addigi két testőrtestület helyett a mindkettő utódjának tekintett Magyar Királyi Testőrség élt tovább, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Képviselőházi Őrség folytatta korábbi működését.

Mindennek brutális véget vetett az, hogy az újabb világméretű háborúba is belekényszerült az ország. Mivel ez történelmileg ugyanolyan rövid és alapvető változások nélküli átmeneti időszakot jelentett, mint korábban a Rákóczi- vagy Kossuth-szabadságharc államának léte, így, ahogyan e nagyívű leegyszerűsített áttekintésben azok rendvédelmére sem térünk ki, erről sincs módunk szólni. Csupán megemlítjük, hogy a kormány a kor-mányzó közvetlen alárendeltségébe helyezetten és katonai testületté nyilvánítottan egyesítette a Magyar Királyi Csendőrséget a Magyar Királyi Rendőrséggel, a Magyar Királyi Belügyminisztériumban a rendvédelmi szervek és testületek működésének összehangolása érdekében pedig Államvédelmi Központ néven csúcsszervet hoztak létre. Ezek működését brutálisan lehetetlenné tette az immár, az első világháborúval ellentétben, hadszíntérré vált maradék, de területileg Trianonhoz képest békés úton, nemzetközileg elfogadottan mintegy egykori területének felére visszánövekedett Magyarország nagyobbik részének a német nemzetiszocialista, majd az egésznek a szov-jet bolsevik megszállás alá kerülése, bábkormányok nemzetellenes fellépése. Miként az első világháború végén a Károlyi Mihály nevéhez kötődő Magyar Népköztársaság, majd a Kun Béla tényleges vezetése alatti Magyar-ország Tanácsköztársaság fennállásának rövid idejét is idegen hatalmak érdekében álló, nemzetellenes terror jel-lemezte nemzeti rendvédelem helyett, ez következett be a második világháború zárószakaszában is Szálasi Fe-renc és Rákosi Mátyás rémuralmának beköszöntével. Nem véletlen, hogy a korábbi, a két világháború közti bé-keidőben a magyar sorsközösség védelmének jól felfogott érdekében e két utóbbi személy azonos időben volt törvényes ítélettel zárkaszomszéd a szegedi Csillag Börtönben.

A jelentősebb támogatottság nélkül maradt magyar nemzetiszocialista kísérlet a német háborús vereség követ-keztében alig néhány hónapos idegen érdekű diktatórikus uralmat jelentett, míg a háborús győztesek akaratából a szovjet ellenőrzésű nemzetközi szocialista bábrendszernek a megszálló nagyhatalom fegyveres jelenlétén ala-puló elnyomó szervezete négy és fél évtizeden át tette lehetetlenné a sajátos magyar rendvédelemhez való visz-szatérést. Jól jellemzően azonnal sor került a bábhadsereg szervezését elősegítő katonapolitikai osztálynak neve-zett különítmény felállítására, a vidék közrendjét korábban példamutatóan biztosító csendőrség feloszlására, a rendőrségnél elsőként a politikai rendészet kommunista vezetésű megszervezésére. Ezt követte ezen utóbbinak a határrendőrség feletti ellenőrzést illető hatáskör-kiterjesztése, majd előbb Államvédelmi Osztály, később Ál-lamvédelmi Hatóság megnevezéssel a rendőri kötelékből való kivonásával közvetlen pártirányítás alá helyezése. Miközben a szovjet megszállók érdekében álló politikai rendcsinálás volt előtérben, tehetetlenségi nyomatékuk-nál fogva kezdetben, bár megváltozott elnevezésekkel, tovább működtek az egyéb rendvédelmi szervek és testü-letek. Azonban ezekben is mind inkább, különösen a magyar nemzet szabadságmozgalmának vérbefojtását kö-vetően, Kádár Jánosnak szovjet szuronyokon nyugvó, kezdetben nyílt, majd burkoltan érvényesülő rémuralma idején, háttérbe szorultak a sajátos hazai hagyományok, mind nyilvánvalóbban az idegen megszállók birodalmi gyakorlatának pusztá utánzása következett be, ezért ezúttal erről sincs mondanivalónk. Napjaink évtizedének el-lentmondásos rendvédelmi megújulása a meg-megújuló viták tükrében pedig még messze nem tűnik történész számára a nemzeti hagyományokhoz való visszatérés útjának, ezért ennek vizsgálatát jelen keretek között, ami-kor a sajátos magyar történelemben fogant magyar rendvédelem nagyívű felvillantására tett kísérletet, szintén el kell hagynia.

Zárógondolatként feltétlenül szeretnénk kifejezni azt a reményünket, hogy jelen előadás és az ehhez csatlako-zó, az egyes magyar történelmi korszakok sajátos magyar rendvédelmi körülményeinek szaktudományos bemu-tatása elvezet egy vérlázító, megalapozatlan, egy évtizede ismételt hazai állítással való szakításhoz. Ez azt su-gallja a témakör iránt érdeklődőknek, mintha általában a sajátosságokon túlmenően "az európai nagyhatalmi ha-tás" formálta volna a magyar rendvédelmet, sőt mintha "a magyar rendvédelem az európai rendvédelem nyuga-ti típusához" tartozna, "az európai kontinentális rendvédelmi modell nyugat-európai változatának specifikus egy-ségét" alkotná. Úgy véljük, az ezeregyszáz esztendő Kárpát-medencei magyar államiság történelmének egésze arról tanúskodik, a nemzeti önrendelkezés érvényesülésének minden időszakában sajátos nemzeti berendezkedés

jellemezte a közösségi életet, ez pedig éppen egyedi jelleget adott a magyar rendvédelemnek. Minden ettől való eltérés csupán az európainak nevezett, idegen befolyás érvényesülése idején következett be, és nem is vált tartósnan elfogadottá, vagyis nem jellemző a múltunkat illetően.

Azzal a tankönyvi korszakolással pedig egyszerűen nem tudunk mit kezdeni, amely "a törzsi körülmények közötti", "az államalapítástól a kiegyezésig tartó" és "a kiegyezéssel kezdődően máig terjedő" három időrendi egységet tartja alkalmas keretnek a magyar rendvédelem tanulmányozására. A korszakolást indokló általános jellemzést pedig egyenes hamis állításnak tartjuk, miszerint a rendvédelem alapját az elsőben "a szokásjog alapján tartották fenn", a másodikban "a feudális berendezkedésű magyar társadalom rendvédelme" érvényesült volna, ezzel szemben a harmadik "kor öleli fel a térség modern rendvédelmét, a polgári típusú rendvédelmi berendezkedést".

Ezzel szembeállítjuk saját magyar rendvédelmi korszakolásunkat, ezúttal a jellemző magyar sajátosságok akár csak felvillantásának elhagyásával, pusztán felsorolás formájában. Ez a következő nyolc korszak vizsgálatát ajánlja az érdeklődő szakemberek figyelmébe:

- 1) a végleges Kárpát-medencei honfoglalás előtti korszak, a kezdetektől 892-ig;
- 2) a Kárpát-medencei Magyar Fejedelemség, Nagyfejedelemség kora, 892-1000;
- 3) a Magyar Apostoli Királyság Álmos-Árpád-házi szakasza, 1000-1301;
- 4) a magyar Árpád-házi leányági királyok kora, 1301-1541;
- 5) a háromfelé szakított Magyarország időszaka, 1541-1718;
- 6) Magyarország egységes Habsburg-uralom alatti kora, 1718-1867;
- 7) a kétközpontú alkotmányos monarchiabeli időszak, 1867-1918, 8) a feldarabolt magyarság maradék államának időszaka, 1918-tól napjainkig.

Ezekben az egyes magyar nemzeti történelmi korszakokban szeretnénk látni a ma általában a rendvédelem körébe sorolt jelenségek, mint a tűz-, árvíz-, belvíz-, földrengés- és más természeti csapás-védelem, igazgatás-, egészség-, idegen- és más rendészet, határforgalmi, vám- és pénzügyi ellenőrzés, testőr- és más őrvédelmi tevékenység, valamint a leglátványosabb köz- és államrend-biztosítás, bűnüldözés és büntetés-végrehajtás végre megvalósuló alapkutatását. Ha ugyanis a ma általánosan elfogadott tudományos nézet szerint a hadtörténelem a hadi múlttal abban az értelemben foglalkozik, hogy korábban miként történt a honvédelemre, háborúra való felkészítés, milyen elvek alapján zajlottak le a hadiesemények, ha továbbá a jogtörténet a természet-, állam- és magánjog múltbéli szabályozását és érvényesítését kutatja, az e kettővel csak érintkező rendvédelem-történetnek, mint önálló tudományterületnek a léte nem lehet kétséges.

Ennek oly kíváncsi megszületéséhez azonban elsődlegesen arra van szükség, hogy a téma magyar kutatói idegen példák állítólagos követésének bizonyítatlan ismételt hangoztatása helyett a mai hazai rendvédelem sajátos magyar múltbéli megnyilvánulásai felé forduljanak, azok feltárására és feldolgozására, az epizódjellegű jelenségek helyett a hosszútávú folyamatok elemzésére vállalkozzanak. Ezt kívánjuk ezévi nagyrendezvényünkkel ösztönözni és elősegíteni.

Idő és ABC

A Demokrata 2002. augusztus 29-i (6. évf. 35.) számának 30. oldalán, vastagon szedett alcímként, s idézőjelbe foglalva ez áll: „A székely rovásírás is részben héber betűkből áll.” Sajnos nem derül ki a szövegből, az idézőjel ellenére sem, hogy e szokatlan állítás mögött mennyi a valóság. Ez késztetett arra, hogy az írástörténetben nem jártas olvasóknak bemutassam, miként értékelhető ez a feldobott és mindenki agyában délibábként lebegtetve otthagyt kijelentés. Magával a cikk tartalmával nem foglalkozom.

Először is pontosítsuk az idézett kijelentés néhány szavát.

A. Az idézett mondat megtisztítása

1. A „székely” jelző nem pontos, mi több, kirekesztő. A régi feljegyzésekben ugyanis hol „szkíta–hun”, hol „hun–székely–magyar”, hol „hun–székely”, hol „szkíta–hun–magyar” stb. ABC néven szerepel. Tehát logikusan „szkíta–hun–székely–magyar” ez az ABC. Ebből következően a kizárólagosan „székely” ABC-ként való meghatározása megfosztja a szkítákat, a hunokat és a magyarokat szellemi tulajdonuktól, a saját ABC-jüktől, ugyanis így törlődik az olvasók agyából az, hogy nekik is volt írásbeliségük, nem csak a székelyeknek. Igaz – mert a feljegyzések épp ezt árulják el – ugyanazzal az egyetlenegy ABC-vel írtak mindahányan. Azonban illetlen voltna utalni erre.

2. Mi az, hogy „rovásírás”? Ezzel ugyanis csak az írásjelek rögzítési módját határozzuk meg. A „rovásírás” pontosan ugyanolyan „nesze semmi, fogd meg jól” kifejezés, mint az „iskolai táblakrétaírás”, a „lúdtollírás”, a „palatáblaírás”, a „nyomtatottírás”, a „filctollírás”, „vizelettel-hóbaírás” stb. A jelzők eltüntetik a szellemi tartalmat: az írást és az íróeszközt, a nyomhagyás módját tolják előtérbe. Mert mit is rónak, ha éppen rónak? Betűket. Sorjában, egymás után. Azaz írtak–írnak annak rendje–módja szerint a „szkíta–hun–székely–magyar” ABC-vel, mint bárki más bármikor az ő saját ABC-jével. Másik oldaláról nézve a nyomhagyás módját: mai sírköveink vésett feliratait nézegetve azt kellene-e mondanunk, hogy mai írásunk is „rovásírás”? Hiszen sírköveinken rovott betűk vannak! (Honnan e szokás.) Egyébként, ha ragaszkodunk ahhoz, hogy azonos kategóriájú fogalmak álljanak egymással szembe, vagyis ne körtét hasonlítsunk össze televízióval, akkor az idézett mondatnak így kellene hangzania: „A székely rovásírás is részben héber lúdtollírásból áll.” Érezzük, hogy itt valami nem stimmel? De ez a bakugrás az eredeti mondatban van.

Első lépésben tehát ekként kell módosítani az idézett mondatot: „A szkíta–hun–székely–magyar ABC is részben héber betűkből áll.”

3. De mi lehet a talányos „is” szócska mögött? Lennének tehát más ABC-k is, amelyek részben héber betűkből állnak? Mivel a mondat fogalmazója nem említ más, hasonló sorsú ABC-t, azaz nem bizonyít, nem hoz példát (mint írástörténettel is foglalkozó ember, izgatottan várok akár csak egyetlenegy példát is), ezért az „is”-t már pusztán óvatosságból is vegyük ki a szövegből. (Alighanem „ha lúd, legyen kövér” alapon került a mondatba, a „minél hihetlenebb, annál hihetőbb” lélektani törvényre építve.) Az „is” hiánya amúgy sem változtatja meg a mondat eredeti ABC-nkre vonatkozó értelmét, miáltal nyugodtan mellőzhetjük a továbbiakban az „is”-t.

A kijelentés tehát így olvasandó a gondolatok zeg–zugos útjának sarától megtisztítván: „A szkíta–hun–székely–magyar ABC részben héber betűkből áll.” (Az odavetett „részben” szó is megérdemelne pár szót, de átuorhatunk rajta, mert kihullik magától is, ha eljön az ideje.)

S ezek után kezdjük el vizsgálni a mondat tartalmát.

Ha két ABC viszonyáról van szó, mi okosabbat tehetnénk annál, mint hogy összehasonlítsuk őket.

B. A szkíta–hun–székely–magyar ABC és a héber ABC-változat összehasonlítása

1. Itt most már nem sokat segít a szó, mert a betű: rajz. Bármelyik ABC(-változat) pedig nem egyéb, mint: rajzsorozat. Az ABC története tehát nem más, mint egyetlenegy rajzsorozat története. Ebből következően csak látva látván, mégpedig az időbeli változásokat (mint valóságos rajzfilmet) is látván lehet tisztázni az egyes ABC-k közötti viszonyokat. S csakis így. Ennek köszönhetően az ABC-változatok összehasonlításakor még azt sem kell tudni, milyen hangok tartoznak az egyes ABC-változatok betűihez. Tiszta rajzsorozatot kell tiszta rajzsorozattal szembeállítani, ugyanis még a leírt teljes mondatokat, szavakat is nézzük, ha olvassuk, nem? S aztán vagy felismerjük a betűket, vagy nem. Ha nem, akkor azt mondjuk, például, hogy a manóba, véletlenül török újságot vettünk.

S ezután pedig „lássuk a medvét“. Íme a héber ABC:

1. ábra. Ezt a jelsorozatot más néven „kvadrát (négyzet)“ ABC-nek is nevezik, mert szép betűi mintha négyzetbe lennének szorítva.

Hasonlítsuk össze a fenti jelsort az alábbi, 2. ábrán látható szkíta–hun–székely–magyar ABC-vel:

2. ábra. E jelsor csak alap jelsora a szkíta–hun–székely–magyar ABC-nek. A hozzá tartozó sok-sok állandósult ligatúrát (betűösszetételt, amelyek némelyike 6-7000 év óta biztosan megvan már) itt nem szerepeltetem, hiszen ezek is az alap ABC betűiből állnak. Megjegyzem még, hogy az alsó sorban nem egyszerű betűk, hanem hieroglif jelek sorakoznak, amelyek a szkíta–hun–székely–magyar ABC szerves tartozékai. S aligha gondolhatunk másra, mint arra, hogy egy teljeskörű hieroglif jelkészlet töredéke, maradványa ez a pár jel. Ha mai pillanatképként összevetjük az 1. és a 2. ábrán látható ABC-ket, tévedhetetlenül megállapíthatjuk, hogy a szkíta–hun–székely–magyar ABC-ben egyetlenegy héber bető sincs. Ha lenne, azonnal észrevennénk, miként egyetlen kínai bető is elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk: kínai étterem előtt állunk.

De ez a kijelentés nem tehető kizárólagossá, ugyanis jól tudjuk, a héber ABC betűi hosszú ideig tartó átalakulás után váltak ennyire egyedülálló formájúvá.

2. Az alábbi ábrán a héber ABC-változat és előzményei láthatók:

3. ábra. Alulról fölfelé haladva szemmel követhető az ősi betűk „kvadráttá“ alakulása. (A föníciai, az arámi és a héber ABC összevetése a szakirodalom szerinti.) Érdekes, hogy a föníciai–arámi ABC-ben több olyan jel is van, amelyek ugyanannak az egyetlen betűnek a változatai. Ezért van néhány ismétlődés a legalsó sorban, amelyben a megfelelő szkíta–hun–székely–magyar betűk sorakoznak összehasonlítási alapként.

A fenti ábra ékesen mutatja, hogy a héber ABC-változat nem állt, nem is állhatott ok–okozati kapcsolatban a szkíta–hun–székely–magyar ABC-vel. Ez azzal igazolható egészen pontosan, hogy a fenti ábrán az idő alulról felfelé halad előre, s ekként pedig azt látjuk, hogy a héber ABC formavilága nem hogy közeledne, hanem éppen-hogy távolodik a szkíta ABC-től. Vagyis a héber ABC legfeljebb csak unokatestvére, vagy még távolabbi rokona a szkíta–hun–székely–magyar ABC-nek, de semmiképp sem „oka“ annak. A héber ABC-változatot időben jóval megelőző föníciai ABC-változat azonban csaknem azonosnak tűnik a szkíta–hun–székely–magyar ABC-vel. Erre a kapcsolatra gondolt volna az idézett mondat szerzője, csak megfordította titkon az idő irányát?

Valóban úgy tűnik, hogy a föníciai ABC-változat és a szkíta–hun–székely–magyar ABC azonos egymással, miáltal célba értünk volna, s már vonhatnánk is le a végső következtetéseket. Ám csalóka ez a kép.

Miért csalóka?

Azért, mert a föníciai ABC teljes egészében látható a fenti összehasonlításban, a szkíta–hun–székely–magyar ABC-nek azonban csak a felét kellett felsorakoztatni vele szemben. Ugyanis a szkíta–hun–székely–magyar ABC kétszer annyi betűt tartalmaz, mint a föníciai ABC. Ez viszont döntő különbség közöttük. Miről árulkodik ez az ellentmondásos kapcsolat, s miként kötődik végül is a héber ABC-változat az ABC történetének fő vonulatához?

Hasonlítsunk össze egyszerre sok korabeli ABC-t, hogy tágabb összefüggéseket is felismerhessünk.

nyelvben 14, az egyik afrikai nyelvben pedig 141 hang van. Egyiküknek tehát 14, másikuknak pedig 141 betűből álló ABC kell. A latin és a sémi nyelveknek, eltérő okból ugyan, de egyaránt rövid, 18–22–24 betűs ABC-re volt és van szükségük. (Az ABC latin változata eredetileg 18, az athéni ó-görög pedig 16 betűből állt.) Így aztán amikor a vonal alattiak átvették a vonal feletti ABC-jét, egyszerűen elhagyták a számukra fölösleges betűket – szükségyszerűen a betűk felét. Mivel ezt nem is tehették volna összehangoltan, következőleg ki ezeket a betűket, ki azokat a betűket hagyta el. (Ezért olyan a 4. ábra, mint egy sokféleképp kitöltött lottószelvény.) Emiatt különböznek egymástól maguk a vonal alatti ABC-változatok is, és emiatt adják össze együtt a vonal fölött lévő ABC csaknem egészét. Csakhogy ebből az is következik, hogy a vonal fölötti ABC-k a régebbiek. S hogy a vonal alatti ABC-k a vonal feletti ABC-k kivonatai, s nem saját ABC-k, abból az is megállapítható, hogy a vonal alatti kultúrák a vonal feletti kultúrák utód-kultúrái. (Itt most csak azt hozom fel eme észrevétel melletti másik érvek, hogy ha nem utód-kultúrák lennének, akkor nem vették volna át a vonal feletti ABC-jét, hanem tovább használták volna a sajátjukat. Például a csomóírást.) Így tehát egy további, független bizonyítékot is kaptunk arra, hogy semmilyen hatással sem lehetett a szkíta–hun–székely–magyar ABC-re a héber ABC, de ennek nagyszülője, a föníciai ABC sem.

D. A vonal felett lévő világ

A 3. ábrán látható vonal tehát az ABC történetében bekövetkezett nagy törésről, egykori drámai változásról árulkodik. Arról, hogy gyökeres fordulat következett be az egyszerűbb irányába. Újfajta népek jelentek meg a történelem színpadán, s a régi kultúra bővületébe kerülve utánózni kezdték azt, például az írásukat. Ám hogy a vonal alatti ABC-változatok uralkodtak el mára, a vonal fölöttiek pedig tulajdonképpen eltűntek, az azt jelzi, hogy e népek a számukra fontos szellemi kincsek átvétele közben az átadók ellen fordultak.

S hogy mióta létezik a vonal fölötti ABC? Nos, nem tudom, senki sem tudhatja pontosan. De hogy nagyon régóta létezik, arra egyetlen példát mutatok itt, azt, amelyet nemrég fedeztem fel egy barlang faláról készült

felvételen. E felirat nagyjából 24.000, óvatos becsléssel 29-19.000 éves (a többi, becses ősi írásleletet lásd az említett könyvben, vagy a honlapomon):

5. ábra. Ez a felirat a Grotte Cosquer nevű barlangban maradt fenn, amelynek bejárata a jégkorszak végén mélyen a tenger alá került, búvárok fedezték fel nemrég. (A jobb oldali két függőleges betűhöz tartozhat még más vonal is, de csak jó felbontású képen lehetne pontosan azonosítani őket.) A kép a barlang honlapján is könnyen elérhető, tanulmányozható. Mi több, van másik felirat is ebben a barlangban, és ennek betűi is az ősi ABC-ből valók. A fenti képre vonatkozóan megjegyzem még, hogy a négy részre osztott négyzet mindig azonos a négy részre osztott körrel, általában karcolásnál, vésésnél alkalmazták a szögletes változatot, érthető okokból.

A rendelkezésünkre álló leletek összessége alapján már elmondható, hogy az az ABC, amelyről eddig szó volt, 35–30.000 évvel ezelőtt már biztosan létezett. Keletkezése bizonynyal jóval ezelőttre tehető.

E. Befejezés

Egy másik dolgozat témája lehet csak a vonal fölötti két ABC, az egyiptomi démotikus és a szkíta–hun–székely–magyar ABC lényegileg tökéletes egybeesése fölötti merengés. Nem részletezem tehát, csak felhívom a figyelmet itt arra, hogy nem csak abban azonosak, amit a 4. (és a 2.) ábra láttat. Aprócska, mondhatni kultúrafüggetlő szokásokban, apróságokban is azonosak, de még az írásmódban is megegyeznek. Például ugyanaz az erősen

nyelvfüggő „magánhangzó ugratás“ is közös jellegzetességeik közé tartozik. Természetesen e két ABC kapcsolatot már eleve sem kell túl bonyolultnak elképzelni, hiszen a nagyfokú hasonlóság miatt csakis háromféle összefüggés lehetséges közöttük: 1. e két ABC egy és ugyanaz az ABC. (Mert gondoljuk csak meg: ha két ABC-t egyformának látunk, akkor nem két ABC-t látunk, hanem egyetlenegy ABC-t látunk két példányban leírva.) 2. Egyaránt egy közös elődtől származnak (a szülőjük azonos, tehát édes testvérek). 3. Egyik a másik közvetlen leszármazottja (egyik a szülő, másikuk a gyerek). Több lehetőség nincs. Ám közülük csakis a fenti 3. lehetőség esetében merül fel az a kérdés, hogy melyikük volt meg előbb. További támpontért az írásbeliség másik oldalához lehet fordulni, a számírás őstörténetéhez, ami az egyiptomi démotikus ABC-vel szemben a szkíta–hun–székely–magyar ABC ősisége felé billenti a mérleg nyelvét, mégpedig jelentős súllyal. Ez esetben pedig az egyiptomi démotikus ABC a szkíta ABC gyereke, annak egyik leszármazottja. (A számírás őstörténetéről itt már nem lehet szó, e témával kapcsolatban lásd a JEL JEL JEL című könyvem 141–155. oldalát, de még ennél is bővebb anyag található a www.csaba.varga.hu című internet honlap „Írástörténet“ fejezetében.) Ha pedig ezek után még a kínai írás eredetét is figyelembe vesszük, akkor a 3. pontban megadott lehetőségről átbillen a mérleg nyelve a fenti 1. pontra, vagyis az egyetlenegy ősi ABC-re, aminek eredeti formavilága (és a hozzá tartozó többféle elmés írásmód) egyedül a ma magyarnak nevezett nyelv szolgálatában őrződött meg napjainkig. Ám ekkor a ma magyarnak mondott nyelvnek jelen kellett lennie egykor Egyiptomban. Természetesen előkerülhetnek még más leletek is, a mérleg nyelve még mozdulhat ide–oda, de a fenti 1., 2. és 3. pont bűvös köréből nem lehet kitörni.

FÜGGELÉK

Megfontolásra javaslok egy gondolatot, ami az előzőek olvasása közben talán már felvetődött az olvasóban is. Mint már említettem, az írástörténet akár természeti törvénynek is tekinthető egyik tétele szerint az azonos nyelvűek azonos jelkészlettel írnak. (Ez a tétel a betűkészletek rajzi formavilága fölött áll, s nem szól az azonos nyelvhez tartozó jelkészletek számáról.) A fenti, C. pontban leírtak alapján könnyű belátni, hogy ABC-t átvenni csak oly módon lehet, ha az átvevő átigazítja a saját nyelvére. S a betű még koránt sem minden, legalább ilyen körülményes az írásbeli, írásmódbeli szokások, eljárások átvétele is, s akkor még nem is beszélünk az átvett, egyes betűformákhoz tartozó hangok és a valóban ejtett hangok összeecsiszolásáról, az egyedi jelek funkciójáról stb. (Senki sem ír fonetikusán. Ez csak hiedelem. Az angolok pedig éppenséggel a szóírásnál tartanak, ugyanis ritkán olvassák azt, amit látnak.) Sok évszázados küzdelemnek néz elébe az, aki más nyelv ABC-jét átveszi. Lásd példának a „hivatalos“ mai magyar ABC és eredetije, az ősi ABC latin változata közötti viszonyt. A latin ABC-változat (és a hozzá tartozó írásmód) átigazítása a magyar nyelvhez 1.000 (1.400!) év óta zajlik, de még mindig nem lehetünk elégedettek az eredménnyel. Vagyis bármelyik ABC csak ahhoz a nyelvhez használható, amelyikhez formálódott, avagy amelyikhez kitalálták. (Ha valaki kételkedik ebben, javaslok próbálja meg leírni az angol ABC-vel ezt a mondatot: „szunnyadj el gyönyörűségem“. Az ABC-k között – bármennyire is e hitben ringatjuk magunkat – nincsen átjárás, mint ahogyan a nyelvek között sincsen.) *Mindebből következően a szkíták, a hunok, a székelyek és a magyarok akkor és csakis akkor írhattak egyaránt pontosan ugyanazzal az egyetlenegy ABC-vel, ha a szkíták és a hunok között (a székelyeket említenem sem kell) volt egy olyan meghatározó, bővérű írásbeliséggel is rendelkező réteg, amelyhez tartozók egyaránt a ma magyarnak mondott nyelvet beszélték. Mert EZ az ABC csak ehhez a nyelvhez jó.* Másféle nyelvű ember semmit sem tud kezdeni vele! Ez pedig elegendő érvnek látszik. Másodrangú kérdés e szempontból az, hogy milyen nevei vannak–voltak ennek a nyelvnek, avagy milyen neveket viseltek azok a népek, amelyek ezt a nyelvet beszélték. Az ABC történetének egésze arra int, hogy nem szabad belesodródni a „névmisztikába“.

Hozzászólás a magyar és az egyetemes középkor történetéhez

I. KITALÁLT KÖZÉPKOR – ILLIG KITÁLAL

1. Illig a naptárról

Heribert Illig¹ és csapata² nem kevesebbet állít, minthogy az európai historiában az időszámításunk szerinti 7., a 8. és a 9. század mesterségesen kitalált időszakot képez. A nyolcvanas években antik és középkori hamisításokkal foglalkozó szakemberek megállapították, hogy mindig akkor lehet felismerni a hibás kronológiát, ha hirtelen az ok és az általa kiváltott hatás között ür tátong. Már ekkor felmerült annak lehetősége, hogy a hamisítás és az általa elért eredmény megszületése között egyáltalán nem teltek el évszázadok, csupán egy hibás, netán hamis kronológia választja el a kettőt egymástól, hiszen a hamisító azért dolgozik, hogy ő vagy megrendelője munkája gyümölcsét záros határidőn belül élvezhesse.

Illig elhatározta, hogy megvizsgálja a naptárt: míg az ókori egyiptomiak 365 napból álló évekkal dolgozó naptára 4 évente egy teljes nap eltérést eredményezett, addig Julius Caesar Kr. előtt 45. évi, a szökőév intézményét beiktató reformja oly mértékben hozta összhangba a csillagok járását a kalendáriummal, hogy több mint egy évszázadnak (kb. 128 évnek) kell eltelnie ahhoz, hogy egy nap *differencia* keletkezzen. 1582-ben XIII. Gergely pápa rendelete teremtett aztán ismét összhangot. Habár a Kr. e. 45 és Kr. u. 1582 között a különbségnek majdnem 13 napra kellett volna növekednie, ám – mint Illig rámutat – a valóságban végrehajtott mindössze 10 napos változtatás is, hogy október 4. után október 15. következett, tökéletes harmóniát teremtett. A szökőév-szabály megváltoztatása, hogy a 100-zal osztható, a 400-zal viszont maradék nélkül nem osztható, eredetileg szökőévek közönséges évvé váltak, biztosítja, hogy csak 3300 esztendő elteltével keletkezzen egy napos eltérés. Ez a pápai beavatkozás Illig szerint azt jelenti, hogy – a bizonytalansági intervallumot is figyelembe véve – kb. 250-400 évvel többet számolnak a történelmünkben.

A hivatalosított történetírás az utóbbi években azzal kezdett magyarázkodni, hogy Julius Caesar március 24-i dátummal rögzítette a tavaszi napéjegyenlőség időpontját, majd a niceai zsinat, Kr. u. 325-ben, az akkor éppen aktuális március 21-ét jelölte meg annak – így Gergely pápának valóban csak 10 napot kellett számolnia.

Elhatároztam, hogy a polémiát megelőzően keletkezett szakirodalomban utána nézek a dolgoknak. Egy eredetileg 1990-ben németül kiadott műben³ a következő olvasható: "A Julius Caesar tiszteletére a Julián-naptárnak nevezett kalendárium átalagosan 365 és 1 napos évekből állt, amelyek közül minden negyedik egy nappal hosszabb a többinél. Mivel az igazi napév csupán 265 napig, 5 óráig és 49 percig tart, Caesar éve kissé hosszúnak bizonyult. Ez közvetlenül a bevezetése után még kevésbé tűnt fel, ám a tavasz kezdete egyre inkább február felé mozdult. Amikor a 16. században a csillagászati tavasz már nem március 21-én, hanem 11-én kezdődött, megértett az idő a naptár újabb módosítására."

A vitát megelőzően tehát a szakértők legjobb tudása szerint Caesar után először Gergely reformálta meg a naptárt, az imént idézett szerzőnek tudomása sem volt az állítólagos niceai döntésről. Amennyiben bebizonyosodna, hogy márpedig azt igenis meghozták, csak ez nagyvonalúan kimaradt az idézett könyvből, vagy mindössze Illig színre lépése után sikerült erre rájönni, az a jelen tudomány és elitje legalább akkora csődjét jelentené, mintha valóban kimaradt volna a szóbanforgó háromszáz év.⁴ Hiszen akkor az időszámításunk pontos alakulásának ismét csak nem lennének tudatában.

A caesari és a gergelyi reformra több évszázados vajúdas után került sor, s azzal éppen ezért arról is gondoskodtak, hogy minél hosszabb távra szóló megoldást találjanak. *Niceában viszont hipp-hopp került volna sor a döntésre, elhanyagolva a probléma radikális kezelését.* Azaz amennyiben Caesar után 350 évvel sikeresen kezelték volna a problémát, miért nem alkalmazták mondjuk 128 évente utána újra meg újra a módszert?

Hunnivári Zoltán összefoglalja⁵ az ellentábor véleményét: *Abban már senki sem tudott dűlőre jutni, hogy Caesar korában március 24-én vagy 25-én volt-e a napéjegyenlőség (órát, percet ne is várjunk!).*⁶

Ugyancsak érdekes Hunnivári utalása arra, hogy *Sir Isaac Newton, a modern fizika atyja élete végére – környezet szerint – megzavarodott, mert 300 évvel közelebbinek gondolta a görög világot.*⁷

1. Lásd Herbert Illig: Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása. Allprint Kiadó, Budapest 2002

2. A Zeiteinsprünge c. folyóiratban publikáló német szerzők: Topper, Niemitz, Zeller, Weissgerber, Heinsohn stb.

3. Az idő. Mi micsoda? sorozat. Iessloff és Babilon Kiadó, Budapest 1992. (A német eredeti Nürnbergben jelent meg ugyanennél a kiadónál)

4. Vö. Illig im. 291-320. De nem valószínű ilyen fordulat, sőt a Rubicon folyóiratban lefolytatott vitában a kérdésről velem egyező bizonyítékokat tártak a nyilvánosság elé

5. Hunnivári Zoltán: Hungár naptár [H. C.] Jézus Krisztus Kr. u. 194-ben született. Transtrading Kiadás, Budapest 2002. (A Gergely-naptár szerint). 1802. H. C. [Hungarian Calender]

6. Uo. 60. o.

7. Ezt Hunnivári csak a kritikákból tudja, amelyek Newton: The Chronology of Ancient Kingdom amende című, (folytatás túloldalt)

2. „Nagy Károly“ és birodalma

Rendkívüli módon érdekes, *hol húzták meg a régi térképek a Frank Birodalom határait. Vajon jóval az Európai Gazdasági Közösség megalakulása, az angolok abból való időleges kimaradása, a közép-európai szovjet előretörés, a dél-európai jobboldali tekintélyelvű berendezkedések előtt is Franciaországra, Olaszországra, a Benelux-államokra és a nyugat-német területekre terjedt ki?*⁸ Vajon Napoleont megelőzően is ugyanott húzódtott a "frank" határ Hamburg környékén, a Jütland-félsziget alatt? A Rajnai Szövetség megalakulása előtt az Elbáig hódoltak a germánok? (A Porosz Királyságban kevésbé érvényesült a francia befolyás: nem volt a Rajnai Szövetség része.) Az Ibériai-félsziget északkeleti csücske akkor is határörvidék volt? Róma környéke pedig már a langobárdok legyőzése előtt közvetlenül a birodalomhoz tartozott?

„Nagy Károly“ élete – születése, halála, magánélete, hőstettei, műveltsége – tele van az álmok világába tartozó elemekkel. Ideális, felvilágosult jogász volt: büntető törvénykönyvei nem ismerték a csonkítás büntetésnemét, pénzbüntetést alkalmaztak egy olyan időszakban, amelyből alig található pénzlelet. Kétszáz évvel később István királyunk törvényei – amelyek a tolvajt első két lopása esetén természetben megváltható csonkításra ("nyilván-tartás" céljára szolgáló orr-, fül-, nem pedig végtaglevágás) ítélték, s csak a harmadik eset után kellett életével fizetnie – voltak a "büntetőjogi liberalizáció", az "alternatív büntetési módok" lángoszlopai.

Károly házassági terve Irénével, Salamon és Sába királynője, Julius Caesar és Kleopatra esetét juttatja eszembe. Barátsága Harun al Rasiddal vezérmotívum a történelemben: Oroszlánszívű Richárd és Szaladdin, XIV. Lajos és Mulej Iszmáel barátságát idézi. Az üzletben – *beleértve a legpénzesebb és épp ezért legpiszkosabb üzletet, a politikát* – azonban nincs barátság: érthetetlen, Harun al Rasid miért adta volna át a muszlimok számára is szent Jeruzsálem kulcsait? Talán azért, mert Károly meghiúsult házassági kísérlete után két tűz közé akarta a görögöket szorítani, a kalifa pedig örült, hogy egy erős szövetségesre lelt (frank csapatok is települtek volna a Szentföldre)?

Nehéz elképzelni, hogy az ófelnémet (miért nem az ófrancia?) irodalmi nyelvű tételével egyidejűleg elterjesztette a latint, mint tudományos nyelvet; rétor és dialektikus volt, miközben olvasni ugyan tudott, írni azonban nem. A híres Nikolaus von Kues (Cusanus) a 15. században I. Ottóval kezdi a császárság számítását.¹⁰ I. Miksa császár innsbrucki síremlékének felirata Károlyt nem császári ősatyái közé, hanem – mint Arthus királyt – a "hősökhöz" sorolja.¹¹

Véleményem szerint a Német-Római Császárság területeire igényt tartó XIV. Lajos és Napoleon idején építették be véglegesen az európai történelemben „Nagy Károlyt“ s került sor az előtte és az utána lévő évszázadok teljes kitöltésére. Előszavában Pap Gábor megemlíti,¹² hogy alaposabb vizsgálat során kiderül, a jelenleg mértékadónak számító történelmi korszakolás fél évezredre sem tekint vissza, hitelességét időről-időre jelentékeny személyek megkérdőjelezték.¹³

Jellemző a kor álszentségére, hogy ugyan egy ellenpápa, de szentté avatta a "zeuszi" életvitelű „Nagy Károlyt“, hogy ezáltal elősegítse a teljes korabeli európai berendezkedés e "szupercsászártól" való eredeztetését.

3. Dilemmák a pápaság körül

Illig a "fiktív pápák" korának nevezi e három évszázadot: a pápák könyve általában egy-két sor feljegyzést tartalmaz róluk, s mindannyian egy helyre – egy később felhúzott épület alá – vannak eltemetve. II. István pápa, aki királlyá koronázta Kis Pippint, „Nagy Károly“ apját, a Guinness Rekordok Könyvének 1992-es kiadása értelmében a legrövidebb ideig uralkodó egyházfő volt: 2 napig (!) ült a trónon (752-ben). Ez időközben másoknak is feltűnhetett, ezért kívánják egyesek Zakariás pápának (741-752) átadni a koronázó szerepet.

I. Szent Gergely (590-604) és a cluny mozgalom (cölibátus követelése a nem szerzetes papok számára is) megindulása (910) között – a legendás Szent Bonifác térítéseit leszámítva – érdemleges dolog nem történt a nyugati egyházban. A 6. században, a frankokét (496) követően, sorra katolizáltak az ariánus germán népek, a skandinávok és – a horvátokat leszámítva – a közép-európai népek a 10. században tértek meg.

Az Egyházi Állam területe, a történelmi atlaszok 8. századi Európa-térképén, magába foglalja azokat a területeket is, amelyeket Toscanai Matild hercegnő a 11. század végén adományozott. S a 10-11. századi Európát ábrázoló térképek egy – "átmenetileg" – összezsugorodott államot mutatnak. Talán azt a látszatot kívánták keltetni, hogy Matild adománya csupán az idilli állapotokat állította vissza.

könyvről szólnak. Amiről itt szó lehet Hunnivári szerint, az a Hérodotosznál szereplő napfogyatkozás, Xerxész első, Kr. e. 480 tavaszi hadjáratához helytelenül fűzve, amely inkább a halasi csatához köthető Kr. e. 190. március 14-én helyi idő szerint 8 óra 25 perckor

8. Lásd Illig térképét Illig im. 99. o.

9. Az Egyházi Államról szóló fejezetben tovább elemzem a földrajzi-térképészeti rejtélyeket

10. Illig im. 53. oldal

11. Uo.

12. Illig im. 17. o.

13. Illig im. 17. o.

4. Bizánc titkai

Hérakleiosz császár története, miszerint hat évig volt távol Keleten és sikeres kétfrontos háborút vívott, majd visszatérőben hidat vert a Boszporuszon, s még épp időben ért haza, hogy sikeresen elfojtsa egy felkelést, mesebe illő. Ugyancsak a Szentkereszt elvesztése, visszaszerzése, majd újbóli elvesztése. Ezekben az eseményekben az a feltűnő, hogy a 10. században minden további nélkül folytathatóak.¹⁴

A kérdéses korszakban csak Konstantin és Leó nevű császár uralkodott, a pénzeket ebben a korszakban – és csakis ebben – *nem datálták*.¹⁵ Moravcsik Gyula megemlíti, hogy Bölcs Leó császár *Taktikája* lényegében Maurikiosz 6-7. század fordulóján írt művének a "megváltozott" körülményekre való átdolgozása.¹⁶ "Bíborbanszületett Konstantin ifjúkori munkája" – mondja Moravcsik – "a Bizánci Birodalom themáiról (provinciáiról) szóló mű, amely azonban régebbi források alapján a 6. századi földrajzi képet tükrözi, s a későbbi változtatásokról és a 10. századi viszonyokról aránylag kevés szó esik benne."¹⁷ Ugyanakkor választ kellene találni arra, létezett-e a képromboló-képmádók küzdelme, és ha igen, mikor?

5. Az iszlám története

Illignek az a véleménye, hogy Mohamed a 4. században élt (622 - 297 = 325!), az arabok hódításait pedig a perzsák vitték véghez,¹⁸ mert nehéz elképzelni, hogy a politeista arabok 634-re¹⁹ mindannyian fanatikus egyistenhívökké váltak – vagy legalábbis az egyistenhit ilyen rövid idő alatt államvallás lett –, s 636-ban már hódító hadjáratokat vezettek Bizánc ellen. Ugyanakkor nemcsak az egyistenhívő zsidókkal és keresztényekkel szemben toleránsak, hanem az antik kultúra kincseit is megőrzik-kezelik.

A perzsák ellenben több mint ezer éves egyistenhívő tradíciókkal rendelkeztek, a más kultúrák megfelelő kezelése iránti fogékonyságuknak már az ókorban tanújelét adták (Nagy Kürosz, a ninivei asszír könyvtár továbbéltetése). Viszont állandó belviszályban (sorra ölik meg a kalifákat) egy nomád népnek lehetetlen terjeszkedni (lásd: hunok, tatárok [mongolok], amelyek amíg nagy belső egységet mutattak, legyőzhetetlenek voltak, de ha belviszály dúlt közöttük, eltűntek a történelem színpadáról), még egy centralizált-strukturált birodalomnak (Róma) is nehéz.

Arábiának vajon honnan volt annyi hadrafogható embere (ráadásul lakosságának nagy része kereskedő volt)? Talán zsoldosokat fogadtak? – a bizánciak és a perzsák a szteppéről szerezhettek erősítést, de az arabok honnan? Nagy Sándor hódítói a szabadság hírnökeiként tűnhettek fel a perzsa alattvalók szemében. Vajon az arabok mivel kecsegtettek, miután tömegével hajtották rabszolgapiacra az embereket? A mohamedánok szent könyvét, a Koránt arab nyelven kodifikálták, az írásmód azonban inkább illett egy államszervezettel rendelkező néphez, egy pásztornépnek inkább rovásírást kellett volna használnia.²⁰

Illig kritikusai úgy vélik, amennyiben Mohamed a 4. században élt, akkor legkésőbb az 5-6. századból írásbeli emlékeknek kellett volna maradni a terjedő új hitről. Elképzeléseim szerint az iszlám nem egy új vallásnak indult, hanem a kereszténység bölcsőjében, a kereszténységet a befogadhatatlan antik-pogány elemektől megtisztítani kívánó mozgalomnak – szellemi irányzatok spontán kooperációjának, amely a Nyugat felé irányuló perzsa hódítás ideológiai háttérévé vált. A tiszta monoteizmus azonban e despotikus tradíciójú közegben – ahol nem bontakozhattak ki a központi hatalomtól független struktúrák – a rendszer fenntartásának eszközévé silányult.

Ezután azt is megértjük talán, mi az oka annak, hogy a Próféta – akinek életéről és tanításairól a Koránban nem sokat olvashatunk,²¹ mert a Korán tulajdonképpen egy zsoltároskönyv, amelynek "hivatalos" verziója lényegében szokásjogi úton alakult ki – sírjáról nem tudják a muszlimok, hol található, pedig 632 után kb. 20 évvel már milliók követték hitét és tanításait is kanonizálták. Az Új-Szövetség könyvei egyébként Jézus földi tartózkodása után 30-65 évvel íródhattak, s a 4. századig nem volt egységes hagyomány arra nézve, mely könyveket kell szentnek tekinteni.²²

Érdekes, hogy a kalifai tisztséget közvetlenül a Mohamedtől való leszármazáshoz kötött irányzat, a siíták, Iránban a legerősebb. Itt él a legtöbb zöldszturbános ember, aki a Próféta közvetlen leszármazottjának számít. A legkevésbé vegytiszta iszlám éppen Szaúd-Arábiában a legbefolyásosabb, a szentkultuszt követő vahábiták.

A kereszténység, a budizmus, a konfucianizmus és a zoroasztrizmus kb. 300 év alatt érett államvallássá. Vajon az iszlám esetében ez a folyamat miért ment volna gyorsabban? A hispániai településnevek és személynevek (pl.

14. Illig im. 405-408. old.

15. Hunnivári Zoltán nyilatkozta a Magyar Demokratának 2003/1 30-31. old.

16. Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988. 14. old.

17. Moravcsik im. 30. old.

18. Illig im. 386-390. old.

19. 613-ban volt Mohamed fellépése, 622-ben, a "futáskor" pedig csak pár száz vagy pár ezer híve volt

20. Vö. a pártus ABC-vel, amely Tábori László: Párthia c. könyvének 100. oldalán található, szemben Jézussal, Budával és vallásuk szent könyveivel

21. Szemben Jézussal, Budával és vallásuk szent könyveivel

22. Vö. Gecse Gusztáv: Vallástörténet. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1980. 102-104. o.

Cordoba, Alhambra, Cádiz, Madrid; Aznar, Salazar) inkább perzsa, mint arab hangzásúak (vö. Tebriz, Siraz, Niriz, Jazd, Asztrabad, ill. Jezdegard, Peroz).

A sémi népek Arábiából fokozatosan szivároghattak Közel-Keletre és Észak-Afrikába – ahogy a Ráktérítő környéki szavanna elsivatagosodott. Elképzelhetőnek tartom, hogy a 7. alias 10. században is volt egy nagyobb méretű kivándorlás. Mialatt a korábbi évezredekben a Közel-Kelet, utóbb Észak-Afrika lakossága válhatott zömében sémivé. Ezzel kapcsolatban érdemes lenne megvizsgálni: a vajon mikor, milyen mértékben száradt ki a Szahara? Kik lehettek az őslakói: nem voltak-e esetleg ők is sémiták, nem ők szorították-e ki a berbereket és Egyiptom őslakóit? Arábia sem előtte, sem utána nem vitt véghez hasonló világtörténelmi tettet, Perzsia viszont – hála az északról érkező utánpótlásnak – állandó mozgásban volt. Az "Abbászidák" által a "8. század közepén" – mint hagyományosan tudjuk – egyébként *is ők vették át* a Bagdadi Kalifátus vezetését.

Uwe Topper kifejti,²³ hogy az iszlámról azért nincsenek 7. század előtti tudósítások, mert az nem egy merőben új hitként lépett színre, hanem az arianizmusból fejlődött ki. Az arianizmus pedig szigorú monoteizmus volt, jellemző volt rá a Szentháromság tagadása, a szentkultusz-képkultusz-bálványimádás elutasítása. Topper igazolja az Illig által kifejtett 622-297=325-ös iszlám kezdetről kialakult előfeltevésemet: Mohamed és Arius egy és ugyanazon személy. Életútjuk további főbb állomásai között is 297 év a különbség. Egyébként a Mohamed életéhez kötött települések a 4. század végére pusztultak el. A konstantinápolyi zsinat (381) és a kerbelai csata (680) évszámai is érdekes korrelációt képeznek.

Az európai források a 11. század végéig perzsákról-szaracénokról beszélnek, csak a török előretörés után esik szó iszlámról. Elképzelhetőnek tartom, hogy az iszlám világban a törökök állították előre az órát és csináltak Ariusból-Mohamedből egy kegyetlen, hedonista kényurat. A háttérbe söpört Új-Szövetség helyére beiktatták a Koránt, ezt a szinte "semmitmondó" énekeskönyvet, hogy ezáltal biztosítsák a kollektivista ideológiai hátteret világbirodalmi törekvéseik számára.

Topper kifejti még,²⁴ hogy a Hispániában (és Észak-Afrikában) vert, részben arab, részben kétnyelvű (latin-arab), a Hidzsra után alig 100 évi keltezéssel ellátott pénzérmék az 5. század elejéről származnak. Geiserich és Dzsebel al-Tarik pedig egy és ugyanazon személy lehetett. Véleményem szerint ezt az elképzelést az alábbi gondolatokkal kell finomítani: 1. mint felvetettem, a 7. században nem volt nagy arab kiáramlás, hanem Észak-Afrika berber népessége az azt megelőző századokban fokozatos (a véglegesen csak akkor kiszáradó Szahara felől érkező) beszállások útján cserélődött arabra – máskülönben e pénzérmék a kitalált századok elméletének egyik legneuralgikusabb pontjává válhatnának; 2. tudjuk, hogy a Maghreb-államok területe a Római Birodalom kettészakadása (395) utáni évtizedekben veszett el örökre a latin világ számára. A nyugat-római uralom kihunyásával egyenesen válhatták fel a latin nyelvű érméket a latin-arab, majd a csupán arab nyelvű érmék. Amennyiben a Hidzsra utáni 100. év a jelenkori európai időszámítás szerinti 8. századba esne, Észak-Afrikában inkább gyengülő bizánci-görög befolyásról lehetne szó; 3. Topper azt írja, hogy 711 helyett már 414-ben jöhettek a mohamedánok a Gibraltáron át Hispániába. Vajon a római iga alól frissen felszabaduló észak-afrikai népeknek honnan volt ekkora lendülete-szervezettsége? Szíria-Egyiptom ekkor szilárd kelet-római uralom alatt állt. Azaz mégsem: az Edesszai Krónika leírja, hogy 395-ben a hunok megszállták Armeniát, Mezopotámiát és Szíriát. Tehát a (kelet)római uralom alól ideiglenesen kiszakított közel-keleti térségen könnyen áthaladhatott egy hun vagy egy perzsa sereg. Felmerül annak lehetősége, hogy az alánok nem(csak) Hispánián, hanem a Közel-Keleten át kerültek Észak-Afrikába, ahol 200 év múlva még nemcsak léteztek, hanem kulcsszerepet játszhattak a gyors perzsa előretörésben.

6. Közép-Európa fehér foltjai²⁵

Közép-Európában a 614-911 közötti időszak elég üresnek tűnik. Érdekes, hogy éppen 800 körül akad néhány biztos pont (pl. „Nagy Károly“ avarok elleni hadjárata, Krum kán hadrianopoliszi győzelme, a Mojmir-féle Nagymorva Birodalom), mert a legfontosabb a Károly körüli időszak kitöltése.

A 6. század folyamán, miután "a hunok ki-, az avarok pedig bevonultak" a Kárpát-medencébe, megtörtént "a slav kiáramlás a Balkánra", majd "a slav népek" (vagy inkább "turáni" eredetű elitjük) 10. századi "megkeresztelkedéséig, államalapításáig" nem történt semmi érdemleges velük, ezenkívül 10. század előtti lengyel vagy szerb történelemnek hírét se hallottam. A "horvátok már a 6-7. században katolizáltak", s "a 10. század elején Tomislávot királlyá koronázták". A köztes időszakban "kalózkodással(!) foglalkoztak", rendszeresen "fosztogatták Velencét" (!). Egy szláv nép tengerre szállt? A magyar és a lengyel uralkodó a (nyugati) kereszténység felvétele után pár évtizeddel felvette a királyi címet, a horvátok miért vártak évszázadokig?

23. Uwe Topper: A nagy naptárhamisítás. Kitalált évszázadaink rejtélye. ALLPRINT Kiadó, Budapest 2003. 119-133. o.

24. Topper im. 135-152. old.

25. A magyar vonatkozásokat a III. részben elemzem. Vö. Mesterházi Zsolt: A kitalált bajor középkor könyvismertetője. Kérdések önmagunkhoz. www.kitalaltkozepkor.hu honlap

Uwe Topper kifejti,²⁶ hogy a slávok eredetileg "keleti germánok" lehettek, nyelvük Cirill és Metód által kifejlesztett egyházi nyelv átvételével különült el a többi germánétól. Véleményem szerint: 1. amennyiben kiesik a 600 és 900 közötti időszak, rendkívüli módon lerövidül az az idő, amely alatt a csehek, a lengyelek, a horvátok és a szlovének a bizánci kultúra hatása alatt élhettek; 2. egy mesterséges kultúrnyelv a felvilágosodás kora előtt elég nehezen tört volna utat magának az egyszerű nép körében. Sokkal valószínűbbnek tartom, hogy csupán a 6. században e nevük alatt megjelent slavokat a korábbi századokban társadalmi funkciójuk különböztette meg a germánoktól: békeidőben földet is művelő katonai segéderő voltak, államaikat – legalábbis a lengyelekét, a horvátokét és a bolgárokét – iráni származású elitjük segítségével szervezték.²⁷ Ez viszont felvet egy, a nyugat-európai népek számára kellemetlen kérdést: az ő államaik genezisére milyen befolyással voltak ezen "iráni" népek?

7. A zsidóság²⁸

A szóbanforgó három évszázad európai anyagaiban semmi sem utal a zsidóságra, s az ő forrásaikban ugyanúgy semmi nem utal a kérdéses időszak európai eseményeire. Az európai és a zsidó időszámítást azért nehéz utólag összehasonlítani, mert utóbbiak körében többféle kronológia létezett – pedig ezen összehasonlítás sikere esetén a korabeli kívülállók objektív szemszögéből tekinthetnénk a dolgokra.

8. Mi volt egyáltalán a korszak építészeti stílusának elnevezése?

A román stílus kibontakozását a 10. századtól, a gótikáét a 12., a reneszánszt a 14-15. századtól számítjuk – ezek voltak a középkor építészeti stílusai. A későókor utáni korszak – ha létezett egyáltalán és építettek is valamit – stílusának vajon mi lehetett a neve?

9. Városok

Az észak-itáliai és a későbbi Franciaország, valamint Anglia városaiban – de ugyanígy a bizánci településeken – a 6. században még valamennyire van élet. Aztán a 7-9. században kihaltak, majd a 10. századtól dinamikusan fejlődtek. Miért? Talán elmúlt a szaracén veszély? – a normannok a 11. század végéig garázdálkodtak. A keleti kereskedelem viszont csak a 11-12. század fordulóján, a keresztes háborúk hatására lendült fel.

10. Manicheizmus

A 4. században a kereszténység komoly vetélytársa volt ez a mély erkölcsiségű, eviláginak nem nevezhető vallás. A 6. század végére kiszorult Európából, a 9. században azonban újra felbukkant a legerősebb antifeudális eretnekmozgalom formájában, s nem sokkal a reformáció előtt tűnt el véglegesen. Ha a 6. századra már kiszorult Európából s a 7. századi arab hódítás Mezopotámia területéről is kisöpörte (Közép-Ázsiába), akkor 200-300 évvel később hogyan tudhatott újult erővel fellépni – nemcsak elit, hanem népi mozgalomként?

11. Világvége várás

Az első ezredforduló előtti kisebb pánikhangulat korántsem érte el az 1300-as évforduló illetően hatását – elég csak a flagellánsokra-önostorozókra gondolni.

12. Morozov és a visszaszámítási módszer²⁹

Nyikolaj Alexandrovics Morozov a 19. században a Szent János-Apokalipszis szövegében utalásokat talált egy speciális égi konstellációra, amelynek visszaszámítással – közte és az esemény között eltelt idő kiszámításával – meghatározta az idejét: 395-ben történt. Azaz a könyv szerzője nem lehetett Szent János apostol, aki a hagyomány szerint Kr. u. az 1. században élt. Ha viszont 297-tel lerövidül az eltelt időszak, Kr. u. 98 jön ki, s a hagyomány szerint az Új-Szövetség utolsó könyve éppen Kr. u. 96-100 között keletkezett! Érdemes lenne valamennyi ismert égi konstelláció hagyományos időpontja és a jelenkor közötti különbséget kiszámolni.³⁰

13. Kronológia

A kitalált idő "előreállítóinak" dolgát megkönnyíthette, hogy csak a 6. században került sor Jézus Krisztus születésének meghatározására, ellenben a Teremtés időpontjáról többféle felfogás létezett. A "sándori" és a "krisztusi" időszámítás elegyítése (a "sándori" évszámok "krisztusiként" való feltüntetése) pontosan 300 év előreug-

26. Topper im. 175-183. old.

27. A tanúsága szerint a témával foglalkozó német szerzők által is egyre inkább elismerten

28. Vö. Illig im. 138-141, 378-381. old.

29. Vö. Illig im. 426-428. old.

30. Amint e munka oroszlanrészét már Hunniváry Zoltán, idézett könyvében elvégezte

rást jelenthetett. Illig kritikusan felteszik a kérdést, miért alkalmazott volna Konstantin a görög helyett latin Vulgátát (9 x 30 = 270 év különbség volt a kettő között), vagy legalábbis Bizáncban hogyan tudta volna elfogadtatni. E tényleg logikus kérdésre a válasz szerintem: *biztosan voltak nehézségei*. Azonban a 13. század elején a negyedik keresztes hadjárat padlóra küldte a Komnénoszok által feltámasztott Bizáncot, 1453-ban pedig örökre véget ért "a bizánci időszámítás-krónikairás" – a bizánci és a többi görögkeleti nép időszámításának történetét azért még érdemes lenne tanulmányozni.

1300 után sokan várták a világvégét: jött a pestisjárvány, mégsem lett vége a világnak. Véleményem szerint *utoljára a reformáció idején lett volna lehetőség botrányt csinálni*, azonban ekkor egyrészt a germán világnak Közép- és Kelet-Európához és a többi, sokkal ősbibb műveltséghez képest történő meglódulása következett be – senki sem kívánt nemzeti hőskor nélkül maradni. Másrészt Luther sem kívánta megrövidíteni az időt: ő abban bízott, hogy Isten 2000 előtt elpusztítja a világot, nem várja meg, hogy 6000 évig éljen bűnös életet az emberiség.

II. PERZSIA – A FEUDALIZMUS ELŐKÉPE

A korai – Kr. utáni 5. század végi – Frank Királyság úgy él a köztudatban, mint a feudalizmus őshazája. Azé a társadalmi berendezkedése, amely a keleti despotizmust és a katonai demokráciát ötvöző, majd birodalommá válása után ugyancsak lemerevedő antik civilizáció eredményeit újból a nomád pásztorok lendületével megfrissítve létrehozta:

1. a kisméretű poliszok, városállamok és a nagy birodalmak mellett a közepes méretű nemesi (később polgári-vá fejlődő) *nemzetállamokat* (ezt többek között a területi tagoltság közepes foka tette lehetővé) – optimális kereteket biztosítva a pásztorok letelepedésének;

2. létrehozta a *nemességet* mint önálló-önérdekű társadalmi rendet (öröklődő *ranggal-vagyonnal*), amely a központi hatalom leghatékonyabb ellenpólusává vált – a városállamokban az üzleti profit, a birodalmakban a zsákmány lehetősége terelte el figyelmét a politikáról;

3. létrehozta az *államtól személyileg-szervezetileg elkülönülő, de azzal együttműködő egyházat*, amely magas erkölcsiségű, egyistenhívő *tanítást közvetített* – Keleten az egyház az állammal összefonódva működött, a görög-római világban semmi súlya nem volt, Nyugaton a szerzetesrendek térítései alakították ki a bizonyos mértékig alulról építkező, államtól független – azzal konkuráló – éppen ezért ellensúlyt képező egyházszervezetet;

4. létrehozta az egészséges, fokozatosan növekvő méretű városokat, amelyek – a keleti és a mediterrán világgal szemben – nem váltak az önkény, az emberek ellenőrzésének eszközévé, sőt harmadik rendű fejlődtek, ugyanakkor a naplopás és a bűn melegágyává is, illetve csak később lehettek a járványok tüzfészkei.

Az eddigiek tükrében nem volt véletlen, hogy általános iskolás koromban az ókori Keletről olvasva éreztem, hogy a Perzsa Birodalom "más volt, mint a többi," majd középiskolás olvasmányaim folyamán rájöttem, hogy ugyanezek, a frank feudalizmusnak tulajdonított tulajdonságok valamilyen szinten megvoltak benne: 1. a birodalmat 20 satrapiára osztották, öröklődő satrapiai tisztséggel, 2. az egyes népek szokásait tiszteletben tartották, 3. vértelen áldozatokat követelő nemzeti egyházuk volt, 4. amelynek tanításai az ókori zsidó vallásra is hatással voltak. Csodálkoztam, hogy az általános iskolai tankönyvek úgy mutatják be a perzsákat, mint a görögök ellenségeit. A középiskolában ugyan már valamivel nagyobb figyelmet szenteltek nekik, de még itt sem mutattak rá a lényegre. Egy későbbi reprezentatív mű,³¹ perzsákról szóló esszéje minden előérzetemet igazolta: olyan fogalmakkal dolgozik, mint

1. északról állandóan nomád törzsek nyomulnak le az iráni fennsík északnyugati részére (Kr. u. 5. században fehér hunok jelentettek állandó veszélyt);

2. a tulajdonképpeni királyi hatalom gyakran a túlságosan megerősödött nemesség (!) és a főmágus vezette, államvallássá emelt zoroasztrizmus kezében volt;

3. a) bálványképeket elutasító b) egyistenhit, c) az ember részt vehet sorsának eldöntésében, d) ennek megfelelően halála után jutalom vagy büntetés várja;

4. a) Zoroaszter tanításait az Avesztában gyűjtik össze > államvallás, b) a manicheizmust uralkodó körök elutasítják, c) a 2. századtól elterjedt kereszténység változó sorsa;

5. nemesi tanácsadók állnak a király mellett;

6. hat nemesi család társadalmilag egyenrangú a királlyal;

7. örökölhető nagy földbirtokok;³²

8. szabad kézművesek, szabad napszámosok és munkások, röghöz kötött jobbágyok³³ és rabszolgák;

9. az Arsakidák alatt a satrapiák felosztása kisebb egységekre, "fokozódó feudalizálódás";

10. a pártusok korának feudális jellegű rendszere megmaradt a Szászánidák alatt is.

31. Az emberiség krónikája. Officina Nova, Budapest 1994.100-101. old.

32. Krisztus születése előtti évszázadokban?

33. Krisztus születése előtti évszázadokban?

Ez nem szükséges további kommentárt!

Véleményem szerint az *irániak – legyen ez a különböző népek gyűjtőfogalma – megtalálták a középutat az ázsiai és az antik berendezkedés között*, de az antik elemeknek/közegnek sokkal kisebb szerepe volt, mint a germánok esetében gondoljuk.

Az Arkhaimenida-korszak eredményei a birodalommal válás miatt elkezdhettek szétolvadni, ám északról folyamatos frissítés jött. Ugyanakkor:

1) az Arkhaimenidák államával ellentétben a párthusok állandó védekezésre voltak kényszerítve (a rómaiakkal és a nomádokkal szemben), s Szasszanidák kiegyenlítettebb küzdelmet folytattak: a katonai nemességet nem kötötte le az óriási zsákmányszerzés lehetősége, így a központi hatalomtól "követelőzött", s a) aktívan megmaradt b) hazája területén. A parlament kezdetben Nyugat-Európában is csak tanácsadó-adójóváhagyó szerepet játszott – csak a polgári forradalmak után kerültek a jogalkotás fókuszpontjába;

2) Bizáncban és az iszlám világban az előkelőknek nem volt semmi beleszólása a döntéshozatalba. Oroszországban éppen IV. Iván kísérelt meg korlátozott rendi-képviselési intézményeket létrehozni;

3) öröklődő földbirtokok az arab világban alig voltak, Bizáncban s civilizációjában sem egyértelműen;

4) az egyház és az állam talán azért nem fonódott össze Perzsiában, mert más-más terület – más-más társadalmi réteg – más-más vallást (magas szintű egyistenhitet) "futtatott": ezzel is a pluralizmust erősítették;

5) a tenger által behatárolt, túlságosan tagolt területű antik világgal és a sivataggal behatárolt tagolatlan területű despotizmusokkal szemben nem alakult ki nagy népességekonzentráció (emberek nem idegenedtek úgy el a környezettől), illetve nagy városok (amelyek aztán a nyomor, a járványok és a lázadás melegágyává váltak);

6) a köznép az uralkodó osztállyal azonos etnikumból került ki (letelepedett pásztor, földműves).³⁴ – *Talán azért sem* alakultak ki nagy városok, mert az elit nem félt úgy a köznéptől! *Ami viszont kérdés:* Nyugat-Európában létezett a kiscsalád intézménye – itt mennyire? (Akkor lehetett csak házasodni, ha volt felszabadult jobbágyletelek: – fiatalok felszabadulása az öregek alól – későbbi gyerek nagyobb értéke.)

Tábori László³⁵ Bihari János alapján³⁶ részletezi a párthus feudalizmus sajátosságait:

- a trón nem feltétlenül szállt apáról fiúra,
- az örökösödés kérdésében sokat nyomott latba az arisztokrácia véleménye, melyet a királyi hatalmat korlátozó tanács juttatott kifejezésre,
- a "bölcsek és a mágusok" gyűlése a trón mellett működő tanácsadó testület volt,
- a nemességet ellenállási jog illette meg, az uralkodót akár le is taszíthatták trónjáról,
- az uralkodót a nemesség által választott, a két fél közötti közvetítéssel megbízott személy, a szürene koronázta (1. a magyarban a szörnyű hősiest is jelentett, 2. az angolban a Sir legjobb tudomásom szerint eredetileg a lordkancellár megszólítása volt, 3. Szent István idejében Aba Sámuel volt a nádor (nagyúr), 4. Angliában mióta van lordkancellár? 5. Armeniában és Mediában a körzeteket gavarnak (a németben Gau), kormányzóikat megistánnak nevezték (a magyarban megyeispán).

Perzsia tehát már akkor minimum a későbbi Bizánc szintjén állhatott. A kérdés már csak az: milyen hatással lehetett Perzsia a későbbi Európa fejlődésére?

Azt tanuljuk az iskolában: éppen a kérdéses 300 év alatt ment végbe Nyugaton az antik és a germán elemek magasabbrendű ötvözése. Azonban mi van akkor, ha nem volt erre 300 év? Akkor is ki tudott alakulni a modell – alig több mint 100 év alatt? Esetleg valahonnan úgy vették át?

Érdemes lenne megvizsgálni a perzsa nyelvet is (mikor lettek indoeurópaivá?), valamint a perzsa társadalom fejlődésével párhuzamosan tanulmányozni az örményt is. Miért nem tanítanak semmit Perzsia diadokhoszok és arabok közötti történelméről? Az 5. századi hun invázióról? Miért nem tudta Jezdegard bevetni a hunokat az arabok ellen?

A perzsa királynevek: Kurus, Arsak (=Országos), Orord (=Arad), Balog, Ardas, Oszró, Kavád, Balas, Dertád, Ormuzd (Ormászd), amely egyben istennév is, akárcsak Arimán (Ármány).

Tábori László kifejti,³⁷ hogy a szkíták és a párthusok nyelve az urál-altaji népek nyelvéből magyarázható, s hogy a párthusok nem kevés iráni szót közvetítettek vissza az uráli nyelvekbe. Meg kellene vizsgálni a párthus-szkíták és az uráliak közötti nyelvi és egyéb hasonlóság mélységét: több évezredes szoros együttélést mutató eredmény esetén el kellene gondolkozni azon, mikor és hol (milyen zárt-védett, ám a sztepei pásztorkodásra, ill. a földművelésre való felkészülésre alkalmas helyen) alakulhatott ki ilyen tartós kapcsolat e két, gyökeresen különböző életmódot folytató nép között, amely a "népek országútjának" állandó viharai közepette is sokáig megmaradt.

A párthus szobrok ruha-ábrázolása: nadrág (talán először a világtörténelemben), felette derékig érő tunika – koraközépkori benyomást tett rám.

³⁴ A 15. századi Európában az angol, a holland paraszt után a magyar volt a legszabadabb (ez kérdéses. Szerk.)

³⁵ Tábori László: Egy alig ismert ókori világbirodalom: Párthia. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest 2003. 157-160. old.

³⁶ Bihari János: A párthusokra vonatkozó etnográfiai adatok antik források. Debrecen 1936. 17-22. old.

³⁷ Lásd Tábori im. 39, 41, 55. old.

A sémiták előtti mezopotámiai nép, a sumér állama közel sem volt olyan despotikus, mint utódaié: érdemes lenne megvizsgálni, tartalmazott-e feudalizálódásba hajló elemeket?

III. A MAGYAR KORAKÖZÉPKOR

A 18. századig Európában és hazánkban egyaránt általános volt a hunok és a magyarok azonosságának tudata. Biborbanszületett Konstantin ugyan turkoknak nevezte a magyarokat, Ioannes Kinnamos³⁸ azonban a 12. században hunokról beszél. A Niebelung ének "Hunalantnak" nevezi Magyarországot (Hun + alatt > LAND), II. Géza királyt (1141-1162) pedig huga a hunok királyának nevezi. Egészen a 18. századig – amikor a török uralom alól felszabadult s a Habsburg Birodalomba hosszú távra berendezkedett Magyarország – senki nem tudott semmit a finnugor rokonságról. A magyar köznép a török időkig, a székelyek Trianonig hunnak s nem pedig magyarnak tartották magukat. A középkori magyar krónikák semmit sem tudtak az avarok 300 éves Kárpát-medencei ittlétéről. A nyugati krónikák is az avarokkal azonosnak kezelik a magyarokat, ellenben jól emlékeznek a hunokra és az őket megelőző nomád népekre.³⁹

A magyar krónikák Álmos és Atilla között egyértelműen 5 generációt tartanak nyilván (a többi közép-európai népnél nagyjából ugyanez a helyzet, pl. a bolgároknál). A Káldi Márk-féle krónika a magyar honfoglalás – a hunok második bejövetele – dátumát illetően nem ad meg egyértelmű évszámot, de azt a 6-7. századra teszi, majd a 10. században folytatja az általunk is ismert eseményeket. A 12. század második felében Anonymus a hunokat az 5. századra, a magyar honfoglalást a 9. század végére teszi, s hogy közben mi volt, nem részletezi. Kézai Simon a 13. század második felében 872-re teszi a magyar honfoglalást, viszont 700-ra a hunokét. Ez nem elírás, mert előtte azt írja, hogy a hunok előtte a 6. században elszaporodtak Székéltanban.⁴⁰ Thúróczy János 1488-ban 744-re teszi a honfoglalás évszámát ($744 \times 2 = 1488$), azonban a kortárs uralkodók meghatározásánál már ő is gondban van. Álmos és Atilla között ő csak 4 generációt határoz meg, miáltal a két generáció közötti különbség 25 évről még mindig csak 31,25-re emelkedik. Ugyanakkor ismeretesen Atilla 10. őse egy Balog nevű személy, perzsa uralkodó. Az Árpád-ház esetében is kb. 25 év volt két generáció között a különbség, tehát visszaszámolva: kb. $400 - 10 \times 25 = 150$ körül több (összesen 6) Balog nevű király is ült Perzsia trónján (akárcsak az Orod, illetve Oszró [KHOSZRAU] nevű).

Szász Bélánál szerepet kap⁴¹ krónikáink kritikája: szerinte Árpád és Atilla közé minimum 15, Atilla és a Leéllel azonosított Csi-Csi közé minimum 16 őst kellett volna beiktatni az ott szereplő 5, ill. 13 helyett. És itt nagyon érdekes: a közelebbi 15 főből alig jut eszükbe valaki, a távolabbi 16-ból viszont majdnem mindenki. Az sajnos nincs benne a könyvben, mikor lett Leél és Csi-Csi azonosítva. Tábori László egy Kr. előtti 48-as és 36-os eseményt köt Csi-Csihez.⁴² Könyve azonban családfát nem tartalmaz, csak királylajstromokat uralkodási évszámmal⁴³ és egy utalást arra, hogy Kr. u. 12-ben III. Artabán személyében az Arsakidák női ága került trónra.⁴⁴ Így érthető, Nagy Arsak miért nem szerepel Atilla egyenes férfiági felmenői között, s egyben a Balog nevű uralkodók atyai ágát is Csi-Csihez lehet kapcsolni. Csi-Csi dédunokája valószínűleg az Kr. utáni 51-77 között uralkodó I. Balog lehetett, akit összemoshattak hasonló nevű dédunokájával, talán II. (105-147) vagy III. (148-192) "Vologaszés-szel". Jó lett volna, ha Szász Béla könyve megjelöli a forrást, akkor talán nemcsak az ő hipotézisét tudtam volna magyarázatni.

Amennyiben ez a bizonyos 300 év eltűnne, eltűnnének az avarok is: és fellelegezhetnénk, kitisztulna az ég, Árpád előtt ott lenne Atilla. De nem, nem lenne szabad az avaroktól megszabadulni, akik valóban elődeink-rokonaink voltak. Ők például a mai horvátok,⁴⁵ akiknek Porphyrogenetos idejében a Kárpáttól északra élt egy keresztleletlen, "fehérek" nevezett törzse, besenyő függőségben. Vagy legalábbis nemességük az avaroktól származtatja magát. *A bán méltóságnevén a "Bajánból" származhatott*, mert valószínűleg ő költöztette őket a bizánci határ védelmére. [A bán méltóságnevén volt már a Pártus Birodalomban. Szerk.] Elképzelhető még, hogy Bajorország BAVARIA neve is Bajántól ered. A Bagvaria alaknak eléggé iráni – vagy legalábbis törökös – hangzása van.⁴⁶ 630 körül 9000 bolgár család menekült Bajorországba. Ott vették fel a római kereszténységet, s a 11-12. század fordulóján a szomszédok állandó háborgatása elől a Magyar Korona alatt leltek oltalmat, s csak a pánszláv örület akarta kiszakítani őket.

38. Vö. Moravcsik im.

39. A mondáinkban továbbélt a Kr. utáni 4. század eleji szármata vezérről, Csörszről állítólag nemrég derült ki: tényleg élt és árktot (vízművet) is ásatott

40. $872 - 700 = 172$. Egyesek 395-re teszik a hunok Kárpát-medencei honfoglalását, 567-ben ($395 + 172 = 567$) volt elvileg az első avar hullám bejövetele

41. Szász Béla: A hunok története. Attila nagykirály. Bartha Miklós Társaság, Budapest 1943. Reprint: Szabad Tér Kiadó, Budapest 1994. 538. old.

42. Tábori im. 212. old.

43. Uo. 242-244. old.

44. Uo. 92. old.

45. Püspöki Nagy Péter is a Balkánra, a Marica mellé teszi Nagy Moráviát

46. Egyébként Mongóliában rengeteg földrajzi név viseli a Baján előtagot

Véleményem szerint⁴⁷ a 895-ös magyar honfoglalás és az 568-as avar beáramlás nem pontosan ugyanaz:

- 568-ban az avarok, mint a magyarok előhada jöhettek be,
- majd 595-ben vagy 598-ban maguk a magyarok érkeztek meg.

S erre az időre eshetett a bolgárok és a "lengyelek-szarmondok" honfoglalása is.

Árpádra ugyanis mint érett férfira, Álmosra pedig mint öregúrra tekintenek a honfoglalás vonatkozásában. A kieső 300 évvel és a 25 éves generációk közötti különbséggel⁴⁸ számolva az Árpádok születési ideje:

Weissgerber említi, hogy a Képes Krónika szerint 677-ben a magyarokkal együtt más szkíták is hazánk földjére költöztek. 677+297=974-ben Tonuzoba besenyő vezér érkezett Magyarországra. Szent István király születésének általánosan elfogadott dátuma 969. Kálti Márk ezt 699-re teszi.

Maga Illig a 297 év differenciát éppen azzal magyarázta, hogy az pontosan 9x33 év, tehát 9 generáció. Kálti 30 évet vett egy generáció alapjául, így kapta a 9x30=270 évet. Ám egy 699-ben született személyt hogyan koronázhattak 1000-ben királlyá s hogyan halhatott meg 1038-ban? Ezen adatok fontos bizonyítékai lehetnek annak, hogy megtörtént a "történelmi óráátállítás" és hogy éppen ekkor történt.

Árpád legkisebb fia, Zoltán tényleg nem lehetett fejedelem (legalábbis nem közvetlenül Árpád után: katonai demokráciában nem szívesen bízták volna egy 10-15 éves gyermekre az egész nép vezetését. Elképzelhető az is, hogy esetleg *Koppány valamelyik közeli rokona lehetett a 10. század elején a fejedelem* – az Árpád-kori vagy még későbbi történetírás iktathatta be Soltot leszármazottai legitimálása céljából. Elképzelhető, hogy *Baján nevééről is "családi" okokból feledkezett meg későbbi történetírásunk* (mint ahogy pl. Könyves Kálmán alakját is eltorzították Vak Béla utódai alatt).

A Képes Krónika 104 évvel Atilla halála utánra, 600-ra és 677-re teszi honfoglalásunk időpontját. Illig pedig írja,⁴⁹ hogy az avarok 558 és 601 között vezették támadásaikat. Mindössze egy évet csúsznak nála az események 453+104=557-hez és 600-hoz viszonyítva.

Csaba 435 (Atilla kései fia, atyja halálakor)	Előd 510	Zoltán, Solt, Zsolt 595 (Árpád legkisebb fia)
Ed 460	Álmos 535	Taksony (620+300) 920
Ügyek 485	Árpád 560	Géza 945
		István (Vajk) 970

Illig bemutatja,⁵⁰ hogy a különböző számítások szerint "Nagy Károly leszármazottainak" létszáma öt generáció után, a hatodik generációban, ötszöröse annak, amennyi az első generációban volt. Tehát kb. "20 gyereke és 100 dédunokája" volt. Ha ugyanezt a számítást alkalmazzuk Árpád leszármazottaira, továbbra is 25 évet számolva egy nemzedéknek, a leszármazottak létszáma napjainkra kb. 2 millió före rúg. Azaz a hazai fehér középosztály színe-javának ereiben Árpád apánk vére csörgedez. Elgondolkodtató, hogy Árpádnak 5 fia volt s testvéreiről, unokatestvéreiről semmit sem tudunk. Vazul testvérenek, Szár Lászlónak is volt egy fia, Bonuszló, s Vazulnak 3 fia volt. Levente leszármazottairól semmit sem tudunk, akárcsak Salamon király öccsének, Dávid hercegnek családjáról. Lehetne tovább folytatni a sort, még egy tucat királyfit találnánk az Árpád családfáján, az állítólag Atillától származó Abákról nem is beszélve. Szóval, 1301-ben Árpádnak még biztosan voltak törvényes fiúági leszármazottai a Magyar Királyság területén.⁵¹

Thierry Amadénál apróbetűs jegyzetben szerepel,⁵² hogy 1305-ös és 1313-as oklevelek bizonyítják: 1301 után az Árpád-ház még életben volt hazánkban ("de genere Turul"). Talán Zách Felicián "hőstette" után nem illett rá hivatkozni, Nagy Lajost pedig már megszerette a nemzet. Lehet, hogy az 1335-ös visegrádi királytalálkozót a három új uralkodóház helyzete megszilárdításának érdekében hozták tető alá. Thierry szerint⁵³ a turul, amely Atilla címerállata is volt, Kézainál egyértelműen "curulként" szerepel. Ezt népiesen karvalynak, károlynak (!) mondják. Nagy Károly nevének francia alakjára (Charlemagne) is feltűnően hasonlít egy másik madárnév: sármány, bár ez a turulnál valamivel kisebb madár. A latinra (Carolus Magnus) emlegetik, hogy anyja avar volt és neve, Cara Olu, fekete ölyvet jelent.

47. Akárcsak a Képes Krónikát elemző német szerzők szerint. Vö. Klaus Weissgerber: A kitalált magyar középkor. – A (középkori) magyar képes krónikák. Manfred Zeller: A magyar honfoglalás Pannóniában. – 895-ben ugyanaz történt, mint 568-ban (Zeitensprünge 1996/2. 186.) <http://www.kitalaltkozepkor.hu> honlap

48. A 11-12. századi Árpád-házi királyoknál éppen ennyi volt

49. Illig im. 109. old.

50. Illig im. 111. old.

51. Olyannyira, hogy kettőt nemrég találtak belőlük Franciaországban. A magyar Televízió be is mutatta egyiküket, egy fiatalembert

52. Thierry Amadé: Attila-mondák. Pest 1864. 130. old.

53. Thierry im. 129. old.

Szent Imréről úgy tudni, vadkan vadászaton halt meg. Előtte egy évvel ő vezette a Lajtánál a betörő német se-
reget visszaverő magyar haderőt. Úgy látszik, minden mentálisan és fizikailag kiváló vezetőnknek ez a sorsa,
lásd a későbbiekben még Zrínyit. Érdekes összefüggéseket rejthet, hogy az egyes német tartományok urainak –
pl. a bajoroknak – volt-e Imrével valami nagyobb tervük. Vizsgálendő az is, mikor keletkezhetett az a – közté-
vében 5 éve ismertetett – legenda, hogy a mohamedánok azért nem esznek sertéshúst, mert úgy tudják, a Prófé-
ta vadkanvadászon halt meg. A két legenda kialakulásának kellett legyen, a mítoszi-csillagászati vonatkozások-
kon túl, valamilyen közös gyökere.

Így, hogy kiesik 300 év, eltűnnek, vagy legalábbis a mi elődeink árnyékába kerülnek a korai sclav államoc-
sok. Elgondolkozhatunk "sclavnak" hirdetett közjogi kifejezéseink – megye, nádor, ispán – eredetén. És választ
kaphatunk arra is, hogy 895-ben hogyan létezhetek még az 568-ban megbukott Gepida Birodalom maradványai.
Nehezen lehet elképzelni azt is, hogyha a gyökértelen magyarok őst kreáltak a hunokból, az avarokat miért nem
kivánták vagy előddé tenni, vagy jól elnászpángoltatni – saját magukkal, avagy Európával. Előbbi ugyanis bizto-
síthatta volna a 454 és 895 közötti magyar kontinuitást, amit azonban csak a székelyekre bízta rá, pedig elvileg
az avaroknak is voltak előkelőik.⁵⁵

Ugyanakkor a hatalmas hunmagyar fölény Nyugat-Európával szemben azzal csökkent, hogy az avarok elkülö-
nült történetének beiktatásával – az ominózus 300 évben – felhígították a magyar eseményeket, viszonyokat. Ezért
bátrabban hangsúlyozandó a hunmagyarok így feltáruló gazdagsága, aminek megcsapolására olyannyira vágytak
nyugati szomszédaink, s amely törekvésüket Atilla halála óta egészen 1920-ig, 1945-ig bőszen gyakorolták.

Egyáltalán, ha igaz, hogy voltak a honfoglalásnál előcsapatok, akkor azok, mivel sikeresek voltak, nem tűnhet-
tek el a magyarok bejövetele után. Jelentős szerepük maradhatott. Olyannyira, hogy 300 év történelmet abból az
egész Kárpát-medence számára sikerült kreálni aztán.

De az avarok névnek az a hallatlan pejoratív értelme is, amit valószínűleg a hunmagyarokra értettek eleinte, azt
jelenti, hogy amikor István (Géza és Vajk) után, már együttműködésben történt a hamisítás, a magyar vezetők
"kijárták" – "keresztény" mivoltunkra hivatkozva –, hogy a sok negatívumot ne a mi, hanem az avarok nyakába
varrják. Esetleg Kajd árulását Istvántól elhárítva.

A sok rablást⁵⁶ külön, az avarok örököi mivoltával indokolva, sőt felnagyítva jobban "el lehetett adni" a keresztény
Nyugaton. Az egész területleadást az esetlegesen kollaboráló magyar és idegen vezetők és a területarablást a nyugati
"szomszédok" részéről – kezdve Bajorországon, majd folytatva Bohémián és az Óperencián innen, majd az Ennsen in-
nen, Morvaországban és a Lajtáig⁵⁷ –, hasonlóan lehetett szalonképpé tenni: mind-mind az avarok bűneivel⁵⁸ lehetett
jól megindokolni, Istvánnal és a későbbi keresztény magyar királyokkal lenyeletniük, a nemzettel elfogadtatniuk.

És ha nem szedték volna szét Árpádnak Bajorországtól a Fekete-tengerig terjedő Magyar Birodalmát – az avar
uralomra eső időben és az avar züllésnek, árulásnak tulajdonított területcsökkenésekkel – utólag, akkor a még
közvetlenül Atilla örökébe lépett Árpád utódai bizony jogot formálhattak volna a Nagy Előd egész Hun Birodal-
mára, amely egészen a Rajnától a Volgáig terjedt. [A Hun Birodalom már akkor is jóval nagyobb volt. Szerk.]
Ezt a már-már európai szintű egyetemességet, nagyságot kellett még kisebb darabjaira hullatni a betoldott há-
romszáz évben. Különben, a hunmagyar folytonosság fennmaradásával, fejlődésével nem lehetett volna keresz-
tény emberinek tekinteni a nyugatiak mérhetetlen rablási hajlamát és törekvését.

A későbbi rabló hajlandóság már akkor elindult, amikor öldöklő (Ildikó) megölte Atillát. Ideje lenne már tisztá-
zni az Atilla-fiúkat, mert nem hiszem, hogy csatáztak volna egymással. Nem véletlen, hogy azóta se lelik sem
az állítólagos csatateret, Csiglamezőt, sem a Nedao folyót, ahol szinte kiirtották volna a hunok egymást. Pedig
ha ott olyan sokan meghaltak volna, a sok hozzátartozó azóta is vinné a csataterre a virágokat, amelyeket a Kár-
pát-medenceiek több mint ötvenezer éve tesznek a halottak mellé, fölé.

Semmilyen régészeti lelet nem utal egyébként arra a nagy csatára sem, amit a mai Chalon sur Marne mellett,
a catalaunumi mezőn Atilla Aetiusszal vívott volna.⁵⁹

54. Grandpierre K. Endre szerint pedig minden királyunkat ereje teljében, fiatalon megölték a Habsburgokig. Például Gézát is, István apját

55. A középkori történelem mindig a nemesség története volt⁵⁶. 6-12 társzékér arany, arany asztalokkal, ágyakkal, szobrokkal, buzogány-
nyal, kupákkal stb, ahogy azokat Fehér Mátyás Jenő felkutatta, és Csomor Lajos leírta. Ez aztán "eredeti tőkefelhalmozásként" szol-
gált, amikor "Nagy Károly végrendelete" szétosztotta a nyugat-európai kontinens kolostorai között. (Vö. Fehér M. Jenő: Az avar kin-
csék nyomában. Magyar Történelmi Szemle Kiadása, Buenos Aires 1972; Csomor Lajos: Öfélése a Magyar Szent Korona. V.
Hunyadi László kiadása. Székesfehérvár 1996. 54-111. old.

57. Vessd össze a sok ismert földrajzi és helységnévvel – az 1867 óta létező – Ausztria nem burgenlandi területein. A sok akkoriból ismert
magyar személynévvel, meg a bajorok piros-fehér-zöld viseletével, tánc-hajlamával, dáridózásaival

58. Trianonban aztán még a Lajtán is túljöttek. Ekkor a bűnünk nem kevesebb, mint az első világháború, míg végül Teheránban, Jaltán és
Potsdamban a második világháborút varrták a nyakunkba: "utolsó csatlós", mialatt a valóban fasiszta Olaszország, a nációkkal koráb-
ban és nagyobb arányban együttműködő Románia, valamint Szlovákia megúsza

59. Az merült fel, hogy ez a poitiers-i ütközet eltorzított változata lehet, ahol viszont tényleg Atilla állította meg a perzsákat, megmentve
ezzel Európát. Európa azonban – még – nem hálás

S hogyan lettek a perzsák indoeurópaiak? Úgy, ahogy mindenki, aki azzá lett: a hódító, erőszakos, öldöklő főnők elhanyagolták a kultúrát, a nyelvet. Képtelenek voltak azt teljesen átvenni, megtanulni, használni. A kultúrát mitológiává züllesztették, a nyelvnek pedig csak egy ugató változatát tudták produkálni. De mivel az ukázok így is hatásosak voltak, előbb-utóbb a caesari hódítók diadala, nyelve és kultúrája terjedt el, nem az eredeti bonyolult-tökéletes, ragozó forma.

Mindez már a görögség kialakulásánál megfigyelhető, ahol a meghódítottak vonakodtak is átadni hódítóiknak a kultúra teljességét – még nagyobb elnyomatásukra. Később éppen a töredezett, már nem értett mítoszi tudást pótolta a filozófia és az abból kiinduló szaktudományosság.

A görögök ősatyját, Jávánt szokás Mádaiktól, a médek ősapjától eredeztetni.⁶⁰ Tény, hogy a Balkán déli csücskére és a szigetvilágba több hullámban benyomuló törzsek valahol komoly államszervezési ismeretekre tettek szert, már a "föníciaiakról átvett" betűírás előtt rendelkeztek szótagírással (akárcsak a perzsák), s biztos, hogy a föníciaiakkal ellentétben nem voltak sémi nép.

Ugyancsak a hispániaiakat (ibérek) szokás Jáván fiától származtatni. 1. Érdemes lenne pl. a dél-európai és az örmény családneveket összehasonlítani; 2. a spanyol és a perzsa település- és személynevek hasonlóságának talán az iszlám hódítás előtti közös gyökerei is lehetnek (pl. egy közös őshaza mondjuk a Kaukázus déli lejtőin). Belházi Bartal György első munkájában szerepel,⁶¹ hogy a kaukázusi Ibéria tartománynak volt egy Hispánia nevű része.

A germánok és a kelták viszonyának lehetett előképe a latinok és az etruszkok viszonya. Az etruszk nép Kisázsiaiból jött, vagy egyes források szerint őslakos nép volt, amely egy isteni lényekben hitt.⁶²

A kitalált bajor középkor újraértékelheti a kelták és a magyarok szerepét a tartomány történetében. Érdekes, hogy a germán nyelvek között a németben van a legtöbb ragozó elem, s érdemes lenne az egyes nyelvjárásokat megvizsgálni ebből a szempontból.

Elképzelhető, hogy a brithez és a franciához képest a germán elemek a kelta elemekkel jobban egymásba fonódtak, egymásba épültek. Azaz korábban elgermánosodtak a kelták, de épp ezért erősebb hatást is fejtettek ki a németiség kialakulására. Ellenben a másik két országban előbb elnyomták, majd az utóbbi pár évszázadban a legalattomosabb eszközökkel majdnem felszámolták őket.

A magyarok által közvetített "kelta" elemek talán éppen Németországban és éppen Bajorországban fejtették ki a legerősebb hatást, s valószínűleg Tübingenben is.

Az egyistenhitet szeretik a sémi népek kollektivisták civilizációjának beállítani. Ám lehet, hogy sokkal régebb óta létezett, s a politeizmus csak a hideg éghajlaton élt germánok s a meleg éghajlaton élő sémik elszigetelt csoportjai körében kialakult alárendelő szemlélet eredménye volt.

Úgy tudjuk, az Európában a 8. században megerősödött, állítólag perzsa eredetű Mária-kultusz eredménye is volt, hogy a nőket jobban megbecsülték a középkorban. Kérdéses: 1. vajon a mellérendelő kultúrákban is olyan alárendelt szerepben voltak a nők? Hiszen a magyar feleség szó nem ezt mutatja. Sőt a férj jelentése is "fél"; 2. ha kiesik a 300 év, akkor a "Boldogasszony-kultusz" milyen hatással lehetett Európára? 3. A rózsafüzér hogy került Indiából Európába? S főként mikor? Vagy innét ment oda?

Végezetül érdemes lenne választ kapni arra, hogyha minden európai nemzet jóval a magyarok előtt telepedett le, akkor miért a magyar családnevek származnak a legnagyobb arányban települések nevéből?

IV. HOGYAN LETT EURÓPA GERMÁN ÉS KERESZTÉNY?

Bizonyos elképzelések szerint Európa őslakosai a kelták, a szteppéé a szkíták voltak, s az indoeurópainak minősített népek valójában a szkíták leszármazottai. Továbbá az erőszakos, "ultraindividualista,"⁶³ anyagelvű latinok és germánok már csak beleültek az e népek által lefektetett alapokba, s még talán fel is gyorsították a "fejlődést", amely utóbb azonban pusztulásba és szétbomlásba csapott.

Amennyiben a germánok a teutowaldi ütközet idején még nem tartózkodtak Európában (Tacitus műve állítólag hamisítvány), elképzelhető, hogy csak Kr. u. 150-200 után jelentek meg a Római Birodalom északi határvidékén, a 4. században pedig szétszóródva, kisebb csoportokban éltek szerte Európában.

Viszont a hunok világtörténelmi jelentőségét sokan abban látják, hogy "ráküldték, ráhajtották" a germánokat a Római Birodalomra, s ezzel lerövidítették annak agóniáját: Nyugat-Európában létrejött az államalapításhoz szük-

60. Thüröczy: Krónika. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980. 13. o.

61. Belházi Bartal György: Párthus és hunmagyar szkítákról. Akadémiai Kiadó, Pest-Buda 1860. 59. old.

62. Vö. Ferenczy-Maróth-Hahn: Az ókori Róma története. Akadémiai Kiadó, Budapest 1974. Az újabb kutatások az etruszk-magyar rokonságot éppen a latin nyelvből következtetik. Vö. Mesterházy Zsolt: A magyar ókor. A nagy ókori világháború és a "Róma-szindróma" (avagy az indoeurópai történetírás cáfolata). Magyar Ház könyve, Budapest 2002. 231-400, Varga Csaba: A kőkor élő nyelve. Frig Kiadó, h.n. 2003. 263-334. old.

63. Amely bizonyos történelmi forrásokban ultrakollektivizmusba csapott át. Például a nagy francia forradalomban

séges népsűrűség, az "Übermensch" pedig átvette a statikus antik államszervezési ismereteket. Ugyanaz Dél-Európát megtermékenyítette saját dinamikájával. A hunok pedig szépen visszakullogtak Mongóliába.

Igen ám, de ha eltűnik az a bizonyos három évszázad, akkor hova lesz „Nagy Károly” birodalma és hova lesznek a vikingek? Hová lesz Nyugat-Európa barbár magyarokhoz viszonyított fél évezredes előnye pl. a városiasodásban? Hol lesz annyi ideje a szerzetesrendeknek, hogy meghódítsák a Nyugatot? Honnan jött tehát a nyugati civilizáció, s ki hozta be Európába?

A "nemzetállam" közepes kategóriája, a rendi állam, addig ismeretlen volt a történelemben. A Német-Római Császárság tulajdonképpen kisebb fejedelemségek halmaza volt, amelyek 1871-ig nem egy esetben élethalálharcot folytattak egymással. Itália ugyancsak a 19. században, már a polgári államfejlődés korszakában formálódott újra egységes állammá. Spanyolország a 15. század végére. Anglia a 18. századra gyűrte maga alá a Brit-szigetek keltáit. Franciaország, véleményem szerint, még XIV. Lajos korában is sok tekintetben inkább egy birodalomra hasonlított: nyelvben, joggyakorlatban óriási széttagoltság, önálló vámterületek, s az abszolutizmus gyakorlatilag csak a képviselői intézményeket számolta fel és katonai egységet teremtett. Talán a szeparatizmus miatt kellett erősen központosítani. A skandináv népek Kalmári Uniója, Svédország déli részének története – Svédország és Dánia közötti hánykolódása –, perszonáluniók időről-időre, mind azt jelentették: sokáig nem dőlt el, külön népekről, vagy csak népcsoportokról van-e szó?

A középiskolában azt tanították nekünk, hogy a polgári átalakulás idején Franciaországban – Magyarországgal szemben – azért lehetett nemzetállamot építeni, mert ott a lakosság szinte teljesen francia volt. Más kimutatások szerint⁶⁴ a francia forradalom idején a lakosság 25-40 százaléka nem beszélt franciául. Akkor mekkora lehetett ez az arány mondjuk 614/911 körül?

Azt *tanultuk*, hogy a *bolgár-törökök azért asszimilálódtak a szlávokba*, mert kb. 20-30 százalékos kisebbség voltak. Véleményem szerint 614/911 tájékán a mai Franciaország és Nagy-Britannia területén élt népességnek ugyanekkora hányada lehetett "francia" és "angol", de talán ott sokkal kevésbé vegyültek el a hódítók a nép körében és sokkal inkább a legjobb létfeltételeket kínáló területekre húzódtak – ahová most a harmadik világbeli bevándorlók is igyekeznek. Nyugat-Európa urbanizációs előnyére, a tenger-óceán közelségén túl, talán az lehet a magyarázat, mivel antik városi kultúra talán csak az észak-olasz területeken maradt fenn valamilyen szinten, hogy a gyökértelen hódítók jobban féltek és idegenkedtek a kelta köznéptől és életformájától.

Abban, hogy a nyugati egyház az államtól elkülönülve fejlődött, kétségkívül nagy szerepe volt annak, hogy a pápaság figyelme a gazdag bizánci területek felé fordult, Nyugatot pedig – ahol nem volt már, csak a területi tagoltság miatt sem, egységes állam – a szerzetesrendek térítették Róma hitére. Az egyházi rend állam feletti ki-egyenlítő-mérséklő szerepét sokan Platón arisztokratikus államutópiájából vezetik le: a magasabb célok megfogalmazása a szellem, a végrehajtás az erő embereinek feladata. Itt, amennyiben 300 év kiesik, és az Atilla-Bleda viszony új megvilágítást kap, a szeppei népek *kettős királysága* – kende-gyula – modellértékűségének lehetőségét is érdemes lenne komolyabb vizsgálat alá vetni.

Az antik filozófia eredményei, mivel például Arisztotelészt az 1100-as évek előtt alig ismerték és számos egyéb dolog, csak a keresztes hadjáratok révén került Európába.

Elgondolkodtató, hogy Wulfiln püspök 4. század végi térítésével magyarázzák a germánok gyors ariánus hitre térítését. Mi lehet viszont az oka, hogy Itáliában vidéken az állítólagos 8-9. századig tartja magát a pogányság? Honnan kapott a 10. (7.) században új lendületet a 6. század végére eltűnt manicheizmus?

Mi lehet az oka annak, hogy nemcsak a 10. századi Hispániában, vannak túlsúlyban a perzsa kulturális elemek, hanem a 10., sőt még a 11. században is igen erős Európában a Perzsia és Örményország iránti érdeklődés. A magyar Szent Koronának pedig mindvégig – még a 19. századi festményeken is – különös jelentőséget tulajdonítottak.

Miért van az, hogy Európa csak a zsidó-keresztény és a görög-római gyökereit vállalja, hangoztatja, s a "harmadik erőnek," a lovaskultúrának nem tulajdonít akkora jelentőséget? Nyugat-Európa Kelet-Európával szembeni előnyét viszont azzal magyarázzák, hogy a szeppei pásztorkultúrával szemben erdei pásztorkultúrára épült. Ennek jellemzői, előnyei: 1. a tagolt terep; 2. az óceán földrajzi közelsége és 3. éghajlati hatásai; 4. a mediterrán civilizációval való intenzívebb kapcsolat. Ha viszont a germánok évszázadokkal később kavarohtak mai élőhelyükre, s később évszázadok esnek ki, akkor honnan az előny? *Talán*: 1. a germánok helyén élt kelták éltek erdei pásztorkultúrában, ebbe ültek ők be; 2. a "szeppei népek" átadták nekik a saját és a perzsa tapasztalatokat, hiszen az észak-iráni tagolt terepnek köszönhetően sem voltak végtelen mezők a pásztorkodás számára, ezért földművelésre-erdőgazdálkodásra kényszerültek a helyi lakosok. Az ókori Kelet népei az elsivatagosodás után tértek át a szeppei pásztorkultúráról a folyóvízgyi öntözéses földművelésre, a környezet, a sivatag azonban nem nyújthatott akkora anyagi erőforrást és szellemi tőkét, mint az erdő a későbbiekben.

Ha kiesik a 300 év, felmerül a kérdés: mikor válhatta fel a kétnyomású földművelést a háromnyomású?

64. Samu Mihály: Hatalomelmélet, különös tekintettel az államra. Korona Kiadó, Budapest 2000. 169. old.

A városiasodásra visszatérve: a hivatalosított történetírás szerint, 1350-1450 között a pestisjárványok következményeként Európa népessége kb. 30-40 százalékkal csökkent. Hazánké viszont ez idő alatt ugyanennyivel növekedett. Pedig a pestis itt is érezte hatását: elég csak az 1437-es és 1456-os eseményekre gondolni. Nagy Lajos korábban még kolerában halt meg. A különbséget a városiasodás különböző mértékével magyarázzák. Igen ám, de a járványok gócpontjai Nyugaton a 15. század közepén éppoly sűrűn lakottak a távoleső vidéki területekhez képest, mint egy évszázaddal korábban. Az észak-italiai kereskedővárosokhoz képest a messze északon fekvő Anglia népessége e korszakban a felére csökkent. Átmenő kereskedelmi forgalom, s török-tatár portyák Magyarországon is voltak abban az időben. Elképzelhető-e, hogy e katasztrófát – vagy annak eltűzött méreteit – sosemvolt eredmények leplezése céljából iktatták a történelembe? Elképzelhető-e, hogy a 10-13. századi Nyugat-Európában a kitalált évszázadoknak tulajdonított állapotok uralkodtak?

Állítólag a magyar Szent Korona az első keresztény ikonosztáz.⁶⁵ Az Kr. utáni 2-3. században a pártus főurak nagy része, s talán néhány uralkodójuk, keresztény volt: 1. talán a Szent Korona volt az első, amivel keresztény királyt koronáztak, ezért szerette volna mindenki megkaparintani; 2. talán az ezredforduló körül Perzsiára s Örményországra tekintettek úgy, mint nemcsak az első keresztény királyságra, hanem a feudális életforma bölcsőjére, s talán sok tekintetben a pártus-szasszanida elemeket, sőt: életformát vetítették át a soha nem létezett századokba.

Ha "Nagy Károly" nem létezett, honnan jött akkor a király szó? A római rexekre és a keleti uralkodókra, akik kb. egy európai nemzetállamának megfelelő nagyságú területen uralkodtak, kivéve persze a perzsákat, utólag vetítik vissza e címet. A germánoknak Atillával egy időben lettek királyaik, utána viszont minden jöttment az lett. A magyar történelemben Atilla, az Árpádok Szent Istvántól és mindenki, akit a Szent Koronával koronáztak, királynak számított. A 10. századi uralkodóink s a török idők alatt önálló Erdély államfői miért csak fejedelmek voltak? Miért volt az, hogy Nyugaton egyszerűen csak csináltattak egy új fejfedőt a régi helyett – nálunk viszont ez nem ment volna? Tényleg, Karcsi koronája hova lett?

V. NÉHÁNY BEFEJEZŐ-KIEGÉSZÍTŐ GONDOLAT

1. Kíváncsian várom a "Magyarok a kitalált középkorban" című mű hazai megjelenését. Az internetet böngészve úgy tapasztalom, egyre nagyobb a hajlandóság a németek körében a hun-magyar azonosság vagy legalábbis rokonság elismerése irányában. A mi emlékeink valószínűleg csak eszközt jelentenek Illigék számára, ugyanakkor a hunok és a magyarok összekapcsolása általuk sem várt s nem is biztos, hogy kívánt láncreakciót indíthat el, amely újraírhatja a magyar és az egyetemes történelmet is. Érdekes lenne a Niebelung ének és az Edda teljes magyar nyelvű kiadását megjelentetni. S amennyiben egyharmad részben Atilláról szólnak, mint azt Thierry megírta, a gimnázium első osztályában irodalomórán sem feltétlenül Siegfrieddel kellene foglalkozni.

2. Uwe Topper Firdauszi Sahnamját elemezve azt írja, hogy a Föld legrégebb kultúrnépe megőrizte a múlt pontos ismeretét. Jó lenne tudni, hogyan jutott Topper arra a következtetésre, hogy a perzsa a Föld legrégebb kultúrnépe. Firdauszi ezredforduló környékén írt művéből hiányzik a 650 és 950 közötti "dicsőséges" időszak, utal viszont a Turán felől fenyegető veszélyre. A török népek kialakulását is – legjobb tudomásom szerint – a kitalált századokra teszik – legalábbis a szeldzsukok-oszmánok elejét. Elképzelhető, hogy az iráni és a török népek "kelta-germán" viszonyban vannak egymással, akárcsak az észak-afrikai berberék és arabok?

3. Kiszely István Föld népei című sorozatát tanulmányozva egyértelművé vált előttem a magyarok és az (észak-)irániak antropológiai rokonsága.⁶⁶ Vajon a magyar lakosságról készült felvételek közé miért nem kerül(het)tek be a jellegzetes iráni arctípusok? Érdekes lenne az iráni népek nyelvét és hunokkal-magyarokkal kapcsolatos ismeretanyagát vizsgálat alá vetni. Érdekessége a dolognak, hogy Ariana elnevezéssel eleinte Észak-Íránt illették. Talán innen vették át a később, a 19. században lejáratos árja szót. A jász előtag pedig pl. a szláv nyelvben fehéret, világosat jelent, míg a németben a weiß ejtése: vejsz=fehér.

4. Tábori László írja,⁶⁷ hogy: a világosító Szent Gergely a 4. században a Kaukázusban élő hunok között is terjesztette az evangéliumot; a 4. században az Evangélium már létezett hun nyelven; a Szentírás hun nyelvű változata örményből készült, aminek valahol még meg kell lennie!

5. Tíz évvel ezelőtt láttam a Magyar Televízióban egy dokumentumfilmet a nepáli magar törzsről. Építészetük, kultúrájuk, zenéjük, antropológiai jellegeik határozottan elütöttek a nepáli környezettől, s a mieinkhez hasonló jellegeket mutattak. Kiszely István Ázsia népei c. könyvének tanúsága szerint⁶⁸ az 1980-as évek elején kb. 300.000 fő volt a létszámuk, tehát ma még nagy valószínűséggel nem haltak ki. Érdekes lenne felkutatni az in-

65. Lásd Mesterházy Zsolt: A magyar Szent Korona, az első keresztény ikonosztáz. www.kitalaltkozepkor.hu honlap

66. Szentanúk szerint pedig Szíriában a mai napig vannak a magyar népviselethez, népszokásokhoz, népdalokhoz, néptáncokhoz igen hasonló jelenségek

67. Tábori im. 210. old.

68. Lásd im. 470. o. Vö. R. Bakos Ibolya: Öseink nyomdokain Közép-Ázsiában. Bern. 1983

diai szubkontinens iráni származásának tartott népeit, valamint a 5. századi hun invázió emlékeit, az írásbeli emlékeket, épületeket, esetleg hun-maradvány népeket.

Thierry idézett könyve 2003-as magyar kiadásának előszavában szerepelnek az indiai Modi professzor szavai, aki 1925-ben járt hazánkban: félévszázados tanulmányai meggyőzték arról, hogy a magyarok a hunok és a szkíták egyedüli leszármazottai, Atilla pedig a világtörténelem egyik legnagyobb alakja, a magyarság történelme a ma élő összes nemzetek legősibb történelme.

6. Kínában a kitalált évszázadokkal egyidejűleg zajlott a jól alátámasztható Tang-korszak virágzása (618-907). Ugyanakkor 220 és 581 között Kína több kisebb államra bomlott.⁶⁹ Közismert, hogy Kína Európában is használatos történelmi kronológiáját a jezsuiták szerkesztették. A sötét korszak valami bámulatos véletlen folytán itt is három évszázadnyi: a nyugati szerzetesek nyilván az utólagosan kitalált Karoling-reneszánszhoz kívántak párhuzamokat rendelni.

A Tarih-i Üngürüs 1988. évi kiadásában⁷⁰ szerepel egy kínai szerző által írt rövid tanulmány, amelyben: a magyarokat a hunok egyik ágának tekinti; leírja, hogy a magyar nyelvnek rendkívül sok hasonlósága van a kínai és a hun nyelvvel, sok a hasonlóság a hunok és a magyarok között; kifejti, hogy a hunok kultúrája han, görög és iráni eredetű, a Dnyeper környéki szkíta kultúrát ők hozták el Szibériába és Mongóliába. Szász Béla szerint⁷¹ egyetlen hun írás vagy felirat sem maradt fenn, csak néhány szó. Ennek ellenére egyfajta török ősnyelv szerepet tulajdonítanak a hunok nyelvének, amelyet a 19. században számos kutató germánként, horribile dictu szlávként próbált beállítani. A kínaiak talán segítséget nyújthatnának a hun nyelv rekonstruálásában.

7. Topper kifejti,⁷² hogy a földtani rétegek vizsgálata kimutatta: 2400 évvel ezelőtt egy nagy, minden bizonynyal geológiai vagy kozmikus eredetű katasztrófa következett be Földünkön. A Kr. e. 400 körüli időkből viszont semmi írásbeli emlék nem maradt erről, ellenben a Kr. e. 8. század számos nép esetében egy gyökeres fordulatot jelent: Kr. e. 753 a latinok kora és Róma alapítása. Kr. e. 776 az első olimpia ideje, a görögök időszámításának kezdete. A kínaiak és a japánok is éles fordulatot látnak ekkor történelmükben: a) Konfuciusz fiúági leszármazottai is eddig tudják visszavezetni családfájukat;⁷³ b) Helmuth von Glasenapp írja,⁷⁴ hogy a Kr. előtti 775. évi napfogyatkozás jelzi a kínai történelem hiteles kezdetét. Az Ibériai-félsziget vonatkozásában pedig Topper szerint már régóta kolonizációs újrakezdéssel számolnak ekkortól. A 3000 éves egyiptomi történelem az első piramisoktól a római hódítókig egy évezredre sűrítendő össze szerinte a fantomkorszakok kizárásával.⁷⁵ Hérodotosz a Kr. e. 5. században azt írta, hogy a piramisok néhány évszázaddal az ő kora előtt épültek. Elképzelhető tehát, hogy a Kr. előtti 8. századot megelőző események – amelyeket mi ókori történelem címszó alatt ismerünk – nagy része kitaláció? Fennáll a lehetősége annak, hogy a nagy középkori hamisításhoz is az a KITALÁLT ÓKOR adta az alapgondolatot, amely átírta a Kr. előtti 8. századot megelőző eseményeket, hogy eltöröljön bizonyos, az új urakat terhelő emlékeket. Ez azonban már egy másik történet.

8. Drábik János kifejti,⁷⁶ hogy Európa legbefolyásosabb embereinek jelentős része a koraközépkortól (pl. a Meroving-uralkodócsalád) napjainkig, egyenesen Dávid királytól és Jézus Krisztustól származtatja magát: azt állítják, hogy Megváltónk nem halt meg a kereszten, hanem Mária Magdalénával együtt a mai Franciaországba ment és ott családot alapított. Arimateai József pedig Angliába vitte a kelyhet, a Grált. Amikor megismerkedtem ezzel a történettel, azonnal arra gondoltam, kapcsolatban lehet azzal a jelenséggel, miért fedezhetők fel nem kevés nyugat-európai arisztokrata portréján határozottan sémi jellegek.

A valóság szerintem a következő lehet: az ókori sémi népek elitje a diadokhosz államok, majd pedig a Római Birodalom vezetésébe is beszívároghatott – Drábik is utal erre. Annak lehanyaglásával, a civilizációs súlypont északabbra tolódásával pedig a felfutóban lévő területek vezetését kívánták megkaparintani. Érdekes, hogy a Krisztus Európába menekülésével kapcsolatos legendák mind Franciaországhoz vagy Angliához kötődnek. A későbbi német területeket a Kr. utáni 5. századra már "lenyúlhatták" az Atillához és hunjaihoz szorosabban kötődő, a párthus vívmányokat szervezesebben átvevő germánok. A krisztusi származás az asszír eredetű réteg számára a sémi múlt megszépítő kimagyarázását jelentette, a velük összeolvadó germán törzsfők számára pedig sehonnaiságuk leplezését. A 300 év beiktatása legalább annyira szolgálta az ő érdeküket is, mint a bizánci és a német uralkodóét, valamint a pápáét. A keresztes hadjáratok a 11. század végén azért is indulhattak, mert a törökök teljesen ki akarták söpörni a közel-keleti térségből a régi elitet. Az Európába szakadt asszír leszármazottak úgy érezhették, elveszik a háterszáguk. A 14. század eleji Franciaországban az Általános Rendi Gyűlés összehívása és a templosokkal való leszámolás talán egy kieleződő belső, asszír-germán hatalmi harc végeredménye volt.

69. Lásd A kínai császárok és alattvalók. Kossuth Kiadó, Budapest 1992. 32. o.

70. Im. 37-372. o. [Vigyázat! Ez nem az eredeti „Blaskovics-féle” kiadás! Szerk.]

71. Szász Béla im. 24. old.

72. Topper im. 45-62. old.

Szekeres István (Budakalász) Elődök és előzmények

A hagyományos magyar írástörténet kutatás — a nemzetközihez hasonlóan — két betűjelrendszer (ábécé) összefüggéseinek vizsgálatakor eddig csak jelformák és hangértékek összevetésére, „hasonítására” szorítkozott. Csupán betűként próbált egyeztetni két írásjelet. Így az ótűrk és más jelrendszerekből, innen-onnan való rajzbéli hasonlóságokra és hangértéki megfelelésekre alapozott átvételekkel próbálta bizonyítani a székely-magyar rovásírás eredetét is. Mélyebbre nem hatolt.

Az ótűrk írás jeleit az arameushoz vezetik vissza formai jellegek átszármaztatásával, s hogy szintén jobbról bal felé haladva „írták”, mint az arameust. A steppei népek írásjeleinek más irányú kapcsolataival (bár egyes szerzőknél felvetődött), ideográfikus jelentésük feltárásával — mivel ilyenképpen előzményeinek létezését sem sejtették, — nem gondoltak. Így a felszínes, csak alaki hasonlóságokra és hangértéki összevetésekre alapozott, átvételben gondolkodók eredménye sem lehetett helyes. Sőt: eleve biztosította a félrevezető, helytelen eredményt.

Nem tartom feladatomnak a székely rovásírás kutatástörténetének bemutatását. Mégis, hogy az olvasónak fogalma legyen a közelmúlt évszázad kutatásáról, néhány alapvető állásfoglalást és módszert idéznem kell, mivel már hagyományosan elfogadottak a szakirodalomban és a történelemtudományban. Ezért megragadom a lehetőséget és kifejezem, hogy mikor és miért, milyen indokok alapján nem értek egyet velük. Valamint ismertetem, hogy a közelmúltban milyen kérdéseket tettek fel a székely rovásírás kérdéskörével foglalkozók. Új eredményeit minden tudomány a már létező előzmények alapjaira, vagy azok bizonyított, meggyőző cáfolatára építi.

Németh Gyula, — (általam is) nagyra becsült turkológusunk a (már) „hagyományos”-nak tekinthető álláspont összegzője, kidolgozója, két tanulmányban is foglalkozott a székely rovásírással. „A régi magyar írás eredete” című tanulmánya a Nyelvtudományi Közlemények XLV (1917) számában (21-44.) jelent meg. Ebből idézek részleteket⁽¹⁾, így betekintést nyerünk elődei, valamint követői által (is) alkalmazott betűátvételek egyeztetésének módszeréről, és más feltevéseiről:

„A régi magyar írás jegyeinek nagy része kétségtelenül a köktörök (hozzátehetjük: a jeneszeji köktörök) ábécéből való. Nagy Gézáé az érdem, hogy ezt észrevette, és pedig még akkor (1890), mikor a köktörök írást olvasni sem tudtuk. Erről szóló felolvasását NAGY GÉZA tudományos folyóiratban nem adta ki; jól tudta, hogy míg a köktörök betűk hangértékével nem voltunk tisztában, nem volt bizonyító ereje az egyeztetéseknek. Mert ha a magyar X b betű megvan ugyanilyen alakban egy másik ábécében is, de ott pl. k-t jelöl, akkor ez az egyezés a módszeres írástörténet szempontjából tökéletesen értéktelen.”

Németh Gyula, miként Nagy Géza is, — a betűjelek átvételének módszertani szabályait alkalmazta. Akkor fogadta el (helyesen!) a betűátvétel lehetőségét, ha két írásjel rajzában és hangértékében is egyezik. A gyakorlatban — amint látni fogjuk — a felmerülő nehézségek megoldása érdekében közel sem tartotta magát oly szigorúan a Nagy Géza által is megfogalmazott szabályokhoz. A „sikeres” egyeztetés érdekében jelek rajzait változtatta meg. Csupán átvételben gondolkodva fel sem merült a piktográfikus, ideográfikus előzményekre (piktogramokra, ideogrammákra) visszamenő összevetés, a származás és rokonság — jel és jelentéstörténeti összefüggéseiben, kultúrköri egységben igazolható történeti egyeztetése. A módszertani úttévesztés következménye máig hat.

Egy közös írástörténeti kultúrkörön belül azonos piktogramból, vagy ideogrammból különböző nyelveken alkotott betűk egyetemes törvénye, hogy e nyelveknek megfelelően eltérők legyenek akrofóniával (szókezdő hanggal) képzett hangértékeik, mivel elhanyagolható azon tárgyak, élőlények, fogalmak száma, amelyek megnevezése különböző nyelveken azonos hanggal kezdődik. Az átvétel bizonyításának hitelessége abban van (és cáfolhatatlan), ha az nem csak a jelek egyező rajzában, hanem jelentéstörténeti és nyelvi szempontból is igazolható.

Így Németh Gyulának nincs (nem volt) igaza. Mentségére szól, hogy az egyetemes írástörténetben többnyire nem az ilyen „korai típusú”, ideográfikus átvételek jellemzők, hanem a „kései”, már betűhangértéken történők, amikor az átvevők a készen kapott betűket saját nyelvükhöz igazítva alkalmazzák. Azonos hangzók jelölésére (általában) teljes azonosságban veszik át az írásjeleket, csak nyelvük sajátos hangzóit jelölik más hangértékkel, vagy kiegészítő jellel (pl. ékezzettel), vagy alkotnak új betűket. Amikor rajzukban nem egyeznek az „átvett” írásjelek, s az eltérés az átvevőnél nem az egyszerűsödés felé tart, a betűátvétel „ténye” kételyeket kell, hogy ébresszen bennünk, mivel szabálytalan, erősen vitatható, és mélyreható bizonyításra szorul. A még rajzukban ki nem forrt (bonyolultabb formájú) betűk egyszerűsödése, „romlása” mindig a könnyebben róható formák felé tart, mivel rajzuk már nem kötődik a tartalom rajzban kifejezett képzetéhez. A betű már csak hangot jelöl, így rajzán minden egyszerűsítő rontás lehetségessé válik. Csak a hagyományok múltó ereje korlátoz. Az ismétlődő, többszöri betűátvételek történelmi kutatások céljára jobbára alkalmatlanok, mivel a betűk rajza romlik és hangértékeik is többnyire ismétlődnek. Történeti forrásadatokat csak a piktogramokból és ideogrammákból betűket alkotó(k) nyelvére vonatkozóan tartalmaznak.

„Amint aztán THOMSEN a köktörök betűk hangértékét megtalálta, NAGY GÉZA ismét munkához látott s megírta „A

székely írás eredete” cz. értekezését (Ethn. VI. 269-76), mely az idevágó kutatások alapját megvetette.” *Továbbá:*

„Mielőtt az egyes jegyek vizsgálatára áttérnénk, vegyük figyelembe, hogy a magyar nyelvnek az írásra vonatkozó két legfontosabb szava, az ír és a betű török eredetű. Nagyon egyszerű, de éppen egyszerűségénél fogva igen elfogadható feltevés, hogy ezt a két szót az írással együtt vettük át attól a bizonyos török néptől.”

Valóban, ez a legegyszerűbb. Így nem tűnik fel Némethnek — miként (azóta) másoknak sem, hogy népünk sajátos módon a 'ró' igével fejezte ki egykor a jelek rögzítését. Oldalakat lehetne megtölteni — nyelvünk régi és közelmúltját idézendő, e két szónak a későbbi török eredetű 'ír' szavunk származékait számszerűen, tartalmában és jelentőségében is felülmúló szóbokraival. Elég csak egy pillanatra belegondolni, hogy mi: kirójuk a bírságot, felrójuk az adót, adóságot; megrovunk, rovót adunk, emlékezetébe rójuk (v.kinek) a kötelességet. Lerójuk tiszteletünket, rovatot vezetünk, rójuk az erdőt, stb.

'Jel' szavunk származékai és jelentés-bokrai sem kevésbé jelentősek: jelkép (!), jelképes, jelen, jelent, jelentés, jelentő, jelentős (cselekedet), emlékjel, megjelöl, — rossz és jó jel; égi jel, jeles, jelesen, jelesül, jelszó, jegy(es), feljegyez, stb.

E két szó származékainak, „bokrainak” tartalmából és mennyiségéből egy ősi, más népektől sajátosan megkülönböztető kultúr és néptörténet bontakozik ki előttünk. Az 'ír' igéből (már) csak olyan kései, „modern” fogalmainkat képeztük, mint: irat, írás, író. A két igehez (: ró, ír) és főnévhez (: rovás, írás) történetileg jól elhatárolható írásmódok és íráshordozók tartoznak. Így jelek, vagy jegyek kutatásánál felesleges az 'ír' és 'betű' szavak eredetére hivatkozni, mivel az írás történetének időrendi és fejlettségi fokozatában is késeibb módjához, a betűíráshoz kapcsolódnak. A jel, vagy jegy — valamilyen tárgyat, fogalmat, mennyiséget, vagy más egyebet megjelenítő képszerű, vagy ideográfikus rajz, ábra. Írástörténeti szempontból egyértelműen (még) a piktográfiához és az ideográfiához kötődik.

„A köktörök írás eredetét pontosan nem ismerjük. DONNER írt erről a kérdésről egy terjedelmes értekezést, a Journal de la Soc. Finno-Ougr. 14. kötetében, ez az értekezés azonban hibás történeti módszerrel készült. Megállapítja (ezt már THOMSEN mondotta), hogy a jegyek egy része az aramaeus betűkkel mutat egyezéseket, s az egyes jegyek tárgyalásánál arzakida és szasszanida érmeken lévő jegyeket hoz fel, a melyek szerinte a köktörök jegyek eredetét világossá teszik. DONNER ezeken az érmeken csakugyan talál hasonló jegyeket, csak hogy az a nagy hiba, a mely az egész dolgot már elvileg elfogadhatatlanná teszi, hogy hasonló jegyeinek kiválasztásában nem törődik azzal, hogy az a jegy Kr. e. 160-ból vagy Kr. u. 600-ból való érmen fordul elő. Sőt hasonlítást tesz olyan esetben is, midőn az illető érmen lévő jegy hangértékét nem ismeri. — Az aramaeus hasonlóságokon kívül a köktörök írás eredetének kérdésében csak annyi bizonyos, hogy az ábécze alkotója rendkívüli önállósággal járt el. Kétségtelen, hogy egész sereg jegyet teljesen szabadon talált ki.”

Németh Gyula 1917-ben jelentette meg tanulmányát, amikor a nikolsburgi ábc még ismeretlen volt, így a székely betűk összevetéséhez a Marsigli-émlék állt rendelkezésére, mint a legrégebbinek tekinthető archaikus jelrendszer. De összevetette a Rudimenta, és más különböző székely feliratok (már) rontott betűjeleivel is az ótörök betűket. Tehát — módszertelenül, erősen kifogásolhatóan, mivel összehasonlító alapadatként minden jel esetében csak egy vehető számitásba, mégpedig: a megállapítható legrégebbi, a jel történetében feltételezett „eredeti”. A későbbi, „romlott” és rontott változatok — épp a lényegét: a hitelességet vonják meg az eredménytől. Németh a nikolsburgi jelrendszer ismerete előtt, de utána sem ismerte fel jelentőségét. Sebestyén Gyula⁽²⁾ és más íráskutató elődök munkáit jogosan, és keményen bírálta, miközben hasonló hibákat követett el. Donner időrendi hibájára utaló megfigyelése helyes, miként az is, hogy az ótörök írásjelek a néhány arameus hasonlóságon kívül többségükben attól rendre eltérőek. A rendre egyező hangértékek hiányát már nem is említve. A néhány vitatható hasonlóság önmagában pedig semmit nem jelent.

„SEBESTYÉN (MRHE. 157. l.) a magyar betűvel a köktörök   jeleket állítja egy sorba. Ez azonban módszertelen kombináció; a köktörök jel a *kő, kü, (ök, iük)* jelölésére szolgál, a jel a *ke, ki (ek, ik)* jelölésére, s ha az ember megnézi azt a három köktörök betűt, azonnal látja, hogy ezekkel egy alakot egyeztetni nem lehet. Először is állítsuk össze a alakváltozatait. A legtökéletesebb és legrégebbi ábécze (MARSIGLI) alakban közli e betűt. A marosvásárhelyi és a konstantinápolyi émlék körülbelül a alakot mutatja, a Rudimenta alakot. (A becses Kájoni-féle ábéczében ez a betű nincs meg.) A többi változatoknak nem igen tulajdoníthatunk fontosságot, mert a Rudimenta után készültek, de nem lehet tudni, esetleg itt-ott nem került-e beléjük egyéb befolyás. Ennek előrebocsátásával jegyzem meg, hogy a betűt a Dési- (azonkívül a KAPOSÍ-HARSÁNYI-) féle betűsor alakban őrizte meg. (Vö. SEBESTYÉN, MRHE. 116. l.) Két alakunk van tehát, amelyet elfogadhatunk: 1. (MARSIGLI; ehhez áll közel a Rudimenta jele), 2. .

Bizonyos, hogy ezek az alakok ugyanannak az egy betűnek a későbbi változatai. A Rudimenta és MARSIGLI kétségkívül bizonyítja, hogy ennek a betűnek nem az eredeti alakja, a hogyan SEBESTYÉN gondolja; a betű két kis szára eredetileg nem rövid. A jéniszeji ábéczékből az *ak, ka* jele: ¹⁾ , , . A magyar , , betű tehát a jéniszeji megfelelője. ²⁾” *Továbbá: „VII.*

Természetes, hogy ha csak ilyenféle egyezéseink volnának, akkor a jéniszeji és a magyar ábécze rokonságáról nem beszélhetnénk úgy, mint tudományosan bebizonyított igazságról. Az ilyen egyezéseket a tökéletes egyezések teszik elfogadhatóvá. Az egyeztetések bonyolult kérdéseinek tárgyalásánál nehéz módszertani kérdések merülnek fel. Egy ilyen kérdés: meddig lehet menni az egyeztetésekben, milyen fokúak lehetnek azok a különbségek, a melyeknek ellenére két

betűt még egyeztethetünk?”

Betűk egyeztetésénél valóban ez a legfontosabb, amelyre pontos választ csak a piktogram vagy ideogramma jeltörténeti előzményig visszamenő egyeztetéssel nyerünk. Németh tévedett, mivel a két jelnek nincs köze egymáshoz. Az ʃ ak jelen van az ótűrk ábécékben is a, ü hangértékkel. Jelentésük azonos (vö.: ótűrk iyač > ʃyač 'fa'; magyar fűk 'fűk'), betűhangértékük eltérő, mivel egyiknek akrofonias török, másiknak a többes szám k jelével véghangzó k („vég ak”) hangértéke van.

„Legkezdetlegesebb fokon állnak e tekintetben NAGY GÉZÁNAK a kutatásai; ő még abban az esetben is egyeztet bizonyos betűket, a mikor — valamelyes alaki hasonlóság mellett — a két betű jelentése között lényeges eltérés van. (Így egyeztetési pl. a magyar ʃ g jelt a köktörök ʃ ek jellel, a magyar ʃ gy jelt a köktörök ʃ d jellel. Az ilyenféle egyeztetések természetesen szóba sem jöhetnek. Minden tekintetben tudományos színvonalon áll MUNKÁCSI BERNÁTHNAK a Ksz. XIV. K. 228-29. lapjain közölt táblázata, de kritikai szempontból ez sem minden részében kielégítő. (Így elfogadja, pl. — SEBESTYÉN után —, hogy a magyar ʃ t jel a görög ʃ t megfelelője, összehasonlíthatónak mondja a magyar ʃ c jelét a köktörök ʃ č jellel. Az első egyeztetést legfeljebb két kérdőjellel lehetne megkoczkáztatni, az utóbbi teljesen valószínűtlen.) A mi végül SEBESTYÉN egyeztető módszerét illeti, ő oly tág alapot teremt magának a rovástechnikával, hogy egyeztetései jó részét komolyan nem is lehet számba venni. (Így pl. mikor a magyar X b és a köktörök ʃ d jelét — mind a kettőt! — a görög X χ -ből származtatja. Más példákat l. alább, SEBESTYÉN magánhangzó-jelelméletének tárgyalásánál.)”

Németh Gyula tovább jutott elődeinél. Jól, vagy kevésbé jól alkalmazta a betűátvételtre vonatkozó „szabályokat”, amelyeket a szakirodalom betűhangértékű írásjelek átvételénél alkalmaz. Csakhogy — amint (már láttuk és) látni fogjuk — a székelly betűjelek „alaki” összevetésénél komoly egyeztetési gondok adódtak, amelyeket a sok évszázados időtávolsággal indokol.

„A köktörök ábéczt a magyar ábécztől 6—700 év választja el. Hogy ez alatt a magyar ábéczében változások történtek, az bizonyos. Az egyes változások elfogadásában azonban a lehető legóvatosabbnak kell lennünk. E mellett nem szabad arról elfeledkeznünk (ebben hibáztak legtöbbször a régi kutatók), hogy a magyar betű alaki és jelentésbeli történetét magyar területen a lehető legpontosabban tisztáznunk kell. (Tovább fogunk haladni egy lépéssel, ha egyszer ezt a munkát török területen is elvégezzük.)”

Németh „a magyar betű alaki és jelentésbeli története” terminust szakszerűtlenül használja. Jelentése piktogramoknak és ideogrammáknak van. A betűk hangértékkel (Lautwert) rendelkeznek. Laikus módon összekeveri a hangértéket a jelentéssel.

„Nézzük tehát, ilyen elvek mellett milyen egyezéseket találunk a magyar és a köktörök ábécze között. Tökéletesen egyezik az n jele: ʃ, az s (= sz) jele: ʃ, az š jele: ʃ, a ž > š jele: ʃ (a jéniszeji ábéczében Donnernél; alakjára azonos vele az orkhoni ič -jel), a d jele: ʃ (Mint fentebb is mondtam, az n, s, d hangokra a köktörökben még egy hang van. A magyar ʃ d történetéhez meg kell még jegyezni, hogy a fenti köktörök alak nem rendes alakja ennek a betűnek. A köktörökben a legtöbb feliratban X alakot látunk. Viszont azonban a magyar betűnek sem bizonyosan ʃ az eredeti alakja. A MARSIGLI emlékekben mind az ábéczében, mind a szövegekben egy ʃ -féle alakot találunk. A csíkszentmihályi és az enlakai feliratban nem fordul elő ez a betű, a többi emlékek az ʃ alakot mutatják.

Ez az öt eset az, amelyben a magyar ábécze betűi a köktörökkel vonásról vonásra megegyeznek.”

Németh nem ismerte még a nikolsburgi ábécét, így az ábécé d betűjének ideogramma előzményéhez közelebb rajzát sem. Két különböző jelet azonosnak vesz. A két „d” — nemhogy vonásról vonásra, de egyáltalán nem egyezik. Az ótűrk d X hangértékű betűnek semmi köze a székelly ʃ > ʃ d hangértékű betűhöz. Eredeti (ideográfikus) rajzuk és jelentésük is különbözik: székelly(hun) X at, > ótűrk X at > ad, valamint székelly(hun) ʃ > ʃ > ʃ dele > dél.

„Ehhez járulnak a következő esetek, melyekben a betűk nem egyeznek ugyan meg minden vonásban, de rokonsági kapcsolatuk kétségtelen. Magyar ʃ g (SEBESTYÉNNél i. m. 157. l. helytelenül ʃ vö. MARSIGLI ábéczejét és a csíkszentmihályi emléket) ~ jéniszeji ʃ (ugyanaz megvan a másik oldalra néző formában, mely esetben a vonalak elhelyezése tökéletesen egyezik a magyarral) vagy ʃ g⁵; magyar ʃ r ~ jéniszeji ʃ r⁶; magyar X b ~ jéniszeji ʃ, ʃ, ʃ, ʃ, ʃ b⁷; magyar ʃ k ~ jéniszeji ʃ ky⁸).”

Németh Gyula — bár nem volt ismeretében a két jel származtatásának, meglátta az ʃ 'ég' és az ótűrk ʃ 'gök' (ég) ideogrammból származó betűk rajzai között a „rokonsági kapcsolatot”, miként a ʃ 'rét' ideogrammból származó székelly(hun) és ótűrk jelek közti összefüggést is. Az 'ég' jelek esetében a rokonság (és hasonlóság) oka az azonos ideográfikus képzeten alapuló származtatás. A b hangértékű betűjeleknél viszont nincs összefüggés. Németh a formai hasonlítások terén is engedményeket tesz. Fontos jelerészekkel egészíti ki — hangértékükben egymásnak megfelelő, rajzukban különböző jeleket. Felrója SEBESTYÉNNEL, ami ellen maga is vét.

„Kissé részletesebben kell foglalkoznunk a p jegyével. SEBESTYÉN művéről szóló bírálatomban a munka első és második részéről csak annyit mondtam, hogy nem filológus-munka, ami rendkívül nagy kárára van ennek a nagy költséggel készült kiadványnak. Íme a példák. SEBESTYÉN az egyes betűk változatairól nagyon sokszor és nagyon bőven beszél, de oly rendszertelenül, hogy többször még a betűk alakját is helytelenül állapítja meg, a mi írástörténeti munkában az el-

képzeltető legnagyobb hiba. (Éppen az imént említettem a **Λ** g betű esetét, mely SEBESTYÉNNél hibásan **Λ**.) A *p* eredeti alakja ő szerinte **Ξ**. Ha már most rendszeresen összeállítjuk a változatokat, akkor a következőket látjuk: a MARSIGLI- emléken a betű alakja **¶** (alul két kisebb vonással): a másik két legfontosabb tanú nem vall, a csíkszentmihályi és a konstantinápolyi emléken nem fordul elő a *p*; a Rudimentában **Ξ** alakot találunk (nem három egyenlő, hanem alul két kisebb vonással) és SEBESTYÉN táblázatában (157. l.) mégis ilyen betűt látunk: **Ξ** (közepén rövidebb vonással) s mellette, mint jelentéktelen mellékalakot, egy sehol elő nem forduló **¶** alakot.¹⁾ A későbbi romlott ábécékben megvan ugyan a SEBESTYÉN **Ξ** alakja (a latin **Ξ** hatása!), de ezeket az ábécéket senki, SEBESTYÉN sem, veszi komolyan.²⁾ Az ilyenformán megállapított magyar **¶** *p* -jel megfelel a jeniszeji **¶** *p* -nek.⁸⁾ (A két kis vonást illetőleg vö. görög **Λ** *l* ~ magyar **Λ** *l*.)”

Németh tudja: ha a betűk alakját helytelenül állapítja meg, az „írástörténeti munkában az elképzelhető legnagyobb hiba”. Mégis, két különböző jelet rokonítva egynek vesz: „**¶** *p* -jel megfelel a jeniszeji **¶** *p* -nek.” Az ótürk **p** betű rajzát két vonallal önkényesen kibővíti, hogy átvételkor megkapja a székely **p** jelet.

Fel kell tennünk a kínálkozó kérdést: Miért kellett (volna) a székely ábécé alkotójának „átvételkor” mellékvonalakkal bonyolultabbra bővíteni a török **p**, vagy a görög **l** betűt? Miért nem lehet teljes azonosságában átvenni? — ha pont olyan betűre volt szüksége az ábécé alkotójának?

Súlyos kételyeinkre választ nem kapunk. A lényeg az, hogy egyezzen a hangérték. A két jel rajzának bizonyítható történeti azonossága nem is kérdés. Önkényesen hozzáad, átalakít — minden (szakmai) indoklás nélkül. Könnyedén túlteszi magát saját bíráló kijelentésén is: „többször még a betűk alakját is helytelenül állapítja meg, a mi írástörténeti munkákban az elképzelhető legnagyobb hiba.”

S ha nincs meg a türkben, (szerencsére) ott van a görögben! A lényeg az, hogy a koncepció időpont és földrajzi térség valamelyik írásában létezzon azonos hangértékű, hasonló rajzú írásjel, amelyet bővítéssel a székely jel rajzára lehet változtatni. Ilyen laikus eljárással majdnem mindent „bizonyíthatunk”, amit csak akarunk. A jelbővítés teljesen ellentétes a már betűhangértékű írásjelek egyszerűbb formák felé tartó fejlődésével, amely folyamat ösztönzője és elősegítője — az ember célszerű törekvése a könnyebb és egyszerűbb munkavégzés felé. A jelek rovásában is.

„S most lássuk az ő és ü hang jeleinek történetét. 1500 körül, az első emlékekben, a magyar írásnak már külön jele van az ő, külön jele az ü hangra. Hogy azonban ez nem lehet az eredeti állapot, eltekintve a hangtörténeti bonyodalmaktól (ü < ő, a magyarban a VII—VIII. században valószínűleg nem is volt ő²⁾), következik már abból is, hogy az eredetinek, a köktörök ábécének, a két hang számára csak egy betűje van.

A MARSIGLI-emlék két idevonatkozó betűje: **Z** (az ábécében kissé eltér) és **Q**. Az ábécé leírója mindkettőt *eö* jellel látja el; SEBESTYÉN az elsőt *ü*-nek, a másikat *ö*-nek olvassa. Valósággal azonban éppen megfordítva van a dolog. Az **Z** jegy a szövegben a következő két helyen fordul elő (SEBESTYÉN olvasatai!): a 675. lapon: *lürincz*, 679. lapon: *bütlenen*; az **Q** jegy (a 681. lapon törölt *gyümölcs* szót leszámítva) a következő három helyen: 673. l.: *köskarácson*, 677. l. *sölvester*, 685. l. *pöspök*.”

Ezután Németh meglepő „megállapításokat” tesz:

„MARSIGLINál tehát: **Q** = ü, **Z** = ö. Melyik ebből az eredeti, ha — mint fentebb mondtuk, — több nyomós okból csak az egyik lehet az? Később látni fogjuk, hogy a magyar ábécze régi betűi egy kivételével szegletesek, az újak nagyobbára kerek. Kétségtelen, hogy az **Z** ö-jegy az eredetibb, s az **Q** ü későbbi kitalálás eredménye.”

Nem tudjuk, hogy Németh mire alapozta feltevését, amely szerint a „kerek” írásjel „későbbi kitalálás eredménye”. Jelét adja, hogy az egyetemes írástörténet általános törvényeit nem ismeri. A bonyolultabb, több vonalból álló, (vagy csak egyszerűsíthető) ideogrammákból betűjellel alakításuk után esetenként egyszerűbbek jönnek létre (pl. Marsigliál: **¶** > **¶**), vagy egyszerűbb rajzú jellel váltják fel a bonyolultabbat (pl.: **¶** > **¶**); — amikor rajzuk már nem kötődik a jelentés képzetének megjelenítéséhez. A (jelképes) tartalom és rajzának egysége a tartalom szüntével (törvényszerűen) megsemmisül. Egy hangérték már másképp kötődik az egykori ideogramma (vagy piktogram) rajzához. Csupán egy hangértéket jelölő rajz, „forma”, amihez csak a hagyomány gyengülő szokása köt. Ez már nem jelent olyan erős kötődést egy bonyolult rajzú betűjel esetében, hogy ne törekednének (újító) egyszerűsítésre. Az eredeti képzet rajzához képest minden változtatás — rontás. Ez egyik oka a székely és ótürk írásjelek változatos (romlott) formagazdagságának. Másik pedig az, hogy (esetenként) megváltozott az íráshordozó. Papírra már könnyen lehet „cikornyásan díszített” jeleket rajzolni. Németh (miként elődei és az őt követők) nem tud elszakadni a betűátvétel gondolatától. Olyan jeleket is összevet (pl. **Q** < **Z**), amelyeknek jeltörténetükben, vagyis történetileg semmi közük egymáshoz.

„Az **Z** betű jelentése tehát ö-ről ü-re változott. Viszont az ő hangra új betűt találunk, melynek alakja a konstantinápolyi emléken és a Rudimentában: **X**, a csíkszentmihályi feliraton: **K**. Ez a betű bizonyára későbbi újítás; az eredeti, a melyet a köktörök ábécéből átvettünk, az a MARSIGLI- emléken a Rudimenta **¶** ü jellel azonos **Z** ö jele, s ez semmi más, mint a jeniszeji **¶**, **¶**, **¶** ö, ü, jelek megfelelője. Ezek a magyar és a jeniszeji ábécze kissé eltérő, de a lényeges vonásokban egyező betűi.”

Német rontott betűket hasonlítgat. Nézzünk rá a betűkre. Ha ezek csak „kissé” térnek el egymástól, milyenek a na-

gyobb mértékben eltérőek? Az „**ü** jelével azonos **Zö** jele, s ez semmi más, mint a jensiszeji **𐰚**, **𐰛**, **𐰜** **ö, ü**, jelek megfelelője.” A lényeg az, hogy a hangérték azonos legyen, a betűk rajzát „hozzáigazítja”. Nem tud elszakadni (miként mások sem) a betűátvételek koncepciójától. A teljesen más alakú (és származású) jensiszeji **𐰚** jellel összevetni igen nagy hiba. Ráadásul: nem is eredeti formája a székelijelnek. Mentségére szolgáljon, hogy a kései ábécék rontott jeleinek bőségében alig feltűnők e jelentős eltérések. A nemzetközi szakirodalomban is tömegesen előfordulnak hasonló esetek betűjelek átszármaztatásánál. Írásjelek történeti összefüggéseit csak a történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálati módszerével lehet tudományos igényvel megállapítani.

„Az első csoportba tartozó öt betű alakja igen egyszerű; természetes, hogy ezek nem igen változhattak. A második csoportba tartozó betűk ellenben bonyolultabb alakúak, ezek jobban ki voltak téve a változásoknak.”

Bizony, ez így igaz és törvényszerű. Csak annyit kell hozzátenni, hogy rovástechnikai ok miatt a legegyszerűbb rajzú betűjel is ki van téve a romlásnak, ha ideogramma előzményű jelentését már elfelejtették. Példa rá a **𐰚** dele > dél' ideogramma, amely már **d** hangértékű betűként indult el a „romlás útján”, — pedig csak két vonalból áll. (Helyes: **𐰚** és a rontott változatok: > **𐰚** > **𐰚**)

„Megmagyarázni a mutatkozó változásokat csak úgy lehetne, ha bizonyos elv szerint mentek volna végbe. A dolog azonban nem így van. Ezekben a változásokban nincs törvényszerűség; viszont nem olyan nagy méretűek, hogy miattuk az egyezéseket el ne fogadhatnánk.”

A jelek változásának Németh Gyula szerint nincs „elve”, törvényszerűsége. Pedig bizony, hogy több, jól meghatározható törvényszerűsége van. Például a ligatúrák egyszerűsített, felismerhető csatlakozó jelei, jelrészei. Vagy a **d** hangértékű betűjel esetében jól látható, hogy rovástechnikai pongyolaságból kissé túlhúzták a ferde mellékvonalat a függőleges fővonalon (nikolsburgi ábc), majd teljesen áthúzták, s így ferde keresztte alakult. A „romlás” közvetlen oka ez esetben nem csak rovástechnikai, hanem az ideográfikus képzet tartalmának megszűnésére vezethető vissza, amikor már nem tartották hibának, ha túlhúzták a függőleges fővonalon a ferde vonalat. A betűjelek változásainak, romlásának az esetek többségben hasonló okai vannak, amelyek figyelmen kívül hagyása alapvető, laikus hiba.

„A fent tárgyalt 13 betű között egyetlen egy van görbe vonalú, az **n**. Az összes többi betűk egyenes vonalúak. Most nézzük meg ezekkel a török eredetű betűkkel szemben azokat a magyar betűket, a melyek specielisan magyar hangokat fejeznek ki, a melyek tehát a költörök betűk átvétele utáni magyar újítások (azoktól a betűktől, melyek a költörök betűk kombinációjából állítottak elő, természetesen el kell tekintenünk): **𐰚** f, **𐰛** h, **𐰜** ly, **𐰝** cz. Az új betűk túlnyomólag görbe vonalakkal állanak; a törvényszerűség, mely szerint a régi, török betűk általában egyenes vonalúak, az újabb, specielisan magyar betűk általában görbe vonalúak, azonnal szembeszökik.”

Ez csak Németh szerint van így, mert az ótörk írásban is vannak „görbe vonalú”, avagy „még görbébb vonalú” betűk bőségesen. Pl.: **𐰚** és **𐰚** **o** y¹; **𐰛** és **𐰛** y²; **𐰜** **o** nt, nd; **𐰝** **o** b¹; **𐰞** **o** m, stb. (Az említett **𐰛** h, **𐰜** ly betűk rontott változatok!)

A „görbe vonalú” írásjelek képszerűbbek, így elvileg régebbi formákat őrizhetnek, mint az azokból egyszerűsödöttek, vagy azokat kiváltók. Meghatározni még így sem lehet, mert egy betűjellel alakított piktogram, vagy ideogramma rajza — az alkotó képzetet követve — lehet egy-két vonalból álló egyszerű, vagy több vonalból álló rajz is. Laikus és tudománytalan a piktogramokat és ideogrammákat alkotásuk vélt időpontja szerint felosztani „egyenes” és „görbe vonalúak”-ra, ezért a belőlük származó betűket sem lehet.

„Kétségtelen tehát, hogy a magyar írás éppen akkor, mikor magyar írássá válik, mikor a speciális magyar hangok jelei hozzájárulnak, többé nem egyenes vonalú írás. Ugyanezt mutatják a magyar ábéczébe később belekerült **𐰚** e és **𐰛** o magánhangzójelek, melyeket alább tárgyalunk.

Magyar r o v á s írásról beszélni tehát csak bizonyos fenntartással szabad.

SEBESTYÉN úgy tünteti fel a dolgot, mintha a rovásírás történeti egység lett volna, s egyik fejlődése volna a magyar. Ezzel szemben: 1. A rovás írástechnika s élesen elválasztandó a jegyek történetétől. 2. A magyar írás akkor, mikor már «magyar» írás volt, nem volt jellegzetes rovásírás, mert változtatás nélkül felvett bármilyen görbe vonalú betűt.”

Németh ismét súlyosan tévedett! — A rovás, a rovókés, a jelek lehetséges rajzolatának alakítója, így nem lehet elválasztani a jelek történetétől. Az íráshordozóval (fa, csont, kő) együtt a véső eszköz (rovókés) meghatározza, és korlátozza a jelalkotó képzetek megvalósításának lehetőségeit. A jeleknek (bizony) minden „eredeti írás” esetében saját története van. A képzett szakember nagy biztonsággal tudja megállapítani, hogy milyen íráshordozót és rögzítés technikát feltételez a jel rajza, a jeleket alkotó vonalak elhelyezkedése. Az **e** és **o** hangértékű betű miért került volna később az ábécébe? Hol van? mi a (konkrét) bizonyítéka? Az **e** betű eredeti (még romlatlan) változata az ótörk jelrendszerekben látható: **𐰚** szintén **e** hangértékkel. Az **𐰛** pedig hun-kori mongóliai sziklarajzon: **𐰛**.

Súlyosan tévedtek (és tévednek), akik népünk kultúráját a féle „szivacs”-ként, „általános kapó”-nak képzelték (és képzelik) el, hogy minden kulturális értéket innen-onnan — másoktól vettünk át. Így a székelijel rovásírás betűit is, amelyeket egyenes és görbe vonalú jelekre felosztani teljesen önkényes és semmivel nem igazolható, laikus eljárás. Nem mondhatunk mást: őstörténeti koncepció terméke.

„A magyar **𐰚** f és **𐰛** h jegyek világosan mutatják, hogy a költörök ábécze, a mely a magyar írásnak az alapja volt, a

magyarokhoz kerülve görög betűkkel bővült¹⁾). Hogy ez csakugyan a magyaroknál történt és ezeket a jegyeket nem a törököktől kaptuk, azt minden kalandos kombináció ellenében bebizonyítja az a tény, hogy az a két hang, melyet e betűk jelölnek, a törökben eredetileg nincs meg.

Ezeket kívül még két betű van, a mely görög alakot mutat. Az egyik az **Α** a jegye, a másik az **Λ** l. Előbbi a görög **Α** a, utóbbi a görög **Λ** l jeggyel egyezik²⁾. (Vö. köktör. **1** p ~ magyar **1** p.)”

*A török-magyar hangtörténeti összevetés még nem írástörténeti bizonyítás! — miként a görög a és l betűk „egyezése” sem a székely-hun jelekkel. Egyik hasonított sem azonos a másikkal! A görög **Α** 'a' betű erősen balra dől, és története is más: Az egyiptomi hieroglif Kuh (tehén): > hieratikus: > sinai: > óföníciai aleph: **Κ** > **Χ** > görög **α**: **Α**, — már írástörténeti kultúrkörében sem azonos a székely-hun **1** 'anya' ideogrammból képzett a hangértékű betűjellel, mivel nem „ágyékháromszög” van a függőleges vonalon, mint (a kínai, és) a székely-hun jel esetében. Írástörténeti kultúrkörükben és (egykor) ideográfikus jelentésükben is különböznek! Miként a görög **Λ** l-ből is, (lásd: egyiptomi hieroglif Horizont: > hieratikus: > sinai: > föníciai lamed: **ל** > görög **λ**: **Λ**) hiányzik a két vonal, ami a kínai **ma** (ló) ku-wen (óképirás) rajzában: a két páros láb összevont, egyszerűsített, sematikus rajza. A török **p** -betűn is két vonallal kevesebb van. Németh önkényesen bővíti, átrajzolja a betűket — szakszerű jeltörténeti bizonyítás nélkül! — jobb híján olyan elgondolásból, hogy a székely betűkhöz oda kíváncsoznak, tehát ott a helyük. Ismét kérdezhetjük: Miért nem lehetett teljes azonosságban átvenni a szükséges írásjeleket? Miért kellett bonyolultabbra bővíteni? — ha épp arra a betűre volt szükség az ábécéhez?*

„Nyomai vannak a magyar írásban a glagolita ábécének is. Hol került bele, hogyan, mikor: ki tudná megmondani? Annyi bizonyos, hogy megvan benne. A mint a nyelvtudomány pusztán a saját eredményeire támaszkodva, minden más történeti hagyomány nélkül megállapítja, hogy pl. a magyar és a vogul nyelv egy közös őstől származik, úgy igazak önmagukban egyéb történeti hagyomány bizonyossága nélkül is az írástörténet eredményei. Az a két betű, mely a glagolita ábécéből származik: az **Ѧ** e, vö. glag. **Ѧ** e, továbbá az **Ѧ** o, vö. glag. **Ѧ** o³⁾ Módszeresen ezt a két betűt más jelekkel nem lehet egyeztetni.”

*Az „írástörténet eredményei” önmagukban, szakszerű bizonyítás nélkül egyáltalán nem igazak, miként más tudományos eredmények sem. Csak a szakszerű, és összefüggéseiben is igazolt bizonyítás eredménye (lehet) igaz. Láttuk, hogy a „módszeres egyeztetés” mit jelent Némethnek. Alaptétel: Mi csak átvevőként jöhetünk számításba. Ellenkező esetben más (ős)történelmi előzményekkel rendelkezünk, s ez nem illik bele a feltevésekbe. A koncepciók határokat be kell tartani. Pedig az átvételek épp ellenkező irányúak, mivel az **Ѧ** betű ideogramma ott van Mongóliában, hunkori sziklarajzként: **Ѧ**, amiből a későbbi változatok származnak: **Ѧ** > **Ѧ**. Az **Ѧ** e hangértékű betű ideográfikus előzményű rajza pedig az ótörk ábécében szintén **Ѧ** e hangértékű betűként, amiből már csak a metszéspontokat jelölve az **Ѧ** e betű egyszerűsödött. A glagolita ábc „papíron született”, így lehetett „cikornyázni” az átvett jelek rajzát.*

„Csak a történeti kapcsolat segíthet ki bennünket. A mi SEBESTYÉN történeti feltevését illeti, hogy t. i. a magyar o a görög betű önkényes megfelezéséből és megkülönböztető vonalakkal való ellátásával keletkezett, ez nem tudományos feltevés. Olyan sikamlós területen, mint a régi magyar írás eredete, az önkényes változtatásnak módszertani elvül való korlátlan elfogadása elfogadhatatlan kombinációkra vezet. Ezzel szemben a másik történeti kapcsolat (glag. o **Ѧ** > magy. **Ѧ** o) elfogadása semmiféle módszertani kifogás alá nem eshetik.”

Esik bizony, a laikus módszertani kombinációk miatt. A „terület” csak akkor „sikamlós”, ha megfelelő írástörténeti, szakmai ismeretek híján ide-oda csúszkálunk rajta. Németh Sebestyénnek felrója az önkényes változtatások, jelki egészítések kombinatív módszerét, hogy aztán Ő is koncepciós módon alkalmazza. Megfigyeléseiben pontosabb, s így módszerében kifinomultabb, hihetőbben, de épp oly önkényesen, semmivel nem igazolhatóan változtat, bővít írásjeleket. Csak olyan megoldás lehetséges, ami „belefér” a történelmi feltevésekbe. Tehát az írástörténeti adatokat is e koncepcióban kell keresni, és a lehetséges jelek rajzát hozzá igazítani. Nem abban az elsődleges adatrendszerben, amibe tartoznak: az írástörténetben. Néhány jellel már nem is tud mit kezdeni:

„A dolog természetéből következik, hogy a magyar ábécében több olyan betűt találunk, melyeknek eredetére vonatkozóan csak nagyon kétséges feltevéseket állíthatunk fel. Ilyen a **U** cs (valószínűleg valamelyik köktörök **š** vagy **č** átvétele), az **Ų** ly (szabad kitalálás eredménye?), az **Ѧ** m (vö. görög **Μ** ?, köktörök **Ѧ** ?), a **Ѧ** t (görög??), **Ѧ** z (?? Vö. kökt. **Ѧ**).” — *Végül:*

„Még egyszer: az arameus írásból készült nagy önállósággal a köktörök ábécze; ennek az ábécének egy sok változáson keresztülment, de valószínűen felismerhető utódja a magyar írás. Ilyenformán gondolhatjuk a magyar ábécze eredetét. Bizonyos, hogy ezt a véleményt jövőendő részletkutatások még sokféleképpen módosítják, de lényegében aligha fogják megváltoztatni.”

Németh Gyula tanulmánya elején szinte tagadta az arameus és köktörök írás közt lévő szoros összefüggéseket: „Az arameus hasonlóságokon kívül a köktörök írás eredetének kérdésében csak annyi bizonyos, hogy az ábécze alkotója rendkívüli önállósággal járt el. Kétségtelen, hogy egész sereg jegyet teljesen szabadon talált ki.” Most meglepve értesülünk, hogy ami hasonló, az igaz: „Még egyszer: az arameus írásból készült nagy önállósággal a köktörök ábécze;” Ez bizony: „csúsztatás”. A „dolog természetéből” — semmi nem következik, mivel nincs természete, „csak” szaksze-

rű tudománya. Ezért „lényegében” változik, ami felett eljárt az idő. A jelek felszínes hasonlításánál mélyebbre, az írástörténeti alapokig hatoló történeti összehasonlító jeltörténet módszertani alkalmazása — más irányú összefüggéseket igazol, a székely-hun és az ótörök írás jeltörténetében is.

— Németh Gyula másik tanulmánya, a „Magyar rovásírás” A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve II, 2, Budapest (1934), 1-32. jelent meg. Összegezi és kiegészíti elgondolásait. Vékony Gábor⁽³⁾ 1987 -ben az alábbiak szerint értékeli:

„A Sebestyén által összehordott adathalmazban Németh Gyula teremtett rendet. Az 1932-ben, illetve 1934-ben megjelent összefoglalásban feldolgozza az addigi irodalmat, az ismert emlékeket, leírja az írás szabályait, s eredetében a türk rovásíráshoz kapcsolja a székely írást. Németh Gyula munkája, „A magyar rovásírás” A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvében jelent meg magyarul. Ezt a füzetet jelentőségében Telegdi Rudimentájával vethetjük össze, ahogy az a székely írás tankönyve volt, úgy ez a munka ma is a rovásírás kézikönyvének számítható. Németh már ismeri a Jakubovich Emil által közzétett nikolsburgi ábécét (az utóbbinak megint sokat köszönhetünk a rovásírás kutatásában), s tulajdonképpen lezárja a székely rovásírás kutatásának első tudományos szakaszát.

A kutatás ezek után a Németh Gyula által taposott ösvényen haladt. Munkásságának folytatója Vásáry István 1974-ben foglalta össze a rovásírás kutatásának helyzetét.” (Vékony 15-16.)

Németh az 1934-ben megjelent „Magyar rovásírás” c. tanulmányában foglalkozik a nikolsburgi ábc előkerülésének és megvásárlásának körülményeivel:

„3. A magyar rovásírás első emlékei a XV. század közepéről valók. Az egyik egy rövid templomi felirat, melyről alább lesz szó, a másik egy rovásírásos, latin átírással ellátott ábécé, melyet a nikolsburgi herceg Dietrichstein-könyvtár egy 1483-i ösnyomtatványa őrzött meg. Az ösnyomtatvány szerzője BARTHOLOMARUS ANGLICUS, címe „De proprietatibus rerum”, megjelenésének helye Nürnberg. Az ábécé a papírra nyomott könyvnek egy a hátsó tábla elé a kötés alkalmával betett pergament lapjának versoján van ezzel a felírással: „Littere Siculorum, quas sculpunt vel cidunt in lignis”. Ugyanazon a lapon alul egy héber ábécé látható, továbbá héber számjeleken a hónapok nevei héberül latin betűkkel és latinul.

A Dietrichstein-könyvtár 1933-ban Luzernben árverésre került s ez alkalommal az egyik könyvkereskedő felhívta JAKUBOVICH EMILnek, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára akkori igazgatójának figyelmét a rovásírásos feljegyzésre. JAKUBOVICH EMIL felismerte az emlék fontosságát, a pergament lapot a Nemzeti Múzeum könyvtárának kéziratára számára megvásárolta s az emlékről beható tanulmányt írt, melyet a Magyar Nyelv XXXI-ik, 1935-i kötetében fog közölni.

A kézirat képmását mellékelten (I. mell.) bemutatjuk. Az ábécé harmincöt egyszerű és tizenegy összetett, összesen tehát negyvenhat jelet tartalmaz, s ezek után az Ámen szó olvasható rovásírással és latin átírásban.” (Az Ámen szót elhagytuk az ábécé alól, mert nem tartozik tárgyunkhoz.)

„A rovásbetűk felett a következő átírásokat látjuk: a, eb, ecz, encz, eczk, ecž—ech, encž—ench, ed, and, eý, e, f, egh, eg, eng, athý, echech, eh, i, ac, vnc, l, elý, m, n, ený, nýe, o, ep, emp, ek, r, [s—e [ch, [, eth, enth, v, ew, ëe, ív, s, ez, ezt, e [t, tpr[us], [us].

Ami a kézirat korának meghatározását illeti, erre nézve megbízható kritériumunk van: a lapon, a héber feljegyzések mellett látható latin hónapnevek és a két alfabétum címe paleográfiai szempontból a XV. század közepére utalnak. A könyvhöz kötött pergamen lap tehát régibb az ösnyomtatványnál.”²

Németh Gyula összeveti a nikolsburgi ábécében megismert újabb betű változatokat az eddigiekkel:

„Az ábécé sajátos vonásai közül először kiemelem, hogy az a jele, mely az ő hangot jelöli, a MARSIGLI emlék kivételével a többi ábécében ü hangot jelöl, s ü jele, MARSIGLI ü -jelével együtt, a többi ábécékben ő-t jelöl.”

Nos: A nikolsburgi ábécé Ő jele rajza nem azonos MARSIGLI Ő ü hangértékű jelével, mert a nikolsburgi jel felső vonala nem párhuzamos az alsóval, azzal szöveget zár be, s a felső vonal vetülete sem fedi az alsót. Ez jelentős eltérés. Továbbá:

„Nem gondolom, hogy az ábécé gy jele, mely csupán két ferde vonásból áll, hibás feljegyzésen alapulna, bár az nykyjében megvan a gy függőleges vonása is. A tprus átírás bizonyára hiba tpru helyett.”

A nikolsburgi gy betű két ferde vonal: / , a 'jég' (> gveg) piktogram eredeti rajza. Ebből származik a ferde

kettőskereszt-alakú betűjel is olyképp, hogy egy függőleges vonal a két ferde vonalat összefogta, amely kapcsolat állandósult. Eklatáns, ez irányú fejlődést igazoló példája a nikolsburgi **nygy** ligatúra. Oka a két részből álló **gy** betűjelben keresendő, amely jel kínai piktogramként még természetes, hogy két részből áll, de betűként már nem az, mivel ligatúraként a legjellemzőbb részével kell csatlakoznia a másik jelhez. Ez esetben melyik vonallal? Ugyanez a helyzet betűjelként a nikolsburgi ábécé **h** jelével is, ahol a két **X**-jelrész ideogrammaként még távol áll egymástól. A későbbi (rontott) változatoknál már összeérnek végeik: . Ami természetes egy piktogram, vagy ideogramma rajzánál, egyáltalán nem az egy betűjelnél.

„A magyar rovásírás jeleinek esetleges neveit nem ismerjük. Csak azt tudjuk, hogy bizonyos betűknek külön neve volt. (L. „capita dictionum”, 18. §.)”

Németh észrevette, hogy a betűknek (vagy egy részüknek, pld.: **tprus**) „külön neve volt”. Olyan megnevezésekre gondolt, mint a görög alpha, wita, gámma, dhélta, épsilon? Vagy az északi rúnában: Fé, Úr, þurs, Ós, Reid, Kaun? Piktogram, vagy ideogramma jelentésre utalásnak mégsem gondolhatjuk, mivel nem nevezi annak, s a betűátvétel álláspontjáról sem mozdult el. Pedig — „hogy bizonyos betűknek külön neve volt”, s hogy a székelylek e jeleket „szavak fejé” — nek nevezik (Telegdi János) — ébredezni kellett volna gyanújának. Kell világosabb utalás a betűk piktogram, vagy ideogramma előzményére?

„A jelek ősi sorrendje szintén ismeretlen. A nikolsburgi ábécé és a MARSIGLI-émlék ábécéje nagyjában már a latin ábécé sorrendjében közli a betűket. Hogy ez a sorrend mikor keletkezett, azt nem tudhatjuk. A betűk általában mind egyenlő nagyságúak. Kivétel az *r*-nek három kis alakja (MARSIGLINÁL és TELEGDINÉL) és a *k* jele, mely egyes emlékekben feltűnően kicsi.”

Németh észrevétele helytálló. A **k** írásjele azért is lehet eleve kisebb, mert a teknős piktogram nőnemét jelző, kis rombusz fejének kivonata. MARSIGLI Bolognai Rovásemléke esetében az **r** írásjele egyszerűsödött a két függőleges vonalat összekötő (jellegzetes) ferde vonalra: > . Ligatúrájánál (jelösszevonásnál) — a csatlakozó írásjel többnyire egyszerűsített, jól felismerhető részével csatlakozik az előző írásjelhez, amely így, egyszerűsített alakban önálló életre is kelhet.

„A *q* jeléről² több helyen azt olvassuk az irodalomban, hogy a szóvégi *k* jelölésére szolgált. Ez a megállapítás helyesbítésre szorul. A nikolsburgi ábécében és MARSIGLI ábécéjében e jel *ak* jelentésben szerepel.”

Jelentése piktogramnak, ideogrammának van. A **k** hangérték (Lautwert). A többesszámot jelölő szóvégi **k** az előtte lévő **a** magánhangzóval (más néven „vég **ak**”) a jel ideográfikus **fak** (fák) jelentéséből származó „véghangzó” hangérték.

„A másik jel, amelyről szólni kell, az *è* jele. Az *è* jelet LIGETI LAJOS mutatta ki. Ez a jel éppen olyan, mint a *h* jele, és régebben mindenütt, ahol előfordult, a rovásnaptárban, a csíkszentmihályi feliratban, TELEGDINÉL, íráshibának magyarázák. De lehetetlen íráshibát feltennünk, oly sokszor fordul elő ez a betű. (Azonkívül pontosan egyezik a jensiszeji türk ábécé zárt *e* jelével.)”

A jensiszeji ótürk **e**-betű egyáltalán nem olyan, mint a székelylek-hun **h**. Németh Ligeti nyomán veszi észre a székelylek-hun **e**, és az ótürk **e** között lévő összefüggést. Ezután a nikolsburgi ábécé rovásírás jellegével foglalkozik:

„14. Ez az írás eredetileg rovásírás, amit a történeti feljegyzések és a nikolsburgi ábécé betűalakjai világosan bizonyítanak. A nikolsburgi ábécé felírásában azt olvassuk, hogy ezt az írást a székelylek fába róják.” Továbbá:

„Az írás rovásírás jellegét a betűk alakja is mutatja: nagyon sok ferde vonalat találunk benne; a vízszintes vonalak ellenben, amelyek a fa rostjaival egy irányban haladván, könnyen rosszul sikerülnek, a ritkaságok közé tartoznak. A vízszintes vonalakat a többi rovásírások (pl. rúnák, türk írás, nagyszentmiklósi kincs feliratai) is lehetőleg kerülik. A rovásnaptár ábécéjében csak három betűben találunk vízszintes vonalat (*a*, *f*, *ü*), a többi ábécében azonban ezek ferde alakban is előfordulnak.

Legszöbben megőrizte a rovásírás-jelleget a nikolsburgi ábécé (l. I. mell.). Egyetlen vízszintes vonás sincs benne.” Továbbá:

„Különös figyelmet érdemelnek a nikolsburgi ábécében az *ék* alakú rövid ferde vonalak. Egyes betűk rajzán jól látszik, hogy ezt három vágással csinálta a rovó; először rótt két vonást, melynek egyik vége egy pontban összeért, másik két vége egy-két milliméter távolságra elállt egymástól, azután a két elálló véget lezárta egy szúrással. Érdekes, hogy ezek a vonások, mikor két egymással párhuzamos vonalat kötnek össze (így a *cs*, *ncs*, *r*, *z*, és *zt* jegyében) csak a jobboldali hosszú vonallal érintkeznek, a baloldali hosszú vonalat nem érik el. Nem érintkeznek e vonalak a *k* jegyében sem, mely négy ilyen vonalból áll.

Ez is alighanem azért van, hogy a rovás tisztább, világosabb legyen, hogy az egyik vonás rovása — ha nem feltétlenül szükséges — ne zavarja a már kivágott másik vonalat. Azonban aligha lehetne már ezzel magyarázni azt, hogy az *ncs* és *nygy* jelében az *n* a *cs* -vel, illetőleg a *gy* -vel nem tökéletesen érintkezik, sem azt, hogy a *gy* jelében a függőleges hosszú vonás hiányzik.”

Németh észreveszi, hogy a *cs*, *z*, (valamint az *ncs*, *nygy* ligatúrák) betűknél a vonalak nem érintkeznek. De a *cs*, *z* betűknél nem azért, hogy „ne zavarja a már kivágott másik vonalat”, hanem azért, mert rajzuk még azonos piktogram előzményükkel. A *gy* betű jeltörténetét már vázoltuk.

„Az írás jobbról balra halad, mint a türk és a besenyő írásban és egyéb rokon írásfajokban. Ez VERANCICS feljegyzésében is ki van emelve. Kivétel a konstantinápolyi felirat. (L. 7. §.) A sorok felülről lefelé következnek; hogy a sorok miképpen helyezkedtek el a rovásboton, nem tudjuk. (Mikor SZAMOSKÖZY azt állítja¹, hogy a székely írás jelei felülről lefelé haladnak [„ea enim non ultro citroque, uti Gracea et Hebraea, sed initium a summo faciens, horsum se capessait, literis deorsum tendentibus”], akkor bizonyosan olyan rovásbot van a szeme előtt, amelynek egy oldalán csak egy sor volt. Megjegyzendő, hogy SZAMOSKÖZY a magyar rovásnak ezt a sorvezetését egy Florenceben látott kínai könyv sorvezetésével hasonlítja össze.)”

Az írás azért halad jobbról balra, mert fa íráshordozón a rovás vesszőt bal kezébe fogó jobbkezes ember a vessző felső, jobb kezére eső végén kezdte a jeleket róni, s így haladt bal (keze) felé. Amikor csak „fogásnyi” maradt a vesszőből, megfordította, és a vessző másik oldalán folytatta a jelek rovását.

A kínai írástörténetben a jelek függőleges elrendezésének hasonló okai vannak, mivel a korai időkben fára és bambuszra, lapos csontokra vészték és karcolták a jeleket. (Jóscsontok.) Eleve a függőleges sorvezetés volt célszerű, mert széltében a felület keskeny volt. Módját az íráshordozó anyaga határozta meg, így fentről lefelé tartanak a jelek, a sorok pedig balról jobb felé következnek.

„Térjünk át egyes jelek történetére. A magyar rovásírásnak eredetileg két *e* jele volt (vö. 13. §), de ezek közül az egyik már a XV. században sem igen volt használatban. Az *i* és a *j* jelölésére a magyar rovásírás eredetileg — úgy látszik — egy jelet használt, az *i* jelét, legalább is erre mutat a rovásnaptár, a csíkszentmihályi felirat és a konstantinápolyi felirat (a táblázatunk MARSIGLI-rovatában levő első *j* jel a szövegben nem fordul elő, csupán az ábécében; a konstantinápolyi felirat egyszer előforduló második *i* jele alighanem tévedés, első *i* jele pedig azonos a rovásnaptár első jelével). Az is meggondolandó azonban, hogy már a nikolsburgi ábécében a Rudimenta *i* és *j* jelét látjuk. Azt hiszem, hogy ez a két jel az *i* jeléből differenciálódott. Sajátságos története van az *ö* és az *ü* jelnek a ránk maradt emlékekben.¹ A nikolsburgi ábéce és a rovásnaptár *ö* jele a többi emlékekben mint az *ü* jele szerepel, viszont a két XV. századi emlék *ü* jele a többi emlékekben *ö*-t jelöl. A két régebbi emlékekben az *ü* hangot jelölő kerek jel, mellyel a csíkszentmihályi és a konstantinápolyi felirat, továbbá a Rudimenta *ö* jele kétségtelenül azonos (az átmenetet a KÁJONI *ö* jele képviseli), későbbi eredetűnek látszik. A másik, a villámszerű jel, mely a nikolsburgi ábécében és a rovásnaptárban *ö*-t, a többi emlékekben *ü*-t jelöl, ősi.

Hogy ez a sajátosság jelölésváltoztatás az *ü* > *ö* hangváltozással függ-e össze — már legalább részben — vagy a magyar *ö* és *ü* hang keletkezésének és változásainak bonyolult problémáival -e, vagy esetleg egészen más jelenségekkel, az egyelőre nem világos.”

*Németh immár ismeri a nikolsburgi ábécét, és tudja, hogy időrendben ez a legrégebbi. Le is írja, hogy a nikolsburgi ábécé őrizte meg legszebben a rovásírás jelleget. Mégis, a későbbi „romlott” ábécék és feliratok jeleit hasonlítgatja össze, s ezekből von le következtetéseket. Így ismét alapvető hibákat követ el. Pl.: „Az *i* és a *j* jelölésére a magyar rovásírás eredetileg — úgy látszik — egy jelet használt”, s az *i* jeléből differenciálódott a *j* írásjele. Állítását semmivel nem bizonyítja. Részére a nikolsburgi ábécé csak az összevethető jelek mennyiségét növelte meg. Nem vette észre, hogy archaikus forrásértéke minőségileg újat jelent. A többi, ettől eltérő változat immár devalválódott, csak arra alkalmas, hogy a betűjelek romlása és annak mértéke megállapítható legyen. Nem változtatott első tanulmányában megfogalmazott véleményén sem, ami a székely rovásírás eredetére vonatkozik:*

„21. A magyar rovásírás korábbi története ismeretlen, csupán bizonyos jelek eredetét tudjuk megállapítani más ábécékkel való összehasonlítás útján. Hogy mikor, milyen körülmények között és hogyan vették át a magyarok ennek az írásnak egyes elemeit, az csaknem teljesen ismeretlen, de bizonyos jeleknek más ábécék azonos jelentésű jeleivel való egyezése oly világos, hogy az írás kialakulásának történetét nagy vonásokban megrajzolhatjuk.

A magyarság ősi, Urál-vidéki hazájából valószínűleg az 560 utáni években, az onogurokkal együtt, a Kubán és az Azovi-tenger közti területre költözött. Itt lakott — úgy látszik — a 9. század elejéig, amikor átköltözött Levediába, a Don és a Dnyeper közé. Ezeken a területeken a magyarság több műveltségi kör hatásának volt kitéve. Legerősebben hatott rá a kelet-európai és közép-ázsiai török műveltség és meglehetősen erősen Perzsia, illetőleg az iszlám és ezek mellett — úgy látszik, Perzsiánál is erősebben — Bizánc. Ezeket kell szem előtt tartanunk, ha a magyar rovásírás keletkezésének történeti hátterét el akarjuk képzelni.”

Németh Gyula (miként elődei és számos követője) nem volt képzett írástörténész. Alapvető írástörténeti terminológiákat felcserélt. Nem volt képes átlépni a paleográfia korabeli kutatóinak elsősorban betűátvételekben gondolkodó álláspontjára. Feltételezett őstörténet nyomán — hipotézisre hipotézist épített. Módszertani hibái az alábbi főbb tanulságokkal szolgálnak:

1. Írásjel rendszerek kutatását csak az írástörténeti alapokig visszamenő **történeti összehasonlító jeltörténet** módszerrel lehet tudományos igénnyel végezni. Ez akkor is igaz, ha a világ írástörténeteinek „élvonalbeli” kutatói többnyire még ma is a betűátvételek hasonlító módszerével dolgoznak.

2. A történeti összehasonlító jeltörténeti módszeréből következik, hogy csak akkor lehet rendre eredményes a jeltörténeti egyeztetés, a „keresztpróba”⁽⁴⁾, ha létezik történeti kapcsolat, a jelrendszerek (ábécék) jelei azonos írástörténeti kultúrkörbe tartoznak, s így azonos az előzményük. Más esetben nem, mivel a piktogramokra, ideogrammákra visszamenő jeltörténeti előzmények (nyelvi) „keresztpróbával” történő ellenőrzése, bizonyíthatatlansága kizárja.

Mindehhez elmélyült írástörténeti (és nyelvi) szakismeretek szükségesek. Önmagában a jelek (betűk) rajzának azonossága semmit nem bizonyít, csak azt, hogy rajzuk azonos. Csak a történeti összehasonlító összevetés”, a jelentéstörténeti bizonyítás adhat hiteles eredményt. Ahol ennek lehetősége hiányzik, ott bizonyításról nem beszélhetünk.

3. A Németh által átadóként felvonultatott ábécék jelei az ismertett módszertani hibák miatt, nem állják ki sikeresen a **történeti összehasonlító jeltörténet** módszerével, szakszerűen végzett ellenőrzés vizsgálatait. A székely-hun írás betűi az említettek közül csak az ótüirk jelrendszerek betűivel alkotnak közös írástörténeti kultúrkört, de jelenként egyeztetve sem úgy és oly módon, és nem átvevőként. A glagolita írás két betűje esetében ellenkező irányú az átvétel.

4. A piktográfikus, ideográfikus átadás-átvétel (kutatásunk adatai szerint) többnyire azonos jelentéssel ment végbe. Eltérés esetén az átvevő nyelvére jellemző sajátos kifejezés, az analógia és szinonim(i)a határain belül maradt. A jeltörténeti adatok és összefüggések ismeretében már hitelesen tudjuk meghatározni a rokon jelrendszerek (ábécék) létrejöttének történeti körülményeit, és mélyebb összefüggéseit.

5. Végül — a Németh Gyula által bizonygatott betűátvételek nem állják ki a formai és hangértéki azonosságokra alapozott betűátvételek szabályait sem, mert egyes átvettnek tekintett írásjelek rajzait (bővítve) úgy változtatta meg, hogy figyelmen kívül hagyta a betűjelek egyszerűsítése irányába ható jelfejlődés alapvető törvényeit, feltevéseivel olykor épp ellenkező irányba haladt. Német Gyula és követőinek tévedései elkerülendő példák a módszeres szakszerűséggel művelt írástörténet tudományában.

— A székely rovásírás kutatása a sok bizonytalan, megválaszolatlan kérdés miatt Németh Gyula tanulmányai után sem jutott nyugvópontra, bár a betűátvétel koncepciója részleteiben is makacsul tartja magát. Közben többen is — különböző más teóriákkal jelentkeztek, (pl. föníciai, etruszk, sumér, stb. jelformák átvétele), amelyek mögött szintén nincs történeti összehasonlító jeltörténeti bizonyítás. Olyan sokoldalú történeti összehasonlító módszer, amikor a betűjelek piktogram, vagy ideogramma előzményeit vizsgáljuk, amelyből az egyetemes (és steppei) írástörténet szabályai szerint nyerték el hangértéküket. Történetileg illeszkedve egy azonos írástörténeti kultúrkör más nyelvű szereplőivel alkotott jeltörténeti rokonság egységébe.

Ezért jelentősnek tartjuk a Magyar Őstörténeti Könyvtár kiadványaként 1992-ben megjelent „Rovásírás a Kárpát-medencében” c. tanulmánykötetet⁽⁵⁾, amelyben a válaszok nem, de a kérdésfeltevések megtörténtek, s a Németh Gyula által felállított „mű” alapjait feszegetik. A sok bizonytalanságban maga a feltevés is inog, és további kutatásra ösztönöz. A kötet elé Sándor Klára írt előszót:

„Az idén háromszáz éve annak, hogy Európa a flamand Witsen jóvoltából először kapott hírt egy titokzatos írásról, amelyet sírkövekre vésve találtak Belső-Ázsiában, és bár 1730-ban a feliratokról már rajzok is hozzáférhetővé váltak a svéd Strahlenbergnek köszönhetően, majd a következő időkben ennek az írásnak újabb és újabb emlékei váltak ismertté, kétszáz évet kellett várni arra, hogy a feliratok üzenetét megérthessük. 1899-ben az orosz kutató, Jadrincev fedezte fel az Orhon mentén azokat a feliratokat, amelyek részben megfelelő hosszúságúak, részben kétnyelvűségük révén lehetővé tették, hogy Vilhelm Thomsen 1892-ben megfejtse őket. Mivel a feliratok türk (ótörök) nyelven íródtak, az írást türk rovásírásnak nevezték el. Az azóta eltelt időben pontosítani kellett ezt az elnevezést keleti türkre, mert egyre nagyobb számban kerültek elő nyugati türk területekről is rovásírásos emlékek. Ezekkel, a Kaukázus északi területein, a Volga—Don vidékén és a romániai Dobrudzsa mellett illetve a Kelet-Bulgáriában talált emlékekkel együtt alkotják a Kárpát-medencében fölbukkant leletek rovásábécéi a kelet-európai rovásírások csoportját. Az ide sorolt rovásírásos emlékek közös jellemzője, hogy nincs még általánosan elfogadott, biztos megfejtésük, jöllehet olvasati javaslatoknak nem vagyunk híján. Azt sem tudjuk, egyáltalán hány ábécéről beszélhetünk, az viszont valószínűnek tűnik, hogy az emlékeken talált feliratok betűsorai, legalábbis többségük, ugyan különböző módon és mértékben, de összefüggnek egymással.

A Kárpát-medencei rovásírások további két nagy ágra oszthatók. Ezek közül az egyik, a székely rovásírás jól ismert. Ez az egyetlen a kelet-európai ábécék közül, melynek az ismerete nem szakadt meg, mindig akadtak, ha csak néhányan is, akik ismerték a betűk hangértékét. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy nincs tennivaló e körül az írásfajta körül: tisztázatlan az eredete; emlékeinek nincs együttes kiadása, sőt publikálatlan is van közöttük.

Ugyanígy nincs korpusza a másik ágnek, az avar időkbeli származó kárpát-medencei rovásfeliratoknak. Jöllehet a közülük legszélesebb körben ismert nagyszentmiklósi kincs már 1799-ben ismertté vált, nemcsak az ide tartozó emlékek olvasata vitatott erősen (vannak, akik szerint egyelőre nincs is elfogadható olvasatuk), hanem az is kérdéses, hogy egyáltalán ugyanazzal az ábécével készültek-e, vagy több avarkori betűsor emlékei őrződtek meg.

A problémát tovább bonyolítja az avarkori és a székely rovásírás kapcsolatának kérdése. A területi érintkezés és néhány betű alaki — talán jelentésbeli — hasonlósága alapján okkal feltételezhető, hogy az avarkori ábécék és a székely írás között rokonság áll fenn. A köztük lévő jelentős különbségeket a nagy időbeli távolságon kívül az is magyarázza, hogy elsősorban nem egyenes ági leszármazásra, hanem ennél távolabbi összefüggésre gondolhatunk. Eddigi ismereteinket új megvilágításba helyezhetik a honfoglalás korából származó rovásírást tartalmazó leletek.

Úgy tűnik, az utóbbi években fölélnkült az érdeklődés mind az avarkori, mind a székely rovásírás iránt, ugyanakkor az e témával foglalkozó szakemberek számára nincs rendszeres fórum, ahol új eredményeiket bemutathatnák, ötleteiket megvitathatnák. Ezért született a gondolat, hogy a JATE Altajisztika Tanszéke és ennek Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja egy szimpozion keretében teremtsen lehetőséget a legfrissebb ismeretek közzétételére, műhelyviták folytatására,

bizonyos metodikai vonatkozások tisztázására. Az egynapos konferenciát 1992. március 26.-án sikerült megrendezni, a Szegedért Alapítvány támogatásával. Ennek a szimpozionnak az anyagát tartalmazza a Magyar Őstörténeti Könyvtár 4. kötete.”

Sándor Klára előszavának idézete összefoglalja a problémakör megoldatlan feladatait, amelyhez Kósa Ferenc tanulmányából⁽⁶⁾ is csatolunk néhány részletet:

„Vásáry István A magyar rovásírás. A kutatás története és helyzete című tanulmányában (1974) magvas, értékelő áttekintésben összefoglalja az addigi kutatások legfőbb eredményeit, kérdéseit, s a jelen, illetve a jövő feladataira, teendőire is ráirányítja a figyelmet. Az utóbbi időszak vizsgálata kapcsán kiemeli, hogy:

„A magyar rovásírás kutató előtt világosan két nagy terület áll. Az egyik az anyaggyűjtés filológiai munkája, a rovásírásos emlékek rendszerezése, új feliratok és írásos emlékek felkutatása, kiadása. A másik feladat a magyar rovásírás eredetének boncolgatása, az írástörténeti vonatkozások további tisztázása.” *Továbbá:*

„A másik megjegyzésem: a rovásírás eredetének és történetének további boncolgatása, tisztázása mellé odakapcsolnam a velük összefonódó nyelvészeti, nyelvtörténeti kérdések vizsgálatát is.”

„Sarkalatos igazság, hogy a tudományok előrejutásának egyik alapfeltétele olyan tény- és bizonyítékanyag feltárása, mely választ adhat teljesen megoldatlan kérdésekre, s eloszlat hat régi kételyeket. E megállapítás különösen érvényes a rejtélyekben bővelkedő székely rovásírás tanulmányozására, mivel számtalan kérdés vár tisztázásra az eredetével, kialakulásával, fejlődésével és utóéletével kapcsolatban. Újabb rovás emlékek fölfedezése és újszerű kutatási módszerek alkalmazása is hozzásegíthet az eddig megfejtetlen, némán hallgató emlékek megszólaltatásához is. Megjegyzem: a dálnoki felirat megfejtésével próbálkozva ötlött fel bennem, hogy egy számítógép a kombinációs lehetőségek jelzésével talán segíthetne a magánhangzó-hiányok célszerű kiegészítésében, szavak elkülönítésében és értelmes, elfogadható kapcsolattá, mondattá szerkesztésének a kísérletezésében.

Ez alkalommal is nyomatékosan hangsúlyozandó: a rovás-íráskutatást tudományos szempontok és célok kell, hogy vezéreljék.” (Kósa Ferenc 70.)

Sándor Klára „A székely rovásírás átvételének lehetséges útjai” című kötet záró tanulmányában a székely rovásírás eredetének problémakörét kérdéscsoportokba foglalta össze.⁽⁷⁾ Ezért majdnem teljes terjedelmében idézzük:

„Mostani előadásom témájául az eredetileg tervezett munkának azt a részét választottam, amely talán a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot a nem nyelvészek részéről is, és amelyet — éppen ezért — a székely rovásírás történetének során mindig kitüntetett figyelemmel kezeltek: az eredet kérdését. Ezzel kapcsolatban öt kérdést kell tisztáznunk ahhoz, hogy a szóban forgó írásrendszert beillesszük az egyetemes írástörténetbe: hogy **kik**, **mikor**, **hol**, **kiktől** és **mit** vettek át. Könnyű lenne a dolgunk, ha lennének olyan források, amelyekben választ találunk a fenti kérdésekre, de ilyenek nincsenek, vagy legalábbis eddig nem kerültek elő. Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, számos elmélet született már a székely rovásírás eredetének tisztázására. A következőkben nem arra teszek kísérletet, hogy az eddig e tárgyban megjelent nézetek mellett vagy ellen érveljek, esetleg új ötlettel álljak elő. Céлом az volt, hogy számbavéve a székely rovásírás eredetét magyarázó eddig megjelent írásokat¹ fölvezetsek egy logikai modellt, amely tartalmazza az eddig kifejtett lehetőségeket, és képet ad azok egymáshoz való viszonyáról. Ezt azért látom szükségesnek, mert az átvételt boncolgató tanulmányok szerzői sokszor az átvétel körülményeinek csak egy töredékére koncentráltak, így olykor elkerülheti figyelmünket, hogy kifejtett nézeteikből más következtetések is adód(hat)nak.

A következőkben először azokat a kérdéseket sorolom föl, amelyekre az eddigi irodalom (nem föltétlenül explicit módon) választ keresett, s amelyek alapján az ismertető modell fölépült. Ezt a modell bemutatása követi, anélkül, hogy az egyes nézetek között valószínűségi rangsort is fölláltanék, annak ellenére, hogy a fölsorakoztatott érvek egy része ma több-kevesebb biztonsággal cáfolható, illetve alátámasztható.

A fölsorakoztatott kérdések megválaszolása segítene hozzá ahhoz is, hogy eldöntsük: hogyan lenne helyes nevezni a hol magyarnak hol székelynek nevezett rovásírásfajtát, és hogy milyen módon juthatott a magyarság vagy a székelység birtokába. Az átvétel idejének, helyének, az átvevő nép nyelvének függvényében változik az arra adott válasz, hogy mikortól kezdtek magyar nyelvű szövegeket is lejegyezni ezzel az írásrendszerrel, és szintén az átvétel idejétől függ, milyen feleletet adhatunk arra a kérdésre, hogy az átvett írásrendszernek részei voltak-e már a glagolita illetve cirill ábécéből származó jelek.

Az első kérdések arra vonatkoznak, hogy a biztosan datálható megismert emlékek kora előtt létezett-e a székely rovásírás.

1. Folyamatosan használták-e a székely rovásírást a humanizmus kora előtt is?
2. Ha székely rovásírást a humanizmus korában alkották meg, használtak-e föl hozzá alapul valamilyen régi, rovás típusú ábécét?
3. Ha a székely rovásírást a humanizmus korában alkották meg, és alapul fölhasználtak egy régebbi, rovás típusú betűsort, akkor ezt korábban alkalmazták-e magyar szövegek lejegyzésére? A következő kérdés az írás elterjedését vizsgálja:
4. A székely rovásírást belső története folyamán csak a székelyek használták-e? Abban az esetben, ha nemcsak a székelyek használták, a következők a kérdéseink:

5. A székelyeknél később, korábban vagy velük egyidőben kezdték használni nem székely magyar nyelvű csoportok?

6. Ha nem székely magyar nyelvű csoportok korábban kezdték használni, mint a székelyek, akkor a székelyek ezektől a csoportoktól vették-e át? — és ennek ellentéte, hogy

7. Ha nem székely magyar nyelvű csoportok a székelyeknél később kezdték használni, akkor ezek a csoportok a székelyektől vették-e át?

8. Ha egyszerre kezdték használni a székelyek és nem székely magyar csoportok, akkor azonos forrásból vették-e át?

9. Ha nem székely magyar csoportok is használták, az átvétel korában jegyezték-e le vele magyar nyelvű szövegeket (vagy kezdetben csak az írást átadó nép nyelvének lejegyzésére, esetleg a birodalmon belüli presztízsnyelv, lingua franca lejegyzésére alkalmazták)?

10. A magyar csoportok a honfoglalást megelőző vagy az azt követő időkben vették-e át a székely rovásírás alapjául szolgáló írásrendszert?

11. A székely rovásírás alapjául szolgáló írásrendszer megismerése összefüggésben van-e a magyar nyelv török eredetű *ír*, *betű*, *szám* szavával? Abban az esetben, ha csak a székelyek használták, a következő kérdéseket tehetjük föl:

12. A székelyeket a magyarság többi részéből szervezték-e a határok védelmére? — ennek ellentéte:

13. A székelyek önálló néptörzsként csatlakoztak a magyarsághoz?

14. Ha a székelyek önálló törzsként csatlakoztak a magyarsághoz, a székely írás alapjául szolgáló írásrendszert ismerték-e már a csatlakozás előtt?

15. Ha ismerték, keletről hozták-e magukkal, vagy a Kárpát-medencében ismerték meg?

16. Ha a székelyek önálló néptörzsként csatlakoztak a magyarsághoz, a csatlakozáskor nyelvük magyar volt-e?

17. Ha a székelyek a magyarsághoz való csatlakozás után ismerték meg a székely írás alapjául szolgáló írásrendszert, nyelvük az átvétel idején magyar volt-e?

18. Ha az írás átvételének idejére nyelvük még nem magyarosodott el, a magyart ismerték-e már?

19. Ha a székelyek tudtak magyarul az írás átvételének idején, az átvétel korában használták-e az átvett írást magyar nyelvű szövegek lejegyzésére? A székely rovásírás glagolita illetve cirill eredetű jeleire vonatkozik az a két kérdés, hogy

20. A székely rovásírás alapjául szolgáló írásrendszernek részei voltak-e ezek a jelek?

21. Megvolt-e a lehetősége annak, hogy ezek a jelek a Kárpát-medencében kerültek volna a székely rovásírásba?"

A Sándor Klára által felvetett kérdések átfogják a székely rovásírás lehetséges történetének széles skáláját. A székelyek eredeti nyelvének kérdéséről az írástörténet és a történelem, a székelyek és magyarok kapcsolatáig. Az előadás címében, a kérdésekben is ott érezzük a hagyományos felfogás, Németh Gyula hatását, az átvétel koncepcióját. Továbbá:

„A 90-91. oldalon található ábra a székely rovásírás átvételének illetve kialakulásának lehetséges módjai közül a következőket tartalmazza:

1. A humanizmus kora előtt a székely rovásírást nem használták folyamatosan, a ma ismert ábécét ekkor alkották meg.

1.1 A humanizmus korában tudósok alkották meg a ma székelynek nevezett ábécét, mégpedig úgy, hogy készítésekor alapként nem használtak föl semmilyen régebbi, rovás típusú ábécét.

1.2 A humanizmus korában fölfedeztek egy régi ábécét, és ezt fölhasználva teremtették meg a székely rovásírást. Az alapul vett, régi ábécé előzményére, keletkezésére az ábra jobb oldali része vonatkozhat, azaz ennek történetével kapcsolatban is föltehetjük ugyanazokat a kérdéseket, amelyeket az előzőekben felsoroltunk (4-21.), és ugyanazokhoz a lehetőségekhez jutunk, amelyek akkor érvényesek, ha a székely rovásírást a humanizmus kora előtt is folyamatosan használták (ld. alább, 2-3.).

Ebben a két esetben — legalábbis az írás történetének első szakaszában — a székely írást csak tanult emberek használhatták volna, kevesen és keveset írva vele; szélesebb körben csak Telegdi után terjedhetett volna el. Mindkét variáns szerint, mivel humanista, és nem kifejezetten székely találmányról lenne szó, és ekkor, a 15. század végén már kizárólag magyar nyelvű szövegek lejegyzésére alkalmazták volna az új írásrendszert, a magyar név lenne a pontosabb.

2. Következzenek most azok a variánsok, amelyek szerint volt olyan időszak, amikor (természetesen csak a Telegdi előtti időket figyelembe véve) a székelyeken kívül is használták magyar nyelvű csoportok a vizsgált írásrendszert. Ezeknek a variánsoknak a közös alapjuk a következő: a magyarság — vagy egy, a székelyekkel nem azonos része — kapcsolatba került olyan néppel, mely egy rovás típusú írást használt. A magyarság átvette ezt az írásrendszert, amely azonban a 13. századra már csak székely területen maradt ismeretes, sőt még annak emléke is elhalványult, hogy valamikor a székelyeken kívül a magyarság egésze, vagy legalábbis egy része írt vele.

2.1 Mindez a honfoglalás előtt történt (ebben az esetben még nem lehettek benne a glagolita és a cirill eredetű jelek); az írást átadó nép nyelve lehetett nem török és török, ez utóbbi esetben lehetett köztörök vagy csuvasos típusú, például a kazár; ha csuvasos típusú volt, akkor az írásrendszer átvétele lehet összefüggésbe a magyar nyelvbe került, csuvasos típusú betű, szám, ír szóval,⁵ de ha amögött más művelődéstörténeti háttér áll, akkor lehetett független is ezektől a szavaktól. Amennyiben a székelyek a honfoglalás előtt csatlakoztak a magyarsághoz, és ekkor ismerték azt az írásrendszert, amely a ma ismert székely rovásírás alapjának tekinthető, lehetett a székely is az átadó nép.

2.2 A másik variációcsoport szerint az írásrendszert a honfoglalás után ismerte meg a magyarság, ez esetben a glagolita és cirill betűk már részei lehettek a megismert ábécének, de bekerülhettek a székely rovásírásba a birtokba vett írás későbbi használata során is. A honfoglalás után is fennállhatott annak lehetősége, hogy az írásrendszert, vagy egy csuvasos típusú török nyelvet beszélő néptől (az avarok között lehettek ilyenek), esetleg összefüggésben az ír, betű, szám szóval, vagy függetlenül ezektől; vagy egy köztörök nyelvből; vagy nem török nyelvet beszélő néptől vegyék át. Mint ilyenek első sorban a szláv nyelvet beszélő népek jöhetnek szóba, akik lehettek a Kárpát-medencében élő szlávok, esetleg elszlávosodott avarok vagy a bolgárok; az átvett írásrendszer alapja mindkét esetben lehetett a pogány szláv írás, esetleg kiegészítve glagolita, majd cirill jelekkel; a kárpát-medencei szlávok használhatták ezen kívül az avarok régi írását, az említett szláv jelekkel vagy azok nélkül; a bolgároknak is lehetett olyan írásuk, melyet a szlavisták által összlávnak, a turkológusok által dunai bolgárnak nevezett, föltehetően csuvasos típusú török nyelvük lejegyzésére alkalmaztak, és esetleg kiegészítették a glagolita és a cirill jelekkel.”

Itt meg kell jegyeznünk, hogy komolytalan feltételezésekre tudományos értékű munkát építeni — mintha az is lehetőség volna — nem szabad. Arra, hogy a szétvándorló (pogány) szlávok rendelkeztek bármilyen eredeti, saját írásbeliséggel, nincs semmiféle bizonyíték. A görög kisbetűkből szerkesztett glagolita írás (IX. szd.!) utáni cirill írás gyors elterjedése pedig megkétszerezte. Első használói, a bolgárok is csak a X. századtól alkalmazták. Hazánkban a Balatontól nyugatra, valamint a Kárpátok peremvidékén éltek szlávok az avar-kor végén. A medence belső területein kevésbé, mivel régészeti nyomuk nincs. Népünk etnogenezisében szláv jellegek alig észlelhetők. Henkey Gyula antropológus írja:

„Felméréseim szerint a csallóközieknel a középpásziai eredetű típusok (turanid, pamíri, kaszpi, mongoloid) 65,7 %-ban (a magyar átlag 46,8%) a finnugor alakok (urali, lapponid és a keletbalti típus finnugor jellegű formái) 2,9 % -ban (a magyar átlag 4,6 %), a régi szláv jellegegyüttesek (északi, cromagnoid és a keletbalti régi szláv formái) 0,5 %-ban (a magyar átlag 2,1 %) észlelhetők”⁽⁸⁾

A szláv törzsek műveltsége az avar-korban elmaradt a steppei népektől, ami érthető, mivel a (Pripjáty és környékéről) kirajzó, egykor erdő és mocsárlakó népesség rövid idő alatt nem válhatott írástudóvá. Pénz gyanánt még csak állati bőrt (kuna = nyest) használtak. Életmódjukból, társadalmi fejlettségből fakadóan ilyen irányú szükségleteik csak kialakulóban lehettek.

A dunai bolgároknak eddig szintén nem került elő saját (türk nyelvű) rovásírásos emlékü. (Vékony Gábor 1987. 109.) Bár Várna mellett (Bjala és Obzor között) egy kőtömbön rövid feliratot találtak: ∇ ∇ ∇ A követ Szófiában a Természettudományi Múzeumban láttuk 1988 és 89 -ben. 1988 -ban hun, 1989 -ben már bolgár feliratnak vélelmezték. Edward Tryjarski betűfeliratként próbálta elolvasni a feliratot. ⁽⁹⁾ A IX. század bolgár államában még a görög írás volt használatos. Feltevésekre úgy hivatkozni, mint lehetséges és valóságos adatokra, kérdésfeltevések szintjén is tudománytalan eljárás.

„Lehetséges az is, hogy a magyarság az írásrendszert a székelyek révén ismerte meg. Ha a magyarság a honfoglalás előtt átvette azt az írásrendszert, melynek végső formája az általunk is ismert székely rovásírás, akkor bármilyen nyelvet beszélt is az írást átadó nép, elképzelhető, hogy egy ideig csak annak nyelvén lejegyzésére alkalmazta a magyar nyelvű népesség is, presztizsokokból; de az is lehet, hogy az átvétellel egyidőben már magyar nyelvű szövegeket is írtak vele.

Ha a magyarság a honfoglalás után ismerkedett meg ezzel az írásrendszerrel, akkor az tűnik valószínűbbnek, hogy eleve magyar nyelvű szövegek lejegyzésére használták, mert, kivéve talán a korai keresztyén csoportokat, sem a legyőzött szlávok, sem az akkor már jelentéktelen avarok, sem a távolabbi bolgárok nyelve nem igen bírhatott olyan presztízzsel, hogy a magyarság használta volna, és a térségben valamiféle lingua franca sem létezett. Ugyanez vonatkozik a székelyekre: amennyiben önálló népként csatlakoztak a magyarsághoz, ha nyelvük nem magyar volt, akkor nem bírhatott nagy presztízzsel, ezt mutatja gyors nyelvcserejük; ha viszont magyar nyelvüként csatlakoztak, vagy a magyarság többi részéből szervezték őket, akkor a magyarok az átvett írással nyilvánvalóan már a kezdetektől is magyar nyelvű szövegeket jegyeztek le. Elvi lehetőségét nem lehet kizárni annak sem, hogy a székelység a magyarságtól, vagy bizonyos részeitől vette át a később róluk elnevezett írást, akár önálló néptörzsként csatlakozott a magyarsághoz, akár abból szervezték néppé, és mint az egész magyarság által használt írást vitte magával új lakóhelyére.

Az írást, ha ezek közül a variációk közül bizonyulna valamelyik a legvalószínűbbnek, mivel a magyarság egésze, de legalábbis nemcsak székely része használta, és magyar nyelvű szövegek lejegyzésére használták, szintén magyarnak célszerű elnevezni. További lehetőséget csak az a variáció tartogatna, amely szerint a magyarság az írást a székelyektől vette volna át, hiszen ebben az esetben az írás belső története nem akkor kezdődik, mikor a magyarság átvette, hanem

amikor a székelységhez került.

3. Nézzük végül azokat az eseteket, amelynek alapja, hogy a székely rovásírás ma ismert elterjedése visszavetíthető az írásrendszer belső történetének egészére, azaz mindig csak a székelyek használták.

3.1 Az első variációs csoportban a közös elem annak feltevése, hogy a székelység önálló népként csatlakozott a magyarsághoz, és már hozta magával azt az írást, amelyből a székely rovásírás ma ismert változata kialakult.

Attól függően, hogy a csatlakozás hol történt, számos lehetőség képzelhető el.

3.1.1 Ha a honfoglalás előtt, akkor azok a variációk ismétlődnek a székelyek vonatkozásában, amelyek akkor szerepeltek, amikor azt vizsgáltuk, hogy a honfoglalás előtt a magyarság milyen úton ismerhette meg a szóban forgó írásrendszer (2.1) alapját. Ezt azonban ki kell egészítenünk azzal, hogy a székelyek jóval többféle módon kerülhettek kapcsolatba ezzel az írással, hiszen — amennyiben a székelyek a honfoglalás előtt csatlakoztak a magyarsághoz — kicsi a valószínűsége annak, hogy már a csatlakozáskor magyar nyelvűek lettek volna, ennek megfelelően ők maguk is török, esetleg iráni vagy szláv, vagy talán más nem magyar nyelvet beszéltek, és írásukat, amelyből akkor még — értelem-szerűen — hiányoztak a glagolita és a cirill jelek, már jóval korábban is használhatták.”

Az, hogy a székelyek szláv nyelven, vagy nem magyarul beszéltek, antropológiai és nyelvi adatok szempontjából is kizárt. Valamilyen szinten ismerni kell a társtudományok eredményeit is.

„3.1.2 Ha a székelyek a honfoglalás után csatlakoztak a magyarsághoz, de az írásuk alapjául szolgáló rendszert nem a Kárpát-medencében ismerték meg, akkor az előbbi variációk ismétlődnek (3.1.1).

3.1.3 Ha a honfoglalás után csatlakoztak, és az írásuk alapját képező rendszert a Kárpát-medencében vették át, akkor azok a variációk ismétlődnek, amelyek annak lehetőségeit vázolták, hogy a magyarság a Kárpát-medencében hogyan ismerhette meg későbbi írása alapját (2.2).

3.2 A következő föltevés szerint a székelység önálló népként csatlakozott a magyarsághoz, és a székely rovásírás alapjául szolgáló írásrendszert csak ez után az idő után ismerte meg. Ez csak akkor lehetséges, ha fölteszük, hogy mindez már Erdélybe településük után történt. Ebben az esetben az átvadó nép lehetett helyi szláv, elszlávosodott avar, avar lakosság, vagy a szomszédos népek közül a bolgárok, ha Kézait komolyan vesszük, egyes értelmezések szerint a vlahok, más értelmezés szerint a török bulakok. Az átvett ábécé tartalmazhatta a glagolita és a cirill jeleket, de ezek később, az írás belső története folyamán is bekerülhettek a székely rovásírásba.

3.3 Amennyiben a székelyek nem önálló népként csatlakoztak a magyarsághoz, hanem a magyarság többi részéből szervezték őket a határok védelmére, és azt tételezzük föl, hogy a róluk elnevezett írást a magyarság többi része nem használta, abban az esetben az írás átvétele csak Erdélybe telepítésük után játszódhatott le, a fentebb leírt (3.2) módon.

3.4 Nem zárható ki az előző két nagyobb egység kombinációja: hogy a székelyek egy része önálló törzsként csatlakozott a magyarsághoz, de — mert például létszámuk a határok védelmére nem volt elégséges — még szerveztek hozzájuk csapatokat a magyarság többi részéből. Ebben az esetben minden előzőleg leírt variáció megismételhető itt is: elképzelhető, hogy a csatlakozott rész vette át és vitte magával az írást későbbi lakóhelyére, és az is, hogy már együtt a később hozzájuk szervezett részekkel vették át Erdélybe telepítésük után; vagy az, hogy a magyarság nem székely részéből szervezett komponens (is) vitte magával; stb.

Az alapföltevés ezekben a variációkban az volt, hogy a vizsgált írásrendszert csak a székelység ismerte. Amennyiben önálló népként csatlakozott a magyarsághoz, és anyanyelve nem a magyar volt, s a magyart második nyelvként sem beszélte, az írás átvételének idején még magyar nyelvű szövegeket sem jegyezhetek le ezzel az írástípussal. Minden más esetben volt erre lehetőség, vagyis ha anyanyelvük nem a magyar volt még, de már tudtak magyarul, ha az írás átvételének idejére elmagyarosodtak, illetve hogyha eredetileg is a magyar nyelvet beszéltek, akár azért, mert mint a magyarság egy korán leszakadt ága csatlakoztak később újra a magyarokhoz, akár azért, mert megszervezésük előtt nem léteztek önálló népként.

Az írásrendszer elnevezése azokban az esetekben nem egyértelmű, amelyekben azt föltelezzük, hogy a székelység magyar anyanyelvű volt, amikor az írást megismerte, ilyenkor ütközik egymással az a két szempont, hogy az elterjedtségről, tehát az írást használó népről vagy népcsoportról, vagy pedig a lejegyzett nyelvről kapja-e nevét az írásrendszer. Úgy gondolom, az előbbi egyértelműbb, hiszen magyar szövegeket nemcsak ezzel az egy írásrendszerrel írtak, ugyanakkor a székelység, ha másban nem is, nyelvjárásában és szerveződésében mindenképpen különálló egységet alkotott. Ezért van az, hogy ugyan az írás nevének megalapozottabb megválasztásához még nem áll rendelkezésünkre minden szükséges ismeret, mindvégig a székely terminust használtam: mai ismereteink szerint csak székely területről kerültek elő emlékei, illetve amelyek nem, azok is a székelyektől származnak; az írást először említő Kézai szintén már mint kifejezetten a székelyek által használt ábécéről írt róla.

Előadásom elején már elmondtam, de mert hangsúlyozni szeretném, megismétlem: annak ellenére, hogy a modellben szereplő lehetőségek között nem állítottam fel sorrendet azt illetően, hogy melyik fogadható el jobban vagy kevésbé, nem gondolom, hogy az ismertetett lehetőségek valószínűségi mutatója megegyezne. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a székely rovásírás átvételének a most felsoroltakon kívül is számos módja lehet, részben úgy, hogy az ismertetett lehetőségek különböző mértékben kombinálódhatnak, részben úgy, hogy nyilván jócskán van olyan általunk nem ismert adat, ismeret, amely esetleges fölbukkanása módosítja, megváltoztathatja, átalakítja, esetleg teljesen újrarajzolja a székely ro-

vásírás eredetére vonatkozóan eddig megalkotott képeket.”

— Németh Gyula, Sándor Klára, Kósa Ferenc idézett munkáiból megismerhettük a székely rovásírás kutatásának múltját és jelenlegi (1993) helyzetét. Azt hiszem, hogy mindenki számára nyilvánvaló: a székely rovásírás (és előzményeinek) története szoros összefüggésben áll rég múltunk legfontosabb kérdéseivel. Egyértelmű, hogy a Németh Gyula által egykor összefoglalt kutatás „eredményei” nem voltak meggyőzőek, mivel nem oszlatták el a tárgykörben otthonos, gondolkodó ember fenntartásait. Kósa Ferenc kifejti a rovásírás eredetéhez kapcsolódó nyelvészeti, nyelvtörténeti kérdések vizsgálatának szükségességét, valamint olyan tény- és bizonyítékanyag feltárását, „mely választ adhat teljesen megoldatlan kérdésekre, s eloszlathat régi kételyeket.” Sándor Klára sem tud elszakadni az „átvétel” elméletétől. Előadásának záró mondatában megemlíti, hogy „nyilván jócskán van olyan általunk nem ismert adat, ismeret, amely esetleges fölbukkanása módosítja, megváltoztatja, átalakítja, esetleg teljesen újrarajzolja a székely rovásírás eredetére vonatkozóan eddig megalkotott képeket.”

Zárjuk mi is ezekkel a gondolatokkal tanulmányunkat, és azzal, hogy az írástörténet szakszerű kutatásában csak a megfelelően alkalmazott módszerek irányadóak.

Jegyzetek

1. Németh Gyula: Törökök és magyarok, 1990. Budapest Oriental Reprints I. (406—429)
2. Dr. Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Bp. 1915.
3. Vékony Gábor: Későnépvándorláskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében
4. Az ideográfikus (jeltörténeti) keresztpróbának (egyeztetésnek) több alapesete lehetséges, amelyek mindegyike az írástörténet egyetemes szabályain és a „rokonság” sajátosságain alapul. Esetünkben nagy segítséget nyújt a feladatunk tárgykörébe tartozó betűjelek kapcsolatainak hiteles feltárásában az, hogy *írástörténeti rokonságunkba egy ideográfikus írás* időrendben is jól feldolgozott írás és jeltörténete áll rendelkezésünkre: a kínai. Így piktograma, vagy ideogramma előzményként a betűjelek egy része megtalálható benne. Az összehasonlítandó jelek (azonos) rajzát és ideográfikus jelentését a kínai jeltörténetből megismerhetjük. Amennyiben a székely (vagy ótürk) betű rajza egyezik a kínai jel (piktogram, ideogramma) rajzával, s a kínaival azonos jelentésű magyar (vagy ótürk) szó akrofóniája (szókezdő hangja), vagy (mássalhangzó) végződése nyelvek szerint azonos a székely-hun és ótürk jel hangértékével, a piktográfikus, ideográfikus alapra visszamenő „keresztpróba”, az egyeztetés sikeres. Sőt: a kínai jelek rajzának időrendi változásaiból, a jelek azonos rajzának időrendi egyezése (vagy más adatok) alapján, a kultúrtörténeti (és történelmi) kapcsolatok időrendjét is be tudjuk határolni. A jelentéstörténeti eltérésekből az átadás-átvétel irányát is jól meg tudjuk határozni. Akkor is igen nagy szerencsénk van, ha valamilyen írott forrásból, vagy rajzos leírásból ismerjük meg a székely-hun (és ótürk) jelek származtatásának és jelentésének szemléleti forrását, mint a teknős jelcsalád esetében. Így szintén el tudjuk végezni az ideográfikus egyeztetést a székely-hun és az ótürk betűjelek hangértéke alapján. De még akkor is szerencsénk van, ha ilyen forrás nem maradt, de erősen képszerű, „beszélő jelekkel” van dolgunk. Ilyenkor a jelek rajzáról megállapíthatjuk jelentésüket, és a két egyeztetett betűjel szókezdő (akrofóniás) hangértéke alapján a jelentéstörténeti „keresztpróbát” szintén el tudjuk végezni. Ez áll olyan, csak egy jelrendszerben előforduló jel esetében is, amikor a rajz (képzete) olyannyira kifejező (beszélő), hogy jelentéséhez kétség nem férhet. Ez esetben is meg tudjuk határozni jelentését, amit a jelentés szavának akrofóniás, stb. hangértékével ellenőrizni, egyeztetni tudunk. De amikor csak a betűjel egy jelrendszerben előforduló, képszerűséget nélkülöző rajzát és hangértékét ismerjük (s a rajz alapján jelentését csak találgatni lehet), nincs meg a hiteles történeti összehasonlító egyeztetés lehetősége. Ugyanez a helyzet akkor is, ha csak a betűjel rajzát ismerjük, a hangértékét (és a hangérték képzés nyelvét) nem. Ezekben az esetekben a történeti összehasonlító ideográfikus jeltörténeti (keresztpróbás) egyeztetés lehetősége az adatok hiányossága miatt nem áll fenn, bár kivételes nagy szakmai gyakorlat és „ráérzés”, az eddig elért jeltörténeti eredmények segítségével megpróbálhatjuk feltárni a jelek ideográfikus jelentését és a lehetséges (nyelvek szerint eltérő) hangértékeit. Majd a valószínűsíthető hangértékek olvasati próbáival ellenőrizni, meghatározni hangértékeik helyességét.
5. Rovásírás a Kárpát-medencében Szeged 1992. Szerkesztette: Sándor Klára Magyar Őstörténeti Könyvtár 4. A József Attila Tudományegyetem Magyar Őstörténeti Kutatócsoportjának kiadványai.
6. Kósa Ferenc: Gondolatok a székely rovásírás kutatásának lehetőségeiről és módjairól Rovásírás a Kárpát-medencében Magyar Őstörténeti Könyvtár 4. A József Attila Tudományegyetem Magyar Őstörténeti Kutatócsoportjának kiadványai Szeged 1992.
7. Püspöki Nagy Péter egy alkalommal említette, hogy az idézett tanulmány pontokba szedett szempontjait előzőleg ő dolgozta ki. Ebben nem kívánunk állást foglalni.
8. Henkey Gyula: Csallóközi magyarok etnikai embertani képe. KAPU 1997. 8.
9. Edward Tryjarski: Problème der runeartigen inschriften Europas 66-67.

A magyar nép és nyelv eredetéről

A magyar nyelvnek a finnugor nyelvekkel való rokonsága nem kérdés, de a magyar nép finnugor eredete téves feltevés.¹ Helytelen hangtörvényekből, például mássalhangzó-eltolódásokból kiindulni, mert a finnugor nyelveknek nincsenek olyan nyelvmélekeik, amelyekben ilyenek lennének. A finnugrisztika nem veszi figyelembe a magyarság és a legtöbb finnugor népecske közötti nagy kultúrkülönbséget se, amiért rengeteg magyar szót, mivel nem találja megfelelőit e finnugor nyelvekben, idegen kölcsönzésnek minősít, még akkor is, ha a szó a magyarban nagy szóbokrot alkot, az átadónak mondott nyelvben viszont egyedüli, sőt idegen jellegű. S nem lehet az "uráli" nyelvi és ősnépi őshaza Kr. e. 6000 táján a Káma-Urál vidékén, ha a térségben Kr. e. 4000-ig, mint a régészet feltárta, nem éltek emberek. S a 4000-2000-ig tartó időszakban a feltételezett ottani "finnugor" ősnép létét is kizárja az igen alacsony népsűrűség (0,01-0,09 fő/km²). A finnugrisztika "uráli" és "finnugor" ősnépe és alapnyelvi fokozata egyaránt mesészerű föltevés, s mivel soha, sehol nem létezett, nem lehet rá nyelvcsalád elméletet alapozni. Megbukik az "ugor" ősnép és alapnyelvi fokozat is, azon, hogy a hozzá sorolt magyarok és obi-ugorok között a közös származást kizáró antropológiai, illetve biológiai különbségek vannak.

A magyar nyelv tulajdonságai, állapota arra enged következtetni, hogy letelepedett, zárt, sűrűn lakott, városias életformában élők között tett szert meglehetősen logikus fölépítettségére, bőséges hangkészletére, képzőire és ragjaira, valamint kimagasló szóképzési, igeképzési és mondatfűzési képességére. Az e fejlődéshez szükséges körülmények több ezer éves időszakra csupán a Kárpát-medencében és közvetlen környékén állottak fenn.² Ha a magyar nyelv uráli finnugor korszakát elvetettük, könnyebben magyarázhatókká válnak számunkra a finnugorizmusnak és más származtatásoknak a magyar jellemzőkkel való kibékíthetetlen ellentmondásai. Ilyen például az etnikai összetétel, amely embertani formáinknál az obi-ugor összetételt kizárja. Ugyancsak kizárandó a sumér embertani származás is, mert a sumérok főként mediterrán és armenoid elemei az urállal együtt hiányoznak mind a honfoglalás kori, mind a jelenlegi magyarságból. Ugyanakkor az újkőkor előtti Kárpát-medencei őslakosság, mint helyi cromagnon összetevő népi elem folytonossága – meglehetősen nagy arányú jelenléttel – megvan. S meghatározó közép-ázsiai elemként vannak jelen a szteppéről sorozatosan a Kárpát-medencébe beköltözött kimmerek, szkíták, dákok, jazigok, szarmaták, hunok, Álmos és Árpád magyarjai, bolgár türkök és ogurok utódai.³

A finnugorizmussal más magyar kulturális hagyományok sem férnek össze. A finnugorizmus által rokonnak tartott népek hitvilágában például megvannak, nálunk viszont hiányoznak az eredetmondák és az azokhoz kapcsolódó istenek. Továbbá a magyar kultúrában az élő lélek állati jelképeit nem lehet totemként értelmezni.⁴ A magyar vallási szavak között pedig kevés a finnugornak tartott, de az is az urállal tekintett ősi korból való. Ám a népességben csupán elenyésző kisebbséget jelentő államalapító vezető elit két ismert származáslegendája sem magyar. A Kézai Krónikában és a Tarih-i Üngürüszen található ismertetése – a magyar népet őszösvetségi szereplőtől származtatva és a hunokkal rokonítva – végső soron a Biblia babiloni mondakörén alapul.⁵

1. Lásd "Götz László: Az uráli-finnugor nyelvek genetikus nyelvcsaládi elméletének ellentmondásairól." Magyar Történelem. Tízezer év ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Budapest-Zürich 2003
2. Vesd össze Cser Ferenc: Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép kárpát-medencei származásáról. Szerzői Kiadás. Melbourne 2000. 224 (A/4) oldal és 5 (A/3) táblázat, 117. Cser szavai szerint "a sumér nyelvnek, a maga korában kétségtelenül a legmagasabb szinten művelt és sűrűn települt tömegben élő kultúrának, két és fél évezred nem volt elegendő ahhoz, hogy olyan kompaktságra jusson, mint amire a magyar a 'honfoglalás' idejére eljutott."
3. Cser i.m. 86, aki Lipták, Kiszely és főleg Henkey kutatásaira hivatkozik. Vö. Lipták Pál: "A magyar őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján." Magyar Őstörténeti Tanulmányok. Akadémiai Kiadó. Budapest 1977. Kiszely István: A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak?) Püski Kiadó. Budapest 1996. Henkey Gyula: "Az embertan és a magyar őstörténet." Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa. Zürich 1993. 94-114, ugyanő: "A magyar nép embertani képe." Turán XXVIII (Új I) 2. Sz. 22-34, ugyanő: A magyarság keleti elemeinek embertani képe I. Turán XXIX. (Új II) 1. sz. 38-44
4. Ahogy Cser Ferenc mondja: "Nincs a magyar népi emlékezetben totemisztikus eredetmonda. Nincs istenektől való származtatás. Nincs Istennek való alárendeltség. Az egyszerű ember, ha erre sor kerül, közvetlenül és tegezve szólítja meg az istenét, ami mégsem egy személyiség, hanem valami egészen más. Nincs szükség arra, hogy az isteni 'hatalmat' a földre levezessék, mert ez nem hatalom, nem uralmi jellegű. Nincs égi hatalom jelképe, nincs igazi értelemben vett, fölkent, isteni eredetű király sem. A mesék királyai emberek, talán nemesebbek, mint a mese hőse, de nincs égi eredetű jogosítványuk. A hős gyakran beemelődik a királyi hatalomba és ennek alapja megint csak az esze és az embersége. Nincs mágikus erejű fegyver." Cser i.m. 49. Cser ugyanitt leleplezi azokat a kísérleteket, amikor az eleve rokonnak tartott népektől kölcsönöztek totemisztikus eredetmondákat egyes kutatók a magyarság számára
5. Cser Ferenc szavaival: "Kézai Krónikája kettő, a Tarih-i Üngürüszen három 'honfoglalást' említ. Itt honfoglalás alatt Hunor ill. Magor embereinek, utódainak a Pannóniába való érkezését kell érteni. Mindkét monda alapja egy-egy szarvas-vadász legenda, ahol a szarvas égi jelként, és annak üldözése mítikus hívójelként fogható fel: Pannónia várja a visszatérést, a segítségnyújtást. Mind a három csodaszarvas legendában a honfoglaló magyarokról kialakított képnek megfelelően egy harcos-lovas kultúra képviselői jelennek meg. Ennek szimbólumai várhatóan állatképekben jelennek meg a népi művészeti ábrázolásban." Cser i.m. 56. Vö. Grandpierre K. Endre: Aranykincsek hulltak a Hargitára. Népszava Könyvkiadó. Budapest 1990. Kiszely i.m. 492-517. o.

A szarvason kívül a magyar népi képzőművészet négylábú állatot, ragadozó madarat nagyon ritkán ábrázol. A szarvas, mint a termékenység, a megújuló természet jelképe – szarva az életfát jelképezi – azonban 15.000 éve jelen van Európában, így nem kell azt a Kárpát-medenceiek részére, mondjuk a suméroktól eredeztetni.⁶ A szarvast az altaji vidékről sem kell behozni, mert a Kárpát-medencében az utolsó jégkorszak előtt szarvas-vadász nép élt. A nyolcezer éves csépai leleten a szarvas ábrázolását is megtaláljuk. A tulipán sem idegen a mi tájunkon, hiszen hatezer éves ábrázolása került elő a Cucuteny kultúra területén. Ugyaninnen ugyanebből a korból s a nyolcezer éves tatárlakai táblán életfa ábrázolás található. A hegy, a kelyhes virágok, a kettős madár és a hal jelképe ugyanígy van jelen a Kárpát-medence és vonzáskörzete kultúráiban. Fontos még, hogy a honfoglalók nagycsaládi címereként értelmezhető tarsolylemezek palmettásak, négylábú vagy madár ragadozók csak a honfoglalók nemesi utódainak címereiben fordulnak elő, a szeppei lovas kultúrájuknak megfelelően.⁷ Ugyancsak jellemzők az obi-ugorokra az úgynevezett tamgák, amelyek az ugor családok származását jelképezték. Mindez ismét azt mutatja, hogy a magyar kultúra nem igazán rokona az eddig rokonának tartottaknak.⁸

Sajátos, elkülönült, ősi a magyar lélekfelfogás. A halott lelke a túlvilágon újjászületik s – újra meg újra – visszatér az élők itteni világába. A két világ ugyanazon a létsíkon, egyenrangú viszonyban áll egymással. Az anyagot a lélek ereje mozgatja és teszi élővé. A lélek és az ember viszonya mellérendelt. Ez a lélekhez kötődő, a házastársakat is jellemző mellérendelő szemlélet nem igényli az alárendelő teremtsélegendát, a teremtmények függőségét. A lélekszimbólumok a magyar felfogásban nem válnak személlyé és nem kapnak nevet, s nem is ábrázolják őket emberi formában. A magyar népmesékben a jót a jó példák és a jó emberek segítik. A magyar mitológiában a szépet, a nemeset és a jót hasznosnak is tartották. Tudták, hogy jó vagy rossz sorsuk okos vagy téves döntéseiktől függ. Helyes tetteik hasznos, a helytelenek káros következményei természetszerűen bekövetkeznek, mert a természet örök törvényéből jövő isteni rendelkezések tökéletesek, igazságosak és megmásíthatatlanok. Ez igen ésszerű gondolkodásmód ugyanakkor gazdag és mély szellemiséggel járt együtt. Népművészeti, népköltészeti kifejezéseinek egyetemes jelentését vallásos jelleg hatja át. Mindezt a legkorábbi európai kultúrák régészeti leletei támasztják alá. E kultikus tárgyak elsősorban a termékenység vallásos tiszteletét mutatják. A termékenység nőket formázó jelképei az őskőkor felső időszakától megjelentek. E kő, vagy égetett agyag szobrocskák a Kárpát-medencében is megjelentek a modern emberrel együtt. A nordikus, indoeurópai népeknél viszont a túlvilág alárendelt szerepű, ahol nincs újjászületés, ahonnan nincs visszatérés, a lélekszimbólumokat megszemélyesítették és megnevezték. Az eddig rokonnak tartott népeknél is alárendelt a túlvilág, s a jó és rossz lelkeknek külön helye van az égben, illetve a föld alatt. Az indoeurópai és az ugor teremtsélegendákban az alárendelő szemlélet az uralkodó. A teremtmények a teremtető személyétől függenek, aki a jót és a rosszat meghatározván, aszerint ítél, fenyeget és büntet.⁹

A népzenei hagyományok sem támasztják alá a magyar nép és kultúra Kárpát-medencétől távoli eredeztetését. A magyar népzene pentaton, míg az ugor népzene általában nem éri el a tonalitást. A tonalitással rendelkező többi finnugor népnél a zene heptaton, akárcsak Európa teljes népzeneje, a pentaton ősi ír zene kivételével. A középszerű, illetve török népek zenéje erősen pentaton és a japán zene is pentaton. A magyar népzene jellegzetes ereszkedő dallamíve az ír és az ausztrál bennszülött zenében megvan, míg Európa többi népe zenéjéből hiányzik. A sumér zene pentaton és nem ereszkedő dallamívé. A magyar pentaton hangskála teljes és zárt rendszer és igen gazdag kifejezést tesz lehetővé. Kizárólag magyar jelenség népdalainkban a hosszú utolsó hanggal a ritmus és az idő megszűnése. A dunántúli hosszú síp jellegzetes semleges terce idegen szomszédainktól és a velünk együtt élő nemzetiségektől is. E tízezer éve létező nyelvdugós sípot azonban a finnugor és altaji népek a régi szamojéd alaprétegből, azaz hatezer éve ismerik. Így ha a mai finnugor népeknél Kárpát-medence típusú furulya található, akkor nem uráli egységről kell beszélni, hanem Kárpát-medencei egységről, ami valamikor, valami miatt felbomlott.¹⁰ A zene összecseng a magyar dalok szövegeivel, ezért a zene és a tánc ritmusa keményen ellenponto-

6. Lásd Cser i.m. 57-58. Vö. Götz László: Keleten kél a nap. Püski Kiadó. Budapest 1994. 832-837. o.

7. Cser uo. Lükő Gábort idézi: "A honfoglalás korában még a turul madár ejtette teherbe Emesét, Álmos vezér anyját, ha álmában is. Az ázsiai nomád népek mind így származtatták legkiválóbb uralkodóikat közvetlenül a törzs totem állatjától - alapító ősenek lelkétől." Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Budapest 1942. 78. o.

8. Cser uo. László Gyulára hivatkozik. Vö. László Gyula: Hunor és Magyar nyomában. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1967. 84-85, 127, ugyanő: Vértesszőlőstől Pusztaszerig. Gondolat Könyvkiadó. Budapest 1974. 230. o.

9. Lásd Cser i.m. 59-60. Vö. Lükő i.m., Gáboriné Csánk Vera: Az ősemlék Magyarországon. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1980. Magyar Adorján: Az ősműveltség. Magyar Adorján Baráti Kör kiadása. Budapest 1995.

10. Kozák így ír a felbomlás okáról: "Erre jó alkalmat szolgáltatott az a klímaváltozás, ami éppen tízezer éve a jégkorszak végét jelentette. Ennek hatása közismert, a mamut kihalt, a rénszarvas pedig északra húzódott. Ezt a vándorlást a rénszarvashoz szorosan kötődő életmódú népeknek követniük kellett. Ez az északra vándorolt népesség alkotta - minden bizonnyal - azt az uráli-szibériai etnokulturális közösséget, amelynek elterjedési területe az újkőkorszakban Norvégia északi részéig terjedt." Kozák József: "Az istállóskői csontsíp és egy magyar furulyatípus." Turán XXIX. (Új II) 1999/2. sz. 10. Lásd Cser i.m. 70-74. Vö. Lükő i.m. Vikár László: "A magyar népzene volt-gai török és finnugor kapcsolatai." Magyar Őstörténeti Tanulmányok i.m., Csajághy György: "A magyar népzene (folytatás túloldalt)

zott. A magyar nyelvet az első szótag hangsúlya és a másodlagos hangsúlyozás kétüteműen ritmusossá teszi, ami tükröződik a népzében és néptáncban is. Az ellentétet az adja, hogy a táncos a hangsúlyos szótagra emeli fel a lábát, és a hangsúlytalanra dobbant. Ebben a magyar tánc rokon a baszk és az ír. A magyarok mellesleg szemléletének megfelelően a magyar táncban a férfi és a nő egyenrangú, párt alkot.¹¹

Eddig feltételezett nyelvrokonainknál a Földközi-tenger mellékéről elterjedt bornak nincs kultúrája. A magyar kultúrában a bor kedvelt, alapvető kapcsolatteremtő ital, azaz átvitt értelemben szakrális jellegű. Magyarország talajhőmérséklete, a talaj magas nyomelem tartalma, valamint a vulkáni, löszös és homokos talajok kiválóan alkalmasak az aromás szőlőtermelésre. A magyarok ismerik az árpa-melaszból erjesztett sört és az égetett szeszes italokat. A magyaros vendégszeretet és vendégjog a mellesleg szemlélet kifejeződése. A magyar könnyűlovassal ezer kilométeres hatótávolságát szárított ételekkel rakott iszákjának köszönhet. Amellett a szárításon kívül ismerték a hűtés, sózás, erjesztés és savanyítás ételkészítő és tartósító hatását is. A honfoglalás kori Nyugat-Európában viszont nem ismerték az élelmetartósítási eljárásokat, s téli ételmük alig volt, mert az állatokat a tél miatt le kellett ölniük. A magyar konyha, a letelepedettek konyhája hagyományosan főző. Japánból tizenegyezer éves főzőedényt ismerünk, de főztek a Turáni Alföldön, Dél-Kaukázus mentén, Anatóliában és a Balkánon is. A gabonatermelés elterjedésével a magvakat megőrölték, a lisztet vízzel gyúrták, kelesztették, aztán megsütötték vagy megfőzték, növényekkel ízesítették. A lovas társadalmak fő tápláléka állati eredetű, mint a nomádoké. A mozgó, pásztortársadalmak elsősorban sütnék, mert így a legkönnyebb feldolgozni az állati táplálékot, s a mozgó életformához is ez illik legjobban.¹²

A fontos kulturális elem, a lakás és tisztálkodás kérdésében a 10. századi Nyugat-Európáról lesújtó beszámolók vannak.¹³ A lakások néhány négyzetméteres földbevájt kunyhók. A lovagi, bárói kastélyok kéményes fűtés és ablak nélküli fatornyok. Alsónemű, napi tisztálkodás nincs, a tetveket a főurak parókával fedték, s külön vakarókat használtak a viszketés ellen. A fürdést az egyház is erkölcsstelennek bélyegezte. Nyugat-Európa a mosott ágyneműt, alsóruhát csak a 13. században ismerte meg. A magyarok szeppei letelepedett és lovas műveltsége nagy száraz, egészséges, szellőztetett kősztrakkal rendelkezett. Hetente váltották és mosták az alsóruhát, ágyneműt rendszeresen mosakodtak. A tejköpülő szitájával zuhanyoztak. Pénteken, a tisztálkodás napján nem illett vendégségbe menni. A magyarok a lovas műveltségek embereihez hasonlóan fésülködtek, borotválkoztak. A magyaroknak voltak fürdők, szaunák, ami Nyugat-Európában nem volt hagyományos. A ruhaneműnek folyóban, patakban, kútnál mosásával kapcsolatos díszített népi eszközök és életképek közismertek. Ugyanakkor mivel egyes lovas népekről kiderült, hogy nem mosakodtak és nem váltották ruhájukat, a tisztaság igénye nem feltétlenül a lovas műveltséggel került a magyarokhoz.¹⁴

Sajátos magyar népi hagyomány az elvakult szabadságszeretet. A nyugat-európai földbirtokos tulajdona volt a jobbágy, mint szabadságától megfosztott rabszolga, akit büntetlenül megverhetett, megölhetett. A földbirtokosok a kereszténységben meghirdetett monogámia ellenére gyakorolták az első éjszaka jogát és ágyasukká tették a jobbágyok asszonyait. Magyarországon azonban a tripartitumot, a katonai-nemesi és papi osztály jobbágyokat rabszolgaként való birtoklását nem tudták bevezetni egészen a török kiűzése utáni időkig. Akkor is azonban igen nagy volt az ellenállás vele szemben és kivándorlással való kitérés előle, különösen a székelyeknél. Mert addig a magyarok faluközösségekben közösen birtokolták a földet és egymást egyenértékűnek tartották. Az őket ért sérelmet bármi áron megtorolták.¹⁵ A Szent Korona-tan és -tagság szintén az egyenrangúság mellesleg tudatát erősítette.¹⁶ A társadalmi egyenértékűséget mutatja a kiemelkedő elsőszülött jog hiánya és ezt tükrözik a művészi elemek is. Amivel szemben a hindu, a kelta, a nordikus és a finnugor-altaji alárendelő kaszt-szemlélet uralkodik. Így a magyar műveltség elhatárolódik mind a négy égtáj felé a többitől:

keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében." A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa. Budapest-Zürich 1994. Ugyanő: "A felgyői avar síp és történeti háttere. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 17. sz. kiadványa. Budapest-Zürich 1996. Gáboriné i.m., Kilmer-Darfkorn-Crockers-Rown: "Hang a csendből." Turán XXIX. (Új II) 1999/5., 6. sz.

11. Lásd Cser i.m. 70-74. Vö. Lükő i.m., Vikár László: "A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai." Magyar Őstörténeti Tanulmányok i.m., Csajághy György: "A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében." A Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa. Budapest-Zürich 1994; Ugyanő: "A felgyői avar síp és történeti háttere." A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 17. sz. kiadványa. Budapest-Zürich 1996. Gáboriné i.m., Kilmer-Darfkorn-Crockers-Rown: "Hang a csendből." Turán XXIX. (Új II) 1999/5., 6. sz.

12. Lásd Cser i.m. 74-77. Aki hozzáteszi, hogy ezek a lovas műveltségek özönlöttek el azután Eurázsia letelepedett lakosságát, s mint urak, főnökök telepedtek rájuk

13. Vö. Sydney Painter: History of the Middle Age. Knight and Peasants. New York 1964

14. Lásd Cser i.m. 77-78. o.

15. Lásd Cser i.m. 78-79. o. Cser Lükő Gábort idézi: "A magyarságnak mindig nagyon erős volt a jogi érzéke, a jogiért, a függetlenségért mindig feltette egész életét és jövőjét. Ha alul maradt a küzdelemben, inkább elbujdosott idegen országra, de a saját hazában nem szolgált idegen uraknak." Lükő i.m. 12. o.

16. Vö. Kocsi István: A Szent korona tana. Múltja, jelene, jövője. 2. Jav. kiadás. Püski Kiadó. Budapest 1996

"Megállapíthatjuk tehát, hogy kulturális elemeket tekintve a magyar nyelvterület kultúrája sajátosan egyéni. Tartalmaz elemeket, amik a Kelethez kötik, tartalmaz elemeket, amikkel a Nyugathoz kapcsolódik, de egyik sem meghatározó, uralkodó jellegű: a kultúra jellegzetesen Kárpát-medencei. A mellérendelő jellegű szemlélet keményen elválasztja mind a Nyugattól, mind a szeppei népektől, akikre ez ugyancsak nem jellemző. Ezzel összecsengő felfogást távol-keleten találunk. Kulturális vizsgálataink összességében mégis azt mutatják, hogy a keleti eredeztetés-modellek sem igazán alkalmazhatóak a magyarság kultúrájára. Sem a finnugor, sem a türk, sem a sumér, így újra vissza kell térnünk Magyar Adorján gondolatához: a magyarság Kárpát-medencei, nem jött sehonnan, itt alakult ki és itt lett azzá, ami. A kérdés azonban az, hogy mikor és milyen közreműködéssel."¹⁷

A Riss jégkorszak ideje alatt, 150 ezer éve megjelent Európában és Nyugat-Ázsiában, majd Afrika déli csúcsáig elterjedt a – valószínűen az európai *Homo erectus*-ból kifejlődött – robusztus testfelépítésű *Homo sapiens neanderthalis*, a modern ember egyik elődje. Nagy teste, hosszú feje, zömök törzse és rövid lába a hideghez alkalmazkodott. Fejlett társadalmi életet élt, etikával rendelkezett. A specializálódott vadász kultúrájú mousteri műveltséget tulajdonítják neki, amelyet hosszú idő alatt továbbfejlesztett. Ez az ősember azután sokáig együtt élt az Európába a Kaukázusból érkező – ott a Mindel-Riss átmenet óta szubtrópusi éghajlaton hosszú idő óta kifejlődött – melegégövi testalkatú, hosszúlábú és vékony testű ősemberrel, a modern ember közvetlen elődjével. Aztán keveredett vele, ezért 30 ezer éve eltűnt, azaz kipoptott, feloldódott az új embertípusban. Ez pedig – a keveredés eredményeként – a cromagnon embertípus, s a keveredés egyik helyszíne a Kárpát-medence.

Helyi *Homo erectus* lelet híján, a Subalyuk műveltség emberének előzménye lehet a vértesszőlősi vagy a budai – mousteri műveltségű – neandervölgyi típusú ősember, vagy az előd esetleg a Balkánról érkezett. Minden telepen valamely vad csontjai nagy többségben maradtak meg, ami tudatos vad választást jelent. Amputált karú ember is előkerült ebből az időből és temetéskor, sírban elhelyezett virág virágpora. A Kárpát-medencei neandervölgyi ember kedvenc szerszáma a – későbbi modern emberi aurignaci műveltségre jellemző -pattintott kavics, bár a kovakő szerszámot is ismerte. A bükkalji síkságon a kőszáli kecskét vadászta eredményesen, ami kiemelkedő ügyességre, nagyfokú szervezethez való ténnyel. A Subalyuk műveltség idején virágzott a Dunántúlon a délnyugatról érkezett tatai műveltség. Ez mamutra vadászott, mamutcsontból csiszolt tárgyakat készített. Az ugyanekkor budai műveltség a Remete szurdokvölgy barlangjaiból ismert, helyi *Homo erectus*-kori eszköz előzményekkel. Tízezer évnél is hosszabb ideig, s többször voltak lakottak ekkoriban az érdi dombok, ahol az emberiség legrégebbi ismert nyíltszíni, azaz nem barlangi települését tárták fel. Ez az érdi műveltség egyébként a barlangi medvét vadászta, s kavicsból használt szerszámokat használt, bár más alapanyagú szerszámai is voltak. A műveltség végén, az erősen lehűlő időszakban vadlóra és gyapjas orrszarvúra is vadászott. E műveltség továbbfejlődése a Bánhida környéki Szelim barlangi telep, hasonló szerszámokkal.

Amikor később a Subalyuk műveltség átfelzárkózott Szeleta műveltséggé, a nagyon finom kőeszközök között megjelentek a két oldalon élezett dárdasíkok. Utóbbi műveltség megjelenése idején az ősember hirtelen sok eszköztípust kezdett használni, csonteszközöket is, a szerszámok kimunkálása kifinomodottá vált és az ősemberi telepek és lakosságuk száma megszázezszorozódott-megkétszázszorozódott. Barlangi és sziklarajzokon, kultikus jelentésű szobrokon pedig a képzőművészet jelentkezett. Ekkor éri el tengeren ez az ősember Ausztráliát. A késői neandervölgyi ember kifinomult levellois-mousteri kultúrájával rendelkező modern ember a Don mellett fejlesztette ki a későbbi gravetti típusú szerszámokat. A terület eljegesedése után a gravetti kultúra embere Közép- és Nyugat-Európában tűnt föl, s utóbbi helyen később ezt a kultúrát a cromagnoni ember művelte. Ugyanakkor a Bükk-től egészen a Morva fennsíkig terjedt Szeleta műveltség adta a gravetti néppel való keveredés révén a későbbi cromagnon B egyik összetevőjét.

A kétféle ősember a Würm jégkorszak utolsó lehűlése előtti, 60 ezer éve kezdődött melegebb időszakban, a Bükkben élt együtt, nem nagy távolságra egymástól, akár több ezer éven keresztül is. Egyik a Szeleta barlang finom megmunkálású kőszerszámokat használó, hegylábi, síkvidéki Szeleta műveltségű embere, a másik az Istállóskői-barlang csonteszközökkel rendelkező, középhegységi aurignaci műveltségű, 50 ezer éve megjelent modern embere. Szerszámaik egyébként egymásra hatást nem mutatnak. Már a Szeleta műveltség kizárólag Kárpát-medencei termék, amelynek nem maradt emberi csontmaradványa, de a korábbi, szintén bükki, 90 ezer éves Subalyuk kultúra neandervölgyi embere folytatásaként, vagy maga is neandervölgyi embertípus, vagy – műveltségéhez hasonlóan – szintén helyi eredetű. Az Istállóskői műveltséget – amelyből szintén nem maradt emberi csontlelet – az ötezer évvel későbbi időből talált aurignaci modern emberi csontszerszámokról nevezték el, de szintén a Bükkből eredeztetik. A vadászat nyomai között feltűnően sok a madárcsont, az eszközök között pedig az apró nyílhegy. A nyílhasználatot viszont majd' húszezer évvel későbbre teszi a szakirodalom. Az istállóskői telep tehát ennnyivel korábbi, mint a hasonló eszközkészletű Franciaországban talált műveltségek. Istállóskői barlangjában találták a háromlyukú medvecsont sípot, amelyen pentaton dallam szólhatott. Mousteri korú

17. Cser. I.m. 80. o.

előzmény a szórványos dunántúli Szeleta műveltség, kő- és csonteszközökkel. Folytatása pedig a Balla barlang mellett eltemetett 12 ezer éves gyereksontváz.

Az apró nyílhegyeiről elnevezett gravetti kultúra népe, a Würm jégkor utolsó szakasza legnagyobb lehülése előtt, Európában – aurignaci kultúrának is nevezve – az Ibériai-félszigetig szétterjedve, jött a Kárpát-medencébe a Dnyeszter-Bug melléki szteppéről, ahol mamutvadász volt. Itt viszont síkvidéki népként a rénszarvas vadászára tért át. Legrégibbi a 35 ezer éves bodrogkeresztúri telep, későbből Siófok és Szegvár mellett, a Dunakanyarban és Szegednél találták eszközeiket, vadásztanyáikat ezer-ezer feldolgozott állattal. A sokkal későbbi szeppei pásztorokhoz hasonlóan ingáztak a Kárpát-medencei téli és a Duna felső folyása menti nyári szállásuk között. Nyílt téren favázas sátor-lakásokat építettek, igen nagy számú csonteszközök mellé a kőszerszámaikat csiszolták. A legutóbbi, 12 ezer éves gravetti típusú eszközök azonban dombvidékről, a Pilis és a Gerecse barlangjaiból kerültek elő. S bár csontmaradványt tőlük a Kárpát-medencében nem találtak, modern embernek tartják őket, a helyi cromagnon B másik összetevőjének a Bükki kultúra neandervölgyi eleme mellett. Az ekkor kezdődött csiszolt kőkori Közép- és Nyugat-Európa népességét az általánosan elterjedt gravetti (aurignaci) ember mellett a foltokban megmaradt neandervölgyi ember átalakult műveltsége alkotta. Ilyen folt volt az *Uluzzi műveltség*, amelynek területén éltek később az *etruszkok*, a *Chatelperoni műveltség*, a későbbi *baszk* terület, valamint a Szeleta műveltség dunántúli és északi hegyvidéki magyar területe. E három nép nyelve ragozó a mai hajlító nyelvű környezetben.

Az utolsó jégkorszak végeztével az őseimbek egy része – a 18 ezer évvel ezelőtt kezdődött és a mai napig tartó felmelegedés hatására – a felmelegedett vidékeken idővel felhagyott az élelmiszergyűjtő halász-vadász életformával és áttért az élelmiszertermelő életmódra. A folyómellékek elmocsarasodván, kivonultak onnét az emberek, s elsősorban a dombvidéki kultúrák fejlődtek tovább ekkor. A fölmelegedéssel együtt a gravetti műveltség eltűnt a Kárpát-medencéből és Nyugat-Európából – mert népe követte az északra vonuló tundrát és a rénszarvasokat – és Észak-Európát népesítette be. A Kárpát-medence népességének társadalmi szervezettsége alapján jól meghatározott nyelv tulajdonítható, ami miatt mind a helyben maradók, mind az elmenők azonos töszavakkal bírtak a tundra és a lombos erdők határán lévő fákra. Ha az akkori őslakók nyelvét ős-magyarnek avagy finnugornak tekintjük, akkor ez az az idő, amikor a finn-ág távozott, a magyar (ugor) meg helyben maradt. Ekkor jelent meg a Kárpátok fölött a szvidéri műveltség, a későbbi finnugor területekével harmonizáló kőszerszámokkal.

Mivel a felmelegedéssel kiolvadt sok víz kimosta a továbbélő műveltségek nyomait a Kárpát-medencében, illetve korábbi leleteket rétegzett föléljük, és a barlangi kutatásokat sem követte a jóval költségesebb intenzív feltárás a nyílt színtereken, a helyben maradt műveltségeknek alig ismerjük a nyomait, mialatt az újkőkori műveltségeket majd a folyó melléki megművelhető területekre érkezett új etnikum alakított ki. A Kárpátok környékén és a Dunántúlon azonban a népesség lecsökkent, különösen a síkvidéki területek ürültek ki, míg az egyedülálló és magányos bükki műveltség északi és délkeleti irányban is átnyúlt a Kárpátokon. A Dunántúl továbbra is a mediterrán térségből töltődött fel emberanyaggal. És a Kárpát-medencének a Duna által elválasztott két részén élők valószínűleg annyira eltérő mentalitást nyilvánítottak, hogy az eszközök tekintetében ezekben az évezredekben nem látszik nyoma egymásra hatásuknak.

35 ezer éve Európában megjelent a képzőművészet, kőből faragott vagy agyagból kiégetett, elhízott formájú asszonyszobrok és úgynevezett Vénusz-szobrocskák alakjában, amely a gravetti műveltséggel a Kárpát-medencébe is eljutott. Ugyanakkor itt a délnyugat-európai barlangfestészet – a bükki aurignaci műveltségű, Hildebrand barlangi, a barlangrajzok kezdetét jelentő, kecskére emlékeztető falkaparások kivételével – az antropomorf istenszobrokkal együtt hiányzik. Az emberszobrokat ugyan a Morva-medencében összetörték, mintegy jelképesen feláldozták a termékenység jelképeként, de nem tekintették azokat istenségnek. A bodrogkeresztúri, már gravetti műveltségben talált, kalcit lemezre karcolt Hold-naptár viszont reális kozmikus szemléletet dokumentál. A Duna vonalától északra és keletre élt szögletes fejű, zömök, cromagnon B típusú rassz etnikumainak és elődeiknek a hideg éghajlat kemény körülményeinek kellett ésszerűen megfelelniük, különben elpusztultak volna. Az a másik, a Dunától délre és nyugatra élt mediterrán embertípus pedig már ekkor hordozta magában az antropomorf istenségek elképzelését. Ennek az etnikumnak meleg éghajlati, mintegy édenkerti környezetből származtak az ősei, akiknek ezért hibás döntés kevésbé veszélyeztette fennmaradását. Így a problémák átszellemített, anyagi jellegétől elvont megoldása, például az elemeket megtestesítő istenségekhez való imádsággal, az utódok számára is elfogadható volt.

Mindkét Kárpát-medencei területen – embertípustól függetlenül – folytonosságot adva, egymásra telepedtek épültek az egymást váltó műveltségek. A jégkorszak végén már használták a következő korszak, az újkőkori meghatározó földművelő eszközeit, bár még nem élelemtermelő tevékenységre. Így hát amikor ezen alkalmas eszközök földműves célokra való felhasználásának általánossá válása megtörtént, az élelmiszertermelésre való

áttérés is – egyáltalán nem forradalmi hirtelenséggel – megvalósult. A gabona 8300 éve érte el a Duna vonalát, s azelőtt félezer évvel jutott be a Vardar folyó medencéjébe. Ennek a balkáni letelepedett műveltségnek az előzménye az anatóliai 10 ezer fős település, a többségében eurafrikai hosszúfejű, valamint kisebb részben rövidfejű alpi és hosszúfejű protomediterrán népességű *Catal-Hüyük műveltsége*, amely a későbbi Termékeny Félhold területéről tíz és félezer éve elszármazott protomediterrán *natufi műveltség* folytatása volt, s 8400 éve szűnt meg szétköltözés útján. Az addig néptelen Tisza mentén 8 ezer évvel ezelőtt jelent meg a gabonatermelő *Körös-Starcevo* vagy *Körös-Tisza műveltség* embercsoportja, amely a három különböző embertípusú népesség keveredésével új etnikumot alkotott. Három emberöltőn belül, azaz 7900 éve már a Kárpát-medence őslakói is – mind a gracilis népességű dunántúli, mind a helyi cromagnon népességű felvidéki műveltség – átvete a növénytermelés technikáját és a kerámiakészítést, bár eltérő típust létrehozva. Azaz némi változtatással átvették a földműves kultúrát anélkül, hogy etnikai képük megváltozott volna. Így a társadalomban továbbra sincs vagyoni, rangi különbség az emberek között, az eszközök között nincsenek fegyverek, nincsenek védművek. A kerámiák tipikus jelképei a kozmikus rend tiszteletét, a termékenységi jelképek nagyfokú fontosságát és az anyajogú társadalmat tükrözik.

Ugyanebben az időben a Fekete-tenger nyugati partvidékéről terjedve létrejött a földművelő *Karanovo és Duna menti műveltség*, amely utóbbi 7500 éve jutott be Erdélybe. Majd ugyancsak 7500 után, a Fekete-tenger medencéjének – amely akkor a mai vízfelület felét kitevő nagyságú édesvizű tó volt, mintegy száz kilométer széles, művelt, lakott tóparti sávval – a világtengerek megemelkedése miatti, a boszporuszi gát átszakadásával megtörtént, özönvíz-szerű, katasztrofális gyorsaságú feltöltődésekor egy korszerűbb földművelő társadalom jelent meg a Körös-Starcevo műveltségre épülve, s felváltotta a korábbi Körös-Tisza völgyi műveltséget. Megjelent az ember formájú és az írásjegyekkel karcolt kerámia, a rézöntés és megjelennek a már nemesített gabonafajták. Négyoszög alakú házakból álló telepeken laktak, a telep közepén több helyiséges közösségi házzal, ahol a szentély volt, valamint a fémöntés és kerámiakészítés is folyt. Továbbra is megőrződött a kozmikus rend tisztelete és az egyenlősítő felfogás, amely a sírokból látszik, s a hitvilág pedig antropomorf isteneket mutat. Ugyanekkor a bükkí műveltség edényei nem ember formájúak és kozmikus jelek kötegei, szalagdíszei jelennek meg rajtuk. A bükkí kultúra, ötvöződve a dunántúli *Iengyeli kultúrával*, kialakult *szalagdíszes kerámia műveltsége*, amely a Kárpát-medence őslakóinak továbbélő népességét jelenti. Ez a Kárpátokról keletre is terjeszkedve 6800 éve létrehozta a – Boian kultúrával kevert – *Cucuteny műveltséget*, amely pedig hatással volt a 6 ezer éves *szvidéri műveltségre*. A Dunántúl és a Tisza mente erős déli, mediterrán befolyásával szemben a Kárpát medence északi őslakói tehát történelmileg rövid idő alatt áttértek a földművelő életmódra, s továbbra is hozzájuk köthető a magyar nyelv átörökítése és eredete.

Az esőztető földművelést folytató, összefoglaló nevén Duna menti műveltség – amely időnként odébb települve egyedülálló erdőégetéses technikával újította meg a föld termőképességét – Duna II. szakasza nyugatra terjeszkedett a Duna mentén, s 6500 után a német síkságra érve megteremtette Nyugat-Európa újkőkorszakát. Itt is hiányzik az ember embernek való alárendelése, semmiféle főnökség nem mutatható ki a Dunai kultúra germán falvaiban. Az ugyanekkor ugyancsak az elöntött Fekete-tengeri partvidékről benépesülő Termékeny Félhold területén, Mezopotámia déli részén és a Nílus mentén megjelenő – kidolgozott formájú – öntözéses földművelés technikájának megalkotása és a gabona nemesítése az elöntött Fekete-tengeri medencében történt, jerikói és natufi műveltségi előzményekkel. Az itt lehetséges öntözéses földművelés terjedéséhez viszont előfeltétel volt a nagyobb embertömeg – az öntözőrendszerek kiépítéséhez-karbantartásához nélkülözhetetlen – összehangolt tevékenységét megteremtő, emberi alárendelést alkalmazó templomgazdaság létrejötte. Utóbbi a szintén földművelő Boian kultúra mediterrán etnikumának északra terjedésével Kelet-Európában is megjelent.

A kelet-európai szteppén az Urálig jutott halász-vadász társadalmak 8 ezer éve folytatnak állattartást, állattenyésztést is. A fő állat, a ló a temetőkből is megjelent.¹⁸ A Kaukázustól északra és a Cucuteny műveltségtől keletre kialakult férfielvi, szegényekre és gazdagokra tagolt pásztortársadalomban felbukkan az emberölő fegyver. A sírok mellékletei születési előjogokra utalnak. A hitvilág elemei egyeznek a későbbi indoeurópai hitvilág elemeivel. A 7 ezer éves lovas közlekedés magyarázza a hatalmas terület egységességét. A 6500 éve bizonyos lovaglás tudománya pedig lehetővé tette a marhatenyésztést. Ekkor a kőbaltából harcibalta lett, és a főemberi dombsírokból emberáldozatokkal temettek. Az ugyanekkor kialakult *Ubaid műveltséget* hasonló elemek jellemzik a templomgazdaság és a rabszolgaság formájában. *A halom síros vagy kurgán műveltségű, harcibaltások népe* ugyanekkor találta fel a háborút e három eszköz, a ló, a fegyver és a önmaga magasabbrendűségi tudata birtokában. Előbb a balkáni Vinca kultúrát égették fel és elterjesztették a folyóvölgyekben a pásztorkodást. Azaz még nem volt igazi háború, mert nem volt védekezés. Aztán idővel a földművelés visszatért és feloldotta a kurgán műveltség elemeit.

18. Lásd Cser i.m 141-170. o.

Ugyanez történet ezer évvel később a Duna és a Tisza völgyén is, *Baden-Vucedol műveltségként* a II. kurgán invázió idején. A tízezer települések lakossága megritkult: megölték őket vagy délre menekültek írástudásukkal együtt, a görög szigetekig és Egyiptomig. A kisebb települések, különösen a Cucuteny kultúra területén azonban érintetlenek maradtak. Ez a terület kevésbé kurganizálódott, mint a Duna-Tisza mentén élők, akik a hódítóknak alárendelten éltek, s rézeszközökkel váltották meg életüket. A dombokon erődök jelentek meg fémöntő és fegyvergyártó műhelyekkel, s eltűntek a közösségi helyiségek, szentélyek. Elő-Ázsiában viszont, a folyóvölgyekben ekkor jött létre a városok és városállamok rendszere, és megjelent az írás és a bronz. 4800 éve a kurgán műveltség átalakult juhot és marhát tartó késő-jamna műveltséggé a Kaukázus északi felén, s ötszáz év múlva már a Balkánon volt. Jellemzője a kerek kocsi, aminek Budakalászon 5 ezer éves kerámia modelljét ásták ki. E műveltség indította a Tiszai kultúrát is felégető III. kurgán inváziót, aminek a végén a hódítók beolvadtak a helyben maradt leigázottakba. Ekkor távozott a szalagdiszes kerámia népének egy része az Urál környékére. De az Észak-kelet Kárpátok műveltsége és népessége még ekkor is viszonylag érintetlen maradt. Válaszlépésként mind az állattenyésztés, mind a rézművesség felértékelődött, a lakosság megtanulta megvédeni magát. A proto-indoeurópai hódító elit Kárpát-medencei beolvasztásával a sztepei hódítók felbukkanása itt ezer évre megszűnt. Ugyanakkor ez a hódító nép és nyelv más irányokban a későbbi indoeurópai népek és nyelvek kezdeményeit eredményezte.

A Kárpát medencei réz és antimon bronz ötvöze elsődleges forrás volt Európa számára. A bronzkor elején a harcias, férfi istenséget tisztelő, a társadalmi egyenlőtlenségben érdekelt műveltség fokozatosan nyugatra vonult. Helyére, a Dunántúlra és a Tisza mellé visszatért a délre költöztek egy része, s átmenetileg visszaállította az egyhelyben lakó falvas települést és az egyenlőség társadalmát. 4600 éve a Dunántúlról, Somogy területéről megindult a *harangedényes nép*, mint hatalmi elit inváziója nyugati, dél-nyugati irányba, hogy teljessé tegye Európa indoeurópaizálását. A Dunántúl tehát inkább Nyugat-Európához sorolható ekkor, a Tisza mente inkább a szteppéhez, a Felvidék azonban önálló. Az erdélyi sírok még nem ismerik gazdag és szegény elkülönülését. A késő-jamna műveltség 4550 éve tovább terjeszkedett a Turáni-medence felé. Az ott kialakult árja népek ötszáz év múlva meghódították Iránt és Indiát. Ugyanekkor indultak Pamír alatti őshazájukból keletre a türk népek, akiket a pontuszi lovas népek nyomtak ki a Turáni alföldről 4000 éve, a bronzkor kezdetén. A Tien Sannál az ogurok északra mennek, az oguzok pedig a mongol medencébe. Utóbbiak mongolokkal keverve és megerősödve később több nyugati irányú népmozgást indítottak. A következő, a ló vontatta harci szekerek árja vezetésű inváziója Mezopotámiát érte. A ragozó hatti nyelvből kialakul az első indoeurópainak tartott hettita, s a harciassá vált ragozó nyelvű kassiták segítségével az árják a sumér birodalmat is megdöntötték. Az árja hiksoszok uralma aztán 3500 éve Egyiptomot is elérte. 3000 éve dél-nyugatról még az illír pásztorok érkeztek a Kárpát-medencébe, főként a Dunántúlra. Erődöket építettek a dombokra, palánkokat a mocsarakba. Halomsíraikban urnás temetkezés van. Az urnákon háromszög alakú nőalakok szőnek, fonnak, lanton játszanak. A bronz használata ekkor már általános. A medence keleti felén ugyanekkor megjelent a – szteppén dél felé hódító s hatalma végén a szkítákkal szembekerülő – *kimmerek* vezér törzsének nem nagy létszámú lovas-pásztor műveltsége, és hamarosan beolvadt. Azaz, az őslakosság ekkor is megmaradt, azonosan a Cucutenyvel. Az erdélyi sírok még most sem mutatnak különbséget az emberek között.

A vasat már a vaskorszakot jóval megelőzően ismerték, a hettiták Kr.e. 1800, a Tátrában és Erdélyben Kr.e. 1700 óta. A vaskorszakot a Földközi-tenger keleti medencéjébe és a Nílus partjára a tengeri népek inváziója vitte el Kr.e. 970-ben, amikor a hettita, a mitanni és az egyiptomi, de még az asszír hatalom is megroggyant. Az európai vaskort kezdete Kr.e. 750, meghatározói ugyanabban az időben keleten a szkíták a Kárpát-medencétől Közép-Ázsiáig uralkodva, nyugaton pedig a kelták. Az Kr.e. 900 körüli lehülés és szárazabbá váló éghajlat megmozdította a pásztortársadalmakat. A mongol sztepei mozgás indította el a masszagéták részéről a szkíták kiszorítását az Aral-tó környékéről, a szkíták pedig a pontuszi szteppén a kimmereket szorították ki a hatalmi elit pozíciójából. Közismert görög nevükkel szemben magukat szaka néven nevezték, ami szarvast jelent. Eredetmondájuk anyaközpontú, a nők katonáskodtak is, de később sírmellékletként megjelenve alárendelt szerepre kényszerültek. A szkítáknak három társadalmi rétegük volt: hatalmi elitként a királyi szkíták, a középső katonai réteg és alsó réteggént a letelepedett földművelők-állattenyésztők. A királyi szkíták valószínű indoeurópai etnikuma a hosszúfejű, kaukázusi embertípushoz tartozott. A Dnyeper és a Don között laktak, s a kurgán hagyomány folytatásaként a Donyeck északi medencéjében temetkeztek. A király mindenható úr volt, az alárendeltség természetes volt közöttük. A harc volt a mindenük, a katonarétegnél az ölés dicsőség. A szkíták találmányuk, a viszsacsapó íj miatt sokáig verhetetlenek voltak. A meghódított népeket nem igázták le, hanem más katonanépektől való védelem fejében élelmet, fémeket, fegyvereket és arany tárgyakat kaptak tőlük. Így a katonaréteg nem zsákmányolt, de a vezető elit hatalmas arany kincseket halmozott fel. A királyi szkíták egyik törzse, a Pártus, a Kr. előtti 4. században Perzsiában a Pártus Birodalmat alapította. A görögöknek a Balkánra rabszolgát és gabonát

szállítottak, cserébe elsősorban bort kaptak. Ez az ital lehűtötte harciasságukat, ami végül hatalmuk összeomlásához vezetett. A letelepedett szkíták egalitárius fémműves társadalmakat alkottak. Herodotosz szkíta uralmi területen élőknek tekinti és külön neveket illeti őket. Kultúrájuk, életmódjuk alapvetően különbözött a szkítákétól. A gabonát és a fémeket ők szolgáltatták. Kiemelkedik közülük a Kárpátokon kívül, a Dunába ömlő folyam mellett élt agathyrsik népe. A Kárpát-medencében a Kr. előtti 6. században, kisebb létszámban már előfordultak, majd Kr.e. 300 körül, hatalma elvesztésekor a királyi törzs is beköltözött. Erdélyben és Mátraalján találták meg fejedelmi sírjaikat, majd beleolvadtak az őslakosságba, a keltába és a dádba. Krónikáink a szkítákra, mint a magyarok őseire hivatkoznak. S ha a magyar népi és a szkíta műveltség ki is zárja egymást, a szkíta területen, szkíta fennhatóság alatt élt magyarság nem elképzelhetetlen. Herodotos is a Cucuteny kultúra területére tette a letelepedett, gabonatermelő törzseket.

A kelták a Kr.e. második évezredben jelentek meg a Duna forrásvidékén, majd Hallstattban az első korongozott cserepekkel és a *Le Tene* műveltségben Kr.e. 450 körül. Pásztor-társadalmuk eleinte még békés. A harangedény műveltség bronzkori elitjének és Nyugat-Európa újkőkori letelepedett lakosságának a keveredésével alakulhattak ki. Társadalmukban nemes pásztorok, lovasok és nem nemes földművelők kultúrája élt együtt. A társadalom hármasságát ők is elfogadták. A született katonai népesség mellett a druid papszerű értelmiség alkotta a két felső réteget, az alsót a szabadok. A rabszolgák nem alkottak réteget. Szóban oktattak, az írást tiltották. Hitviláguk éppúgy eltér az ind, mint a germán hitvilágtól. 33 istenségük volt. Lélekhitük szerint a halállal a lélek a túlvilágra születik, aminek neve béke, az inneni világra születéssel pedig az onnanin meghal. Ez a nordikus és a későbbi magyar felfogás között foglal helyet, s egybecseng az Aveszta paradicsomával. A szó teremtető erejű, a megnevezés jelenti a lélek születését, mint a keresztényeknél a keresztség, sőt Püthagorasz korabeli felfogása is erre rimel. A kelták tisztelték a nőket. A nő harcos és druid is lehetett, s a királyság is öröklődhetett női ágon. Mindez elképzelhetetlen a görög, a római és a germán nőknél. A római hódításokig a kelták nem hódítottak. Kr.e. 600-tól a Pó síkságon voltak, de csak Kr.e. 400-tól kezdik meghódítani az etruszokat. Ekkortól a rómaiak elől a Brit szigetekre települtek, aminek eredményeképp kialakult az ír nép. Keleti határuk a szkítákkal évszázadokig ugyanaz maradt. A Kr. előtti 3.-1. századi Kárpát-medencei kelta honfoglalásban is a kelta kultúra terjedt, nem a kelta etnikum. Kiváltképp a vassfeldolgozás terjedt el, s itt jelentek meg az első vaskohók. Erődített városokat, nagyméretű földvárakat és úthálózatot építve hatalmi központok rendszerét alakították ki a Dunántúlon és a Duna-Tisza közén. A helyi, paraszti népességgel erősen keveredtek, annak műveltsége befolyásolta műveltségüket. Még a hamvasztásos temetkezésre is áttértek. Így a Bükk-Cucuteny kultúra tehát továbbra is ugyanott fennmaradhatott, mint korábban, sőt a Dunántúlra is áttérjedt.

A kelta uralmat Kr.e. 12-ben a római váltotta fel a Dunántúlon, amivel ott megjelent a templomgazdaság és a személyi földtulajdon. Ugyanakkor Erdélyt meghódították a dákok, akik hatalmukat Észak-Magyarorszáig és a Fekete-tengerig terjesztették. Itt továbbra sem volt templomgazdaság. A dákok vagy trákok, egyistenhitük szerint halhatatlanok voltak. A dák uralomtól északra és keletre, a rómainál nyugatra eső Kárpát-medencei területeken pedig megjelent a szkítákat leverő, az Urál déli lejtőiről érkezett szarmaták uralma, akik először a Kr. előtti 4. században érkeztek a Volga alsó folyásához, a finnugorizmus szerinti ugor szétválás területéről és idején. A rómaiak terjeszkedésének a Kárpát-medencében és a Fekete-tengernél éppen a dákok és a hosszú lándzsás és acélpáncélos nehézlovasságot feltaláló szarmaták szabtak határt. Keleten pedig a Pártus Birodalom. A rómaiakkal ugyan először terjedt a hódítók nyelve, s Pannónia jelentős tartomány lett, mégis a római uralom nem érintette az ott már korábban élt lakosság etnikai, nyelvi összetételét. Mindenesetre az első magyar nyelvemlék Pannóniából ered, mert amikor Kr.u. 359-ben Nagy Konstantin császár elment megmagyarázni a falusiaknak az adóemelés, lemarházták. Kr.u. 325 után pedig keresztény templomok épültek Pannóniában. Mivel a mai ukrainai területről a Duna-Tisza köze északi részére először betelepülő szarmaták jazig törzse sírjaiban fegyver nincs s a férfi és nő egyenértékű, tudjuk hogy ők hamar beolvadtak az őslakosságba. A később, Kr.u. 259 körül betelepültek azonban már a harcos lovas társadalom jegyeit mutatják, de viszonylag szűk – legeltetésre alkalmas – területre kerültek, így ők is hamar beolvadtak a helyi lakosságba. A Kr. utáni 271-ben a falvakba történt telepődéskor pedig a helyi lakosság – a szarmatáktól kapott, a rómaiak ellen szolgáló fegyvereket a szarmaták ellen fordítva – fellázadt és elűldözte a vezető elitet, akik a rómaiakhoz és a germánokhoz távoztak. Utolsó beköltöző hullámuk a hunok elől menekülő alánoktól érkező jázság volt Kr.u. 370 körül. A szarmatákkal mindenesetre dinári-taurid, dinári-kelet-balti, turáni és pamiro-turáni típusú embertani elemek jöttek a Kárpát-medencébe.

Európában a Kr. utáni 300 körüli lehülés kiszárította az északi legelőket, s az északi nomádok Kr.u. 200 után dél felé törtek. Az osztrogótok és vizigótok a Krím félsziget előtti szteppére települtek, a vadálok és a burgundiak pedig a francia legelőkre. A keletről megindult mozgással pedig Kr.u. 335 körül – a nyugat-ázsiai vagy szibériai szteppéről, ahol Kr.u. 155 óta tartózkodtak – Balambér vezetésével megjelentek a hunok Európában. A szeppei lovas katona hunok kb. 30 ezer főnyi, részben mongoloid, részben – döntően turanid, pamirid elemű –

europid keverék népességet hoztak a Kárpát-medencei Alföldre Kr.u. 405-ben. Ekkor – a Kína északi részén Kr.e. 207-174-ig uralkodott Mao-tun alapította fejedelmi Dulo dinasztia-utód – vezértörzsek nyelve, neveik alapján, a török lehetett. Lovas műveltségük az addigiakat továbbfejlesztette: szkíta íjjal harcoltak, s a kengyel bevezetésével lehetővé vált számukra a test-test elleni küzdelem. Nyugat-Európában a kengyelt majd csak „Nagy Károly” idején vezették be a nehéz páncélos lovas hadseregben. A hun vezértörzs a meghódított, a meghódított és a legyőzött népekkel nagy szervezettségű szövetségi rendszert dolgozott ki. Hadseregükben a hunokkal szemben többséget alkottak a gótok, a gepidák, a sclávok és az alánok. Okta király után Ruga – krónikáinkban Bendegúz – majd Atilla lett a nagykirály. Atilla Birodalma a Volgától a Rajnáig terjedt. Atilla nem törekedett azonban sem a rómaiak, sem a pápa megsemmisítésére. Kr.u. 453-ban történt korai halála után osztozkodó fiai testvérharca után felbomlott birodalma. A hun maradékok Bizáncban, a pontuszi szeppén, az Alpokban, Ibéria északi részén és Erdélyben telepedtek. A hunok idején a Kárpát-medencében a Dunától keletre ismét nem alakult ki templomgazdaság és földesúri réteg, míg a Dunántúlon a korábbi társadalmi szervezet megmaradt. Csekély létszámú elitjük uralma nem befolyásolta az eredeti népességet, az északról előtűnik beköltözött germán gepidákat pedig levertek. Hatásuk a Felvidékre ki sem terjedt, bár az egész Kárpát-medencében uralkodtak.

Kr.u. 500 körül a langobárdok költöztek Pannóniába, de onnét az avarok feltűntek a pannonok, szarmaták és gepidák maradékaival együtt 558-ban Itáliába távoztak. A hunokhoz hasonlóan keletről érkezett avarok 568 körül meghódították a bolgár birodalmat és annak örökösödési jogán, a hunok után mintegy száz évvel, betelepültek a Kárpát-medencébe, s itteni birodalmuk a 9. század elejéig fennállt.¹⁹ Az onogur bolgár birodalmat Atilla kisebbik fia, Irnik alapította a Kaukázus és a Krím félsziget közötti Meotiszban. Őt követően Mundo lett a király, majd fia, Gorda. Őt azonban, amikor behódolt Bizáncnak és felvette a kereszténységet, Moger nevű testvére, a magyarok esetleges névadója, megölette, s a birodalmat – bizánci elnevezés szerint utrigurokra és kutigurokra – szétszakítva, elköltözött népével. 576-ban Bizáncban az avaroknak ugyanazok tolmácsoltak, akik korábban a hunoknak, tehát mindketten türk nyelvet beszéltek, ám a bolgárok "r-ező", az avarok "j-ző" törököt. Az avar uralom a Kárpát-medence nyugati felében rendezkedett be, s a keleti részben a meghódított gepidák beléjük olvadtak. Hatalmuk – a kazárok pontuszi megjelenéséig – keleten a Volgáig terjedt. Kevert népességük nem alkotott homogén fajt vagy nyelvet. Egyébként is maroknyi uralkodó elitet képeztek csupán. Bizáncot hatalmas adók megfizetésére kényszerítették. Bizánccal hadakozva aztán az északi scláv horvátokat és szerbeket segédszereplőknek a Dunától délre telepítették. A háború elvesztése után Herakleios görög császár a kereszténység felvétele fejében ugyanott területet adott nekik. A 8. század elején a Kárpát-medencében már voltak keresztény közösségek, templomok. Az avar uralkodó elit belviszályát kihasználva, az egyik tudun hívására „Nagy Károly” csapatai feldúlták a Dunántúlt és elvitték az avarok hatalmas mennyiségű aranykincsét. Ezt később „Nagy Károly” kolostorai között szétszította, s a magyarok sorra visszahozták az országba. Az Avar Birodalom 803-ban szűnt meg, amikor a kagán megkeresztelkedett és a Dunántúlra vonult avar vezető elit vazallus államként csatlakozott a Frank Birodalomhoz. A Kárpát-medence keleti felét az elszlávosodott balkáni bolgárok foglalták el ekkor, míg az északi rész a hatalmi osztozkodás szféráján kívül maradt.

Az avarokat nyomban a belső-ázsiai nyugati türk kazárok uralma követte a Volga-Don és Kaukázus közötti területen, akik meghódították, az oda a Kaukázuson túlról, 508 körül költözött szintén türk szabirokat és onogurokat. A kazárok 596-ban az Azovi tenger partját is elfoglalták. 607-ben az onogurok visszaállították önállóságukat velük szemben. Bizánc, velük szövetségben, 627-ben megverte a perzsákat. Majd a kazárok a függetlenné vált bolgár birodalmat kettészakították, s a Donyeck vidékére és a Volga folyók felé szorították. Utóbbiak egy része 680-ban az Aldunához vonult. A bolgárokat Irnik késői utóda, Kovrat szabadította fel a kazár uralom alól. Krónikáinkban ő szerepel Atillaként. Birodalmát 665-ös halála után, 668-ban öt fia között felosztották. A két legidősebb fiú helyben maradt népével együtt, s utódaik szerepet vállaltak a magyar honfoglalásban. Batbaján a Volga északi részén élve, népével együtt meghódította a kazár kagánnak. Kotrag országa a Meotiszban volt, s viszonylag sokáig fennmaradt, csak a tatárok pusztították el a 13. században. A harmadik Kovrat-fiú, a 630-ban született Iszperik – a székelyek Csaba vezére ő, akiben Atilla legkisebb fiát látják – 679-ben megszállta a Dnyeper és a Dnyeszter közötti területet, majd a mai Bulgáriába költözött. A korábban odatelepített scláv törzseken uralkodva vezéreivel együtt felvette azok nyelvét. 679 körül népével együtt Kovrat negyedik és ötödik fia is elköltözött. Előbbi Ravenna mellé, császári alattvalónak, utóbbi, Kuber, Pannóniába jött, ahol két győztes és három vesztes csatát vívott az avar kagánnal, majd Thesszaloniki mellé telepedett. A magyar hagyomány és a krónikák szerint népével együtt Görögországba költözött Csaba tizenhárom év után visszatért Szkítiába. A hagyomány szerinti Csaba szabir volt, 720-ban született, s az ő fia, a 768-ban született Edemen lett a kazárokkal szembehelyezkedő szabirok első kagánja.

670 táján jelent meg a Kárpát-medencében – a sírok tanúsága szerint – a griffes-indás nép, amely nem lehetett bolgár, hiszen a bolgárok máshová mentek. Nem lehetett nomád sem, hiszen nagy létszámú temetőik falvakra

vallanak, amik a nomádoknál nincsenek. Nem jöhettek a Volga partjáról sem, mert nem voltak kazár származékok. Jöhettek viszont a szomszédból, ahonnan a fegyvertelen első szarmata beköltözés is történt, a mai nyugat-ukrajnai területről. S miként e származék, a griffes-indások is magyar nyelven beszélhettek. Erős nemzetségi rendszerben éltek és a tízes rendszert is követték, mint a székelyek. A kazárok időközben az iszlámot terjesztő arabokkal háborúztak a Kaukázus körül, s 740-ben államvallásként felvették a judaizmust. A vikingek északról, a besenyők keletről támadták őket, s ekkor a nekik alávetett lovas népek lerázták a kazár uralmat, illetve biztonságosabb vidékre költöztek. Ez volt a magyar honfoglalás létrejöttének egyik mozgatója. A másik mozgató a honfoglalók vezér törzse. Róla szólnak az Árpád-házi krónikák, valamint a történelmi, például a bizánci udvari feljegyzések. Utóbbiak szerint azonban a magyarok turkok. Krónikáink csodaszarvas mondája viszont az ősi eredetű magyar népre utalhat, amire a mondában szereplő anyajogú társadalom és erdős környezet mutat. A Turul monda pedig az Árpádok családjának származásmondája, amelyben Emese neve szarvasünőt jelent és a nemzetség anyját jelképezi. Ugyanakkor a magyar népi kultúrát nem jellemzi a ragadozó állat, madár ábrázolása, azaz a Turul monda a társadalom vezető elitjére vonatkozik. Eszerint az Árpádok családja a turul és a szarvasünő nászából származik. Tehát a család két ágból egyesült, férfiágon a hunból, a nőit pedig nem ismerjük. A magyar krónikák hangsúlyozzák, hogy Árpád népe Atilla jogos örököseként érkezett a Kárpát-medencébe.

Ügyek 810-815 között szabír kagánként ellenőrzése alá vonta a Dnyeper parti magyar nevű városokat és a folyami hajózást. Fia, Álmos (819-893) Kijevet erős várrá tette, ahol nagy kardkovács műhely működött.²⁰ Az ő fia, Árpád (840-907), akivel együtt a magyar honfoglalást előkészítette. Árpád 860-tól több hadjáratban vett részt szövetségesként, amelyek során megismerte a Kárpát-medencét. Álmosék 884-ben Kijevben Olegot tették meg ispánnak, aki később a szövetséges kijevi orosz dinasztia alapítója lett. Mivel az igen erős besenyők 870-ben átlépték a Volgát, a legkeletibb bolgár törzs, a Nyék elhagyta a kazár szövetséget és Álmos fennhatósága alá költözött. 888-ban a Kijevben járt avar vezetők megegyeztek az egységes Kárpát-medencei hatalom újjászervezéséről és a területnek a helyben lakók és a beköltözők közötti felosztásáról. Ugyanebben az évben a másik két bolgár törzs is átköltözött a besenyők elől a Dnyeper nyugati oldalára. A szabírok délebben lévő része viszont a besenyőktől félve a Kaukázusba költözött. Amikor 890-ben a szabír és az onogur bolgár katonai vezetők vérszerződéssel egyesítették erejüket, létrejött a magyarnak nevezett egység, azaz a magyar vezető elit és az egységes magyar nép. A hadi szerepek, hadseregben elfoglalt pozíciók türk neveit később törzsneveknek hitték, míg egyes vezéri beosztási elnevezéseket személyneveknek. A honfoglaló magyar nép zömét azonban a Dnyepertől a Kárpátokig letelepedett lakosság adta, amelynek a nyelve ugyanaz volt, mint a Kárpát-medence észak-keleti felén lakóké. A kapitányok azonban ekkor még nem ezen a nyelven beszéltek, amelyet azonban mégis róluk neveztek el magyarnak. Azaz a magyarnak nevezett műveltség nem azonos névadójával. A honfoglalás előestéjén a magyar katonaság háromszor is szövetségesként harcolt Pannóniában. Utoljára 895-ben. Ugyanebben az évben Simeon bolgár cár elleni bizánci szövetségben biztosítani tudták az Al-Duna felől a honfoglalást. Ez ebben az évben végbe is ment. Az 1500-1800 km-es út megtétele a több száz ezres tömegnek négy hónapig tartott. A Kárpát-medencében a falvakban ünnepélyesen fogadják a beköltözőket, a székelyek katonailag is segítettek. A honfoglalók a ritkábban lakott területekre települtek, ahol a lakosságot a keresztény frank és a morva irtó hadjáratok elgyérítették. S a világtörténelem eddigi egyik legnagyobb hadi vállalkozása sikerre vezetett, majd pedig száz éven belül létrejött itt Európa legkorszerűbben felépített állama.

A választott fővezér családja a Vérszerződés alapján a nép örökös vezére, majd apostoli királya lett. Könyves Kálmán idejéből már ismert Szent Korona-eszme szerint azonban az országnak az uralkodó nem birtokosa, hanem a Szent Korona lényé egyesíti magában a területén élő uralkodó és nem uralkodó embereket. Így ember nem birtokol embert. Ugyanakkor minden alattvaló és az uralkodó maga is, a Szent Korona tagja. II. Endre idején született az Aranybulla, a király és a nemesi társadalom szerződése. A háromrészes terület egységessé vált és azonnal Európa kulturális húzóereje lett.

20. Lásd Cser i.m. 170-182

Vezérfonal a magyar és az uráli népek őstörténetének áttekintésére

(A szakirodalom kritikai összefoglalása)

A felső paleolitikum (őskőkor) idején, Északkelet-Európában, mintegy 20-23 ezer évig, magas szintű kulturális vezetés alatt élt, a holocén elejére Nyugat-Szibériába kiszorult, mamutvadász, europoid *ugor* népességtől származó és Szibériából visszatért *magyarság* populáció szintű genetikai önazonossággal jellemezhető biológiai sorsközösség. Ez a nép ma, genetikailag ősi rokonnépektől (lengyelek, ukránok, horvátok) körülvéve, Európa egykori legnagyobb jégkori nyelvterületének nyelvével kommunikál. A magyar nyelv a Föld egyik legősibb, de mégis – a számítógépes műszaki szakemberek szerint – az emberi érintkezés és a tudomány számára megkülönböztetetten értékes logikájú, minden más nyelvvel szemben perspektívikusan versenyképes, modern verbális jelrendszer.

A 20/21. századfordulóra a magyar és az uráli népek őstörténetkutatása elé merőben új perspektívák tárulnak. Új szakterületek kerülnek előtérbe. Így pl. a népek ill. humán populációk leszármazásának genetikai alapokon folytatott felderítése, ami történelmi ismereteinknek máris, számos téren észlelhető gyökeres módosulását vonta maga után. Új szempontok bontakoznak ki. Így pl. a jól megfogalmazott igény a mai Európa lakossága kollektív, több nemzetiségű munkaközösségekben folytatott (túlfűtött nemzeti vagy éppen nemzetellenes ambícióktól független és csak a tényeket respektáló) őstörténet-kutatásának szükségességére. Ílymódon vált a magyar eredetkutatás is az európai népek őstörténete kutatásának integráns, elválaszthatatlan részévé. Ilyen munkaközösségek tagjai számára mindegy és teljesen érdektelen, hogy jelen vagy régmúlt rokon-népeink egyszerűek, elnyomottak és szegények-e (pl. „halszagú fókavadászok”), vagy a sumérokhoz hasonló történelemformáló kultúrnépek (mint ahogyan nálunk egyesek részéről a „méltó ősök” szelektív felkutatása feladatának nem kifejezetten morális szempontja is nyomatékosan előtérbe került). Az is igaz, hogy nem mi, hanem ezek a külföldi szakemberek – modern természettudományos módszereket alkalmazva – állapították meg elsőnek, hogy a magyarok ősei Európa őstelepesei között voltak, Európa jelen nemzetei sorában genetikai önazonosságunkat populáció szinten (!) ma is örizzük és hogy egyáltalán nem vagyunk, sem biológiai létezésünkkel, sem nyelvünkkel idegenek az európai élettérben (ahogyan azt egyes honfitársaink, lovat adva ellenségeink alá, folyton hangoztatják). Másrészt, a századforduló modern történelemtudományi követelményrendszeréhez csatlakozva, a „humán történelem”-mel elválaszthatatlan egységben és szinkronban zajló „természet-történelem” beható ismeretét és e kettő koordinált történés- ill. eseménykezelését ugyancsak elengedhetetlennek kell minősítenünk (Glatz, 2002). Egyre fokozottabban jut érvényre ez a megállapítás akkor, midőn kutatásainkkal mind távolabbi múltba nyúlunk vissza, jóllehet a mai modern ember természetfüggősége sem képezheti vita tárgyát. A természeti erők humán történelemformáló szerepét gyakran tévesztik szem elől és vannak, akik azt is nehezen veszik tudomásul, hogy a történelemtudomány, amennyiben írott anyag többé már nem áll rendelkezésünkre, kizárólag csak a természettudományos módszerekkel elért megállapításokra támaszkodhat.

I. A magyar őstörténetkutatás útvesztői

A Csihák (2003) értelmében vett, vagyis a meghatározatlanul távoli múlttól az Árpádház kihalásáig (1301) terjedő magyar őstörténetkutatás döntő mértékben a honfoglaláskorra és az azt közvetlenül megelőző ill. követő néhány évszázad eseményeire összpontosul (lásd pl. Glatztól a Magyarok Krónikáját is, Budapest, 2000).

E fejezetben – a magyarság múltjával, népünk biológiai, nyelvi, etnikai ill. történelmi folytonosságával foglalkozó, ellentmondásoktól nem mentes modern magyar és idegennyelvű őstörténeti szakirodalom áttekintése alapján – röviden, néhány pontban a jelen körülmények között élénk tornyosuló fontosabb, sőt sarkalatos problémákat kritikai alapon foglaljuk össze:

1) *A rövidtávú magyar őstörténetkutatás.* A magyar őstörténet legkorábbi szakaszainak beható vizsgálata, beleértve a külföldi, főleg orosz szakemberek adatszolgáltatásait is, időben legtávolabb, az i.e. VI. évezredig nyúlik vissza (Magyar, 1996), amikor a magyarság őseinek szállásterülete az Urál hegység és az Ob folyó alsó szakasza közötti erdős övezetben lehetett. Ezzel szemben, a felső paleolitikum (felső őskőkor, napjainktól számított 40 000 – 10 000 évek között) időszakára vonatkozó magyar őstörténetkutatás rendkívül hiányos, jóllehet orosz és nyugati szakemberek szerint ebben az időszakban (a jégkorszak folyamán) Kelet-Európa évtízezreken keresztül a magyarság elődeiként számításba vehető uráli népek hatalmas méretű nyelvterülete volt (Dolukha-

nov, 1994; Wiik, 1999; Künnap, 2001 stb.). Ugyanakkor, erre az időszakra (és a későbbi holocénre is) vonatkozóan, Ázsia viszonylatában, az uráli nyelveknek Szibéria irányába tartó és (főleg) Észak-Kelet Európából indult kisugárzásával is számolnak (Künnap, 2001; Pusztay, 1998 stb.).

2) *A Kárpát-medence humán népesedéstörténete* és ugyanitt az ember természetformáló tevékenysége, elsősorban is a holocén viszonylatában jó eredménnyel kutatott (Medzihradszky és Járainé-Komlódi, 1996; Frisnyák, 2003; Költő, 2003 stb), mégis a magyar őstörténet szempontjából csak nehezen értékelhető. Jelenleg ugyanis nincs módunkban megítélni, hogy a felső paleolitikum folyamán (és még később is, a holocén tartama alatt) ez a közép-európai régió, akárcsak megszakításokkal is, uráli (és különösen, hogy ezen belül éppen ugor, sőt már magyar) nyelvterület lett volna. Ennek ellenére van, aki szerint (Paposi-Jobb, 1989) a magyarság a Kárpátok között jégkori őshonos nép. Annyit tudunk csak, hogy a neandervölgyi és a modern ember kölcsönhatásából létrejött kárpátmedencei „Szeleta-kultúra“ (Gábori-Csánk, 1970; Allsworth-Jones, 1986) a Don folyó régiójához kötődő „Streletszkaya-kultúra“-n („Eastern Szeletian“) át az Urál irányába, a kelet-európai uráli népek felé terjedt. Továbbmenően, a kelet-szeletai ipar már vagy 30 000 éve elérte az északi Volga és az Oka-folyó árterületein kialakult fejlett sungiri-kultúrát is (Kozłowski & Otte, 2000; lásd később), amit e sorok írója már az ugorokéval azonosít. Nincs fogalmunk arról, hogy a Kárpát-medencében kialakult szeletai kultúrát kelet felé, az őskőkorszak folyamán milyen nyelven beszélő népek terjeszthették és hogy ebben az időszakban a kulturális összeköttetések hálózatát az egykori nyelvterületi határok miként befolyásolhatták. Mindenesetre azt kizárni nem lehet, hogy a Kárpát-medencében egykoron uráli népek telepedtek meg. Annál is inkább nem, mivel az uráli vadászok mintegy 40 000 éve Kelet-Európába a Kárpátok keleti oldalán vonultak fel és a Kárpát-medencébe a modern ember már ugyanebben az időben be is telepedett (lásd a Szeleta barlang népességét: Allsworth-Jones, 2000).

3) *A magyarság újkeletű ázsiai származtatása*. Eltekintve attól, hogy Európa csaknem teljes mai népessége, eredendően és a több tízezer évre visszanyúló távoli múltból, (afrikai őseredettel) Ázsiából származik (Schultz, 2000; Kivisild, 2000; Künnap, 2001 stb.), a magyarság újkeletű (holocénkori) ázsiai származtatása nagyon téves képzetek gerjesztésére is alkalmas. Így alapvető és szem előtt nem téveszthető tény, hogy *az 1100 évvel ezelőtt a Kárpát-medencében tértfoglalt magyarok antropológiai összetételükben döntő (abszolút) többséggel europoidok (caucasoidok, az európai nagyrasz kontinensünk különböző geográfiai régióiban korábban kifejlődött típusaihoz sorolhatók) voltak* (Kiszely, 1979). *A vizsgálati adatok alapján a honfoglalókat sokkal inkább európaiaknak minősíthetjük, mint a mai magyar népességet* (Henkey, 2003), bár napjainkban divat egykori eleinket ázsiai öltözetben (ami ugyan elfogadható), de ferde szemmel (ami viszont elfogadhatatlan) ábrázolni. *Amikor pedig ázsiai származásunkat hangoztatják, egyáltalán nem veszik figyelembe, hogy honfoglaló ősünk nem a hatalmas ázsiai kontinens távoli térségeiből, hanem az Európa és Ázsia közötti keskeny Urál-hegységi határsáv közvetlen túloldaláról jöttek, ahová korábban e sáv vagy inkább szegély nyugati, európai oldalról kerültek át* (lásd később) !

4) *Az elképzelések látszólag összeegyeztethetetlennek tűnő sokfélesége a magyarok őshazájáról és eredetéről*. Sokan azon történészeink közül, akik részben vagy teljesen a finn-ugor leszármazás ellen foglalnak állást, a magyarságot nagyon különböző „őshazá“-kból származtatják. Teszik ezt főleg azon az alapon, hogy ezeken az „őshazá“-nak minősített területeken vagy ma is ott élő („visszamaradt“) rokonnépeket ill. annak minősíthetőket találnak, vagy ott, a régészeti dokumentumok tanúsága szerint, egykoron a magyarokkal rokonítható (vagy hasonló kultúrkörbe tartozó) népek éltek. Ilymódon úgy tűnik, mintha a magyarság eredetének nem kevés kiinduló (!) gyökere lehetne, vagy közülük legalább is egyvalamelyiket, az azt éppen patronáló szerző ill. kutató szerint, biztosan annak lehetne minősíteni. Így eredeztetik a magyarságot Közép-Ázsiából (Bakay, 1997), Észak-Indiából (Kézdy Vásárhelyi, 2002 ;lásd még: Fiók, 2000), Perzsiából (Endrey, 1982), Afganisztánból (Krantz, 1988-2000; lásd még Imre, K., 2002), a Folyamközből ill. a Közel-Keletről (Katona, 1993; sabur-sumir-szittyá-pártus-hún-avar-szabír-onogur-magyar történelmi folytonosság: Bíró, 1999), a Kaukázusból (Gyeretyán országa; Bendefy, 2000), Észak-Afrikából ill. Egyiptomból stb. *Sajnos, a sokszor valóban tényszerű megállapítások mellett, gyakran nem merül fel annak lehetősége, hogy mindezek a népek egy valamely, egykoron nagylétszámú kiinduló („ugor“) ősnépességnek több kontinens területén szétszóródott (és végül különböző vándorlási végpontokon helybenmaradt, megállapodott) töredékei lehetnek. Továbbá, hogy a magyarság nem ezen népek (onnan, ahol létüket kimutatták újra vándorútra kelt, majd a Kárpát-medencébe áttelepült) valamelyikétől származik, hanem maga is egyike az egykori nagy kiinduló (ugor) őspopuláció szóródott maradványnépeinek.*

5) *A magyar nép mint biológiai populáció és sorsközösség. A magyarság fejlődéstörténete biológiai-genetikai kontinuitásának tagadása*. A keveréknép elmélet. A magyarság eredetét, őstörténetét nyomozva nem téveszthetjük szem előtt, hogy e kutatómunkában minden esetben a magyar nép jelenéből kell kiindulnunk. Jelenti ez mindenekelőtt, a sok tízezeréves rassz-képződési és -keveredési története során napjainkra kialakult sajátos

rasszösszetételi-, továbbá korlátozottan nyílt belső génforgalmi-rendszerével és annak dinamikájával jellemezhető magyar populáció jelenlegi biológiai-genetikai állapotát.

Amennyiben elfogadjuk azt a kétségtelen tény, hogy a magyarság közösségi szintű génáramába állandóan és folyamatosan létezik idegen elemek belépése és ugyanakkor kilépésük is, úgy esetenként akár a magyarság válalása is eldöntheti azt, hogy valaki magyar-e vagy sem. Ez nem képezheti vita tárgyát. Abban az esetben azonban, ha valaki a magyarságot, a magyar népet és nemzetet mindössze kulturális (vagy történelmi-kulturális-) kategóriává szándékozik átminősíteni, amint azt Czeizel (2003) teszi, úgy nyilvánvalóan és megengedhetetlen módon átesnénk a ló túlsó oldalára. Végző soron, egy ilyen állásfoglalás (ha ugyan széles körben elfogadnák, ami teljesen kizárható) potenciálisan alkalmas lehetne arra, hogy aláássa a magyar nép biológiai együtvé tartozásának és sorsközösségének tudatát is. Ez pedig feltétlenül súlyosan nemkívánatos következményeket szabadíthatna el...

A nyugat tudományossága részéről Semino és nagyszámú munkatársa (2000), modern természettudományi módszerekkel szerzett adatok birtokában (és szemben számos, a magyarság iránt nem éppen rokonszenvező nyugat-európai politikussal ill. történésszel), elsőnek foglalt határozottan állást, miszerint a magyar népet Európába még a felső őskőkor (felső paleolitikum) kezdetén behatolt őstelepeseiktől származtathatjuk !

Semino és társai szerint (2000) a mai magyarság genetikailag a keleteurópai népek egy meghatározott őskőkori túlélő csoportjának (lengyelek, ukránok és részben még a horvátok) közös gyökereiről eredeztethető. Kontinensünkre a mai lakosság 80 %-ának ősei a felső paleolitikum (felső őskőkor) idején két hullámban települtek be és a magyarok ősei is ezen őstelepésekkel együtt, mégpedig az első hullámmal érkeztek. Az egységesülő Európa korszakában nagy jelentősége van e korrekt módon bizonyított megállapításoknak, annál is inkább, minthogy egy olyan kutatói kollektíva részéről láttak napvilágot, amelynek tagjai között a nyugati világ legjobb genetikusi találhatók. Eredményeiket pedig a természettudományos világ egyik legszigorúbban cenzúra alatt tartott, leghitelesebbnek minősített és nagyon magas impact-faktorral nyilvántartott folyóirata, az amerikai Science tette közzé.

A magyar történelemkutatás számára Seminonak és munkatársainak (2000) ezen meghatározó fontosságú dokumentuma igazságát azonban Czeizel Endre orvos-genetikai kollegánk a 2003-ban „A magyarság genetikája” címmel közzétett könyvében, igencsak vitatható szakismereti megalapozottsággal, igyekezett kétségbe vonni. Semino és társai megállapítását, márminthogy a magyar lakossági mintákban az európai őskőkori eredetre utaló genetikai markerek igen magas százalékarányban vannak jelen, ő márcsak kollegiális szolidaritásból sem tagadhatta. Számára egyszerűbbnek látszott, hogy ha a mai magyarság és az egykori honfoglalók közötti genetikai-biológiai kontinuitás létezését vonja kétségbe: „...a jelenkori magyarság őseit nem elsősorban az elő- és ősmagyarok között kell keresnünk. A döntő többség a magyarságba később beleolvadt emberek leszármazottai, akiknek gyökerei az ősi európai népekig nyúlnak vissza”. Ezek szerint az európai nagyrosszhoz tartozott, eredendően kelet-európai, létszámában a kísérő népeket leszámítva is több mint 300 000-re becsült (Herényi, 2003) honfoglalók genetikai öröksége napjainkra már csaknem teljesen elenyészett. A mai magyarság pedig, Czeizel szerint, genetikai vagy inkább egyszerűen biológiai értelemben, mindenfajta őskőkorszaki eredetű európai népeknek a Kárpát-medencébe beszivárgott fiaiból kialakult utópopulációnak számít (egyfajta európai átlagminta). Következésképpen ennek a népnek antropológiai, genetikai, patológiai stb. adataiból a honfoglalókra nézve vajmi kevés következtetést lehetne levonni. Czeizel e feltételezése azonban, egyrészt azért, mert az ezerszázéves magyar népesedés (populáció-) dinamika származástani-genetikai hátterét figyelmen kívül hagyta, másrészt mivel a humán genetika szükségszerűen ide vonatkoztatható általános szakismereteit nem minden vonatkozásában alkalmazta következetesen, kevésbé számíthat majd a magyar szakemberek általános elismerésére. A magyarsággal nem kifejezetten rokonszenvezők között azonban sokan örülnek majd téziseinek. Mindezt alant vegyük közelebből szemügyre.

E kiváló nemzetközi genetikai munkaközösség adatai szerint az európai emberek felső őskőkori történetét a nem rekombináldó Y-kromoszóma 22 bináris markeréből (Eu1 – Eu22) le lehet vezetni. E 22 marker közül, az Eu19-jelzésű haplotípus, amely ma Magyarország, Lengyelország továbbá Ukrajna népességében a leggyakoribb, elsődlegesen az M45-jelű ill. közvetlenül az M173-jelzésű markerekből származtatható. Az M173 a *Homo sapiens sapiens* azon népcsoportjából ered, mely Európába 40-35 000 éve hatolt be. Egy másik (M45-től eredeztethető) M3-jelű leszármazási vonal (mint Eu22) eljutott Szibériába és Amerikába is! A 22 közül 21 haplotípus előfordulásának százalékos megoszlását a tanulmányozott európai és néhány Európa közeli populációban Semino külön táblázatban mutatta be, amit könyvének 234. oldalára Czeizel is átvett. Ezen már az első rápillantásra megállapítható, hogy az Eu19-es, ez az ősi haplotípus Európa valamennyi vizsgált népe között a legnagyobb százalékos arányban (60 %) a jelen magyar populációban fordul elő, amit gyakoriságban csak a lengyelek (56 %) és az ukránok (54 %) közelítenek meg, míg a horvát népességben az Eu19, bár viszonylag és a nyugat-

európai népekhez képest még mindig igen gyakori, mégiscsak legfeljebb 30 %-ban mutatható ki. Mint majd itt alant láthatjuk, a hazánk népességére jellemzőnek tekinthető Eu19-haplotípus európai viszonylatban mért honi csúcs-gyakorisága kulcsszerepet tölthet be a Czeizel-féle *múltját az európai közös múltból kölcsönzött totális európai keveréknép* -elmélet ellentmondásainak felderítésében. Előbb azonban foglalkozzunk a Kárpát-medencében a magyar honfoglalás óta ténylegesen végbemegetett humángenetikai információcserékkel és a magyar kollektív „gene-pool” 1100 évre visszanyúlóan valószínűsíthető minőségi változásaival.

A honfoglaló magyarok antropológiai összetétele az európai nagyrasz típusainak domináns többségével volt jellemezhető (Kiszely, 1979; Bartucz, 1938). Ez az arány napjainkra már megváltozott, amit a tagadhatatlanul (gyakorlatilag minden európai néphez hasonlóan) végbement népkéveredés idézhetett elő. Henkey szerint (2003) a mai magyar nép típusok szerinti megoszlásában, eltekintve a mintegy 30 %-nyi (!) tipizálhatatlanoktól, domináns előfordulással a turanid (31,4 %), a pamíri (12,0 %) és az előázsiai (5,3 %) szerepelnek. E lényeges változás alapján véve annak köszönhető, hogy a Kárpát-medencébe már az Árpád korban jelentős számban települtek besenyők, úzok, kúnok, jászok, volgai bolgár-törökök (böszörmények) és kazáriai alánok is (finnugorok azonban már egyáltalán nem). A mai magyarság, akármilyen furcsán is hangzik, sokkal inkább „ázsiai”, mint a honfoglaláskor volt. *Ezek lennének tehát azok, a már a Kárpát-medencében közénk betelepült európai (?) népek, amelyek genetikai öröksége, szemben a honfoglalókkal, a mai magyarok őskőkori európai eredetére utalna?* Továbbmenően, a tényen az sem változtat semmit és a Czeizel-féle álláspont tarthatatlanságát, éppen genetikai vonatkozásában, csak tovább növeli, ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a Kárpát-medencébe a török hódoltság után németek, délszlávok, románok, cseh, szlovák és ukrán népelemek beáramlása is dokumentálhatóan végbement. Alapvető kérdés ugyanis annak megítélése, hogy ezek a késői, ténylegesen európai betelepülők mennyiben változtathatták meg a magyar populáció genetikai profilját. E célból nyomozunk most az Eu19 haplotípus gyakoriságának útvonalán. Lényegében és esetünkben valóban ez a marker utal, mint egyfajta indikátor speciálisan az uráli és az ebből leszármaztatható magyar népesség 40-35 ezer évvel ezelőtti, őskörök elejei európai eredetére. Másrészt ez kellene, hogy legyen az a haplotípus, amit Czeizel szerint a Kárpát-medencei magyarok közé a később betelepült őseurópaiak hoztak magukkal, és ami végeredményben (amennyiben következtlenül extrapolálunk) az Árpád vezetésével itt megtelepedett magyarság őseurópai (felső őskőkorszaki) eredetének súlyosan téves látszatát kelthetné.

Mindenekelőtt alapvető megállapításként leszögezhetjük, hogy az ázsiai eredetű, elsősorban is törökös rasszelemek (turanid, pamíri stb.) a magyar populációba keveredve az Eu19-haplotípus arányát nemhogy nem növelhették, hanem ellenkezőleg, lényegesen csökkenthették. Természetesen kevés adattal rendelkezünk még e kérdés teljesen kielégítő megválaszolásához, az azonban valószínű, hogy ez a 40 000 éve Kelet-Európát elfoglaló uráli vadászokra jellemző ill. azokban kialakult genetikai marker a belső ázsiai régió törökös rasszelemeiben legfeljebb csak igen alacsony százalékban lehetett jelen. Semino és társainak (2000) egy török népességű mintájában a domináns Eu9 (40 %) és más haplotípusok mellett, az Eu19 mindössze 6,6 %-ban fordult elő.

Ami a Kárpát-medencébe az utolsó három-négyszáz év folyamán bevándorolt szomszédos európai népek magyar genetikai profilt megváltoztató hatásait illeti, az Eu19-haplotípus hazai gyakoriságának növekedését ezek sem idézhették elő. A németajkúak helyenként (pl. Szatmár-, Baranya- stb. megye) jelentős létszámú bevándorlása *másfajta* (bár nem számottevő mértékű) *profilmódosulást* eredményezhetett! Jóllehet, őseiket ugyancsak mint korai őskőkori bevándorlókat tartják nyilván, de genomjukban ezt a tényt (az uráliakkal szemben) nem az Eu19, hanem sokkal inkább az Eu18 (50 %) haplotípus indikálja (Semino és munkatársai, 2000), hasonlóan a hollandokhoz (70,4 %), a franciákhoz (52,2 %) és a baszkokhoz (86–89 %) is. Másrészt, a nyugati szlávok (csehek, szlovákok) ősei, zömében a második nagy felső őskőkori bevándorlással (mintegy 25 000 éve) érkeztek Európába. Közöttük (a bekeveredések folytán) az Eu19 alacsony, míg az Eu18 valamivel nagyobb arányban van jelen. Mindezek tehát a magyar populációban elsősorban is az Eu18 haplotípus arányát gyarapíthatták. De mégis milyen mértékben? Csak annyiban, hogy jelen népességünkben az Eu18 %-aránya mindössze 13,3 az Eu19 60 %-ával szemben. Végül a balkáni népek – a horvátok kivételével – többségükben újkőkori európai bevándorlók (közelkeleti növénytermesztő és állattenyésztő „farmerek”) utódai, akiknek mai populációira az (őskörök elejei) Eu19 haplotípus magasabb aránya egyáltalán nem jellemző.

A magyar nagypopulációba az utolsó ezerszáz év alatt bekeveredhetett olyan népek, amelyek egyedei között az Eu19 haplotípus viszonylag magas számarányban fordult elő, az ukránok, a lengyelek és a horvátok (mint testvérnépek) voltak. A lengyelekben (56,4 %) és az ukránokban (54 %) azonban az Eu19 aránya jelenleg is alatta van a magyarénak, míg a horvátok (29,3 %) ilyen szempontból még kevésbé jöhetnek számításba. Czeizelnek az az elképzelése, hogy a magyarság őskőkori európai származását bizonyító genetikai markereket a környező népek szivárogtatták közénk, nemhogy nem fogadható el, hanem annak az ellenkezője lehet az igaz: ilyen markereket mi terjeszthettünk közöttük. Az ugyanis genetikailag elképzelhetetlen, hogy a magyar populáció, az élő

egyedi szervezetek toxinkoncentrációjához (biological magnification) hasonlóan, az európai környezetből összegyűjtötte és magába koncentrált volna az Eu19 haplotípus hordozóit. Sokkal inkább valószínűsíthető, hogy hasonlóan a baszkokhoz, ehhez a magyarokkal genetikailag némileg rokonítható, ősi európai néphez, amelynek tagjai között az Eu18 megközelíti a 90 %-ot, a magyarok ősei között is az Eu19 haplotípus rendkívül magas százalékarányban (pl. 80-90 százalékban) lehetett jelen. Ez talán az ugorok több tízezer éves észak-európai viszonylagos elszigeteltségére lehetne visszavezethető. Később a magyarság szibériai és dél-európai vándorlásai, továbbá Kárpát-medencei létezése során a gyakoriság e magas szintje fokozatosan, de nem nagyon csökkent (a népességben az Eu19 némileg „kihígult”). Az a tény viszont, hogy a magyarokban az Eu19 haplotípus előfordulása Európa (és feltételezhetően a világ) népei között még mindig a legmagasabb, óvatos következtetésre nyújt alkalmat. Sokáig kerestünk olyan antropológiai, élettani-, biofizikai, vagy talán patológiai bélyegeket, amelyek a magyarokra – más népekkel szemben – megkülönböztető jellegűek lehetnének. A népek keveredése következtében, természetesen, kizárólagosan megkülönböztető érvényű bélyeg nem képzelhető el, de a viszonylagos gyakoriság terén már igen. *Az Eu19-haplotípus nagyfokú gyakorisága elsősorban is az uráli származású magyarokkal és eredendően ezek őskőkorszaki európai történetével társul. Más népekben az Eu19 gyakoriságának mértéke a magyarokkal lehetséges rokoníthatóság fokára utalhat. Az Eu19 mint genetikai marker népcsoportvonzatának stabilitása meghaladja az antropológiai rassz-összetételét!*

Végső soron, Czeizel (2003) a magyarságnak mindössze kulturális kategóriává minősíthetőségét arra alapította, hogy ezeréves történelmünk során a magyar népesség gyökeresen és túlnyomó többségében folyamatosan kicserélődött. A mai magyarok szerinte a hazánkba bevándorolt különböző őseurópai népeknek már csak kulturális szinten összetartozó kevert utódai. Ezek az őseikkel hozott genetikai markereikkel, a Kárpát-medence magyarként megjelölt népének (és áttétellel, visszafelé extrapolálva, a honfoglaló magyaroknak is) a jégkori európai ember történelme genetikai dokumentumait kölcsönzik, ami a magyar nép őskőkori európai eredetének csalóka látszatát kelti. Sajnos, Czeizel e (számunkra nem kifejezetten meggyőző) teóriája kidolgozásánál, mint láthattuk, teljesen figyelmen kívül hagyta, hogy a honfoglalás után nagyrészt ázsiai eredetű népek telepedtek közénk, akik semmiféle őskőkorszaki európai markert nem hoztak magukkal. Másrészt, azt méginkább szem előtt tévesztette, hogy azoknak az európaiaknak az őskőkori európai eredetét, akik ugyancsak közénk telepedtek (németek, osztrákok, csehek, szlovákok, szerbek stb.), vagy teljesen más, az eredeti uráli népek őskőkori európai jelenlétére utaló (Eu19-jelű) genetikai markertől merőben eltérő markerek (pl. az Eu18) vagy éppen semmiféle sem jelzi.

Aligha valószínű, hogy akadna még egy olyan szakképzett genetikus, aki csupáncsak kulturális kategóriának minősítene egy olyan humán (avagy biológiai) populációt (a magyar népet), amelynek egyik alapvető közösségi szintű jellemvonása, hogy egyedei között az őskőkori európai eredetre utaló Eu19-jelzésű haplotípus genetikai markere, minden más egyéb európai és Európán kívüli humán populációval (népekkel és nemzetekkel) szemben a legmagasabb százalékos arányban fordul elő! *A 21. század európai népességében a magyar – genetikailag és közösségi szinten – más népességektől még mindig pregnánsan megkülönböztethető biológiai populációt képvisel. Ezen genetikai jellegzetessége pedig nem újkeletű ázsiai eredetre, hanem ellenkezőleg, őseurópai telepes voltára utal.*

6) *A magyar nép és a magyar nyelv hosszulejárata (évezredekre visszavezethető) biológiai-történelmi szoros együvé tartozásának tagadása. A magyarság nyelvi-biológiai koevolúciója nyomkövetésének ellehetetlenítése.* A magyarság (mint mérsékelten nyílt, belső génforgalmi rendszerű és évezredes múltú biológiai populáció), továbbá a magyar nyelv (mint az információ-közlésnek az evolúció folyamán, biológiai termékként létrejött egyfajta verbális jelrendszere) elválaszthatatlan összetartozásának tudata sok évszázad vagy akár évezredek távlatába nyúlik vissza.

E tudat létezésének szükségszerűsége nyilvánvalóvá válik, ha figyelembe vesszük, hogy használnak a magyar nyelv csak nehezen, vagy aligha elhagyható szemléletet, sajátos ismeretszerzési stratégiát, nyelvi logikát és különleges fogalomalkotási mechanizmusokat biztosít (Michelberger, 1999; Szabó, 2001 stb.). Ezenkívül, a rendelkezésünkre álló őstörténeti adatok sejtetni engedik, hogy ez a nyelv a magyar nép őseinek (még a százezer éves afrikai múltba visszavezethető) biológiai produktuma és sok tízezeréves fejlődéséért is ezek az ősök a felelősek. Erre utalnak Künnap (2001) összehasonlító nyelvészeti tanulmányainak eredményei is. Ő az uráli nyelveket különböző paleoszibériai (yukagír, yenisei, chukchi-kamtchatkan stb.) és altáji-típusú (török, mongol és tungus-manchu) nyelvekkel hasonlította össze és arra a következtetésre jutott, hogy a közöttük meglévő számos strukturális hasonlóság több okra is visszavezethető. Először is ezek a nyelvek korábban Afrikából vándoroltak Ázsiába, ahol évezredek át együtt léteztek és kölcsönösen befolyásolhatták egymás nyelvi evolúcióját. Kölcsönhatásuk, bár csekélyebb mértékben, még akkor is tovább tartott, amikor már térbelileg Európára és Ázsiára határolódtak. Valójában azonban közös nyelvi gyökereik még Afrikából erednek. Kiindulásuk valószínűsíthetően az a verbális jelrendszer lehetett, amit e ma már sok népből álló népcsoport közös ősei Afrikában,

még mint egyugyanazon biológiai közösség használhatott. Ma már ez az egykori afrikai biológiai ősközösség nagyrasszokra és rasszokra differenciálódva él tovább és mint europoidok (caucasoidok) ill. mongoloidok léteznek. Nyelvük struktúrája azonban utal közös eredetükre. Ez készítette Künnapot (2001) arra a megállapításra, hogy „*languages are older than races*“.

Ugyanakkor a nyelv- és a természettudományok szakértői szerint a magyar nyelv minden ősisége ellenére a legmodernebb műszaki és természettudományos nyelvi igények kielégítésére is nemcsak hogy képes, de számos élő nagy nyelvvel szemben megkülönböztetetten alkalmas. Az „uráli nyelvek“ családjába tartozóként megjelölt, a számítógépes keresési programokhoz hasonló kibontó jellegű, a problémák kezelésénél, a részleteken át fokozatosan a centrum felé és mind mélyebbre hatoló „aknázó, szondázó“ és a tudomány számára különösen értékes logikájú magyar nyelvet, az ezt beszélő uráli nép fejlesztette ki hosszú biológiai-szellemi fejlődéstörténete termékeként (Michelberger, 1999; Szabó, 2001). Bogoly (1999) a magyar nyelvi rendszerre jellemző „agglutinációra“ hivatkozva állapítja meg, hogy a magyar nyelv működése (az indo-európai nyelvekkel szembeesítve) sajátos megértési stratégiákat tud kiépíteni. A számítógép-program készítésével foglalkozva állítja, hogy nyelvünk képes a lineáris megértési stratégiák formalizmusát is megtörni, továbbá a jelöletlenség és a váltakozó végződések lingvisztikai jelenségével az alkalmazott matematikai szigorú rendszerűség elvi szempontjainak megfelelő logikát is „kicselezheti“.

A szakemberek az uráli nyelveket a 10 000 évnél nem sokkal hosszabb múltra visszavezethető indogermán nyelveknél jóval idősebbnek tartják. Minderre tekintettel, különös figyelmet érdemel Vékony Gábor őstörténészünknek a Nap-kiadónál, 2002-ben „*Magyar Őstörténet – Magyar Honfoglalás*“ címmel a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával kiadott könyve, melyben állást foglal, miszerint „*a honfoglaló magyarok nyelvét a baskírok nyelvével kell rokonnak tartanunk...*“. Véleménye szerint *Árpád népe baskir dialektusú köztörök nyelven beszélt*.

Vékony, úgy tűnik, nem sokat ad a modern természettudományos őstörténeti kutatások eredményeire akkor, amikor így nyilatkozik: „*A magyar nép régi történetét igazán csak nyelve őrizi*“ (7. oldal). *Szem elől tévesztette, hogy népünk őstörténetét ma már sejtjeink kromoszómainak és mitokondriumainak DNS szekvenciái „szövegeiből“, az ismert genetikai kód segítségével, ha nem is folyamatosan, de az események sorrendjében, mégiscsak olvasni, vagy legalábbis nyomkövetni tudjuk! Ezt láthatjuk többek között Semino és munkatársai (2000) tanulmányában is, akik az európai népek őstörténetét, a pleisztocén és a holocén viszonylatában, történésekre és korszakokra, évezredes finomságban voltak képesek lebontani. Emellett még az is igaz, hogy abból viszont, amit a magyar nyelv múltjáról önmagában mégis őriz, azért másféle néptörténetet is ki lehetett volna olvasni, mint amit Vékonnak éppen hogy sikerült. Úgy tűnik, hogy Vékonnak mint nyelvésznek a figyelmét továbbmenően az is elkerülhetett, hogy a fizikai antropológia is tud nagyon is értékes információkkal szolgálni:* nem téveszthető ugyanis szem elől, hogy a Dél-Alföld 10. századi népességének típus-összetételében a cro-magnoid + kelet-balti + nordikus + mediterrán + dinári + alpi együttvéve több mint 87 % volt (Lipták, P., 1970). Továbbá, hogy az eredendően ÉNy-Szibériából jött és ázsiai rasszelemeket is magával hozott honfoglaláskori magyar népességben a kelet-balti és cro-magnoid + dinári + mediterrán + alpi + nordikus típusok együttvéve több mint 70 % -ban képviseltették magukat (Kiszely, 1979). Minderre tekintettel igencsak óvatosnak kellene lennie annak, aki ezt a népességet igazi köztörökül beszélő töröknek szándékozik minősíteni. Nem is beszélve arról, hogy ha Vékonnak lenne igaza, akkor ezeknek a győztes, a Kárpát-medencébe több százezres létszámmal beáramló (Herényi, 2003), állítólagos „nomád törököknek“, nyelvüket a még mindmáig sem teljesen tisztázott számarányban (ha egyáltalán) magyarul beszélő őshonosokéra döbbenetesen rövid idő alatt kellett volna felcserélniük, pontosabban *visszacserélniük*. Vékony ugyanis tisztában van azzal, hogy a magyarok „finn-ugor“ ősei Jugriából (ugor – jugor), az északi Urál-hegység nyugat-szibériai oldaláról a középső Urálon keresztül jöttek Európába, mégpedig elsőnek a mai Baskiria területére. Innen tovább (állásfoglalásából következtethetően) útjukat Közép-Európa felé már mint „török (baskir dialektusú köztörök-nyelvű) nomádok“ folytatták. Alig elképzelhető kétszeres (oda-viszsa) nyelvcserélniük tehát az egykori ugor nép leszármazottainak térben és időben igen rövid európai vándorútját! Vékony tanár úr! *Keserves feladat ez nekem Önt arra figyelmeztetni, hogy amikor a magyar nyelv szakemberei szerint az elődeink által ősidők távlatából hozott és fejlesztett, egyedülállóan értékes anyanyelvünket nemzeti azonosságunk elválaszthatatlan részének kell tekintenünk, akkor Ön azt terjeszti, hogy őseink nyelvüket úgy váltogatták, cserélgették mint a fehérneműjüket!*

A Kárpát-medencében a honfoglalók által itt talált magyarok (jobbára feltételezett) létét és (ha igen, úgy a létszámuktól is függő) tényleges asszimilációs kapacitását is a Vékony által előtártaknál ugyancsak jóval meggyőzőbben kellene bizonyítani. Az írott források ugyanis nem támogatják azt a feltevést, amely szerint a Kárpát-medencében a magyarság tömegei a 895. évi honfoglalást megelőzően is jelen lettek volna. A csontvázak és az anyagi kultúra kiásott emlékei alapján pedig csak kivételes esetekben lehet, ha egyáltalán, a nyelvre következtet-

ni. A magyar nyelv avar-kori, Kárpát-medencei jelenlétére nincsenek igazán meggyőző bizonyítékaink, legfeljebb csak elképzeléseink (lásd *in memoriam* Györfy György: *Historia*, 2001, 1, 3-8).

Vékonyak ezen ugyancsak komplikált, kettős nyelvi-cserés és aligha bizonyíthatónak tűnő elképzelése helyett, az egyszerűbb valóság sokkal inkább az lehetett, hogy Szibériából, az andronovói kultúrából kivált magyarok az Urálon át a mai Baskiria területére („Magna Hungaria“) nemcsak hogy a magyar nyelvvel érkeztek, de onnan később – a Kárpát-medence irányába – azzal is távoztak. Ezenkívül még azok a magyarok is, akik ott, az Uráltól nyugatra visszamaradtak, hosszú évszázadokon át továbbra is ragaszkodtak magyar anyanyelvükhöz. Ezeket találta meg sokkal később, a tatárjárást megelőzően Juliánus barát és velük még magyar nyelven beszélhetett! A kollektív mongol átokfutás azonban, amelynek egyetlen célja csak a népirtás volt, ezt a magyar reliktumot végleg elsöpörte és oda, a magyarok helyére később török köznyelvet beszélő baskírok települtek.

Amig Czeizel úgy gondolja (2003), hogy az idők sodrában a magyar nyelv alól „kikopott“ az ősi ugor eredetű magyar nép és e nyelvet ma már egy új, idegenből jött keveréknép tartja fenn és élvezi annak előnyeit, addig viszont Vékony (2002) az ellenkezőjéről győzköd bennünket. Ő, személy szerint mélységesen, ugyancsak a magyar nyelv, továbbá az azt kifejlesztő ugor-magyar leszármazást képviselő (magyar) biológiai populáció szoros összetartozása történelmi folytonosságának tényével elégedetlenkedik, de másféle megfontolással. Vékony (2002) szerint nem a nép tűnt el a nyelve alól, hanem a nép hagyta el ősi nyelvét (esetleg mindkettő kölcsönösen búcsút intett egymásnak) és később csak szükségszerűségből (?) vette azt vissza !?

Legyen szabad itt még annyit megjegyezmem, hogy az ilyen, fentebb tárgyalt „forradalmian új“, de szakmailag megalapozatlan és utólagos kedvezőlen politikai hatásuk tekintetében a „feltalálók“ részéről egyszerűen mérlegeletlenül hagyott nézetek igen nagy egyetértésre találhatnak népünk ellenségeinek táborában. Azok e megállapításokat, éppen általunk bizonyított igazságként beállítva, még száz év múlva is büszkén fogják majd az orruk alá dörgölni !

7) *Az európai népek őstörténetéről a 20/21. századforduló utolsó néhány éve alatt (1995–2004) közzétett legújabb kutatási eredmények hatása a magyar őstörténetkutatásra.* Vitathatatlan, hogy a legújabb nemzetközi, főleg természettudományos módszerekkel végrehajtott (evolúció-genetikai, fizikai-antropológiai, ökoszisztémái stb.) vizsgálatok konklúziói számos korábbi elképzelést és állásfoglalást – amit e szakterület több, jelenleg is aktív és akár a legmagasabb szinten kvalifikált hazai tekintélye, esetleg élete munkásságának eredményeként szűrt le (és másokkal szemben, netán bármilyen módszerrel is megvédett) – ma kritikus próbának tesznek ki. Valójában mindenki kénytelen elképzeléseit többé-kevésbé revideálni. Varga Csaba (2004) ezt ílymódon fogalmazta meg: „Az új eredmények olyan erősek, hogy hatásukra minden téren jelentősen át kell rendeznünk eddigi ismereteinket“. Ez az átrendeződés, a régi elképzelésekkel terhelt, egyszer önmagukról már letisztultnak képzelt fejekben, gyakran súlyos ellentmondások keretében zajlik. Az eredmény esetenként lehet az elszánt szembenállás: az új teljes, nem kifejezetten ésszerű és dühös elvetése. Ma úgy tűnik, ez a típus kezd előtérbe kerülni. Kedvezőbb esetben, a régi képzetek keserves és radikális, de önmegnyugtatóan úgymond „némi módosítása“.

Meglepő, hogy Semino és társai (2000) igencsak megalapozottnak minősíthető állásfoglalása – a magyarok ősei őskőkor elejei európai betelepüléséről, genetikai önazonosságunkról, továbbá a magyar, a lengyel és az ukrán nép genetikai rokonságáról – jöllehet ezek *elfogadását nemzeti érdeknek is minősíthetjük* – mennyi tudós honfitársunknak böki a szemét. Mindenre tekintet nélkül (ha nem is érdemben, de valamilyen módon) azonnal kontráznak... Teszik ezt – többek között – azért is, mert (kivételesen ez alkalommal valóban helytálló megérzésük szerint) ezek a nézetek a szakmai tekintélyüket megalapozó személyes őstörténeti koncepciójukkal engesztelhetetlenül összeférhetetlenek. Vitathatatlan, hogy genetikai módszerekkel nyert adatok segítségével a népek rokonságát, sőt az adatok óvatos és szakszerű kezelésével még populáció-dinamikájuk hosszulejáratú történelmét is nyomon követhetjük. Ezt a tényt Semino és társai a *Science*-ben megjelent tanulmányuk (2000) vastagbetűs összefoglalójában így fejezik ki: „A significant correlation between the NRY (nonrecombining Y chromosome) haplotype data and principal components based on 95 protein markers was observed, indicating the effectiveness of NRY binary polymorphisms in the characterization of human population composition and history“. Ilyenmódon, kronológikus alapon is (!), az európai népek őskőkorszaki történetére, rokonsági kapcsolataira, bevándorlási ritmusára, geográfiai elterjedésére, keveredésére vagy elszigeteltségére stb. vonatkozóan

*Róna-Tas András már többször, így a magyar rádióban is, nehezményezte, hogy mikrobiológus létemre a felső paleolitikum magyar őstörténeti problémáiba szólok. Mentségemre legyen mondván, hogy az őskőkori tömeges emlősállat pusztulásokkal – amelyek az akkori vadász társadalmak súlyos válságát és akár interkontinentális népvándorlásait idézték elő – ma számos mikrobiológiai laboratórium-ban foglalkoznak. Mamuttetemekből, állati csontokból stb. kísérlik meg azokat a bakteriális vagy vírális kórokozókat izolálni, melyek a felső paleolitikum idején számtalan emlősfaj teljes és végleges kipusztulását idézhették elő. Párhuzamosan azonban felmerült a kipusztulást elősegítő, vagy esetleg mégis ténylegesen előidézhető „túl vadászás“ kihatása vizsgálatának szükségessége is. Számomra ekkor derült fény arra, hogy a pleisztocénvégi Kelet-Európában élt vadászok, a nyelvész szakemberek tanúsága szerint uráli népek voltak, akiket a magyarok őseinek is tekinthetünk. Szoros összefüggés látszott felismerhetőnek ezen uráli (folyt. a következő oldalon) et-

úttörő megállapításokat tehettek. Mindez, a fentebb ecsetelt okok miatt, visszavonhatatlanul kiváltotta Róna-Tas András (2003) autodidakta turkológusnak* az ellenkezését, aki amatőr szintű genetikai „szakismereteire” támaszkodva, következképpen mint magyar őstörténész is mindjobban ehhez a színvonalhoz kényszerül. Gyakorlatilag teljes összhangban Czeizel fentebb már görcső alá vett állásfoglalásával és azzal a szilárd elhatározással, hogy keményen szembeszáll minden olyan, számára nagyon nem tetsző állítással, miszerint a magyarság (populáció szintű) genetikai önazonossága vitathatatlan, továbbá hogy őskőkori európai telepeseiktől származik, így nyilatkozott „...*A mai lakosság genetikai vizsgálatából...*” (ilyen alapon dolgoztak ugyanis Semino és társai) „...*ezekkel a módszerekkel...nem lehet történeti következtetéseket levonni*” (Ő ugyanis, ha valaki, e módszerek „ismerője”, hát csak tudja, nem úgy, mint annak a legkiválóbb genetikusból létrehozott nemzetközi munkaközösségnek a tagjai!). Ez Róna-Tas alapvető állásfoglalása az új magyar őstörténeti tudományos dokumentumokkal szemben és minden a Historiában e sorok írója ellen intézett kirohanása is erre vezethető vissza.

Amíg tehát Semionak és társainak (2000), az utolsó 100 esztendő magyar őstörténeti kutatásainak legértékesebb dokumentumait tartalmazó publikációja elutasítására Czeizel valóságos elmélet kiagyalását tartotta szükségesnek, addig Róna-Tas (2003) úgy gondolja, hogy személyisége részéről, ugyanezt a célt már egyetlen méltóságteljes kézlegyintéssel ill. egy odavetett mondattal is elérheti. E megnyilatkozása gyakorlatilag analóg azzal, amit nemtetszése esetén egyes magyar kollegáira is tenne: „dilettánsok, áltudományt művelnek”! A Magyar Tudományos Akadémián nemrég az áltudományról tartott megbeszélésen sajnos elfelejtették ennek egy másfajta (pontosabban az „áltudománykeltés”) definícióját is megfogalmazni: mindazokat a nézeteket, állásfoglalásokat és következtetéseket, amelyek ellentmondanak valamely derék tudós koncepcióinak, a tudomány e bajnoka (a hatékonynak tűnő ellentámadás érdekében) esetenként áltudománynak minősítheti. Furcsa módon, a magyar őstörténettudomány csataterén a legutóbbi hónapokban az áltudományra hivatkozó másokra mutogatás mindinkább divatba jött. Hiába, új dokumentumok jelentek meg, új szelek nyögetik a mindennél jobban féltett egyéni (és nem a magyar közösségi) érdekeket!

Egyébként nagyon komoly pozitív következmények várhatók attól, hogy ha a magyar őstörténetkutatás a jövőben az európai népek kollektív őstörténet-kutatásának integráns részévé válik. Sokoldalú kölcsönös nemzetközi kontroll és a nyomasztó belterjes nézetek eluralkodása mérséklésének jótékony hatásával számolhatunk.

A magyar őstörténet-kutatás terén sajnos már tradíciói vannak a tények rendszeres és tudatos mellőzésének. Így pl. annak ellenére, hogy bizonyos élő vagy kihalt ázsiai vagy közel-keleti népek kultúrájában, néprajzában, nyelvében, stb. a magyarságéval azonosítható vonásokat lehet bizonyítani, ezekre egyesek szerint nem érdemes még oda se figyelni. Az ilyen leletek ugyanis összeegyeztethetetlenek lehetnek a szóban forgó kritikusok görcsös ragaszkodással dédelgetett elméleteivel. Már pedig a tények tények maradnak és azokat nem letagadni kell, hanem valamilyen módon megmagyarázni. A legújabb genetikai kutatások eredményei már nemegy tudós vízióit foszlatják. Tetre is készek már, hogy ezeket az eredményeket pozdorjává (áltudománnyá) verjék. Valószínűtlen azonban, hogy ez sikerülni fog.

Összefoglalás

Európa vezető genetikusaiból a kontinens 40000 éves népesedés-történetének felderítésére alakult nagylétszámú munkaközösség (Semino és társai, 2000) a magyarság őstörténete szempontjából is döntő fontosságú eredményeket ért el: 1) Állást foglalt a magyar nép elődeinek kora őskőkori európai jelenlétéről. 2) Más európai népek viszonylatában, a magyarság genetikai önazonosságát populáció szinten (!) igazolta. 3) A magyar, a lengyel, az ukrán és a horvát nép jelen genetikai rokonságát és közös őstörténeti eredetét bizonyította. Ezek, a számunkra a nemzeti értékrend szintjén is felbecsülhetetlen fontosságú leletek, mint közhasznú információk, ma még nem jutottak el az ország lakosságáig. Sajnálatos módon azonban, néhány rangos szakemberünk, akik mértékadóként igyekeznek magukat elfogadtatni, pusztán saját egyéni elveik és egyáltalán nem érdemleges tudományos megfontolások, adatok vagy perdöntő bizonyítékok alapján, ezekkel a rendkívül értékes nemzeti dokumentumokkal szemben máris nagyon határozott állást foglalt.

népeknek Északkelet-Európából Északnyugat-Szibériába történt kivándorlása és az európai mamutállomány járványszerű kipusztulása között. Róna-Tas András rosszállásával kapcsolatban még csak annyit szükséges megjegyezni, hogy valószínűtlen, miszerint egy turkológusnak több szakmai vonzata lenne az európai őskőkorhoz, mint egy mikrobiológusnak, különösen ha azt is számításba vesszük, hogy ebben az időszakban, biztosan állítható, törökök aligha éltek Európában. Nélkük pedig mit lehet ott egy turkológusnak kezdeni? Az őstörténetkutatás vitathatatlanul sokoldalú szakmai megközelítést igényel. Amikor nincsenek írott dokumentumok a vezető szerepet a természettudományok veszik át. Ennek ellenére komoly igyekezet tapasztalható a kutatás egyes szakterületeinek – akár még akcióképtelenség esetén is – egyoldalú kisajátítására. Ez érthető is, minthogy más szakterületek képviselői gyakran (legalábbis úgy állítják be) csak kellemetlenkedhetnek. Ha például a felső paleolitikum törökmentes Európáját csakis turkológusok tanulmányozhatják, úgy számukra a nyugodt, hosszúlejárátú kutatási feltételek maximális lehetőségei biztosítottak. Amint azonban megjelenik valaki, aki más szakterületet képvisel és elfogadhatatlan „áltudományos” állításaival odáig merészkedik, hogy kijelenti, miszerint ez esetben itt nemcsak (vagy egyáltalán nem) a turkológusoké a világ, az akár még egzisztenciális veszélyt is jelenthet. Valljuk be, kinek kell ez?

II. Az európai (caucasoid) ember (az európai nagyrassz) eredete és megjelenése kontinensünkön a korai felső őskőkor (felső paleolitikum) idején

Az ásatási leletek tanúbizonysága szerint az elődeivel (*Homo erectus* etc), de a még ugyancsak robusztus és a vele közös származású (Krings & Geisert, 1999), bár elkülönült fejlődési vonalat képviselt (Ponce de Leon & Zollikofer, 2001) *H. neanderthalensis*-szel szemben is a *H. sapiens sapiens* már fokozottan gracilizált csontszerkezettel jellemezhető. Mint a Hominidae család („emberfélék”) egy speciesz szinten elkülönlt populációja először korábban mint 100000 éve, Közép-Kelet-Afrikában, a kenyai Rift Valley régiójában jelent meg (Künnap, 2001). Innen terjeszkedett (egyesek szerint kezdetben nem önkéntesen, minthogy Afrikából kiszorították: Schultz, 2000) előbb északra a Közel-Kelet felé, majd onnan gyakorlatilag a Föld-bolygó valamennyi kontinensére.

A *H. sapiens sapiens* első, mintegy 90000 éve történt európai betörését, úgy tartják, a *Homo neanderthalensis* (vagy *H. sapiens neanderthalensis*) még képes volt visszaverni. Később azonban eredményesen hatolt be (50-60 ezer éve) Ázsia térségeibe, ahonnan egy szubpopulációja dél-kelet felé, mindig a tengerpartokat követve, India alatt, eljutott Ausztráliába is. Másrészt, észak-kelet irányban, a Bering szoroson át elérte Észak-Amerikát, de állítólag Ausztrália felől, a Csendes-óceánon keresztül Dél-Amerikát is. A *H. sapiens sapiens* differenciálódása rasszokra már Afrikában megindulhatott és Ázsiába jutott szubpopulációi közül az, amely a Kaukázus és környéke nagy régiójában, továbbá a mai Irán területén mintegy 40-50 000 éve talált szállásterületet, az *európai nagyrassz* számos későbbi típusának, rasszelemének kiinduló proto-népességét alkothatta. Ez az alkatában europoid-népesség foglalta el azután Európát, a mai Afganisztánt és tért hódított Észak-Indiában is. Európába e régióból (mint kaukázusi ember) három nagy hullámban érkezett:

(1) A modern embernek a még Afrikából hozott és Ázsiában tovább fejlesztett (Zilhao & d’Errico, 1999; Adams, 1996) *aurignacián* kultúrát terjesztő *első sikeres európai bevándorlása mintegy 40-35 000 éve történt* (Semino és munkatársai, 2000). Ez az „etnikumokra” (baszkok, pictek stb.) tagolódott, eltérő nyelveken beszélhetett europoid vadász-népesség Anatólián és a Balkánon át jutott el az Al-Duna völgyéig. Egy ideig e folyót nyugat felé követve, a Párizsi-medencén át érte el az ezidőtájt még a neandervölgyi ember ellenőrzése alatt állott atlanti partvidéket. E modern vadászokról még az Al-Dunánál leszakadt, más europoid populációk (*az uráliak*) viszont a kelet-európai folyók mentén, észak felé haladva (gyér településsel ugyan) a nagyvadakban, így mamutokban gazdag Kelet-Európát szállták meg és Mamontovaya Kuryanál (paleolitikus lelőhely az európai sarki régióban) már nagyon korán elérték az európai Északi-Sarkkört is (Pavlov & Svendsen, 2000).

A kaukázusi ember ezen, már Ázsia felől indított második európai inváziójakor az e kontinenst akkor már történelmi idők óta megszállva tartó és sem szellemi képességeiben, sem fegyverzetében nem lebecsülhető neandervölgyi ember ellenállásába ütközött.

A késő pleisztocénkori Európát csaknem 5 millió km² területen, Gibraltártól a Fekete-tengerig és a Mediterráneumban, továbbá valószínűen Nyugat-Közép Ázsiában is a neandervölgyi ember népesítette be: km²-ként 0,05 főt számítva, e területen egyidejűleg mintegy 250 000-en élhettek. Ezzel szemben a modern ember létszáma 40 ezer éve Ausztráliától Szibériáig és Dél-Afrikáig néhány millió volt (Gamble, 1986; Hayden, 1993; Stringer & Gamble, 1993; Wong, 2000; Krings, Geisert & társai, 1999; Ponce de Leon & Zollikofer, 2001 stb.). Az tény, hogy a modern ember megjelenését követően a neandervölgyi ember populációja fokozatosan zsugorodott, majd ez az embertípus a történelem színpadáról véglegesen el is tűnt (Schultz, 2000). Európában csaknem 200 000 éven át létezett és kb. 10000 generációt élhetett meg. Neki köszönhetünk egyes kézi eszközöket, technikákat, a vallás fogalmát, a halottak temetését stb. (Shupp, 2001 etc.). Az azonban vitatott, hogy genetikai örökségében a mai modern ember osztozik-e? Wong (2000) figyelemre méltó megállapítása, hogy az északnyugat-horvátországi Vindija barlangból származó csontleletek tömegspektrométer segítségével végrehajtott kormeghatározása alapján a neandervölgyiek Közép-Európában még 28000 évvel ezelőtt is éltek. Morfológiailag azonban ezek az emberek a korábbiaknál már modernebbnek tűnnek, ami a *H. sapiens*szel történhetett keveredésre utalhat! A szerte Európa területén végzett ásatási leletek alapján jelenleg nincs áttekintésünk, hogy e két embertípus valószínűen hosszán, évszázadokon vagy évezredekken át tartott érintkezése miként mehetett végbe és végül is mi okozhatta a *H. neanderthalensis* teljes kipusztulását. Megoldatlan kérdés, hogy a neandervölgyiek a *H. sapiens sapiens*szel szembeni közvetlen konfliktus áldozatai lettek-e, vagy a rendkívül hasonló igényekkel fellépő modern riválisukkal szembeni gazdasági versengésben maradtak alul és tűntek el (Schultz, 2000). Az azonban vitathatatlan, hogy a két embertípus, legalábbis egy ideig, kimutatható következményekkel járt tapasztalatcserét is folytatott.

A *H. neanderthalensis* és a *H. sapiens sapiens* között lehetséges tapasztalatcserét érintve feltétlenül meg kell emlékeznünk az u.n. *szeletai-kultúráról*. Utóbbi egyrészt kárpát-medencei (magyarországi) eredetű, másrészt állítható, hogy ha ma még nem is könnyen áttekinthető módon, de nyomát hagyta az uráli népek kultúrájában is!

Ez a szakemberek körében Európa-szerte híressé vált *szeletai-ipar*, példaképe lett a két egymással szembekerült embertípus egyfajta eredményes és pozitív utóhatású „együttműködésének“. Ma már nem vitás, hogy a korai felső-paleolitikum magyarországi „szeletai ipara“ a neandervölgyi- és a modern ember (aurignacian) technológiai kölcsönhatásának jegyeit árulja el. A franciaországi castelperonnian- (vagy chatelperonnian-; 35-30 ezer éve) és a szeletai tradíciókat egyesek az aurignacianban módosított ősi mousterian (? – 34 ezer évig, neandervölgyi) tradícióknak tekintik (Valoch, 2000). A szeletai (kő-) „hegy“(furcsa módon, vagy talán nem véletlenül?) analóg azokkal a bifaciális hegyes kövekkel, amelyek Amerika késői préhisztorikus idejéből ismeretesek! A Kárpát-medencében a modern embernek, részben neandervölgyi hatásra kialakított szeletai kultúrája később a kelet-európai uráli nyelvterület felé terjedt (lásd alant) és ott mint u.n. „kelet-szeletai kultúra“ élt tovább.

Óhatatlanul felvetődik a gondolat, de bizonyíték is van (lásd még az I/2. pontot is), hogy a Kelet-Európában megtelepült uráli népek kultúrájának a neandervölgyiektől származtatható gyökerei is lehetnek. Így pl. a Kelet-Európában már 30 000 éve magas szintre fejlődött halotti kultusznak (lásd később a *sungiri leleteket*) bizonyosan erős neandervölgyi indítékai is voltak. Arról viszont nincs elképzelésünk, hogy az eredeti szeletai ipar kifejlesztésekor a Kárpát-medencében honos neandervölgyi ember a benyomuló modern embernek mely nyelvet beszélt népcsoportjával érintkezhetett.

(2) Az europoidok Európába behatolt második hulláma, ugyancsak a Közel-Kelet irányából, mintegy 25000 éve érkezett (Semino és társai, 2000). A gravettian kultúrát képviselték és letelepedésük súlypontja a mai Ausztria, Csehország és Szlovákia térségére (Közép-Európára) esett. Érkezésükkor a neandervölgyi ember már legfeljebb csak nyomokban, ha egyáltalán előfordult.

A genetikusok szerint Európa jelen népességének mintegy 80 %-át származtathatjuk a felső őskor idején kontinensünkre érkezett ezen két, első és második bevándorlási hullám telepeseitől (lásd még fentebb az I/5. pontot).

(3) A harmadik bevándorlási hullám lényegében a pleisztocén/holocén átmeneti kor súlyos klimatikus változásaitól terhelte és Európa természeti viszonyait mélyrehatóan megváltoztatott időszakot követte. 7-9000 éve a Közel-Kelet felől a növénytermesztés és az állattartás ismereteit terjesztő „farmerek“ (egyenesen ezeket „neolitikusoknak“ nevezik) érkeztek és népeik elsősorban is Európa mediterrán régióiba települtek, de Közép- sőt Észak-Európában is megjelentek. Így pl. az Azóvi-Kaspi régiók felől az észak-kelet-európai erdős régiók irányába vándorolva (amit a vonaldíszes kerámiák északra terjedésével követhetünk nyomon), már több mint 6000 éve elérték a mai Szentpétervár régióit is. Ekkor alakult ki a nyugati Dvina medencéjében a neolitikus Serzteyskaya és Rundnyanskaya település (Mazurkevich, 1995) etc. Az élelmiszertermelő mediterrán farmerek (Danubian Culture) a Duna mentén nyugat felé is húzódtak (Coon, 1939, 2001; McCulloch, 1994 etc.), mégpedig Közép- és Nyugat-Európa irányába.

A harmadik bevándorlási hullámtól a mai Európa lakosságának mintegy 20 %-át származtatják (Semino és társai, 2000). Ennek ellenére ez az időszak kontinensünkön forradalmi változásokkal járt. A pleisztocénvégi globális felmelegedés számos állatfaj, így a vadászok zsákmányállatainak is (egyébként az egész Földön végbe ment) pusztulását eredményezte. Ezzel szemben kedvezően változott a talajok anyagforgalmi dinamikája, miáltal földművelésre ill. növénytermesztésre is alkalmasakká váltak. Európa népessége kontinentális méretekben váltott életmódot és a vadász-társadalmak földművelő állattartó társadalmakká alakultak. Mindezt kulturális forradalom is követte.

A harmadik hullám népei az indo-európai kultúrát és nyelveket is magukkal hozták. A mélyreható változások során a pleisztocénvégi Ó-Európából a holocén elejei Új-Európa született. A sokféle változás bonyolult összefonódása ezen átmeneti kor történéseit ma csak nehezen áttekinthetővé teszi és sok viszonylatban, így pl. az indogermán nyelvek elterjedése ill. terjesztése tekintetében is számos megoldatlan kérdés mered még elénk. A régi népcsoportok és a már korábban kialakult európai rasszok új népekkel és rasszokkal keveredtek. Európa lakosai, óriási területeken, nemcsak életmódjukat, kultúrájukat változtatták meg, de antropológiai típus-összetételükben is átalakultak és ami ugyancsak döntő fontosságú, anyanyelveiket is újakra váltották. Európa indo-germanizálódott.

A Duna mentén nyugatra nyomuló élelmiszertermelő mediterránoknak eredeti rokon alcsoportjai (lásd Society for Nordish Physical Anthropology, McCulloch, 2001) az irano-afgán, az atlanto-mediterrán, a kappedocian, a „corded“, a danubian és a mediterranean voltak. Az u.n. „nordics“ a „corded danubian“-nak és más rasszoknak a keveréke. A „neo-danubian“ a régi danubianból és más rasszelemekből jött létre, számos helyi változata van és azt tartják, hogy Kelet-Európa közös paraszti típusát képviseli. A danubian csoport képviselői antropológiaiag nagyon hasonlóak a dél-oroszországi „Sergi's Kurgán“-csoporthoz és azzal azonos rasszelemeket tartalmaznak. Az indo-európai nyelvek a danubián farmerekkel társulhattak. Ezek a farmerek rokonai vagy leszármazottai voltak a mediterrán típusú anatóliai és dél-oroszországi népeknek. McCulloch (1994) az európai rasszok 3 fő régiójával foglalkozva a mediterrán- és az észak-európai rassz-csoportok mellett az „alpesi rasszcsoportot“

különíti el, ahova Dél-Franciaország, Észak-Itália, Szlovákia, Magyarország, a Balkán, Ukrajna és Kelet-Oroszország népeit sorolja. Szerinte a neo-danubián aránya jelentős a finneknél, fontos Magyarországon, Ukrajnában és Észak-Nyugat-Oroszországban is. A finneknél kelet-balti: 50 %, neo-danubian: 30 %. A magyaroknál neo-danubian: 35 %, turanid: 25 %, dinári: 20 %, alpi: 15 %. Az ukránoknál neo-danubián: 40 % stb. Alapvető fontosságú feladat lenne a jövőben a magyar és külföldi antropológusok ill. szerzők nem megnyugtató magyar rasszmegeoszlási adatait egyszer már reális alapokon egyeztetni !

Renfrew állítását (1987), miszerint az indo-európai nyelvek térfoglalása Európában mindenképpen a farmergazdálkodás elterjedésével haladhatott párhuzamosan, úgy tűnik, elfogadhatjuk. Mindamellett nem problémamentesen. Az igaz, hogy a pleisztocén végére Európa népessége vadászatból már nem volt képes magát tovább fenntartani és a növénytermesztés ill. állattenyésztés szakismeretei nélkülözhetetlenek lettek. Az azonban már nem feltétlenül biztos, hogy a nem is mindig élelmiszertermelő bevándorlóktól az indo-germán kultúra és nyelvek átvételének folyamata csakis békésen és harmonikusan ment végbe. Legalábbis erre utalnak Gimbutasnak a nézetei (2000). Szerinte viszonylag kis létszámú (de katalizátor szerepet betöltő) harcos és nagyon kemény proto-indogermán lovasok („Kurgan-Leute“) az észak-pontusi és az észak-kaukázusi régiókból előtörve a régi Európával először (4500 körül) a Dnyeper völgyében kerültek érintkezésbe, majd a kontinenst indo-germán szociál-struktúrával és ideológiával árasztották el. Megkezdődött a két kultúrendszer hibridizációja. E kurgán-elemek 3500 körül már Angliában is feltűntek. A régi Európa drasztikus transzformációja a harmadik évezred második felében már befejeződött és Európa egykori világából már csak kevés érintett népszigetek maradtak fenn. 1950 és 2002 között az európai szakirodalom, úgy tűnik, megerősítette azt az egyébként nem egyeduralgó állásfoglalást, miszerint az Urál-hegységtől nyugatra eső szteppéken i.e. 5000 és 3000 között a préhisztórikus (indo-germán) Kurgán-kultúra terjeszkedett, részben Kelet-Európa felé, részben Ázsiába, ahol Iránt i.e. 2000 körül érthette el.

Feltételezhető, hogy a harmadik európai bevándorlási hullámmal, a pleisztocén-végi klímaváltás folytán súlyos gazdasági helyzetbe került és még hadászati képességeit tekintve is meggyengült európai néptömegek közé hasonló kultúrájú és nyelvű, de eltérő rassz-összetételű, vérmérsékletű – így nemcsak békés de éppen szélsőségesen harcias – népek is keveredhettek. Az az i.e. 11-10000 – 5-4000 évek közé eső mezolitikum, ami átmenetet jelent a paleolitikum és a neolitikum között, minden szempontból különleges fontosságú történelmi korszaknak tekinthető (Reinhardt, 1991). 10000 éve az eljegesedés visszahúzódott. A megváltozott éghajlattal (Adams, 1997) változott a periglaciális- és az azokon innen fekvő mérsékelt területek, pl. a legelők növényzetének összetétele, ami miatt a legelő nagyvadak anyagcserezavarokkal küzdöttek. Következésképpen immunológiai reaktivitásuk meggyengült, és állományaikat járványok hatékonyabban tizedelhették. Erre vezethető vissza, hogy mindenütt csökkent a vadon élő nagyemlősök száma (Klein, 1973; Ritter, 2000 stb.). 8000 éve a klíma Európában már a maihoz hasonló, csak humidabb volt. A vadászok már nem mamutra (ami már eltűnt), hanem új típusú, kovaköből és csontból készült szerszámokkal szarvasra, vaddisznóra, jávorantilopra, rágcsálókra és madarakra vadásztak. A halászat már hálóval folyt. Megjelent a nyíl. Mikroméretű köpengék részben csontba szerelve (kések) általánosan elterjedtek. Szibériában az ilyen eszközök együtt fordultak elő az akár még a mousterian időkből származó ódon típusúakkal is. Bonyolult szerszámok csak a neolitikumban jelentek meg. A csonthasználat gyakoribb volt Kelet-Európában, mint Közép-Ázsiában. A mezőgazdaság mindenütt előtérbe került. Sokan az állatok domesztikációját erre a korszakra teszik, de dokumentum csak a kutya vonatkozásában került elő, mégpedig a Rajna völgyéből. A temetők gyakorivá váltak. Kelet-Európa lakossága zömében a felső paleolitikum népességétől eredt: masszív csontok, széles arc, jól fejlett orrcsont, magas termet. A vadászat a Dnyeper-, a Don- és a Volga-völgyeiben még kiterjedt volt. A mezolitikum egyesek kronológiai beosztása szerint 7-8000 évig tartott. Ebben az időben az emberek átlagos életkora: 26–28 év. E kor művészete monoton és sematikus volt (Reinhardt, 1991).

Összefoglalás

Európa jelen lakosságának 80 %-a a felső paleolitikum idején Ázsia felől kontinensünkre két hullámban (40-35000 éve, és 25000 éve) betelepült europoid őstelepesektől származik. A harmadik és a Közel-Kelet felől megindult (ugyancsak europoid) hullám (a mai lakosság 20 %-ának ősei) a pleisztocénvégi klimatikus változásokat követte és jórészt élelmiszertermelőkből (növénytermesztőkből és állattenyésztőkből), de egyesek szerint lovas kurgán harcosokból is állott. A mezolitikum folyamán az európai vadásztársadalmakat mezőgazdasági kultúrák váltották fel. 10-8000 éve megkezdődött az őskor Ó-Európájának lassú, évezredekken át tartott átalakulása a holocén Új-Európájává. A gazdasági élet változásaival kulturális forradalom is együtt járt: Ó-Európa népei anyanyelvüket indo-európai nyelvekre cserélték és mindenütt terjedt az indo-európai szociálstruktúra.

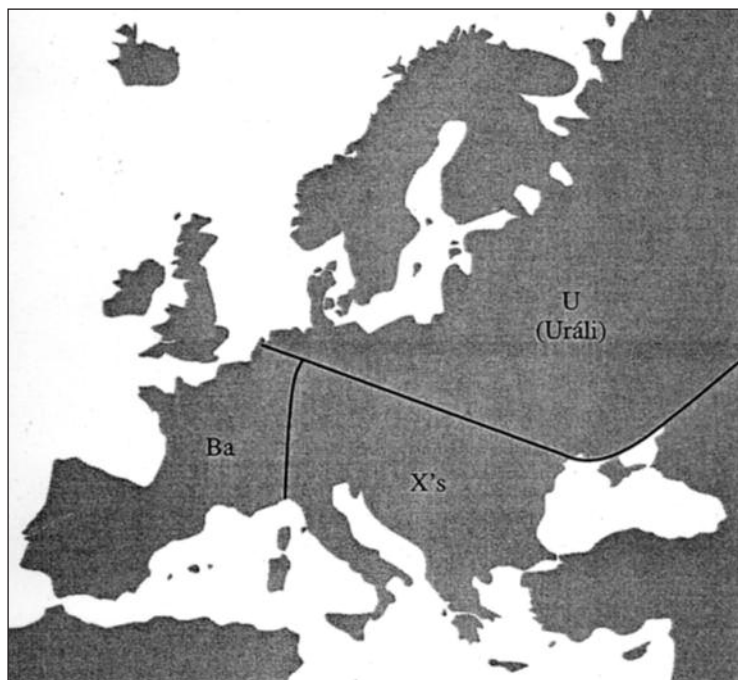
III. Az uráli népek

Tekintet nélkül a genetikai eredetre, a nyelvi rokonság alapján a finn-permi- (balti-finnek: finnek, karélok, vepsek, ingrianok, észtek és lívek; volgai finnek: muromák, merianok, cheremiszek és mordvinok; permiek: votiakok, zyrianok és permiek) továbbá az ugor- (obi ugorok: vogulok és osztyákok; magyarok) nyelvrokonsági körökbe tartozó népeket finn-ugoroknak, míg mindkettőt a szamoyedekkel együtt uráliaknak jelölik. A szamoyedek (továbbá e sorok írója szerint, valószínűsíthetően, a vogulok és az osztyákok is) mai (uráli) nyelvükhöz nyelvcserevel juthattak (Helimskij, 1982; Uesson, 1970; Niskanen, 2000 stb.). Ez a megállapítás vonatkozhat még a finnekre is, akik szerint népességük nyugat-európai eredetű, míg nyelvük keleti származású (European Univ. Inst. Libr. Hist. and Civilisation Dept.). A finnek ősei a felső paleolitikum utolsó harmadában az Atlantikum irányából, a periglaciális régió át, kelet felé vándoroltak, ahol elérték az északi Volgát és az ugorok mellé települtek, majd nyelvüket ott ősi nyelvi szubsztrátjuknak megfelelően módosított uráli nyelvre cserélhették. A pleisztocén végi klimaváltozások idején a finnek – akkor, amikor az ugor vadászok a mamutokat követve a Petschora-folyó vidékére szorultak (lásd később), majd az északi-Úrálon át az Ob-folyó torkolatához kényszerültek – ismét nyugat felé húzódtak vissza és a Finn-öböl északi partjai mentén települtek. A ma még nem ismert valamely ősi nyugateurópai nyelvi szubsztrátumról urálira áttért finnek kivételével, a többi uráli nyelvre váltott nép ősei eredetileg paleoszibériai nyelveket beszélhettek. Ez utóbbiak nyelvcserejére akkor kerülhetett sor, amikor az ugorok az északi Úrálon át az Ob-folyó torkolatvidékére települtek és az ott élő őslakos szibériai népekkel kerültek érintkezésbe. Feltételezzük, hogy az ugorokat ÉNy-Szibériába egy, a finnek közül kivált kis csoport, a mai lappok ősei, is elkísérhették. A szamoyedek ezektől (és nem az ugoroktól) vehették át a finnekével rokonítható uráli nyelvüket (Niskanen, 2000; Künnap, 2001). A Szibériában mongoloidizálódott finnek (a lappok) maguk különben az Ob alsó folyása vidékéről a már a torkolatrégióra is kiterjedt tömeges állatpusztulások hatására rövid úton tértek vissza Észak-Európába, ahol azonban már csak Skandinávia legzordabb északi vidékeire szorulhattak és nagyállat-(rénszarvas-) tenyésztő nomádokká lettek. Ezzel szemben a szamoyedek új nyelvükkel a mai napig is megmaradtak az ősi szibériai szállásterületükön. Az ugyancsak őslakos vogulok és osztyákok viszont az Ob torkolatkörnyékét többségben megszálló ugorok nyelvét vették át. Hasonlóan ezek is ragaszkodtak szibériai őshazájukhoz és új nyelvükkel nem követték az egyébként is nagyon mobilis mamut-vadász ugorokat, akik azután a szélrózsa minden irányában szétszóródtak (lásd később) és a holocén időszak alatt három kontinensen is megvetették a lábukat. Az ukránok, a lengyelek és horvátok ősei viszont, a holocén folyamán, eredeti uráli nyelvüket cserélhették fel a szlávra (Künnap, 2001; Strade, 1995:cit. Künnap, 2001; Wiik, 1997 stb.). Egyesek szerint ezzel egyidejűleg Európa egyes területein még uráli → germán nyelvcsere is végbe-mehetett (Wiik, 1997).

Feltétlenül szükséges megjegyezni, hogy a népek közötti nyelvcserek soha nem mennek végbe vérségi keveredések nélkül! Az uráli nyelveket beszélő észak-kelet szibériai népek *europo-szibirid* antropológiai jellege egykori europoidokkal (nyilvánvalóan ugorokkal) történt keveredésre utal. A finneket is pl. nagy hiba lenne csakis kizárólagos nyelvrokonainknak minősíteni! A kelet-európai ember jellemző antropológiai típusa, az u.n. „*kelet-balti rassz*“ az uráli népeknek a felső paleolitikum második felében végbement belső biológiai-genetikai populációdinamikája és homogenizációja eredményének tekinthető. A keletbalti rassz a mai finn népesség domináns rassz eleme (mintegy 50 %; lásd a II/3. pontot) és ha nem is ilyen mértékben, de Árpád népességében is a legnagyobb gyakoriságú rassz éppen a kelet-balti volt! A finnek és a magyarok közötti genetikai rokonság vizsgálatát a jövőben egyrészt sokkal nagyobb vizsgálati anyagon, másrészt még a magyarságon belül is népcsoportokra lebontva kellene majd még tanulmányozni. Ennek szükségességére utalnak pl. azok az adatok is, amelyek a csángó magyarok sajátos genetikai különállását igazolják (Czeizel, 2003).

Tágabb értelemben, uráliaknak nevezhetnénk azokat a népeket, amelyek ősei Európába 40000 éve, valószínűsítetten uráli nyelveket beszélve érkeztek, míg azok viszont, amelyek mind a napig meg is tartották e nyelvüket, a szűkebb értelemben vett uráliak lehetnének. Ennek a megkülönböztetésnek, a szakirodalomban, ma nincs még gyakorlati alkalmazása. Azokat a népeket viszont, amelyek az uráli nyelvet, nyelvészetileg többé-kevésbé igazolhatóan, történelmük során nyelvcserevel vették át, „elsődlegesen nyelvrokonaink“-nak nevezhetjük. Ez a megkülönböztetés a szakirodalomban ma már jelentkezik. Az „uráli nyelvek“ megjelölés csak formalitás és nevezéktani tradicionális okokra vezethető vissza, minthogy e nyelvek fejlődéstörténetéhez az Urál-hegység térségének igencsak kevés köze lehet. Az uráli nyelveknek valamiféle proto-alakja egyes szerzők szerint még Kelet-Afrikában indult fejlődésnek (lásd Künnap, 2001) és Ázsián keresztül jutott Európába (lásd még az I/6. pontot is). Ma már, Sadovszky szerint (1996), az uráli nyelvek rokonságába sorolhatjuk az amerikai indiánok „penut nyelvcsalád“-ját is. Az ugor nyelvet a ma még kevésbé ismert (különböző őshazákból eredeztetett), uráli nyelvcsaládba sorolt ugor néptől származtatjuk (alant az ugor nép problémakörére még visszatérünk).

Fentebb utaltunk arra, hogy az európai uráli népek mintegy 40 000 éve Anatólia felől érkezve települtek Kelet-Európába. Régészeti leletek bizonyítják, hogy a *Homo sapiens sapiens*-vadászok egy különvált népcsoportja az Al-Dunától Kelet-Európába hatolt és azt később az európai Északi-Sarkkörig benépesítette. E térfoglalást követően – a nyelvészek tanúsága szerint (Dolukhanov, 1994; Kalevi Wiik, 1999; Künnap, 1998, 2001 stb.) – a jégkor folyamán egész Kelet-Európa hatalmas térsége uráli nyelvterület (Európa legnagyobb nyelvterülete) lett. Párhuzamosan az uráli nyelvek kelet-európai elterjedésével, Nyugat-Európában, viszonylag ugyancsak nagy nyelvterületen egy másik nyelv, a baszk bontakozott ki (lásd Dolukhanov, 1994). A baszkok Nyugat-Európa-i behatolását, hasonlóan, napjainktól számított 40-35 000 évvel korábbra datálják. A pictek, akik egykoron még történelmi népeknek számítottak, ma Skócia területén már csak „még létező” szórványban élnek, nyelvükkel ugyancsak ezekből az ősi időkből származtathatóak. Valószínűsíthető, hogy a *Homo sapiens sapiens* egyéb más nyelvet beszélt és Európába betelepült őskőkorszaki vadászközösségei közül napjainkra már több is kihalt és végleg eltűnt. A nyelvészek adatai alapján arra következtethetünk, hogy a modern ember Európába több nyelvvel érkeztetett és igaza lehet azoknak, akik szerint előnye a fejletlen nyelvi információközlés szintjén álló neandervölgyi emberrel szemben jórészt kitűnő nyelvkészsége és differenciált verbális jelrendszere volt. A felső paleolitikum kezdetén Kelet-Európát elfoglalt europoid vadászok uráli nyelvére a modern nyelvészeti kutatások alapján következtetnek. A ma beszélt indogermán nyelvekből nemcsak hogy képesek kiszűrni az őskőkori uráli nyelvi szubsztrátum reliktum-elemeit, de kontinensünk nagy régióira kiterjedő nyelvészeti vizsgálatokkal a jégkori uráli nyelvterület határait is felderíteni képesek (lásd 1. ábra).

1. ábra.

Az európai nyelvészek kontinensünk jégkori időszakára három nagy nyelvterület létezésével számolnak. U = Uráli; Bs = Baszk;

X's = Ismeretlen nyelvek. Az ábra ezek elterjedési határainak vázlatát tünteti fel Wiik (1999) szerint és Künnap (2001) után.

Összefoglalás

„Uráli népek” megjelölés alatt ma az uráli nyelvcsaládba tartozó nyelveket beszélő népeket sorolják. Így a finn-ugorokat és a szamoyedeket. Az uráli nyelvek valamilyen ősi proto-alakja nyelvész szakemberek szerint még Afrikából származik és Ázsián át került 40-35 000 éve Európába. E népek történetének ezer és tízezer éve során azonban nyelvcserek is végbementek. Következésképpen, egyes népek mai uráli nyelve valamikor más idegen nyelvi szubsztrátumra épülhetett. A szamoyedeknek a finnekével rokon nyelve eredetileg valamely ősi paleoszibériai nyelvet helyettesíthetett. A finnek szerint a pleisztocén végén Nyugat-Európából keletre vándorolt népességük uráli nyelvét az északi Volga körzetében vehette fel stb. Európában a jégkor folyamán óriási kiterjedésű uráli nyelvterület létezett. A holocén során végbement indogermanizáció hatására több nép is (így a nyelvészek szerint, amit a modern genetikai vizsgálatok eredményei is megerősítenek, pl. az ukránok és a lengyelek is) uráli anyanyelvét szlávra (sőt vita tárgyát képezi, hogy germánra) cserélte.

IV. Az ugor nép és őshazája*

A feltehetően mintegy tízezer éve, az Ob-folyó torkolatvidékéről (ÉNy-Szibéria) három kontinens területére szétszóródott ugor nép biológiai-etnikai fejlődéstörténetéről és őshazájáról vagy szállás-területeiről az irodalomban csak nagyon kevés megbízható adat áll rendelkezésünkre. Egyesek szerint ez a nép az északi Urál-hegység és az alsó folyású Ob közötti erdős régióból (ÉNy-Szibéria), mint kiinduló őshazájából származik (e nézet bírálatát lásd Szabó 2003, ismerteti Farkas, 2003). Figyelembe véve, hogy az egykori ugorokat ma a *Homo sapiens sapiens* európai nagyrasszához sorolható népek tekintik (Künnap, 2001), eredetüket semmiképpen sem tehetjük ÉNy-Szibériába. Kérdés, honnan kerültek a magas északra? Egyes vélemények szerint, délről (így a Káspi-tó vidékéről vagy a Turáni-alföld felől) jött bevándorlók. Figyelembe véve az európai népeken, közöttük az ugorok leszármazottainak tekinthető magyarokon végzett modern populáció-genetikai vizsgálatok legújabb eredményeit (Semino és társai, 2000) e sorok írója az ugor nép kialakulását és biológiai-etnikai fejlődéstörténetét röviden az alantiek szerint kísérli meg rekonstruálni (Szabó, 2004).

A 40-35 000 évvel ezelőtt Kelet-Európába behatolt és e hatalmas területen szétoszlott uráli vadászok legészakabbra nyomult népcsoportja súlypontosan az északi Volga és a Káma folyó térségét foglalhatta el. Ez a megállapítás nincs ellentétben a nyelvi paleontológusoknak a magyarság őseinek legkorábbi szálláshelyére vonatkozó következtetéseivel (Bárczi, Benkő & Berrár, 1995). A jégkori Európának ez volt az a térsége, ahonnan az Északi-Jegestengert még viszonylag jégmentes (tundra-) régión át lehetett megközelíteni. A jégkorszak idején, az északi Urál-hegység nyugati oldalán, részben a Petschora-folyó árterülete mentén, fel a Baidarazkaja Gubáig stabil jégtakaró nagyon hosszú időn át egyáltalán nem létezett (Klein, 1973). A késői Würm hideg maximuma idején Ukrajna nagy részét szeppe borította. Ezt északra, a mintegy 1600 km átmérőjű Skandináv jégtakaró felé, erdős (nagybokros: nyír és vörös fenyő) szeppe, majd (törpe) bokros tundra övezte. A Skandináv jégtakaró Közép-Európában legdélebbre az 52° szélességig ért. Ez a határ azonban kelet felé meredeken északnak húzódott és az Urál nyugati oldalánál, fel a 67° szélességig, több száz km széles jégmentes észak-déli irányú tundra régió sávját hagyta szabadon. Ílymódon az Északi Urálnak az Ob torkolati régiójával átellenes, európai oldala viszonylag könnyen megközelíthető volt. E ténynek, majd mint láthatjuk, az ugor nép Szibériába irányult kívándorlásakor történelmi jelentősége volt. E területen hosszú időn át nagylétszámú mamutpopuláció tenyésztett és innen az intenzív mamutvadászat (18320 ± 280 éve) tárgyi bizonyítékait is sikerült kimutatni (Bader, 1969). Byzovaya lelőhelynél (az Észak-Uráltól nyugatra, 65° szélesség) számos műtárgy, 21 mamut, 3 rénszarvas, 7 farkas, egy ló és egy rinocérosz csontmaradványa került elő.

Az uráli vadászoknak, közöttük elsősorban is a legészakabbra előrehatolt ugoroknak a fő zsákmányállata a különben egész Európában elterjedt (lásd: Woolly Mammoth Timeline, 2000) gyapjas mamut (*Mammuthus primigenius*) volt, amelynek európai populációja az északi Volga és a Káma folyó feletti régióban érhetett el maximális egyedsűrűségét. Stabil emberi letelepedésre azonban klimatikus okokból a mamutok egyedsűrűségi centruma alatti terület, az északi Volga – Káma vonala bizonyult a legmegfelelőbbnek. A Sungír közelében (Moszkvától 150 km-re északra, Wladimir mellett) feltárt és már világhírűvé vált, mintegy 30 000 éves temetkezési lelet (Bader, 1970, 1978), amely a Dolukhanov szerinti (1994) jégkori uráli nyelvterületre tehető, ezzel az északi uráli vadász néppel (az ugorokkal) hozható vonatkozásba. A leletet képező, fején diadémot viselő „sungíri öreg ember“ (valószínűleg ezen északi uráli nép vezére lehetett) és feltehető családja földi maradványainak reprezentatív elhelyezése, továbbá az ezeket kísérő, jórészt mamutagyardból előállított és rendkívül magas technikai-művészi színvonalat képviselő tárgyi leletanyaga (lásd még alant) a korai felső paleolitikum Európája kultúrájának páratlan dokumentuma.

A Kelet-Európa hatalmas térségeit kezdetben szétszórta megszálló és uráli nyelven beszélő vadászok meghatározott geográfiai térségekre tagolódó közösségi szerveződése, differenciálódása már korán, 35-30 ezer éve megkezdődhetett. Ekkor különülhetett el, mind nyelvében, kultúrájában, mind életmódjában, a közép-keleti régiók mamutvadászaitól (amelynek nyomait ma Ukrajna területén tárják fel) az északi mamut-vadászok – ugornak megjelölhető – népe is, amelynek legalábbis kultúrális központja talán éppen Sungír körzete (Bader, 1978) lehetett. Ez, a kevésbé stabil helybenmaradással, mint inkább állandó terepjárással jellemezhető nép az elkövetkező évezredek során, a glaciális és interglaciális periodicitás hatására, szállásterületét észak-dél irányú

* Őshaza: A szóhasználati gyakorlatban legtöbbször viszonylagos és könnyen félrevezető fogalom. Tágabb értelemben véve valamely nép jelen települési helyzetéhez viszonyított (és a sok közül) egy valamely korábbi szálláshelyére vonatkozó megjelölés. Az uráli népek őshaza láncolatát akár Afrikáig is visszavezethetjük. Szorosabb értelemben vett (kizárólagos és egyetlen) őshazáról elvileg csak abban az esetben beszélhetnénk, ha azt a geográfiai régiót jelölnénk meg, ahol a szóban forgó nép elsőnek vált önálló etnikummá, közös verbális jelzőrendszerrel használó történelmi sorközösséggé és biológiailag már csak korlátozottan nyílt génforgalmat lebonyolító (ílymódon antropológiailag is egyre inkább kiegyenlítetté váló) populációvá. E kritériumoknak azonban nincs szoros korrelációja. Emiatt a „valódi őshaza“ kijelölés is gyakorta csupán a fenti feltételek egy némelyikének teljesülése alapján történik

ingázással éppen úgy változtathatta, mint a nyugat-európaiak. Különösen indokolt lehetett ez a helyváltoztatás fenn északon, a viszonylag még szélsőséesebb éghajlati viszonyok miatt. Tudjuk, hogy a népek ingázása nyugaton az Ibériai-félszigetre és onnan vissza irányult, Közép-Európában főleg a Balkánra, míg keleten a Krím felé (Underhill, 2000). Jelenleg nincs még fogalmunk, hogy ez milyen ellentéteket válthatott ki a délfelé összeszoruló népek között és az ellentétek milyen feloldását jelenthette az interglaciálisok idején jelentkezett „tágulási” lehetőség. Mindenesetre feltétlenül hozzájárulhatott a kontinensünkön lokálisan már kialakult europoid rasszok szóródásához ill. keveredéséhez.

A genetikusok szerint (lásd Recer, 2001) a fenti három nagy déli jégkori menedékhelyre szorult vadászok Y-kromoszómáiban keletkezett mutációknak ma eredetmeghatározó jelentősége van. Az a mutációs mintázat, amely a spanyol földre hátráltakban alakult ki, ma Észak-Nyugat-Európa lakóiban a leggyakoribb. Az Ukrajna területére visszahúzódottakban létrejött mutációs mintázat ma többnyire Kelet-Európa népességében, míg a balkáni mintázat Közép-Európában az elterjedt. Egyébként, ettől függetlenül, számos bizonyítékunk van arra vonatkozóan, hogy Kelet-Európa népei a felső paleolitikum idején igen nagy távolságra kiterjedő kapcsolatokkal és mozgáslehetőségekkel rendelkeztek (Klein, 1973). Így borostyánkő gyöngyöket találtak Dobranichevkaban. A lelőhely 150 km-re volt. Obszidiánt találtak Voronovistanál. Lelőhely 300 km-re. Fekete-tengeri kagylókat ástak ki Yudinovaban, a tengerparttól mintegy 700 km távolságra stb.

Valószínű, hogy az északi mamutvadászok (ugorok) életmódja sokban hasonlíthatott a közép-keleti régiók vadászáéhoz. E szempontból figyelemre méltóak a Dnyeper-folyó mellett feltárt magdalenian (15 000 éves) település leletei (Scarry, 1998). Őt, 4–6,7 m átmérőjű, mamutcsontokból felépített (bőrrel fedett) kunyhó. Az alapokat tömör lábszárcsontok alkották. Beépítve még egyéb más emlőscsontok. Tűzhely és más belső szerkezetek. A kunyhók között további más tűzhelyek és tároló vermek. A telep népessége kb. 50 fő lehetett. Állati maradványok: mamut, más emlősök, halak és madarak. Kagylók a 4-500 mérföld távoli Balti tengerből, borostyánkő 100 mérföldről. Az kétségtelen, hogy települések kialakítására Kelet-Európa a nyugattal szemben kevésbé kedvező volt. Barlangok és sziklaereszek hiányában mesterséges (fűthető) hajlékokat voltak kénytelenek építeni. A legtöbb település abban az időben a Don és a Dnyeper mentén létesülhetett.

Alant Északkelet-Európa jégkori, uráli nyelvű, ugor mamutvadász társadalma néhány fő jellemvonásának rekonstrukciójára teszünk kísérletet:

a) Az ugor nép *létszámának* becsléséhez két szempont alapján próbálkozhatunk. a1) Először is, ha figyelembe vesszük, hogy ez a nép a pleisztocén végén Európát elhagyva, Szibéria területéről kiindulva, három kontinensen szóródott szét: Ázsiában, Amerikában és Európában. Felmérve e szóródás ma is létező, élő utódnépességeit és a valószínűsíthetően beolvadt, eltűnt vagy kihalt leszármazási vonalakét, úgy e sorok írója az ugor népnek a pleisztocén/holocén kor átmenete idején létezhetett teljes populációját mintegy félmillióra becsüli. a2) Másodszor, az ugor vadásztársadalom, amely szélsőségesen hideg környezete követelményeinek megfelelően különben is energiagazdag ételmezést (főleg húst) igényelt, a mamutvadászat révén (amíg az lehetséges volt) akár nagy tömegek ellátására is alkalmas, fehérje- és energia-gazdag (teljes értékű) tápforrásokkal rendelkezhetett, mégpedig sokkal inkább, mint a kisállatvadászok, a gyűjtögetők és a folyami halászok. Mindehhez még az is hozzájárulhatott, hogy a zsákmányállatok nagy tömegű húsa konzervált állapotban (főleg fagyasztva és füstölve) egész évi egyenletes tápanyagellátást biztosíthatott.

b) Az ugor nép *kulturális színvonalának* megítélése tekintetében elsősorban is a felső vezetőréteg helyzete lehetne irányadó. Emiatt több okunk is van arra, hogy a sungíri leletekre támaszkodjunk. b1) Ez a terület Dolukhanov (1994) orosz kutató szerint a jégkorszak idején uráli nyelvterület volt. b2) Közel az 56° szélességhez, elegetően északon van már ahhoz, hogy az északi mamutvadászok szállásterületének minősíthessük. Márpedig a sungíri leletek arról tanúskodnak, hogy ez a nép a jégkori Európa egyik legmagasabb technikai-kulturális szintjét képviselő vezetők irányítása alatt állhatott. A sungíri sírkomplex, ami Schultz szerint (2000) „csillogó kristályként tűnik elő az emberiség halotti kultuszának hajnalán”, sokak szerint a nagymúltú emberi halotti kultúra legelső nagyszabású dokumentumaként kezelhető! A halotti környezet ünnepi elrendezésén és a halottak díszöltöztetésén (prémeskabát, kapucni, térdig érő csizma stb.) túlmenően a sírban elhelyezett használati tárgyak, hatalmi jelvények és ruházati díszek igen magas szintű technológiai fejlettségről árulkodnak. A sírban talált sokezer, részben a ruhák díszítésére használt csontgyöngy, díszes amulettek, köpengék, díszített fegyverek stb. sok száz és ezer munkaórai tevékenység eredményeként kezelhetők. A bőrök kidolgozása, a mamutcsontok preperálása, a mamutagyar vezéri gerellyé történt kiegyenesítésének ma még megoldatlan kémiai kezelési eljárása stb. híven tanúsítják e nép 30 000 évvel korábbi tehetségét és nemcsak európai, de korabeli világszínvonalát is.

c

Az ugor *köznép*, az északi mamutvadászok emberi jellemvonásai. A mamutvadászat életveszélyes foglalkozása a legnagyobb fegyelmezettséget, éberséget, szakismeretet és alkalmazkodóképességet igényelte a nagyvad bec-

serkésztésének és elejtésének csakis vadászközösségekben megoldható kollektív feladatához. Hasonló igényekkel lép fel a nagytömegű zsákmány-állat feldolgozásának és a szükségleteknek megfelelő elosztásának feladatköre is. Mindezen túlmenően, a zsákmány-állatok felderítésének és nyomonkövetésének fáradságos szabadföldi munkája, esetenként az állandó szálláshelytől napokig, sőt hetekig tartó távollétet, akár több 100 kilométeres, időnként erőltetett menetbe átváltó, árkon-bokron át haladó tehercipeléssel is járó terepbejárást igényelhetett. Ehhez viszont fizikai kitartás, speciális felszerelés, tartósított élelem, terepismeret vagy – idegen területeken – tájékozódni tudás, pl. a csillagok helyzetének alapján, elengedhetetlenül szükséges lehetett. Feltehetően e nép évezredek alatt ezen életmódra kialakult specializáltságának köszönhető, hogy az ugorok (ideértve késői utódaikat a magyarokat is) vándorlásaik alkalmával mindig fegyelmezett tömegekben, az útrakelt vegyes népesség védelmét megszervezve, a környező népekkel lehetőleg kedvező kapcsolatokat kiépítve vonultak át az idegen területeken.

d) Az ugor nép fizikai antropológiai jellemvonásai. Északkelet-Európa népességét, a felső őskőkor második felében lezajlott kelet-európai rasszképződés folyamányaként a kelet-balti rassz-típus túlsúlya dominálta (feltehetően 60-70 % felett). Ezen uralkodó rasszelem mellett, legalábbis együttesen, jelentős számban lehettek még jelen egyéb más európai rasszok (alpi, mediterrán, dinári stb.) képviselői is. Utóbbiak a kemény glaciálisok alkalmával délre szorult északi népességhez a jégkori mendékhelyeken csatlakozhattak, majd az interglaciálisok idején a befogadó néppel maguk is északra kerültek. Nem zárható ki, hogy az ugorok rasszösszetétele, másfajta arányokkal, hasonló lehetett a honfoglaló magyarok népességének (egyébként uralkodó) europoid frakciójához, melyben ugyancsak a kelet baltiak domináltak, de már alacsonyabb százalékos megoszlási értékekkel. Azt is feltételezhetjük, hogy az észak-európai ugor népesség egyedeiben az Eu19 haplotípus genetikai markere (lásd fentebb) a mai magyarokénál is magasabb arányban (pl. 80-90 % felett) lehetett jelen.

Az ugor nép valódi *őshazájának*, vagyis ahol önálló etnikummá alakult és populációja népi, genetikai, nyelvi egységgé kovácsolódott, *ÉK-Európa térségét jelölhetjük meg*. Mint majd a következő fejezetben még láthatjuk, volt e népnek még egy *szálláshelye* is, az *Ob-folyó torkolatvidékén* (ÉNy-Szibéria), ahová a pleisztocén végén, természeti stresszhatásra, az északi Urálon át kivándorolni kényszerült. Az önálló, egységes *ugor népközösség teljes élettartamát* az uráli népeken belüli differenciálódás kezdetétől az északnyugat-szibériai széteséséig és három kontinensre kiterjedő szóródásáig 20-24 000 esztendőre becsülhetjük. A szétesett ugor nép ma már csak az utódpopulációkban él. Ezek között nyelvükben (és valószínűen genetikailag is) az ugor ősohhoz legközelebb, az európai visszatérés legerősebb belső ösztönével vezérelt magyarok állnak. Továbbá, ha az amerikai Szadovszky (1996) nyelvészeti tanulmányai helytállóak, úgy azok az indiánok, akiknek a penut-nyelvcsaládba tartozó nyelve legközelebb a magyarok és a valószínűen nyelvcserevel uráli néppé lett obi-ugorok nyelvével rokonítható. Szinte a legutóbbi napokban merült fel, olasz kutatók nyomán, az etruszk és a magyar nyelv rokonsági szintre becsülhető hasonlósága. Elképzelhető, és e lehetőségre már magam is céloztam (Szabó, 1994), hogy a pleisztocén végén szétesett ugor populáció egy frakciója előbb az Urál-hegység mentén délfelé, majd a Közel-Keletről nyugat felé haladva kijuthatott a Mediterraneumba és ott, legalábbis mint valamely más népbe olvadt túlélő, kulturális örökségét is kamatoztathatta.

Összefoglalás

Az ugor nép az ÉK-Európába 40-35 000 évvel ezelőtt betelepült uráli vadászok egy – a felső őskőkor folyamán az északi Volga és a Káma folyó vidékén elkülönült és e valódi őshazájában önálló etnikummá differenciálódott – frakciója volt. Mint más középkelet-európai uráli népektől többé-kevésbé független, önálló és szervezett vadásztársadalom Európában magas kultúrális-technikai szintű vezetés alatt, mintegy 20–24000 éven át létezhetett és fejlődött. Az ugorok a pleisztocén végén a megváltozott természeti környezet kényszerítő hatására első és utolsó szálláshelyükre, az Ob-folyó torkolatvidékére költöztek, ahol utódnépek töredékeire estek szét és mint egységes nép megszűntek létezni. Minthogy az ugorok a kivándorlással elkerülték az európai holocén indogermanizációs irányzatainak hatását, utódaik később három kontinens területén uráli nyelvükkel és ugor kultúrájukkal kereshettek maguknak új hazát.

V. Az ugorok kivándorlása az Ob-folyó torkolatvidékére (Északnyugat-Szibériába)

A kivándorlás okairól: A pleisztocén végén Európának (csakúgy mint a Föld globális térségének) időjárásában fokozatosan egyre radikálisabb változások bontakoztak ki. Az európai nagyvolumenű ökológiai rendszerek stabilitásának mindezekre visszavezethető megbomlása, sőt egyensúlyvesztése a növény- és állatvilág anyagcsere-közösségeinek faji struktúráját és közösségi metabolizmusát az új környezeti viszonyokhoz történő, viszonylag gyors adaptációra kényszerítette. Ez vezetett többek között a nagyemlős fajok sorának kihalásához. Markáns kihatású változó fizikai paraméterként elsősorban is az általános felmelegedés jelentkezett. Európában 20 000 éve még nagyon hideg volt. 14 000 éve kezdődött a felmelegedés és a klíma már 8 000 éve mérsékeltté vált (Scarry, 1998). A nagyfokú általános ariditás az egész Földre kiterjedt. 8 000 14C-évvél ezelőtt Adams szerint (1997) a Föld teljes mértékben interglaciális klímájú lett. Bolygónk számos régiója a jelenleginél már melegebbé és területenként nedvesebbé is vált. Kelet-Európában, így pl. Ukrajna megafaunájában nagy változások mentek végbe. A gyapjas mamut, a gyapjas rinocérosz és az óriás szarvas kihalt, vagy északra húzódott. Eltűnt a sztepei bölény, a rénszarvas, a vadszarvasmarha, a sarki róka, az oroszlán és a hiéna (Klein, 1973). Ugyanitt a vadlovak, az erdei bölényt (*Bison bonasus*), a szága-antilopot és a sztepei mormotát az ember irthatta ki. A nagy emlősök kihalása nem azonos intervallumon belül történt. Így pl. a gyapjas rinocérosz és a sztepei bölény Ukrajna területén akár 1-2 évezreddel is túlélhette a mamut kihalását. A Molodova V-jelzésű vizsgálati terület adatai szerint pl. ott az utolsó mamut leletet $13\,370 \pm 540$ évesre becsülik. Ezzel szemben az utolsó rinocérosz és sztepei bölény létezésének idejét 11 000 ill. 10 000 évesre datálják. Alapvető megállapítás (Ritter, 2000), hogy a pleisztocén végén, a Földön nagyemlősök pusztulása mindenütt végbement. Így pl. Észak- és Dél-Amerikában mintegy 13 000 éve 135 faj tűnhetett el. Ezek között mamutok, masztodonok, tevék, lovak, oroszlánok, kardfogú tigris, vadász leopárd és óriás lajhár is szerepelt. Dél-Amerikában számos nagyemlős 11 000 éve halt ki. A nagyemlősök kihalásával foglalkozva a kutatók három lehetséges okra gyanakodnak; 1) túlvadászás, amit a kutatók többsége valószínűtlennek tart; 2) vírusok vagy baktériumok okozta járványok (hyperdisease elmélet), amit most a Föld különböző mikrobiológiai laboratóriumaiban pleisztocén-végi állati maradványokon nagy intenzitással kutatnak; 3) az általános klímaváltozással felborult biológiai egyensúlyok, így a közösségi anyagcsere energiaáramlásának és kémiai elemforgalma kanalizálásának zavarai (coevolutionary disequilibrium).

Közeledve saját problémáink felé, kiemelkedő fontosságúnak tekinthetjük Carlberg közlését (1995), aki szerint, amikor 13 500 éve a klíma melegedni kezdett, megindult az európai mamutsordák észak, észak-kelet felé vándorlása. A közép-európai régiókból eltűntek. Később északon viszont tömegesen pusztultak (járványok áldozatai lettek). Szibériában, ezzel szemben, még tovább fennmaradtak és ott 12 000 éve még jelentős számban voltak jelen. Ezzel az állítással Alekseev (1991) véleménye is megegyezik. Szerinte a nagy zsákmányállatok (mamut, rinocérosz, farkas, rénszarvas stb.) ekkor már sokkal nagyobb számban lehettek jelen Szibériában, mint Európában, ahol a paleolitikum végére már nagyrészt kihaltak.

A nagyemlősök kihalása a belőlük élő vadászközösségek számára tragikus kimenetelű lehetett. A tömeges emlős pusztulások idején a Földön a humán populációknak (a pleisztocén-vége nagyvad vadászainak) – sem korábban, sem azóta végbe nem ment – hatalmas méretű tömegmozgalmai, intra- és interkontinentális vándorlásai bontakoztak ki (Bonnichsen és Turnmire, 1999).

Érdemes talán ezeknek a folyamatoknak a dinamikájával is foglalkozni. Egyes kutatók feltételezése szerint (Greenwood, cit. Ritter, 2000) a nagyemlősök pusztulása egy-egy kontinensen akár mindössze csak 4–500 év alatt söpört végig, ami földtörténeti idővel mérve pillanatoknak tekinthető. Ez viszont igen erősen arra utal, hogy valójában kórokozó mikrobiológiai ágensekkel állhatunk szemben. Az összefüggések láncolatát kell tehát itt szem előtt tartanunk. Valószínűsíthető, hogy a pleisztocénvégi időjárási változásokkal a rétek, legelők növényvilágának faji összetétele nagymértékben megváltozott. Következésképpen, az újfajta növényi táplálékra átállni kényszerült legelő állatok zavart anyagcsereje kitettebbé válhatott és a járványokkal szemben sokkal érzékenyebb lett. Greenwood egykori mamutok csontjaiban vírusok után kutat. Fog-, borda-, és csontvelő mintákból már egy sajátos vírusosztály képviselőit izolálta. Korukat 4500–23 000 évre becsülte. Ezek azonban, a kritikusok szerint, a mamutokat nem ölhették meg, mert azoknak sokkal inkább természetes, ártalmatlan kolonizálóik („partnereik”), mint kórokozóik lehettek. A vizsgálatokat tehát folytatni kell. Folyik is ez most számos nemzetközi laboratóriumban.

Mindezek alapján azt a következtetést szűrhetjük le, hogy a mamutvadász ugor nép, amely a vándorló mamutokat fel északra, a Petschora-folyó régiójáig követte, következetesen járhatott el akkor, amikor szálláshelyét az Északi-Urálon (amit ma önkényesen Európa/Ázsia határaként jelölünk meg) át, a légvonalban mindössze néhány száz kilométerre fekvő Ob-folyó torkolatvidékére tette át. Ott ugyanis továbbra is gazdag (a kórokozóktól még megkímélt) zsákmányállat állomány létezett. Másrészt azt is hangsúlyoznunk kell, hogy az adott pleisztocénvé-

gi humán- és természet-történelmi körülmények közepette, az ugorok kivándorlása (pontosabban helyválttatása) egyáltalán nem tekinthető különleges jelenségnek, hanem pontosan beleillik a kor nagy népmozgalmainak történéssorozatába.

A melegérzékeny európai gyalogos mamutcsordák északra vándorlása, mindenképpen az Északi-Urál-hegység nyugati oldala felé vezethetett, vagyis abba, a már fentebb tárgyalt (lásd a IV. fejezetet) jégmentes, több száz km széles, észak-déli irányú sávba, amely az északi Jeges-tenger partvidéke hideg tundra-régiójának megközelítését számukra egyedül tette lehetővé. A mamutok a pleisztocén végén a Petschora-folyó régiójában gyülekezhettek, amely ezeknek az emlősöknek már évezredekkel korábban is kedvező élettérnek számított (lásd Bader, 1969). Nyilvánvaló, hogy a mamutokra specializálódott ugor vadászok zsákmányállataikat ide is követni kényszerültek.

Annál is inkább indokolt volt részükről ez a vállalkozás, mivel szemben a mai Ukrajna területén élt mamut-vadász társaikkal, akik a felmelegedéssel megjavult talajdinamikát növénytermesztés bevezetésével használhatták ki, fenn északon erre ebben az időben még továbbra sem nyíltott lehetőség.

Északnyugat-Szibéria, így az Ob-torkolatvidéke is, az orosz archeológusok szerint – talán az Urál-hegység átmenetileg még érvényesült elszigetelő hatására – egy ideig még továbbra is járványmentes maradhatott és mamutállománya is fennmaradt. Az is lehet azonban, hogy a folyamatosan magasabb földrajzi szélességeken élő szibériai mamutállomány (amely nem volt kénytelen dél felől nagy vándorutakat megtenni és közben életmód-váltásra kényszerülni) immunológiai reaktivitása és ellentállóképessége meghaladta az európaiakét. Az is lehetséges, hogy a szibériai mamutállomány fertőzés-mentességének felszámolását (a fertőző ágens közvetítésével) valószínűen az ugor mamutvadászok odatelepülése is lényegesen meggyorsíthatta. Mint majd láthatjuk, az Ob torkolati vidékének vadgazdagságát az ugorok nem sokáig élvezhették. Sorsuk, miként a mamutoké is, meg volt pecsételve.

Alant néhány pontban összefoglaljuk az ugorok kivándorlásának okait:

a) A zsákmányállatoknak (elsősorban a mamutoknak) a vadászattól függetlenül is végbement pusztulása (Ritter, 2000; Klein, 1973). Esetleg fertőzősége folytán, az elejtett példányok, vagy halódó egyedek tetemeinek fogyaszthatatlanná válása. Mindenesetre, *a zsákmányállatok létszámának a nagy egyedszámú ugor népesség eltartásához szükséges minimum alá süllyedése.*

b) Az ugorok által megszállt északi területek *növénytakarója elégtelen, vagy éppen alkalmatlan* lehetett arra, hogy a népesség annak hasznosításával akár részleges, akár kizárólagos gyűjtögető ill. részben vagy egészben vegetáriánus életmódra térjen át.

c) Az ugorok által megszállt északi területek *talajtakarója bármiféle földművelésre használhatatlan volt.* Az is igaz, hogy a földművelés a mezolitikum elején (11–9 000 évtől) nemhogy északon, de még Délkelet-Európában is alig, vagy igencsak lassan terjedt.

d) Az ugorok számára a *dél felé irányuló térfoglalásnak egyre nagyobb akadályai jelentkeztek.* Délre korábban is csak akkor húzódhattak, ha a déliek a fenyegető eljegesedések elől maguk is délebbre vándoroltak (Recer, 2002; Underhill, 2000). A felmelegedést hozó pleisztocén/holocén átmeneti időszakban azonban egész Kelet-Európában inkább északi irányú népmozgások indultak (ami később évezredek át tendenciózássá vált). E korszakban délen a talajok sokoldalú kihasználhatóságának újtjai nyíltak meg. A földek felértékelődtek. Az egyes közösségekhez tartozó területek mindinkább védelem alá kerültek és a vándorlók ill. áthaladók számára egyre inkább átjárhatatlanná váltak.

Mindezt figyelembe véve, az Európa északkeleti sarkába szorult ugoroknak, mint az utolsó hivatásos európai mamutvadászoknak a számára a fennmaradáshoz és a túléléshez már csak egyetlen reális lehetőség kínálkozott: új vadászterületek elfoglalása az Urálon túl, szálláshelyüktől keletre, a légvonalban nem nagy távolságra elterülő hatalmas Ob-folyó torkolatvidékén, ahol még továbbra is gazdag nagyemlős fauna létezett. (Aleksjev, 1991, Carlberg, 1995 stb.).

Becslések az ugorok szibériai kivándorlásának lehetséges idejéről. Az ugorok átkelését az Urálon és letelepedésüket a mind természeti környezetét, mind embertani viszonyait (pl mongoloid lakosságát) tekintve, lényegesen különböző Északnyugat-Szibériában kardinális fontosságú történelmi eseménynek tekinthetjük, amelynek megközelítő időpontját vagy lehetséges időintervallumát a lehető legnagyobb körültekintéssel kell megbecsülnünk. Annyit már előre is megállapíthatunk, hogy ez a lényegében csekély távolságot (néhány száz km-t) jelentő, de mégis valószínűen „interkontinentális” szálláshely változtatás – egyáltalán nem véletlenül – a pleisztocén/holocén földtörténeti és az Ó-Európa/Új-Európa humán történelmi korszakok átmeneteinek idejére esik. Abszolút értelemben vett időzítését az alantiek figyelembe vételével közelíthetjük meg.

a) Az ugor vadászok átkelése az Északi-Urálon azt követően mehetett végbe, hogy az erőteljes felmelegedés hatására az európai mamutcsordák északra vándorlása mintegy 13 000 évvel ezelőtt kezdetét vette.

b) Az ugor vadászok átkelése Szibériába a nagyemlősöknek Kelet-Európában a napjainktól számított mintegy 12 500–10 500 között végbement tömeges pusztulásával ill. kihalásával (Alekszev, 1991; Carlberg, 1995) többé-kevésbé szinkrón történhetett.

c) Az ugorok átkelése időben előbb mehetett végbe, mint ahogy a tőlük elvált finn vadászok térfoglalása megindult a mai Finn-öböl északi partvidékén. Az archeológusok adatai szerint e tengerparti régió betelepítése mintegy 10 000 évvel ezelőtt kezdődött (lásd: Eur. Univ. Inst. Libr. Hist. and Civilisation Dept., 1999).

d) Az ugorok átkelése mindenképpen azt megelőzően történhetett, hogy az Ob-torkolatvidékéről Szibérián át Alaszkába jutott ugor vadászok, pontosabban azok ugor (\pm penut) nyelve elérte a mai British Columbia ill. a Kolumbiai-plató (Columbian Plateau) területét, mégpedig az amerikai kutatók szerint (Macnaughton, 1999, 2001; Hunn, 2000) mintegy 10 000–9-8 000 évvel ezelőtt.

e) Az ugorok (és nem általánosságban a „finn-ugorok“, jóllehet feltételezzük, hogy a lappok ősei az ugorokat Szibériába átmenetileg elkísérték; lásd III. fejezet) átkelését az Urálon jóval korábbra tehetjük, mint ahogy a már etnikailag is elkülönült magyarok ősei, kiszakadva az ugorok közösségéből, megindultak az Urál szibériai oldalán, a Tobol és az Irtis völgyén át dél felé. Erre vonatkozóan Magyar (1996) ezt írja: „...az ún. uráli népcsalád az Urál-hegység és az Ob -folyó alsó szakasza közötti erdős övezetben vadászott és halászott i.e. 6-4. évezredben. Az ugarság az Uráltól délkeletre vándorolva Nyugat-Szibéria tekintélyes nagyságú területét foglalta el a Tobol és az Irtis mentén.“ Ez különben szerinte az általános hivatalos magyar őshaza vélemény. Magyar véleményéhez itt csatlakoztatjuk Prokofyeva, Chernetsov és Pritkova (1992) megállapítását a bronz és a korai vaskor idejére vonatkozóan: Nyugat-Szibéria erdős sztyeppéit lótenyésztő nomád népcsoportok lakták. Ezeket a nomádokat korai magyar törzseknek lehet tekinteni. Szibériát e magyarok később elhagyták és az Urálon át Európába települtek.

f) Az ugorok átkelése az Urálon egybeesik azzal a pleisztocénvégi időszakkal (kb 12–10000 éve), amely Bonnichsen szerint (1999) az egész Földön a nagy népvándorlások ideje volt.

g) Az ugorok átkelése az Urálon abban az időben történhetett, amikor Nyugat-Szibériában a mamutok és más nagyemlősök létszáma még igen magas lehetett (12–10000 éve; Alekszev, 1991; Carlberg, 1995).

Végső megfogalmazásban, az Európa északkeleti sarkába szorult ugorok a napjainktól számított 12500 és 11800 között kelhettek át az Északi-Urál hágóin és telepedtek át Északnyugat Szibériába. Ilymódon az Európába mintegy 30 000 évvel korábban betelepült uráli vadászoknak ez a már önálló etnikummá differenciálódott és sorsközösséggé összekovácsolódott ugor népe hosszú időre eltűnt Európából, ahova később már csak egy töredéke (a magyarok) tért vissza.

Az európai ugor nép kivándorlásáról. E sorok írójának véleménye szerint az ugor nép a fentebb közölt időben gyakorlatilag teljes populációjával kivonulhatott Észak-Európából. Valamire azért ebből következtetni lehet. Valószínűsíthető, hogy ez a mamutvadász nép, bár létszámukat (lásd fentebb) félmillióra becsültük, központi vezetés alatt állhatott és fegyelmezett közösségi cselekvésre volt képes. Nem tudunk arról, hogy Európában a későbbi időkben visszamaradt ugorok léteztek volna. A magyarok, mint ugor leszármazottak, évezredek múlva tértek csak vissza őseik kontinensére. Más népek, amelyek még ugyancsak az ugor-magyar nyelvrokonsághoz tartoznak, így a mansik (vogulok ma már csak néhány ezren) és a khantik (ostyákok: ma kevesebb, mint 20000) csak Szibériában élnek. Az igaz, hogy egy kevés (2-3 ezer) mansi élt még az 1900-as évek elején az európai Oroszországban is, azonban ezek feltehetően nagyon késői odatelepültek voltak. Mára már kihaltak. Ezzel éppen ellentétes tendenciát követve, a finn-nyelvek hordozói (a livon, észt, votian, ingrian, karelian, olonetsian, ludian és a vepsian) csakúgy, mint a sámi (lapp) nyelvrokonság (ume, pite, lule, tnari, kemi, skolt, akkala, kildin és tersámi) tagjai is, ma kizárólag csak Európában fordulnak elő. Rajtuk kívül európaiak és a finn-nyelvi közösséghez tartoznak még a mordvinok (az erylak és a mokshak néhány százezres népcsoportjai), a marik (cseremiszek) és a permiek (udmurtok vagy votyákok, továbbá a komik: a permiek és a tulajdonképpen komik avagy a „zyrian“ nép) is. Ezeket az adatokat az ezredvégi helyzetre vonatkozóan a „Geographical Distribution of the Uralic Languages“ Helsinki, Finnland „(Finno-Ugrian Society, Helsinki, 1993) kiadványából vettük át.

A finn nyelvrokonság népeinek ez a területi megoszlását még arra a távoli múltra lehet visszavezetni, amikor a pleisztocén/holocén átmenet idején a mindig is önálló népcsoportot alkotó és a felvett uráli nyelvet a maguk nyelvi sajátosságainak (ősi eredeti nyelvi szubsztrátumuknak) megfelelően továbbfejlesztő ősfinnnek az ugorokat az Északi-Urál (majd Szibéria) felé már nem követték. Ők a vadászati lehetőségek romlásával az északi Volga vidékéről nyugat felé nyomultak és a mai Finn-öböl partvonalai mentén telepedtek, ahol maguk is differenciálódtak (lásd még alant) és (Észak-Európára szorítkozva) szóródtak. Finnországban az ember letelepedésének első jelei az i.e. 8. évezredből származnak. A legelső leletek Antreából (Karelia) kerültek elő: halászháló i.e. 7300-ból. Az első település Askolában volt (közel a tengerparti Parvoohoz) és i.e. 7000-ben már lakhatták. A

partvidéken i.e. 6500–4200 között már a települések sora létesült (Suomusjirvi-kultúra). Ezek népe délről és keletről vándorolt be és mind Skandináviával, mind Karéliával kapcsolatot tartott. I.e. 4200 és 1500 között megjelent a kerámia és Finn-földre új telepesek hatoltak be. Ez volt a „Comb-ceramic-culture“ ill. a kalapács/harciszekerce- (vagy *String-ceramic*) kultúra, ami később észak és kelet felé terjeszkedett. E korszak végéig a mezőgazdaság a finneknél még ismeretlen volt. Úgy vélik, hogy az i.e. 2000-ben délről bevándoroltak hoztak ilyen ismereteket. Náluk a bronzsal kapcsolatos kultúrhatások nyugati eredetűek és i.e. 1500-tól 500 közé tehetőek. A vaskorban (i.e. 1000–500) a finnek törzsekre bomlottak, majd később a közös védelemre ismét szövetkeztek (lásd az European Univ. Inst. Libr. Hist. and Civilisation Dept., 1999).

Az ősfinnnek a Finn-öböltől északra elterülő új hazájukban részben halászattal, részben és még hosszú évezredek át, tradícióikhoz ragaszkodva, de már a változó lehetőségeknek megfelelően, kisállatok vadászatával foglalkoztak. Mindez mintegy 10000 évvel ezelőtt kezdődött, vagyis azt követően, hogy az utolsó európai mamutvadászok, az ugorok, az Északi-Urálon át az Ob torkolatvidéke felé már elhagyták Európát.

A finnek egykori ősi közössége, a két nagyobb létszámú (finnek és észtek) és a Volga felől észak-nyugatra húzódott utódnépességtől eltekintve, több kisebb, részben napjainkig túlélte további népcsoportra is dezintegrálódhatott. Décsy közlését (1990) figyelembe véve még azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy ezeknek az ősi finn közösségből kiszakadt kis csoportoknak a száma eredetileg jóval nagyobb lehetett, de a holocén folyamán Észak-Európában a szélrózsa minden irányában szétszóródhattak és a hosszú évezredek során, más népekhez asszimilálódhattak (törökösödtek, tatárosodtak, litvanizálódtak, szláv nyelveket vettek át stb.). Az ősi finn nép (és vele együtt a felső paleolitikum észak-európai ugor nagyvadász közössége) pleisztocénvégi tragédiájának nyomai tárulnak így elénk. Mindezt (a történelmi mozgásában hosszú korszakokon át lelassult északi régiókban) e kis népek utolsó maradványainak létükért, nyelvükért és kultúrájukért folytatott küzdelmei és lassú elmúlásuk történései napjainkban is híven szemléltetik. Tény azonban, hogy az Ázsiába áttelepült ugorok sem kerülhették el sorsukat.

Décsy szerint (1990) az eredetileg finn-ugor etnikai csoportok közül a kammassz, a koibal, a karagas, a taigi, a khakas, a motor és a tuva eltörökösödtek. A merja, a muroma, a meschchera, a valdai-finnek, a Ryazan-Pskov és a vot eloroszosodtak, a livonian litvánosodott stb.

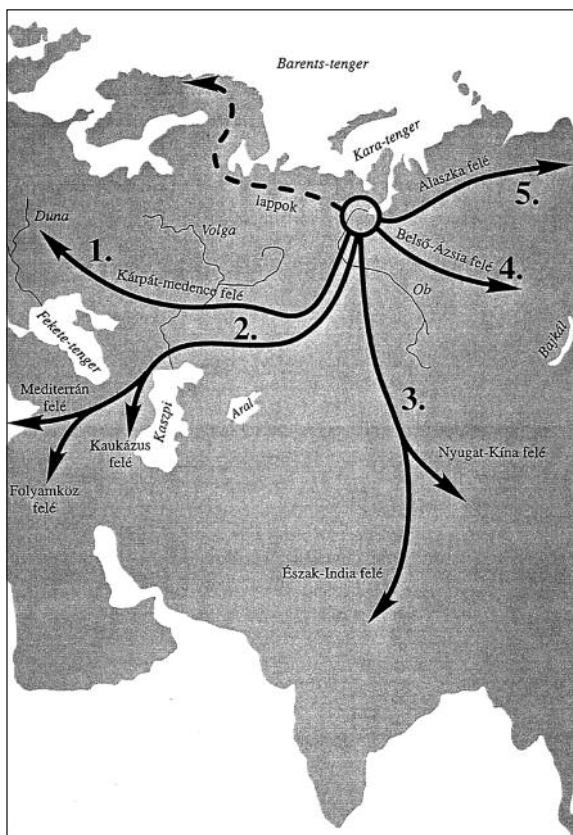
Összefoglalás

A legfőbb zsákmányállat, a mamut, európai kipusztulásának hatására 12500 – 11800 évvel ezelőtt az ugorok vadászársadalmának teljes népessége az Északi-Urál hágóin át elhagyta Észak-Európát és az Ob-torkolatvidékére (Északnyugat-Szibéria) költözött. Jelentős méretű népvándorlás lehetett ez, mégpedig a felső őskőkor viszonylatában az európai ember negyedik tömeges megmozdulása. Ez esetben azonban, az előző hárommal ellentétesen, északon ment végbe és a kontinensről kifelé. A finnek viszont maradéktalanul visszamaradtak Észak-Európában és két nagy népcsoporton (finnek és észtek) kívül számos kisebb néptörödékre estek szét. Ezek egy része még ma is létezik, de nehezen felmérhető, hogy közülük hány szlavizálódott, törökösödött, litvanizálódott, tatarizálódott stb. és végleg eltűnt.

VI. A magyar etnikum kiszakadása a széteső ugor vadásztársadalomból és visszatérése Európába

Mint hogy a nagyemlősök pusztulása a pleisztocén végén világjelenséggé vált és e folyamat Észak-Ázsia térségeit is elérte, az ugor vadászok számára már az új, északnyugat-szibériai szálláshelyük is tarthatatlanná vált. Ezzel megkezdődött az egykori európai nagy ugor vadászközösség végleges felbomlása és szétesése (lásd a 2. ábrát is). Természetesen mindez nemcsak hosszú évszázadokat, de évezrednyi időtartamot is igénybe vett, mialatt az ugorok és az Ob-torkolatvidék őslakossága között bonyolult kapcsolatrendszer alakulhatott ki. Az erő- és kultúrfölényben lehetett ugorokhoz és az azokat Szibériába kísért finnekhez (a lappok őseihez) az őslakosok, legalábbis részben, nyelvi adaptációval és vérségi keveredéssel alkalmazkodtak. A szamoyedek a finnek nyelvét, a vogulok és az osztyákok az ugorok nyelvét vették át és megindult az európai-szibírid rasszképződés is.

A szibériai ugor társadalomból feltehetően elsőnek (11 800 – 11 500 évvel ezelőtt) egy nagyon mobilis és a korábbi zsákmányállataikhoz, így a mamutokhoz fokozottan ragaszkodó, konzervatívabb vezetés alatt álló nagy, akár több százezres létszámúra becsülhető ugor frakció vált ki és valószínűsíthetően évszázados időtartamú, sok ezer kilométeren át tartott vándorút után, Szibérián és a Beringen át Alaszkába, majd a mai Brit Columbia területére jutott (lásd alant).

2. ábra.

Az ugorok szóródásának valószínűsített főbb útvonalai (1-5 folytonosan kihúzott nyilak) Ázsiában, részben Európa és Amerika felé is, az ugor vadásztársadalom szétesése után. Kiindulás az Ob-folyó torkolatvidékétől, időben a pleisztocén/holocén kor átmeneti határán, midőn a nagyemlősök, így a mamutok kiterjedt pusztulását kiváltott európai járványok később Észak-Nyugat-Szibériára is kiterjedtek. A szóródás feltételezett útvonalhálózata a régészeti-történeti kutatások közötti eredményei alapján készült. A közzétett adatok arra utalnak, hogy az ugor (uráli-) nyelv és kultúra elemei számos ázsiai, amerikai, közel-keleti és mediterrán (a magyarsággal többé-kevésbé rokonná nyilvánított) nép nyelvi-néprajzi, kulturális hagyatékában egyaránt fellelhetők. E sorok szerzőjének véleménye azonban a genetikai rokonságot is feltételező és a magyarság ősei egykori vándorlási útvonalainak kijelölésével is foglalkozó kutatók többségétől, bizonyos tekintetben, alapvetően eltér. Amíg ugyanis azok a magyar népet, őshazájával együtt, hol Észak-Indiából, vagy a Folyamközből, Belső Ázsiából, Nyugat-Kínából, a Turáni-Alföldről, Egyiptomból, a Kaukázusból, hol a Mediterrán-régióból származtatják, addig sokkal inkább valószínűsíthető, hogy ezek a (részben már ki is halt) „rokon-népek” a jelen vagy utolsó települési pozíciójukkal együtt, inkább az ugorok térben és időben egykoron végbement szóródásának végeredményére utalnak, semminthogy a ma-

gyarság eredetének kiinduló proto-népességét és őshazáit képviselnék. Röviden fogalmazva, a magyarok ősei pl. soha nem voltak jelen és nem is jöttek el Észak-Indiából vagy éppen a Folyamközből. Ellenkezőleg, az ugorok szétesett népének egy valamelyik töredéke, ugyanis mint a magyarok rokona, valamikor ott fejezte be hosszú vándorútját és mindig is ott maradt (vagy éppen ott tűnt el a történelem színpadáról, pl. beolvadva egy, a holocén folyamán szerveződő új népbe, gazdagítva annak nyelvi, kulturális hagyatékát és génkészletét is).

Ezen az ábrán: 1. = A magyarok útja a Kárpát-medence felé. 2. = Ugor népcsoportok vándorlásának elágazó útvonalai a Kaukázus, a Turáni-alföld, a Folyamköz és a Mediterraneum irányába. Számítatlan megoldatlan probléma mered itt elénk. Pl. a sumér és szkíta rokonság, továbbá a kaukázusi magyarok kérdése. Az etruszkok eredetének újabban az ugorokkal vonatkozásba hozott problémaköre stb. 3. = Ugor népcsoportok vándorlása Nyugat-Kína és Észak-India felé. Mindkét lehetőséggel kiterjedt irodalom foglalkozik. 4. = Az ugorok („fehérhunok” ?) útja Belső-Ázsiába. Felülvizsgálatot igényel az Akadémia egyes tagjai által teljesen elvetett hunmagyar rokonság kérdése. 5. = Az ugor mamutvadászok egy feltehetően igen népes csoportja, amely szárazföldi úton jutott Kelet-Szibérián át Alaszkába és a mai Brit-Kolumbia területén foglalt első amerikai hídfőállást. 6. = Szaggatott vonallal jelölt nyíl, amely az Európába (Skandináviába) visszatérő lappok feltételezett vándorútjára utal. Lásd még fentebb az I/4. alfejezetet is.

Az Ob torkolatvidékéről, egyidejűleg, az ugorok kisebb-nagyobb csoportjai Ázsia hatalmas régiójának szinte minden irányában szóródtak és beépítették az ugor kultúrát, technológiát és génállományt több későbbi történelem-formáló nép (hunok, szkíták, sumérok stb.) kulturális hagyatékába és biológiai létezésébe (lásd ugyancsak alant). Valószínűsíthető, hogy e népeket „történelmi”-vé éppen az ugor nép kulturális hozzájárulása segíthette.

Végül (9-8000 éve) az északnyugat-szibériai ugor közösség egy további nagy, ugyancsak százezresre becsülhető, az európai eredetet és az *európai népközösséghez tartozás tudatát* is jobban szem előtt tartó vezetés alatt álló frakciója – vadászati ambícióit még fenntartva – csak a Tobol és az Irtis folyó közeli erdősegei felé vette az útját. Az Ob torkolatvidékén pedig, továbbra is, mind a mai napig, ragaszkodva őseik földjéhez, már csak a nyelvükben és fizikai antropológiájukban megváltozott paleoszibériai őslakosok, a szamoyedek, a vogulok és osztyákok maradtak vissza.

A Tobol és az Irtis folyó árterületei a vadászat számára már ugyancsak nem lehettek a régiek, bár az ide települt ugorok még az i.e. 4. évezredben is itt tartózkodhattak. A bronz és a korai vaskor idejére azonban e népcsoportot Prokofyeva és munkatársai (1992), az ásatási leletek alapján, a nyugat-szibériai erdős szteppék lótenyésztő nomádjaiként, mint *a magyarok őseit jelölték meg*. Ezek szerint az egykori nagyemlős (mamut-) vadászok utódai *magyallattartó nomádokká lettek*.

Ezzel eljutottunk a Magyar (1996) szerinti „hivatalos magyar őstörténet észak-nyugat szibériai őshazájához”, ahonnan őseink előbb az Urál keleti oldalán dél felé vándoroltak, ahol részeseivé váltak az ún. andronovói kultúrának, majd bizonytalanul és nehezen meghatározható időben, valahol a mai Tscheljabinszk és Ufa között, átlépve a Középső-Urál-hegység hágóit, a mai Baskíria földjére települtek. Innen („Magna Hungaria”) már az intenzívebb magyar őstörténeti kutatások eredményei szerint, több átmeneti szállásterületen át (Levédia, Etelköz), nagyon különböző népekkel érintkezve, a vezetésnek bizonyosan elismerésre érdemes diplomáciai közreműködésével, ellenségeskedve, szövetkezve és társulásokat bontva, mint Árpád népe, 1100 éve elérte a Kárpát-medencét.

A magyarság őseinek a honfoglalást közvetlenül megelőző és sokat tanulmányozott időszakával itt nem szándékozunk foglalkozni. Van azonban néhány olyan, megítélésünk szerint kiemelkedően fontos szempont, amelyek képesek a magyar nép eredetét új megvilágításba helyezni, mégpedig abban az esetben, ha összehasonlítjuk az európai népközösségre vonatkozó legújabb genetikai kutatások eredményeit (Semino és munkatársai, 2000) a magyar honfoglalók fizikai antropológiai összetételével foglalkozó hazai kutatások adataival.

A felső őskőkor elején (40-35000 éve) a Kelet-Európát benépesített uráli vadász cromagnoidok közül az ugorok népe önálló etnikummá az északi Volga- és a Káma-folyó régiójában differenciálódott. Ez a terület egyidejűleg a Kelet-Európában végbement széleskörű biológiai rasszképződés színterének is integráns része volt. A Fekete-tengertől az Északi-Sarkkörig húzódó hatalmas területen legalább 25-30000 éven át tarthatott a kelet-balti (kelet-európai) rassz biológiai evolúciója. Antropológiailag a modern embernek (*Homo sapiens sapiens*) ez a típusa a pleisztocén/holocén klimaváltásának idejére és ezt követően, így a mezo- és a neolitikumra is, már stabilizálódhatott. Ez a folyamat, e rasszra jellemző morfológiai (és kevésbé áttekinthető fiziológiai) bélyegek, továbbá sajátos populáció-dinamika állandósulásával, valamint, legalábbis az egyes nagyobb (már akár „törzsi” szintű) közösségeken (mint pl. az ugorok stb.) belül, bizonyos fokú, ugyancsak populációs szintű genetikai homogenizációval is együtt járhatott.

A kelet-balti rasszképződés hosszú korszaka elválaszthatatlanul összefonódhatott az uráli népek ősi, egyesek szerint még afrikai eredetű, proto-uráli indíttatású verbális információ-rendszereinek lassú tökéletesedésével. Jelenleg még nincs elképzelésünk a holocén folyamán szláv nyelvre váltott jégkorszaki uráli társadalmak előző (uráli) nyelvi evolúciójáról. Ami a magyarság történelmi-biológiai elődjének tekinthető ugorokat ill. ezek nyelvének fejlődését illeti, ez esetben is érvényesnek tekinthetjük Cser Ferenc (2003) megállapítását, miszerint valamely magas színvonalú verbális jelzőrendszer kifejlesztése csakis hosszú időn át letelepedett életmódot folytató nép (ill. „műveltség”) velejárója lehet. Az ugor társadalom ugyanis, mint egyre kevésbé nyílt, de mindinkább zártabb génforgalmazásúvá váló (fenn északon elszigetelődő) biológiai populáció, északkelet-európai szálláshelyén, a becslések szerint közel 30000 éven át létezhetett és genetikailag homogenizálódhatott. Az viszont igaz, hogy e népre, mint térben igencsak mobilis jégkori nagyemlős- vadász társadalomra, nem annyira a szó szoros értelmében vett „letelepedett életmód”, mint inkább a meghatározott geográfiai régióhoz, mint stabil vadászterülethez kötődő (és ily módon mozgási lehetőségeiben azért mégiscsak körülhatárolt) életvitel volt a jellemző. Mindez a nyelvi evolúcióhoz egyrésztől elegendő időt (több tízezer esztendő) biztosíthatott. Másrésztől, a veszélyes, csak kollektíven megvalósítható nagyvad- (így mamut-) vadászathoz elengedhetetlenül szükséges szoros és koordinált együttműködés követelményeként, egyre csiszoltabb információcsere gyakorlatát is jelenthette. Következésképpen, az ugor, majd ennek közvetlen származéka, a magyar nyelv, mint fejlett mellérendelő értelmű ragozó nyelv épülhetett ki ill. stabilizálódhatott.

A kelet-balti rassz fontos népalkotó eleme lehetett az Urálon át több mint 10 000 éve Északnyugat-Szibériába kivándorolt ugor népnek. Ma is meghatározó populációs komponense a szlávok azon népcsoportjainak, amelyek Európában az őskőkor túlélőiként maradtak fenn. Így a fehér oroszoknak, a Novgorod környékieknek, a Lengyelország észak-keleti vidékein élőknek stb., továbbá a finneknek, keleti poroszoknak, észteknek, letteknek, valamint egyes jelenkori északnyugat-szibériai népeknek is. Ami a keletbalti rassz viszonylag magas (>10 %) számarányát a horvát, a szlovén és a szlovák népességben illeti, ez a tény valószínűsíthetően inkább e népek észak-keleti eredetével és a történelmük során végrehajtott egyirányú észak-déli szálláshely változtatásával hozható összefüggésbe. Tény viszont és egyáltalán nem véletlen, hogy az 1100 éve végbement honfoglalás idején Árpád magyarjai között a domináns rassz-típus (>26 %) éppen a kelet-balti + cromagnoid volt (lásd Kiszely, 1979)! Ezenkívül a bevándorló honfoglalók között az európai nagy rasszhoz tartozó egyéb más típusok (dinári, alpi, nordikus, mediterrán stb.) is mintegy 42 %-ban szerepeltek, nem számítva a hasonló, de átmeneti, vagy nem tipizálhatók kb. 12 % feletti számarányát. A törökös elemeknek (pl. turáni stb.) és más, nem az európai nagy rassz képviselőinek a jelenkori magyar népességben észlelhető viszonylag magas százalékos részvétele kisérszben a honfoglalás előtt a magyarokhoz csatlakozott (pl. kazár-besenyő) népeknek (törzstörödékeknek), továbbá a honfoglalás idején itt talált és részben beolvadt avaroknak, leginkább azonban a honfoglalást követő besenyő, kún, jász stb. bevándorlásnak tulajdonítható. Ezekkel a hozzánk csatlakozott és mára velünk már eggyé vált népekkel fizikailag és szellemileg is megerősödve volt csak képes a magyarság magát a Kárpát-medencében több mint ezer éven át fenntartani.

Mindez határozottan arra utal, hogy az eredendően Északnyugat-Szibéria (az Ob-folyó torkolatvidéke) felől kiindult és a Kárpát-medencében véget ért *magyar népvándorlás résztvevői abszolút többségben az európai nagy rassz képviselői voltak*. Közöttük pedig a kelet-európaiak, a kelet-balti rassz-típus alakjai domináltak. Az ősgorogoknak a leszármazottai voltak ezek, akik antropológiailag természetesen maguk sem voltak homogének. A jégkori glaciálisok és interglaciálisok kiváltotta észak-déli ingázások során az európai nagy rassz minden más típusából olvasztottak magukba. A legfontosabb megállapítás, amit a magyar honfoglalókra vonatkozó fizikai antropológiai adatok és a modern európai genetikai vizsgálati eredmények szinkronba állítása alapján levonhatunk az, hogy *a Szibériából Európába tartott és végül Árpád vezetésével a Kárpát-medencébe érkezett honfoglalókkal őseik földjére évezredek után az európai jégkorszak keleteurópai emberei tértek vissza*.

Mindezzel összhangban, nem egy kutatóval szemben, azt kell állítanunk, hogy a honfoglalók embertanilag meglehetősen egységesek voltak. Igaz, ez az egységesség a szorosabb értelemben vett európai nagy rassz abszolút dominanciájának tágabb viszonylatában nyilvánult meg. Ezt a nézetet a *honfoglaláskor emlékműve* is megerősíti, ami Fodor szerint (2003) igencsak egységes és egyáltalán nem mutat eltérő népességű közösségekre utaló tagolódást. Végül soron tehát az összképet így is leírhatjuk: *A honfoglaló magyarok esetében, Ázsiának Európa menti szegélyéről ill. a két kontinens között hosszan elnyúló keskeny és a térképészek révén földrészeket elválasztó határrá deklarált Urál-hegység közvetlen túloldaláról, messze túlnyomó többségében kelet európai (az Urál nyugati, vagyis innenső oldaláról származó!) emberek tértek vissza!* Ezen abszolút reális megfogalmazással élve, a szavakhoz kötődő fogalmak kolosszális jelentőségét kell elismernünk. Amennyiben a határhegy túloldala helyett (az egész) Ázsiát jelöljük meg, úgy az emberek fejében teljesen más, alapján véve hibás (sőt zűrzavaros) gondolképzés folyamatait indíthatjuk el. Egy magas társadalmi rangot viselt történész-írónk néhány éve a rádióban így nyilatkozott: „Megállapításom szerint a magyar nép soraiban észlelt nagyfokú öngyilkossági hajlam arra vezethető vissza, hogy ez a messze Ázsiából ide, a teljesen idegen Európába szakadt nép itt elhagyatottnak érzi magát“! Amennyiben azt a nézetet fogadnánk el, hogy a honfoglaló magyarság „törölmetszett“ ázsiai nép volt, úgy összetételében az európai nagy rassz abszolút dominanciája és a nagyon különböző lokális európai rasszképződési folyamatok végkifejletét jelentő típusok közönséges kimutathatósága (amit a leletek alapján félreérthetetlenül állapíthattak meg) egyszerűen megmagyarázhatatlan volna!

A magyar nép eredete tényeknek megfelelő feltárásának fontosságát és a rendelkezésünkre álló leletanyagok félreértést nem okozó bemutatását ill. magyarázatát nem hangsúlyozhatjuk eléggé. Nem adhatunk még mi is lovat azon, a népünkkel szemben ellenséges nacionalisták alá, akik még a jelen körülmények között is, így pl. az internet felhasználásával és az ellenszenvkeltés célzatával folyamatosan kirekesztő módon nyilatkoznak rólunk. Azt állítják, hogy az európai népek sok tízezer éves sorsközösségében betolakodók vagyunk és, hogy nyelvünkkel kontinensünk indoeurópai egységét megtörő, nemkívánatos, eloszlatni nem hajlandó, az önazonosságához ragaszkodó idegenek és ezért földrajzi elterjedésünkben a további redukálásra megérett „szigetet“ alkotunk. *A magyarok őstörténete kutatása legújabb eredményeinek még a jelen, az új egységesülő (de máris érdeklődőkre tagolódni látszó) Európa korszakában is, mind politikai, mind nemzetstratégiai szinten egyaránt nagyon komoly figyelmet érdemlő és le nem becsülhető szerepével számolhatunk*. A magyar őstörténet, így népünk hosszúlejárta életpályája csakúgy, mint az évezredek át számos hullámvölgygyel jellemezhetően növekedett és napjainkban

már ismét félelmet keltően visszafejlődni látszó életfája messze elágazó gyökereinek megismerése elengedhetetlen létalapja a magyar nemzeti tudat, önismeret és önbecsülés kibontakozásának ill. fenntartásának.

Összefoglalás

Az Ob-folyó torkolatvidékénél (Északnyugat-Szibéria) 10 – 12 ezer évvel ezelőtt szétesett ugor vadásztársadalom néptöredékei közül egy nagyobb, becsülhetően a százezres létszámot meghaladó frakció – az önállósodó magyarság ősei – amely lényegesen sohasem távolódott el az Urál-hegység keleti oldalától és az európai népközösséggel mindig is kapcsolatot tarthatott, végül is, néhány ezer év után a Középső Urál hágóin át visszatért Európába. Velük őseik földjére az európai jégkorszak kelet-európai embere tért vissza. Ma Európában, az egykoron e kontinensen mintegy 30 000 éven át élt ugor nép egyetlen történelmi-biológiai utódja a magyarság.

VII. Az ugorok transz-szibériai vándorútja az Ob torkolatvidékétől Alaszkáig, továbbá szóródásuk Brit-Columbia és Yukatan között

Amerika benépesülése csak az utolsó 20-30 ezer évben mehetett végbe (Baker, 1997). A bevándorlók valószínűsíthetően nagyon különböző kontinensekről származhattak (Bonnichsen et Turnmire, 1999). Feltételezik, hogy pl. Mexico területére telepések Kelet-Ázsiából vízi úton is érkezhettek, továbbá hogy Dél-Amerikában már igen korán az ausztráliai ember is megjelenhetett (James Dixon, 2002, cit. Szabó, 2004). Több szakember szerint Észak-Amerikában Szibérián át Európából érkezett kaukázusi emberek is új hazára találtak. A leginkább kézenfekvőnek látszik feltételezni, hogy az európai ember útja Skandinávia felől, Izlandon és Grönlandon át, Kanada keleti partvidéke irányában (transz-atlanti) vízi utakon haladhatott. Ezek szerint az első európaiak Amerikában vikingek lehettek. Úgy tűnik, hogy az ilyen telepéseknek mára már nyoma veszett. A transz-atlanti behatolásnak azonban sokkal korábbi lehetőségei is felmerültek. Covey (2002) a solutrean időkre (Würm III eljegesedés) visszavezethető kapcsolatokkal foglalkozva Paula Baker Sten-re (Atlantic Mine, Mich.) hivatkozik. Nevezett szerint a solutrean folyamán Európa és Amerika között valamiféle Atlanti-óceánon áti összeköttetés létezhetett. Erre utalhat a pleisztocén időszak és Európából importált pre-indo-európai beszéd beépülése, majd fennmaradása az algonkin „cree” legkorábbi dialektusaiban. Utóbbiak közös eredetűek azzal a régi nyugat-európai euskerával, mely ennek egykori modern baszk nyelvvé történt indoeuropaizációját még megelőzhette. A „cree”, mielőtt elterjedt volna Manitobán és Saskatchewanon át Albertáig, előbb a Hudson-öböl környékén és ennek déli régiójában, a James-öböl vidékén jelent meg. E nyelvet Amerikában elsődlegesen beszélők az eljegesedés ideje alatt a sarki régiót még nem népesítették be. Ez időben táborhelyeik még a kedvezőbb és keletibb (atlantibb) Pennsylvania, Virginia, a Carolinák vagy éppen Mexico területére eső folyóvölgyekben lehettek.

Az ugorok nyelvének megjelenése Észak-Amerikában. Amerika benépesülésében Szibéria, ill. Északkelet-Ázsia népei nagy valószínűséggel döntő szerepet játszhattak. Ezek a Bering szoroson át jutottak Alaszka, majd a mai Brit-Columbia területére, ahonnan dél- ill. délkelet felé, minden irányban szétszóródhattak. A legtöbb vélemény megegyezik abban, hogy az európai ember is Beringián át érkezhett Észak-Amerika területére.

Sadovszky (1996), aki a szibériai őslakosok és az amerikai indiánok nyelvei között sokoldalú összehasonlító vizsgálatokat végzett, lényegében nem az európaiak bevándorlásának lehetőségeit kutatta. Figyelme sokkal inkább az indián nyelvek ázsiai eredetére terjedt ki. Azok számára azonban, akik az ugorok származásával és nyelvi, esetleg vérségi kapcsolataival foglalkoznak, a Sadovszky igen alapos és kiterjedt nyelvészeti kutatómunkáján alapuló eredmények a korai európai-amerikai kapcsolatok felé is kínálkozó megközelíthetőséget jelentenek. Közép-Kalifornia penut indiánjainak (wintuk, maiduk, yokutsuk, miwokok és costanook) nyelve Sadovszky (1996) nyelvtani-, fonológiai-, szókincs, szöveganalitikai stb. vizsgálatai alapján az obi-ugorokéval a legszorosabb rokonságot mutatja. Következésképpen rokona a magyar (és kevésbé a finn) nyelvnek is. Lényegében ezt demonstrálja Sadovszkynak az MTA révén Budapesten kiadott és életművét képező jelentős tanulmánya. Szerinte a penut nyelvek igen erős samoyed, különösen yurak, yenissey és yukagir hatást is elárulnak. Azok a hangzási törvények, amelyek az ugor nyelveket szabályozzák, igen nagy mértékben érvényesek a kaliforniai penut nyelvekre is. A megjelenésükben ma erősen mongoloid „kaliforniai ugorok” (hangsúlyozzuk, hogy Sadovszky szerint) az Ob-folyó torkolatvidékéről Amerikába egykoron bevándorolt Ob-vidéki ugoroktól származnak. Antropológiailag az obi-ugorok (vogulok és osztyákok vagy ostyákok) maguk europo-szibiridek, vagyis olyan népek, amelyeknél az europoid és mongoloid bélyegek ötvözve fordulnak elő. A penut indiánok és az obi-ugorok közös eredetét Sadovszky nemcsak nyelvi, de néprajzi, hitvilági stb. adatokkal is bizonyította.

A penut (penutian) nyelvek azonban Amerikában nemcsak Kalifornia és a közeli Oregon területeire szorítkoznak, hanem szélesebb elterjedésűek. Madsen (2000), aki az indián nyelvek Sapir (1929) szerinti rendszerezését

tovább fejlesztette, figyelembe véve Voegelin (1966) javaslatait, Campbell és Mithun (1979) nyelvcsalád beosztását (e szerzők Madsen, 2000 – után) és Greenbergnek kontinensre kiterjedő nyelvi evolúciós elméletét is, klasszifikációjában a „IV. Penutian indián nyelvek”-et az alantiek szerint taglalta: „A. Californian Penutian: 1, Miwok-Costanoan. 2, Yokuts. 3, Maidu. 4, Wintun. B. Oregon Penutian. 1, Takelma. 2, Coast Oregon Penutian: a, Coos. b, Siuslaw. c, Yakonan. 3, Kalapuya. C. Chinook. D, Tsimshian. E. Plateau Penutian: 1, Sahaptin (Nez Perche). 2, Waiilatpuan (Molala-Cayuse). 3, Lutuami (Klamath-Modoc). F. Mexican Penutian (?): 1, Mayan: a, Maya. b, Mixe-Zoque (Mixeano). 2, Totonacan. 3. Tarasco”. Madsen e rendszerezésében a mexikói penutok kategóriája, bizonytalanságok miatt, megkérdőjelezve szerepel. Más modern amerikai szerzőknél a mayák, a totonakánok és taraskók nyelve penut jellegének problematikája nem szerepel (lásd még a 3. ábrát is).

Az ugorok vándorútja az Ob-folyó torkolatától Amerikába Sadvoszky szerint. Sadvoszky, aki különben nyelvész, önálló elméletet dolgozott ki annak magyarázatára, hogy az obi-ugorok nyelvükkel miként kerülhettek Kaliforniába. Az általa feltételezett vándorút vázlatát még könyvének borítólapján is feltüntette. Lényege, hogy az obi-ugorok, akik a nyugat-szibériai folyókon, könnyű vízi járgányaikon kiválóan közlekedtek (ez a megállapítás még Décsytől származhatott, 1990), mintegy 3 000 éve az Északi Jeges-tengeren, a Bering szoroson és a Csendes-óceánon át, több mint 10 000 km-t vízi úton megtéve, a kaliforniai (San-Francisco melletti) Bodega-öbölben szálltak partra és annak körzetében települtek le. Ez a megállapítás egy, a geográfiában járatos ember számára igencsak meghökkentőnek tűnhet. Az obi-ugorok ma nagyon szerény körülmények között élő, technikailag igencsak elmaradott népek, akik évezredekkel ezelőtt még inkább azok lehettek. Nehéz elképzelni, hogy információkkal rendelkeztek Kalifornia létezéséről, csodálatos előnyeiről és hogy primitív járműveiken, a veszedelmes Jeges-tengeren és a Bering-szoroson át, amely még Bering kapitánynak is az életébe került, a célig igencsak jelentős létszámban juthattak el. Ezt az elképzelést az amerikaiak sem képesek elhinni. Henderson (1995) pl. ezt írja: „...1984-ben Prof. Sadvoszky (California Sta. Univ., Fullerton, USA) nyelvi alapon azt állította, hogy a ‘Coast-Miwok’-nép mai szálláshelyére Északnyugat-Szibériából, 3000 éve, 30 évig tartó vándorlás után érkezett. Szerinte két szibériai ugor törzs (vogul és osztyák) és 19 kaliforniai indián törzs nyelvének hasonlósága 80 %-os. Ha a helyi miwokok még tradicionális nyelvüket beszélnék, úgy az obi-ugorokat megértenék. Sadvoszky megállapításait egyes miwok-szakértők szépségszissel fogadják“... Függetlenül attól, hogy a penut nyelveket beszélő indiánok ősei – Sadvoszky szerint – honnan, mikor és milyen módon jöttek Amerikába, a penut (ugor-) nyelvet hordozó nép első partraszállásának helyét nagyon vitatható lenne éppen Kaliforniában kijelölni. Sokkal inkább feltételezhető, hogy Szibéria felől jövet északabbra, Alaszkában szálltak partra, majd onnan évszázadok és évezredek alatt lassan ereszkedhettek a lehetőségek szerint a kedvezőbb éghajlati viszonyokkal jellemezhető Oregon és Kalifornia irányába (Szabó, 2001).

Nem sok fantázia szükséges ennek feltételezésére, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az indiánok törzsei, más népekhez hasonlóan, mindig is változtatták helyüket és hosszú történelmük során geográfiai megoszlásuk térképe a többi kontinens népeiéhez hasonlóan folyamatosan módosult. Erre számtalan példát hozhatnánk fel. Álljon itt csupán egyetlen a sok közül. Macnaughtan (1999, 2001) szerint a penutian és a hokan nyelvek Nyugat Oregonban a legrégebbi nyelvi rétegeket képezik és történetük talán 10000 évre is visszanyúlhat. Az azonban bizonyos, hogy az utolsó 2-3 ezer évben ezt a régiót a népek új infúziója érte. Így többek között Észak-Kanada felől athapaszkán vándorok érkeztek, mégpedig olyan nyelvvel, amely sem a penutinak, sem a hokannak egyáltalán nem rokona. Az athapaszkanok a völgyekben és a parti régiókban a penut nyelvet beszélők közé elegyedtek. Az kétségtelen tény, hogy a natív amerikaiak Nyugat Oregonban mindig is rendkívüli nyelvi diverzitás közepette éltek. Hasonlót a Föld kevés más részén tapasztalhatunk. Így talán Új Guineában, a Kaukázus-hegységben, vagy Észak Kaliforniában. Nyugat Oregon hegyi körzetében az indiánok 17 nyelvet beszéltek és ezek némelyike annyira különbözött a többitől, mint pl. az angol nyelv a japántól. E szövegből megfigyelhetjük, hogy Macnaughtannak a véleménye szerint a penut nyelv gyökerei Észak Amerikában tízezer évre is visszanyúlhatnak. Következésképpen, nemcsak az ugorok transzkontinentális vándorlásának módjával, hanem a penut nyelvek amerikai történetével kapcsolatban is problémák merülnek fel.

Mielőtt tehát az egykor lezajlott történések újravázolásával kísérleteznénk, szükséges lenne még további, a modern, elsősorban is amerikai és orosz irodalomból átvett és szorosan ide vonatkoztatható (*-gal megjelölt) adatokat felsorakoztatnunk. Erre teszünk alant kísérletet.

1*. *Nyugat Oregon nyelvei.* Számunkra ez mindenképpen fontos kérdés, minthogy egyesek szerint Oregon, fenn északon, a Csendes-óceán parti régiójában, a penut nyelvek észak-amerikai elterjedésének egykori kiindulópontja lehetett. Macnaughtan szerint (1999) Nyugat Oregonban a nyelvi dialektusok finom átmenettel faluról falura változnak. Ilyen átmeneti sorozatokat lehet pl. megállapítani a Columbia-folyó alsó folyása mentén. Sok falu két- vagy háromnyelvű és összekötő nyelveket is használnak. A négy legnagyobb nyelvi család ezen

a területen az athapaskan, az Oregon-penutian, a salishan és a hokán. A penut nyelvet Central Oregonban, a Columbia folyó alsó folyása mentén, a vizesések környékén, a Willamette- és a Rogue-völgyben beszélik. Nyugat Oregonban a penut és a hokán nyelv a legősibb, ott talán mindkettő akár 10 000 éves is lehet.

Nyugat Oregon mai nyelveit Macnaughtan (1999, 2001) az alantiak szerint csoportosítja: „*Athapaskan*: Lower Columbia Athapaskan, Umpqua, Coquille-Tututni, Galice-Applegate, Chetco-Tolowa. *Salishan*: Tillamook. *Penutian*: Chinookan, Alsean, Siuslawan, Coosan, Molalan, Northern Kalapuyan, Yoncalla, Takelma. *Hokan*: Oregon Shasta.

2*. *A Kennewick(-i)-ember* (Taylor, Kirner, Southon, Chatters, 1998; Slayman, 1997; Lee, 2001; Anonym in „Geo-Epoche“, 2000; Cabrera, 2000; Bower, 1999; Gugliotta, 1999): Igen jó állapotban előkerült, mintegy 9000 évesre becsült férfi csontváz. A radiokarbon meghatározások szerint kora 9 320 és 9 510 év közé tehető. 1,75 m magas volt, 45-50 éves lehetett. Halálozásának évét – igazságügyi szakértők – i.e. 7460-ra becsülték. 1996. júliusában találták a Wallula-tó felszíne alatt Kennewickben. E tó valójában a Columbia-folyó McNary-gáttal feldúzzasztott szakasza Washington államban. A csontváz feletti rendelkezés jogáért pereskedés folyik az indiánok, a helyi hatóságok és az Amerikai Hadsereg illetékesei között, ami gátolja tüzetesebb vizsgálatát. Különlegessége, hogy koponyája kaukázoid típusú, ami európai eredetre utal. A koponya hosszúkas, keskeny, orra előreugró, kevésbé kifejezett pofacsontok, előreugró áll és szögletes állkapocs. Ilyen bélyegek alapján egyesek „proto-kaukázoidnak“ vagy „proto-mongoloidnak“ jellemzik. Vannak, akik polinéziai vagy délkelet-ázsiai eredetért kardoskodnak. A fej rekonstrukcióját elkészítették. Egyébként nem az egyetlen amerikában talált 6-8 ezer évnél idősebb kaukázoid csontváz. A Kennewick-ember származása körül hatalmas vita bontakozott ki és e tárgyban szimpóziumokat is rendeznek. Általában Szibériából érkezett bevándorlónak tartják. Jelenleg a „Seattle’s Burke Museum“-ban őrzik. Az a vélemény, hogy testét valamikor szabályosan eltemethették. A tetemet vörös festékkel festhették meg, ami a lágy részek bomlása után a csontokat is elszínezte. Ezt egyesek vitatják. Talán nem felesleges itt megemlíteni, hogy vörös festékkel a sungiri ember (lásd ott) sírkamrájának a padlózatát festették meg. A Kennewick-i ember életében sokat szenvedhetett, minthogy a medencecsontjába befürödve kő nyílhegyet találtak.

3*. *Hunn (Eugene, S.; 2000) penut nyelv- és történelem kutató szakember állás-foglalása*: Hunn a Kolumbia-plató területén és a közép-kolumbiai indiánokkal kapcsolatban beható etnográfiai, történelmi, ökológiai és nyelvi tanulmányokat folytatott és eredményeiről, munkatársaival, 25 éven át autentikus folyóiratokban számos tanulmányt tett közzé. Megkísérelte, hogy a Kennewick-ember kulturális hovatartozását a korabeli natív amerikai népek között megállapítsa. Bizonyítékok alapján igazolhatta, hogy Észak-Amerika e régiójában a sahaptin nyelvet (lásd fentebb) ill. annak „genetikai“ elődjét 2-5000 éve beszélik. Abból a relációból viszont, ami a penutian és a sahaptin között fennáll, arra is következtetett, hogy a plató területén a proto-penutiánt is beszélhették, ami legalább 8000 évre, vagy még többre nyúlhat vissza. Mivel azonban a proto-penutián nyelv rekonstrukcióját még nem oldották meg, azt sem lehet megállapítani, hogy vajon a proto-penutián nyelvet beszélők mely területet foglalhatták el? Mindamellet – szerinte – a penutian nyelven belül végbement differenciálódás geográfiai mintázata arra enged következtetni, hogy a pacifikus északnyugat (ide értve a Columbia-Plateau-t is) a legvalószínűbb területe lehet a penutok legkezdetibb térbeli szóródásának. A *Kennewick-ember* is – Hunn szerint – több, mint valószínű, hogy *proto-penutián nyelven beszélt*. Hunn mindemellet fenntartotta azt a lehetőséget is, hogy az az embercsoport, amelyhez a Kennewick-ember tartozott, esetleg nem volt penutián és nyelvével együtt eltűnt, míg a penutok csak később érkeztek. Hunn szerint a jövőben még beható vizsgálatokra lesz szükség.

4*. *A lélekbarlang múmiája (Spirit cave man)*. A nyugati Nevada-sivatagban, Fallonhoz közel 1940-ben találták. Jelenleg a „Nevada State Museum“-ban nyert elhelyezést. Észak Amerika legidősebb konzerválódott humán tetemének tartják. Pontosabb vizsgálatok alapján 9400 C14-éves (ami megfelel 10630 évvel ezelőtti időnek). A múzeum munkatársai szerint férfi és kb. 45 éves korában fogtályog következtében halt meg. A nevadai Churchill kerület egyik barlangjából kitűnő állapotban került elő. A haj és a csontok radiokarbon tesztjei árulták el magas korát. Felfedezésekor szőrmetakarón feküdt, varrott bőr felsőruhát, lábán bőr mokasszint viselt. Teste alsó része szalmatakaróba volt göngyölve. Megmaradtak sötét hajfürtjei is, amelyek, ha fény érte őket, vörösesbarna árnyalatot nyertek. A barlangban még szövött és szőrme készítményeket is találtak. A textiliák készítésénél alkalmazott szövés stílusa, amit egyébként „*diamond-plaited matting*“-nak jelölnek, az észak-amerikai szövés-technológia legkorábbi állapotát tükrözi. A múmia koponyája nem hasonlít az indiánokéra. Kaukázoid jellegetek árul el. Egyesek morfológiájában kaukázoid és mongoloid bélyegek keveredését vélik felismerni és párhuzamba állítják a Kennewick-emberrel, aki szerintük ahhoz az embercsoporthoz tartozhatott, amely 9000 évvel ezelőtt Európából Észak-Amerikába vándorolt. Felmerült az is, hogy a lélekbarlang múmiája mediterrán típusú. Részletes vizsgálatát megnehezíti az indián jogvédőkkel folytatott és sok más leletre is kiterjedő, hivatalos útra terelt végnélküli vita.

5*. *A Clovis elmélet* (Hesman, 1999; Bonnicksen et Turnmire, 1999; Baker, 1997; Sandin, 1999). Sokáig úgy gondolták, hogy az első ember Amerikába a Bering szoroson át mintegy 11 500 évvel ezelőtt Ázsiából érkezett. Nagyvadakra, így pl. bölényekre vadászott és egész Amerikában elterjedt. Fő bizonyítékai ennek az elképzelésnek azok a kb. 11500 éves dárdahegyek voltak, amelyeket Észak-Amerikában számos helyen találtak. Ezt az elképzelést azért nevezték el „Clovis elméletnek“, mivel az első ilyen dárdahegyet 1932-ben az Új Mexikó-i Clovisban találták. Ez az elmélet azonban nem érvényes pl. Dél-Amerikára, ahol akár 20000 évre is visszavezethető humán leleteket tártak fel. Mindamellett a Clovis elmélet rendkívül széleskörű vitát váltott ki. Bonnicksen szerint (1999) a Clovis-féle kőfaragó technológia forradalmasította a préhisztórikus Észak-Amerika vadászatát és 12000 éve a kontinenst mintegy végigsöpörte. Egyesek ezt a nyugat-európai technológia megjelenésének tulajdonítják, amely transz-atlanti úton került volna Amerikába. Ugyanis az a szerszámkészlet, amit az egykori solutrean-kultúra művelői 18000 évvel ezelőtt a mai Francia-földön és Ibériában használtak, nagyon hasonlít a Clovis technológiájához. Mások ezt a transz-atlanti átkelést teljesen lehetetlennek tartják, állítván hogy abba még a Titanic is belebukott. Többek szerint valószínűbbnek látszik az Ázsián áti közvetítés. A partmenti hajózás lehetősége is felmerült, de arra semmiféle archeológiai bizonyíték nem áll rendelkezésünkre. Egyesek kelet-ázsiai kapcsolatokra (így a Japánban élő ainukra) gondolnak. Végül is a gyanú a Kennewick-i ember és a lélekbarlang múmiája ill. ezek egykori közösségei felé terelődött. A kérdés azonban a mai napig is nyitott.

6*. *A vadászok repített (vagy dobott), hegyezett kőeszközei (projectile points) Amerikában* (Baker, 1997; Bordes, 1968; Graham et al., 1998; Kent, 1976). Három ilyen fő típussal számolhatunk: a) Clovis-, b) Folsom- és c) Scottsbluff- kőhegyek (kőcsúcsok). Ezek mindegyike külön-külön meghatározott eszközgyártó tradícióhoz fűződött és Amerika őstörténetének más-más szakaszaiban voltak gyakoriak.

Legrégebbi a *Clovis-point*, amely hosszabb volt sok más vadászathoz használt kőhegynél és 12000–11000 évvel ezelőtt egész Észak-Amerikában elterjedt. A Folsom-point 11000–8000 éve volt gyakori. Ez némileg könnyebb volt és vele a vadászat hatékonyabbá vált. A Scottsbluff 8–5000 éve jelent meg és előállítására már finomabb technikát igényelt. A Clovis előfordulás mamutok, bölények és más nagy állatok csontmaradványaival társul. A keskenyebb és finomabb kivitelezésű Folsom-hegyek kő- és csontszerszámokkal együtt kerültek elő. Ezekkel a vadászat főleg egy már régen kihalt bölényre összpontosult, amelynek termete csaknem másfélszerese volt a mainak. Egyes archeológusok szerint i.e. 6000-ig Észak-Amerika számos területén hasonló vadász kultúrák nagy gyakorisággal terjedtek el. Jellemző volt ezekre a nagy gonddal előállított repített kőhegyek típusa. Ezt a kultúrát *Plano*-nak is nevezik. Ez később eltűnt vagy beolvadt az ún. archaikus kor kultúráiba. Baker úgy gondolja, hogy Amerikába nem a neandervölgyi ember, hanem a *Homo sapiens* hatolt be és hogy 17–11500 éve egy kis létszámú európai populáció is megtalálta az útját Alaszka felé. Ezek hozták a solutrean kő-technológiát, ami azután gyorsan minden irányban elterjedt.

7*. *Amerika korai humán történetének korszakai Smith (2000) szerint.* Amerika európaiak előtti („*Pre-European Period*“) humán történetének felosztása Smith szerint: a) *Paleo-indian-period*. Kezdődik az első betelepülőkkel, kezdő ideje erősen vitatott. Végződött 10000 éve, a pleisztocén (jégkorszakok) végén. Észak-Amerikában a legkorábbi (12 ezer évtől) ilyen kultúra a *Clovis* volt. Ennek népe kis csoportokban élt, elterjedt a nagy síkságokon, délnyugaton és a keleti nagy erdőségekben. Kultúrájára jellemző a bevésett „projectile points“ vagy kések. Gyakran nyílt területeken táboroztak vagy folyóknál, ahová a zsákmány-állatok (mamut, karibu, bölény stb.) inni jártak. Nem voltak kizárólag vadászok. Gyűjtögettek és vad növényi tápanyagokat is fogyasztottak. Napok vagy hetek után változtatták táborhelyeiket. Fegyvereik hatékonyak, könnyűek és hordozhatóak voltak. 10 500 éve hirtelen megváltoztak és számtalan különböző helyi gyűjtögető vadász társadalommá dezintegrálódtak. A mamutok ekkor halhattak ki. A Clovist az ún. Folsom követte. b) „*Archaic Period*“. Tartott napjainktól számított 9 – 8000 – 4-5000 évig. Az indiánok elfoglalták egész Amerikát és alkalmazkodtak a lokális (tundra, prairie, magas hegyek, sivatagok, őserdők stb.) klimatikus viszonyokhoz.

8*. *Az amerikai mamutvadászatról* („Woolly mammoth timeline“, 2000). Sokan a Clovis-emberről feltételezik, hogy mamutvadász volt és a zsákmány-állatokat üldözve Szibérián, majd a Beringen (ill. a megnyílt szárazföldi hídon) át, 12500 – 11500 évvel ezelőtt érkezett Alaszkába. Amerikában az első mamutfogyasztó emberek valószínűen nem igazi vadászok voltak, hanem inkább dögevők, akik a mészárláshoz, vagy inkább az elhullott mamuttetemek szétmárcangolásához kőszilánkokat alkalmaztak. 12500 éve azonban megérkezett a Clovis lándzsakészítő technológia és jöttek a hivatásos mamutvadászok is, akik a mamutot Észak-Amerikában végülis teljesen kiirtották. A mamutok sorsáról írt krónika szerint a Clovis-ember szakképzett eszközkészítő volt és ismerte az atlatl-t (lásd Dumbor, J.; évszám nélkül) is, ezt a nagyhatású mamutölő fegyvert.

9*. *A mamutok sorsa Szibériában és Észak-Amerikában* (Fagan, 1990-2000; Graham, Stafford, Semken, 1998; Keddie, 1995). Észak-Amerikában 11000 éve a 44 kg-nál nagyobb tömegű emlősök mindenütt pusztulásnak indultak. Ekkor haltak ki a mamutok is. Ugyanitt a lovak is kihaltak, Euráziában azonban nem, ott túléltek és fennmaradtak. Ázsiában a gyapjas mamut (*Mammuthus primigenius*) északi elterjedési határa a Würm (Wisconsin Fullglacial) során mindenütt (több 100 km-rel) mélyen alatta volt az Északi-Jeges-tenger partvidékének. A parti zónát csak a Távol-Keleten érte el, ahol egyébként a Bering-szoros mindkét oldalának környékén szélesen elterjedt volt. A pleisztocén végén bekövetkezett felmelegedés hatására a szibériai mamutok északon valószínűen felhúzódhattak egészen a Jeges-tenger parti zónájáig. A *M. primigenius* Észak-Amerikában a Würm időszakában súlypontosan Alaszkában és (a mai Brit-) Columbia területén fordult elő, de egy nagyon keskeny területi sáv mentén, a Nagy Tavak alatt, a kontinentst mintegy keresztezve, egészen az Atlanti-óceánig hatolt előre.

10* *A Bering szoros átjárhatósága* (Anonym, 1955; Don Hall, 1997; Elias, Short, Nelson, Birks, 1996; Thenius, 1997; Briggs, 1987). A Sarki-Óceánt és a Bering-tengert köti össze. Átlag 30–50 méter mély. Legkeskenyebb pontján 85 km széles. Télen jéggel borított, nyáron zajló jeget hordoz. 20–25 ezer éve, a sarki jégtömegekben elvont vízkészletek miatt az óceánok szintje kb. 90 m-rel alacsonyabb volt. E miatt Ázsia és Amerika között szárazföldi híd (Bering Land Bridge) alakult ki (Beringia). Ezen tundra-vegetáció tenyészett és sarki fauna élt. Valójában „bokros tundra” volt, ami a legelő állatoknak csak kevés táplálékot nyújtott. E megállapítást nem mindenki fogadja el. Az ázsiai vadászok a vadat a hídon át Amerikába követték. Ez a száraz átjáró 11500 éve még létezett (Elias et al., 1996), de elárasztása 10000 éve már megkezdődött. 12 ezer éve a nyári hőmérséklet ott megfelelt a mainak, de 11 ezer éve már melegebb lett, mint jelenleg Alaszka északi lejtőin. A pleisztocén végén a jég olvadni kezdett és a tengerek vízszintje megemelkedett. A híd eltűnt és víz alá került. A két kontinens elszakadt. Ma azon a véleményen vannak, hogy napjainktól számított 10500 éve az emberek Ázsiából Alaszkába még száraz lábbal kelhettek át. Az is igaz viszont, hogy a jégen át is lehet közlekedni, továbbá csónakkal is át lehet kelni. Azzal a nézettel szemben, hogy e tengerszoros jelenléte a két kontinens között a népek vándorlásának komoly gátat jelenthetett, tényként vetik fel, hogy a szibériai és az alaszka partok lakossága mindig is jelentős nyelvi, spirituális gyakorlati, vadászati eszközhasználati stb. hasonlóságokat mutatott.

11*. *Europo-szibiridek* (Künnap, 2001; Kiszely, 1984; Pusztay, 1980, 1990, 1998; Lipták, 1976; Alekszejev, 1977 stb.). A kelet Európába 40 000 éve behatolt kaukázusi (europoid) ember nemcsak az ugorok pleisztocén végi nyugat-szibériai térfoglalásakor, de valószínűen már jóval korábban, a felső paleolitikum 30 ezer éve alatt is folyamatosan érintkezett és keveredett az Urálon túli paleoszibériai népekkel. Mindez genetikai, nyelvi, kulturális, technológiai stb. kölcsönhatások keretében mehetett végbe. Új rasszelemek (így az europo-szibiridek stb.), nyelvjárások, népi szokások stb. jöttek létre. Gazdagították egymás szókincsét. Adtak és vettek technológiákat, amelyek Európából a Távol-Keletig, sőt azon túl is eljutottak. Az európai és az ázsiai paleo-rasszelemek sokoldalú őskőkori, majd holocénkori kapcsolata folytatása lehetett azoknak, amelyek közöttük sok tízezer évvel még korábban, egyszer már Afrikában, majd Ázsiában léteztek és amelyek akkor e népeknek közös szókincsét (és génállományát is) gyarápíthatta (Künnap, 2001).

Az europo-szibiridek embertani tipizálása, az europo-mongolid csoporton (Lipták) belül, az uráli (europo-szibirid, uráló-altaji), a turanid (dél-szibériai) és a jenyiszeji (amerikanoid) típusok elkülönítéséhez vezetett. A turanidot Bartucz az „alföldi magyar”-ral azonosította. A Nyugat-Szibériára jellemző europo-szibirid keverékforma egyesek szerint a szibiridek finnugor ágának tekinthető. Az europo-szibiridek (uráli rassz vagy palearktikus rassz) Eurázsia europid és mongolid átmeneti rasszképződési zónájában (Urál-vidék, Nyugat- és Dél-Szibéria) fordulnak elő.

12*. *Sudnadonty és sinodonty mint fontos antropológiai bélyegek* (Shutler, 1983). Sinodonty: széles, lapátszerű vagy duplán lapátszerű metszőfogak, egyetlen gyökérrel rendelkező felső első őrlőfogak, 3-gyökerű alsó első őrlőfogak. Az ilyen szerkezet Turner szerint jellemző a paleo-indiánokra és szibériai eredetre, illetve a Bering szoroson történt átkelésre utal. Ezzel szemben az archaikus kaukázoid sudnadonty: Carabelli-metsző-fogcsúcs, a felső permanens első zápfogak középső nyelvi felszínén barázda, Y-rovátkaúság az alsó második zápfogakon stb. Elterjedése az európai atlanti partvidéktől Ázsiában, a Bajkál-tó nyugati partvidékéig mutatható ki. Ezenkívül Délkelet-Ázsiában is megtalálható. *A Kennewick-ember fogazata sudnadont és nem sinodont.*

13*. *A penut-nyelvű indiánok sorsa* (Henderson, 1995; Publications Catalog Database (utolsó módosítás: 2001); Racial Statistics Branch Pop. Div. Wash., 1994). A spanyol misszionáriusok 1776-ban érkeztek Marin és Sonoma kerület területére. Ez időtől kezdve a miwok-indiánok létszáma gyorsan 90 %-kal csökkent. Az ok részben a behurcolt betegségek voltak. Másrészt tulajdonítható volt annak a rabszolgatartó rendszernek, amit Henderson szerint, a spanyol misszionáriusok bevezettek. A statisztikai adatok szerint az Amerikai Egyesült

Államokban a jelenleg indián nyelveken beszélő lakosok létszáma: 281 990. Ebből penutián nyelvű mindössze 8 190. A létszámot tekintve valamivel kedvezőbb a helyzet Mexikóban. A maya nyelvet beszélők létszáma ebben az országban 700000. A nyelv itteni elterjedési régiói: Campeche, Quintana, Roo, Yukatan. Ezenkívül beszélnek még Belizében mintegy 5000-en. E nyelv rendszerezése: Mayan, Yucatecan, Yucatec-Lacandon. Gyakori a spanyollal kétnyelvűség. A belizei nyelvhasználók ma már általában 40 évnél idősebbek. A maya nyelv helyenként már kiveszőben van. Próbálkoznak a fiatalok számára maya-nyelvű osztályok létesítésével.

14*. *Az u.n. X-leszármazási vonal* (Morell, 1998; Athena Review, 1996- 1999). A mitokondriális DNS-ből kimutatott „X”-marker összeköttetést bizonyíthat eurázsiaiak és a paleoindiánok ill. a mai modern indiánok között.

Feltételezik, hogy az X-marker – ami alacsony gyakorisággal kimutatható néhány európai népből, pl. a finnek-ből és modern indiánokból is, 10000 évvel korábbi időben kerülhetett Európából Amerikába.

15*. *Modern- és paleo-indiánok genetikai kapcsolatai európai népek felé* (Semino et al., 2000). Az európai emberek történetének felderítésére a nem-rekombinálódó Y-kromoszóma 22 bináris markerének vizsgálatát végezték. Az Eu19 haplotípus, ami az M45 → M173 leszármazási vonalból ered, Nyugat-Európa lakosságában nincs jelen, de előfordulásának maximuma Magyarország, Lengyelország és Ukrajna népességére esik. Az M3-jelzésű leszármazási vonal (Eu22), ami ugyancsak az M45-től veszi eredetét, közönséges előfordulása a natív amerikaiak és néhány szibériai populáció tagjai között. Ez arra utal, hogy az M173 olyan ősi eurázsiai marker, amely a Homo sapiens sapiens-nek abban a csoportjában lépett fel, ami 40-35 ezer évvel ezelőtt érkezett Európába és az aurignac kultúrát terjesztette. Ez a kultúra azután csaknem szimultán, Szibériában is megjelent. Utóbbi képviselői közül egyes csoportok majd Amerikába vándoroltak.

A fentebb közöltek alapján levonhatjuk az alanti következtetéseket:

a) Az amerikai kutatók közlései alapján valószínűsíthető, hogy az Ob-torkolatvidékén szétesett ugor nép egy nagy népességű frakciója elérte Alaszkát és első amerikai hídfoállítását a mai Brit-Columbia területén építhette ki. Sadovszky megállapítása, miszerint az ugorok Nyugat-Szibériából 3000 éve érkeztek Kalifornia területére, elfogadhatatlan. Egyrészt, mivel az amerikai kutatók egyöntetű véleménye szerint a Sadovszky által ugor eredetűnek minősített penut nyelvek képviselői már jóval korábban jelen voltak Észak-Amerikában, így legalább 10 ezer éve. Másrészt, a penutok északabbról (elsődlegesen az alaszakai partraszállás helyétől), Columbia ill Oregon irányából, szárazföldi úton (nem pedig csónakokon) húzódhattak dél felé, így Kalifornia irányába is.

b) Az e sorok írója által képviselt nézet, miszerint az ugorok Európából Nyugat-Szibériába több, mint 10 ezer éve vándorolhattak és ezt követően, legyalábbis egy frakciójuk útját Amerika felé folytatta, jól összeegyeztethető az amerikai kutatók adataival, akik szerint az ugorok amerikai megjelenése egy évezreden belül követhette az általunk feltételezett európai kivándorlás idejét. Ez az időzítés további, igen fontos következtetésekre is lehetőséget teremthet. *Amerikába nem a mai értelemben vett „obi-ugorok” vándoroltak, hanem az európai ugorok*, akiknek létszáma, kulturális-technikai szintje, szervezettsége és fegyverzettsége sokkal inkább alkalmassá tehetné őket erre a hatalmas interkontinentális útra. Az azonban nem vitatható, hogy a hosszú évezredek alatt, úgy az ázsiai útjuk idején, miként Amerikában is, az európai ugorok is mongoloidizálódtak. Amerikába megérkezésükkor azonban népességükben az európai jelleg még feltétlenül dominálhatott, amit az észak-amerikai és mexikói csontleletek sora is igazolhat.

c) Sadovszky megállapítása, miszerint az ugorok primitív vízi járműveiken (lélekvesztőkön) 30 év alatt, a rendkívül veszélyes Északi-Jeges tengeren át Kaliforniába eveztek, egyrészt már mint feltételezés sem fogadható el. Másrészt azonban cáfolatát maga Sadovszky adta meg. Szerinte ugyanis a penut nyelvek igen erős yurak, yenissey és yukagir hatást árulnak el. Mindez azonban teljesen lehetetlen lenne, ha az ugorok Szibériát megkerülve érkeztek volna Kaliforniába. Sokkal valószínűbb, hogy az egyre inkább ritkuló, pusztuló szibériai mamutsordákat követve jutottak el Beringiáig, majd az amerikai (alaszakai) oldal mamutokkal még benépesített területeire. A nyelvükben egyébként sok szempontból ugor kapcsolatokat eláruló yukagir népet e sorok írója (2004), az egykoron Kelet-Szibérián át Amerika felé vándorolt ugor nép egy ott leszakadt és visszamaradt, majd a helyi mongoloid őslakossággal keveredett frakciója utódainak tekinti.

d) Az Amerikába jutott ugorok, első hídfoállításuk (Columbia) felől, a valószínűleg ott is egyre kedvezőtlenebbé vált vadászati feltételek miatt, délnek, a jobb természeti körülményeket kínáló Oregon és Kalifornia irányába vándoroltak, majd a Mexikói-öböl mentén délre, a Yukatánig, nyugatra pedig a mai Mississippi és Alabama állam területéig hatoltak. Az európai ugor nép kulturális hagyatéka teremthette meg később a magas szintű matematikai és csillagászati ismeretekkel jellemezhető maya-kultúrát.

Összefoglalás.

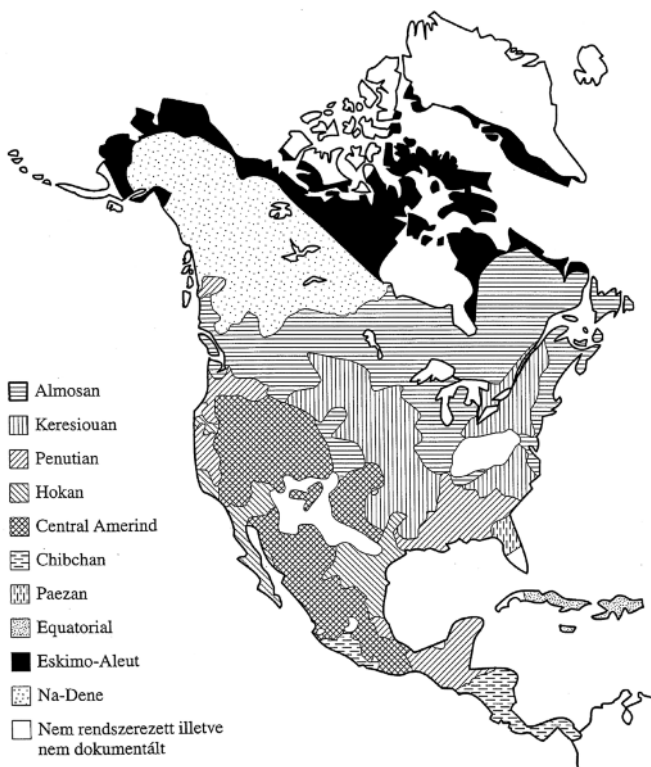
Az amerikai szakirodalom adatai szerint a penut (±ugor) nyelvet beszélő indiánok ősei Szibéria felől mintegy 10 000 éve vagy korábban érkeztek észak Amerika pacifikus parti régiójába. Ez az időszak többé-kevésbé egy évezreden belül van az európai ugorok Nyugat-Szibériába történt kivándorlásával, majd ottani szétesésével. Ezenkívül egybeesik a szárazföldi úton Szibérián át vándorolt hivatásos mamutvadászok északnyugat-amerikai megjelenésével. Mindezen túlmenően, e történések szinkronba hozhatók az európai solutrean technológia amerikai térfoglalásával is, ami ott kőkori technológiai forradalmat kezdeményezett. A Sadovszky által, nyelvészeti alapon, a penutnyelvű indiánokkal azonosított ugorok Észak- és Közép-Amerikában szóródtak szét és megalapítói voltak az Amerikában legmagasabb matematikai-csillagászati szintet elért maya-kultúrának.

VIII. Az ugorok Észak-nyugat Szibériából kiindult és a pleisztocén/holocén átmenetének idején végbement szóródása Ázsia nagytérségében

A magyar őstörténetkutatás útvesztőiről írt első fejezet 4. pontjában röviden bemutattuk a különböző magyar őshazákról szóló, gyakorta igen ellentmondónak látszó nézeteket és elképzeléseket. Ezen túlmenően, a 2. ábrán és annak magyarázatában vázlatos betekintést igyekeztünk nyújtani az ugor társadalomnak az Ob-folyó torkolatvidékén lezajlott széteséséről és az utóbbiból származó kisebb-nagyobb, egymástól szeparálódott népcsoportok vándorútjairól, megjelölve ezen utak végpontjait. A VI. és VII. fejezetben a szóródó ugor népesség két legnagyobb frakciójának, a magyaroknak és a penut-indiánoknak a vándorlásáról szóló ismereteinket igyekeztünk összefoglalni. Természetesen, itt a számos további, kisebb-nagyobb vándorútra kelt ugor-frakció sorsáról márcsak azért sem emlékezhethetünk meg, mert róluk nemcsak elegendő adat nem áll rendelkezésünkre, de többségük történetét csaknem a teljes ismeretlenség burkolja. Van azonban egy nagyon lényeges szempont, amit a dezintegrálódott és számos új nép kulturális, katonai, nyelvi és biológiai szerveződésében részt vett ugor néptörödékek vonatkozásában itt elmondhatunk illetve az összefoglalás súlyával tárhatunk elő, éspedig:

Összefoglalás

Amennyiben a magyar őstörténeti kutatásokat sikerül az őskőkori európai ugor népből a pleisztocén végén kiszakadt utódnépek pályafutásának felderítésével összekapcsolni, úgy fény derülhet az uráli népek tényleges világ- és kultúrtörténeti szerepére is. Újra sor kerülhet a hunok, a szkíták és a magyarok közötti rokonság reálisabb alapokon történő felülvizsgálatára. Értelmetlenné válhat a „finn-ugor“ és a sumér eredetkutatást végzők közötti végeszakadatlan vita és nézeteltérés. Új szempontok érvényesülhetnek a magyarok és számos más élő és kihalt nép (pl a tokárok, az újgúrok, az etruszkok stb.) rokoni kapcsolatainak értelmezésénél.

3. ábra.

Az amerikai őslakosság legfontosabb „nyelv- csoportjainak“ (language groups) elterjedése Észak- és Közép-Amerikában Greenberg szerint (1987), Hunn után (2000). Valamennyi natív amerikai nyelv – véli Greenberg – három nagy nyelvi genetikai egység valamelyikébe sorolható. Ezek lényegében Amerikának Észak-Kelet-Ázsiából végbement, három különböző kolonizációs hullámát képviselik. Az első, az ún. „Amerind-család“ a „Clovis-kultúrával“ (lásd a VII. fejezetben) társítható. Feltételezi, hogy ez a kultúra képviselte az Új Világnak a Bering-szoros szárazföldi hídján át, az utolsó jégkorszak végén, mintegy 11 500 C14 évvel ezelőtt (= kb 13 500 évvel Krisztus előtt) végbement első betelepülési hullámát. Valószínűbb azonban, hogy a Clovis hullám is több részletben, más-más eredetű népcsoportok részvételével és különböző időpontokban érkezett bevándorlókkal zajlott (e megjegyzés a szerzőtől). Greenberg valamennyi natív amerikai nyelvet mint „amerindet“ klasszifikálja, kivéve a Na-Dene és az Eszkimo-Aleut csoportokat, amelyek – érvelése szerint – más-más kolonizációs

történeteket képviselnek. E két utóbbi nyelvcsoporthoz Greenberg az egyébként rendkívül széleskörű „Old World” csoportosítással hozza kapcsolatba, amennyiben a Na-Dene feltehetően a „*Sino-Tibetan*”-nal, míg az Eszkimo-Aleut az „*Indo-European*”-nal ill. az „*Urali*”-val együtt az „*Eurasian*” nagy phylumba sorolható. Greenberg több „*Amerind* alcsoport”-ot különített el. Három ilyen nagyobb alcsoport az „*Almosan*”, a „*Penutian*” és a „*Central Amerind*”. Szerinte a „*Penutian*” magába foglalja a *Sahaptin*-család (lásd még fentebb) nyelveit (a „*sahaptin*”-t és a „*nez-perce*”-t) is. Sőt, még a „*klamath-modoc*”-ot is (ami a sahaptinnak első unokatestvére), továbbá a „*wasco-wishram*”-ot. Ez utóbbi *chinookán*-nyelv, amelyet a Columbia-folyó mentén, a Celilo vízesések alatti régiótól a Columbia-szorosig beszélnek (lásd a térképen fenn északon a Csendes-óceán Brit-Columbia közeli parti régiójában). Hunn (2000) szerint a proto-sahaptin nyelvet egykoron a Columbia-folyó mentén – közel a Snake- és a Yakima-folyó torkolatához – beszélhették, vagyis pontosan ott, ahol a (kifejezetten europoid alkatú, feltételezetten Szibéria felől bevándoroltak tekintett) Kennewick-i embernek a mintegy 9000 éves csontvázát megtalálták. Minthogy a sahaptin valójában a penut nyelvek nagyobb családjába tartozik, ezért Hunn azt a következtetést vonta le, hogy a Kennewick-i ember (lásd ott) több mint valószínűen penut nyelven beszélhetett. Másrészt, mivel a penut-nyelvek legnagyobb diverzitása ma éppen a Kolumbiai platón és környékén található, Hunn feltételezi, hogy a penut nyelvet beszélők gyakori szóródása Észak- és Közép-Amerika területén kifejezetten innen (mint a diszperzál centrumából) indulhatott ki. Amint azt a 3. ábrán bemutatott térkép is igazolja, a penutok (amerikai ugorok!) dél felé haladva először Oregon és Kalifornia térségében települhettek. Ezután két nagy csoportra szétválva, egyrészt a Yukatán irányába húzódtak, másrészt a Mexikói-öböl északi partjait a mai Mississippi és Alabama állam területein kolonizálhatták (lásd a térképen).

Megjegyzés a 3. ábrához. A Tinta-kiadó 2003-ban tette közzé Budapesten Fodor István: „A világ nyelvei és nyelvcsaládjai” című (Budapest, 316 old. + színes ábrák) könyvét, ami többek között a Siposs András által szerkesztett „Észak- és Közép-Amerika indián nyelvei” című térképet is tartalmazza. Fodor könyve, amely az indián nyelvcsaládokkal rendkívül röviden foglalkozik, – így a „Penut-nyelvtörzsszel” másfél sorban – nem adja meg adatainak eredetét. A magam részéről a penut-indiánok észak- és közép-amerikai elterjedésével kapcsolatban figyelmen kívül hagytam Fodor írását, csakúgy mint a Siposs-féle térképet, amely utóbbi összeegyeztethetetlen az autentikus amerikai szerzők térképeivel. A 3. ábrán fentebb közölt térkép Hunntól (2000) származik, aki mint nyelvész a penut indián-nyelvek szakértője, több mint 20 éve dolgozik a szakterületen és irodalmi munkásságát a leginkább elismert amerikai szakfolyóiratokban közli.

IRODALOM

- Adams, B.: The Middle to Upper Paleolithic transition in the Bükk Mountain region of Central Europe. Unpublished Ph.D. Thesis. Univ. of Illinois at Urbana-Campaign. 1996
- Adams, J. M.: Global land environments since the last interglacial. Oak Ridge Nat. Lab. TN, USA. 1997.
Web site: <http://www.esd.ornl.gov/ern/quen/merc.html>
- Alekseev, V. A. : „The Alekseev Manuscript”. Chapter V. Mesolithic in Eurasia (Lecture 5 delivered on 8 July, 1991)
Web site: <http://www.alekseevmanuscript.com/Chapter V.html>
- Alekseev, V. A., Ivanova, I. K., Kind, N. V. et Chernysh, A. P.: New data on the determination of the absolute age of the Upper Paleolithic levels of the site Molodova V on the Middle Dnestr (in Russian): Doklady AN SSSR, 156, 2, 315-317, 1964
- Alekszejev, V.: Az emberi rasszok földrajza. Gondolat, Budapest. 1977
- Allsworth-Jones, P.: The Szeletian and the transition from middle to upper Paleolithic in Central Europe. Clarendon Press, Oxford 1986
- Allsworth-Jones, P.: Dating the transition between Middle and Upper Paleolithic in Eastern Europe. In Orschiedt, J. et Weniger, G. C. (eds.): Neanderthals and modern humans – discussing the transition: Central and Eastern Europe from 50 000-30 000 B.P 20-29. old. Neanderthal Museum. Mettmann, Germany 2000
- Allsworth-Jones, P.: The Szeletian and the stratigraphic succession in Central Europe and adjacent areas: Main trends, recent results and problems for resolution. In Mellars, P. (ed.): The emergence of modern humans: An archeological perspective. 160-242 old. University Press, Ithaca N.Y. 1990
- Ammerman, A. J. et Cavalli-Sforza, L. L.: The Neolithic transition and genetics of populations in Europe. Princeton Univ. Press, Princeton NJ. 1984
- Anonym: Bering Land Bridge National Preserve. Historical and Cultural Significance. 22. Dec. 1955
Web site: <http://www.nps.gov/bela/html/history.htm>
- Anonym: Major genomic mitochondrial lineages delineate early human expansions. © 2001 Maca-Meyer et al.
Web site: <http://www.biomedcentral.com/1471-2156/2/13>
- Anonym: Frühgeschichte: Wem gehört der „Kennewick Man”? GeoEpoche, 4, 2/2, Okt. 2000
- Antti Sajantila et al.: Paternal and maternal DNA lineages reveal a bottleneck in the founding of the Finnish population.

- Proc. of Natl. Acad. of Sci. USA, 93, 12035-12039, 1996
- Athena Review: „X-factor“ in genetic differences between Asians and native Americans. Kennewick genetics and the X factor. Recent finds in paleoanthropology. Vol. 2. Athena Publications, Inc. 1996-9.
- Web site:<http://www.athenapub.com/kenwick1.htm>
- Bader, O.: A field seminar on the Anthropogene stratigraphy and Paleolithic of the Pechora subpolar region in 1968 (in Russian). *Sovetskaya Arkheologiya*, 4, 305-310, 1969
- Bader, O.: Sungir Upper Paleolithic site. Nauka, Moscow 1978
- Bader, O.: The boys of Sungir. The illustrated London News. March, 7, 24-26, 1970
- Bakay, K.: Kik vagyunk ? Honnan jöttünk. Betüvető Kiadás, Szombathely 1997
- Bakay, K.: A magyarság és Európa. A magyarság és a Kelet. Őstörténeti Konferencia. Magyarok VI. Világkongresszusa. Budapest 2004. május 31-június 6
- Baker, T.: The Clovis first/Pre-Clovis Problem. 1997, Web site: <http://www.ele.net/art-folsom/preclvis.htm>
- Bárczi, H., Benkő, L. et Berrár, J.: A magyar nyelv története. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1995
- Bartucz, L.: A magyar ember. Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest 1938
- Bendefy, L.: A magyarság és középkelet. Reprint Kiadás, Csutorás és társa. Budapest 2000
- Béres, J.: Népeségünk genetikai rokonsága. Turán, VI, 35-38, 2003
- Bíró, J.: Őstörténelmi örökségünk. Subar-sumir-szittyá-pártus-hún-avar-szabír-onugor-magyar folytonosság. A Magyar Közírók Nem. Köz. Kiadv., Budapest. 1999
- Bonnichsen, R. et Turnmire, K. L. (eds.): Ice Age peoples of North America. Environments, origins and adaptations of the first Americans. Oregon State Univ. Press, Corvallis. Or. 1999
- Bogoly, J. A.: A magyar nyelv mondatainak megértési modelljei: a kognitív tudomány és a kísérleti psziholingvisztika interpretációs elméleteinek komparatistikája. *Medicina et Linguistica*. IV. 122-136, Budapest 1999
- Bordes, F.: The old stone age. McGraw-Hill Book Co., New York 1968
- Bower, B.: Go east, Kennewick man. (Studies show that skeleton found in Washington descended from Asia, not Europe). Science News, May 15, 1999. Web site:<http://www.findarticles.com/cf-dis/m1200/20-155/54/83/08/p1/article.jhtml>
- Briggs, J. C.: Biogeography and plate tectonics. Developments in Palaeontology and Stratigraphy. Elsevier, Amsterdam-Oxford-New York-Tokyo 1987
- Brown, S. J.: Neanderthals and modern humans. A regional guide 2001. Web site:<http://www.neanderthal-modern.com/ceeurope.htm>
- Cabrera, L.: Kennewick man gets dated. Skeleton suggests native American classification. The Associated Press, 2000. Web site:<http://abcnews.go.com/sections/science/Dailynews/kennewick000113.html>
- Carlberg, U.: The mammoth saga. The Swedish Museum of Natural History, Stockholm. 1995-2001
- Cavalli-Sforza, L. L.: Genetikai átvjáró. Különbözőségünk története. HVG Könyvek, Budapest 2002
- Cherdyntsev, V. V., Alekseev, V. A., Kind, N. V., Forova, V. S., Zavelskij, F. S., Sulerzhitskij, L. O., Churikova, I. V.: Radiocarbon dates of the laboratory of the geological institute of the AN SSSR (in Russian). *Geokhimiya*, 12, 1410-1422, 1965
- Columbia Electronic Encyclopedia – Native American languages – Languages of Mexico and Central America. Columbia University Press. 1994, 2000
- Coon, C. S.: The races of Europe. Macmillan, New York, NY. 1939. The SNPA Race Gallery (McCulloch, R.). Soc. Nordish Physical Anthropology. 2001. Chapt. IV. Sect. 8. The Danubian culture bearers. Chapt. VII. Sect. 3. Speakers of Uralic and Altaic and Old World racial origins. Web sites: <http://www.fikas.no/~sprocket/snpa/chapter-IV8.htm> or chapter- VII 3. .htm
- Covey, C.: The Solutrean connection question. Wake Forest Univ. 1-17 old. Winston-Salem, N.Carolina. 2002. Web site:<http://www.wfu.edu/~1HE%20SOLUTREAN%20CONNECTION%20QUESTION.ht>
- Cser, F.: Gondolatok a magyar nép és nyelv Kárpát-medencei eredetéről. Szerzői kiadás. Melbourne 2000
- Csihák, Gy.: A magyarok őstörténete. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 67-77 old. Zürich – Budapest 2003
- Csihák, Gy.: Fontosabb fogalmak. Őstörténetünk, őshazánk, őseink-rokonaink. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadv., 571-572 old. Zürich-Budapest 2003
- Csihák, Gy.: A magyar nemzet múltja. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 55-66 old. Zürich-Budapest 2003
- Czeizel, E.: A magyarság genetikája. Galenus Kiadó, Budapest 2003
- Darai, M. L.: Egy tudomány – egy történelem. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 11-32 old. Zürich- Budapest 2003
- Darai, M. L.: Tízezer év – ezer oldalról. Összefoglaló. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 602 – 629 old. Zürich-Budapest 2003
- Décsy, Gy.: The uralic protolanguage: A comprehensive reconstruction. Eurolingua, Bloomington, Il. 1990
- Dienes, I.: A honfoglaló magyarok. Corvina, Budapest 1972
- Dienes, I.: Előadás az 1960-ban megrendezett finnugorkongresszuson. Cit. Róna-Tas, A., 1995
- Dolukhanov, P.: Environment and ethnicity in the (ancient) Middle East. Worldwide Archeology Series 7. Aldershot-

- Brookfield, USA-Hong-Kong-Singapore-Sidney 1994
- Dudás, R.: Szumer örökségünk. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 225-241 old. Zürich-Budapest 2003
- Dumbar, J.: Atl atl replicate study. Web site: http://www.fimnh.ufl.edu/natsci/vertpaleo/auquilla10_1/atlatl.htm
- Elias, S.A., Short, S.K., Nelson, C. H., Birks, H. H.: Life and times of the Bering Land Bridge. *Nature*, 382, July, 19, 1996
- Endrey, A.: A magyarság eredete. Magyar Intézet. New Life Print. Pty. Ltd., Melbourne 1982
- Enloe, J. G.: Subsistence organization in the Early Upper Paleolithic: Reindeer hunters of the Abri du Flageolet, Couche V. In Knecht, H., Pike-Tay, A. et White, R. (eds.): Before Lascaux: The complex record of the early Upper Paleolithic, CRC Press, Inc., Boca Raton 1993
- Ethnologue: Languages of the World. 14th Edition, Maya, Yucatan: a language of Mexico. SIL International. 2002
Web site: http://www.ethnologue.com/show_language.asp/code=YUA
- European University Institute's Library and History & Civilisation Department: History of settlement and migration of Finland. The Origins of Finns. Electronic Journals and Resources. Web site: <http://wfs.vub.ac.be/schools/timeline/migration/finland/finfact.html>
- Fagan, M. B.: Introduction to Anthropology. 3. The Ice Age 6. A Pleistocene bestiary. Univ. of California. 1990-2000.
Web site: http://id-archserve.ucsb.edu/Anth3/Courseware/Pleistocene/6_Bestiary.html
- Farkas, I.: A magyar történetkutatás új távlatai ? Szabó István Mihály: A magyar őstörténelem egy biológus szemével. *Historia*, XXV, 5-6, 43-46, 2003
- Fiók, K.: Őstörténet és kritika. Századok, 1895, Főnix Téka, Debrecen 2000
- Fodor, I.: Die grosse Wanderung der Ungarn vom Ural nach Pannonien. Budapest, englische Version: In search of a new homeland. The prehistory of the Hungarian people and the Conquest. Budapest, (übers. von 1975), 1982
- Fodor, I.: Európai létünk kezdete. in Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. kiadv. 45-54 old. Zürich-Budapest 2003
- Frisnyák, S.: A kultúrtáj kialakulása a Kárpát-medencében. In: Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadv., 33-45 old. Zürich-Budapest 2003
- Gábori-Csánk, V.: C-14 dates of the Hungarian Paleolithic. *Acta Archaeol. Acad. Sci. Hung.*, 22, 3-11, 1970
- Gamble, C.: The Paleolithic Settlement of Europe. Cambridge Univ. Press. Cambridge 1986
- Gimbutas, M.: Das Ende Alteuropas. Der Einfall von Steppennomaden aus Südrussland und die Indogermanisierung Mitteleuropas. *Archeolingua*, Ser. Minor, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Amulett '98 KFT, Budapest 2000
- Glatz, F. (szerk.): A Magyarok Krónikája. Magyar Könyvklub, Officina Nova, Budapest 2000
- Glatz, F.: A természettörténet. Javaslat egy új kutatási irány önmeghatározására. *Historia*, XXIV, 5-6, 3-4, 2002
- Graham, R. W., Stafford, T. W., Semken, H. A.: Pleistocene extinctions: Chronology, non-analog communities and environmental change. The American Museum of Natural History. Interview with R. Graham. Real Audio Recording. 1-8 old. 1998
Web site: <http://www.amnh.org/science/biodiversity/extinction/Day1/bytes/GrahamPress.html>
- Greenberg, J. H.: Language in the Americas. Stanford University Press, Stanford, California 1987
- Greenwood, cit. Ritter 2000
- Grichuk, V. P. :
The vegetation of the Russian plain in the Mousterian epoch (in Russian). Environment and the development of primitive society (in Russian). 42-53 old. Nauka, Moscow 1969
- Gugliotta, G. (The Washington Post): Kennewick man debate heats up. The Japan Times, Aug. 2. 1999
Web site: <http://www.trussel.com/prehist/news136.htm>
- Györffy, Gy.: Magyarok a steppén. Magyarok és elődeik. I. *Historia*, XXIII, 3-8, 2001
- Hall, Don A.: Bering Land Bridge was open until after 11000 years ago - scrub tundra grew in lowland Beringia, not 'Mammoth Steppe'. *Mammoth Trumpet*, 12, 2, 1997
- Hayden, Brian: The cultural capacities of Neandertals: A review and a reevaluation. *Journ. of Human Evolution*, 24, 113-146, 1993
- Helimskij, E. A.: Drevnejsie vengersko-samodijskie paralleli. *Lingvisticscaja i etnogeneticscaja interpretacija*. Moskva 1982. cit.: Künnap 2001
- Henderson, J.: Origins of Miwoks still debated. Point Reyes Light (California). Tomales Bay Publ. Co., Sept. 28. 1995.
Web site: <http://www.ptreyeslight.com/oldstories/miwok2928.html>
- Henkey, Gy.: A magyar nép etnikai-embertani képe. In Csihák, Gy. (szerk.): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv. 119-133 old. Zürich-Budapest 2003
- Herényi, I.: A Kárpát-medence népei Álmos-Árpád honfoglalásáig in Csihák, Gy. (szerk.): Magyar történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egy. Kiadv., 349-358 old. Zürich-Budapest 2003
- Hesman, T.: Fossil findings challenge theories about first Americans. The Dallas Morning News. 07. 26. 1999
Web site: <http://www.dallasnews.com/science/0/26sci1first.htm>
- Hunn, E. S. : Columbia Plateau Indian place names:
What can they teach us ? *Journ. of Linguistic Anthropology*, 6(1), 3-26, 1996

- Hunn, E. S.: Review of linguistic information. Kennewick man. Cultural Affiliation Report, Chapter 4. 1-24 old. (September, 21, 2000). National Park Service, Washington. Web site: <http://www.cr.nps.gov/aad/kennewick/HUNN.HIM>
- Huszka, J.: A hunnok ugarsága. Levente, 15-16, 1-11, 1930
- Imre, K.: A magyarok őstörténete új megvilágításban. Heraldika, Budapest 2002
- Ivanova, I. K. : The stratigraphy of the Upper Pleistocene of central and eastern Europe according to data from the study of loesses (in Russian). In Verkhnij Plejtotsen, 32-66 old. Nauka, Moskva 1966
- Kadic, O.: A jégkor embere Magyarországon. Magyar Kir. Földtani Int. Évkönyve. XXX, 1934-35
- Katona, S.: A mi őstelepes népünk nyomában. Kettős népvünk – a Magyar és a Hungár – eredete, ősisége és értelme. Somogyi Z. Kiadv. 1993
- Keddie, G.: The mammoth story. Parts 1. and 2. Discovery Calendar. The Royal British Columbia Museum. 1995. Web site: <http://rbcm1.rbcm.gov.bc.ca/hhistory/mammoth/mammothstory.html>
- Kent, F.: The early Meso-American village. Acad. Press, 1976
- Kézdy Vásárhelyi, Z.: A magyarok útja Indiától Pannoniáig. A magyar múlt eltitkolt évezredei. Anahita-Ninti Bt., Budapest. 1939/2002
- Kiszely, I.: A Föld népei. 1. Európa népei. 2. Ázsia népei. Gondolat, Budapest. 1979, 1984
- Kivisild, T. et all. : An indian ancestry: a key for understanding human diversity in Europe and beyond. cit.: Künnap 2001
- Klein, R. G.: Ice-Age hunters of Ukraine. University of Chicago, Univ. Press, Chicago 1973
- Kozłowski, J. et Otte, M.: The formation of the Aurignacian in Europe. Journ. of Antropological Research, 56, 513-534, 2000
- Költő, L.: A Kárpát-medence régészeti vázlata, archaeometria. in: Csihák, Gy. (szerk): Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadv. 323-327 old. Budapest 2003
- Krantz, 1988, cit. Imre, K., 2002
- Krings M., Geisert, H., Schmitz, R. W., Krainitzki, H. et Paabo, S.: DNA sequence of the mitochondrial hypervariable region TT from the Neandertal type specimen. Proc. Nat. Acad. of Sci. USA, 96, 5581-85, 1999
- Kulonen, U-M.: The origin of Finnish and related languages. Virtual Finland. 1999. Web site: <http://virtual.finland.fi/finto/english/langua.html>
- Künnap, A.: New views about the origin and historical contacts of Uralic languages. Praehistoria, 2, 145-159, 2001
- László, Gy.: A „kettős honfoglalás“. Magvető. Budapest 1978
- Lee, M.: Scientists say Corps destroyed Kennewick man evidence. Kennewick man virtual interpretive center. Tri-City Herald. Copyright 2001 Web site: <http://www.kennewick-man.com/news/010301.html>
- Lehman, W. P.: Die gegenwärtige Richtung der indogermanistischen Forschung. Archaeolingua. Ser. Minor, AKAPRINT, Budapest. 1992
- Lipták, P.: A magyarság etnogenezisének paleoantropológiája. Doktori értekezés. Budapest 1970
- Lipták, P.: Antropológiai források. In: Hajdú P., Kristó, Gy., Róna-Tas A. (szerk.): Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba. I/1.Köt. Tankönyvkiadó, Budapest 1976
- Lipták, P.: A magyar őstörténet kérdései az antropológiai kutatások alapján. In: Bartha, A., Czeglédy, K., Róna-Tas, A. (szerk.): Magyar őstörténeti tanulmányok. 231-242 old. Akad. Kiadó, Budapest 1977
- Macnaughtan, Don: American Indian Languages of Western Oregon. Lane Community College Library, 1999. (12.IK Oct. 2001). Web site: <http://www.lanecc.edu/library/orelang.htm>
- Madsen, J.: Linguistic classification of American Indians (Greenland, Canada, USA, Mexico). Guestbook 2000
- Magyar, K.: A magyar őstörténet- és a honfoglalás kutatásáról. In: Magyar, K. (szerk.): Az őshazától Árpád honalapításáig. Nemzeti történelmünk. III. Kaposvári Nyomda Kft, Kaposvár 1996
- Magyar, K.: A honfoglaláskori magyarság a legújabb kutatások alapján. Néhány gondolat a természettudományi, biológiai vizsgálatok eredményeiről. In: Csihák, Gy. (szerk.): A nyolcadik magyar őstörténeti találkozó előadásai és iratai. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadv. 74-75 old. Zürich-Budapest 1999
- Mazurkevich, A. N.: On the time of the first Neolithics cultures appearance in Russian valley. Hermitag Museum, St. Petersburg, Russia. Documentation: Abstracts of the papers presented to the European Association of Archeologists First Annual Meeting: Origins of European Neolithic. Web site: <http://www.gtarpa.usc.es/Documentacion/EAA95/Doc/Doc01En.htm>
- McCulloch, R.: The Nordish Race. The Racial Compact. Soc. Nord. Physical Anthropology. Preservationist Books. Towncourt Enterprises. USA. 1994. Web site: <http://www.racialcompact.com/nordishrace.html>
- Medzihradzky, Z. et Járainé Komlódi Magda: Az ember természetformáló tevékenysége a holocén folyamán a Kárpát-medencében. In: Emlékkönyv Andreandszky Gábor (1895-1967) születésének 100 évfordulójára. 147-154 old. Budapest 1996
- Michelberger, P.: Nemzeti nyelv a tudományban: múlt-jelen-jövő. In: Glatz, F. (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 19-28 old. MTA, Budapest 1999
- Morell, V.: Genes may link ancient Eurasians, native Americans. Science, 280, 520, 24, Apr. 1998
- Morozova, T. D. : The soil cover of the Russian plain in the early time of the Upper Paleolithic (in Russian). Priroda i razvitiye per vobyrnogo obshchestva. Nauka, Moscow 1969

- Nevada Department of Cultural Affairs (Eugene Hattori). Spirit cave man update. 3/21/00. State of Nevada. Department of Cultural Affairs. 8/10/2001. Location: <http://dmia.clan.lib.nv.us/docs/museums/cc/update.htm>
- Newell, G. A.: Samoyede; The people and their dog. Originally published through the Juliet T. Goodrich Memorial Fund in the 1960's. Web site: <http://www.samoyed.org/frame9915053.html>
- Niskanen, M.: The origin of Europeans: Population movements, genetic relationship and linguistic distribution. In Künnap, A. (ed.): The roots of the peoples and languages of Northern Eurasia II. and III. Szombathely 30.9.- 2.10. 1998 and Loona 29.6. – 1.7.1999, 33-59. Fenno-Ugristica 23/Historia Fenno-Ugrica, Tartu 2000
- Paposi-Jobb, A. (The University of Clarion in Pennsylvania). cit: Magyar, 1996
- Pavlov, P., Svendsen, J. I.: cit.: Leutwyler, K.: Humans lived north of the Arctic Circle during last Ice Age. Scientific American. News in brief. September 6, 2000
Web site: <http://www.sciam.com/news/090601/2.html>.
- Pike-Tay, A.: Hunting in the Upper Perigordian: A matter of strategy or expedience. In Knecht, H., Pike-Tay, A., et White, R. (eds.): Before Lascaux: The complex record of the Early Upper Paleolithic. Boca Raton, CRC Press, Inc. 1993
- Ponce de León, M. S. et Zollikofer, C. P. E.: Neanderthal cranial ontogeny and its implications for late hominid diversity. Nature, 412/2, 534-538, August, 2001
- Prokofyeva, E. D., Chernetsov, N. et Prytkova, N. F.: The Khanty and Mansi. In Forsyth, J.A.: A history of the peoples of Siberia. Russia's North Asian Colony. CUP, 1992 Web site: <http://www.ost.hu/ipt/fellows/Filtchenko/> indigenous people of siberia.htm
- Pusztay, J.: Zur Entstehung des sprachlichen Bildes Nord-Eurasiens. In Wiik, K. and Julku, K. (eds.): The roots of peoples and languages of Northern Eurasia I. 161-167 old. Turku 30.5-1.6.1997. Turku 1998
- Pusztay, J.: Zur Herausbildung des Protouralischen. Specimina Sibirica III. Gedenkschrift für Irén N. Sebestyén (1890-1978), 157-167 old. Quinqueecclesiae, 1990
- Pusztay, J.: Az uráli-paleoszibériai kapcsolatok kérdéséhez. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 158, Budapest. 1980
- Racial Statistics Branch, Population Division, Bureau of Census, Washington, DC 20233, „Characteristics of American Indians by Tribe and Language“ issued July 1994
- Recer, P.: DNA evidence traces Europeans to common ancestor. Copyright Ó 2002 AP Online. Web site: <http://www.nandotimes.com> ; <http://archive.nandotimes.com/notra.../0,210/5002/8206/500435965-502//382/-0,00.htm02/01/02>
- Reinhardt, G.: The Alekseev Manuscript. Chapter V.: Mesolithic in Eurasia. Overview. Lecture 5 delivered on 8 July 1991. Web site: <http://www.alekseevmanuscript.com/Chapter V.html>
- Renfrew, C.: Archeology and Language: the Puzzle of Indo-European Origins. London 1987
- Ritter, M.: In bones of mammoths scientists seek clues to mysterious extinctions. Science. Oct. 8. 2000
Web Site: <http://sfgate.com/cg1-bin/article.cg1?file=/n/a/2.../national1215EDT0448.DTL&type=scienc>.
- Róna-Tas, A.: A magyarság korai története (Tanulmányok). Magyar Őstörténeti Könyvtár, Szeged 1995
- Róna-Tas, A.: A magyar őstörténet kutatásról. Magyar Tudomány, 5, 326-332, 1980
- Róna-Tas, A.: Fodor István: A honfoglaló magyarság kultúrájának keleti gyökerei című kandidátusi értekezésének bírálata. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, 21-23 old. (1978-1980). Nyíregyháza 1988
- Róna-Tas, A.: Az őstörténet-kutatás vitás kérdéseiről. Észrevételek Szabó István Mihály elméletéhez. Historia. XXV. 10. 30-31. 2003
- Ross, H.: Y-chromosome reveals evolutionary limits. Facts and Faith, 11, 2, 5, 1997
- Sadovszky, O. J. von: The discovery of California. A Cal-Ugrian comparative study. Akad. Kiadó, Budapest, Int. Soc. Trans-Oceanic Research, Los Angeles 1996
- Sandin, Jo.: Archeologist has a chance to rewrite history of humans. Milwaukee Journ. Sentinel, Oct. 20. 1999
Web site: <http://www.jsonline.com/news/metro/oct99/clovis21102099a.asp>
- Scarry, J. F.: ANTH 100. World Prehistory. The Upper Paleolithic. Upper Paleolithic cultures in Europe. Class notes. John Scarry Óncsu. edu. Revised-March 2, 1998. Web site: <http://www.unc.edu/courses/anth 100/uppaleo.htm>
- Schultz, M.: Der Krieg der ersten Menschen. Todeskampf der Flachköpfe. Der Spiegel, 12/20, 3, 240-255, 2000
- Semino, O., Passarino, G., Oefner, P. J., Lin, A. A., Arbuzova, S., Beckman, L. E., De Benedictis, G., Francalacci, P., Kouvatsi, A., Limborska, S., Marcikiae, M., Mika, A., Mika, B., Primorac, D., Santachiara-Benerecetti, A. S., Cavalli-Sforza, L. L., Underhill, P. A. : The genetic legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in extant Europeans: A Y chromosome perspective. Science (USA), 290, 1155-1159, 2000
- Shupp, M.: The passage of the Neanderthals. This was written for a seminar dealing with Neanderthals. 1-22 old. 2001
Web site: <http://www.csun.edu/~ms442/8/up-paleo.htm>
- Shutler, R. Jr. (ed.): Early man in the New World. Chap. 11. Dental evidence for the peopling of the Americas, 147-157 old. Sage Pubs. Beverly Hills-New Delhi-London 1983
- Silver, S., Miller, W. R.: American Indian Languages. Cultural and Social Contexts. Univ. of Arisona Press. 1997, Last modified 2001
- Slayman, A. E.: A battle over bones. Archeology, 50, 1, 1997.

- (Archeological Institute of America: <http://www.archeology.org/9701/etc/specialreport.html>)
- Smith, C.: History: Before the Europeans. Anthropology 7. Cabrillo Anthropology Department.
Web site:http://www.cabrillo.cc.ca.us/~crsmith/anth/_paleo.html
- Strade, N.: Uralic, Germanic, Paleo-European – about the earliest interactions of different language families Northwestern Eurasia. Manuscript. VIII. Internat. Finno-Ugric Congress in Jyväskylä 1995
- Stringer, C. B. et Gamble, C.: In search of the Neandertals: Solving the puzzle of human origins. Thames and Hudson, New York. 1993.
- Syrett, D. M.: How the map of Europe at 10 000 B.P. was created. SAA Conference in Minneapolis, Minnesota. „Fleshing out formal analyses: New approaches to archeological problems“. 1995. Web site: <http://www.anth.ucsb.edu/projects/Europe10K/10kbp.html>
- Szabó, I. M.: A magyar szaknyelvi kommunikációs kultúra az ezredfordulón. Magyar Tudomány, 6, 739-752, 2001
- Szabó, I. M.: lásd Farkas, I. 2003
- Szabó, I. M.: A magyar nép eredetéről. Az uráli népek európai-amerikai őstörténetéről. Mundus Egyetemi Könyvkiadó, Budapest 2004 (Nyomdában)
- Szabó, I. M.: Az uráli népek őstörténetének vázlata a felső paleolitikum kezdetétől. A magyarság és a Kelet. Őstörténeti Konferencia. Magyarok VI. Világkongresszusa. Budapest, 2004. május 31-június 6
- Taylor, R. E., Kirner, D. L., Southon, J. R., Chatters, J.C.: Radiocarbon dates of Kennewick man. Science, 280, 1171-1172, 1998
- Thenius, E.: Meere und Lander im Wechsel der Zeiten. Ver. Wiss. 114, Springer Verl. Berlin-Heidelberg-New York 1977
- Tilford, C. A. et al.: A physical map of the human Y chromosome. Nature, 409/15, 943-945, February 2001
- Uesson, A.-M.: On linguistic affinity. The indo-uralic problem. Malmö. 1970
- Underhill, P. A.: cit. In Most European men descended from one hunter – study. Nov. 10. 2000. CNN.com.;
Web site:<http://www.cnn.com/2000/WORLD/europe/11/10/ancestors>
- Valoch, K.: More on the question of Neanderthals acculturation in Central Europe. Current Anthropology, 41, 625-626, 2000
- Varga, Cs.: Paradigma váltás előtt. A magyarság és a Kelet. Őstörténeti Konferencia. Magyarok VI. Világkongresszusa. Budapest, 2004. május 31-június 6
- Vékony, G.: Magyar Őstörténet. Magyar Honfoglalás. Nap Kiadó, Budapest 2002
- Wiik, K.: Põhja-Europa rahvaste ja keelte paritolu küsimusi. In: Keel ja Kirjandus, 581-589 old. Tallinn 1996
- Wiik, K.: Some ancient and modern linguistic processes in Northern Europe. 1999, Manuscript. cit.: Künnap 2001
- Wiik, K.: The Uralic and Finno-Ugric phonetic substratum in proto-Germanic. Linguistica Uralica. Tallinn. 23, 258-280, 1997
- Willard, A.: Kennewick Man appears to have died from the hit of an arrow and, 9300 years later, he continues to be the target of controversy. 1999. Web site:http://www.viewzone.com/kennewick_new.html
- Wong, K.: Controversial evidence indicates that these hominids interbred with anatomically modern humans and sometimes behaved in surprisingly modern ways. Scientific American, 79-87, April, 2000
- Woolly Mammoth Timeline. Discovery Communications Inc. March 12, 2000. Raising the mammoth premieres as a „Watchwith the World“ initiative on Discovery Channel. 2000. Web site: <http://www.discoveryeurope.com/mammoth/mammothtimeline.htm>
- Zilhao, J. et d’Errico, F.: The chronology and taphonomy of the earliest Aurignacian and its implications for the understanding of Neanderthal extinction. Journ. of World Prehistory, 13, 1-68, 1999

Hol keressük a ragozó nyelvű népek őshazáját Euráziában?

I

Oswald Spengler A Nyugat alkonyá-ban különös dolgokat feszeget. Kultúrtörténeti jellegű kutakodása a népek, nemzetek életére igyekszik általánosabb érvényű vázlatot szerkeszteni. A Nyugat ügyeiről van nála szó, művének címe után ez nem meglepő. Keresi a hanyatlás, számára felfogható jeleit, annak a hanyatlásnak, amelyet a művelt és a haladó Nyugat tanulmányozása közben észrevett. De a Nyugat nem a Világ, csak kisebbik része. A Nyugat csak Nyugaton fontos igazán. Az ő bajuk, ha valamit nem találnak rendben a házuk táján – gondolhatnánk, de sajnos ez nem igaz, mert a nyugat bajairól az elmúlt 2500 évben mindig elsőkézből értesültünk itt Európa közepén. Mégiscsak figyelniük kell azokra, akik saját történelmükről általános érvényű gondolatokat fogalmaznak, mégha nem is értünk egyet bánatukkal. Ha kutatási módszerén elindulva kiterjesztjük azt a teljes emberi műveltség kultúrtörténeti síkon meglátható magasabb összefüggéseire – talán kicsit távolabbról is nézve eközben a Földet, – biztosan eddig nem látott képet is láthatunk magunk előtt. Az így kirajzolódó kép sokban különbözik az eddigiektől. Elsősorban abban, hogy a távlati látvány nem biztosít kizárólagosságot egyetlen műveltségnek sem, emiatt a népek és műveltségek alakulásait, keveredéseit kevesebb érzélemmel átitatva tudjuk szemlélni. Emelkedjünk hát fel jó magasra, párszáz kilométerre az Indiai szubkontinens fölé és nézzünk körül onnét Euráziára az újkőkor idején úgy 7-8000 évvel ezelőtt.

Elsők között láthatjuk azt a felismerést, hogy a népeknek is van életük, mégpedig századokban, ezredekben mérhetően. Megszületnek, van gyermekkoruk, ifjúságuk, férfikoruk, anyaságuk, időskoruk és haláluk is. De vannak családjaik, szülőik, testvéreik, sógoraik és általában rokonaik. Ez a látásmód azonnal más síkra tereli az emberi történelmet léptékének nagyságrendekkel történő megváltoztatásával. Ezért a népek mindig jönnek valahonnan, jelenük eleikben gyökerezik, haláluk pedig saját énjükben. Ha eddig eljutottunk, szinte magától adódnak a következő gondolatok, talán sikerül megfogalmazni: mitől él egy nép rövid vagy hosszú ideig? Milyen össznépi tulajdonságokban, jellegzetességekben, hitben fogható meg az, hogy meddig él egy nép? Mi számít erénynek, mi számít hibának, rossz tulajdonságnak?

Csak a nyugatiak, vagy csak a saját szempontjaink nem lesznek elegendőek a válasz megfogalmazásához, ezért példaként tekintsünk most egy pillanatra az újkőkori Euráziára. Némileg leegyszerűsítve, de mégsem elfogultan azt láthatjuk e hatalmas földrész 7000 évvel ezelőtti állapotában, hogy alapvetően három nagyra növekvő földműves műveltségi góc körül zajlik az élet, nevezzük ezt fejlődésnek. Ezek a színterek a Kárpát-medence és a Kaukázus, az Indus völgye és Kína. Mindhárom helyen sajátos élet alakul saját szellemtől vezetve, ezt nehéz nem meglátni. Maguk az emberek alig különböznek egymástól, ez egyik kicsit világosabb, a másik kicsit barnább, a harmadiknak kicsit másként áll a szeme. Ez azonban nem sokat tesz, inkább csak a látvány más, főként azóta, hogy tudjuk: génjeikben a különbség szinte semmi.

Az általuk hátrahagyott hagyaték azonban arra mutat, hogy műveltségük szerkesztése mindahány esetében a sajátos, helyben felnövő szellem erejének termése. Műveltségük a kezdeti indulástól fogva kövenként, gondolatokként építkezve építette fel saját világát, közös szellemiekben megfogható tudatát. Ezért mondhatjuk, hogy önálló műveltségekként voltak képesek megjeleníteni a Földön és kiterjeszteni azokat. A hangsúly éppen a kezdeti alapító időszakokon, tehát a műveltséget megalapító szellemi erőben rejlik a későbbiekre nézve. Ezredévekkel későbbi események során láthatjuk meg az alapítók erejét, amikor a népek vándorlása és elkeveredése folytán megváltoznak az etnikai viszonyok. Ez egyben a vizsga ideje is, hisz a hozzávándorlások során derül ki az alapvetés tartóssága is. A kérdés úgy merül fel, hogy az eredeti műveltség elég erős-e ahhoz, hogy a bejövő, betelepülő népeket magába olvassza, vagy esetleg felszámolódik abban. Ez a vizsga egyáltalán nem fegyverek versenye: az életerős művelődés ereje nem igényli a fegyverek segítségét.

Ma visszatekintve e sok ezer évre végeredményt hirdethetünk, mert mindhárom említett kultúrkör áll és él, dacára minden azt gyengítő történelmi folyamatnak. Hogyan lehetséges ez? A korai indítás, a rés nélküli műveltségbeli építkezés a kulcs mindenhol. Az Indus-völgyi történelem másról sem szól, minthogy oda mindig áramlottak a népek. Az elsődleges – általunk is felvázolható – Indus-völgyi összeolvadás délkelet-ázsiai bevándorlók és helybenlakók műve volt. Ők alapozták meg azt a műveltségi irányt, amely ott kifejlődött. Ezek már 5-6000 évvel ezelőtt-től kezdve alakították azt a rendkívül színes és mozgalmas műveltséget, amely Harappa és Mohendzso-Daro lendületében mutatkozott meg később a Kr. e. 2300 körüli időszakban. Miután a délkeleti utánpótlás megszűnt, az Indus völgye már csak saját erejére támaszkodhatott későbbi életének szakaszaiban. Egyre inkább valósággá vált számukra, hogy jobbára észak felől érkező bevándorlókkal gyarapodott birodalmuk. Ezek

javarészt ragozó nyelvű társadalmak képviselői voltak, köztük a szabirok, majd később szkíták, hunok, fehér hunok, tokhárok, masszagéták, szakák. Ezek bizony mind a mi szeppei rokonaink, sőt testvéreink és a Pártus Birodalom körül élő népek voltak. E sokezer éves ragozó nyelvű felvonulás ellenére az Indus völgye nem lett magyarrá. De hát miért nem, ha olyan sokan voltak? A válasz talán abban rejlik, hogy egyszerre sohasem mentek oda többen, mint az őslakók fele. A száz-kétszáz évente megtörtént nagy bevonulások népei mind felolvadtak az ottani ősi műveltségben addigra, amire a következő néphullám odaérkezett. A szeppeiek hódításairól persze jól tud a történelem, még a Kr. u. 7. században is hódító hun királyok ültek India trónján. Mihelyst azonban a kisebbségben élő hódítók elvesztették népi személyiségüket, megszűntek hunnak lenni és indiaivá lettek. A ragozók műveltségének és nyelvének nyomai ma is felismerhetőek India vallásaiban, nyelveiben, művelődésében, ez tagadhatatlan. Előbbiek miatt azonban ott döntő befolyást szerezni nem tudtak soha. Ez az Indus-völgyi vázlatos történet hatalmas erővel bizonyítja az őslakosok szellemi erejét, de azt is, hogy aki elhagyja ősei földjét, előbb-utóbb más nép részévé alakulva folytathatja csak életét. Az indoeurópaiak által kulcskérdéssé kinevezett szanszkrit ügyek azóta sok csavart szenvedtek a világtörténelem lapjain. Amióta e nyelvet az indoeurópai lendület az árják ősnyelvének minősítette, már sokkal többet tudunk. A szanszkrit valójában a pártos királyok idejében létrehozott normatív műnyelv volt – mintegy ókori eszperantó, – emiatt abból az indoeurópai történetre vonatkozó alapozó nyelvi érvek nem származtathatók. Mivel ezt az angolok Körösi Csoma Sándor életében még nem tudták, mindent elkövettek tudománya eredményeinek elhallgatásában.

India a történelme során beolvasztott milliók okán valóságos olvasztótégely volt az elmúlt 7000 évben. Szemben a mai Amerikával, amely előszeretettel ismerteti magát ilyen minőségében annak ellenére, hogy ott mind a mai napig elkülönödött bevándorló csoportok féltékenyen őrzik korábbi azonosságukat és eszük ágában sincs beolvadni. 2050-re az el nem keveredők többségbe kerülnek az Egyesült Államokban éppen a spanyol ajkúak és ázsiaiak miatt. De miért nem akar az amerikai olvasztó úgy működni, ahogy a régi indiaiaké? Valószínűleg az eltérő szellemi hagyaték miatt, mert amíg Indiában az összetartó műveltség élete folyamatos volt, addig Amerika ilyet nem tudott felmutatni. Ha nem változik meg a helyzet, a népességi adatok előre vetítik a ma mégoly hatalmas világbirodalom végét száz év múlva, amely Mexikó részévé süllyedve éli tovább jelentéktelen életét. Az ősi India – jövőbeli Amerika párhuzamát persze nem másért vettem fel, de mintegy szemléltetésként.

India Kínához hasonlóan hatalmas ország, benne bőven van lehetőség a hódításokra. A szubkontinens nemcsak méretéből adódóan, de népességének köszönhetően is történelme során a belül elintézendő ügyeket tartotta fontosnak. Az északi hegykoszorúk már eleve bezárták a lapály népét a hatalmas katlanba, emiatt az onnét kitörni nem akart sohasem. A Hindukus és a Himalája örökre magába fordulóvá változtatták az ott élő népeket. Ezért India mindig is befogadó jellegű volt és népeinek meg sem fordult a fejükben, hogy e hegláncokat áttörve keressenek maguknak kalandokat. Emiatt azt sem tudjuk meg sohasem, hogy Kr. e. 1000 táján lett volna elegendő erejük és technológiájuk ahhoz, hogy kimenjenek a szeppeire. Mindenesetre tény, hogy Indiát sem előbb, sem később népek el nem hagyták, ezért ilyenek Európát sohasem érték el.

Az ősi gyökerű Kína szempontunkból csak annyiban különbözik Indiától, hogy jóval kevesebb ragozó nyelvű nép vonult oda, jószerével csak a hunok – de ők igen sok hullámban – és leszakadó törzsei olvadtak ott be és hagytak mély nyomokat korábbi jelenlétükkel a hatalmas birodalom életében, műveltségében. Nem tévesztendő össze a birodalmi Kína belső alakulása az onnét nézve külső, periférikus elhelyezkedésű nyugati területek hun művelődésének maradványa, az Ordos és környéki hun államok fennállásával. Számomra az indiai és a kínai műveltség 7000 éves történetéből a magyarokra nézve fontos tanulság körvonalazódik, amely szerint e két jelentős hely körül nem gondolhatunk el magyar vagy magyarral rokon őshazát, más néven ősi műveltségi területet, mert a tények ezt a feltevést nem engedik meg. Ordos és a keleti hun jelenlét eszerint nyugati, pontosabban európai eredetű, mégha a szeppeket kutatók szerint ez nem is fogadható el fenntartások nélkül. Ordos történetének gyökereit abban az eurázsiai újkőkorban, rézkorban, majd végül abban a bronzkorban kell keressük, amely egységes arculatot mutatott az Atlanti-óceántól Kínáig úgy négyezer évvel ezelőtt.

De Kínával más baj is van. Benne egy valódi imperialista birodalom képe formálódik, amelyben a korrupció mindent elnyel. Az általa uralandó terület nem csekély, mai területén belül majdnem minden hódító vágyát kielégítheti. Indiához hasonlóan azonban ők is a hegyek foglyai maradtak. Kína a Selyemút katonai biztosítása céljából Tibet felett Fergánáig, Szogdiánáig hatolt, de a szeppeire sohasem merészkedett. Nincsen hozzá technológiája, azaz elegendő tudása. Viselkedése azt mutatja, hogy csak hódítana, rabolna, a szeppei életformától irtózik. Szellemileg méltó társa Rómának is. Az üzlet kedvéért a pártosokkal kötött alkut, és ez mindkét fél számára gyümölcsöző kapcsolattá alakult. Kína kezdetei mégis önálló műveltség indítására utalnak, amelyet a hunok csak befolyásolni tudtak megjelenéseikkel és beolvasásaikkal. Szempontunkból most ez a lényeg, mert emiatt nem keresek Kína környékén hun őshazát. Ha ugyanis a hunok alapítóként otthon lettek volna Kínában, az ma nem úgy nézne ki, ahogy. A sorozatos hun támadások következtében Kína befelé fordulóvá vált népei tulajdonságaiban éppúgy, mint India.

Miután a két igen korai és állandónak tetsző művelődés közelében nem találhatóak meg a ragozó nyelvű népek eredeti ősi fészkei, ezért azt a sajátunkkal egyetemben Európában kell megkeressük. A keresést nagyban nehezíti, hogy a Kr. előtti és utáni évezred történetében a szeppei ún. mag-népek története igen erőteljesen jelentkezik, emiatt sokan ma is úgy gondolják, hogy a magyar őshazát mégis Ázsiában és az onnét lefűződő hegyvidéki mag-jellegű és pusztai gyökerű államokban – pl. Urartu, Sumer és Pártosország – kell keressék. A bökkenő az, hogy éppen háromezer éve értek a társadalmi és technológiai fejlődésben a Kárpát-medencétől keletre élő népek arra a szintre, hogy kimerészkedjenek a szteppére. Éppen ez az idő volt a szárazföldi technológiai forradalom korszaka, elhomályosítva egyúttal a kutatók számára az amúgy bőséges előzményeket. A szteppére kivonulók – vagy azt belakók – jelentős részben ugyanis Ó-Magyarországról származtak, emiatt a legegyszerűbben ó-magyar néven tisztelhetjük őket, bár őket ma szkíta vagy türk gyűjtőnéven ismerik.

A 8-10.000 éves magyar újkőkortól számított időben fellelhetjük az európai ragozó nyelvű műveltség azon gyökereit, amelyek az indiai és a kínai ősi műveltség kortársa Nyugaton. A történelem tanúsága szerint a keletiek befogadó-beolvasztó jellegűek voltak, míg a nyugati igen jelentős kiterjedéssel bírt kitáguló-belakó jellegűnek nevezhetjük. Mindkét keleti művelődési góc hosszú története során igen jelentős népességet kapott nyugatról, ezzel szemben a Kárpát-medence sem Indiából, még kevésbé Kínából nem kapott népességfeltöltést, emiatt egyértelmű helyzetben vagyunk. Egyrészt a szeppei műveltség nem keleti eredetű – hiszen akkor barnabőrű és ferdeszemű emberek éltek volna ott, ők ezzel szemben fehér emberek voltak, – másrészt arra mutat, hogy az egész magyar művelődés góca a Kárpát-medence és a vele rokon népeket éltető Kaukázus és Folyamköz. Ha a keleti művelődési központok lettek volna olyan helyzetben, hogy népeik belakják az eurázsiai szteppét, akkor azok tömegei írták volna a Szeppe történetét. Mivel ez nem így történt, azt gondolhatjuk, hogy ehhez nem voltak elég fejlettek, netán nem volt rá lehetőségük, így a kérdés eldőlt, mielőtt szenvedélyes vitát nyithatnánk felette. E 8000 éves áttekintés eredményeképpen Kína és India nagy biztonsággal kikapcsolható Eurázsia történetéből akkor, amikor a *ragozók génközpontjait* keressük. Történelmük önmagában bizonyíték arra, hogy onnét meghatározó népek soha ki nem jöttek és Euráziában el nem terjedtek. Ennek éppen az ellenkezőjére van példánk: a nepáli magarok háromezer év óta élnek a hegyekben, az ujugrok sem kínaiak Ordos területén. A nepáli magarok – hagyományaik szerint – háromezer éve csak az asszírok elől menekülhettek fel a hegyekbe. Ordos hun lakóit a Kínával háborúzó szeppei hunok hagyhatták hátra örök mementóként. E keletre szakadt, valamikor magyarul beszélő néprészeink nemcsak létezésük miatt fontosak számunkra. Ha ők ma is őrzik magyar vagy rokon azonosságukat, az igen fontos bizonyítékokat tartogat a szkíta-hun-avar-magyar beszélt nyelvre vonatkozóan.

Írántól és az Uráltól nyugatra találhatóak az ún. toldalékoló nyelvű népek. Ezek faji értelemben talán nem bizonyulnak egységesnek, – bár jelentős tömegeik a fehér típusú embert képviselik amellet, hogy barna bőrű kus típusúak is gyakorta helyet kapnak köztük, – de műveltségük egységessége mindenképpen összekapcsolja őket. Ennek a népnek a történetét kell megismernünk ahhoz, hogy saját történelmünk gyökereivel tisztába jöhessünk. Ez a messzire kiterjedt ősnép mi vagyunk elődeinkkel és rokonainkkal egyetemben, történetük minden darabja a miénk. Nyelvük, ősi szerves műveltségük úgyszintén. Magyarul, a ragozó nyelvű népek génközpontját és művelődésének gócait [Az őshaza több mint génközpont, vagy művelődési góc. Szerk.] – népszerű néven őshazáját – nem kereshetjük az Industól keletre.

Ezzel együtt érdeklődve hallgathatjuk kutatóink Kína és India tájairól szóló kutatásainak hírét, mert a ragozók beolvadásai folytán mégis tudni szeretnénk, mi az, amit ők átvettek és megőriztek. Ezek a ragozók legfontosabb és legidőtállóbb hagyatéka Euráziában, nem más.

II.

A mag és a héj eurázsiai története

A mag és a héj népének története összetartozik, úgy mint a dió vagy a mogyoró, csak másképpen. Egyenes következménye a korábban tárgyalt újkőkori műveltségi helyzetnek, de már egy újabb, más korban. Talán az eddig kevésnek ítélt régészeti anyag bátortalanította el a kutatókat, hogy Eurázsia füves tájaival kapcsolatban merészebb feltételezéseket fogalmazzanak. A magyar bronz eurázsiai méretű elterjedése és a tárgyakon viselt jelképek – mint például a spirál – évezredekben mérhető folyamatossága is támogatja, arra juthatunk, hogy az Atlanti óceántól Kínáig 4000 évvel ezelőtt megjelenésében szinte egyazonos műveltség jelenlétét kell felismernünk. E kitüntetett idő éppen a közép-ázsiai nomád ősalam, Andronovó és a hozzá tartozó ázsiai művelődési központok megjelenését mutatja. Az álmos csendben korábban zajló ázsiai történelem a Folyamközi sumér dráma következtében soha nem látott mozgásba lendült. Egy különösen kegyetlen, népiirtásra törő nép szállta meg

a Folyamközt. A Sumerben Kr. e. 2350 táján lezajló I. Sargon-féle hatalomátvétel kegyetlensége folytán embermilliók váltak földönfutóvá és menekültek az összes világtáj felé, hogy pusztá életüket mentsék. Első hullámaik északnak vette az irányt és a Kaukázus déli, a mai Irán északi területein az oázisokban jelentek meg úgy, hogy teljes városok épültek zikkuratokkal és mindennel, ami az élethez szükséges volt akkoriban. A menekülők birtokában volt az akkori világ összes nagy műszaki találmánya nemcsak az élelem előállítására, de a fémek használatára is. Ezen túlmenően igen képzettnek bizonyultak szellemiekben is, az isteni felsőbbsséggel kialakított viszonyukban is. Szellemi fölényük a velük összeolvadó népesség számára nem biztosított egyeduralkodási lehetőséget. A rövidesen kiapadó oázisok népei továbbköltözésre kényszerültek idővel és így rövidesen a száraz éghajlatú szeppe szélén találták magukat. Elkeveredve a helyben talált kárpáti eredetű ősnéppel Közép-Ázsia új műveltségeit hozták létre. Voltaképpen az andronovói és az azzal kapcsolatba hozható műveltségek alapjait vetették meg. Azt is mondhatnánk, hogy visszatértek korábbi hazájukba, ha Farkasinszky Tibor kutatási eredményeire támaszkodnánk, aki a Sumériába igyekvők elszármazási helyét Dilmun környékére helyezi, vagyis az Oxus-Jaxartész vidékére. Farkasinszky elgondolásával más oldalról sincs baj, hisz a sumérok a magyar nyelv törökös ágából valók. Magyar Adorján szerint is, így részben a törökös nyelvű szkíták leszármazottjainak tekinthetők.

Habár a mag csendes marad évezredek át – hisz róla nincs hír – a körülvevő tájakról mégiscsak értesülünk történelmi fejleményekről. A mag körül időről időre új államalakulatok vernek tanyát a héj területein. A héj itt az Európától, Kisázsától Kínáig terjedő hatalmas terület. A Kr. utáni korban egyre többször érzékeljük, hogy szeppei hódítók alapítanak királyságokat a héj – a Kelet – területein. Emiatt nemcsak a legismertebb Párthus-Pártos-birodalom kerül szemünk elé, de az attól keletebbre eső Tocharisztán, Bukhara, Khovarezm, Pakisztán és Afganisztán szkíta, fehér hun és pártos eredetű királyságai is, sőt Kelet-Európa és természetesen a Kárpát-medence is. Királyaik pártás koronát viseltek, pénzérméiken megjelent a nap és a hold a zoroaszteri tűzoltár mellett. Szellemi értelemben mindenképpen rokonainknak tarthatjuk őket, de csak emiatt. A héjban élő távolabbi keleti népek nem tartoztak a ragozó nyelvű népek közösségébe Keleten. Nyugaton – Európában – viszont a szinte egységes kelta-magyar műveltségi tömbbe ütköztek a magból kivonulók.

Keleten a magterületekről lecsapó szkíta eredetű uralmak nem bizonyultak tartósnak. Mindenekelőtt amiatt, mert nyelvük és műveltségük különbözött a megtámadottakétól, és természetesen az elkeveredők létszámárányaitól. A létszámarányok mentén valószínűsíthető végkifejlet szerint a helyben lakók műveltsége kerekedett felül beolvasztván a korábbi támadókat. Jelképeiket a régészeti leleteken és pénzérméiken jó ideig nyomon követhetjük, idővel azonban elfogyott a folyamatosság és a helyben lakók újra birtokba vették korábbi tulajdonukat. Jelképeik azonban hosszú időn át fennmaradtak és áttétélesen beleivódtak az ott élő népek műveltségébe. Toramana és Mihirakula indiai hun királysága is csak a hódító hun uralom idején tartott a Kr. utáni 7. században. Mihelyst a hódítók népi személyazonossága a beolvadás miatt eltűnt, megszűntek királyok lenni Rajastanban. Az uralom felszámolása ellenére ma az indiai Rajastanban európai habitust őrző fehér típusú népesség él hun hagyományait vigyázva Indiában. Falvaikban maradvá maig ápolják hagyatékukat. A magban élő népek népi személyiségére nézve úgy kétszáz év óta ádáz kultúrharc folyik. Ez a hatalmas föld – a szeppe – a szárazföldi műveltség egyik jelentős ágának színhelyévé vált. A nyugati – magukat indoeurópaiként azonosító – népek kifogyhatatlan népesség-utánpótlásaként tekintik még ma is és vélt igazukért "öltni képesek". Nos, a szkíták indoeurópaiságát három 19. századi cikkeszkére alapozzák. "... német nyelvészek kisütötték a múlt század első harmadától kezdve, hogy a szkíták egy nomád iráni nép nyelvét beszélték, ők maguk is iráni nép. Legyünk jóhiszeműek, s tekintsük állításaikat a tiszta tudomány eredményének, viszont azért nézzük is meg, miből mire jutottak. Főként három tudósi munka érdemleges. Kaspar Zeuss: *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837.; W.; Thomaschek: *Kritik der ältesten Nachrichten über den skytischen Norden*, Wien, 1888. és Karl Müllenhof: *Über die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten*, Berlin, 1892." A kelet-európai úgy 4000 évvel ezelőtti régészeti helyzet elemzése más olvasatban Müller-Karpétól származik: "...Ezeknek az újabb megfigyeléseknek és a pontosabb időrendi besorolásnak megfelelően a modern kutatás a késői gödörsíros vagy kurgán kultúra góciát a Kubán-Majkop műveltségben látja. Bizonyítottnak vehetjük – szögezi le pl. Müller-Karpe, – hogy a Kubán műveltség a Káspi-tengertől és a Volgától Ukrajnáig terjedő térségben a 3. évezred második felében jelentkező földművelő, fémeket használó rézkori művelődési komplexum, azaz a késői gödörsíros vagy kurgán kultúra kialakításában és elterjesztésében meghatározó kulturális szerepet játszott. A műveltség területén található fém tárgyak, fegyverek, díszítő motívumok, ékszerek és edények mind Kubán-Majkop közvetítésével kerültek el Dél-Oroszországba. Ugyanez vonatkozik a csiszolt kőbaltákra is." "Müller-Karpe utolsó megjegyzése a csiszolt kőbaltákról egészen nyilvánvalóan oldalvágás az úgynevezett "csatabárdos" teória hívei felé. Az indogermanocentrikus szemléletű őstörténet-kutatásban ugyanis már a múlt század vége óta mindig újra és újra előrángatják azt a közkedvelt hagyományos elképzelést, amely szerint a kelet-európai csiszolt kőbalták – a "csatabárdok" – lennének az ősi, még egységes indogermán népesség régészeti hagyatékai. Nevezik ezeket "csa-

tabárdosok"-nak (Streitaxtleute), de gyakran "zsinórdíszes kerámiás csatabárdosok"-nak is (schnurrkeramische Streitaxtleute), mivel ezek a kőbalták sokszor zsinórdíszes kerámia társaságában fordulnak elő. Ezt a hipotézist az utóbbi években már csupán az úgynevezett "ahisztórikus" indogermanisztikai irányzat melengeti, a legtöbb neves kutató azonban kereken képtelenségnek minősíti, amint azt Müller-Karpe világosan meg is mondja: "...hogya a zsinórdíszes kerámiások indogermánok voltak-e, az azokhoz a kiagyalt értelmezésekhez tartozik, amelyek a tudományos megismerhetőség határain túl terülnek el..." Mivel a szeptepéről csak az előbb említett "indogermánok és indoárják" elképesztő tömegeit látják még ma is az indoeurópai téveszme szerelmesei, ezért minden alkalmat meg kell ragadjunk őket tévedéseikkel szembesíteni. Ma, amikor a nagyban művelt történelemhamisítások, évszázadokban mérhető csalások napfényre kerülésének korát írjuk, feltétlenül érdemes újra felidézni és bemutatni más egyéb hamisításokat is. Arról természetesen nem szól a fáma, hogy az "indoárja" szkíták és médek hogyan voltak képesek Pártosországban olyan szakrális jelképeket hátrahagyni, amelyek az Árpádok eredeti szakrális Kárpát-medencei uralmát is kísérték. Különös módon a magyarokat eddig még senki sem törekedett hithű indogermánként ábrázolni, pedig a hun-szkíta elődök miatt ezt kellett volna tegyék. A magyarok átértékelésének elmaradása elméletük kifulladását eredményezi. Keleten a Pártosország 500 éves fennállása volt a legtartósabb szkíta-méd uralom. Ennek megannyi oka lehet, mégis elsősorban az államalkotó népek jelentős részének ragozó nyelvűnek kellett lennie a hatalom megtartásához. Nyugaton Magyarország lett az a minden csodálatunkat kivívó ország, ahol a szeptepiek most már 1100 éves fennállásukat ünnepelheték a közelmúltban. Nyilván ennek is van oka. Megint csak elsősorban a befogadó közeg – nevezzük ezt a több tízezer éves földműves ó-magyar népnek – őshonos ereje volt az, amely összeolvadt Árpád hódító népével. E "házasság" kivételesen szerencsésnek, még inkább tartósnak bizonyult. Egy több tízezer éves művelt ősnép egyesült a "mag" legerősebb, ugyancsak kiművelt népével. Aki eddig nem értette volna a magyarság fennmaradásának okát, az most közelebb kerülhet a megoldáshoz. Harmadik évezredünkre is megörökölt "házasságunk" gondozásának felelőssége most már a miénk. Nemcsak a szeptepi hagyaték őrzése a feladat, de e tartós szövetség helyben lakó tagjáról is igyekeznünk kell minél többet megtudni. Ha ebben a most alaposan kitágított eurázsiai rendszerben szeretnénk a magunk helyét újjól megtalálni, vélhetően pontosabb leírásokra tehetünk szert korai történelmünkéről magunk is.

III.

Keleti honfoglalók a Kárpát-medencében

Nem egy, de 29-szeres szeptepi szkíta honfoglalás a Kárpát-medencében 3500 év leforgása alatt

Henkey Gyula már eddigi irodalmi munkássága során is többször felvázolta a Kárpát-medencében élő nép antropológiai alapon történt elszármazását. Ebből tudhatja mindenki, hogy a ma Magyarországon élő nép többsége urál-altaji és pamíri eredetű, alaptípusában pedig az andronovói kultúrkörhöz tartozik. Ugyanezt Götz László is kifejtette megfelelő érvek alkalmazásával. Ha tehát a mai magyar népesség túlnyomó turáni és pamíri elszármazásáról beszélünk, akkor annak nyilván van történeti előzménye is. Olyan, amely korábbi az eddig egyetlenként tisztelt magyar bevonulásnál, az Árpád megjelenését megelőző évezredekből. Sok ilyen van. Árpád népe egymagában nem okozhatott 60-70 %-os keleti embertani eredetet Magyarországon. Nézzünk utána, kik okozhatták ezt. Az egyszerűség kedvéért most nem forrásgyűjteményt elemzünk, vagy tucatnyi szerzőt, hanem csak felsoroljuk a keleti eredetű bevándorlásokat a "Magyarország története" c. könyvből. Vélhetően nem esünk a tudománytalanság bűnébe, ha eszerint cselekszünk. Az elkövetkezőkben igyekszem az Olvasót olyan szemmel is látható képi anyaghoz juttatni, amely meggyőző erejű, ehhez azonban a világhálóra lesz szüksége (hettita.lap.hu, luristan.lap.hu, etruszk.lap.hu, szkita.lap.hu, avar.lap.hu, arpadhaz.lap.hu).

Nézzük tehát, kik jöttek keletről Kr. e. 2200 és IV. Béla uralkodása között hazánkba, kisebbek és nagyobbak.

Korai bronzkorban

1. Az első kelet-európai pásztorok az Alföldön

A Kr. e. 22. század körül indult meg az eurázsiai szeptepék törzseinek első európai jelentőségű vándorlása és szétszóródása. A 3. évezred utolsó harmadában a Dnyeper és az Urál folyók között, valamint a Kaukázus északi előterében új nagy kultúra körvonalai bontakoznak ki. Ezek valójában a Kubán-Majkop-i szkíta bronzkori műveltség képviselői, akik nemcsak Magyarországot vették célba, de egész Európát is. Hátrahagyott régészeti emlékeiket meg is nézhetjük. De nézzük csak: Magyarország területére a Kaukázus és a Balkán felől meginduló

népmozgalmak során először kész bronzeszközök és ékszerek jutottak. A történelemkönyv ezt követően kijelenti, hogy a folyamatos betelepülések következtében: "Ez a sűrűn megtelepült embertömeg szilárd biológiai alapnak bizonyult, amelynek történetét színezhették átalakulások és katasztrófák, ezek azonban a korszak viszonyai között nem egykönnyen okoztak gyökeres népességváltozást." Magyarul nagylétszámú honfoglalás történhetett.

A rézkorig visszanyúló népi alapok az egész Kárpát-medence területén kimutathatók. A távoli területekről érkező népcsoportok többsége ezekre az alapokra csak ráépíteni tudott.

További korabronzkori bevándorlások

2. A helyi hagyományokkal szemben ellenséges második déli hullám elsőnek feltűnő közössége az Aranka – Maros – Szárazér négyszögben megtelepülő pitvarosi csoport. Halottaikat zsugorítva temették. Rítusuk, viseletük, anyagi műveltségük élénken őrzi az észak-balkáni késő rézkori hagyományokat. Sírmellékleteikben először jelenik meg teljes gazdagságában a Közép-Duna-medencei korai bronzművesség. Ókori keleti típusú nagyméretű nyakpereceket, valamint tűket, pártadíszeket, nyakláncokat, bronz és arany hajfürtkarikákat viseltek. Fegyverzetük kelet-mediterrán típusú volt: törnek és lándzsának egyaránt használható nagyméretű, erős bordájú nyeles bronzpengék, ún. ciprusi török vagy lándzsák (Csorvás); ez biztosította fölényüket a szétszórt makói csoportok felett.

3. A korai bronzkor folyamán még más rejtélyes vagy bizonytalan eredetű keleti népcsoportok is behatoltak a Kárpát-medence peremvidékeire. Elszigetelt, zárt életet élt a Latorca-Hernád völgyében, Kassától északra egy halomsírokban temetkező zsinédíszes edényes népcsoport. Ők voltak az indoeurópaiak diadalmas kultúrahordozói, akikről időközben kiderült, hogy szkíták voltak.

4. A Tisza jobb partján, Észak-Magyarországon alakult ki a korai szakaszában a Tiszántúl középső harmadában is szórványosan feltűnő hatvani kultúra. Sem eredete, sem megjelenése nem világos. Anyagi műveltségének jelentős elemei Prut-Szeret-vidéki késő rézkori gyökerekre mennek vissza, de észak-európai hatásokat is tükröznek. E kultúra a késő badeni (péceli) bosácai elemeket magába olvasztó ózdi csoport telepein és területén tűnt fel először. Hamvasztásos rítusa, anyagi műveltségének helyi, illetve déli elemei nyilván innét származnak. Életében a földművelés azonos szerepet játszott a nagyállattartás. Telepeik rétegei tele vannak marha-, juh-, sertés- és lócsontokkal, ugyanezen állatok piciny mását – jelképes áldozat céljára – százával mintázták meg anyagból." E szokás egyértelműen kelta és szkíta gyökerekre utal. A sorozatban készített kelta pici bronzvaddisznók készítése erre mutat, de a legfrissebb tuvai szkíta kurgánban olyan tegeztt találtak, amelyet több száz aranyból öntött vaddisznó borított.

5. Ugyanezen, vagy közeli rokon népesség más csoportjai Erdélybe hatoltak és hegyi településeket létesítettek (gesprengbergi csoport). További sorsuk, fejlődésük még nem tisztázott.

6. A hatvani kultúrával rokon, de más jellegű, tiszta keleti eredetű népcsoport tűnt fel Nyugat-Magyarországon. Kétségtelenül lótarló pásztorok voltak, a Kárpát-medencében először fordul elő egyik főnökük sírjában lótemetkezés (Grosshöfle/Nagyhöflány). Temetkezési szokásaik, ékszereik, edényeik formája – főleg sajátos díszítése – jellegzetesen kelet-európai. Ezek a lótarló pásztorok Dél-Lengyelországon át, a Morva mentén jutottak a Kárpát-medencébe, majd az Alpok miatt keletre, a Dunántúl belseje felé voltak kénytelenek terjeszkedni. A Balaton vonaláig helyenként még őrzik ősi csontvázas temetkezési rítusukat, attól keletre a helyi (únyi és makói) lakosoktól átvették a halotthamvasztást (Fonyód, stb.). Ettől kezdve – bár életmódjukból és anyagi kultúrájukból sok mindent megőriznek – folyamatosan beolvadtak a helyi lakosságba (kisapostagi csoport).

7. Szintén a Morva-kapun keresztül költözött Dél-Lengyelországból Délnyugat-Szlovákiába (Felvidékre) az erős kaukázusi fémművészeti hatásokat is hozó nyitrai csoport, a helyi középső bronzkori magyarádi kultúra népi alapja. A korai bronzkor végét (Kr. e. 18-17. század), a középső bronzkor hajnalát az eddig megismert elemek átcsoportosulása és újabb déli elemek folyamatos behatolása jelzi.

8. Valószínűleg a Morva völgyéből költözött a Temesközbe a perjámosi kultúra népe. Magába olvasztotta a rokon pitvarosi csoportot és új, erős tömböt alkotott a Maros-torkolat vidékén. Nyomában újabb déli elemek érkeztek a Bánságba, egyik águk Arad környékén átkelt a Maroson és behatolt a Tiszántúlra. Feltehetően hatására alakult át a Tiszántúlon elszórtan élő hatvani lakosság, s vele együtt talán a nyírségi csoport népességének művelődése is a déli színezetű ottományi kultúrává. A Bécstől a Fertő vidékéig terjedő területen a keleti pásztorok és a harangedények népe leszármazottainak összeolvadásából alakult ki a gátai csoport. A középső bronzkor folyamán ez a közép-európai bronzkorhoz kapcsolódó csoport idegen test a Kárpát-medencében, bár bizonyos keleti elemeit (háton fekvő zsugorítás, lótemetkezés, viselet, edényformák, embertípus) mindvégig megőrizte.

9. A Dunántúl középső szakaszán a szintén összetett eredetű (keleti és helyi) kisapostagi kultúrából sarjadt ki a mészbetétes edények kultúrája, amely talán a legjellegzetesebb és legismertebb magyar középső bronzkori egység. Amikor a kisapostagi csoportok behatoltak a késői nagyrévi kultúra dunántúli területére és telepeire, a mai

Fejér megye területén is új régészeti egység kezdett kibontakozni, a vatyai kultúra. A vatyai kultúra mozgékony csoportjai csakhamar átkeltek a Dunán, s uralmukat kiterjesztették a nagyrévi területek Duna-Tisza közí részeire. Csak a nagyrévi területek északi és keleti peremét (Tószeg) elfoglaló hatvani kultúra telepei parancsoltak megálást nekik." Úgy tűnik tehát, hogy a főcsapás irányából – a Kubán-majkopi műveltségen kívül – még további nyolc szkíta eredetűnek tekinthető bevonulás történt. Ez bizony honfoglalás a javából.

Középső bronzkor: az összeforrás és jólét időszaka

10. A Kr. előtti 16-15. századtól kezdve (a nagyalföldi) déli tömb területén elterjedt a ló felszerszámozásának anatóliai módja és vele együtt az anatóliai típusú felszerelés: csontból faragott szíjelosztók, díszkorongok, díszített agancs zablapálcák. Bronzöntő műhely minden jelentősebb tellen volt. A telepekről kivezető utak mentén vagy a telepeket övező magaslatokon voltak a temetők, amelyek a sok évszázados használat következtében olyan nagy kiterjedésűek, hogy sírszámukról fogalmunk sincs. A rítus valamennyi déli eredetű népnél zsugorított, többnyire meghatározott tájolású, a férfiak és nők számára eltérő temetkezési szokásban jelenik meg. A halottakat ünnepi ékszerdíszben temették el, edényekben élelmet helyeztek melléjük. Keramikát, csonteszközt, bronz ékszert és fegyvert, arany ékszert – művészetileg is déli példaképeikhez kapcsolódva – egyaránt az égei-anatóliai eredetű spirálmintákkal díszítettek. Itt nem történtek drámai változások, csak csendben zajló átalakulás. A változás mégis nyilvánvaló. Ebben az időben Anatóliában a Hétországi (hettita) birodalom történetének első szakasza zajlik, amely a nyugati szakirodalom egybehangzó állítása szerint indoszkíta eredetű uralom volt. A Hettita birodalom tehát szkíta eredetű, – nekik indoeurópai, nekünk édes ragozó nyelvű testvérünk – és a temetkezéssel kapcsolatosan is rájuk jellemző az, amiről itt olvasni lehet. A spirálok megítélésében a Magyarország története erősen téved, az a Kárpát-medence újkőkora óta jelen van itt, ezért azt a bronzkor közepén nem hozhatta ide mással, még egyszer. Mivel a szkíták anatóliai hagyatékáról van szó, akiknek a spirál szintén ősi jogos tulajdonuk, most e részletkérdésben nem érdemes vitát nyitni. Érdemes leszögezni viszont, hogy a változás nagy dűlások nélkül is bekövetkezett, sőt bizonyos folyamatosságra is gondolhatunk. A Kárpát-medence és a Hettita Birodalom kapcsolatáról viszont kézzelfogható adatokhoz jutottunk – a Magyarország története c. könyv szerzői akaratának ellenére. A szkíták beáramlása a Kárpát-medence területére így folyamatosnak tekinthető.

11. A déli eredetű kultúrák gazdaságilag legelmaradottabb képviselője a perjámosi kultúra. A kultúra központja, egyetlen jelentősebb fegyver- és ékszergyártó műhelye a Maros menti (Magyar)Pécska volt, az egész korszakon át használt temetőjét pedig Szőregen tárták fel. A "spirálbütykös edények kultúrája" két közeli rokon csoportból áll. A Marostól északra, a Tiszántúlon, keleti eredetű hatvani-ottományi elemek fölött alakult ki a gyulavarsándi csoport. Déli eredetű vezetői telltelepeket létesítettek. A telepek mellett, saját alattvalóikkal szemben is jól védhető, különálló várakban éltek (Gyulavarsánd, Tarhos-Várdomb, Sarkad, Vésztő-Mágorhalom, Herpály, Ottomány, stb.), váraikon kívül feküdtek a "kívülállók" védtelen falvai. A várakban a hódítók gerendákból ácsolt boronaházakban éltek, alattvalóik a telepeken nagyméretű nagycsaládi házakban laktak. A várakban voltak a bronzöntő műhelyek. Temetkezésük is elkülönült: a déli hódítók zsugorítva temetkeztek, a helyi lakosság továbbra is elhamvasztotta halottait. A hódító fegyveres arisztokrácia műkénéi és anatóliai ékszereket utánzó spirálmintás aranykorongokkal ékesített ruhában pompázott (Székelyhíd, Éradony, Gyulavarsánd). Magyarpécska e minősítés ellenére remekbeszabott kelta-magyar kardokkal ékeskedik, nagyméretű spirálos karvédőkkel és az elmaradhatatlan spirálos-bütykös kerámiával. Polgár rézkori sírmellékletei közt nagyszámú bütykös edény van, ezek egy korábbi korból valók, tehát nem e déliek találmánya. Kardjaik semmiben sem különböznek Európa többi magyar-kelta kardjaitól, így az érzékelt déli feláramlás ellenére tárgyi műveltségük jótányit sem tér el éltető elemétől, az európai valóságtól.

12. A halomsíros nép támadása

A Közép-Duna-medence bronzkori fejlődésének külső támadás vetett véget. A támadók a Duna-völgyéből, nyugati irányból érkeztek, a régészet halomsíros kultúrának nevezi őket. A halomsíros kultúra népének ősei keletről származtak (az ún. "zsinegdíszes edények kultúrája"), onnan hozták magukkal a kurgán-temetkezés szokását, amely főnököt és nagycsaládot egyaránt megilletett. A Kr. előtti 15-14. században megtámadta és leigázta földművelő szomszédait. A halomsíros uralom alá került vatyai nép is csakhamar elnyelte a hódítókat, a halomsíros és a vatyai elemek keveredéséből keletkezett új színezetű művelődést legjellemzőbb lelőhelyéről és központjáról koszideri kultúrának nevezik. Halomsíros és helyi bronzokban gazdag Duna-menti változata a rákospalotai csoport. Tisza menti konzervatív tömbje pedig az alpári csoport. Ismét általánossá vált az urnatemetkezés, már a hódítók utódait is elhamvasztották.

Önálló, tiszta halomsíros csoportokkal a Tisza-Maros vidékén kívül a Dunántúl nyugati és déli felében számolhatunk, a hamvasztás fokozatos átvétele azonban még ezeken a területeken is a helyi elemek hatását mutatja.

A rendkívüli átalakulásból az egykori középső bronzkor eleji hamvasztásos tömb népe került ki győztesen. Ők

szervezték meg a megmaradt területek védelmét, még ott is, ahol korábban alávetett helyzetben éltek. Ők olvasztották magukba lassan, de biztosan a hódítókat. Az új törzsi és kulturális mozaik alól azonban csakhamar előbukkantak a régi hagyományok: a megmaradt telltelepeken ismét virágzásnak indult az élet (Dunaújváros-Koszider, Baracs, Tószeg, Jászdózsza), sőt egyes késő vatyai telepek virágkora éppen erre az időszakra esik (Alpár, Mende, Lovasberény), művelődésük külső máza is "balkánivá" válik. Az egyetlen kivétel a bronzművesség. Az egész Kárpát-medencében – népektől és törzsektől függetlenül – a régi középső bronzkori és az új halomsíros (közép-európai) elemeket összeötvöző "nemzetközi" bronzművesség bontakozott ki, amelyben egyéni színezete csak a középső bronzkori műhelyhagyományokat közvetlenül megőrző Észak-Tiszántúlnak és az Al-Duna vidékének van. Ilyenfajta ipari, technikai, formai egységre a Kárpát-medence bronzkorában eddig nem volt példa (koszideri típusú bronzok).

13. A közép-duna-medencei bronzkor katasztrófája

Az újólag helyreállt viszonylagos nyugalomnak, mondhatnók másodvirágzásnak, a Kr. előtti 13. században az előbbinél sokkal súlyosabb támadás vetett véget. A régészet számára nehezen megfeythető irányokból érkező támadók szinte egy csapásra vetettek véget a 800 éves bronzkor addigi hagyományának. Egyelőre felderíthetetlen, mi történt. A Földközi-tenger középső és keleti medencéjében ugyanebben az időben, a Kr. előtti 13-12. században mélyreható átalakulási folyamat zajlott le. Csapásaik alatt elpusztult a Hettita Birodalom, csoportjaik Egyiptomot támadták, sőt megvetették lábukat Palesztinában is (filiszteusok). Mégis valószínűnek látszik, hogy a Duna-Tisza-vidék korábbi lakossága nem pusztult el nyomtalanul, hanem kisebb-nagyobb rajokban, déli irányban kitért a támadók elől.

A katasztrófát egyetlen népesség vészelte át viszonylag zökkenőmentesen, az Észak-Magyarország hegyei közt élő lakosság. A pilinyi kultúra népe magas, hegyi várakba zárkózott. A várakban évszázadokon át folyt az élet, szomszédságukban ismét több ezer síros hamvasztásos temetők (Zagyvapálfalva, Nagybatony) keletkeztek.

14. A késő bronzkor

A Tisza völgyében a Bodrogtól a Marosig a halomsíros kultúra új temetői tűntek fel, valószínűleg (az előbbi) támadók hagyatéka.

15. A korábbi dűlások után

Az élet először a Dunántúlon és a pest megyei dombvidéken lendült fel. A területet a hatalmas közép-európai urnamezős kultúra népe szállta meg és magába olvasztotta a késői halomsíros elemeket. Figyelemre méltó, hogy a 12. bevonulást tárgyaló részben a hamvasztásos, urnamezős nép őshonos Kárpát-medenceiként kerül bemutatásra. Stuart Piggott egyenesen a Kárpát-medencében látja az urnamezősök törzsterületét, sőt a későbbiekben nagyméretű kivándorlásokat azonosít Szilézia, az Alpok és Itália területére, amelynek műveltsége 500 év leforgása alatt egységgé válik. Magam éppen ebben az időben látom bizonyíthatónak Kárpát-medencei kivándorlások tényét Etrúriába.

16. A Kr. előtti 8-7. században keleti eredetű népcsoportok hatoltak be Magyarország területére. Régebben "pre-szkítának" nevezett kultúrájukat tévesen a szkíták elől menekülő kimmerekkel hozták kapcsolatba. E kultúra mai neve – mezőcsáti kultúra – jóval óvatosabb etnikai megítélésről tanúskodik. A mezőcsáti kultúra népe behatolt a Dunántúlra is. Kurgánsírjaik jellegzetes keleti vaskeserveikkel a sáncok közelében kerültek elő. Leleteik (zabla, tör, fokos) a Kelet-Dunántúlon többfelé is előfordultak (pl. Kakasd és Kömlőd), súlypontjuk azonban az Alföldön volt s maradt. A korszak végére teljesen felszívódtak. Iráni eredetük nem teljesen valószínűtlen, etnikailag mindenesetre gyökeresen különböztek a helyi lakosságtól. A fokozott óvatosság a leletek megítélésében érthető: a szkíta megnevezést a magyar történettudomány igyekszik elfelejteni.

17. A Kr. előtti 7. század elejétől kezdve a Dunántúl nyugati és északi részeire, valamint a Duna túlsópartján fekvő Kisalföld délnyugati felére a közép-európai Hallstatt-kultúra keleti ága terjeszkedett. Új népelemek beáramlására, új, szervezett hatalmi csoportosulásra mutatnak az újonnan alakult központok. A korszakra vonatkozó ismereteink – a néhány falusi temetőt leszámítva – az arisztokrácia halomsírain alapulnak. Az arisztokrácia megnövekedett hatalmát már a temetkezések külső formája is tükrözi, sírjaik fölé több méter magas halmokat emeltek. A halmok belsejében gerendákból vagy kövekből épített négyszögletes vagy kör alakú sírkamrákban helyezték el az előkelők nagy pompával, máglyán elégetett hamvait. Pajzsaikra fémveretek utalnak. Az egész Hallstatt civilizáció viszonylag békés és szakrális. A keramikát ellepik a vallási szimbólumok, a küllős kocsikerek alakjában ábrázolt napkorong.

18. A Dunántúl déli és délkeleti felében a Kr. előtti 5. századtól kezdve másféle régészeti kultúra jelentkezik, amely kezdetben a Tisza-vidékkel is kapcsolatban állt, kifejlett vaskori kultúrája azonban a Dráva-Száva közének kultúrájához köti. Ezen a területen is vannak hatalmas földvárak (például Pécs-Jakabhegy, Regöly), körülöttük az előkelők halomsíraival.

19. A Kárpát-medence keleti felében a Kr. előtti 6-5. század fordulója táján új, egységes színezetű régészeti

kultúra bontakozott ki. Előzményeit rosszul ismerjük, helyi gyökerei mégis aligha kétségesek. Az élet folyamatossága azonban a kora vaskori kultúra kialakulása előtt valamiért megszakadt, a Tisza-vidék és Erdély "szkíta" vaskora új alapokról indult: új telepek, temetők, hatalmi központok keletkeztek. A keleti országrész (értsd: a mai Magyarország) vezető rétege éppúgy halmokban, kurgánokban temetkezett, mint a dunántúli, Kárpát-Ukrajnában és a Tiszaháton még a köznép hamvai számára is halomsírt emeltek. Észak-Magyarországon pedig a fejedelmeket is elhamvasztották. Viseletük, fegyverzetük, hatalmi szimbólumaik azonban teljesen másfélék: szkíta-trák jellegűek. A szkíta fejedelmek hatalmi jelvényeit **utánozza** (kiemelés tőlem) a zöldhalompusztai törzsfő pajzsát (?) díszítő pompás aranyszarvas és a tápiószentmártoni elektrón (arany-ezüst) szarvas, mindkettő hamvasztásos sírból. A két szarvas nem szkíta készítmény, hanem a Duna vidéki "szkítizáló" művészet alkotása. Nos, ehhez csak annyit: azt mindig is lehetett tudni, hogy a hivatásos magyar történetírás nem kedveli a szkítákat. Amit itt leírt Bóna István, az túlmegy minden határon, és a hivatásos magyar történettudomány szégyene. Úgy tűnik, nem Heribert Illigtől kell a magyar történelmet féltetni, hanem Bóna Istvántól. Módszere szerint a Kárpát-medence és a szkíták között még csak véletlenül sem lehet semmiféle kapcsolat, az kizárólag utánpótlás közvetítők kezén utazik ide-oda. Mindeközben Bóna talán lemaradt krónikáink olvasásával és nyilván azt a részt is átlapozta, amikor "a magyarok másodszor jöttek ki Szkítiából..." írták. Csak remélhetem, hogy ehhez hasonló – nevezzük nevén – súlyosan részrehajlót magyar történész többé nem ír le. De hogy teljes legyen a minősíthetetlen, szándékos történelemhamisítás, még kifejti Bóna részletesebben is:

"Az ukrán szteppéken élő szkíták körül megtelepült "peremtörzsekkel" való érintkezésnek számos nyoma van a Kárpát-medencében. Különösen az észak-magyarországi és erdélyi törzsek állatmotívumokkal borított tegezdiszei (vö. a magyar National Geographic 2003. júniusi számában a friss tuvai kurgánban arany vaddisznók seregét varrták a tegezre) pl. Mátraszele, Budajenő, állatszobrocskákkal díszített bronzcsörgői (pl. Gyöngyös, Nagytarcsa) és párdúc- vagy szarvasalakos nyelű bronztükrei (pl. Muhi) figyelemre méltóak. A tárgyak többségét, köztük a tükröket és a tegezdiszeket azonban nem a szkíták vagy a körülöttük lakó népek készítették, hanem a megrendelésükre dolgozó, művészi ízlésükhöz alkalmazkodó görög városok műhelyei." Hát persze, nyilván a tuvai vaddisznókat is a görögök öntötték 6000 kilométerre Tuvától. Erről mondja Mike Edwards, a fenti cikk szerzője: "Barbárok az ősi szteppéről? Félre az előítéletekkel! Egy nemrég feltárt 2700 éves sír tanúsága szerint a hírhedt lovas népnek meglepő érzéke volt a finom aranyművességhez is." Krisztus előtt 700-ban kevésbé beszélhetünk a görög műveltség kiterjedt voltáról. Bóna sajnos nem tanulmányozta a régészet más eredményeit e megállapításával kapcsolatban. Az etruszkok, médek, lursztáni szkíták és a kelták ugyanolyan tükröket készítettek, mint amit ő említ. Nyilván ezeket is kedvenc görögjei készítették. Tükröt az előbbieken kívül mások nem készítettek.

20. A Kr. előtti 4. század elején a kelták nagyarányú hódító vándorlásai következtében Itália és a Kárpát-medence nagyjából egyidőben hadszínterré vált. Ezzel A Magyarország története c. könyvből vett idézetek végére értünk. A további Kárpát-medencei bevándorlások ismereteseek mindenki előtt, így azokat további hivatkozások nélkül sorolom fel:

21. Szarmaták
22. Jazigok (jászok)
23. A hunok Kr. u. 380 után
24. Az avarok 568-ban
25. Az avaroktól lemaradó három törzs 598 táján
26. A griffes-indás nép – László Gyula népe – 670 körül
27. Árpád népe 895-ben
28. Besenyő részlegek betelepülése

29. Kötöny kun népe IV. Béla idejében a tatárjárás után mégiscsak visszajött és megtelepedett az Alföldön. Kiskunlacházán nemcsak szobrot emeltek Kötönynek a Fő téren, de igazi nyakas kunmagyarok lettek. Nélkülük szegényebbek lennénk.

A fentiek alapján a Kárpát-medencében inkább 3500 éves folyamatos keleti – túlnyomórészt szkíta – honfoglalásról kellene beszélnünk, mint bármilyen másról. E folyamat eddigi történelmi sztereotípiáinkkal nem kezelhető. Nyilván bennünk lehet a hiba, nem pedig az eddig fel nem ismert folyamat leírásában.

E lelet – 3500 év alatt 29 bizonyított és nyilvánvaló keleti betelepülés vagy honfoglalás – úgy gondolom, hogy teljesen más megvilágításba helyezi a magyar őstörténet kérdéskörét. A magyar történetírás úgy hitte, hogy ha a szkíták, hunok és avarok történetét a partvonalon kívülre helyezi, megszabadul a kérdéstől mindörökre. E lelet 29 keleti bevonulás felsorolásával e viselkedést lehetetlenné teszi. Nemcsak a történelemhamisítással sikerült eképpen szembesítenünk a hivatásos vonalat, de egyben arra is rá kell mutatnunk, hogy e bevonulók a Kárpát-medencében beolvadva őseinkké váltak. Történetük így a miénk (is) lett, és nem csak azért, mert vérük ereinkben csörgedez.

A hivatásos történetírásban nyomon követhető az igyekezet, hogy bármely korban a lehető legkevesebb lakost lásson az országban. Nyilván így minden új bevándorló számára megadja a lehetőséget, hogy új lapot kezdve új életet alakítson ki. Ennek ellenére minduntalan a folyamatosság, a beérkezők beolvadása merül fel, emiatt szó sem lehet a különféle korokban kiürített Kárpát-medence lehetőségéről. A műveltség és jelképeinek folyamatosága ezt mutatja.

A gyanútlan olvasónak talán nem is tűnik fel, hogy a hivatásos történetírás mellőzi a képi leletek közlését. Pedig annak, aki végignézheti a Kárpát-medencei régészeti anyagot, a kívánt eredménnyel gyökeresen más gondolatai támadnak. Az ilyenek szeme előtt egységes műveltségű Európa körvonalai bontakoznak ki. Szerencsénkre egy Hermann Müller-Karpe nevű német régész olyan pazar tálalásban adta közre leleteinket, hogy csak nézünk annak láttán. Az ő nyomán rájövünk, hogy nem utolsó, vacak helyen élünk, és nem a hivatásosok által sugallt európai kapcarongy vagyunk, hanem országunk az európai haladás élén állt évezredekén keresztül – többek között éppen a keleti szkíta népek betelepülésének köszönhetően is, de a helyben lakók tehetségének is.

Bóna István szkíta történelme – ő a szerzője a Magyarország története kérdéses fejezetének – a semmiben oszlik szét, így nem gyalázhatta már tovább a magyarokat.

Ami a szkítákat illet, velük kapcsolatban is új nézőpontot vehetünk fel. Áttekintve a szkita.lap.hu-t bárki megbizonyosodhat e nép ezred éveken át folyamatos felbukkanásáról Európától Kínáig bő 3000 éven keresztül. Az általuk alapított több száz királyság, sőt birodalom Eurázsia-szerte hírüket növeli. A szkíták történetét az e címet viselő írásaimmal bő három évezredes eurázsiai látvánnyá fejlesztve ma gyökeresen mást láthatunk e hatalmas földrészen. Gondoljuk át, hogy nekik elegendő tudásuk volt ahhoz, hogy a szteppén életben maradhassanak, a gyenge legelőket kihasználva állataikat legeltessék. De ahol a fű gyenge, ott embert is csak keveset tud eltartani. Ezért a hatalmas eurázsiai füves puszták népfeleslegüket minduntalan a környező területekre kellett vezessék. Ők mindig hódítóként jelentek meg, műveltségükkel megtermékenyítették a megszállásra kiszemelt népeket, de a létszamarányok miatt mindig el is tűntek a megszállott népekben. Népi személyiségüket elvesztvén részévé váltak a megszállt népeknek, nyelvüket veszítve éltek tovább a megszállott közösségekben. Ezért nem találják sehol a színtiszta szkíta nyelvet, legfeljebb szórványait.

A világtörténelem nagy szkíta felvonulásai – a hükszoszok Egyiptomban, a hettiták, hurriták, médek birodalomalapításai, a szakák Indiai foglalásai, a fehér hunok iráni és indiai beköltözései, Lurisztán és Urartu csillogó királyságai, az 500 évet megérő pártus birodalom, Afganisztán, Pakisztán, az indiai Radzsasztán, Khorezm, a kusán birodalom szkíta alapításai, Szogdia, Fergána szkíta uralmai, Kína hun jelenléte, az európai kelták kurgános fejedelmek, a brit sziget halmokba temetkező népe és királyai, a Kárpát-medencei hunok Atila, Baján majd Árpád nevezetes alapításai, a bulgáriai Dúló alapítása – mind e hatalmas szkíta nép emlékezetét gyarapítják, akiknek ősapja Nimród volt. A nyugati szakirodalom "indoszkíta" és "indoárja" név alatt tárgyalja az Aggade-t leverő gutikat, a Babilont ostromló kassitákat, elámiakat, lurisztáni médeket, szkítákat. Indoszkíta alapítást ünnepelnek Baktriában, a Kusán birodalomban, az Indus-völgyi szakák pakisztáni államában is. Mitanni úgyszintén a szkíták alapítása volt. Forrai Zoltán a kelet-törökországi Nimród-hegyen megtalálta és megnevezte a Boldogasszonyt és Nimród hegytetőre épített elképesztő méretű kurgánját. De Midász király népe is kurgánokat hagyott hátra, ő maga 43 méter magas sírhely alatt nyugszik Frígiában, Törökország közepén.

Talán valóban sok időbe telt, amíg e hatalmas távlatokat mutató kép egységes egésszé állt össze. A valamikori indoszkíta és indoárja mesékről kellett hozzá lehámozni az indoeurópai eredetű belemagyarázásokat és tévedéseket, hogy tisztán kerüljön elénk az eurázsiai szkíta történelmi látvány képe és működésének mikéntje.

Európától Kínáig ma több tucatnyi nép büszke arra, hogy vérében szkíta vér csörgedez, a "szkíta" szó hallatán a tisztelet érzése hatja át, hisz már az iskolában ezt tanulják. Tisztelet az elődöknek, a nagyot alkotni képeseknek, a világos istenképzeteiknek, aranyba vert jelképeiknek. Egymással versengve dicsőítik a történelmük jeles részeként tisztelt szkítákat, akik hagyatéka ma is élő mindenütt. A "királyi" szkíták említése az ókorban bármely népből feltétlen tiszteletet váltott ki.

A 29 – többségében alapos okkal feltételezhető – szkíta honfoglalás a Kárpát-medencében talán végre elbizonytalanítja a történelemhamisító Bóna tanítványait is. A népek összeolvadásáról előadott elgondolásom nyomán bizonyosan. Az elméletileg előforduló különböző alapeseteket most sorra vehetném, de nem is érdemes, ezért az utolsó esetre térek rá, amikor a támadó rátelepszik az őslakosra és elkeveredik vele. Ez az az eset, amellyel leginkább behatóbban, érdemben kell foglalkoznunk, mert közös szókincs, egyáltalán nyelvi mozgás csak itt képzelhető el. Vagyis együtt kell élniük ahhoz, hogy bármiféle nagyobb mértékű nyelvkincs-mozgás megindulhasson. Tovább megyek, el kell keveredjenek egymással, vegyes családoknak kell létrejönniük, a felnövekvő nemzedéket pedig érnie kell a kétnyelvű kettős hatásnak. Az utódokban alakulhat csak ki az elvegyült nyelv, akik már e keveréket adják majd tovább a saját leszármazottaiknak. Mindez egyben az indoeurópai nyelvek és népek kialakulásának kulcsa is.

A szkíták mindenütt beolvadtak Euráziában, de részünnké is váltak. Ezért ők bennünk és még több tucatnyi népben élnek tovább mind a mai napig. Így mindenkinek igaza van, ha őket büszkén vállalva tiszteli. Egy uralkodásra termett, tenni kész és képes nép fiai ők. Róluk a korábbi megtámadottak is csak a legnagyobb csodálat hangján szólnak meg. Ők szervezték Európát azzá, amivé lett. Az egységes kelta-magyar Európa egyik lendítője voltak. A megszállt területek földműveseit uralva és kiszolgálva (!) az öntudatos, független ember eszményét terjesztették el. Ők szervezték ütőképes állammá Magyarországot, ők törvénykeztek a hagyományok alapján és az uralkodáson kívül az ő "kiváltságuk" volt csatatereken meghalni. Létrehozták a földművesek és az erők szövetségét. Uralkodni jöttek, és hazájukért meghalni. Emiatt sok más kiváltságot is szereztek maguknak. Az ő kiváltságuk volt pl. a magyar díszviselet is, amelynek párhuzamai visszamutatnak a párthus-szkíta korba. Jól uralkodni csak független, erős és szellemileg felkészült, hagyományaikat megtartó, istenüket félő emberek tudnak. Korrumpált birkák erre a feladatra nem alkalmasak. Ez a nemeslelkű szkíták üzenete. Az ilyen emberek ettől szabadok, ettől járnak egyenes gerinccel, nem a lakatlan sziget uralásától.

A szkíták temérdek bevonulása más téren sem múlhatott el nyomtalanul. A szkíta nyelvet megfelelő módszerek kidolgozása után ki fogjuk mutatni a magyarban, mert annak jelenléte elvi alapon feltételezve kétségtelen. A magyar szókinsben benne kell lennie az általuk hozott örökségnek is. Finnugor nyelvészeink már most készülhetnek a majdani cáfolatra. Az általuk összekóricálnak tanított magyar nyelv szándékaik ellenére olyan erős gyökrendszer alkotta szóbokrokon épül fel, amiről ők nem is álmodnak.

Lindegger Peter (Winterthur)

ber das Wort ARVISURA

Im Sanskrit bezeichnet das maskuline Substantiv सुर, **sūra** (mit kurzem u), „Gott(heit)“, zuweilen auch „Götterstatue“, das maskuline Wort सूर, sū-ra (mit langem u), dagegen „Sonne“, zuweilen auch (in übertragenem Sinne) einen „weisen Mann“.

Ein Kompositum **Arvisura**, wie Du es schreibst, existiert nach dem umfangreichen Peterburger Sanskrit-Wörterbuch (in 7 Bänden !) *nicht*.

Möglicherweise liegt eine Verwechslung, Verballhornung Verschreibung oder eine Phantasiebildung in *beiden* Kompositionsbestandteilen vor:

Statt des ersten Kompositionsgliedes *arvi-* wäre vielleicht zu lesen entweder आर्य, **ārya**, was „edel/würdig“ bedeutet, oder aber अव, **arvan**, was eigentlich „rennend“, als Substantiv jedoch „Reiter/Rosselenker“ besagen kann.

Für das zweite Bestandteil **sūra** (siehe oben !) ließe sich auch an eine Verschreibung für das wohlbekannte Sanskritwort सूत्र, sūtra, denken. Dieses Wort hat die Bedeutung „Faden/Garn/Schnur“ und wird auch für „Leitfaden/Lehrbuch/Lehrsatz“ verwendet. Damit hätte man entweder ein Kompositum āryasūtra, das etwa „Edler Leitfaden“ besagt, oder aber arvasūtra, das „Reiter-Lehrfaden“ bedeutete.

Schließlich wäre überlegenswert, ob im Wortteil arv- nicht Avar(-es), „Avaren“, steckt, zumal das -r- in solchen Wortstämmen umspringen kann, also als *arva-* oder als *avar-* erscheinen kann.

Doch ist all das reine Spekulation. Das -i- in der Kompositionsfuge ist ohnehin *keinesfalls* korrektes Sanskrit.

Die Hunnen heißen in Sanskrit übrigens हारहूण, also Hārahūṇa.

Man müßte vielleicht auch an das Awestische denken; dort heißt sūra „stark / vermögend“.

Du siehst, lieber György, „ARVISURA“ ergibt in Sanskrit, so leid es mir tut, wirklich *keinen* Sinn.

Lindegger Peter (Winterthur)

Az ARVISURA szóról

A szanszkritban सुर, **sūra** (rövid u-val) hímnemű főnév jelentése „Isten(ség)“, néha „istenszobor“ is, ezzel szemben a hímnemű sūra सूर szó (hosszú u-val) néha (átvitt értelemben) „bölcs ember“ is.

Arvisura összetétel a terjedelmes Peterburger Szanszkrit Szótárban (7 kötet!) nincs.

Lehetséges tévedés, felcserélés, kiforgatás, elírás, vagy a két összetevő fantáziaképzése az alábbiak szerint.

Az első összetevő arvi- helyett lehetne esetleg, vagy आयँ, **ārya**, ami „nemes/érdemes“ jelentésű, vagy pedig अर्वँ, **arvan**, ami „vágatva“ jelentésű, viszont mint főnév „lovas/lóhajtó“ jelentésű lehet.

A másik összetevő sūra (lásd fent) esetében is gondolhatunk a jólis-mert szanszkrit सूत्र, sūtra szó elírására. Ennek a szónak a jelentése „fonál/cérna/füzér“ és alkalmazzák úgy is, hogy „vezérfonal/tan-könyv/tétel“. Így nyerhetünk egy aryasutra összetételt, ami jelentheti azt, hogy „Nemes vezérfonal“, vagy arvasutra összetételben „Lovas tanmenet“.

Végül érdemes meggondolni, hogy az arv- szórészben nem az avar(es), avarok bújik-e, mivel az -r- az ilyen szótőben váltani tud, tehát megjelenhet mint arva-, vagy avar.

Mindenesetre ez tisztán találgatás. Az -i- betoldása semmiesetre se helyes szanszkrit.

A hunok neve egyébként a szanszkritban हारहूण , azaz harahuna.

Gondolhatunk még az awesti nyelvre (perzsa nyelv. Ford.); ott a sūra jelentése „erős/vagyonos“.

Az „ARVISURA“ szónak a szanszkritban tehát nincs értelme.

Valós őstörténelmünk alapjai

Etanulmány nem kíván új témát felvetni, hanem inkább felveszi fonalát annak az indítványnak, amit dr. Csihák a ZMTE 1993. Évi Őstörténeti Találkozóján, Kaposvárott, már 10 évvel ezelőtt felhozott Előadásának címe: „Javaslat a magyar őstörténet oktatásának reformjára hazánkban.” (ZMTE kiadvány, 1993, 34-35. old.)

Legyen szabad, bevezetésül, idéznem dr. Csihák előadásából: „A magyarőstörténet kutatásának helyzetéről van szó. Arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a nemzettudat zavarát fel kell számolni. Amely nép a múltját nem ismeri, az a jelenben nem tud eligazodni, és reális jövőképet sem tud felvázolni magának. A torzulásokért hibáztatjuk azokat a történészeket, akik nem az objektivitás mércéjét tartották szem előtt. De hibáztatjuk az oktatást és a közéleti vezetőket is.”

„A kiadók máig mellőzik olyan szakmunkák kiadását, amelyek nem a finnugor szellemben íródnak. Részint azért, mert a lektorok nem javasolják kiadásukat, részint pedig azért, mert a vásárlók idegenkednek - neveletésüknél fogva - vásárlásuktól. Ezt az ügyet nem bízhatjuk a piacra, hiszen nemzetünk múltjáról van szó. És jövőjéről.”

„Sajnos a finnugor elmélet alátámasztja a nyugati szemléletet, amely honfoglalás korabeli ellenségeink nézete: műveletlen rablóként menekültünk Európába, ahol mint rablók szereztünk hírnevet. Ezzel indul a hamis történelemszemlélet, amely azóta megtör minden egészséges kezdeményezést: ezért kell máig alázkodnunk a művelt nyugat előtt.”

„A hun, a pártus stb. nyelvekről kijelentik, hogy nincs nyelvemlék, ezét nem lehet kutatni.”

Ezt a valótlanságot a multszázadbeli generációk el is hitték. Pedig csak arról volt szó, hogy amit nem értettek, különös hangzása miatt, azt az agyuk visszautasította. Hát kérem, így tudományt nem lehet művelni. Soha nem felejttem el Jóapám aranymondását: „Nem akarásnak nyögés a vége.” Pedig meg van a módja, annak, hogy a körülöttünk ezerszámra nyüzsgő földrajzi és helységneveink jelentését megérthessük. Mindezekre a magyar-paraszt társadalom ősi nyelvének ismerete megadja a választ. Mai nyelvünk folytatása a régieknek, csak a közben eltelt évezredek alatt sokat fejlődött. Ennek a fejlődésnek a mibenlétét „A Teremtés ősmagyar nyelve” c. munkám érthetően kifejti. A mai olasz ember sem érti már meg az eredeti latin nyelvet, de vallja, hogy ősei latinul beszéltek.

A Mindenható jóvoltából, parasztjaink/ őslakosságunk nyelvét a nyugati régészek megtalálták ékírásos táblákra írva. Nyelvtanát, mondatszerkesztését és hangszerkezetét nyelvészeik tökéletesen ismerik és tanítják. A III. ŰR-dinasztia irodalma Kr. előtt 2.000 körül íródott. Találtak ugyanott még régebbi, képirásos táblákat is, amelyeknek megfejtése most van folyamatban. A közelveletről érkező negyedik földműves hullám már a III. ŰR korszakbeli, legfejlettebb nyelvet hozta magával. A Körös-kultúra népe beszélte a legősibb, Kr. e. 5,500 körüli közelveleti tájszólást. Nem a Körös-folyótól kapta nevét, hanem földművelő foglalkozásától: KE-Ű-ŰR₄-E-US „Mezei aratást űző helység.” Kiskörös, Nagykörös városok messze esnek a Körös-folyótól. Ugyanezen kultúrkörbe tartoztak Nagykörű, Kisköre, Vezseny és tőlük délre a Tisza közelveiben lévő számos más település is.

E földművelő kultúrát megelőző korszakokban az őslakosság vadászból és gyűjthető táplálékokból élt. Az akkori Európa népei között, Istenanyát tisztelő vallásuk és az íjjal való vadászás volt legjobb ismertető jelük. A Kr.e. 3,500 körül gyér számban megjelenő idegenek Istene férfi volt és nem értettek az íjjászathoz.

A magyar régészet átfogó európai őstörténelmet ezideig nem dolgozott ki, ezért e tekintetben idegen forrásokra vagyunk kénytelenek támaszkodni. Nyugati tudományos körökben jelenleg Prof. Graham Clark a legelfogadottabb, és legkevésbé részrehajló, így az ő véleményét használjuk fel itt is.¹

Nyugat-Európa a Fejlett Paleolitikum korszakában nem volt a kultúra közepe, hanem csak nyugati széle. Őseink vadászbírodalma az úgynevezett gravetti-kultúra (Kr.e. 25-30.000), szélesen elterjedt Spanyolországból európai Oroszország nagy részén. Gravette-nek nevezik, a Tokajban és máshol található obszidiánból pattintott nyílhegyeket.

A gravetti vadászoktól északra számos rénszarvas-tenyésztő csoportot azonosítottak a késő-glaciális időszakból; közöttük nevezetesen a hamburgi, ahrensburgi és swidéri kultúrák hordozóit, akik szétszóródtak az Észak-európai síkságon. Swidériek a Kárpátok északi és keleti lejtőit mentén, kiknek kiinduló helyei Ságvár (15810 ± 150), Nyitra (21050 ± 350), Istállöskő (27170±312) lehettek.² A gravetti vadászok, kb. 10,000 évvel ezelőtt, még a fagyos Brit-szigetekre is átmehettek, mert az Európával összekötő földnyelv akkor még létezett. A Stonehenge nap-megfigyelő állomást később érkezett földművelők emelték. Nekik kellett ugyanis ügyelni az évszakok beosztására.

1. és 2. Grahame Clark A világ őstörténete, Bp., Gondolat 1976

A Boldogasszony vallás egyidejű a gravetti vadászok megjelenésével. Fontos azt is tudni, hogy a Boldogasszony (Vénusz) idólok, mindig nyílveszők társaságában jelennek meg A magyar nép még ma is az Istenanya oltalmába helyezi sorsát.

Európa az utolsó jégkorszakban: a Vénusz figurák elterjedése.

Európa az utolsó jégkorszakban az eljegesedett területeket pontok, a „Vénusz” figurákat sötét karikák mutatják (a nagy karikák hármat vagy annál többet jeleznek)

A kultusz a Kárpát-medencében összpontosult.⁴ Ki ne ismerné a Zsákai Torzót, a ságvári Vénusz-figurákat, a Zengóvárkonyi Madonnát, a Kökénydombi Vénuszt? – „A Körös-kultúrában 24 db. Istenanya tiszteletére készített agyagszobrocska került elő, Tatárlakán 26 és Ménteleken 60.” „Magyarország védőasszonya a csángók legmélyebb titka az, hogy számukra a legfőbb szent BABBA MÁRIA ma is a felkelő Holdat jelenti. A gyermekáldás, a bő termés istenasszonya. A magyarok tudják, hogy Mária Magyarország védőasszonya, de a széke-lyek, a csángó-széke-lyek érzik, magukénak tudják a Szűzanyát hét évezred távlatából.” „A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által felvállalt pozitívista, politika mentes történetírás lesz az emberiség megbékélésének fő eszköze.”⁵

Elképzelésem szerint a BABBA MÁRIA nem annyira a felkelő Holdat jelenti, hanem inkább a gyermekáldás-sali kapcsolatot; ember emlékezet óta méri az anyák tisztulási folyamatának az időközzeit.

A nép ma is ünnepli Parnplomában és Bilbaoban a bikák futtatását. Akit a bika megdöf, annak családjában jó szerencséje lesz. A közeli barlangok falfestményeinek Hold-formájú szarvai már 15,000 éve emlékeztetnek erre a szertartásra.⁵

„A bika össze van kapcsolva a Holddal már az idők elejétől fogva, amint azt a Felső-paleolitikus barlangi festmények és vésetek hold formájú bika fejeik is bizonyítják.”

vakkal. KE-Ú-UR⁴-E-UŠ „Mezei aratást űző helység.” Kécske, Ókécske, Újkécske nevek is Kecskemét névével rokonok: KE-É-ČŠ-KE „Szentberekbeli templom helye”. CSE-ER-KE⁴⁴ „Szegény ember gabonája” (Cserkeszőlő).

„A három őrjegi lelőhelyről előkerült őstulok csontanyag az egyik *legjobb a világon a maga nemében*.⁶

Őrjeg tulkai a hazai korai holocénbeli (mezolitikus) nagyság variációjának felső felében helyezkednek el.”

A leletek a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Kecskeméti Katona József Múzeumban ill. a keceli Arany János iskolában kerültek megőrzésre.” (Az aurexal egykorú ősi állatok lehetnek a szürke marhák is.)

A Kárpát-medence mezolithikus lakói az aurax tulok szarvait már itt helyben kapcsolatba hozhatták a Boldogasszonnyal, Magyarország védistennőjével.

Kr. e. 6,500 körül a Boldogasszony vallás eszmekörébe tartozó papok értelemmel bíró jeleket festettek az áldozatot tartalmazó korsókra és edényekre, így, az írás feltalálása vallási ihletésre kezdett kifejlődni. A Kárpát-medence legközepén, Kecskemét nagyon ősi kultikus központ lehet, mert nevének etimológiáját csak nyelvünk kőkorszakbeli formája révén tudjuk megérteni. KE-ČŠ-KEM-É-TU⁷ (TH) „Varázsos . templom szentberekyszerű helye.” Köröskörül van véve ősi, Körös-kultúrához tartozó multú városokkal és falvakkal. KE-Ú-UR⁴-E-UŠ „Mezei aratást űző helység.” Kécske, Ókécske, Újkécske nevek is Kecskemét névével rokonok: KE-É-ČŠ-KE „Szentberekbeli templom helye”. CSE-ER-KE⁴⁴ „Szegény ember gabonája” (Cserkeszőlő).

3. Barabási László, Kik a széke-lyek?, Csikszereda, ZMTE 1995-1999 évi Erdélyi Övezeti Történész találkozó

4. G. Clark, A világ őstörténete, 87. old.

5. S. M. Gimbutas, Language of the Goddess, Thames and Hudson, 1989, 280. old, 434. ábra

6. Kumánia I., Archaeologia, 1972, Kecskemét, 55. old.

Igen, Kecskemét városa „HÍRÖS“ de nem HÍRES / HÍRNEVES, mert a HÍRÖS szó vallási fogalom: HI-Í-IR-E-ÜŠ, kiejtve HERÖS, vagyis „A Boldog(asszony) kötelékét követő.“ Könnyebben érthető, ha ANAHITÁRA, ANA-HI-TA gondolunk, vagyis „Bódogságos asszony“-ra „INANNA NIN-HI-LÍ AN-KI-A „Inanna , az ég és föld öröme“.⁷

Köztudomású, hogy Kecskemétet nem a 13. században betelepedett kunok (kumánok) alapították.

„Mint általában a Duna-Tisza közén, Kr.e. 100-tól a mai Kecskemét területén is jazigok tanyáztak. A város ősi, mondaszerű hagyománya szerint a mai Kecskemét ugyanott épült, ahol valaha a jazigok PARTISCUM nevű városa állt, amelynek nevét Ptolemaeus Claudius alexandriai író említi 124-160 között írt földrajzi munkájában. A város nyugati oldalán 1907-ben egy nagy jazig telepre és temetőre bukkantak.“⁸

A PARTISCUM név összetettnek tűnik: benne a pártusok és a római „CUM“ (AQUIN-CUM, ILLYRI-CUM, BARBARI-CUM) „ság; ség“ gyűjtőnév.(?) Nincs kizárva, hogy Pártus alapítás.

Szemügyre véve a „PARTI, PÁRTI“ nevet, a római Justinustól eredő, ellenségeink véleményével megegyező, „pártútó, pártos,“ (lázadó) nevet illetően, ez semmi más, mint rágalom. Egy józan eszű nép magát így sohasem nevezné. --- „Parthi... Scytharum exules fuere. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur. Nam Scythice semone Parthi exules dicuntur.“⁹ Aki ezt átvette, az hazaárulónak tekintendő.

Egy I. András-korabeli (1046) imában viszont ez olvasható: „PARTUASUE ZYZEK...“(pártás szüzek). A pártá, ezek. szerint a szüzesség jelképe volt. Holdat mintázó formája egyenesen a felkelő Holdra emlékeztet. A

csángók hitét a kereszténység sem tudta megváltoztatni. Az „immaculata conceptio“(szeplőtelen fogantatás) ünnepe december 8-án van. A Párthusok a Boldogasszonyt „Szüzanya szerepében tisztelték. Az iráni pártusoknak volt egy „ÉPARTY (Szüzanya házi) uralkodó dinasztiájuk is.“¹⁰

PARTU-US értelme tehát „Szüzanya-követő“. Az ÉPÁRTI-dinasztia Kr.e. 1,800-tól 1,500-ig uralkodott. Államalkotó képességére utal az a Kb. 900 agyagtáblára írt törvénykönyv amit az USA-ban, Elam, találtak. Az Épártiak talán a Váci Hercegrímáshoz hasonló intizmény lehetett. A PÁRTUS vallás-szemléletből és az ÉPÁRTI-dinasztia létezéséből az a fontos következtetés is levonható, hogy a Pártusok nem a „Turkesztáni vad pusztákról lettek elszalasztva.“¹¹

A gyakran felhozott KUN szóval is hiba lehet, mert régebbi írásokban legtöbbször KUUN-nak és KU-ÚN-nak íródott. Köznapi tájszólásban is „KÚN“-nak hallatszik. Ég és föld diferencia is lehet itt, mert Pl. KU⁴-U⁴-UN jelentése lehet, „Napúr magzatja“ is.

Az sem valószínű, hogy egy szkíta szertartás szerint „kun halom“ alá temetkező személy más lehetne, mint szkíta. A Kiskunságban pedig sok ilyen halom van.

Van Kecskeméten egy SZÓRAKATÉNUSZ nevű intézmény, fiatal gyermekek nevelésére. Nevét, játszó gyermekek szkíta nyelvű versikéje után kapta. Azt itt tanulták meg és nem másutt.

Az Encyclopaedia Hungarica II. 14. oldalán arról ad értesítést, hogy Kecskemét nyugati oldalán 1907-ben egy nagy jazig telepre és temetőre bukkantak. Kifejti, hogy „a jazigok ősjászok. Szarmata lovasnép, a római írónál *jazyg*“. Ezt egy római nem tudná jazig-nak ejteni, hanem esetleg csak jázig-nak, egy rövid á-val. A 'Z' 'SZ'-nek hallatszatott, mint ma is. Eredetileg *Á-SZI* „erőtéljes“ lehetett.

Egyesek szerint „Íjjászok“. 2,000 évvel ezelőtt azonban még a régi nyelvet beszélhették. Az *íjjász* fogalmat csak később, Trajánus oszlopáról szerezhették.

A szarmata – ZA-UR-U-MA-T A „csatában hős ember“, úgy látszik, hogy a szkítáknál egy fajta „vitézek rendje“ volt. Jóvágású arcvonásaik is megegyeznek a többi szkítáéval. A jazig és a szarmata egy és ugyanazon nép.

„A pártusokéhoz hasonló, keleties jellegű bő ruházatuk, amelyről Tacitus is emlékeztet tesz, nagyon kiválik a dáciai hadjáratot megörökítő Trajánus oszlopon ábrázolt különböző viseletek közül. Süvegük féltőjásdad idomú, középmagasságú, hátsó része lefelé kanyarodott vállig. Alsó ruhájuk lobogós bő gattyá volt.“¹² Fő fegyverük az íj volt, mint a szkítáknak. Nekik tulajdonítják a Magyarország területén többbízben előkerült háromélű apró bronz-nyílhegyeket. Lándzsájuk hosszú volt. Másik fegyverük a rövid, egyenes tör volt, melyet a nyakuba vetett szíjon hordtak.“

7. R Dudas, Scythia szó- és mondattár, No. 396

8. Encyclopaedia Hungarica II. 14. old.

9. Justínus, Historiarum, XLI.14. „Parthiak a Szkíták elűzöttjei voltak“

10. Walter Hinz: „Lost World of Elam“, Sidgwick, London, 43. old.

11. Georges Roux, Ancient Iraq, Pelican, 1969, 382. old.

12. Encyclopaedia Hungarica II. 50. old.

„A jászkunok előkelői ugyanúgy folyók melletti halmok alá temetkeztek, mint a szkíták.”

„Magyarországon az egyik legérdekesebb ilyen halom a vésztoi Mágori-domb, melyben 9 települési szintet tártak fel az Újkőkortól a Bronzkorig. A Szabadkígyósi Tájvédelmi Körzetben 35 kunhalom látható.”¹³

„Egy másik sajátossága a kecskeméti népnek az „*Ősök ligete*”. Aljnövény nélküli erdőrészt, vagy facsoport, ahol megbecsült ősök fa szobrai kerültek elhelyezésre. Ezekben a ligetekben az egész elhalt nagycsalád felsorakozott”¹⁴. Ilyen ősök ligete ma is a Katona József Múzeum parkja, ahol a város múlt előkelőségeinek szobrait sorakoztatják fel. Egy másik ilyen liget az Arborétumban található. Hérodotosz is leírta Exempeios (szent-szemfái) néven a SZKÍTÁK SZENT LIGETÉT.¹⁵

„A nagy embert nemcsak anyagi javak kísérhették a sírba – bizonyosságul annak, hogy hittek a túlvilági életben, hanem kedvenc lovai, felesége, és főbb szolgálói, az Úri királysírokban eltemetett sumer uralkodóknak gyakorlatát követve.”¹⁶

„Szkíták a közép-európai kelták közvetlen szomszédságát alkották, akikkel úgy látszik, hogy Magyarországon és Erdélyben keveredtek is.” „Az Ausztria, Bajorország és Csehszlovákia területének szívében feltárt leg gazdagabb sírok közül egyesekből, négykerekű kocsik maradványai kerültek elő, amelyek élénken emlékeztetnek a gyászkocsira, amelyet Hérodotosz írt le a szkíta vezérek temetésével kapcsolatban.”¹⁷

A Dnyeper-menti kurgánok aranyművesei és a zöldhalompusztai aranszarvas megalkotói ugyanabba a kultúrkörbe tartoztak. A feltárt régészeti mesterművekből több mint 40 hatalmas ládányi anyag van elraktározva a Hermitázs pincéjében. Ezeknek legszebb példányait olykor világkörű kiállításokon is bemutatják. Megtekintésük csak borsos ár ellenében lehetséges.

A Dunai-kultúrák szakértője V. Gordon Childe arra a következtetésre mutat, hogy: „Erősdöt és környezetét úgy kell tekintenünk, mint az egyik közel-keleti kultúra kivirágzását, amely a negyedik évezredben vagy még előbb áttért a Kárpát-medencébe. Nem lehetséges-e az, hogy az Erősd-kultúra a mezopotámiai magas kultúrák hatása alatt jött létre, hasonlóan a Duna I.-kultúrához?”¹⁸

A közelkeleti földműveseknek a Kárpát-medencébe való visszavándorlása több mint 3,000 évig tartott. Vallási téren azonban felvették a kárpát-medencei őslakosság hitét. A településnevek, amiket ideérkezésükkor adtak, a mai napig is megmaradtak, ott azóta is élnek.

A TORDOS-TATARLAKAI írásbeliséget és nyelvet az uruki bevándorlók vitték magukkal Mezopotámiába. Ebből fejlődött ki ott kb. 2,500 év alatt, az az agyagtáblákra írt ékirásos írásrendszer, amelyből kőkorszakbeli helységneveinket értelmezni tudjuk.

A HUN-SZÉKELY rovásírás Sebestyén Gyula, Forrai Sándor és T. Glock írásszakértők szerint, az egyiptomi folyamatos kézírásból ered. Az úgynevezett „Proto-Sinai ABC-t” Flinders Petrie fedezte fel Serabit el-Khad helységeiben. Úgy vélik, hogy egy főnóciái találta fel Amenembet-fáraó idejében (Kr.e. 2,000). Legvalószínűbb, hogy a Hyxos-ok, HU-E-KU-SU-US „A szent madár védői” útján került hozzánk. Úgy tűnik, hogy „A kecskeméti rovásírásos rézlap” a „Rudi-menta Prisca Hunnorum”, Giesseni változatával íródott.

Az egyiptológusok úgy olvasták, hogy voltak Hun, Huni, Szenaperu (Zinafer), Erpet (Árpád) Tata nevű királyaik. Magyar egyiptológia tudommal nem is létezik.

Mindenesetre elgondolkodtató, hogy éppen a Hyxos-korban jelenik meg a szíriai-fajta rovásírás, amelynek előzménye volt a Sinai-típusú Hun írás. Azt is bizonyítottan lehet elkönyvelni, hogy abban a korban a kelet-Mediterránumban szkíta alapítású városok jöttek létre. Egybeesés-e csupán az, hogy a halott arcára éppen úgy rátették fémlemez képét, mint azt a származék esetében láthatjuk.

A magyar népcsoportok tarkaságát tekintve, az a kép alakul ki előttünk, hogy hosszú történelmünk folyamán ezek a népcsoportok távoli világreszekben is birodalmakat alapítottak, majd onnan vissza is tértek, de beszédbeli sajátosságaikat többé-kevésbé itthon továbbra is megtartották.

A belterjes történelemtanítás a magyarság összezsugorítását szolgálja. Ezt úgy érték el, hogy az egyes tanszékeket hermetikusan elválasztották egymástól. Az egyik tanszék nem adhat szaktanácsot a másiknak, még akkor sem, ha igazat mond. Mindenki diktátor a saját birodalmában. Például egy régésznek nincs megengedve tudni azt, hogy mit jelent és milyen nyelven van mondva a „kurgán” szó. Mi más ez, ha nem a versenylovakra húzott látásgátló tanításbani alkalmazása? Megvadult politika túlkapása. Aki a látásgátlót nem bírja elviselni, az úgy jár, mint László Gyula professzor a „kettős honfoglalással”. Mihelyt a száját ki merte nyitni; a politikai hatalom hűbéresei rögtön nekiestek, mint a farkasok az áldozati bárányoknak. Még halála után is marcangolják. Pedig

13. Encyclopaedia Hungarica II. 292. old.

14. Encyclopaedia Hungarica, II. 779. old..

15. Tolnay Károly: A szkítákról, 15. old.

16. Grahame Clark, A világ őstörténete, 222. old.

17. Grahame Clark, A világ őstörténete, 220. old.

18. V.Gordon Childe, The Danube in Prehistory, Oxford, 1929, 109. old.

igazat mondott. Ezt, világhíres tudóshoz illően, magyar öntudata megkövetelte. László professzor mindenki véleményére felfigyelt; a magáéval összehasonlította és aszerint mérlegelte.

Régészi hivatásán keresztül látnia kellett azt, hogy a külföldi tudósok között is vannak olyan kivételezettek, akik a tudományt a politikánál felsőbbrendűnek ítélik meg. Már alapjában véve is elképzelhetetlen, hogy egy politikus elegendő időt tudjon szakítani magának valamely tudományág művelésére.

Egy fejlett demokratikus Államban a tudósoknak nem kell rettegniük a napi betevő falatukért, azt nagyobbára jómódú hazafiak által felállított alapítványok biztosítják. Jó példa erre az első öbölháborúban történt botrány. Az amerikaiak, nem tudni mi okból, bombázták a világ régiségi kincsének nyilvánított ÚR-városát. Saját szememmel láttam azt a tiltakozást, amelyet 78 világhíres régész írt alá, amelyben felháborodásuknak adtak kifejezést az atrocitás ellen és tudományos munkásságuk tönkretétele miatt. Volt abban sokféle nemzetiség: izraeli, olasz, arab, német, angol, még amerikai is. Követelték, hogy a tudomány ne legyen politikának alárendelve! Politikai szabadságunk elnyerése után, ha igazi demokráciát akarunk létesíteni, akkor a tudományt is fel kell szabadítani!

A folyamközi (mezopotámiai) írás emlékek értelmezésének nehézségei

Előadásom egyik célja, hogy bemutassam: az írásfejtés területén is igaz az az állítás, hogy nemcsak egyféle megoldás létezik. Emellett azokra a gyakran előforduló pontatlanságokra is fel kívánom hívni a figyelmet, amelyeket az anyagi problémákkal küzdő, lektorok nélkül dolgozó kutatók idő és energia híján sokszor nem képesek kiküszöbölni. Az ismétlődően felbukkanó problémák közül most csak néhány „csapdát” tudok bemutatni. Remélem, hogy ezzel is hozzájárulhatok a kutatók jövőbeli sikeres munkájához.

A rendszerszemléletű megközelítés a folyamközi kultúrák írásos emlékeinek értelmezésében is sokat segíthet. Az összehasonlító elemzésekkel könnyebben felismerhetjük azokat a jelképi és az írásjelek mögött meghúzódó párhuzamokat, amelyek különben elkerülnék figyelmünket.

Az analógias gondolkodás módszerének alkalmazása a megértést, a felismerést segíti - de a bizonyításhoz természetesen nem nélkülözhetjük a racionális, ok-okozati összefüggésekre építkező szemléletet sem. A „Napisten felkelte” c. pecséthenger (1. ábra) eddigi megfjtéseinek elemzése azt mutatja, hogy az egy jelhez tartozó számtalan jelentés és a sumer hangzósítás bizonytalanságainak ellenére a képet és feliratot is tartalmazó ókori leleteket a különböző nyelvű és szemléletű kutatók is eléggé hasonlóan értelmezik.

1. ábra

A Napisten felkelte c. pecséthenger értelmezése

DUB	AD
SAR	DA

A „NAPISTEN FELKELTE” TÁBLA FELIRATA

L. 145 AD (-DA) ad atya

L. 335 DA da -tól, -val
ta oldal

L. 138 DUB dub (agyag) tábla
tup származás
kezdet
születés

DUB - SAR rnok

L. 152 SAR sar ír
ŠAR šar gyümölcsöskert
növény(zet)
zöltség

FÖLDES A.

Megtermékenyítés. Születik a víz- és növényisten (Á-GIŠ)

W. PAPKE

AD-DA írnok

ZÁHONYI A.

A növényzet születése az Atyától

A Kr. előtti 23. századból származó lagasi pecsétengeren található istenségek és a felirat értelmezése előtt érdemes megismerkednünk néhány fogalommal, a csillagképekkel és a mezopotámiai panteonnal (2. ábra). Az összeállítás nem sorol fel minden istenséget, jellemzőik közül is csak néhányat emel ki. A téma iránt részletesebben érdeklődőknek a Mitológiai Lexikont és Anton Deimel Planetarium Babylonicum c. könyvét ajánlom.

2. ábra

A mezopotámiai panteon főbb sumer istenei

görög párhuzamaik

TIAMAT	- teremtés előtti (női) minőség	Khaosz
KI	- a Föld istene	Gaia
NIRGAL	- az alsó világ istene	Tartarosz
AN	- égisten	Uranosz
ENLIL	- levegőisten (lélekisten)	Kronosz
ENKI (Ea)	- a föld és a víz istene	Athéné (bölcsesség)
INNANA	- a szerelem és a termékenység istene	Aphrodité
NANNAR (Szin)	- a Hold istene	Artemisz
BABBAR, UTU (Samas)	- a Nap istene	Apollón, Héliosz
ISKUR (Adad)	- hadisten	Árész
DUMUZI	- meghaló és feltámadó isten	Dionüszosz
NINGIRSZU	- ENLIL fia, a későbbi főisten	Zeusz
NINURTA	- Nimród megfélelője	Zeusz

További fontos sumer istenek:

Az *Enúma elis* szereplői

- teremtés előtti ősmínőségek:

ABZU	- az élet ősoke, később TIAMAT férje
SAR, KISAR	- AN szülei
LAHMU, LAHAMU	- SAR és KISAR szülei

- további szereplők:

Kingu	- TIAMAT szolgája, majd férje
Marduk	- babiloni főisten, átveszi az „enlilséget“, ő a patriarchális rend bevezetője

Női istenek:

NINHARSZAG	- az erdők úrnője, az istenek anyja egyéb névváltozatai: NAMMU, MAMI, NINMAH, NINLIL (ENLIL felesége)
BAU	- Ningirszu felesége, hét lánya van
GULA	- NINURTA felesége, gyógyító
ERESKIGAL	- az alsó világ úrnője, NIRGAL felesége
DAMGALNUNNA	- ENKI felesége akkád megfelelője: Damkina (Ea felesége)
NISZABA	- a termés, az írástudás istennője, ENLIL lánya akkád megfelelője: Nabú (az írástudás istene, apja a babiloni Marduk)
GESTINANNA	- DUMUZI nővére, nevének jelentése: égi szőlővessző az alvilág írnoke, az év felét az alvilágban tölti

NINGAL - a Holdisten felesége
 SENIRDA - a Napisten felesége
 NANSE - Lagas város istennője, ENKI lánya, az alvilági révész felesége

ANKI - az Égisten felesége
 (névváltozatai: KI, Uras, Antu, néha INNIN-Istar)

Egyéb fontos férfiistenek:

NAMTAR - sorsisten, NINGIRSZU gyermeke
 NUSZKU - a fény és a tűz istene, ENLIL fia
 GIBIL, BILGI - a tűz istene
 ETANA - Kis város legendás uralkodója
 ÓANNÉSZ - kultúrhős, félig hal-félig ember, az emberiség tanítója
 (másik neve: U.ANNA)

A Gilgames-eposz szereplői:

BILGAMES - LUGALBANDA fia, a 12 táblából álló Gilgames-eposz uruki hőse
 (akkádul: Gilgames)
 HUVAVA - a cédruserdők őre a Gilgames-eposzban
 (asszíruul Humbaba)
 ZIUSZUDRA - Suruppak ura, a vízözönt bárkáján túléli (a bibliai Noé előképe)
 akkád neve: Utnapistim

További fontos fogalmak:

ANZUD - oroszlánfejű sas, közvetít az istenek és az emberek közt
 Igigi - kozmikus égi istenek gyűjtőneve
 ANNUNAKI - földi istenek gyűjtőneve

ME - minden isteni és földi dolgot irányító, titokzatos isteni erő (a sorstáblák megfelelője).

A sumer istenségeket nagybetűvel, az akkádot kisbetűvel írtam. Még a szakkönyvek is gyakran felcserélik a sumerok és a sumer írásrendszert átvévő akkádot istenség-neveit, pl. Samast írnak BABBAR vagy UTU helyett, vagy Mardukot sumer istenséggént emlegetik, amikor ő a babiloniak főistene volt (napfiúi - azaz jézusi - minőségben neki a sumeroknál NINGIRSZU felel meg).

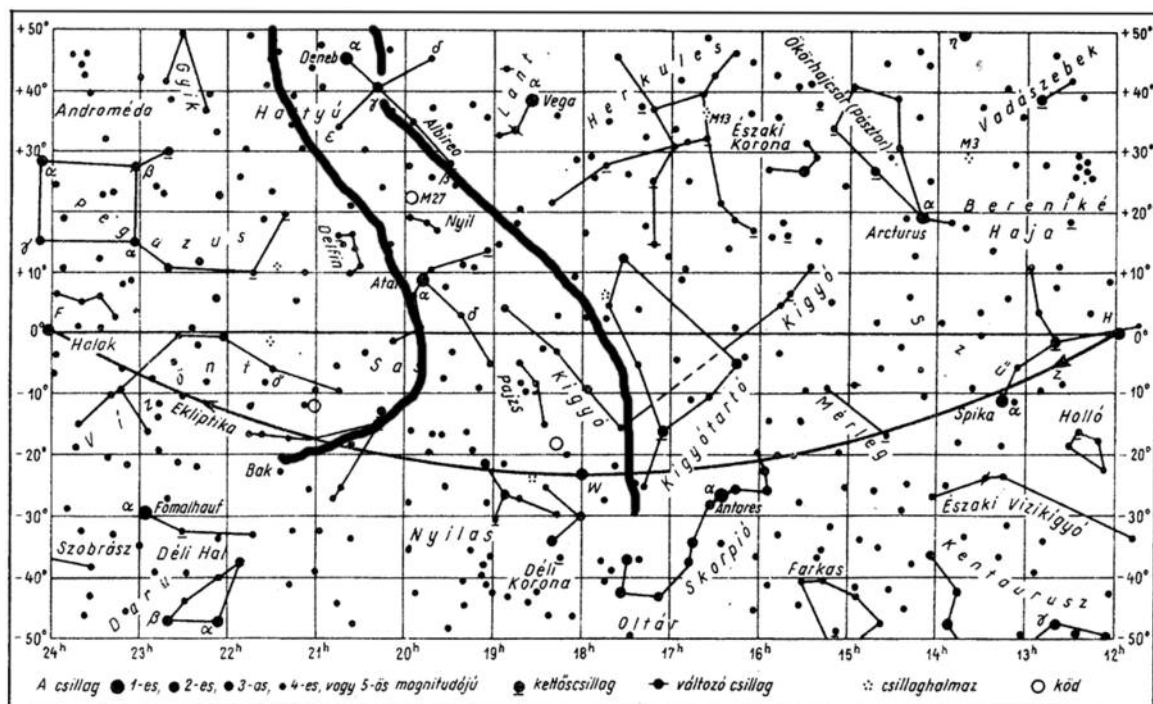
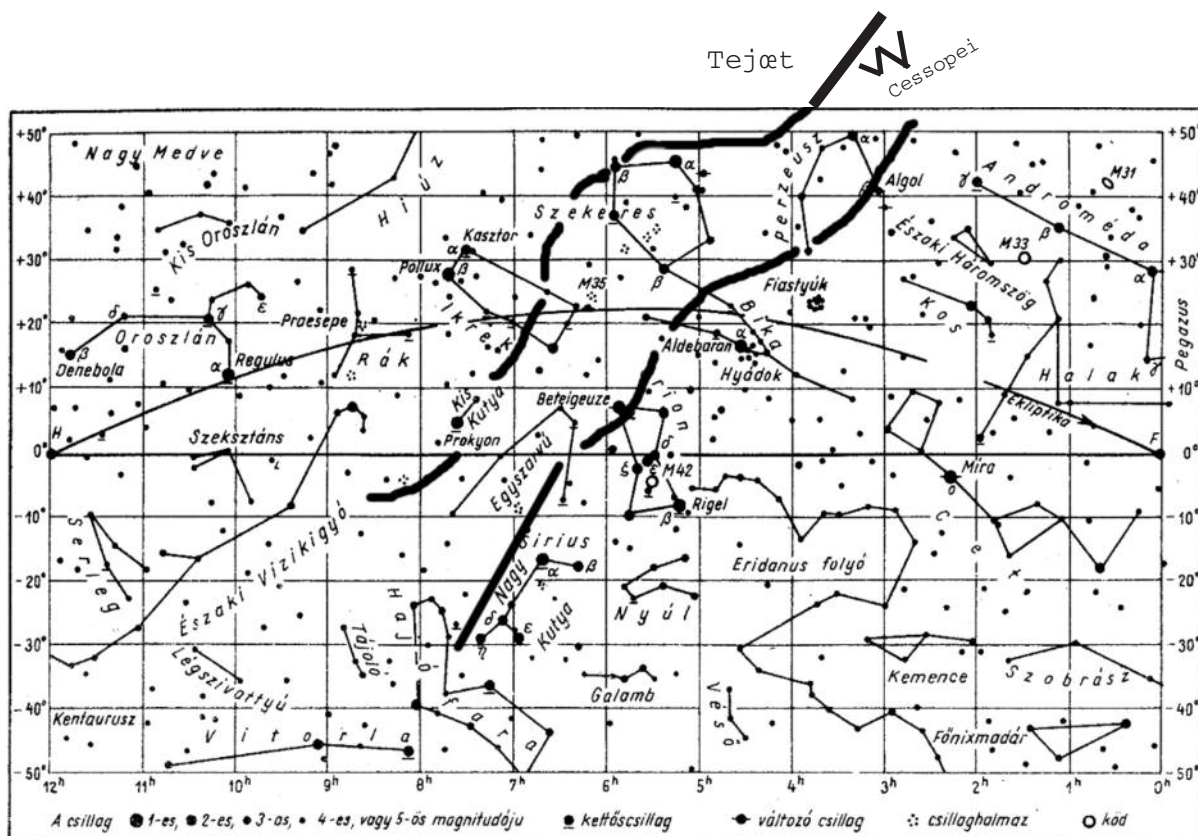
NANNAR akkád megfelelője az akkád Szin, ENLILé Illil.

A sumer istennevek előtt a d (dingir), az akkádot előtt az il szócsoporthatározó áll. Ugyanis az isten neve sumerul DINGIR, akkádul pedig Ilu.

Az északi égbolt csillagképei (3. ábra) - közöttük a földi tájékozódásban kiemelt jelentőségű Napút-állomások - és sumer nevük ismerete elengedhetetlen a feliratok értelmezéséhez. A fogalomírás (egy jel egy fogalmat jelöl), a szótagírás (az egyes jelek hangértékeinek összeolvasása adja meg az adott jelegyüttes értelmét) és a betűírás (egy jel itt egy hangnak felel meg) közti lényegi különbséget is értenünk illik, ha egy ősi táblafeliratról el szeretnénk dönteni, milyen nyelven és mely írásmóddal készítették.

3. ábra

Az északi égbolt csillagképei

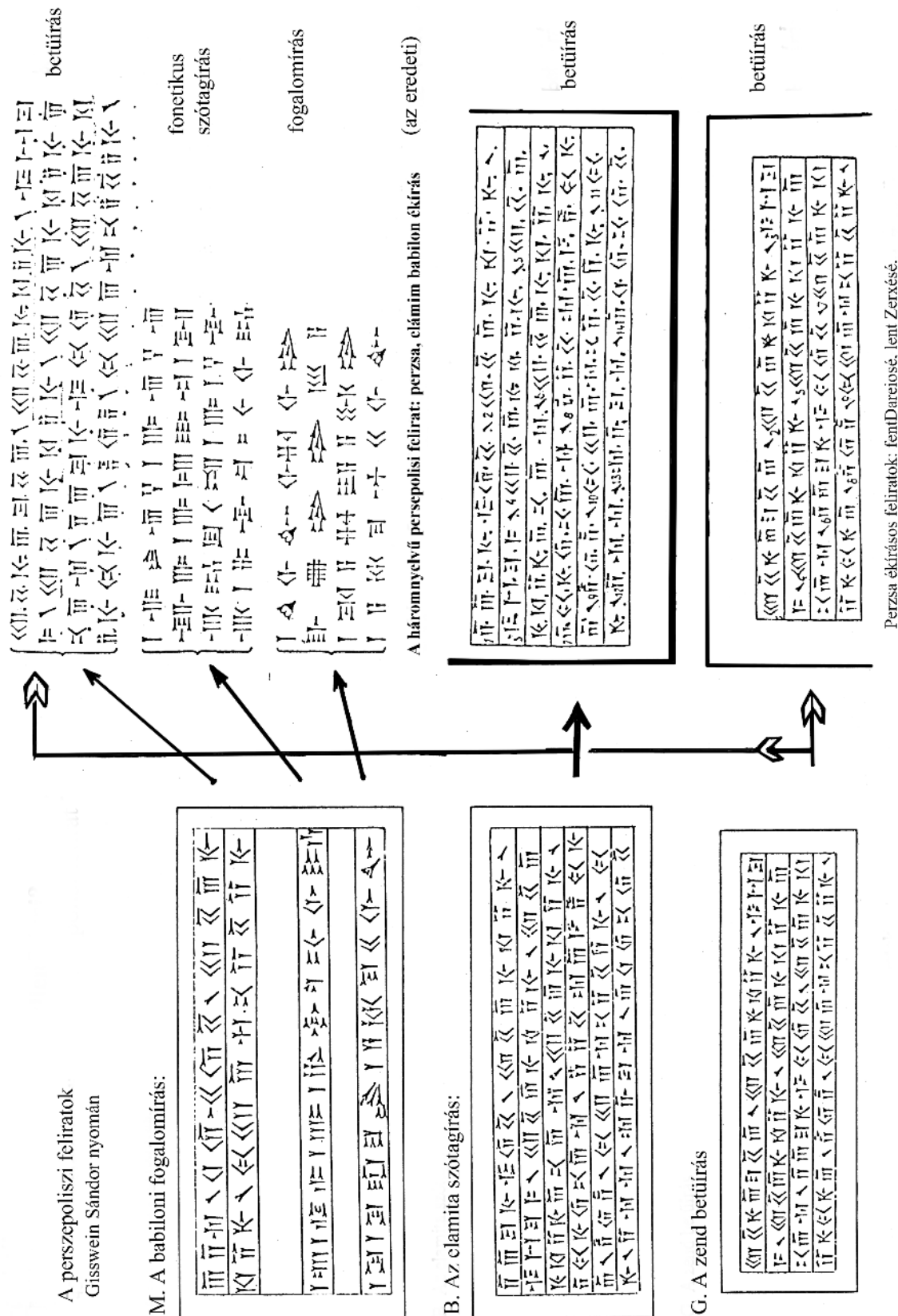

Forrás:

Földrajzi és csillagászati fogalomtár, Intermix K. (az 1971-es német Kias Enciklopédia fordításának felhasználásával)

A persepolsi háromnyelvű feliratot Gisswein Sándor nyomán gyakran helytelen változatban idézik. A 4. ábrán a persepolsi tábla helyes és helytelen változata látható. Az utóbbinál a babiloni, elamita és zend írásnak feltüntetett keretek mindegyikében óperzsa (zend) írásjelek láthatók. A bemutatott példa azt szemlélteti, hogy a tudományos életben szokásos idézetek, átvételek során a kutatók nem fordítanak elegendő figyelmet a források ellenőrzésére.

4. ábra

Az 5. ábrán a hét napjai, a bolygók és a hozzájuk kapcsolódó sumer istenségek láthatók:

VASÁRNAP	Nap	BABBAR, UTU
HÉTFŐ	Hold	NANNAR
KEDD	Mars	NINURTA/ISKUR
SZERDA	Merkúr	ENKI
CSÜTÖRTÖK	Jupiter	NINGIRSZU (más forrásokban ENLIL)
PÉNTEK	Vénusz (N)	INANNA
SZOMBAT	Szaturnusz	ENLIL (más forrásokban AN)

Látható, hogy az istenek nagyjából a leszármazási rend szerint követik egymást szombattól visszafelé indulva, pénteken át vasárnapig.

Mivel ANnak Uranosz felel meg a görög mitológiában, ENLILnek Kronosz-Szaturnusz, NINGIRSZUnak pedig Zeus-Jupiter, ezért AN helyett ENLILt, ENLIL helyett pedig fiát, NINGIRSZUt helyeztem a táblázatba.

A tatárlaki táblák jelentik az átmenetet másik előadásom témájához, melynek címe:

A magyar műveltség ősi párhuzamai

Ugyanis a sumer képjelekkel is értelmezhető táblafeliratok, amelyek a Maros árterének agyagából készült táblákon találhatók, ráirányítják figyelmünket a mezopotámiai és a Kárpát-medencei kultúra kapcsolatára. Ugyan a feliratok többféleképpen is értelmezhetők (pl. rovásírással is), annyit bizton mondhatunk, hogy az egyik legrégebbi közép-európai írásemlékről van szó, s erdélyi felbukkanása új megvilágításba helyezi a Kárpát-medence őslakóiról szóló elképzeléseket.

A Tatárlakán előkerül
égetett
agyagtáblácskák

A Kárpát-medence legősibb írásemlékének tekintett tatárlaki korong és téglalap alakú tábla legalább 5000 éves. Eddigi megfejtéseinek bemutatása egy külön előadást igényelne. A nyakamban hordott tatárlaki korong megnevezésével kapcsolatban azért annyit elmondanék, hogy a nyelvészek szakvéleménye szerint a tatárlakai és tatárlaki név is elfogadott.

Egyébként véleményem szerint rajta csillagképek ábrázolását láthatjuk, amelyek nevét a rajzolatok is megerősítik: ha ugyanis azokat sumer képjelekként értelmezzük, ugyanazon csillagképek sumer nevét kapjuk.

Hozzátenném, hogy a jelek kis száma miatt más értelmezések is lehetnek helyesek, ugyanis az ókori leleteknél nem ritka dolog, hogy azok mindenkinek a saját „hullámhosszán” szólalnak meg.

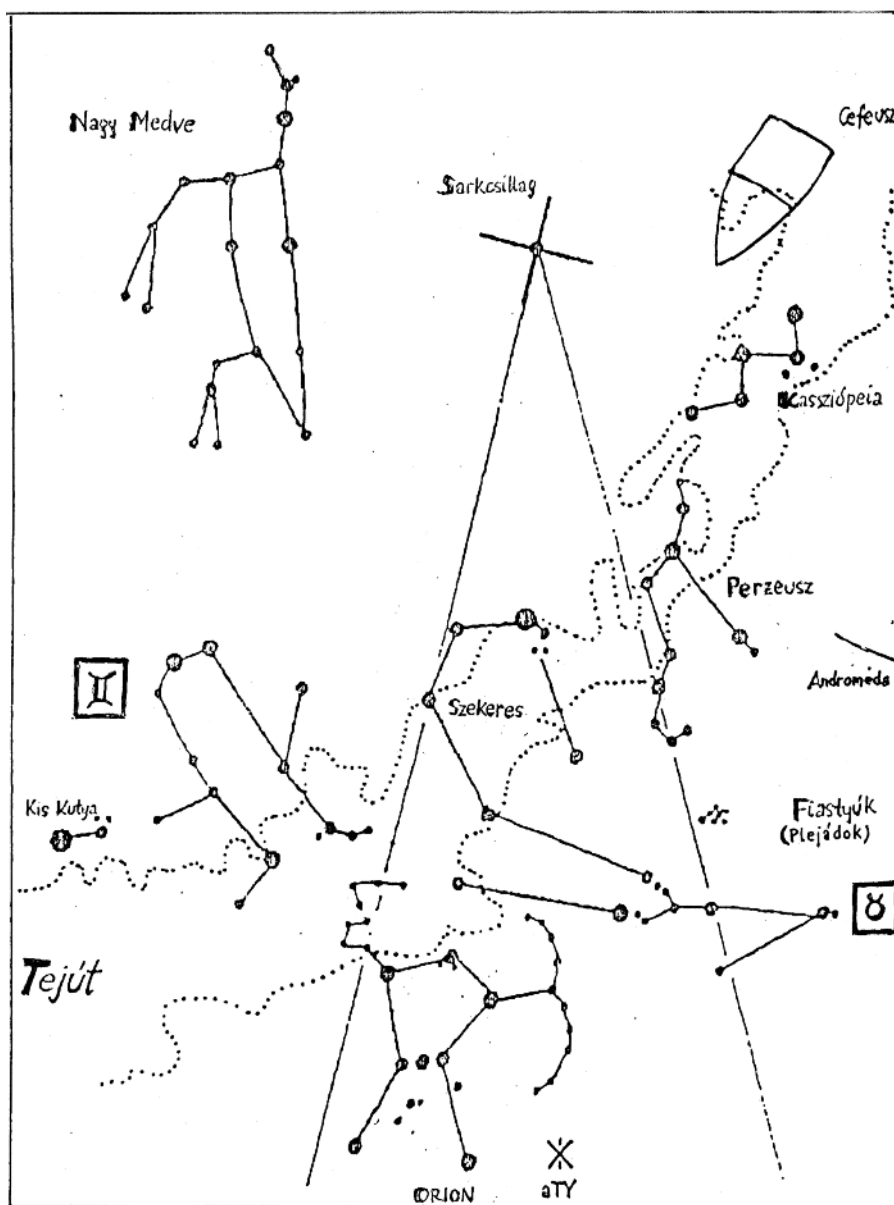
6. ábra

Az égi szarvasvadászat és a magyar csodaszarvas-monda

Az égi szarvasvadászat és a magyar csodaszarvas-monda párhuzamát bemutató ábrát Jankovics Marcell könyvéből vettem. A Cassiopeia a szarvas agancsát, a Perseus és az Auriga csillagképe a szarvas testét és lábait, az Orion pedig Nimródot, a „nagy vadászt” jelenítik meg az égen.

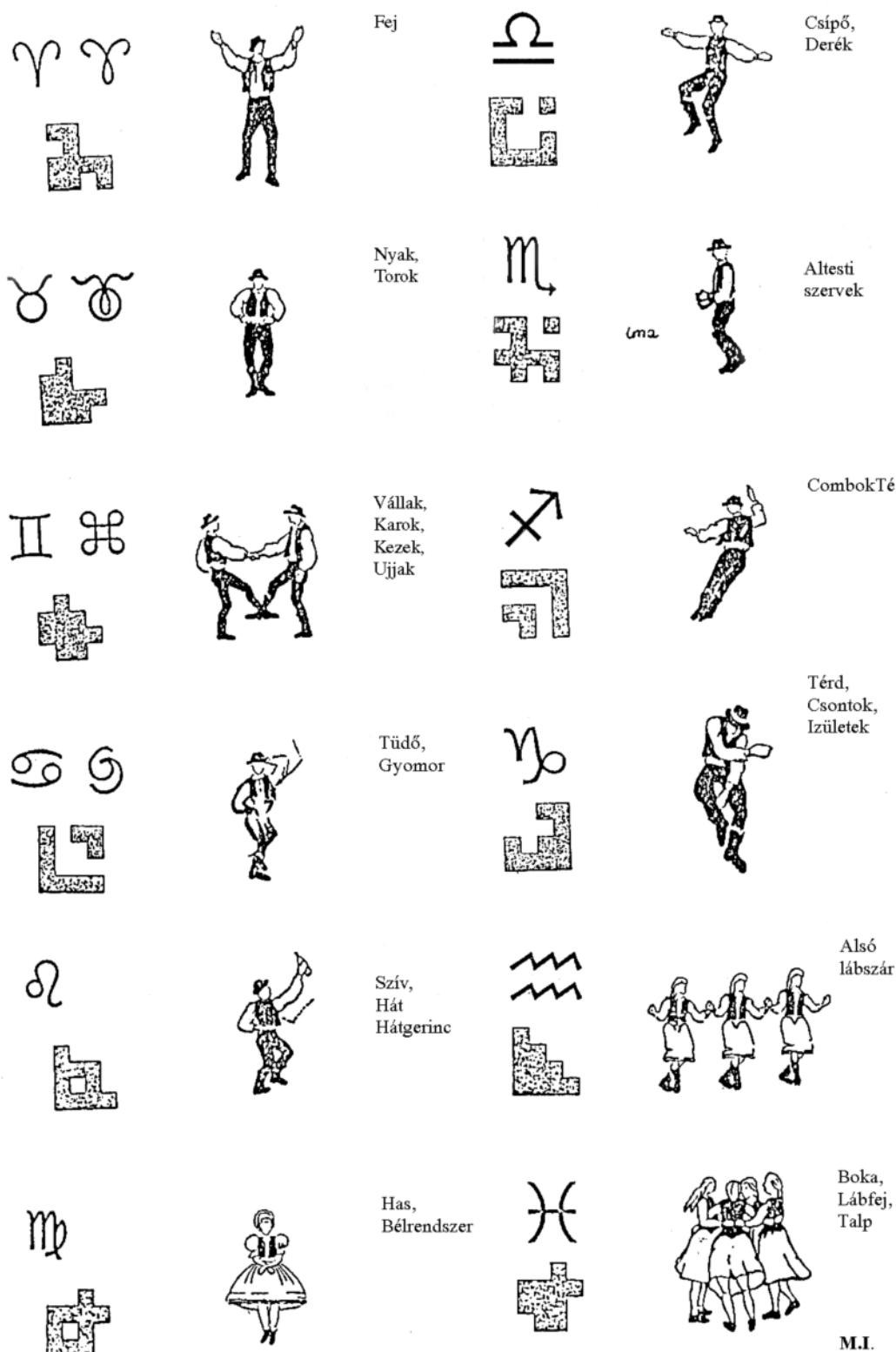
A gyimesi tojásmintákon megjelenő Napút-állomásokról Antalné Tamkó Mária füzetében találunk felvételeket.

A Szent László legenda jelenetei a székelyderzsi templom faliképein és a csillagos égen is nyomon követhetők. Jankovics Marcell érdeme, hogy az előbbi két megjelenítés közötti párhuzam együtt kerülhet bemutatásra.

7. ábra

A magyar néptánc mozdulatai és a Napút állomásai is kapcsolatba hozhatók. Molnár István koreográfus táblázata a legjellegzetesebb mozdulatokat mutatja be.

M.I.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a magyar mitológia és mondavilág „eseményei” gyakran a csillagos égen is nyomon követhetők. Ez az analógia az ókortól a középkor végéig sok helyen megfigyelhető. A bemutatott példák tehát megerősítik azt az elképzelést, hogy kultúránk és szimbólumrendszerünk ősi időkre nyúlik vissza.

Gilgames (Nimród) eposz

Jelen előadásomban nem a Rákos Sándor-féle német szövegfordítás alapján közismert, 12 táblás Gilgames eposz cselekményét, hanem a kultúrtörténeti háttérét mutatnám be.

Mind a közvélemény, mind a szakirodalom az eposzt egységes egészként kezeli, holott éppen olyan tudatosan szerkesztett összeállított történet-füzér, mint a finn népdalokból, mesékből, mondákból Lönnrot Illés által összeállított Kalevala, vagy az alapján készült észti Kalevipoeg.

A sumir Gilgames történetek nem alkotnak egységes egészt. Az eredeti sumir és óbabiloni táblák szövege egymással nem, vagy csak lazán összefüggő, a nép körében szájról-szájra járó történetek voltak. Semmi sem utal arra, hogy a Gilgames személye köré kialakult történeteket sumirok egybe szerkesztették volna eposszá.

Gilgames, a görög hagyományban Gilgames a sumir Gisdubar (= Izdubar) névváltozata. A sumir királylista 28. királya, aki a Biblia említette Ere, azaz Uruk (= örök) városában 128 évig uralkodott. Hőstettei miatt később istenként tisztelték. Ő az uruki királyok legnépszerűbb istene; neki tulajdonítják Uruk erődítményrendszere és néhány nippuri templom építését. Gilgamest azonosnak tartják a bibliai Nimruddal¹, aki hatalmas vadász vala az Úr előtt. Tettei, kalandjai számos sumir elbeszélés tárgyát képezik.

Az Assurbanipal könyvtárából származó 12 táblás Gilgames-eposz a Kr. e. 2000 körül, a babiloni sumir és a sémita akkád nép együttélésének idejéből való, a népköltészetben élő történeteit a hagyomány szerint a Kr. előtti 11. században először *Szin-leqe-unnini*, egy uruki papcsaládból származott babiloni írnok dolgozta egybe².

Munkája Gilgames személyéhez kapcsolódó három témakört ölel fel³:

- Gilgames és Enkidu találkozás és barátságuk létrejötte;
- a két barát közös kalandjai Enkidu haláláig;
- Gilgames keresi az örök életet.

Ezekhez kapcsolódik a VI. táblán levő Istar-féle kaland és a XI. tábla vízözön-betétje. Mindkettő önálló történet, amelyet a babiloni írnok illesztett a történetbe. Ha a két epizódot kiemeljük, a történet nem csorbul, ez is a betoldás-jellegre vall.

Szin-leqe-unnini a VI. táblán eléggé kedvezőtlen színben tünteti fel Istart. A szövegből kitűnik, hogy nem ért egyet a templomi prostitúcióval, ami mintegy 300 évvel később, az asszír korban teljesen elfogadott volt.

A vízözön történetnek sumir, óbabiloni és asszír változata is ismert. Az asszír változat került a Gilgames eposz XI. táblájába.

Kramer, philadelphiai sumerológus az eredeti Gilgames történeteket tartalmazó öt táblának a következő címeket adta:

- Gilgames és az élők országa;
- Gilgames és az égi bika;
- Gilgames és a Kis-i Agga*;
- Gilgames, Enkidu és az Alvilág;
- Gilgames, halála*.

A harmadik (Gilgames és a Kis-i Agga) és az ötödik (Gilgames halála) történetből a Szin-leqe-unnini semmit nem vett át.

A két, kevésbé ismert tábla hiányos szövegét Falkenstein, Adam javította és egészítette ki⁴.

3. Gilgames és a Kis-i Agga

A Kis-i Enmebaragesi fia, Agga követi Urukba mentek Gilgameshez, hogy meghódolást követeljenek. Gilgames Uruk vénei elé a szavakkal terjesztette a követelést: „A mi házunk nemhogy behódolna, hanem fegyverrel támadja meg Kis-t.”

Am a legöregebb így szólt: „A mi házunk behódol Kis-nek, és fegyverrel sem támadjuk meg.” Gilgamesnek a szavak nem a szíve szerint szóltak, [ezért] a város fegyverviselőihez fordult: „Házatok ne hódoljon be Kis-nek, hanem fegyverrel szálljon szembe!”

Gilgames megörült a férfiak egyetértésének. Enkidu megparancsolta, hogy öltsenek fegyvert. „Érkezésünkre

1. Jeremas, Alfred: Izdubar – Nimrod. Teubner Verl., Leipzig, 1891. 1-5 old.

2. Schott, Albert: Das Gilgamesch-Epos. Philipp Reclam Jun. Stuttgart, 1974

3. Meißner, Bruno: Die babylonisch-assyrische Literatur. Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion M. B. H., Postdam, 1928, 49. old.

4. Reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie. Berlin, 1957-1961, III. köt. Gilgames címszó. Írta: A. Falkenstein: 356. old.

[Agga] bizton félelemben esik, tette összezavarodik, tanácsolása megtörik.” Alig 10 nap múlva Agga előrenyomult, hogy „Uruk tettét megzavarja”.

Gilgames egyetlen harcost keresett, hogy a város előtt önként harcba szálljon Aggával. Birchurturri jelentkezett és győzelme biztos tudatában útra kelt. A városkapun áthaladván az ellenséges katonák elfogták, megverték és Agga elé vezették. Uruk falairól az egyik harcos meglátta Birchurturrit és meghallotta Aggához intézett szavait, amelyek – bár részben értelmezhetőek – feltehetően sorsfordítók voltak. Birchurturrit rettenetesen megvetik. Az urukiaknak erre inukba szállt a bátorságuk és ekkor Gilgames maga lépett a falra.

Úgy tűnik, Agga csak akkor hagyott fel az ostrommal midőn felsőbbségét Gilgames elismerte. Gilgames ömlengő szavakkal mondott köszönetet.

A költemény Gilgames dicsőítésével zárul.

E szöveg a többi Gilgames történetől különbözve Gilgamest emberinek mutatja. Király és harcos, de minden isteni tulajdonság nélkül. A cselekmény menetébe egyetlen isten sem avatkozik. Így ez egy város behódolásáról szóló mondai-történeti tudósítás, nem pedig mítosz.

Az elbeszélés megkísérli szépíteni azt az Urukra nem éppen hízelgő tényt, hogy Gilgames az észak babiloni Kis királyát felsőbb urának kell elismernie, ezért közli, hogy a hős és az égbenyúló falu város dicsősége a behódolással nem fogyatkozott meg.

5. Gilgames halála

E meglehetősen rossz állapotban fennmaradt költemény elejét még nem találták meg. S. N. Kramer, a kiadó lehetségesnek tartja, hogy az eleje a „Gilgames és az élők országa” címmel közölt elbeszélés lehet.

A megmaradt rész arról szólhat, hogy *Gilgames még mindig keresi az örök életet. Bár egy ismeretlen nevű isten álmában, felvilágosítja, hogy számára Enlil isten nem jelölte meg az örök életet. Mégsem kell elkeserednie, mert míg világ a világ, királyságának méltó helye és harci erejének nagysága biztosítottatik.*

Ezután Gilgames betegségbe esett, amelyből soha nem épült fel. Meghalt és meggyászoltatott.

A táblán levő nagyobb lyuk után a szöveg mintha az alvilágra utalna: *Gilgames az alvilágban királyként uralkodik⁵. Családtagjainak [udvaroncainak?] neve sorolattatik fel és az az ajándék, amelyet Gilgames az alvilág istenének ad értük.*

Az elbeszélést egy Gilgameshez szóló himnusz zárja.

A szövegből nem tűnik ki, hogy a családtagok valójában kik. Woolley⁶ Úr-i ásatásaiból arra lehet következtetni, hogy a halott királyt nagy, díszes kísérete követte a halálba, hogy a másvilágon szolgáljanak neki és a sorában osztozzanak. Lehetséges, hogy e szöveg azokat említi, akik Gilgamest önként követték a halálba.

A Gilgames eposz mai, 12 táblás formája és tartalma rendkívül alapos és széleskörű monda-, művelődés- és irodalomtörténeti kutatás, ill. munka eredménye.⁷ Thompson⁸, Jensen⁹ és Ungnad¹⁰ a különféle földrajzi területeken fellelt részek felhasználásával egészítette és pótolta a töredékes táblákon levő szövegeket. Az Istar és a vízőzön betét töredékes részeit S. N. Kramer egészítette ki és szerkesztette egybe.

Az eposz különféle időszakokra datált táblái és töredékei Mezopotámia különféle területeiről kerültek elő:

- a X. tábla szövegét alkotó Kr. e. 1800 körüli a sippari táblatöredékek részei a berlini ill. a londoni múzeumban vannak.¹¹
- Az I., a II. és a III. táblába dolgozott, Kr. e. 1900 körüli un. Yale tábla töredékei Urukából és Larszából kerültek elő.¹²
- A IV. tábla töredékes részeit a Bagdad melletti Saduppumból származó un. tanuló-tábla¹³ szövege alapján kiegészítették.
- Az V. tábla vége¹⁴ az észak-babiloni Nerebtumból származik.

5. Ez nem ebben a szövegben szerepel

6. Woolley, Leonard: Ur in Chaldea. Brockhaus, Wiesbaden, 1956

7. Zimmern, Heinrich – Winckler, Hugo: Die Keilschriften und das Alte Testament. I-II. Verlag von Reuter and Reichard, Berlin, 1902. 567. old.

8. Thompson, R. V.: The epic of Gilgamesh. 1930

9. Jensen, Peter: Assyrisch-Babylonische Mythen und Epen. Reuther Verl., Berlin, 1901

10. Ungnad, Arthur: Religion der Babylonier und Assyrier. Dietrichs Verl., Jena, 1921

11. Meißner: Bruchstück. 1903. In: Zeitschrift für Assyriologie, 1967. 58. sz. 189-192. old.

12. Jastrow, M. – Clay, A.: An old Babylonian version of the Gilgamesh epic. New Haven Yale University Press, 1920

13. Soden: Beiträge zum Verständnis des babylonischen Gilgameschepos. In: Zeitschrift für Assyriologie, 1959. 53. sz. 209-235. old.

14. Bauer, Th. cikke, Journal of Near Eastern Studies, 1957. 16. sz. 254. old.

- A vízözön táblát, az un. Atram-hasis történetet Kr. e. 1250 körül Sin-leqe-unnini illesztette a XI. táblába. A történet alapja régebbi sumir szöveg.¹⁵
- A chatti királyok Boghazköy-levéltárában talált akkád nyelvű töredék részben a IV. és a VI. tábla szövegeit kiegészítik.¹⁶
- Az I. és az V. tábla elejéhez, valamint a VII. táblához tartozik a tizenkét hettita töredék.¹⁷
- Hurrita töredékek.¹⁸

Minden egyes táblán vannak teljesen olvashatatlan, mesemmisült, kitört részek, ékjelek, szavak, amelyek befejezését, kiegészítését a szerkesztők képzelőerejükre hagyatkozva végezték el, vagy más töredékekből pótolták.

Az így összeszerkesztett Gilgames eposz rendkívül szép irodalmi alkotás. Hibája, hogy tudományos kutatásra alkalmatlan szöveg. Az ékiratoknak az elsődleges közlésen kívül több más rejtett jelentésük, értelmük is van. Ezek az esetek túlnyomó részében kozmikus jellegűek; valamilyen kozmikus jelenség, tünemény megszemélyesített leírása, csillag, bolygó születése. A több helyről, más-más korból származó táblákat nem helyes közös nevezőre hozni, főleg nem a képzelőerő segítségével kiegészíteni, egyiket a másikkal pótolni, még akkor sem, ha a főhős személye ugyanaz, mert ez szinte lehetetlenné teszi az adott kor művelődéséhez, ismereteihez kötődő alapjelentést kibogozni.

15. Lambert, W. G. – Millard, A. R. – Civil, M.: *Atra-hasis, the Babilonian Story of the Flood*. Oxford, 1969

16. Thompson, R. C.: *The Epic of Gilgamish*, Oxford, 1930.

17. *Zeitschrift für Assiologie*. 1930. 39. sz. 1. p. (Friedrich, J. cikke), továbbá *Istambuler Mitteilungen*, 1958. 8. sz. 93. old. (Oten, H. cikke)

Tímár (Timaru) Sándor (Ingelheim)

A Jóanya/Istenanya törzse

Kelta vallás, hagyományok, művészet és világgép

(A kelta mondavilág és magyar párhuzamai)

A kelta mondák egy olyan (törzs)közösség hitének/vallásának eredménye, amely kimondottan „animisztikus“ világgéppel rendelkezett. A kelta tradíció magja egy animisztikus felfogás (vagyis az a hiedelem, hogy minden tárgynak lelke van, illetve a szellemekben való hit). A Másvilág átszövi a halandók birodalmát az élet minden terén: szellemek, lények, tündérek, ősök és istenségek rendszeresen felveszik a kapcsolatot az emberekkel; az elemek ómenje (előjele) meghatározza a növények, állatok és emberek sorsát - olvashatjuk Caitlín és John Matthews „A kelta bölcsesség nagy kézikönyve“ című könyvében. A szerzőpáros majd hozzáfűzi, hogy: alig kételkedhetünk abban, hogy a korai kelta törzsek egy zömében sámánisztikus kultúrával rendelkezett. A korai „hivatásos“ sámánok (FIL-IDH) helyében idővel egy táltosi kaszt lépett, a druidák (tordák), de az ősi sámáni világgép továbbélt a danosok (AOS DANA költők, regösök) énekeiben, sőt a családokon belül máig fennmaradt (babonák).

A kelta druidák egy „nem-árja papság“ véli Sir John Rhys. Julius Pokorny bécsi nyelvész a Revue Celtic-ben megjelent cikkében (On the Origins of Druidism) a következőket írja: A druidaság egy olyan vallást képvisel, sok olyan jellemvonással bír, amely az indoeurópai hitvilágnak lényegileg idegen. A kelta vallás „heroikus“: a hősök istenek, az istenek hősök. A kelták istenségeiket nem teremtoiknek, hanem őseiknek tekintették, vagyis egy fajta természetfeletti hősöknek. Ettől függetlenül, a mai kutatások fényében a kelták is egyisten hitűek voltak, akárcsak mi magyarok, azaz, ahogy az alexandriai Origenes (Kr.u. 185-254), az ottani keresztény iskola vezetője vallotta: a kelta druidák egy Istenhez imádkoztak, még Jézus eljövetele előtt, így a kelták már régen rátermettek a kereszténységre a druidák tanítása alapján, akik az Egyisten hitét hirdették.

A druidák képviselte eszme, ÉISCE a bölcsesség, a tudás, a jóslás és a verselés legmagasabb foka értelmében (IS EARD valaminek értelme) egy „hármass-világ“ alkotja a hitbeli világegyetemet: a Felső Világ, ahol a „felső“ Isten (DONN) és kísérete (Nap, Hold, Csillagok) lakik, a középső világ, a látható, a halandók világa és egy Alsó Világ, az ősök világa, amit egy „alsó“ isten védelmez. A három világot egy Életfa köti össze, pontosabban, ennek tengelyét alkotja, amelyen a druida (táltos ír DIAIL) képes a halandók világából fel- és alászálni a felső, isteni világba, illetve az alsó, az ősök birodalmába. A kelta druida (torda) révülésekor (RÁMHAILLE - ejtsd: rávéllye) mindig egy magas fának (Életfa pótlója) dőlt. A fát egy men-hir („állókő-óriás“) is helyettesíthette. A képzelt égigérő „életfa“ (BÍLE) tetején, koronáján lakott a Jóisten (DAGDA). Dagda egy ilyen hatalmas égigérő tölgyfa tetején lakott még a kisázsiai honban is. Dagda, mai írásmód szerint Daghdha, a „Jóisten“ (DEA-AGHDHA Jó-Atya ~ Édesatya) akitől minden ír származott és így az összes ír Atya, ősbibb istenek gyereke volt. Anyja DANU az Anyaisten, a Földanya, apja meg BÁL (BÉL), a halottak országának fejedelme. DANU szó szerint JÓ-ANYÁ-t jelent, DEA-ANU [ejtsd: gyanú~janu] és ANU Anyaisten(nő) egyik másik neve (Cormac Glosszáriumában: Mater Deorum Hibernensium-Írország isteneinek Anyja).

Visszatérve a révüléshez érdekes, hogy a „transz állapotban történő utazás“ szava egy a „révészt“ (RÁMHAIÍ, ejtsd: ráví) kifejező szó továbbképzése. Tehát a révülésben a táltos druida (torda) „átevész“ – kívánsága, akaratja szerint - az egyik másik világba: RÁMH-AÍ révész RÁMH-A-IGH evezni í RÁMH-AIL-LE révülés.

Az Életfa („Szentfa“) a táltos („csillogó“) eszű TALIESIN brit-kelta regös mondása szerint egy: „Világtengely ami a Mennyet (NEAMH) a Földdel (FÓD) összeköt.“ Az Életfa (Világfa) mindig a Világközepén áll. A Világközepe felett lakik Isten. A Világközepét átszelő Világtengely pontosan Istenhez vezet. Az Életfát helyettesíteni hivatott, a druida által kiválasztott (hatalmas)fa működéséből adódóan maga a Világtengely. A Világközepe mindig egybeesik a táltos szellemi központjával - ez a „bűvöskör“ közepe -, ahol a közép maga a táltos, hátával nekidőlve az Életfának (vagy az ezt jelképező magas fának). Ebben a helyzetben a druida, aki lehetett férfi vagy nő egyaránt (!) – akár a magyar táltosok esetében –, egybefonódott (lényegült) az Életfával. Ebben a helyzetben kezdődhetett a révülés.

Egy fennmaradt középkori költő sorai kirivóan ábrázolják a révülés állapotát:

„Tarka lazacok ugrálnak ki a fehér tenger öléből,
amire te tekintesz: igen, borjak ezek, barna bárányok.
Szelidek, nem gyilkolják meg egymást.
Habár csak egy csikós mutatja magát
MELL virágzó mezején,
sok táltos paripa vágat végig azon,
csak te ezeket nem láthatod.“ (saját fordításban)

Mint már említettem a kelta Felső Világban, az égben (UCHEL felső, ág) lakik Isten (vö. AOIS [ejtsd: ÍS] ős, idős, koros + DUINE [ejtsd: DINY?] ember, személy) akit egy általános szóval DONN-nak (vö. székely TEN) neveztek. Őt az egyik legrégebb brit-kelta mondában TEEGER-NONOS Nagyságos Király, talán TE(N)GRI(?) névvel illetik. A név etimológiája feltehetően: TE(N) vagy TI(N) ~ DUINE személy + GER nagy, hatalmas, gar + NON- ~ NEAMH Menny („Mennyei hatalmas személy”).

A kelta Alsó Világ az ősök világa volt. Ott az Életfa alsó ágain azaz alsó tetején (a mesékben a Fa tövében) ült az ősök világának királya, őre, egy bölcs és titokzatos alak, akit mindig török- vagy buda-ülésben ábrázoltak, fején szarvasagancscsal. Ő a Zöldember (a Green Man), akit egy farkas piros fülhegyű fehér kutya kísért és néha még az emberek világába is be-betört. Ő a vándorok védelmezője és az ősök tudásának őre. Ő engedélyezi az ősök tudásához való hozzájutást. Ő a Világ, talán, legősibb lény. Magas életkora folytán senki sem tudja megmondani, hogy honnan jött és mikor született. A kelta időkben ő Szarvas-Isten képében jelenik meg. Őt egyesek „Cernunnos” névvel illetnek, habár ez a név nem több mint egy tudós feltevés (kitaláció) ami egy részben átitott feliraton alapszik. A Szarvas-isten köbe vésett ábrája a római kori Galliából maradt ránk és ma Párisban a Musée de Clunyban őrzik. A felirat így hangzik, hogy: ERNUNNOS. Ezt másították meg derék tudósok Cernunnosra (mert nekik a szarvak láttán hiányzott a kezdő „k”-betű). Így is lehet történelmet írni. Erre aztán még derekasabb nyelvészek nekiugrottak etimológizálni, és kieszelték, hogy: „Cer” valószínűleg az indoeurópai „ker” női gyöknek a megfelelője; ő [Cernunnos] az az isten, aki növekedési erővel lehet kapcsolatban, amik a fején szarvakként nyilvánulnak meg. Nem volt tehát, elég egy csalás (a név elé egy „C” betű biggyesztése), indogermanista nyelvészeink még egy egész (dajka)mesét is kitaláltak hozzá. *Ez az a tárgyilagos és tudományos történelemírás amit finnugraszaink oly nagyon csodálnak és vakon követnek.*

A gall ERNUNNOS azonos a breton AROÚN és vels ARAWN-nal, a Másvilág királyával aki az újjászületés üstjét őrzi, illetve az ír ÚR-DUINE „Zöld-Ember” nevű lénnel. Az ír ÚRDUINE neve hallatán, bizony nem tévedünk, ha eszünkbe jut URDUN-g („ismeretlen eredetű”) szavunk.

A kelta Alsó Világ központjában volt a tudás kútja (SEGAIS kútja vels OES, ír AOIS ős + GAOIS okosság), amit Ernunos, a Zöldember védelmez. Habár az ősök tudása mérhetetlen mégis egy dióhéjba befér - állítja az ír hagyomány. Az Alsó Világban ered az ősök tudásának forrása, azoké az ősöké, akik a kelta nép bölcsőjénél álltak¹⁵. A Zöldember mögött mindig ott van a hatalmas Ósanya (ANU) - a Fény Nagyasszonya - alakja, egy hatalmas és hatalmat adó, egy „élő kőből vésett lény”. A kútból ered a hét Életfolyó. Ezek az Alsó Világban folynak és szivárványként kiszélesednek a felső világokba, majd átmenet nélkül folytatódnak a csillagos égbe. A szivárvány-folyókban helyezkednek el a totem-állatok (a táltos segítői), az ősök szellemei. Ismerkedjünk meg először is ezekkel a kelta totem-állatokkal.

AG vagy SAILETHEACH szarvas (ír SAIL ág SAIL-ET-EACH „ágas”). Fionn fehér, fényes nevű hősnek volt egy másvilágbeli felesége, akit úgy hívtak, hogy SABHA (?> SÁBH szab, vág SÁIBLE szablya). Ő mindig szarvas képében jelent meg férje előtt. A szarvas fontosságát az is kiemeli, hogy a kelta nyelvekben tíznél is több neve van, ugyanakkor mindig „vezérállat” a Túlvilágba vezető uton is, valamint az egyik „honfoglalást” is ő vezérli. A terjedelmes és gondosan végzett tanulmányaiban, amit a dél-angliai Aveburyben és Silburyben található kőkori emlékművekről folytatott, sikerült Dames angol történésznek bebizonyítani, hogy ugyan úgy ahogy két ezer évvel korábban a sumérok, Dél-Anglia lakosai is Kr.e. 2000 körül a szarvasban az Istenanyát látták - akárcsak mi magyarok is! A Silbury Hill az európai újkőkor egyik legmagasabb emberi alkotása, az Anyaistennek szentelt óriáskurgán, amely közepéből szarvasagancs került elő. Abbots Bromley faluban, Staffordshire grófságban, ma is él ez a szarvas-mítosz. Szeptember 4-én turisták ezreit vonza a „szarvasok tánca”, amit legények járnak szarvasagancscsal a fejükön. Ez a tánc a Nagy Öreganyához fohászkodás és tulajdonképpen termékenységi tánc, egyben az ősökre való megemlékezés. A keresztény egyház tilalma és kiátkozással való fenyegetőzése ellenére is fennmarad ez az ősi kelta hagyomány.

Zürich óvárosban egy olyan kelta arany tálat ástak ki, amin a Szarvast Nap, Csillag és Hold vesz körül. A szarvasábrázolásokat követhetjük Angliától Magyarorszáig ővcsattokon, vázákön, fazekasműveken. Nincs kizárva - mondja „A kelta mitológiai lexikon” -, hogy a magyarországi késő-kelta „merev” szarvasábrázolás a magyar népművészet közismert szarvasmotívumának előfutára volt.

LÓTH [lóh] vagy EACH [ax] ló, asza. A lovak központi szerepet játszanak a kelta mondakörben. A kelta mondákban a „fehér ló” ismeri az utat a Másvilágba és „egy megbízható kalauz”. A kelták fehér lovat áldoztak a Jóistennek. Az áldozati ló bőrét lenyúzták és egy magas karóra felakasztották, ezzel jelképezve Istenhez való felszállást. A lovakat megtaláljuk a kelta élet minden terén: a mindennapi munkától a háborúig és a lovastemetkezésig. A lovak akaratlagos bántalmazása vagy megölése a legszörnyebb büntetést vont maga után.

SEABHAC sólyom (szó szerint: „süvítő, suhogó”). A magassan szálló sólyom Isten jelképe. Sólyom díszítette a kelta vezérek sisakját is - mint ez a csomaközi kelta leleten is látható -, mert ő a Hadúr képe, aki a harcban megsegít. A sólyom (Isten maga) meséli el Fintan druidának a világ történetét, a kezdet kezdetétől.

IOLAR [ejtsd: ilër] sas (ülü). Ismeretes Artúr király beszélgetése a sassal, aki tulajdonképpen unokaöccse Ewilod, aki mesél neki a Túlvilágról. Ez a jelenet akarva-akaratlanul Gilgames beszélgetését Enkiduval jutattja eszünkbe. Továbbá, egy másik mondában a Cilgwry-i sas ismeri az útát Mabon (Fiú-)Istenhez. Maelduin utazásaiban megismerkedünk egy sassal, amely megfürödve egy tó vizében megfiatalodik.

MACHA emse (vö. MUC malac). Az anyadisznót a 10. században íródott Cormac Glosszáriuma Kerid „wen“ („Görnyedt“ Anyóka) a „bölcesség üstjének“ istenasszonyával hozza kapcsolatba. Írország Honfoglalásának Könyve szerint ő a negyedik ANU és Nemed felesége. Terhesen részt kell vegyen egy lóversenyen és belehal. Halála előtt ikreket szül. Emain Macha nevű kurgánban van eltemetve. Az Armagh-i (AR MACHA) protestáns templomban őriznek egy sugarakkal körbevett Napisten mellett egy nehezen keltezhető erős, nagykeblű női alakot, harcosnak öltözve, kimondottan ló fülekkel ábrázolva. A helybeliek örökidőktől Macha/Emsé-nek nevezik. MACHA ~ EM(E)SE a nagy Istenanya egyik megjelenése: a szakrális királyság, a harc és a termékenység hármassága.

BRIONN-FHIONN fehér-pér (a pisztránggal rokon halfajta). Jellemzi a tudásszerzés és a bölcesség, hisz állandóan lenyeli az ősi tudást raktározó dióhéjat. Abban a tóban él, amely partján a Tudás kilenc dió- vagy mogyorófája nő. Fionn Mac Cumhail regös úgy nyerte összes tudását, hogy ebből a halból evett azon a lakomán amin Fintan főzött a druidáknak.

DRUID-DUBH fekete-rigó, RIGANTONA istennő madarának is nevezik. Dalával az embereket elaltatja, elringatja, elbódítja. Ő énekelt Gwales szigetén is, ahol Bran (lásd lejjebb) másik hét társával 72 évet töltött révülésben; ez idő alatt nem öregedtek és nem is szereztek tudomást az idő múlásáról. Így képes a feketerigó mély titkokat a Másvilágból hallgatóinak átadni, a Túlvilágból üzenetet hozni, mikor is alkonyatkor rázendít varázsénekére.

CARÓG (ír) és BRAN (vels) varjú (breton FRAO) szerencsétlenséget hozó jós-madár. A kelta „istenek“ egyik legnagyobb hőse volt egy Bran nevezetű, aki hősi halált halt egyik csatában. Bran hősmondájában azt olvashatjuk, hogy súlyosan megsebesülve beavatja társait, akik elől addig eltitkolta „isteni“ voltát és arra kéri őket, hogy vágják le a fejét és temessék el London (Luan-Dún Lugh „isten“ Tanyája) elé, a White Hill nevű kurgánba (ma ezen helyen áll a londoni Tower), hogy így örökjön London felett, örökre megvédje bármilyen külső támadástól. Ma is olyan monda járja, hogy ha egyszer a varjak (Bran) elhagyják a Towert, akkor összeomlik az angol birodalom. Ma London előtt, a Tower-rel szemben egy cirkáló védelmezi képletesen a brit(-kelta) fővárost. Bran kürtje a brit-kelták egyik legszentebb ereklyéje.

CÚ kutya és ABACH eb. CRUA-CHÚ vörös-kutya (vö. CRÓ vér CRUA vörös) a Másvilág őre. A kelta hős, CUCHULAINN nevében is a „kutya“ szerepel („Culainn-Kutyája“). A mesében a még gyerek Setanta megöli(?) Culann nevű kovács (táltos !) házörző kutyáját. A gyilkosság egy elég furcsa válfajával állunk szemben, mert Setanta úgy „végez“ a kutyával, hogy labdáját belerugja a kutya kitátott szájába. Ekkor ellenben átveszi a kutya szerepét és nevét is megváltoztatja, férfineve Cú-Culainn lesz, azaz Culann-Kutyája. Itt nyilván a gyerek Setanta „egyesül“ a Kutyával (a törzsi totem-állattal), hogy férfiúvá válhassék és a kutyának az ereje megvédje és segítse őt (í beavatás). Ellenben a középkori szerzetes, aki a mondát lejegyezte (vagy másolta) már nem értette a monda lényegét - hisz az idealizmus sohasem volt a római indítású keresztény egyháznak az erőssége.

Mint látható volt, nagyon sok kelta emlék máig él a Brit-szigeteken. Ugyancsak egy ősi kelta motívum képezi Szent-Kolumbán mondájának lényegét. Itt a szent életű térítő egy templomot kezd építeni Jona szigetén. De minden amit nappal felépítettek éjjel összeomlott. Egy napon Szent-Kolumbán egy „biast“-ot észlel a parton. Ez egy félig nő és félig halalakú lény, amely kijöve a partra megrázza pikkelyeit és egész Jona szigete megremeg. Ugyanakkor olyan hangot ad ki magából mintha cserepeket kongatnának. Ekkor megkérdezi a szerzetes a különleges teremtménytől, ha ő okozza-e az épülő templom falainak összeomlását. A „biast“ természetesen igennel válaszol, de ugyanakkor megtanítja Kolumbánt, hogy mit kéne ellene tennie. Az ellenszer roppant egyszerű, a kínai Nagyfáltól a magas Dévavaráig (a szittyá vidék teljes széltében-hosszában) ismerték: másnap reggel meg kell kérdezze az építőmunkásokat, ki hajlandó magát élve befalaztatni.

A magyar-kelta mondavilág párhuzamai, közös motívumai az Atilla-Artúr-legendakörben is példamutatóan jelentkeznek (í Isten kardja). Ezzel itt most nem fogok külön foglalkozni. Mint érdekességet megemlítem, hogy Artúr király halálát megörökítő brit festő E. Burne-Jones a ravatalon fekvő kelta Artúr mellé a földre a magyar Szent Koronát festette (az Artúr tulajdonát képező szent ereklye, a Szent Grál, helyett). A kép címe: „The Last Sleep of Arthur in Avalon“ (Artúr elszenderülése Avalonban). Atilla és Artúr kortársak voltak.

A kelta mondkör egyik külön fejezete az ún. Honfoglalás témája. Az ír mondák több keletről jövő honfoglalásról beszélnek. A későbbi keresztény krónikás a honfoglalások főszereplőinek bibliai ősókat adományozott, így elűzte az ősókre való emlékezést egy újkeletű szellemi hagyománnyal. Megszületett a „Lebor Gabála Érenn“ (Írország Honfoglalásának Könyve). Megbízhatatlan másolók a szöveget különböző beavatkozásokkal

tarkították és ezzel az eredeti egyértelmű történetet homályossá tették²¹ - hogy ugyanez történt a magyar Ősgesztával is, az nyilvánvaló, a kérdés csak az, hogy ezek a „beavatkozások” akaratlagosak, irányítottak voltak-e vagy sem. Ne keress rosszindulatot ott ahol az ostobaság is elégséges magyarázat – állítja Murphy egyik törvénye. Hát ne keressünk...

A Honfoglalás fogalma Európában csak a magyaroknál és az íreknél él, a honalapítás a magyar meg az ír krónikákban egy „Honfoglalás” (Gabála).

A Honfoglalás(ok)ról három ír monda emlékezik meg: az egyikben Míl-népének honfoglalásáról kapunk hírt, a másikban Tuan történetével ismerkedünk meg, a harmadikban Fintan elmeséli Írország valódi történetét.

A milék Honfoglalása

Miléknek nevezik a történészek MÍL vezér népét, az utolsó Honfoglalás (Gabála megkapás, megkaparintás) végrehajtóit. Míl 36 hajóval indult Ibériából, hogy „megkaparintsa” Írországot. Sevilla-i Isidor krónikája (Kr.u. 6. század) szerint Írországnak „Hibernia” latin neve Ibéria nevéből származik. Míl vezérről „A kelta mitológia lexikonja” a következőket írja: Míl Bile fia, teljes nevén Míl Espaine (spanyol katona), más írásokban GALAM a „valódi” neve; népét a BREOGAIN (pisztráng fiai) törzsének nevezi. A név spanyol katonaként való magyarázása csak krónikási okoskodás. Indítéka a Míl (latin) „miles” szavak összecsengése és a krónikákat író szerzetesek folytonos magyarázkodási vágya, ami a magyar krónikákban is oly sokat elrontott és félremagyarázott.

A Honfoglalás Könyve szerint Míl hét (később nyolc) „fiúnak” az apja. Míl népe hét törzs szövetsége és ő e törzsszövetségnek a vezére. Megválasztásakor - kelta szokás szerint - pajzsra emelték. Nem ismerjük Míl népe vezéreinek nevét, de a Honfoglalás krónikája megörökítette ezek felesége nevét: Tea, Fial, Fás, Liben, Odba, Scota és Scéne. Amairgin druida (a milék tordája) felsorolja versében az asszonyok nevét és a vezérek nevét is megemlíti. Ezek szerint Tea Éremón a lovas felesége, Fial a harcosnő Luigaid-é, Fás Unmac Uicce-jé, Scéne meg maga Amairgin hitvese, Liben Fuad vezér asszonya, Odbá-nak férjét nem említi, Scota meg özvegy, mert ő Míl felesége volt. A későbbiekben Scota Skóciába költözött. Scota nevét a krónikások („a tudós kompilálók”) a Fekete-tenger északi partján élő szkíták nevéből származtatják. Bizony előfordulhat, hogy a „tudós kompilálók”(?) most nem tévedtek. Tömerdek földrajzi név őrzi máig a vezérasszonyok nevét szétszortan Írország egész területén (Scota Skóciába vitte nevét).

Milnek valójában két fia volt: Éber és Éremón. A krónikakutatók szerint nevük ugyanolyan alliteráció módszerrel képzett (ugyanannak a hangnak egymást követő szavak elején, esetleg belsejében való ismétlődése, összecsengése) mint a világ más táján is fellelhető „honfoglalások” meséjében szereplő testvérpár neve (vö. Ed és Edömén vagy Hunor-Magor).

Míl maga a Honfoglalást nem érthette meg, mert még mielőtt lába érinthette volna Írország földjét, meghalt. Így a Honfoglalás valós végrehajtói a Míl-fiúk. *Honfoglalás körüli harcokról a krónika nem tudósít.* A Tuatha Dé Dannan (Danu Istenanya törzse) varázssal (druidák) próbált ellenállni és sikeresen meggátolta milék partaszállítását. Így a támadók cselhez folyamodtak, és pedig visszahúzódotást színleltek a kilencedik hullám mögé, ahová már nem hatott a Tuathe Dé Dannan druidáinak varázsigéje, azonban váratlanul és egyszerre két helyen, északon és délen partraszálltak és a Tailtiu-i csatában Istenanya-népe alulmaradt. Ezt követően Tuatha Dé Dannan-ék „visszahúzódnak a sídhekbe” (sírhalomokba). Éber és Éremón testvérpár testvériesen kettősszá Írországot, egy déli és egy északi félre. Nincs testvérgyilkosság.

Tuan Mac Carill (vagy Cairell) Mac Muredach története

A főhős TUAN, Cairell fia. Tuan az öreg harcos, aki Partholón egyik unokaöccse, elmeséli történetét Szent-Finniannak (Kr.u. 579 körül élt). A monda szerint Tuan Írország legidősebb embere, mivel ő átélte különböző állatok képében mind az öt honfoglalást. Mindig mikor új „nép” jelent meg az ír szigeten Tuan újabb állat képét vette magára. Az átváltozás előtt Tuan mindig visszahúzódot házába Cuige Ulaidh - Öled vezér vidéke (Ulster) nevű tartományba, azaz az „Előd-honba”. Tuan Partholónnal érkezett Írországba és Partholón testvéreinek fia volt. PARTHOLÓN állítólag egyszeműnek született és emiatt őshazájában (Sziciliában vagy valahol a „görögök földjén”) nem lehetett király. Ezért felkerekedik népével egy új haza felkutatása végett. Tuan az első (partholóni) Honfoglalást a következő képpen meséli el: 312 évvel az özönvíz után Partholón, aki Sera fia, 24 párral indult útjára. Letelepedésük után, törzsük hamarosan 5000 emberre szaporodott. A fomoriaktól elszenvedett vesztes csata után, amit mérhetetlen pusztítás, mészárlás követett, mindegyikük meghalt, egy kivételével. Tuan maradt egyedül életben. Ezután 22 évig Írország „üres” maradt.

Ekkor jött Nemed népe. NEMED, Argoman fia, nevének jelentése: szent, nemes. Nemed népe eleinte másfél évet bolyongott a *Káspi*-tóban, majd 34 csónakkal és 30 emberrel minden csónakban, sok viszontagság után,

megérkezett Írországba. Nemed megérkezésekor Tuan álmában észlelte, hogy szarvassá változik. Szarvas képében várta Nemed népének megérkezését. A partraszállás után, ezek a keletről jövő bátor harcosok – Tuan versbe foglalt szavai szerint: Ezek a keletről jött férfiak, kopjakkal, amik célt sohasem tévednek - vadászatra indulnak, de mikor Nemed „fiai“ a Szarvast (Tuan-t) üldözőbe vennék, neki hatalmas agancsai nőnek és szíve is megfiatalodik. Így Nemed fiai nem ejthetik el a táltos szarvast, az ellenben elvezeti őket letelepedésük (honfoglalásuk) helyére. *Az ír mondában is felfedezhető a magyar Csodaszarvas motivuma.* Röviddel a Csodaszarvas vezérelte letelepedésük után Nemed népe 4030 párra szaporodik. Nemed három csatában legyőzi a fomoriakat, két királyukat is megöli. Nemed uralkodása alatt tizenkét mezőt megműveltek és négy (halas)tóval gazdagították Írországot, sőt két királyi erődöt is építettek. Mikor mindez megvalósult Nemed súlyosan beteg lett és hamarosan meghalt. Vezér nélkül maradt népét a fomoriak leigázzák és mérhetetlen adókkal sújtják: át kellett adniuk a gabona, a tejtermék és a gyermekek kétharmadát. Emiatt Nemed fiai fellázadtak, de leverik és lemészárolják őket, csak egy hajónyi ember menekülhet meg. A menekültek utódai mint Fir Bolg és majd mint Tautha Dé Dannan nevű „népek“ visszatérnek visszaszerezni nemedi jussukat (Honvisszafoglalás).

Nemed felesége Macha az Em(e)se volt, akit áldott állapota ellenére az ellenség arra kényszerít, hogy egy lóversenyen résztvegyen, amibe belehal. Halála előtt még életet ad két fiúnak (Hunor és Magor). Macha az „Eme(e)se“ öléből születik Nemed két fia, aki majd a két nemed-utódnépnek lesz fejedelme. Az elmenekült nemedi utódok, megsokasodva és felerősödve, mint a harcias Fir Bolg (Hunor-ág) és mint a táltosi Tuatha Dé Dannan (Magor-ág) visszatér és fegyverrel visszaszerzi örökségét.

Nemed népének pusztulása után Tuan ismét behúzódik barlangjába/házába, hogy elrejtőzzék a „farkasok“ elől. Egyik napon észrevette, hogy teste ismét megváltozik és egyben megfiatalodik. Tudta, hogy Nemed utódai visszatértek. Tuan most vadkanná változott. Megérkezettek Fir Bolg, a „hólyag vagy zsák“(–nadrágú) férfiak. Ők addig lakták Írországot míg ez lakható volt. Delgas öt fia, a Fir Bolg nép vezérei (fejedelmei), az ír szigetet elosztják egymásközt (az ötös felosztás máig megmaradt) és bevezetik a királyságot mint új államformát (vö. CEANN fejedelem ó KÁN). Az első királyuk a krónika szerint Eochaid mac Erc volt, aki mindenben megfelelt királyi mivoltának. A Fir Bolg neve egyes tudósok szerint a bógatya, bő nadrág viseletükből származik. Mások ellenben azt valják, amit a 17. században fogalmazott meg O’Flaherty, hogy a Fir Bolg neve a Kr.e. 100 körül Belgiumból áttelepült keltákkal állhat kapcsolatban. Belgium neve a Fir Bolg törzs nevéből származott.

A negyedik honfoglalási hullámmal a Tuathe Dé Dannan népe érkezett, még a Fir Bolg népe uralmának idején. Danu/Anu istennő népe Írország mondabeli honfoglalásai utolsóelőttiének a végrehajtója, amiről az Írország Honfoglalásának Könyve beszámol. TUATHA törzse (népe) DÉ isteni DANA-AN Jóánya a monda szerint egy teljesen ismeretlen helyről érkezett az ír szigetre, és „eredetükről senki sem tud semmit, még a tudósok sem, de feltehetően az Égből jöttek, mert annyira okosak, annyira bölcsék és olyan sokat tudnak“ - írja a krónikás. Bejövetelükkor Tuan a sólyom képét ölti magára, mivel a Tuatha Dé Dannan a „Sólyom“ (Isten) népe. Jóánya-Törzse átveszi a szigeten a hatalmat a Fir Bolg népe kezéből és bevezeti a „Táltos-királyságot“. A nép által megválasztott táltoskirály csak akkor foglalhatta el trónját, ha testileg és szellemileg is megfelelt szerepkörének. Különböző (királyválasztási-)próbát is ki kellett állnia. A Tuatha Dé Dannan népe a druidizmus (táltosság) megalkotója. A druidák (tordák) négy igen fontos ereklével rendelkeztek, ezek: Fál köve, Lugh téveszthetetlen kopjája, Nuadu félelmetes kardja és Daghdha örökké teli üstje. Jóánya/Anyaiszen népe adta a kelta mondavilág összes „modern“ istenségét: Dagda a Jóisten, Goibniu a Kovács, Ogma az Égisten, Lug a Legényisten, Birgit a Pirkadatistennő, Macha az Emse, Morrigan a gyógyforrások (borvizek) istennője, a gall Borvo isten megfelelője, stb. A Fir Bolg népe nem mondott le könnyen elsőbbségéről és sajnos fegyveres összecsapásra is sor került a két testvérnép között. A Mag Tuired-i („szárazmezei“) csatát Fir Bolg népe elveszíti, habár sikerült Tuatha Dé Dannan királyának, Nuadu-nak a jobbkarját levágni. Ezt később a király kovácsai egy ezüsből készült karral pótolják (hisz jobbkar nélkül nem maradhatott meg királynak). *Isten törzse nevéhez fűződik a griffes-indás művészet megjelenése a Brit-szigeteken.*

Az ötödik Honfoglalás a Míl népének honfoglalása. Ezt a korszakot Tuan egy pistráng (pér) vagy lazac képében éli meg (BREGAIN törzs). Tuan ismét emberré vált mikor Szent Patrik (Naomh=Nemes Padraig) a hitet behozta Írországba.

Fintan története

A harmadik monda amely megemlíti az ír honfoglalásokat Fintan meséjéhez fűződik. A fejezet címe: „Tara háza felosztásának története“. Diarmaid Mac Cerball nagykirály fel akarta osztani országát alátvalói között. Az igazságos végrehajtáshoz ellenben senki sem értett az udvarban. Ezért a király felkutatta országa legidősebb emberét, Fintan Mac Bóchrát, aki a mondában Noé egyik unokája, hogy elmesélje Írország „valódi történetét“. Ezt a Lencan-i Sárga Könyvbe (The Yellow Book of Lencan) jegyezték föl. Fintan hét honfoglalásra emlékszik.

Először ám elmeséli Írország földjének első felosztását. Ui Neill-ék egyszer gyűlést (szert) tartottak Magh Bregh („Pusztamező”)–nél. Itt az egybegyűlteket megegyeztek abban, hogy Tara, a főváros, helyzete nem előnyös, mert habár egy síkságon fekszik és innen hét irányba lehet látni, nincs rajta egy méltó udvarház sem, ami három-évenként megvendéghelhetné Írország összes férfiát és asszonyát.

A krónikás a következőképpen írja le azon bizonyos „Pusztaszeren” történő Írország felosztását: Minden egyes vezérnek kijelölték birtokát (BRIOD) és minden egyes tartománynak kijelöltek egy hegylányt (BARR bérce) és egy dűlőt (TULAN), egy nagyobb folyót (AUB) és egy hágót (BRÍO vö. VER-ecke, BER-eck), egy mezőt (MAGH) és egy legelőt (FÉARACH füves) és egy partot (PORT). Meghatározták TARA (királyi szék) helyét. ÚISNECH (ejtsd: úsnyeh) dombja lett Írország szent helye, a druidák központja. Úisnechben minden vidék számára kijelöltek egy-egy FORRACH-t (azaz FORRÁS-t). Ez egy bölcs felosztás volt - mondja Fintan szavaival a krónikás –, az utak által kijelölt határokkal ötvonalakra sikerült Írország felosztása. Mindegyik vidék csúcsa Úisnech irányába mutatott, ahol ötfelé szeltek minden követ is.

Fintan előadja majd a honfoglalásokról szóló emlékeit.

Az egyik változat szerint az első Honfoglalást Cessair asszony vezeti, aki Noé fiának, Bithnek a leánya (neve a Bibliában nem szerepel). Cessair úrnő hét évig tartó vándorlás után megérkezik népével az ír szigetre. Cessair férje maga Fintan volt, aki a BREHON (BÍRÓ) címet viselte. Ebben a tisztségében Patrik eljöveteleig Írország sok kormányát megélte és mint (fő)bíró mindenkinek kijelölte birtokát. Cessair asszonynak és Fintannak volt egy ILLAN nevű fia is. Az első honfoglalásnak van egy másik változata is miszerint CESSAIR vezér férfi volt és keletről jött. Kisérte felesége, Bith leánya, valamint 50 leányuk és még három férfi alkotta. Egy napon nagy áradás támadt és csak Fintannak sikerült megmenekülnie, úgy, hogy „az özönvizet Tul Tuinde-nál a víz alatt vészelte át”.

Majd felsorolja a már ismertett honfoglalásokat, az egyiket - a FIR BOLG honfoglalását - megduplázva, hogy kijöjön a bűvös hetes szám.

Ezek után Fintan egy eredettörténetet is elmesél, hogy: Nimrod tornyának megépítése és a nyelvek össze-zavarása után a Fáraó meghívására Egyiptomba mentünk. Fintan meséje szerint, kijöve Egyiptomból, a kelták északra (vissza-)vándoroltak a Kaukázusba, majd áthajózva „az ottani Káspinak nevezett tengeren Szkítiába és Indiába jutottak”, később a Malus maeotis (Palus maeotis-meotisi mocsár, öböl)-ba költöznek.

Ha figyelembe vesszük a Honfoglalásokról szóló krónikarészeket is, megállapíthatjuk, hogy a kelta „öshazát” feltehetően a Kaukázus déli előterében kell keresni. Még az Egyiptomba való költözés előtt egy (ős)kelta törzs levált és Cessair (asszony/férfi) vezér vezetésével elhagyta a Kaukázust és letelepedett az ír szigeten. Kérdés, hogy a latin Hibernia a „spanyol” Ibéria nevéből származik-e, vagy esetleg egy másik, a kaukázusi Ibéria a valódi névadó?

Egyiptomból való kijövételük után az őskelták visszaköltöztek az „öshon” vidékére, a Kaukázusba. Innen nem folytatták útjukat a hegyeken át, hanem hajóra szálltak és átkelve a Káspi-tengeren letelepedtek ennek keleti partjára. Egy harci cselekmény, egy hirtelen támadás okozhatta ezt a továbbvándorlást (?). A kelták egy része (törzse) feltehetően itt is leszakadt és Anatóliába került. Partholón vezér népe innen a „görögök földjéről” indult hont foglani. Ismét egy vesztés háború, esetleg Trója eleste az elvándorlás előidézője?

A Káspi-tó keleti partján megtelepedett kelták (akik elérték Szkítiát és Indiát) egy idő után ismét felkerekedtek és a Meotiszban találtak szállásra. Innen a „nemes” Nemed, sok kalandozás után, letelepíti népét Írországba. Ne felejtjük: Nemed törzse a „Szarvas” népe. Nemed, hirtelen halálát követően, népének a fomoriak pusztítása után megmaradt része egy hajóval elmenekült (Európába?). Itt az új hazában, Nemed halála után megszületett fiait a menekültek fejedelmükévé választják. Így ők, Nemed és az Em(e)se fiai, két uralkodóház, a Nemed-házból származó fejedelmi családok megalapozói lesznek. Az egyik ágon uralkodnak a Fir Bolg fejedelmei, a másikon a Tuatha Dé Dannan-é.

Egyes történészek szerint a Fir Bolg-nak nevezett nép Belgiumból telepedett át Kr.e. 100 körül. Őket követi Tuatha Dé Dannan és majd ezután jönnek Ibériából Míl fiai. Mint ismeretes Kr.e. 100 körül indultak el Róma hódító háborúi is, és Kr.e. 45-ig a rómaiak elérték Ibéria legdélibb csücskét. Valamikor ekkortájt tehető Míl keltáinak elvándorlása Írországra. Ha a történészek által feltételezett menete az ír honfoglalások igaz, akkor alig 100(-150) év alatt lezajlott az utolsó három ír honfoglalás: Fir Bolg - Tuatha Dé Dannan - Míl fiai.

A Honfoglalás Könyve szerint az első (vagy a második) honfoglalók, azaz Partholón népe, az özönvíz után 312 évvel érkezett. Valószínűleg egy Írországot sújtó hatalmas áradásról lehet szó (amiben elpusztult Cessair népe). Partholón népe addig élt az ír szigeten míg 24 párról 5000 emberre szaporodott (kb. 800 évig). A népesség elpusztulása után 22 év telik el míg ismét „lakottá” válik a Sziget, azaz megérkezik a nemes Nemed népével. Nemed 34 hajóval és minden hajóban 30 emberrel érkezett Írországra, majd népe 4030 párba szaporodott. Nemed halála és az ezt követő fomoriak pusztításai után, a megmaradt nép elmenekül és a Sziget ismét „üres”

lesz (de legfeljebb csak 150-200 évet, hisz Fir Bolg és Tuatha Dé Dannan még Nemed-utód tudattal foglalja vissza a fomoriaktól ősi jussát). Ez a számítás azt eredményezi, hogy Partholón Kr.e. 1250 körül érkezhetett Írországra. Ezek szerint Kr.e. 1500 körül hatalmas árvíz (özönvíz) sújtotta az ír szigetet, ami Cessair telepeseit elpusztította. Ilyen természeti csapásról nincsen tudomásunk, de éghajlati változásokról igen. Cessair népe, tehát valamikor Kr.e. 2000 és 1500 között egy ismeretlen keleti tartományból érkezve telepedett meg az ír szigeten. Britanniában ugyanekkor épül fel Stonehenge. Cessair népének pusztulása után, az addig ismeretlen „fomoriak” uralják a vidéket. Partholón emberei a „görögök földjéről” tehát Kr.e. 1250 körül érkezhetek Írországra. Bizonyára legyőzik a fomoriakat és birtokba veszik a Szigetet. Ekkor, a Kr.e. második évezred második felében, „mykenei” befolyás alá kerül Magyarország és Írország egyidőben, holott Európa más tájain ez a befolyásolás nem észlelhető. Feltehetően ők a krónikákban Európa-szerte emlegetett trójai háború menekültjeinek egy része. A menekültek másik, nagyobbik része Pannoniában keres menedéket (Képes krónika). Itt a Kárpát- vagy Duna-medencében alakult ki DANU Anyaisten(nő) azon kultusza ami majd később Írországra is megjelenik. Danuról nevezték el a Dunát, a druidák „szent” folyóját.

Visszakanyarodva az ír Honfoglaláshoz, röviddel Partholón népének pusztulása után, Kr.e. 500 körül újabb honfoglalók érkeznek Nemed vezetésével valahonnan a Kaukázus vidékéről, vagy a Káspi-tó keleti partjáról (kimmerek? Wales vels neve: Cymru). Az ír krónikák szerint Partholón és Nemed Magog fiai voltak. Nemed erős országot épít, de „birodalma” rövid életű, mivel túlságosan önmagára, a vezér személyére épült, hisz hirtelen halálával szét is hull. A mézárások előtt Nemed népe egy hajóval elmenekült, de majd mint Fir Bolg illetve Tuatha Dé Dannan (aki Danu Ősanyát „nem tudta magával vinni” és ott kellett hagynia az Annún- vagy Bannúnban, az Anyahonban vagy másik nevén az „Asszony országában” - azaz Pannóniában, a Boldogasszony országában) visszatér. A Honvisszafoglalás legkésőbb 150-200 évvel (4-5 generációval) Nemed halála után történhetett és nem később, mivel mindkét „nép” (a „Bölgagyások” és az „Isten törzse”) még elevenen élő Nemed-utód tudattal érkezik Írországra és visszakövetelte, illetve fegyverrel visszafoglalta atyai birtokát. Ugyanúgy az „avarok” is, mint a magyarok is Atilla birtokára térnek vissza. Az avarokat Anonymus egyszerűen hunoknak („kunoknak”) nevezi.

Írországra a Fir Bolg és a Tuatha Dé Dannan nemedi leszármazottak hon(vissza)foglalását a történészek Kr.e. 100 körülre teszik és a Fir Bolg-ot Belgiumból érkező telepéseknek tekintik. A Tuatha Dé Dannan származási helyéről nem tudnak semmit. Előfordulhat, hogy Danu/Anu Istenanya népe éppen hazánk területéről indult útjára, fájdalmasan hátrahagyva az Ősanyát (lásd fejebb). Danu nevét ellenben továbbéltették DON-nak keresztelt folyóikban (Írországra, Skóciára, Angliára, de még Galliára is). Ők voltak a „druidák népe” és a „griffes-indás” művészet megalkotói. Ők, a bölcsek, akik olyan hatalmas tudással rendelkeztek, hogy „talán egyenesen az Égből jöttek” az ír szigetre, akik a Duna partján keresték és elérték a tudás, a bölcsesség, a jóslás és a költészet legmagasabb fokát, az ÉICSE-t (azaz az ÉSZ-t). Ez a honfoglaló hullám lehet az, amely az ír nyelv fejlődését is nagy mértékben meghatározta. A magyar nyelvvel kapcsolatban ugyanez elképzelhető a „griffes-indás” telepésekről is, akik Magyarországon mindennek nevet adtak és meghatározták a Kárpát-medence, az Árpád vezette „magyarnak” nevezett Honfoglalás előtti időkből származó, földrajzi (hegy- és vízrajzi), valamint helységnevek zömében magyar jellegét. Hasonló kép tárul elénk a Tuatha Dé Dannan, Jóanya-népe, letelepedése után Írországra. Ők megalkotják a sámánisztikus alapokon álló druidizmust és az ír griffes-indás művészetet, a mai ír népművészet alapját.

Mil fiai ebbe a már létező ír jellegbe egyszerűen csak beleolvadtak. Álmos fiai a Kárpát-medencében már létező magyar közegbe olvadtak, hisz a magyar nyelv már előttük itt volt, a szkíta/szaka-hun eredetű székelyek révén is.

Ez volt tehát, az ír és a magyar, ősi szájhagyományok alapján, a krónikákban lejegyzett események, adatok összevetése és fellelhető párhuzamai felvázolásának kísérlete.

Senki se lepődjön meg, ha – néha – az az érzése mintha mindez ismerősnek tűnik, hogy mintha a magyar mondavilág meséit vagy a magyar honfoglalás történetét olvasná. Mindketten, kelták és magyarok, ugyanazon közös turáni (szkíta) szellemi hagyaték örökösei vagyunk.

Természetesen, mint minden összehasonlítás ez is sántít(hat). Sántíthat mert azt a látszatot kelti, hogy én olyan eseményeket igyekszem egymás mellé tenni, melyek két teljesen különböző korszak történetei. Én nem a két nép (esetleg) valós történelmét, azaz a valóban megtörtént eseményeket vetem össze - amit, valjuk be őszintén, senki sem ismer –, hanem a két nép, az ír és a magyar, krónikaiban felvázolt és hagyományaiban élő emlékeket hasonlítottam össze és kerestem ezek párhuzamait.

IRODALOM

- Botheroyd, Sylvia und Paul F.: Lexikon der keltischen Mythologie. München, 1999
Mac Cana, P.: Kelta mitológia. Budapest, 1993
Matthews, Caitlín und John: Das große Handbuch der keltischen Weisheit. München, 1999
Matthews, Caitlín: Kelta hagyományok. Budapest, 2000
Matthews, John: Keltischer Schamanismus. München, 1998
Timaru-Kast Sándor: Kelta magyarok, magyar kelták. Budapest, 1999

EGYÉB FORRÁSMUNKÁK

- „An Gúm“: Foclóir Póca English-Irish o Irish-English Dictinary. Dublin, 1993
Ellis, P.B.: Die Druiden. München, 1996
Kinder, H., Hilgemann, W.: Atlas zur Weltgeschichte. Köln, 1987
Tábori László: Gilgamestől Jézusig. Budapest, 1999

Miért kazár módra?

Bíorbanszületett Konstantin bizánci császár a 10. század közepén nála járt magyar követek, Tormás herceg és Bulcsú horka elbeszélése alapján feljegyezte, hogy az *Etelküzi nevezetű helyeken élő türkök* első vajdájának, Levedinek a kazár kagán kegyéből kazár előkelő (hercegnő?) felesége volt. Ez a diplomácia nyelvén azt jelenti, hogy Levédi és az etelközi türkök kazár érdekszférában, Kazária vazallusai, legjobb esetben szövetségesei voltak. Az elbeszélés ugyanis így folytatódik: a kazár kagán "üzenetet küldött a türköknek, hogy küldjék el hozzá első vajdájukat, Levedit. Levedi tehát megérkezvén Kazária kagánjához, tudakolta, hogy mi okból hívatta őt magához? A kagán azt mondta neki, hogy „*azért hívtattunk*, hogy mivel nemes származású, értelmes és vitéz vagy, és a türkök közt az első, nemzeded fejedelmévé emeljünk és *engedelmeskedj a mi szavunknak és parancsunknak*“. Ő pedig válaszolva a kagánnak azt mondta, „*nagyra értékelem irántam való hajlandóságodat és jóindulatodat és illő köszönetemet nyilvánítom neked, minthogy nincs elég erőm ehhez a tisztségedhez, nem fogadhatok szót neked*, azonban van rajtam kívül egy másik vajda, akit Álmosnak neveznek, akinek fia is van, név szerint Árpád; ezek közül akár Álmos, akár a fia Árpád legyen inkább a fejedelem, aki *rendelkezésekre áll*“. Megtetszett annak a kagánnak ez a beszéd és embereit vele adván, a türkökhöz küldte őket és ezek megbeszélték ezt a türkökkel, a türkök pedig jobbnak tartották, hogy Árpád legyen a fejedelem, mintsem atyja Álmos,¹ minthogy tekintélyesebb volt, s egyaránt nagyra becsülték bölcsességéért, megfontoltságáért és vitézségéért és rátermett volt erre a tisztségre és így *a kazárok szokása és törvénye szerint pajzsra emelvén, fejedelemmé tették*. Ez előtt az Árpád előtt a türköknek más fejedelmük sohasem volt, s ettől fogva mindmáig ennek a nemzetségéből lesz Turkia fejedelme".

Sokféle értelmezése van ennek a feljegyzésnek. Mi azok kiegészítésül – olykor utalva is rájuk – azt vizsgáljuk, hogy mi következtethető ezen híradás *jogi relevanciáiból*.

Mindenek előtt az, hogy Levédi nem önálló és még csak nem is szövetséges fejedelem vagy vezér volt, hanem a türkök kazár függésbe került, hódolt vagy hódoltatott részlegének egyik vajdája, aki tekintélye, rangja, katonai ereje, képességei révén a többi közül kiemelkedő vezér volt, s ennek – valamint az óbolgár királylajstrom alapján rekonstruálható Atilla-Irnik/Csaba-Kovrat-Bat Baján vonalon való leszármazása – révén részesülhetett a kazár házassági kapcsolat kitüntetésében. Függő helyzetének egyértelmű jele az a mód, ahogyan a kagán őt *maga elé rendelte*, nemkülönben az a mód, ahogyan Levédi az iránta való hajlandóságért és jóindulatért *illő köszönetet mondott!* ... A függés tehát, e leírás alapján nyilvánvaló. Nincs rajta mit tagadni. De azt már itt hozzá kell tenni, hogy nem a honfoglalásra készülő egész törzsszövetség állt ebben a kazár alárendeltségben, hanem csak az etelközi rész, azok, akik éppen a vérszerződökhöz való csatlakozásukkal kiszakították magukat a kazár függésből. Valószínűsíti ezt Tormás és Bulcsú elbeszélésének azon adata is, hogy ők – ami a dinasztíára és Bulcsú nemzetségére mindenképpen vonatkozik – nem türkök, hanem *sabartoi asphaloi*-k, de ismerik a *türkök másik nyelvét* is. Ha figyelembe vesszük, hogy Bizánc számára egész Magyarország Turkia volt, tehát *türknek* számított, akkor ezen nem a türkök (a törzsszövetség türk részlege) kétnyelvűségét kell érteni, hanem Turkiáét, vagyis az akkori Magyarországot. Ami megfelel egyrészt annak a többszörös híradásnak, ami szerint az újabb és újabb honfoglalók itt a saját nyelvükön beszélőket találtak; másrészt annak a feltevésnek is, hogy Árpád népének egy része – netán a szabad törzsek (egy része), – a kaukázusi szabir-szabar részleg, más nyelvet vagy más (törökös) nyelvjárást beszélt. Ne feledjük, hogy óriási területről, Levédia, Dentumagaria, Meotisz körzetéből és a Kaukázus Anatóliába nyúló déli oldaláról érkező 7 vagy 8-10 törzsről van szó, nyilvánvaló kulturális és nyelvbéli eltérésekkel.

De nézzük tovább, mivel hárítja el magától Levédi a kagáni kegyet: "minthogy *nincs elég erőm* ehhez a tisztségedhez, nem fogadhatok szót neked". Ha nem tette volna hozzá azt is, hogy "*nem fogadhatok szót neked*", akkor az erőtlenségre való hivatkozás önmagában akár azt is jelenthetné – amire Kristó is következtet,² – hogy Levédi így hárítja el magától a nem vállalt kliens bábfejedelemséget. A "nem fogadhatok szót" azonban ennél többre, kifejezett akadályra utal. S hogy ez mennyire így van, s nemcsak szóvirággal leplezett önérzetről van szó, az a korabeli szteppek jogszokásból következtethető.

1. Minden más forrás szerint Álmost választották első fejedelemmé. Az eltérés okára többféle magyarázat ismeretes. Minthogy elbeszélés lejegyzéséről van szó – ami rendszerint, és itt láthatóan is tömörít, tehát rövidít – a személycseré ebből is adódhat. De abból is, hogy a Vérszerződés (Anonymusnál) még Álmos utódainak fejedelemségét biztosította, Tormásék követjárásakor pedig a kialakult gyakorlat és jogi helyzet már Árpád ágára szűkítette a kört, s ezért Árpád nagyobb hangsúlyt kapott az elbeszélésben. Erre az okra utal az utolsó mondat is, amely azt hangsúlyozza, hogy "... ettől fogva mindmáig ennek (ti. Árpádnak) a nemzetségéből lesz turkia fejedelme". Árpád személyét tette hangsúlyosabbá e 2-3 generációval későbbi időben az is, hogy az országlakosok életkereteit akkor már Árpád letelepítési és adományozási rendje, valamint az ő igitése alatt született szeri döntés határozta meg. Az elbeszélésben tehát nyilvánvalóan az ő szerepe uralkodik, ami a lejegyzési tévedéshez vagy pontatlansághoz is vezethetett.

2. Kristó Gyula: A magyar Állam megsz. let. (Szeged, 1995)

Tudni kell ugyanis, hogy a szeppei jogszokás szerint azok a népek, amelyek elveszítették önállóságukat, vagyis más hatalmakkal függő viszonyba, tehát szolgaságba keveredtek, a szabadság- és jogvesztés állapotába kerültek. Ennek jogkövetkezményeként süllyedtek úgynevezett puffer-szerepbe, így lett osztályrészük az előhadbeli szolgálat és így váltak gyepűőrző peremnéppé. Ebből az alárendelt szerepből csak hadi érdek árán lehetett egyénileg vagy csoportosan ki-, illetve a szabad emberek, s népek társaságába visszaemelkedni. Ez a jogvesztés egyúttal azt is jelentette, hogy az adott nép, törzs és annak vezére elveszítette a szabadokkal való egyenrangúságát, vagyis: *a kazár alávetettség Levédit – bármilyen nemzetségi tekintélye, bármennyi embere és kagáni támogatottsága is volt, – alkalmatlanná tette a szabad törzsek fölötti fejedelemségre*³. Levédi tehát valóban gyenge volt a tisztségre, de nem a kora vagy testi erőtlensége miatt, hanem jogi értelemben. ("Nincs elég erőm" = nincs jogom.)

A kagáni ajánlat mögött pedig feltehetően az állt, hogy a kagán is érzékelte azt a mozgást, ami elkerülhetetlen velejárója volt a Vérszerződés törzsek közötti diplomáciai előkészítésének. Felismerte benne annak veszélyét, hogy ez a mozgolódás Levédi népét, vagy akár másokét is, kiszakíthatja a kazár függésből. Ezért ajánlotta a rangemelést, aminek tekintélynövelő hatása – netán hadászati nyomatékú – támogatást jelenthetett volna Levédi számára. Ám a hétmagyar konspiratív diplomáciája se lehetett rossz, így a szövetkezésre készülők belső erőviszonyaival, arányaival nem lévén tisztában, remélhette, hogy kazár kezdeményezésű fejedelem-kreálással vagy támogatással még beleszólhat az események alakulásába, s azt a maga javára fordíthatja. Az elbeszélés úgy mutatja ugyan, mintha az ajánlat egy magabiztos hatalom kegyes gesztusa lett volna, a történelem azonban azt bizonyítja, hogy Kazária akkor már korántsem volt hatalma teljében. Valószínűbb, hogy a tervezett rangemelő kegy valójában a kagáni diplomácia fondorlatos, avagy egyenesen kétségbeesett leválasztási, megosztási kísérlete volt a neki alávetett türkök visszatartására.

A kényes helyzetű Levédi pedig nyilván azért hártotta el ilyen – nem kizárt, hogy időhúzó – fordulattal s Álmosék beajánlásával a kagán ajánlatát, mert akkor ő még – *de facto et de jure* – kazár-alattvaló lévén, nem volt módja ennél nyíltabb kitérésre, és egyébként se lett volna kifejezett diplomáciai bravúr, ha maga is felfedi a vérszerződési készülődés részleteit és távlati céljait. Aminek ebben a stádiumban semmire sem lehetett kevésbé szüksége, mint egy – Levédit is ellenük mozgósító, s így idő előtti szakítást kikényszerítő – háborúskodó csetepatéra.

Ha az adott időpontban Álmos vagy Árpád főfejedelemmé választása már eldöntött elhatározás volt – ami az előadottakból igen valószínű, – akkor Levédi nem is mondhatott mást, mint hogy őket javasolja a kagáni kegyre, taktikusan azt *szinelve*, mintha a fejedelemválasztásra a kazár kagánnak – netán Levédi által – befolyása lehetne. Márpedig a jelölésnek – valószínűen már a választásnak is – ekkor már eldöntöttnek kellett lennie, hiszen Levédit a kazár követek egyenesen Dentumagariába, a választás színhelyére kísérték.

A feljegyzés szerint a kazár követek a kagánnak immár Álmos megválasztására tett javaslatát "megbeszélték" a tanácskozó magyarokkal. Akik eszerint velük előlött tanácskozásba bocsátkoztak. Ebből azonban túlzás volna a hét törzs mindegyikének kazár alávetettségére, avagy a kagáni befolyás különös súlyára következtetni. A szeppei jogszokási háttér előterében e tény nem jelent többet, mint a helyzetet vagy szándékokat leplező taktikai fogást. De vajon meddig terjedt ez a defenzív, konfliktus-kerülő diplomácia? Feltétlenül beletartozott-e az is, hogy a magyarok *a kazárok szokása és törvénye szerint emeljék pajzsra a fejedelmet?* ...

Ennek mérlegeléséhez is a jogi háttérrel kell megvizsgálunk.

Az ókori kultúrákban kialakult szokás szerint a jogélet a *köztudomásra* épült. A köztudomás alakításának, vagyis a közhírré tételnek – egyben a *legitimációnak* is – részben a látványosság és a szabályozott szertartásszerűség, részben a tárgyi és cselekvési szimbolizmus volt az eszköze. Ilyen volt például a pajzsraemelés is. Ez tette egyértelművé mindenki számára, hogy fejedelmet választottak és hogy ki a fejedelem. Ez általános szeppei szokás lehetett, ami azonban nem zárja ki, hogy az egyes népeknél más-más szertartási koreográfia szerint kellett annak történnie, mert

³ Egyelőre elegendő adat híján bizonyosan nem állapítható meg, de a jogvesztés révén még a választási joga is kétséges. Nincs kizárva – hiszen törzse azonosítására még nem adódott közvetlen adat –, hogy Levédi még a Vérszerződésnek sem lehetett részese, mert egyéb jelek szerint az is *egyenrangúságot, s abban rejlő jogképességet feltételezett*. Így talán a kazároktól jött csatlakozók között kell keresni őket. (Lehetségesen erre vezethető vissza a törzsek számát (7, 8 vagy 7+3) illető bizonytalanság, valamint az is, hogy Levédi – bár Tormásék tudnak róla – egyetlen magyar krónikában se szerepel.) – Vö.: Padányi feltevésével arról, hogy Levédia és Levédi neve mezopotámiai (szumer-káld) eredetű asszír *igazgatási* szakkifejezésből, a "katonai közigazgatás alatt álló, rendszerint külső, hódított vagy határtartomány jelentésű" *labuttu/labattu*-ból származik, s ilyen értelemben neve a kazár fennhatóságú területnek (Levédia), illetve hivatalneve (levedi) a kazár függésű katonai kormányzónak (Dentumagaria, Turul 1989. 146. old.). – Amit az idézett műben ide kapcsolódóan a 143-159 és 356. oldalon ír, – bár Padányinak nem ez a véleménye, – egyúttal alátámasztja azt a jogszokási következtetésünket is, hogy a Vérszerződést a szabad törzsek vezetői kötötték egymással. – Padányi nyelvi kutatása és következtetései szerint a *labuttu/labattu* összetett szó, egyik összetevője a szumer "bat", ami botot, jogart, parancsnokot, kormányzót, erőszakot, verést, menekülést jelent. Ez magyarázatot adhat arra is, hogy miért nevezték a keleti források Kovrat helybenmaradt és a kazár túlérőnek 680-ban behódolt (a forrásokban csak ez után vagy ennek kapcsán megjelenő) fiát Bat Bajánnak

az adott körben csak így volt joghatályos az aktus. Így nyilvánvaló, hogy Tormás és Bulcsú beszámolójában a kazár szokás emlegetése nem a kazár függést jelzi, hanem – a magyar szokástól eltérő jelleg kiemelésével – az aktus⁴ közlési jellegét és szerepét hangsúlyozza. Ami akkor, közismert szokás lévén, bővebb magyarázatot Konstantin császár feljegyzésében sem igényelt.⁵ Mindenki tudhatta, hogy a ceremónia a kazároknak szólt, nem a magyaroknak.

Anonymus szerint – aki egyébként erről a kazár módra történt pajzsra emelésről nem ír (és ez lényegesnek tűnő momentum) – Árpád apját, Álmost a hét vezér azért választotta főfejedelemmé, mert Atilla leszármazottja, s így egyéb alkalmassági tulajdonságai mellett azért is a legalkalmasabb, mert jogalapot biztosít Atilla földjének birtokbavételére.

Márpedig éppen Atilla az, akiről krónikáink szerint a magyar történelmi köztudomás azt tartotta számon, hogy a Cezunmaurnál aratott győzelem után „a hunok római módra királyukká tették”. Holott akkor ő már régen megválasztott hun uralkodó volt! De ugyanebből a magyar köztudomási forrásból tudjuk azt is, hogy Atilla „sátrait is a különböző országok módja szerint szokta vala készíttetni”, és istállóiban is különböző országokból származó lovak sokasága volt. Priszkosz rétor még azt is feljegyezte, hogy Atilla táborában az ő háza vagy sátra állt a legmagasabb ponton, magasabb helyre a bizánci (római) követek sem verhették sátrukat. Márpedig ez is a jogélet szimbolizmusa jegyében alakult így. Mert ezek mind ol+yan szimbolikus jelek, amelyek mindenki számára egyértelművé tették a hatalmi helyzetet, és a hierarchikus viszonyokat. Evégett, a közérthetőség érdekében, a közhírré tétel eszközeként volt szükség a különböző népek szokása szerint készült vezéri sátrakra, a különböző népek szokása szerint felszerszámozott lovakra, ... és a római módra történt királlyá tételre. Mert hol és mikor került rá sor? Egy Róma fölött aratott győzelem után és annak helyszínén, a legyőzött és hódoltatott rómaiak, illetve addigi római alattvalók és szövetségesek jelenlétében! Az értelmezésnél azt se szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy – amint Priszkosz rétor ezt is feljegyezte – Atillát épp Róma haragította meg azzal, hogy nem uralkodói, hanem csak vezéri címmel titulálta, holott ő Isten kardjának birtokosaként a világ urának tartotta magát. Így a római módra véghezvitt királyavató ceremóniának nyilvánvaló rendeltetése az volt, hogy a legyőzöttek előtt, az általuk ismert római szokás szerint, az ő számukra érthető szertartással deklarálja s tegye egyértelművé és köztudottá Atilla uralkodói mivoltát, és a győzelem folytán megváltozott hatalmi viszonyokat, azt, hogy fölöttük mostantól Atilla az úr, nem pedig Róma. Az azonban nyilvánvaló, hogy a választási ceremóniába burkolt üzenet magának Rómának is szólt.

Valószínűleg nem Atilla találta fel ezt a módszert, hanem az szükségszerűen alakult ki a folyton hadban álló, más és más törzseket vagy népeket meghódító keleti törzsek, törzsszövetségek és birodalmak hatalomgyakorló, hadvezetési és diplomáciai jogszokásában.

Mindezek tanulságaként nem alaptalanul feltételezzük, hogy a kazár módra történt pajzsraemelés egyáltalán nem a szokás átvételét, vagy a kazár főhatóság tényleges vagy konspiratív elismerését jelzi, hanem ellenkezőleg, éppen a függetlenség jegyében történt fejedelmválasztás deklarálását és a kazárok tudomására hozatalát jelenti.

Amiként Atilla is már régen a hunok királya volt amikor római módra (is) királlyá tették, úgy az is bizonyos, hogy Árpád sem a kazár módra történt pajzsraemeléssel vált a magyarok főfejedelmévé. *Ahhoz ugyanis a hun és a magyar legitimitású aktusra volt szükség, hogy valaki hun vagy magyar legfőbb uralkodó lehessen.*

*

Van a magyar történelemnek még egy olyan eseménye, amelyről a korai krónikai feljegyzések Atilla és Álmos, illetve Árpád hatalomba emelésének leírásához hasonló módon emlékeznek meg. Szent István királyról jegyezték fel, hogy a Koppány elleni hadbavonulásának kezdetén Hunt és Paznan sváb lovag a Garamnál – avagy a Garamban – „német módra” övezte fel. Ennek is többféle értelmezése van: leginkább a bajor függés, de legalábbis az idegen befolyás hangsúlyozásával. Azt az anomáliát pedig, hogy egyes krónikák a Garamban, mások szerint a Garamnál írják a felövezést, elfogadottan Esztergom német Graan nevével magyarázva szokás feloldani. Minden valószínűség szerint tévesen.

Nem én találtam ki, hanem Magyarország egyik legnagyobb régész–szaktekinéte, László Gyula állapította meg,⁶ hogy az őv a népvándorlás–kori – tehát keleti – népek egyik legfontosabb társadalmi rangjelzője. Már a hunoknál is a szabadság és a rang jele, s valamely tisztségbe való beiktatás eszköze. Ez a szerepe az avar korban és a honfoglaló magyarok körében is nyomon követhető. De jelek vannak a szokás idegenek által való átvételére is.

4. Gondoljunk a koronázási szertartás és a Szent Korona kizárólagos legitimitációs erejére és a hozzájuk fűződő történelmi konfliktusokra
5. Györffy szerint (István király és műve. Budapest, 2000) a pajzsraemelés a korabeli Bizáncban a választott császárok *kikiáltásának* (köztudomás!) rítusához tartozott, de a germánok között is szokásban volt. A német hercegek a 10. századig gyakorolták olyan esetben, ha a trónutódlásban törés következett be: az uralkodó család kihalt, vagy a soron következő legidősebb férfiutódot mellőzték. (Vajon a népvándorló keleti népekkel benépesült és a „Nagy Károly” óta Bizánccal rivalizáló, önmagát folyton Bizánchoz mérő Nyugat-Európa germánjai kitől „vették át” - vagy honnan hozták magukkal - ezt a *keleti szokást* /is/?)

6. László Gyula: Múltunkról - utódainknak. Püski Kiadó, 1999. 816-818. old.

Más helyen már felvettem annak erősen valószínűsített lehetőségét, hogy Árpád–kori nyugati vendégeink nagy része nem germán–német–sváb–cseh, stb. jövevény, hanem olyan hun és avar eredetű nemzetségek, amelyek a hun és avar birodalom nyugati gyeplő–régióiban, esetleg ott is széttelepítve, de identitásuk megőrzésével éltek túl az összeomlást és a rájuk telepedett Karoling időköt. Közéjük tartozott a Svábföldről jött Hunt és Paznan lovag is, népes kíséretükkel. Ám ha ez így van, akkor vajon mit jelenthet a „német módra“ történt felövezés? Különösen, ha azt feltételezzük, hogy Hunt és Paznan – s az őket kísérő vitézek – hun vagy avar eredetűek, tehát szteppei szokás náluk is a felövezés.

Ennek az a valószínű magyarázata, hogy – amiként az övek díszítésében is vannak eltérések – a felövezési szertartás is eltérő lehetett a hunok–avarok és a magyarok körében. S valóban lehetett, hiszen akár ugyanazon szokás is eltérővé válhat, ha az egyik nép, kiszakadva természetes etnikai közegéből, idegenek közé kényszerülve – a legtermészetesebb túlélő és önvédelmi reflexszel – szokásait, különösen ha azok kultikus tartalmúak, századokon át a változtathatatlanba merevítve konzerválja; míg a természetes etnikai és kulturális közegében maradt másik nép vagy néprész, szokásait az életmód változásai által befolyásolva, folyamatosan alakítja.

Feltevésünket erősíti Fehér Máttyás Jenő idézete egy 1968–as kiadású ujjur–oroszl szótárból. Ahol is a Német családnév eredetét illetően a szerzői megállapítást úgy citálja, hogy *a hajdani magyarok a tőlük nyugatra lakó avarokat nevezték németnek! ...*⁷

Ugyancsak Fehér Máttyás Jenő Anjou–kori adata⁸ szerint Magyarországon a régi rítushoz kötődő falusi környezetben, a serdült fiúk ös/vallás/i szokás szerinti, „pogány“ módra való férfivá–harcossá avatása – a köznapi gyakorlatban, s még abban az időben is – szintén *folyóvíz partján, vízbe merüléssel/arclemosással és felövezéssel történt! ...*

Vessük mindezt egybe a Garamban vagy Garamnál (és nem Esztergomban, Esztergomnál) lokalizált esemény „német“ módjával! ... És mársen olyan idegen befolyást sugalmazó az egész történet.

De mi szükség lehetett mégis a „német módra“ kivitelezett ceremóniára?

A Krónika nem egyszerű (nagykorúsító, harcképesítő) felövezésről beszél, hanem *karddal* való felövezésről. Ami – ez esetben, feltehetően – a fővezéri beiktatás aktusa. Azért volt rá szükség, noha István akkor már fejedelem, s ebből eredően vezér is volt, mert seregében akkor – amint a történelem is tanúsítja – nemcsak magyarok harcoltak, akik számára nyilvánvaló volt mind fejedelmi, mind fővezéri mivolta, hanem Vecellin, különösen pedig a *testőri* szerepű Hunt és Paznan vitézei is, akik számára egyébként Vecellin, Hunt és Paznan volt a vezér. Velük kellett az ő szokásaik szerinti *német módival* tudatosítani, számukra kellett így köztudomásúvá és egyértelművé tenni, hogy ebben az ütközetben ki a legitim fővezér, kit kell tűzön–vízen követniük, menteniük, őrizniük!

Megállapíthatjuk tehát, hogy a karddal való felövezés német módja nem a magyar szokások elhagyását jelenti, hanem éppen hogy az ősi szokások szellemében történt, Atilla, a hét vezér, Álmos és Árpád szokásai követségével.

Nyilvánvaló tehát, hogy az idegen módi alkalmazása mindhárom esetben az idegeneknek szólt. Ahogy Atilla sem a „római módra“ történt királlyá–tételtől lett a hunok királlya, úgy Álmost sem a „kazár szokás“ szerinti pajzsraemelés tette a hétmagyarok főfejedelmévé és István se a „német módra“ történt felövezéstől lett fejedelem vagy vezér. Lényegét tekintve mindhárom aktus diplomáciai jelentőségű: s nem a magyaroknak, hanem Rómának, Kazáriának, s Vecellin, Hunt és Paznan vitézeinek szóló, római, kazár és „német“ szokásokkal kódolt információ volt, az ő tájékoztatásukra szolgált.

*

7. Fehér Máttyás Jenő: A korai avar kagánok. Ménrót Kiadó 108–109. old. - Nadzip Ujjur - Oroszl Szótárát még nem volt alkalmam tanulmányozni, ezért a hivatkozom rá közvetve, Fehér Máttyás Jenő idézésével

8. Fehér Máttyás Jenő: Középkori magyar inkvizíció. Gede Testvérek Kiadó, 1999. 219. old. és más helyen is

9. Feltételezet "pogány"-üldözés és idegendetelgető nemzetellenesség hamis ürügyével. Noha pogányüldöző törvénye egyetlen egy sincs a fennmaradtak között, tehát adatunk nincs rá. Ellenben van törvényünk is, adatunk is arra, hogy Luther 1517 évi fellépése után röviddel megjelent II. Lajos törvénye, mely a lutheránusok szabad elfogadásáról és megégetéséről rendelkezett, s ezt a törvényt később Rudolf önkényes, országgyűlés nélkül, "szükségtől kényszerítve" beillesztett 1604: 22. törvénycíkke a protestánsüldözés hatékonyítása jegyében a "magyar nemzet apostoli királyának, Szent Istvánnak, ... {és utódainak} ... a római katolikus hit és vallás érdekében bármikor dicsőségesen és kegyesen kiadott és kihirdetett dekrétumait, törvényeit és artikulusait ... jóváhagyta és megerősítette". Innen olvasva úgy néz ki, mintha valóban Szent István hitüldöző szigora támadt volna fel a protestantizmus ellen, holott az egész apostoli királyi hivatkozás csak ürügy arra, hogy II. Lajos törvényének kíméletlenségével vesse akadályát a protestantizmus továbbterjedésének. Az így keltett ellenérzést csak fokozta később Mária Terézia némettelepítő szisztémájának hasonlóképpen az apostoli királyra - az intelmekben megfogalmazott idegen-befogadási ajánlásra - való és ugyancsak hamis értelmezésű hivatkozása. Nem válik a tudomány dicsőretére, hogy a kritika szellemében rendszerint nem a hamis citálás megítélésére szenteli figyelmét, hanem átvéve annak szellemét, egyrészt István (s kiterjesztve az Árpádok) ellen fordítja fullánkjaikat, másrészt még ma is a hamis értelmezés mellett tör lándzsát

Szent Istvánról szólván beszélnünk kell arról is, hogy mint térítő királyt, ennek a felövezésnek téves értelmezésén kívül is sok egyéb méltatlan kritika éri, napjainkban talán leginkább.⁹ Méltatlan ez a magyar tudományhoz is, mert rendszerint másoktól kölcsönzött divatos szitok–panelekkel érvel, anélkül, hogy maga meggyőződne azok alaposságáról. Itt van például az ominózus Thonuzóba eset emlegetése.

Anonymus Gestájának utolsó sorai Thonuzóba besenyő vezér és felesége halálát és temetését beszélik el. A Gesta felfedezése óta többen, s többféleképpen citálják. Megtalálható a Szentpétery szerkesztette *Scriptores Rerum Hungaricarum* I. kötetében is, mégpedig pontos, korrekt szöveggel. Csakhogy valaki egyszer durva hamisítást követett el, s azt úgy „hitelesítette“, mintha Szentpéterytől, tehát hiteles forrásból idézné a torzított szöveget. Azóta sokan ezt a nyomot követik. Pedig, a Gesta 1977-es sokpéldányú megjelenése óta mindenkinek, aki komolyan veszi a kutatást, alkalma volna az eredeti szöveg tanulmányozására. S akkor valószínűleg ő is ugyanarra a fordításra jutna, amire az eddigi legalaposabb gestafordító, Pais Dezső jutott, aki az ominózus részt – tartalmához híven – így fordította:

„Így hát temetkezett élve,
feleségével az abád-révbe,
hogy a keresztségben Ő meg felesége
ne éljen Krisztussal örökké“.

Tehát temetkezett és nem élve temették el. S mivel az élve temetkezés és eltemettetés ókori pogány – sőt Mezopotámiában is gyakorolt – szokás volt, alig valószínű, hogy a klerikus Anonymus egy ilyen pogány rítus szerinti temetkezéssel leplezett volna bármi lepleznivalót.

Ami pedig Szent István állítólagos véres és kegyetlen térítési módszereit illeti: mindarról, amiről korabeli adatunk van – Koppány felnégyelése, a Gyula, Ajtony és Keán elleni hadjárat,¹⁰ – ha figyelmesen olvassuk a krónikákat, látható, hogy nem csak vallási–térítési indítékuk volt, hanem az ország biztonsági érdekei (is) igényelték a határozott fellépést.

Koppány eseténél különösen feltűnő az ősi szeppei szokások párhuzama: egyrészt magában a felnégyelésben és a tagok kifüggesztésében – amiről Györffy mutatta ki a „pogány szokási“ kapcsolatot,¹¹ – másrészt nemzetsége sorsában is. Marco Polo részletesen írja le¹² a fellázadt Naján kán elleni hadjáratot. Naján, mint Dzsingisz kán ükunokája, Korea és a szomszédos kínai tartományok felett uralkodott. Veresége után (1288) egész nemzetségét törölték az uralkodó család névjegyzékéből. A krónikák azon adata, hogy nem volt szabad Koppány nemzetségéből házasodni, azt jelenti, hogy az István ellen lázadó Koppányt s nemzetségét ugyanez a sors érte: mégpedig az ősi szeppei szokás szerint.

¹⁰ Minden krónika azt fűzi ezen esetekhez, hogy István – következképp Magyarország érdekei – ellen támadtak. Koppány esetében ez adatszerűen is kétségtelen; az Árpád által megkímélt Galád leszármazottja, Ajtony ("a vér nem válik vízzé?) és Keán bolgár érdekkörben támadta; Gyula (mellesleg vagy vérszerződészegő vagy idegen besenyő érdekű, s így Istvánt ellene *feljogosító*) önállósági törekvései pedig a megosztással az országot veszélyeztették.

Ajtony és Keán harcosként esett el; Gyula ország biztonságát veszélyeztető mentalitását pedig jellemzi a tény, hogy utóbb a velünk ellenséges lengyel királyhoz szökött, annak javára csorbitva Magyarország területét, míg egyik várunknak (valószínűleg Trencsénnek) lengyel szolgálatban volt az ispánja. Tette ezt amellet vagy annak ellenére, hogy István utána engedte a családját. Ez a tény Istvánt nemcsak mint rokont jellemzi, hanem általánosságban is, azon keresztül, hogy az egyébként sem "pogány" Gyula *a családja hátrahagyásával mert megszökni és ellenséges szolgálatba állni*. Ez István újkéletű véres és kegyetlen hírére cáfolva azt jelenti, hogy nem kellett István hatalmában hagyva sem a túsul való visszatartástól, sem a rajtuk való bosszúállástól féltenie övéit! *Hol itt a "véres kegyetlenségű" pogányüldözés?*

¹¹ Györffy György: István király és műve. Budapest, 2000

¹² Marco Polo utazásai. Válogatta, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította Dáné Tibor. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986. 303. old. 95. jegyzet

¹³ Vajon nem volt-e bölcs dolog I. Endrétől a szkíta szokások törvényi tiltása, és I. Bélától a (nem "országgyűlés", hanem) szónokló lázítók szétverése – erre is lám, 3 napig várt, hogy hátha közben lecsillapodnak, – abban a lefolyott indulatú polgárháborús hangulatban, amelynek gyilkolásba-rombolásba torkolló kitéréseit, s azok következményeit nemcsak a pillanatnyi helyzet eseményei és a gyilkos heví szónoklatok, de a Péter és Sámuel király elleni tömegmozgalmak tanulságai is megmutatták. Mert akkor ott már rég nem arról volt szó csupán, hogy magyarok az idegen papok ellen, hanem a különféle ősrítus hívei a keresztények, tehát: magyar a magyar ellen! Márpedig ettől széteshetett volna az ország, a császári lesbenállás veszélyéről nem is beszélve. ... A jelek szerint I. Endre is, I. Béla is jól választott

¹⁴ Szent László a pogány módra áldozókról így rendelkezett: "Aki pogány módra kutak mellett áldoz, avagy fának és forrásnak és kőnek ajándékot ajánl, akárci legyen, egy ökörrel bűnhődjék érte". Hol van ebben a "véres kegyetlenség"? (Legfeljebb az ökör sorsában, ha levágták és magyarosan megfőzték.) Ám ha Szent László "üldözte" az ősvallást, hogyan válhatott a nép ajkán és a falusi templomok freskóin épp a világosság és a sötétség, a jó-és-rossz harcának szkítiai megalapozású ősmondai hősévé? (Mellesleg ugyanazon a terü-

Egyébként pedig István korában itt álltunk a területünkre éhes, római–birodalmi vagy nagykárolyi restaurációs álmokat dédelgető keresztény nagyhatalmak szorításában. Mindkét oldalon az alkalmat lesték, s az ürügyet, amellyel ránk támadhatnának. Ha van szemünk, láthatjuk, hogy mit tett „Nagy Károly“ térítés címén az avarokkal (s másokkal); tudjuk, milyen kincséhes kegyetlenséggel verték szét a Krisztus sírjának védelmére indult keresztiesek az ugyan-csak keresztény Bizáncot (amivel szabad utat nyitottak az iszlám hódítás elé); ismerjük az inkvizíció módszereit is. ... Vajon Istvánnak – majd a pogány szokások ellen törvényt hozó I. Endrének, I. Bélának,¹³ Szent Lászlónak¹⁴ – tétlenül kellett volna túrnie, hogy Koppány, Ajtony, Keán, Gyula, majd Vata és mások pogánysága vagy félpogány kereszténysége révén Magyarország olyan útra lépjen, amelynek pusztulás a vége? Ezen az úton mi válhattunk volna Európa indiánjaivá. Ezt kellett volna választani? ... No és ami a „pogány“ vallást illeti: keresztény vallásunkat ugyan nem bántották, de egyébként mit tettek velünk egykori hittestvéreink, a tatárok? ... Majd tarimi unokatestvéreink, a törökök!

Ugye, hogy nem is olyan egyszerűen fehér vagy fekete a képlet.

Legyen szabad immár ceterum censeoként mondanom befejezésül: meggyőződése, hogy a kutató felelős a felhasznált források hiteles idézésért és a korszerűen hiteles értelmezésükért.

A határok védelmének megszervezése a honfoglalás után

A Magyar Nagyfejedelemség szervezett katonai erejével, tervszerű, sikeres hadműveleteivel 895 és 900 között elfoglalta a Tisza, Maros, Duna völgyét, a Kárpát-medence egész területét. Árpád népe sértetlenül, teljes létszámban átkelt a Kárpátok hágóin, összes állatával és javaival beköltözött kijelölt helyére, berendezkedett, letelepedett, birtokba vette a magyar hazát.

A Nagyfejedelemség vezetőire, ebben a helyzetben, az a legfontosabb feladat hárult, hogy az új haza, a megszerzett terület katonai biztonságáról gondoskodják, a határok, határterületek fegyveres védelmét megszervezzék.

Az ország északnyugati, északi, keleti és délkeleti részén, az ott húzódó Kárpátok erdővel borított, lakatlan, nehezen járható hegyvonulata jelentős természetes védelmet adott a kívülről várható, ellenséges támadással szemben, itt a védelem megoldása könnyebb feladatot jelentett. Délen a folyók, a Dráva, a Száva és az Al-Duna képezett akadályt a behatolókkal szemben. Nyugaton, ahol a legnagyobb veszély, a legveszedelmesebb szomszéd, a német császári birodalom kelet felé irányuló ("Drang nach Osten") hódító politikája fenyegetett, nyitott, könnyen áthatolható volt a határ.

A kiválóan tájékozott és magas katonai érzékkel rendelkező, legfelső magyar hadvezetők ezt idejében felismerték és felmérték már a honfoglalás, előbb a felderítések hadműveletei során és kezdettől fogva ebbe az irányba helyezték a határok védelme súlypontját, a legnagyobb területre kiterjesztve a legjobb harci erőket.

A népesség számára a jól lakható, megszállható terület általában a Kárpát-medence középső sávjában húzódott, körülbelül a mai (Csonka-) Magyarország területének megfelelően, valamint innen, általában a természetes határok felé húzódó folyóvölgyek mentén.*

A határok körül letelepített szélső néprészek, a volt törzsek "uruszáguk" uralt területe legelőit a Kárpátokon túlra is kiterjesztették. Ezek a szélső, legeltető csoportok állatállományuk, vagyoniuk fegyveres őrzésével a Kárpátok külső karéjában, az ország belsejének is biztos védelmet nyújtottak. Ez a védelmi rendszer az idő folyamán egyre beljebb szorult, míg végül központilag a nagyfejedelmi vezetés és az érdekelt, határok menti csoportok, a hegyi átjárók, hágók, szorosok megfigyelésére, biztosítására külön őrhelyeket, állandó őrsegeket állítottak. Észak-keleten, a mai Kárpátalján, Bereg megye erdőségei az Árpádok vadászterületei voltak. Ezt saját erőikkel is biztosították.¹

A Nagyfejedelemség a honfoglalás befejeztével, már az első terület-felosztáskor, a határőrizetes szállásterületeket (a későbbi határvármegyék elődeit) úgy jelölték ki, hogy nyugaton, a morva határvidéken, Pozsonytól északra Levante (Levanteburg község elnevezés Morvaországban), a Kisalföldön és Nyitra vidékén Üllő, a Nyugat-Dunántúlon Bulcsú, délen, a Duna-Tisza sarokba Tarhos fekete-magyar kabarjai kerültek.

A határterületek külső részeire főleg azokat a népeket telepítették, amelyek később csatlakoztak hozzájuk, így a székely, a kazár, a kabar, később a besenyő népcsoportot (a lovasnépek ősi szokása szerint). Ezek legfontosabb feladata volt a rájuk bízott, fő irányokban és a veszélyeztetett helyeken a határ biztos őrzete.

A keleti források szerint a magyarokat már az előző, etelközi hazájukban is többnapos járőrföldre nyúló, lakatlan terület választotta el szomszédaiktól, de az egyes népcsoportok szállásterületei között is széles, néptelen sávok húzódtak, ezzel elejét véve a határmenti súrlódásoknak. A honfoglalás után ezt az ősi határvédelmi rendszert alkalmazták és fejlesztették tovább országuk szélén.

A honfoglalás befejezését követően a veszélyes, nagyerejű, 907. évi német támadás győzelmes visszaverésével vált lehetővé számukra, hogy nyugat felé, a Duna mentén az Enns folyóig, a mai Nyugat- és Kelet-Ausztria, észak-nyugaton Morvaország elfoglalásával egészen a Thaya folyóig kiterjesszék határvédelmi övezetüket. Egyben áttérjenek arra, hogy megelőző támadásaikkal meggyengítve a veszélyes ellenséget, távol tartsák határaiktól, országuktól.

A honbiztosító hadjáratok közül az első, a 898-900. évi itáliai hadjárat nem volt egyszerű, haszonszerzési célú katonai akció, az a honfoglalás során addig elfoglalt terület megtartása érdekében történt, hogy a két ellenfél, a bolgárok és a morvák visszavágó szándékával szemben biztosítsa a legerősebb szomszéd, a Német Birodalom semlegességét, sőt szövetségét. Megállapítható, hogy ez volt az első magyar beavatkozás az európai egység-politikába. Az is tény, hogy ez volt az egyetlen olyan honbiztosító hadjárat, amely a később legveszélyesebb ellenfél, a német császári hatalom megerősítését szolgáltatta.²

A többi nyugati hadjárat, hála különleges érzéküknek, előrelátásuknak, kitűnő tájékozottságuknak és összekötöttségük révén javarészt olyan szövetségi hívásra történt, amelyek mind a legfontosabb ellenség, a császári hatalom gyengítését szolgálták.

1. Györffy György: Az Árpádkori Magyarország történelmi földrajza. Bp. I. 1956. II. 1987

2. Nagy Kálmán: Néhány gondolat a modenai ima (900) és az első itáliai hadjárat (898-900) történetéhez. ZMTE. IV. (Felsőőr-Oberwart) 1989

* Ez a nézet mára idejétmúlt. Szakembereink kimutatták, hogy honalapítóink fejlett mezőgazdasággal rendelkeztek, ezért azonnal művelés alá vették a területet kb. 1000 m magasságig. Szerk.

Lényegében döntő számban sikeres, anyagi, de főleg politikai haszonnal járó katonai akciók voltak ezek, de természetesen veszteségek is érték őket. A nyugati hadjáratok a 955. évi augsburgi vereséggel értek véget, midőn az állandó magyar támadások következtében a császár kénytelen volt olyan egységpolitikát kezdeni, melynek során rendet teremtett alattvalói és szomszédai között, megszüntette a széthúzást és így, mivel a továbbiakban már nem volt szövetségi hívás, bezárult a harcok lehetősége, megszűntek a magyar támadások. A helyzet megváltozása meggondolásra készítette a magyar hadvezetőket, bölcs elhatározás volt, hogy nyugat felé véget vetettek a már esetleg csak nagy veszteséggel, felesleges véráldozattal járó hadjáratoknak, majd áttértek sikeres békepolitikára.

A hadjáratokkal a főcél: területük biztonságát, határuk sértetlenségét tökéletesen elérték. A hadjáratok tudatos politikai céljának legfőbb bizonyítékát azok eredménye tanúsítja, megcáfолhatatlanul: Magyarország területét nemcsak 955-ig, de utána, egészen az 1030-as évig egyetlen német támadás sem érte! (Utána annál több.)

Mindehhez fűzhető az is, hogy a fennálló nyugati határvédelem kitűnően megállta a helyét, mind 907-ben, midőn idejében értesítést küldött a közeledő ellenséges, nagy támadó erőkről, így alaposan felkészülhetett a magyar főerő. Részvételük az előnyomulás zavarásában, majd az üldözés során hozzájárult a sikerhez. A 950. évi támadási kísérlet is a határvédelmi övezet, a nyugati gyeprü személyi és műszaki ellenállása következtében ért véget a Rába folyónál.

A magyar nyugati gyeprü és gyeprüelve területét 907 után foglalták el, ez az egykori Avar Birodalom nyugati határterülete volt, kiterjedését a Duna, Enns, Steyr, Mariazell, Schneeberg, Rax, Semmering, Fischbachalpok, Mura, Drávaköz, zalai, vasi, soproni terület határozta meg.³

Mindez természetesen nem volt állandóan magyar kézen. Ez inkább csak a nyugati hadjáratok kiindulási helye volt. A Dunántúlon nagyszámú avar élt, s a gyeprü-gyeprüelve területén onogur telepek, gyeprüőrségek ottléte bizonyítható. Ezek a honfoglalás után tagolódtak a magyar népességbe, a gyeprükön a gyeprüőrségekbe.

A gyeprü elnevezése, fogalma, meghatározása során a magyar gyeprü szó valószínűleg a török yapi (sövény, akadály, torlasz kiépítése, határsáv - eredetileg épület jelentésű) szóra mutat.⁴ A gyeprü és a gyeprüelve a határ-biztosító honvédelmi berendezkedés meghatározása.

A gyeprü a később csatlakozott népekből alakított határvédelmi erők által létesített határvédelmi övezet volt. Célja az ellenség mozgásának akadályozása, késleltetése, melyet a természetadta akadályozó lehetőségek felhasználásával igyekeztek elérni. Erre szolgáltak a folyók, a tavak, a mocsarak, a Duna, a Rába, a Fertő, a Hanság, a Mura, a Dráva árterülete, gátak, gázlók fegyveres megerősítése, egyes vízművek a Rába, a Répce mellékén, zsilipek egyes folyószakaszok megduzzasztására, melyeket az ellenség közeledtére megnyitottak. A nagy kiterjedésű, hegyes-völgyes, nagy tölgy- és bükkerdőkkel borított, nehezen járható, lakatlan területeken fatorlaszokat, föld-, fa- és kötöltéseket, földvárakat, kisebb körörodöket emeltek. Ezeket legerősebben a fő megközelítési utak mentén létesítették, észak-déli és főleg nyugat-keleti főirányban. Az ezeken keresztül vezető főutakon egyes átjáró helyeket, kapukat létesítettek. Ilyen volt a gyeprük későbbi hátsó határán: a Mosoni kapu, a Rábcakapi, a Kapuvár, a Zalai kapu, a Német kapu. Ez lehetett a későbbi idöszakban a gyeprü keleti határa.⁵

A gyeprü nyugati határa, miután a határvédelmi terület állandó változásnak volt kitéve, pontosan nem mutatható ki, azonban maga a gyeprü jelentősen nagy területre terjedt ki, különben nem lett volna visszatartó hatása. Ez előtt terült el a gyeprü előtér, a gyeprüelve. A gyeprüőrség zöme a belső határ közelében és a fontos védelmi helyeken tartózkodott, a gyeprüőrség állandóan mozgó része pedig a gyeprüelvén elhelyezve végezte a felderítés és a biztosító járörözés nehéz feladatát.

A határörizetes gyeprüőrség mellett állandó őrségeket igényelt a Nyugat-Dunántúl nagy létszámú, kb. 30-50 fejedelmi vaskohó, számtalan sok vaslelöhely, vaselőállító, vasverő munkahelyek⁶ őrzése. Ezek mellett le kell szögezni, hogy *a honfoglaló lovas magyar népnek igen nagy mennyiségű, tonnákra menő feldolgozott vasra volt szüksége, ami a korabeli Európa legfejlettebb fokon álló, magyar vasművesei, kovácsai állítottak elő. Túlhaladott álláspont azt gondolni, hogy vasverőink csak szlávok lehettek, mert ugyan honnan volt a honfoglalás előtt, alatt és után az a sok kiválóan előállított, mesteri, mondhatni művészi kovácsoltvas-kard, kengyel, zabla, nyíl- és kopjahegy, nem is említve a többi kovácsoltvas alkatrészt, az íj- és nyíltartó tegezeket, kocsikat, sátrakat, munkaeszközöket, stb.*

A gyeprüőrségek létszámát illetően, a mintegy 40 őrségi települést tekintetbe véve, s ismerve a hadi szervezésben a tízes rendszer fennállását, falunként 10 főt számolhatunk. A külső őrségek ezek felével feltételezhetők. Ez

3. Herényi István: Helytörténeti lexikon. 800-1400. Nyugat-Magyarország. Velem, 2000. 11

4. Dávid Géza: Török-magyar útszótár. Bp. 1987. 247. /Id. Herényi I. i.m. 11

5. Herényi I. i.m. 12

6. Stamler Imre: Somogyország ősi vastermelése. In. Honfoglaláskori emlékhely, Somogyfajsz. Dunaferri-Somogyország. Archeometallurgiai Alapítvány. Dunaújváros, 1996. 2. Uő. Hatalom és vas. Miért kutatjuk a fejedelmi vaskohászati telepeket Somogyban? Vaskohászati IV. Konferencia. A honfoglaló magyarság állama és kultúrája. Dunaújváros, 2000. 23-27

nem nagy létszám, de tekintettel arra, hogy ezek a honbiztosító hadjáratok alatt álltak, s ekkor idegen támadással csak elvétve számolhattak.⁷

Lényegesen megváltozott a helyzet a nyugati hadjáratok befejezése után, 955-öt követően. Taksony nagyfejedelem felismerve a körülmények változását, kiegészítette és megerősítette a nyugati határ védelmi szervezetét, teljesen átépítette, saját vezetése alá helyezte. Két határispánságot létesített a Dunától északra és délre, meghagyta az etnikai szervezést. Így a Morva folyó mögött Sasvár székhellyel székelyeket, Pozsony, Nyitra és a Vág környékére besenyőket helyezett. A Dunától délre a Hanság, a Lajta, a Répce és a Gyöngyös mellé is besenyők kerültek az őrhelyekre. A székelyek többi részét tőlük délre, az Őrségben (neve is mutatja feladatát), Hetésen és Göcsejben helyezték el, a Pinka mentén, a ma Burgenlandnak nevezett magyar őrségekben, valamint a Zala folyó mentén.⁸

Az egész gyepű és gyepűelve területén elhelyezett magyar (avar) őrállomásokra utal az a számos ausztriai helynév, amely az Unger (magyar) előnévvel kezdődik és az egész területen fellelhető. Ilyen: Ungerdorf, -Bach, -Mühle, -Hof, -Ring, -Hammer, -Vorstadt, stb.

Taksony nagyfejedelem nevéhez fűződik a legfontosabb, nyugatról vezető utak mentén létesített, útelzáró sáncvonulatok erődszerű kiépítése is. Ezek részben égetett (időálló, vagy ellenséges ostrom esetén tűzzel megerősített, jellegzetes védelmi vonalak voltak. Ilyen nyugaton Sopron, Zalaszentiván, Kapuvár, Bácsa és Vasvár területén található, délebbre pedig a Mura és a Lendva között.⁹ Ezekon kívül még a Dunántúl más helyein is építettek védősánc-vonulatokat. Ezekhez hasonlóan Erdélyben a Délkeleti-Kárpátok vonulatával párhuzamosan, a Székelyföld erdős, hegyes területein, Szováta, Nagyküküllő völgyén keresztül, a Hargita, a Rika és a Persányi-hegység északi részéig húzódik, rövidebb-hosszabb távolságú, részben égetett, gyepűvédő sáncvonulat.¹⁰ Ez előtt volt a Kárpátokig nyúló gyepűelve. Ez ugyan valószínűleg a 11. század második felében a Moldvából induló uz és kun betörések idején épült, de elve azonos volt a dunántúli hasonló védművekhez.

A fő, nyugati irány mellett délen is kiépített, szervezett határvédelem állt. Itt a Dráva, a Duna védelme volt a legfőbb feladat. Jól működő figyelőrendszert kellett berendezni és gyorsan mozgó védelmi erőket szervezni, ellenséges folyamatkezelések felderítése, megakadályozása, késleltetése céljából. A baranyai székelyek Váty-i csoportja mellett a Duna-Tisza szögletben a már említett kabarok látták el ezt a feladatot. A Kárpátok vonulatának átjárói, hágói, szorosai lezárása is hasonló elvek szerint történt. Mint a székelyföldi sáncművek mutatták, a gyepűelve az országhatárokon belül terült el. Ez volt látható észak-keleten is, ahol például a gyepűelve a Vereckei szoroshoz vezető Latorca völgyében Munkács várától alig 10-15 km-re, Beregszentmiklós és Szolyva között kezdődött. Jobb megoldás lett volna ezt az országhatárokon kívül, a hegység emelkedő, akadályozó részére elhelyezni, mert ismeretes, hogy 1241-ben, a tatárok milyen könnyűszerrel hatoltak be itt és a többi kárpáti átjárón.

Északon olyan megoldást is találunk, midőn Árva vidékén, az egyetlen magashegyi átjáró védelmét Árva várának megépítésével oldották meg. Valószínű későbbi megoldás volt a szepesi lándzsások őrségének felállítása.

955 után, midőn az Ennsig kinyúló gyepűelvét fokozatosan hátrább kellett vonni, az új feladatokhoz újabb szervezetet is kellett teremteni. Az új szervezet később latinul is elnevezett részei, tisztségviselői voltak: a felderítők, megfigyelők = speculator; custos = örök; lövők, lövérek, íjászok = sagittarius; az előörsök, lesők = explorer. Az örök legfőbb parancsnoka volt az őrnagy, megfelelt a seregek hadnagyának.

Az országos határvédelem megszervezése, kiépítése, alkalmazása és sikeres irányítása, vezetése a katonai hadvezetés, különösen Taksony nagyfejedelem érdeme, aki a fölényes lovas hadművészet mellett át tudott térni a védelmi rendszerek megalapozásához, sikeres kiépítéséhez. Tizenöt évi sikeres uralkodása alatt, valóban kiváló katonai érzékről és hozzáértésről tett tanúságot. Teljesítményének és munkájának érdemeit emeli az a körülmény, hogy mindezt a 955 utáni legválságosabb időszakban oldotta meg.

Taksony nagyfejedelem a honszerző Árpád és Bulcsú hadvezéri tehetségéhez hasonló képességű államfő és vezér volt. Utódaival, Gézával és Szent Istvánnal együtt ők biztosították a magyar nép 1100 éves fennmaradásának legfontosabb feltételeit.

A határok védelmének megszervezése, a honfoglalás után, méltán sorolható a honfoglalás korának katonai, diplomáciai, átköltöztetési, országépítési teljesítményeihez.

7. Herényi I. i.m. 14

8. Uő. Az avar-frank, magyar gyepűrendszer 800-1242. Komárom, 1995. ZMTE. kiadv. Bp.-Zürich, 1995. 76-77

9. Herényi I. Párhuzam a nyugati és keleti végvidék között. Őrség - Székelység: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 30. sz. kiadványa. Budapest-Zürich 2000

10. Ferenczi István-Dénes István: Udvarhelyszéki töltésvonulatokról. Adatok Erdély Szent László-kori határvédelmének kérdéséhez. Székelyudvarhely, 1994. ZMTE. kiadv. 12. sz. Bp.-Zürich, 1994. 85-106

IRODALOM

- Fodor Ferenc Adatok a magyar gyepűk földrajzához. Hadtörténeti közlemények. 1936
Götz László Keleten kél a nap. Budapest 1994 I-II
Győrffy György Az Árpádkori Magyarország történelmi földrajza. Budapest, 1956
Herényi István Kabarok, székelyek és besenyők szerepe a nyugati végek védelmében és betelepítésében.
Forrás. 1992. 6
Herényi István A 895. évi honfoglalás népei. ZMTE. 17. kiadv. Budapest-Zürich, 1996
Herényi István L. kézirat
Kordé Zoltán Székelyek, lövők, örök kelet és nyugat között. Szeged, 1995
Költő László A 8-9. századi kontinuitás kérdései a vörsi 8-10. századi temető kapcsán. ZMTE. 20. sz. 98-103 old.
Nagy Kálmán: A honfoglalás utáni időszak határvédelmi kérdéseiről. ZMTE. XIV. L. kézirat. Tapolca, 1999
Stamler Imre Mit keresünk mi Somogyországban. ZMTE. Altenberg, 1990
Tagányi Károly A gyepű és a gyepűelve. Magyar nyelv. 1913. IX. 97-206 old.

A harkák törzsi és nemzetségi szállásbirtoka

Bevezetés

A Kárpát-medence kilencedik és tizedik századi történetének megírása, vagy akár csak egy részletnek bemutatása is nehéz feladat elé állítja a történétírókat a források hiányossága miatt. A történétíróknak az adatokat szorgosan gyűjtenie, hitelességét megállapítania kell. Nem mondhat le a történeti hipotézis alkalmazásáról sem. Nagy felelősséget jelent. Ezek a hipotézisek valójában egy egy történeti adatra támaszkodó valószínűség (feltevés). Más kutató ugyanezekből az adatokból más következtetésre juthat. Egy példa a történeti tény és történeti feltevés (hipotézis) közötti különbséget megvilágítja. Német Lajos frank uralkodó Mattseeben 860-ban kiadott oklevele kétségtelen hitelességű¹. Az adomány birtok Wangariorum marcha mellett Savaria, Spraza patak és egy hegycsúcs vidékén fekszik². Történeti tény, hogy Savaria és Spraza közt a wangarok népe itt határvédő nép. A határ Savaria és Spraza között húzódott egy hegycsúcs mellett. Történeti feltevés, hogy a wangar alatt az onogurokat, másként késői avarokat, a griffes indásokat kell érteni. Az onogurok valószínűleg, mint határvédő népcsoport ettől a vonaltól nyugatra települhetett Alsó-Ausztria és Bajorország között. A hegycsúcs a Savaria és a Spraza vonal mellett a Rax, Schneeberg, vagy a Wechsel. Más felfogás szerint egy Kirchschlagtól keletre emelkedő hegy. Végülis nem járhatunk messze az igazságtól, ha Avarország és Onoguria határát a Lajta és a Lapincs folyóban látjuk, láttatjuk.

Bevezetésben arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a kilencedik, tizedik század történéseit csak komplex módszer alkalmazásával állapíthatjuk meg. Minden rendelkezésünkre álló forrást fel kell használnunk. Irodalomtörténeti források, nyelvészeti források, topográfiai források, antropológiai források, stb.

Előzmények

A nyolcadik század végén, illetve a kilencedik század elején a frankok meghódították Avarországot. A Kárpát-medence keleti felében uralkodó jugurru és az Alföldön regnáló főfejedeleme a kagán, a nyugati végeken még birtokban lévő avar fejedelemehez a tudunhoz menekült a bolgárok elől. Kezdetben a tudun az erőszakos hittérítés miatt fegyveres támadást indított a frankok ellen. Később ezek az ellentétek elsimultak, hiszen a két menekült kagánnak is maga Nagy Károly a keresztatyja. Ekkor azonban az avarok szolgánépe (a sclávok) állandóan támadta és nyugtalanította a még megmaradt avar elnyomókat. A kagán „Nagy Károlyhoz” fordult védelemért és az uralkodó az avaroknak a tudun földjén Carnuntum és Savaria vonaltól keletre vazallus államot, területet jelölt ki, hogy a leigázott avarok nyugodtan tevékenykedhessenek és az évi adót az uralkodónak megfizessék. A scláv támadások azonban nem értek véget. 811-ben Nagy Károly frank csapatokat küldött az avarok megsegítésére. 822-ben az avarok még a frankfurti frank birodalmi gyűlésen főembereikkel képviseltették magukat. Az avar autonómiának valószínűleg a 843-ban megkötött verduni szerződés vethetett véget. Az autonómia területe beolvadt az újjászervezett örgrófságba. Az avarok jelenlétéről e területen még egy 871-ből datált Conversio Bagvariorum et Carantanorum című emlékirat is megemlékezik. Költő László régész vörsi ásatása is ezt bizonyítja. Téves tehát a Nesztor krónikai tudósítás és az erre alapozott hipotézis is az avarok teljes megsemmisüléséről.

A kilencedik század második felében, közelebből 862-ben megjelentek a magyar csapatok is a fenti tájakon, a Dunától délre és 881-ben már a kabar csapatokkal együtt harcoltak a magyar csapatok a frankok ellen. 892-ben előbb Arnulf frank király szövetségében Szvatopluk morva uralkodó ellen, majd 894-ben Szvatopluk szövetségében vezettek háborút Arnulf ellen. Mi volt ezeknek a háborúknak a kiváltója? Megítélésünk szerint a magyarok se Levediát, sem Etelközt nem tekintették állandó lakhelyüknek. A keletről jövő támadások különösen a század végén tapasztalható besenyő fenyegetettség régóta ösztönözhette a magyarságot arra, hogy új, lehetőleg végleges hazát keressen. Ezek a nyugatra vezető hadjáratok első sorban nem a zsákmányszerzést, hanem a felderítést szolgálták. Természetesen a zsákmányszerzés, esetleg adóztatás sem zárható ki a hadi tervből. Ez azonban az akkori hadviselés folyamánya volt. Ezt látjuk a frankoknál (15 szekér avar arany), de ezt látjuk a wikingeknél is.

A 894 őszen a nyugatra vonuló kabar csapatoknak már feltétlenül tudniuk kellett a 895 tavaszán indítandó honfoglaló hadműveletről. Nem járhatunk messze az igazságtól, hogy frank és szláv és a szláv és frank háború már a honfoglalási koncepció része volt. Ide számítva Leventének a bolgárok ellen küldését is. Adja magát az a fel-

1. UBB I.11. oldal

2. Wagner 1955 6. oldal

tevés, hogy a honfoglalásban még több tömény összehangolt stratégiájáról van szó. Árpád és Kurszán két töménnyel, Levente délen eggyel, a horka egy töménnyel vett részt.

Általános történelmi álláspont szerint a nyugati csapatok a győzelmes hadjárat után visszahúzódtak az északkeleti Kárpátokba és ott várták be Árpád és Kurszán hadait. Vékony Gábor új őstörténeti könyvében megkérdőjelezi ezt a hipotézist³. Szerinte a 894-es hadjárat csapatai megmaradtak a Dunától délre eső területen. Végülis az egész Kárpát-medence megszállásához egy előre tolt hídfő csak előmozdíthatta a Kárpát/medencében való elhelyezkedést. Még kockázatot sem jelentett, mert Arnulf a Frank Birodalom uralkodója meghalt, a Morva Birodalom pedig felbomlott. Támadástól nem kellett tartani.

Theotmar püspöknek a pápához 900-ban írt⁴ leveléből kitűnik, hogy a 894-es háború ezt a vidéket nagy mértékben elpusztította. Az emberveszteség azonban csak az uralkodó osztályt érintette, a bajor, a frank telepeseket. A leigázott avarok népéről hallgat. Tekintettel arra, hogy a magyaroknak is szükségük volt szolgákra, ezért őket bizonyosan életben hagyták. Feltételezésünk szerint a kabar horka hadai megszállták a „Nagy Károlytól“ az avarok részére adományozott területet, meg a tudun eredeti szállásbirtokát.

Bogát horka fél hadi népe a tudun területen maradt. Bogát horka erdélyi szállását az erdélyi sóvidék két Bogát települése bizonyítani látszik.

Nagyon valószínű, hogy Bogát Tarhossal együtt vezetett hadat 889-ben Berengár ellen. A békekötés után quasi baráti viszony alakult ki Berengár és a két hadvezér között. A 922-es hadjárat Berengár megsegítéséről legalább erre enged következtetni.

943-ban már Bogát horka unokájáról, Kál fiáról Bulcsuról hallunk⁴. Akkor ő a hét hadvezérnek egyike volt, akik Hispánia ellen hadat viseltek, lovaikon több ezer kilométert tettek meg, a fél Hispániát elfoglalták, majd hihetetlen gyorsasággal tértek vissza hazájukba, miután az arabok mindent felégettek, így a magyarok sem maguk, sem lovaik élelemhez nem jutottak. Egyes történészek a 943-as hadjáratához való hasonlósága folytán a 937-es nyugati hadjáratot is Bulcsunak tulajdonítják.

Bulcsu horka fontos szerepet töltött be a magyar történelemben. 948-ban Tormás herceggel ment Konstantinápolyba békekövetként felismerve azt, hogy egyszerre nem tudnak hadat viselni a nyugati germánság, meg a Bizanci birodalom ellen. Később Géza fejedelmet is lényegében ugyanez a felismerés vezette a nyugattal való kibékülés folyamatában. Figyelemre méltó az Árpádok szoros együttműködése a horkákkal. Bogát Tarhossal, Bulcsu Tormással, Taksonnyal és Lélel (Aventinus)⁵. Ezt a szoros együttműködést Hóman Bálint túlértékeli, amikor Szent István című könyvében Bulcsut már az Árpádok leszármazási tábláján szerepelteti⁶. Bulcsu horka⁷ Árpád után a magyarság egyik legnagyobb hadvezére volt, bár a 954-es háborút sikerrel zárta, 955-ben azonban szerencsétlen körülmények között Augsburgnál csatát és saját életét is elvesztette. Ezzel egyúttal a horkák uralmának vége szakadt. A horkák törzseit magukhoz csatolták az Árpádok^{8,9}.

Terület

A horkák törzseinek szállásbirtoka nagyjából a Balatontól nyugatra, északra és délre feküdt a Kárpát-medencében. Részleteiben abból a történeti tényből kell kiindulnunk, hogy a horkák nemzetségének centruma a Balaton körül volt. Ezt Kézai, a Budai és a Képes krónika is együttesen vallja¹⁰. Bár csak Vérbulcsu szállásterületének tulajdonítják az említett vidéket, de a számos Bogát és Kál helység sűrűsége történetileg igazolja ezt a hipotézisünket. Ez volt tehát a horkák téli szállása. Nyári szállásuk viszont Hóman és Györffy véleményére alapozva Szombathely és vidéke lehetett. Ezt a feltevést a Bogát, Kál, Bulcsu helység igazolja. (Lásd Györffy térképét, valamint a keletről nyugatra vonuló Bogát, Kál, Bulcsu birtokait Sándorfinál.)¹¹

A horkák téli és nyári szállását a többi nemzetség fogta közre. Szám szerint 4. Ezt a besenyők analógiájára tekintettel mondjuk. A székelyeknél egy törzs viszont hat nemzetségből állt.

A négy nemzetség északnyugaton feltehetőleg a Surna (Csorna, Osl), északkeleten a Katapán (Kapkán, Koppány), délkeleten a Szalók, délnyugaton az Aracs.* Feltevésünk a nemzetiségek földrajzi fekvésének alapján nyugszik. A Surna (Csorna Osl) nemzetség téli szállása a Rábaközben Kapuvár és Csorna között volt. Nyári

3. Vékony 2002 198 oldaltól a 202 oldalig

4. Gombos 1943 Catalogus Bulcsu stb. névmutató

5. Gombos 1943 Catalogus Tarhos, Tormás, Taksony, Lélel stb.

6. Hóman Bálint Szent István, Budapest 1936. Leszármazási tábla

7. Gombos 1943 Bulcsu Györffy 1975 Bulcsu a névjegyzékben

8. Benda 1981 I. 48, 52.

9. Székely 1984 1488, 14983

10. Erdélyi 1913 Névmutató Kézai, Bulcsu szállásbirtoka

11. Györffy 1975 215, 216, 227, 231, 232, 267

* Lásd erről még Vajda Gábor dolgozatát

szállása a Rába mentén Ostffyasszonyfa és Csöngye vidékén. A Katapán (Kapkán, Koppány) téli szállása Komárom térségében, nyári szállása Bakonykoppány vidékén lehetett. A Szalók nemzetség téli szállását Veszprémtől keletre a már elpusztult Szalók vidékén, nyári szállását a későbbi Veszprém vármegye nyugati szélén Nemesszalók, Pórszalók mellé helyezhetjük. Aracs téli szállása Nagykanizsa nyári pedig Arács közelében képzelhető¹².

A horkák fejedelmi törzse cum grano salis a Lapincs, a Lajta, a Duna a Marcal és a Balaton között fekkent. A horkák másik két törzse ettől délre, illetve keletre a Balatontól délre a Rába, a Kosenitz és a Dráva között lehetett (Pribina régi területe). A horkák harmadik törzsének szállásbirtokát a későbbi Somogyországban sejtethetjük¹³.

Népesség

A horkák nyugat-magyarországi szállásterületén őslakosok és betelepülők egyaránt megtalálhatók. Őslakosoknak számítnak az avarok, mind a régi, mind kései avarok. Természetesen kis létszámmal a scláv szolganéppel is számolnunk kell. A horkák fejedelmi szállásbirtokán főleg avarok laktak. Pribina államalapításától kezdve (a kilencedik század első felétől) a Balatontól a Dráváig scláv, frank és bajor telepeseket is számba kell vennünk. A frank hódítás után az avar vazallus államba is települtek bajorok és frankok. Ezek azonban Theomár már ismertetett levele szerint a 894-es harcokban megsemmisültek.

A betelepülők a kabarok három törzse volt. Nevüket nem ismerjük. Viszont ekkor már két nyelven beszéltek. Három különböző etnikummal kell számolnunk. Legvalószínűbb a kálizok¹⁴ jelenléte. A horkák maguk is, amint a továbbiakban látni fogjuk, kálizok. A másik feltehetőleg a Hudud al Alam szerint a kazár-besenyők etnikuma lehetett. A Sur és Pese név ezt sejteti. A harmadik törzs etnikuma a legkérdésesebb. Egyesek talán a bolgár eredetű berényekkel, mások a székelyekkel számolnak. Álláspontunk szerint inkább a székelyek vehetők számba, ha igaznak fogadjuk el, hogy a Veszprém megyei Csögle azonos a Csigla mezejével. (Hun történet?)

Hadi és egyházi szervezet

A horkák hadi szervezete nem érthető meg az egész magyar hadszervezet bemutatása nélkül. A kabarok három törzse a 9. század elején csatlakozhatott a magyarok hét (nyolc) törzséhez. Hadseregük nagyságát egy töményre becsülhetjük, amikor a magyarok 870 körüli seregének létszáma 20000 volt. Maszudinak ezt a tudósítását toposznak tartják, de véleményünk szerint nem az¹⁵. A két hadvezérnek Árpádnak és Kurszánnak egy-egy töménye, tehát összesen 20000 fő lehetett. A magyar két töményt a két vezér a Kurszán kende és az Árpád gyula vezérelte. A három kabar törzset nagy valószínűséggel a horkák¹⁶. Csak Bíborban született Konstantin említi a kende és a gyula mellett a harmadik magyar fejedelmet a horkát¹⁷. Maszudi¹⁶ feljegyzése szerint 870 körül a magyaroknak két fejedelmük volt. 881-ben Bécs alatt külön tüntetik fel a magyarokat és a kabarokat. A kabarok a magyarságba ekkor még nem integrálódtak, csatlakozott népként tekintették őket. Legvalószínűbb, hogy közvetlenül a honfoglalás előtt olvadtak a magyarságba. Ezért is érthető, hogy Maszudi 870 körül csak 20000 fős magyar hadseregről beszél. A kabarok egy töményét a magyaroknál nem veszi számításba.

Nagyon valószínű, hogy a honfoglalásban a kende és gyula húszezres hadseregét az előreküldött kabar tömény egészítette ki. A honfoglalás terve 894 előtt már meg volt. Levente déli töményével is számolhatunk. Négy tömény feltétlenül szükséges volt a honfoglaláshoz.

A kabar tömény tízes számrend szerint alakult, akárcsak a magyar. Egy töményben volt 10 ezred. Egy ezredben 10 század, egy században 10 tized. A tömények élén álltak a hadnagyok, az ezredek élén az ezredesek, a századok élén a századosok, a tizedek élén a tizedesek.

Külön kell foglalkoznunk a horkákkal, mint fővezérekkel, testőrségükkel és kíséretükkel. Egyébként minden törzsfőnek és nemzetségfőnek volt egy szűk testőrsége és egy tágabb kísérete. A testőrség 20-30 fő. A kíséret általában nem a törzsből került ki, hanem törzsön kívüli körből.

Bíborban született Konstantin császár a birodalom¹⁸ kormányzásáról szóló művében a kabarok három törzsét

12. Karácsonyi 1901 Aracs, Katapán, Osl, Szalók

13. Pauler 1900 115. oldal Györffy 1975 Mutató Székelyek

14. Göckenjan Hilfsvölker und Grenzwächter im Mittelalterlichen Ungarn. Wiesbaden 1972

Hóman Bálint Szent István 1948

Herényi István: Magyarország nyugati végvidéke 800-tól 1242-ig

Hóman 1935 I.75 Avarok örökösei

15. Lásd ^{5/}

16. Györffy 1975. Névmutató

17. EH. Karkhán, Törzs

18. Pauler 1900 Bíborban született Konstantin

említi azzal, hogy a három törzsnek egy törzsfőnöke van. Ez a törzsfőnök csak a Karkhan (Charchas) lehetett. A szó jelentése nagy kán¹⁷. Konstantin elmondja azt is, hogy Kál és fia Bulcsu voltak a horkák. Ugyanakkor Anonimus Bulcsut Bogát fiának állítja. Nem lehet vitás a Kál fia Bulcsu származtatás, hiszen ezt éppen Bulcsutól hallotta a császár. Viszont kétségtelen, hogy Bogát, Kál, Bulcsu birtokai egymás mellett fekszenek. Ez pedig közeli rokonságra vall. Ezt a kérdést több történész is megkísérelte feloldani. Különösen érdekes Gyóni Mátyás álláspontja. Ő Kált és Bogátot egy személynek tekinti^{19,20}. Káliz (kál) Bogátról beszél. Nem is alaptalanul, hiszen Bulcsu neve a kálizoknál régi fejedelmi név. De hivatkozik egy 15. századbeli héber forrásra is. Ez a forrás Bulcsut golc, kolc, káliz névvel illeti. Ez a két forrás erősíti meg bennünket ama feltevésben, hogy ahol a törzsfőnök káliz ott a horkák fejedelmi törzsének is káliznak kell lennie. Ez persze nem zárja ki azt a feltevésünket, hogy a másik két horka törzse más etnikumú volt, székely és kazár-besenyő. (Hudud al Alam)

Bogát, Kál, Bulcsu²¹ viszonylatában feltevésünk szerint Bogát a nagyapa, Kál az apa és Bulcsu az unoka, illetve a fiú. Feltevésünk valószerűségét a következő táblázattal kíséreljük meg alátámasztani:

819/820/ Álmos születése^{22,23}

845 Árpád születése

870 Tarhos születése²²,

Bogát születése²³

895 Tevel születése,

Kál születése

920 Tormás (Taksony és Lél) születése,

Bulcsu születése

Kiindulási pontunk Álmos vélt, vagy valóságos dátuma 820 (819). 25 évet veszünk egy generációnak. Tarhos és Bogát együtt vezettek hadjáratot, feltehetőleg kortársak voltak. Hasonló a helyzet Bulcsuval is. Bulcsut együtt említik Tormással, Taksonnyal és a Tas fia Lélel. Kál kronológice beleillik a Bogát Bulcsu közötti leszármazásba, s ha Kál is bizonyosan horka volt ezt a tisztséget nem tagadhatjuk meg Bogáttól sem.

A horkáknak úgy mint törzsfőknek, meg a magyar törzsszövetség harmadik fejedelmének volt kísérete ezen belül testőrsége. A testőrség minden valószínűség szerint a fejedelem legbelsőbb embereiből állott, s ezek szálláshelyei a fejedelmi szálláshelyek legközvetlenebb szomszédságában képzelhető el²⁴. Így a horkák téli szállása mellett találjuk Herény települést, nyári szállásán pedig Bulcsu település mellett ugyancsak Herényt. A szomszédos Dorozmat jelentése barát, kíséret²⁵. Valószínűleg ezek is herények lehettek. S talán még Olad is ide sorolható, ahol a horkák testőrlovasai szálltak meg. (Ola a törökben lovast jelent.) A testőrség kis létszáma, de egy etnikumú lehetett általánosságban is. Ezzel szemben a nagyobb kíséret nagyobb létszámban különféle etnikumokhoz is tartozhattak. Példaként az óbudai Kurszánvára kíséretét hozhatjuk fel²⁶. Kurszán említett téli szállása mellett találunk 2 Megyert, 1 Kálizt, 1 Őrsöt, és 1 Keszit. Persze pl. Bucsu nyári szállása mellett fekszik Szabar, Kazár, Gencs, Pese Besenyő, Ozun/Asszony/^{27,28}

A fejedelmi törzs etnikuma nagy valószínűséggel káliz, míg a másik két horka törzs talán székelyekből és kazár-besenyőkből állhatott.

A hadi szervezet mellett említésreméltó a vallási szervezet is. A kálizok törzse nagy többségében mohamedán volt. A székely és a kazár besenyő törzs valószínűleg pogány lehetett. A Képes Krónika festője Bulcsu horkát két nappal a mellén ábrázolja. Véleményem szerint nem véletlenül. Ő még többet tudhatott Bulcsu horkáról²⁹, mint a későbbi korok krónikásai. Kétségtelen tény az, hogy a kazár birodalom négy vallása a keresztyén, a mohamedán, a zsidó és a pogány volt. Mind a magyarok, mind a kabarok jól ismerték ezeket. Egyes történészek szerint a kabarok kiválását a Kazár Birodalomból egyenesen az idézte elő, hogy a kazár uralkodó a kabarokat a zsidó vallás felvételére akarta kényszeríteni. Bulcsu horka, mindaddig napimádó maradt, míg Konstantinápolyban 948-ban fel nem vette a keleti rítusú kereszténységet³⁰. A káliz fejedelmi törzsön kívüli másik két törzs valószínűleg a napkultusz híve volt. A napkultusz 13. századi nyomait megtaláljuk a őriszentpéteri templom szentélyében. Régi vallási adatnak vehetjük a bucsui és dozmati, herényi regösénekeknek legrégebbi részeit. A csodafiú

19. Gyóni Mátyás: Kazárok, kálizok. Dolgozat a Magyar Nyelv című folyóiratból XXIV. évfolyam 86. oldaltól

20. Gyóni Mátyás: Kazárok, kálizok. Golc Bulcsu

21. Képes Krónika. Vérbulcsu. Napkultusz. EH. Napkultusz

22. Györffy 1975. Névmutató Álmos

23. Gombos 1943. Bogát, Tarhos a Catalogusban

24. Térkép (Kenedics 1783)

25. Gombos 1943 Catalogus névmutatója

26. Györffy György: Kurszán vára. Történelmi dolgozat a nemzetségtől a vármegyéig című munkában 129-159. oldal

27. Herényi István: Bulcsu nemzetségének nyári szállása az Árpádok korában, Századok 1971

28. Magyarország története (Szerk. Székely György. A fejezetet írta Györffy György 1. Köt. 820. o. Bp 1984

29. Képes Krónika. Vérbulcsu a hatodik kapitány

30. Kenedics térképe 1783 (Vas vármegye) Rum, Demeteri, Szentiván

31. Regösének. S ebestyén Gyula: Regös énekek. Budapest 1922 42, 49 old.

szarvast, valamint a „most jöttem hideg kútról, hideg mezejéről elfagyott kinek, keze kinek lába“ verssort. Az első az eredetre míg a második a lechmezei vereségre látszik utalni³¹.

A horkák három törzse eredetileg mohamedán és napkultuszos lehetett, bár a többi már ismertetett vallást is ismerte. A horkák olyan szállásterületen szálltak meg ahol mind az avar, mind a scláv alávetett népek már felvették a keleti mintájú kereszténységet. A szlávok még Pribina alatt, az avarok a két kagán megkeresztelése után.

Bulcsu horka megkeresztelése nem vallási, hanem éppúgy politikai eredetű, mint később Gejzánál is látjuk. Egyes források azzal vádolják Bulcsut, hogy a kereszténységtől elfordult és quasi üldözte volna őket. Ez azonban nem felelhet meg az igazságnak, hiszen 954-ben Szent Wickbert nyugodtan téríthetett Bulcsu seregében. Inkább az a valószínű, amit Györffy tételez fel, nevezetesen Bulcsu is hozott magával térítő püspököt, akár később az erdélyi Gyula³². Ezen kívül Bulcsu horka szállás területén Rum, Demeteri, Szent Iván helység görög rítusú egyházra utal.³³ De talán ide vonhatjuk a tihanyi bazilita szerzeteseket, esetleg a veszprémvölgyi görög rítusú apácákat is³⁴.

Befejezés. Összefoglalás

A kabarok három törzse 830 körül csatlakozott a magyarsághoz. Valószínű, hogy ekkor már a horkák voltak a három törzs vezetői. A káliz törzs volt a fejedelmi törzs. 3 törzsszel és azon belül 15 nemzetséggel számolhatunk. Figyelemmel a 7 magyar törzs 2 töményére, a kabaroknál is legalább 1 tömény katonaságra tehetjük a fegyverviselők számát. Egy 200 létszámú kísérettel és 30 főnyi testőrséget is számba vehetünk. A kabarok az Etelközben a nyugati határt védhették. Így a Kárpát medencében is a nyugati határt védték a letelepülés után.

A korabeli mohamedán utazó 870 körüli munkájában csak 20000-re becsüli a magyar hadsereget. Nem mondja, de nem is zárja ki, hogy egy tömény Árpádhoz, egy tömény Kurszánhoz tartozhatott. 881-ben a Bécs alatt harcolók esetében megkülönböztetik a magyarokat a kabaroktól. Ekkor még nem integrálódtak a magyarságba. A korabeli nyugati források csak Árpádról és Kurszánról beszélnek. A kabarok horkáiról szó sem esik, holott ekkor már a magyar hadsereg a kabarokkal, kiegészítve három töménnyel rendelkezett. Konstantin császár birodalom kormányzásáról szóló művében a 10. század derekán mondja Bulcsu beszámolója alapján, hogy a magyaroknak három fejedelmük van, nevezetesen a kende a gyula és a horka. Bogát lehetett talán az első horka, aki nemcsak a három kabar törzs fejedelme volt, de a magyar kabar törzsszövetség harmadik számú fejedelme is. Konstantin császár még két nagyon fontos tényre hívja fel a figyelmet. Az egyik az állandó elővéd, illetve visszavonulásban a hátvéd szerepét töltik be a kabarok, mint legutoljára csatlakozott népek. A másik lényeges momentum a két-nyelvűség, a két dialektus gyakorlata. Feltehető, hogy a kálizok az iráni káliz nyelvet is használták, de törökül biztosan tudtak, mert hosszabb kazár uralom alatt ezt a nyelvet elsajátíthatták.

894-ben a Duna mellett harcoló csapatok nagy részét a kabarok adták. Levente Bulgáriából ide hozhatta haderejét és a küzdelmekben is részt vehetett, de a hadjárat után is csatlakozhatott a kabarokhoz. Vékony Gábor megalapozott feltevése szerint a 894-es hadjárat után nem mentek vissza mind a keleti Kárpátokba, hanem szálláscsináló szerepet játszottak Nyugat-magyarországon.

Nagyon valószínű, hogy a kabar csapatoknak legalább egy része az avarföldön maradt pacifikálás végett. Nem volt nehéz feladatuk, hiszen mind a Nyugat-római Birodalom, mind Szvatopluk scláv birodalma romokban hevert. Az uralkodó osztályok a hadjárat alatt megsemmisültek.

Levente csapatai itt egyesülhettek a kabarok töményével. Történész körökben ma is vitatott, hogy Levente és Tarhos testvérek-e, vagy Levente és Tarhos egy személy. Ha ez utóbbi feltevés bizonyulna valónak, akkor a 899-ben Berengár ellen vezetett hadjáratnak vezérei innen indulhattak itáliai hadjáratukra. A kabarok vezére Bogát horka, meg az Árpádfiú Tarhos együtt vezették a hadjáratot, 922-ben pedig egy másik hadjáratot is de már Berengár szövetségében. Ez időtől kezdve Bogátról már nem hallunk, Kálnak csak a nevét tudjuk, de Bulcsu 937-ben, 943-ban, 948-ban 954-ben, 955-ben korának egyik legtöbbet emlegetett hadvezére, illetve horkája. Halálával a horka hatalma megszűnt. Mind törzsi, mind nemzetségi szállásai az Árpádok kezébe kerültek. A nemzetség megmaradt része a Balaton mellett Ládön (Balatonlábdi) még a 13. században is birtokos nemzetség volt³⁵.

32. Karácsonyi 1901 II-kötet. Lád nemzetség

33. Veszprémvölgyi apácák. Molnár József, Simon György: Magyar Nyelvm emlékek. Budapest 1966. 1 old.

34. Sándorfi György: Korai helyneveink vizsgálata. Miskolc 1989

35. Herényi 2002 Herény, Dozmat, Olad

IRODALOM

- Benda Kálmán: Magyarország történeti kronológiája. Budapest 1981. Encyclopaedia Hungarica 4 kötet
Erdélyi László: Krónikáink magyarul, Szeged, 1913
Gombos Albin: Catalogus Fontium historiae hungaricae. Budapest 1943
Györffy György tízes és százas szervezet. Budapest 1977. A szerző István király művének egyik fejezete
Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Budapest 1958
Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Budapest 1975
Karácsonyi János Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest 1901 I, II, III
Kristó Gyula: Korai magyar történeti lexikon. Budapest 1994
Pais Dezső: Magyar Anonymus. Budapest 1926
Pallas Lexikon. Budapest I, 18.
Pauler Gyula: A magyar honfoglalás kútfői. Budapest, 1900
Székely György: Magyarország története. Budapest 1994
Vékony Gábor: Magyar őstörténet. Budapest 2002
Wagner Hans: Urkundenbuch des Burgenlandes Wiesbaden. 1955-től 5 kötet

A csodaszarvastól az ökörfejig. Magyar-kun mondai és heraldikai hagyomány Moldvában

Anépvándorlás népei keletről nyugatra tartva évszázadokon keresztül áthaladtak a Keleti-Kárpátokon kívül fekvő, az utóbbi évszázadokban Moldvának nevezett dombságon és síkságon. Ezen keresztül jutottak a Kárpát-medencébe, a Bécsei-medencébe, olykor a Sváb-bajor fennsíkra is. Ez a nomád népek országútja Koreától szakadatlan volt a Kárpát-medencéig mindaddig, amíg a sclávok Északról el nem érték a Fekete-tenger partvidékét. Ez a lassú folyamat a 18. században véget ért és a Krimi Kánság államának felszámolásával 1783-ban pont is került a végére.¹

A románok Balkánról délről északra, északkeletre vándorlása a 14. századra áthaladt a Dunán és elérte a későbbi Moldova déli tájait. Attól függően, hogy a Duna deltától északra lakó brodnikokat scláv vagy türk népnek tekintjük, már ekkor a románok érintkezésbe kerültek a sclávokkal. Ha pedig a brodnikok nem sclávok, akkor a románok és a kijevi sclávok között még ezek, a magyarok, a kunok, a besenyők, a berendek, a jászok, a csornie klobuki, az uzok, a bulakok, a varsányok stb. helyezkedtek el.² A pápai kancellária által kibocsátott bullákban legkevesebb még 1245-1375-ig szerepelnek a kunok (cumani), mint létező nép Magyarországon kívül Havasalföld, Moldova és attól keletre eső térségben.³

Valamint számolnunk kell az Erdélyből kivándorolt szászokkal is, akik városokat hoztak létre a többiekkel együtt a sclávok és az ujlatin nyelvet beszélő románok közötti térségben.

A moldvai vajdaság 14-15. századi társadalmának felső rétegeibe tartozó világi elit sclávul, kunul, magyarul, németül és románul is beszélt. A vajdai kancellária nyelve a ruszin volt cirillel írva természetesen, a kereskedelemé a kun, a magyar, a német, az iparé főleg a magyar, a német. A magyar-lengyel-litván karéjban kezdetben a római katolikus vallás volt fölényben a magyar, a kun, a német falvakban is, amit a vajdák támogattak, nyelve latin, magyar és lengyel volt.

A kun, besenyő tolmács népesség egy része muzulmán (böszörmény) volt, és a saját anyanyelvén beszélt, a műveltebbje pedig tudott arabul is. A délről, a Kárpátok külső területein Észak felé, illetve a Kijevből délre, dél-nyugatra terjeszkedő görögkeleti térítés és vallás nyelve pedig az óscláv (óbolgár) volt.

Említsük meg az iráni nyelvet beszélő jászokat, akiknek befolyása Moldvában jelentős volt és a Kaukázusból idáig szívárgó örményeket a maguk örmény katolikus egyházával.

A román népi többség a Duna és a Fekete-tengert elérő sclávok közötti földön talán a 15. századra, de még inkább a 16. századra valósult meg. Ha ez így is van akkor sem mellőzhetjük azt a befolyást, amit a 18. századig a krimi tatárság, illetve amit a 19. századig az oszmán Török Birodalom gyakorolt a moldvai térségre.

Azt állítjuk, hogy a 14-15. századig Moldvában több volt a keleti származású ember, mint a scláv és a román együttevén. Moldova lakosságának az alapját tehát nem a sclávok és nem a románok alkotják.⁴ A sclávok és a románok népterületeinek az összeérése, most már beleértve a beolvasztott keletieket is, a 15. században valósulhatott meg.

De a Fekete-tenger északnyugati partján a 18. századig összeért még az Oszmán Birodalom (Szilisztra-Ocsakovi ejálet, a budzsáki és a jediszáni horda) és a Krimi Kánság (Dzsambujlucki horda). Velük szemben északon a Zaporozsjeszics nevű scláv végvári katonaság területe, ahol az ukránok (ukrajina - a határnál lévők) a 16-17. századtól fogva hasonultak ellenségeikhez, meglehetősen eltatárosodtak.

Eközben a terület ősi jelképei, mint a csodaszarvas-bőlényfő-ökörfő, a viking háromágú szigony és a tatár fején álló két hal, vagy kétfarkú sellő népekről népekre származtak át és az állami, kommunális, családi heraldikában mindmáig fennmaradtak.

1. A dolgozat kun és román etnikai történeti háttéréhez általában Rásonyi László: Hidak a Dunán. Budapest, 1981., Pálóczi Horváth András: Besenyők, kunok, jászok. Budapest., 1989., Schütz István: Fehér foltok a Balkánon Budapest, 2002

2. Gáldi László és Makkai László.: A románok története. Budapest, é. n. 43-64., Font Márta: Magyarok a Kijevi Évkönyvben. Szeged, 1996

3. Bendefy László.: A magyarság kaukázusi őshazája (Gyeretyán országa), Budapest, 1999. 176 old.

4. "A 14-18. századi leírások szerint, Moldova lakossága sokszínű és etnikailag vegyes. Az alaplakosság a román". - Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1706 I-II. Budapest, 1989. Szerk.: Benda Kálmán. 11. Jellegzetes "baráti szocialista" engedmény a dákó-romanizmusnak. Az állítás az alaplakosságról nem felel meg a történeti tényeknek és nem is használ a magyar-román kapcsolatoknak, ezt Benda Kálmánnak tudnia kellett. Tulajdonképpen Nicolae Ceausescu hívta fel a figyelmet -akaratlanul is - a témára. Jászvásárban (Iasi) elmondott egyik beszédében "leleplezte" a magyarokat, a magyar történetírás végtelen tudománytalanságát és aljasságát. Ennek bizonyítására arra hivatkozott, hogy a magyarok nemcsak azt merik állítani, hogy Erdélyben előbb voltak ott, mint a románok, hanem még azt is, hogy Moldvában is előbb voltak ott, mint a románok. Ami persze képtelenség és felháborító Ceausescu szerint

1. A csodaszarvas az első moldvai főváros címerpecsétjében

Bánya (Moldva-) város történetében jelentős szerepet vittek a máramarosi Gyula fia Dragos és leszármazottai. Ez a Balkánról 1334 előtt Máramarosba települt kun család tette Bányát Moldva első fővárosává. Lackfi Endre, szatmári, máramarosi és ugoicsai ispán, 1343-ban győzelmes hadjáratot vezetett a Kárpátoktól keletre. Feltételezhető, hogy ebben már Dragos népével részt vett.⁵

Az Arany Horda tatár-mongol állama elleni magyar határvédelem megerősítése során ütköző területek, vajdaságok létrehozására is sor került. Özbek kán halála, 1341 után a gyengülő tatár állam ellen ennek meg is volt a lehetősége. I. Lajos király a kun származású Gyula fia Dragost küldte a még mindig Kumániának nevezett földre, a Szeret folyó vidékére, hogy a Kárpátok előterében szervezzon vajdaságot.

Dragos kb. 152-1353-ban, a fia, Szász kb. 1354-1358-ban, az ő fia, Balk valószínűleg 1359-ben és még egyszer 1360-ban ült a vajdai székben. A Dragos-dinasztia vajdait a már Máramarosban is ellenséges Mikola fia Bogdán vajda családja buktatta meg 1359-1360-ban.⁶

Dragos és fiainak vajdai székhelye Bánya volt, ismerjük "fővárosi" pecsétjét is feltételezhetően az 1350-es évekből. A várospecsétjének körirata: SIGILLUM CAPITALIS MOLDAUIE TERRE MOLDAUIENSIS. A pecsét gótikus köriratával határolt háromkaréjos mezőjében oldalát mutató és fejével bal oldalt szembe forduló szarvas látható, agancsai között kereszt, feltételezhetően Jézus a keresztfán, a három karéj külsejének völgyeiben egy-egy csillag.⁷

A magyar gótikus pecsét-művészet egyik legszebb darabjával van dolgunk. Kétségtelen, hogy magyarországi vésnök készítette, hiszen színvonal és egyéb tekintetben (latin nyelv) bele illik a korabeli város-pecsétek gótikus sorozatába.

A pecséten látható szarvas maga a magyar csodaszarvas. Ismerve Dragos mondai vadászatát, azt kell gondolnunk, hogy a 15. század legvégén lejegyzett monda bölénye eredetileg szarvas volt. Bánya főváros pecsétje Dragos és fiai vajdai kezében a csodaszarvast tünteti fel, míg a Bogdan-dinasztia pecsétjein a bölényfő látható a továbbiakban. I. Bogdan vajda (1359-1365) székhelyét Bányáról áttette Szeret városába, szakítva a magyar-német-kun lakosságú első fővárossal, majd a harmadik főváros Szucsáva lett. A további pecsétek a 14-15. században cirill betűs szláv nyelvűek.⁸

Csodaszarvasunk a keleti párhuzamok szerint kozmikus jelkép is, a Sarkcsillag "keresztjét" hordozza agancsai között. Ezenkívül napállat is, amely méhében hordozza a születendő leányt vagy fiút, jelképük a Hold és a Nap, megjelennek oldalain vagy az oldalainál, olykor a napkorongot az agancsai között viszi. A Sarkcsillag keresztjét a keresztény kor beköszöntével azután könnyen lehetett Krisztus keresztjének értelmezni, különösen azután, hogy Krisztus a 4. századtól kezdve felöltötte a Napisten (Heliosz, Mithrasz) lényegét és születésnapját a téli napfordulót követő első napra tették, amikortól a fény "születik", a nappalok hosszabodni kezdenek.

Mindezek a hiedelmek és jelenségek a szarvasünöhöz kötődnek ősidők óta Euráziában. Netán, ez a főleg nomád kultúrákban gyökerező monda a kunok körében is ismert volt és eredetileg a kunok moldvai honfoglalását mondta el. Azután újra életre kelt a kunok és magyarok visszarajzásakor Moldvába a 14. század közepén.

A manapság Kárpátjának nevezett területen a 15. században is találunk kunokat, kun eredetűeket. A Bereg vármegyei Misztice és Bilke birtokába 1455-ben beiktatták Zékány (Zejkan) Mihályt és feleségét, Ilonát. Bilkei Ivasko János 1470-ben miszticei részbirtokát feleségének, Mátyfalvi Zoárdffi Pál özvegye, Katalinnak adta.⁹

A Zejkan név azonos a Szejhan névvel, aki kun fejedelem volt Magyarországon az 1250-es években és akinek lányát a későbbi V. István király vette feleségül. A Zoárdffi névben a szovárd, szavard szó ismerhető fel, ami VII. Konstantinos bizánci császár szerint a türk magyarok régebbi neve. Személynévként használatos lehetett besenyő és kun környezetben is.

Kun emberek létére még a 17. századból is vannak adataink a Kárpátjáról. Taraszovics Bazil munkácsi görögkeleti püspök (még az unió előtt!) ruszin és kun híveit említi 1640-ben. Taraszovics halála (1648) után Lórántffy Zsuzsanna új püspököt állította Munkácsra Miszticzei Zékány (Zejkán) János Bereg megyei kisnemes személyében. Zékány János püspököt azután Báthory Zsófia üzte ki a munkácsi püspökségből 1660 után. A kun származású Zejkan püspök 1686. november 8-án hunyt el.¹⁰

5. Györffy György: Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza IV. Budapest, 1998. 116-121., Küküllői János és a névtelen minorita krónikája. Ford.: Geréb László. Budapest, 1960, 45, 68-69, 74

6. Gáldi-Makkai i. m. 52-55

7. Renate Möhlenkamp: Die ältesten Siegel moldauischer Städte. In Jahr-bücher für Geschichte Osteuropas. Wiesbaden, 1981. 337-365 és 5. ábra. - Dolgozatában magyar vonatkozásokat nem érint! Fogalma sincs a téma alapkérdéseiről

8. Horváth Lajos: A csodaszarvas monda kései hajtása, avagy Moldva bölényfejes címere I-II. Turán, 1998. július, szeptember

9. Lehoczy Tivadar: Bereg vármegye. Budapest-Beregszász, 1996. 565-566

10. Botlik József: Hármaskereszt alatt. Budapest, 1997. 19, 23

2., A bölény cimerállat a Kárpátok két felének térségein

A bölény (bubalus) őshonos volt a Kárpát-medencében. A fejedelmi, királyi szolgálónépek rendszerében a bölényvadászok megtalálhatók az Árpád-korban. A bölényszarv beszolgáltatás a királyi adónemek egyik fajtája volt. A bölényvadászok egykori telepeinek emléke Belényes helyneveink a Kárpát-medence keleti felében.¹¹

Az alföldi kun telepek temetőiből előkerült olyan diszgomb is, amelyen bölényfő, ökörfő látható, attól függően, hogy szakállasnak, vagy szakálltalannak vesszük az ábrázolást. Szarvai között a csillag azonban jól látható.¹²

A kun eredetű Balassa család cimerében ökörfő foglal helyet, sarvai között a csillag, pofája alatt emberarcú fektetett félhold. A Balassa név (a szótó a sumírnak nevezett szkíta nyelvben is van. Az ebből képződött személynevek mindenütt találhatók a lovasműveltségben.-Szerk.) töve egyébként is kun szó: bala, amelyik fiút, leszármazottat jelent.¹³

Nagybereg, Bereg vármegye Árpád-kori székhelye, a 15. században már bölényfejes címet használt. Az 1550. 62. tc. elrendelte a vármegyei pecsétek bevezetését. Bereg vármegye első pecsétje 1567-ben készült, rajta bölény (bika) fő látható. Beregújfalú községi pecsétjén szintén bölényfő díszel. Bubuliska falu Munkácsról északnyugatra, nevét valószínűleg a bölényről (bubalus) kapta.¹⁴ Máramarossziget város cimerében bölényfej szerepel, sarvai közt kereszt, oldalain három csillag és Anjou-liliom. (Nem láttam, de sokszor összetévesztik a tulipánnal. -Szerk.) Megemlítjük, hogy Romániában Maramures és Suseáva megye, valamint Focsani és Iasi város "szocialista" cimerében is ökörfej látható.¹⁵

Miközben azt állítjuk, hogy Dragos mondai vadászata, ami Moldva eredetmondája, a magyar csodaszarvas monda kései leszármazottja, kirajzolódik előttünk egy kun "honalapító" mondaör is, amelyben a vadászott állat sarvas is lehet, de méginkább *bölény*.

Ennek az állításnak a bizonyítására érintenünk kell a vlach kenézek kérdését Kárpátalján, ami összefügg a kunok jelenlétével.

A hivatalról első vonalbeli, akadémiai magyar szakirodalom gondolkodás nélkül oláh, azaz román kenézekről és vajdákrol beszél a 13-14. századra nézve. A tatárok által szétzúzott kun államot úgy tekinti, mint a kun nép megsemmisülését, aminek ellentmondanak a források. Azon felül, hogy egy nép sosem szokott kivészni az utolsó szálig akkor, amikor állama megsemmisül (lásd avarok!), amikor idegen uralom alá kerül, a források bőven szólnak a 14. században is kunokról a Balkánon, Havaseln és Moldvában, hogy most a magyarországi kunokat ne is említsük.

Károly király 1303. szeptember 29-én Futagh-i István fia Dénes mesternek adta Futagh faluban a Dunán beszédett vámot érdemeiért, amit főleg a kun királlyal vívott csatában szerzett, ahol meg is sebesült.¹⁶ Az említett kun király nem lehet más, mint Toktemir (Tihomir), aki kb. 1290-1310-ig állt a havasalföldi kun államképződmény élén, akkor is, ha az az Arany Horda függőségébe tartozott. Fia, I. Basararab (1315-1352) függetlenítette a nevezett területet az Arany Hordától és némileg Magyarországtól. I. Lajos király 1363-ban (Kont) Miklós erdélyi vajdát küldte Lajk havasalföldi vajda ellen, akinek "Oláh Dragomer" volt a kapitánya. Nyilvánvaló, hogy a krónikában lévő "olah", illetve "vlach" ebben az esetben nem jelent "románt", hiszen Dragomer kun név és az általa vezetett sereg nomád módra nyilazott.¹⁷

I. Károly király 1326-ban a Balkánról beköltöző kenéznek, Seen fia Stanislaus-nak adta Szurdok (Máramaros vm.) birtokot, akinek leszármazottai Rad (Radislaus), Iván, Lack és Dragus. Stanislaus ragadványneve Borzan, ebből keletkezett Szurdok falu másik neve, Barcánfalva.¹⁸ A Borz, Barc szótó összefüggésbe hozható a barsz szóval, ami hópárducot jelent és igen találó név egy kun vezető emberhez.¹⁹

Mikola fia Bogdán vajda 1334-1335-ben költözött át Szerbia területéről Kárpátaljára. Ő az, aki elől Dragos vajda menekülni kényszerült Moldvába, olyan konfliktus ez, amelynek gyökerei talán a Balkánra nyúlnak. Bogdán vajda Konyha nevű birtokot kapta az Izapatak mellett, 1353-ban a határjárása során említik a Maksemberch hegyet. Makszem, Makszon, Makszond ugyancsak jász és kun név.²⁰

11. Erdélyi Okmánytár I. (1023-1300). Szerk.: Jakó Zsigmond Budapest, 1997. 6, 9, 36, 44

12. Hóman Bálint és Székfi Gyula: Magyar történet II. Budapest, 1936. 225-227. és 241 utáni tábla. Ágasegyházi kun sírokból a 14 század végéről származó leletek, akkor a kecskeméti városi múzeumban voltak

13. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal I. Pest, 1857. 128

14. Lehoczky i. m. 202, 204

15. Mihályfi Ernő: A magyar alkalmi bélyegzések katalógusa. Budapest, 1988. 71. és 32. ábra. Máramarossziget visszatérésekor, a vármegye rekonstrukciójakor 1940-ben felújították ezt a címet. Michel Europa-Katalog Ost 1996/97. München 780, 791

16. Anjou-kori oklevéltár I. 1301-1305. Szerk.: Kristó Gyula. Budapest-Szeged, 1990. 451

17. Küküllői János i. m. 68-69

18. Anjou-kori oklevéltár X. 1326. Szerk.: Blazovich László - Géczy Lajos. Budapest-Szeged, 2000. 388., Györffy IV. i. m. 118-119, 128

19. Horváth Lajos: A barsz (hópárduc) történelmünkben. Havi Magyar Fórum 1999. augusztus 91-95

20. Györffy i. m. III. 306., IV. 120, 123-124., Pálóczi Horváth i. m. 55

Dragos fia Gyula, Ige (Juga) fia István a Moldvába áttelepült Bogdán vajda rokonai 1349 előtt szerepeltek írott forrásban, egyikük nevéből keletkezett Gyulafalva (Máramaros vm.). Ebben a "valch" népszerűségben előfordul a Kende név is. Makszemháza (Bereg vm.) 1341-ben fordul először írott forrásban. "Makszem filius Thattamery Olachy de Ilosva" olvasható egy 1342-ben keletkezett oklevélben. I. Károly király 1338-ban a Bilkei "Karachyno Olako" részére megjáratta Bilke határát, a karácsony türk összetett szó, jelentése fekete farkas, úgy is mint téli napforduló.²¹ A Bihar vármegyei Sólyomkő váruradalmába 1327 körül telepített népeket Komorozván vajda, akinek nevében a "koromza, khorezmin" népnévet találjuk, ami magyarul "káliz". Ő is úgy "valch", hogy vlach foglalkozású népet gyűjt a Balkánon, ami többféle nemzetiségből tevődik össze, lehetnek közöttük románok is.²²

A példák még hosszan sorolhatók. A lényeg az, hogy a 14. században a magyar oklevélkiadásban a vlach, az olah egyfajta pásztorkodó népet jelentett, ami lehetett ruszin, délszláv, kun és román is. Amikor azonban a vlachnak nevezettek scláv, kun (türk, nomád) magyar személyneveket viselnek, akkor sosem "románok". Bizonyíték a vlachok gyűjtőfogalomra, hogy Máramarosban és Szatmárban is keletkeztek a 14. században Szirbfalva nevű települések. Ezek a vlachok tehát egyenesen szerbek voltak.²³

El kell felejteni, vissza kell utasítani azt, hogy a 13-14. században írt "vlach" minden egyes esetben mai románt jelent, ez még a 15. században sincs így. A Moldvába Máramarosból átköltözött Dragos és Bogdán család, létrehozta a Szeretig, Prutig, Dnyeszterig a magyar király akaratából vajdaságukat, kun, szláv, magyar nevet viselnek. Úgy oláh (vlach) kenézek és vajdák ők, hogy népükre legjellemzőbb a költözködő pásztorkodás (transhumance), fő állatuk a juh és a kecske. Az oláh kenéz és népe a 13-14. században a Keleti-Kárpátokban is lehet ruszin, magyar, kun, tót, román, jász és német is. Egyébként Angelino Dulcertnek 1339-re datált és Dalorto 1325-ben készült térképére visszamenő ábrázolásán Alania (Jászország) szerepel még azon a területen, amelyen később Moldva államszervezete létrejött.²⁴

A csodaszarvas és a bölény mítikus vadászata tekintetében számba jöhető népek a magyar, a besenyő, az uz, a kun és a jász, melyek legkevesebb a 9-11. századtól fogva a Kárpátok mindkét oldalán jelen vannak. I. Lajos király, 1370-1382-ig lengyel király is, fokozottan érvényesítette hatalmát Moldva felett. Halála után Petru Musat moldvai vajda sietett letenni a szükséges hűbéri esküt az új lengyel királynak, amit megerősített vajdaságának öt leghatalmasabb bojárja is, közöttük Gyula, "Dzula capitaneus".²⁵ Nyilvánvaló, hogy nevezett nem szláv és nem román eredetű, hanem magyar, vagy kun, vagy jász és nevében egy lovasműveltségű méltóságnév őrződött meg. Mint ahogy a Moldva folyó vidékén találunk is Gyula /Giulesti/ nevű települést. A besenyő törzsek közül éppen a Gyula (Jüla) lakott Moldva területén. Megemlíthjük, hogy a csodaszarvas monda változatai szerint Árpád Pannóniában, Gyula Erdélyben, Bors Zólyomban és Dragos Moldvában vadászott.²⁶

A már említett Petru Musat vajda (1374-1391) veretett először bölényfejes moldvai pénzt, előlapján az Árpád-sávok és az Anjou-liliom (?) diszeleg kifejezve a hovatartozást. A heraldika és numizmatika nyelvén ez az Árpád-sávok és Anjou-liliomos (?) pénz adta tudtul a világnak mindmáig, hogy Moldva keletkezésének legendája és első pénzei szerint is a Magyar Királyságnak, mint archiregnumnak hűbértokaként kezdte meg állami életét.²⁷

Az általunk ismert legkorábbi vajdai pecsét, amelyen a bölényfej szerepel, Roman Musat 1392. március 20-án adományozott ruszin nyelvű és cirill betűs oklevelén látható.

Alexandru cel Bun (1400-1432) is bölényfejes pecsétet használt. Stefan cel Mare (1457-1504) egyik 1491-ben kiadott oklevelének pecsétjéről készült rajz jól ábrázolja az egész addigi heraldikai fejlődést. A pecsét körirata ruszin nyelvű és cirill betűs, latinnal visszaadva: PECSATY O STEFANH VOEVODA GOSPODAR ZEMLI MOLDAVSKOI.²⁸

A bölény, amely szakállas, elvesztette ezt a diszt és így ökörfővé kezd válni, szarvai között az ötágú, bethlehemi csillag, heraldikai bal oldalon a félhold és jobb oldalon a napból alakult rózsza.

Moldva 1456-ban, Petru Aron vajda idejében meghódolt az oszmán Török Birodalomnak, ami többek között - megtiltotta a pénzverést. A bölény- vagy ökörfő Stefan Razvan moldvai vajda 1595-ben vert pénzen tűnik fel újra. Varlaam, moldvai metropolita 1643-ban verset írt "Sorok Moldva urának címerére" címmel, ami mindmáig az első ismert román nyelvű verskísérlet, így tartja számon a román irodalomtörténet. A metropolita a Moldva címerképét alkotó bölényfejet a nagy erő jelképének tekinti és szót sem ejt Dragos vadászatáról.²⁹

21. Györffy i. m. I. 541., IV, 119-120., Horváth Lajos: Karácsony, avagy a feketefarkas napja. Kétnyelvűség. Szada, 1995/3. 30-39

22. Gáldi-Makkai i. m. 55., Györffy i. m. Bihar vármegyénél nem ismeri ezt az adatot!

23. Györffy i. m. IV. 118 old.

24. Györffy i. m. IV. 119 old.

25. Lükő Gábor: A moldvai csángók. Budapest, 2002. 17 old.

26. Lükő i. m. 235., Pálóczi Horváth i. m. I. térkép

27. Kahler Frigyes: A moldvai pénzverés történetéhez. Az Érem I. (1989) 6-8 old.

28. Romania istorie in documente album. Redactor: Silvia Popovici. Bucuresti, 1992. 52-53, 58-59 old.

29. A román irodalom kis tükre I. Bukarest, 1961. 187-188 old.

3., Az ökörfő Moldova államcimereiben a legújabb korban

Páter Gegő Elek ferences szerzetes 1836-ban beutazta Moldova tájait. Bákó (Bacau) városában időzvéen írja kisérijéről: "Ferenczem podoroznát (oláh iratú postalevélke, ökörfő kapdebó pecséttel) sietett váltani, hogy korán indulhassunk".³⁰ Az idézetben előforduló "kapdebó", valójában kabdebó szó örmény és ökörfőt jelent. A Kabdebó és Kabdebovján családnév a Kárpát-medencében és attól keletre is, utal arra, hogy az ökörfő jelképhez, az ökörpásztorsághoz ősi örmény képzetek is tapadnak.

A Török Birodalmon belül 1829-ben kapott némi autonómiát Moldova és Havasalföld. A két török tartomány 1859-ben ugyanazt a személyt, Cuzat választotta fejedelméül, vagyis perszonálunióban egyesült még mindig, mint török tartomány. A törököktől független Románia 1878-ban jött létre. Moldova és Havasalföld államképződmény, román fejedelemség addigra külön-külön is szervesen fejlődött heraldikai hagyománnyal rendelkezett, ami a román államcimerekben mostanáig nyomon követhető. Természetesen most csak Moldvával foglalkozunk.

Moldvában a fejedelmi postaszervezet kiépült már a török tartományi státusz idején, legelső bélyegein a legtermészetesebb módon ábrázolták Drágos bölényfejét szarvai között a Sarkcsillaggal 1858-ban. (Ezek a csillagok öt és hatágúak).³¹

A Románia néven szereplő új állam cimerében 1878-tól ott volt a bölény fejből idő közben ökör fejjé átlényegült moldvai jelkép. Ez a helyzet 1948-ig, a királyság fennállásáig tartott. A Román Népköztársaság kikiáltása, 1948 után "szocialista" jelvényt használtak államcimer funkcióban, mint mindenhol a szovjet hódítás övezetében. Ezek nem voltak cimerek valójában, mert pajzsot nem alkalmaztak. A szovjet övezetben a nemzetek felszabadultak és maga a Szovjetunió is felbomlott 1989-1991 között. Ennek a folyamatnak egyik következménye volt, hogy mindenütt, ahol a kommunisták korábban beavatkoztak az államcimerek világába, kezdték visszavenni a szervesen fejlődött, egyedül hiteles történelmi államcimereket. Románia is visszavette királyság korabeli államcimerét, amelyben Moldova ökörfeje természetesen helyet foglalt.

A dolgot bonyolítja, hogy a Prut és a Dnyeszter közötti terület Besszarábia néven 1812-1918-ig Oroszországhoz tartozott. Az 1917. október 25-i (november 7.) "szocialista forradalom" a cári Oroszországban megnyitotta, nyilván akaratlanul, az utat ahhoz, hogy a többségében románok lakta Besszarábia egyesüljön Romániával. Az akciót olyan módon hajtották végre, hogy Besszarábiában előbb "román nemzeti tanács" alakult a korábban ideszorult román hadsereg fegyveres támogatása mellett. Az osztrák-magyar és a német hadsereg ugyanis Románia kétharmadát elfoglalta 1917-re és a román hadsereg maradványait Besszarábiába kényszerítette.

Az említett nemzeti tanács azután kikiáltotta a Moldvai Demokratikus Köztársaságot, amely 1918. március 27-én "egyesült" a Román Királysággal. Az egyesülési akta fejlécén a bölényfejes moldvai cimer látható, szarvai között szabályos, "kommunista" ötágú csillag, de ez ne tévesszen meg senkit, mert az ötágú is, a hatágú is, már évszázadokkal korábban rögződött a bölény szarvai között.

A Szovjetunió Besszarábiát visszakövetelte és vissza is kapta 1940-ben, ott volt 1941-ig, a német és a román támadásig. A román hadsereg 1941. június 22-én megindult a visszafoglalására. Sőt, Románia Hitler kegyéből, kezéből elfogadta a Dnyeszter és a Déli-Bug közötti területet Odessza városával, amit Transznisztria néven csatoltak Romániához.³²

A szovjet hadsereg 1944 első felében visszafoglalta a román állam által annektált területeket, köztük Besszarábiát, amelyet Moldáv SZSZK néven 1944-1991-ig birtokolt. A Szovjetunió széthullásakor, 1991. augusztus 27-én kikiáltotta függetlenségét Moldova Köztársaság néven. És azonnal szemben találta magát a Dnyeszteren túli területének orosz szeparatizmusával, amit a Sztálin-Hruscsov-féle szovjet vezetés azért hagyott a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságnál, hogy a románok etnikai fölényét a köztársaságban csökkentse.

Ez a dnyesztermenti államképződmény külön cimert és zászlót használ, fizető eszköze a rubel-kopek ellentétben a moldovai lejzel és banival, külön csapatot indított a téli olimpiai játékokra, külön állami bélyegkiadóként lép fel stb. manapság is.³³

Moldova Köztársaság pedig önálló (sem Szovjetunió-Oroszország, sem Románia!) állami élete demonstrálásáért azzal kezdte, hogy 1991. június 23-án ökörfejes cimerrel adott ki postabélyeg sorozatot. Ez az ország már messze esik a Kárpátok előterében csörgedező Moldova folyócskától, amelyben Drágos és vitézei lenyilasták az üldözött bölényt, ahonnan történetünk indult és amely eredet- és cimermonda következtében a történeti Besszarábia helyén megalakult Moldova Köztársaság a bölény-, ökörfejet tekintő hiteles, történeti hagyományú cimereké.³⁴

30. P. Gegő Elek: A' moldvai magyar telepekről. Buda, 1838. 22 old.

31. Michel Europa-Katalog Ost 1996/97. 633 old.

32. Horváth 1998. i. m. II. 46-32 old.

33. Katalog pocstovih marok sztran szodruzsesztva nezaviszimih goszudarsztv i pribaltiki 1990-1997. Moszkva, 1997. 142-144. (Cirill betűs kiadvány!)

34. U. o. 129-141 old.

Jelenleg az önálló államnak elismert Moldova és Románia zászlainak színei és azok sorrendje megegyezik. Mind a két állam címerét az eredetileg havasalföldi fekete, most arany sas csőrében latin kereszttel, tartja a mellén. Ez már önmagában is kifejezi a havasalföldi, bukaresti központú Románia igényét a fiatal Moldova Köztársaságra. További egyezés, hogy a Drágostól eredeztethető moldvai ökörfej Moldvában egymagában, Romániában társ címerek között szerepel a pajzson. Kifejezve azt a történeti tényt, hogy a Kárpátok előterében szerényen folydogáló és egyébként scláv nevet viselő Moldva folyócskától ez az állam eljutott a Nagy-Moldováig, amely jelenleg kettészakítva egzisztál Romániában és a Moldova Köztársaságban.

A politikai megoldás - elméletileg és gyakorlatilag - három esélyes. Vagy Moldva "csatlakozik" Romániához, amely aktussal ennek az egyébként is mesterségesen, méltatlanul megnövelt államnak tovább nőnének a nemzetiségei: oroszok, ukránok, gagauzok, tatárok stb. Vagy Moldova Köztársaság "bekebelezi" a Romániánál lévő klasszikus Moldvát. Ennek a megoldásnak is vannak hívei! És akkor a történelem némileg korrigálná azt a tényt, hogy Romániát tulajdonképpen a havasalföldiek egyesítették a 19. században és vezették a "szocialista" korszakában is a moldvaiak rovására.

Harmadik alternatíva, hogy a határok maradnak hosszú időre úgy, amint most vannak. Ehhez az kell, hogy Moldova Köztársaságban elég erős legyen a társadalom és elit ahhoz, hogy színvonalas életet tudjon teremteni magának és ne engedjen a "havasalföldi" politikai csábításnak és megtévesztésnek, ami nemcsak Moldvát, de különösen Erdélyt is visszavetette az élet minden területén a hódítás óta. Ebben a lehetőségben fontos szerepe lehet Moldova orosz és más nemzetiségű népeinek, amelyek nyilván akkor lássák a román fennhatóságot, mikor a hátuk közepét.

Heraldikailag, vexillológiaiilag azonban egyik megoldás sem okozna gondot.

Vajda Gábor (Szabadka)

Aracs múltja és jelene

Az ősi pusztatemplomtól a nemzeti folyóiratig

Vatikáni adatok szerint a délvidéki, a Tisza bántási partján található aracsi pusztatemplom Szent Istvánnak, illetve az ő megbízottjának, Szent Gellértnek a műve. Más egyházmegyei központokkal együtt létesült tehát a bencés kolostor, amelynek neve évszázadokon át települést is jelölt. Eredetileg személynév volt e kifejezés. Ennek emlékét ma is őrzi Magyarországon – Zalában, Somogyban és a Balaton-melléken az Arács, illetve Aracs földrajznév. S esetleg a szerémségi Racsa is.

A kutatások szerint azonban az építmény első változata még a 10. században készült, olasz, illetve horvát stílusjegyekkel. De annak is van valószínűsége, hogy eredetileg görögkeleti monostor volt. Egyébként a kisázsiai örmény-keresztény kultúra nyomai ma is kimutathatók rajta.

A 12-13. században mindenesetre a mai romos állapotában is érzékelhető formát nyert. A 3 hajós, 3 apszisos, téglás román stílusú bazilikán franciaországi szerzetes építészek munkája ismerhető föl. Ebben az időben szorult vissza a Keleti Egyház.

Az épület 1241-ben, a tatárjárás idejében, majd 1280-ban a kunok lázadásakor jelentősen károsodott. De újjáépült, s Nagy Lajos édesanyja, a lengyel Erzsébet 1377-ben gótikus csúcsíves tornyot is építtetett hozzá.

A 15. században volt a nagytemplomnak és környékének a fénykora, amikor megyei gyűléseknek is a színhelye.

A 16. században erőd jellegű lett, de elősorban a pestis hatására néptelenedett el, mert a törökök nem tudtak vele mit kezdeni. A kiűzésüket követően a telepések építőanyagként igyekeztek hasznosítani, de a hatóság még időben közbelépett. Ekkor azonban még passzív a kegyelet.

A magyarság egyik ősi temploma iránti érdeklődés a 19. században nőtt meg az akkor alakult Magyar Tudományos Akadémia jóvoltából. Különösen a környék tudósai, Bárány Ágoston és Szentkláray Jenő vették ki részüket a kutatásból.

A 20. században az 1968-as európai események jugoszláviai reakciójaként a többi között a műemlékvédelemben is volt megmozdulás. 1970-71-ben ásatások is kezdődtek, amelyek azonban gyorsan abbamaradtak.

Az utóbbi időben Magyarország vetette föl a pusztatemplom romjai megőrzésének és esetleges restaurációjának kérdését.

Mivel az idők folyamán az Aracs pusztatemplomnak jóval gyakoribb és nagyobb rongálásban volt része, mint restauráló munkálatban, ezért ma már csak a lenyűgöző méretei és elpusztíthatatlansága által jelezheti valamikori nagyságát, fontosságát. Érthető tehát, hogy miért kölcsönözte ennek a fenséges romnak a nevét az egyik legjelentősebb csoportosulásunk. A megmaradás szívóssága, a lényegjelzés töménysége, az újjászületés rejtett lehetősége volt az, ami egyszerre lenyűgözte és fölszabadította az Aracs nevű civil társaság és az Aracs folyóirat alapítóit. Szinte folyamatosan kapni a sebeket és elviselni az ártalmakat, – mégis diadalmasan mindent túlélni. A passzív ellenállásra, az emberire az istenihez közelítő példát mutatni – erre törekszik a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, az ősi nagytemplomnak és teremtoinek szellemét őrizve, de azt immár föl is szabadítva, tehát – a szó kulturális értelmében s az elérhető maximum jegyében – eltökélten cselekedve.

Az Aracs TSZ 1997-ben alakult Szabadkán a pusztulásban levő délvidéki (elsősorban a bántási) falvak fennmaradásának segítése céljából. Ennek előfeltételeként kezdettől fogva szorgalmazta a szociográfiai kutatásokat. Az Aracs TSZ alapító elnöke, dr. Gubás Jenő nyugalmazott főorvos (akit a Szociális és Családügyi Minisztérium kitüntetett Mocsáry Lajos-díjjal) még 1997-ben Veszendő végeken egy bánati falu kapcsán könyvet jelentetett meg. A cél a nemzetiségi sorsban élő magyarság nemzeti önazonosságának megőrzése, a feladatok tudatosítása, a lelkiismeret élesztése. Ennek érdekében a szervezet könyveket kezdett gyűjteni könyvtárak, iskolák és művelődési intézmények számára. Az adományozók magyarországi intézmények, amelyek elsősorban a Duna Televízió közvetítésével juttatják át a határon a gyűjtések eredményét. Azóta többtízezer kötet szépirodalmi, tudományos mű és tankönyv került a vajdasági intézményekbe.

Az Aracs TSZ könyv- és képzőművészeti bemutatókat is tartott, s díjakat alapított azoknak az embereknek a megjutalmazására, akiknek szerepük volt a délvidéki magyarság önazonosságának őrzésében. Emellett tucatnyi kiskönyvtárat hozott létre a Bántágban, s ugyanerről a vidékről magyarországi alapítványok segítségével nyaranként 30 gyermeket üdített Magyarországon.

Az Aracs TSZ alapította az Aracs c. folyóíratot, a délvidéki magyarság közéleti orgánumát, amelynek a tóthfalusi Logos Grafikai Műhely (Utasi Jenő atya főszerkesztő személyében) a fő támogatója és Vajda Gábor a felelős szerkesztője. A szerkesztőbizottsági tagok és a munkatársak az egész Délvidéket lefedik. A délvidéki magyarság Trianon óta legszabadelvébb folyóirata 2001 nyarán – Szent István napján – első ízben hagyta el a nyomdát.

Az elmúlt 80 év után végre (s egyúttal az utolsó) lehetősége kínálkozik a délvidéki magyarságnak, hogy saját maga döntsön a sorsáról, pontosabban arról: valóban életben akar-e maradni. Mert anyagilag és erkölcsileg oly nagy mértékben megnyomorodtunk az elmúlt évtizedekben (s a tehetetlenségünket egyértelműbben mérő utóbbiban), hogy félő: ma, amikor végre emberhez méltó létfeltételeket teremthetnénk magunknak, rossz beidegződéseink akadályoznak bennünket önmentő cselekvésünkben.

Az ARACS folyóirat céljai ennek a tudatában alakultak, s ezért egyedülállóak a délvidéki folyóiratok történetében.

A vajdasági magyar médiában ugyanis a napi pártpolitikai viszonyokhoz és a többnyire manipulált művelődési élet tényeihez való alkalmazkodás dominál, azzal összefüggésben, hogy (pragmatikusan) kész ténynek tekintik a Tito-rezsim formálta délvidéki magyar mentalitást, s nem vállalnak kockázatot ennek a – távlatilag nézve önpusztító – magatartásnak a megváltoztatása érdekében.

Ezzel szemben az ARACS c. folyóirat létjogosultságát – a többi vajdasági folyóirattal (a Híddal, az Üzenettel, a Létünkkel és a Symposionnal szemben – cselekvő kulturális elkötelezettsége indokolja. Abból a föltevésből indul ki, hogy ha a kultúrát az ember önteremtő önmegismeréseként (családilag-nemzetileg perspektivikus élnitudásaként) fogjuk föl, akkor – ahhoz is, hogy más nemzeteket is őszintén tisztelhesünk – elsősorban önmagunkat, kultúránkat kell minél elmélyültebben megismer(tet)nünk. Ennek érdekében az ARACS túllép a mind a mai napig érvényes tabukon.

Ennek megfelelően a cselekvést előkészítő közhasznú szellemi-erkölcsi párbeszédnek ad teret. A kutatások csak annyiban érdeklik, amennyiben azok a jövőendő kulturális-nemzeti (és nemzetközi) céljait, a vajdasági magyarság lelki gyógyulását, anyagi megerősödését előkészítik. Vagyis, ha eddig többnyire frázissá hígult a nemzeti önazonosságvédelem fogalma, akkor az ARACS munkatársai minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy a közhely vitális tartalmat kapjon, s hogy megteremtődjenek a multikulturalizmus előfeltételei.

Az ARACS c. délvidéki közéleti folyóirat (amelynek eddig 8 száma jelent meg) a Jugoszláviában élő magyarság regionális öntudatának megalapozója kíván lenni. Mindazonáltal a fő hangsúly a nemzeti önazonosság védelmére esik. De nagymagyar akcentusokat mellőzve s irredenta erőlködés nélkül. Az ARACS munkatársai számára ugyanis az ember belső átalakulása a feltétele a magyarság megmaradásának és fölemelkedésének a Délvidéken. Az államhatárok megváltozása önmagában nem sokat jelenthetne. Nem csupán azért, mert az ilyen nagy változás újabb erőszakhoz vezető erőszakot szülne, hanem azért is, mert a látszólagos nyereség (a nemzeti örömmámor) sokáig elfedné az erkölcsi nyomorúságban rejlő alapvető problémát. Az egyetlen lehetőségünk a békés és megfontolt, európai léptékű haladás: ebben a magyarság anyaországi határon innen is szétépett szálainak összekötése s a jószomszédi viszonyok ápolása a környezetünkben élő más népekkel. Ezért toboroztuk mindenekelőtt a Vajdaság egész területéről a szerkesztőség tagjait és a munkatársait. S emiatt szeretnénk kapcsolatba kerülni a Drávaszög és a Muraköz vezető értelmiségével.

Az eddig megjelent 8 számunk tanúsága szerint az ARACS a "délvidéki magyarság közéleti folyóirata"-ként teszi a dolgát. Jóllehet minden cikkünk mögött valamilyen tényfedezet áll, nem elsősorban múltkutató, adatföltáró tudományos munkák közlését (ezeknek többnyire megvannak a fórumaik) szorgalmaztuk, hanem a magyarság sorskérdéseivel kapcsolatos konstruktív értelmiségi állásfoglalásokat, javaslatokat, föltárásokat, értékeléseket, ismertetéseket részesítettük előnyben. A jelzett szellemben született szépirodalmi művek közlésétől sem zárkoztunk el, noha a felelős értelmiségiek cselekvésre ösztönzését elsősorban az értekező próza kommunikatívabb formái (a publicisztika, az esszé, a kritika, a vitacikk, a glossza stb.) szolgálhatnak hatékonyan.

Tervünk megvalósításának még csak a kezdetén vagyunk. Az eddig megjelent nyolc számunk tanúsága szerint a többi között számunkra égetően fontos pl. a televízió és a rádió műsorainak, valamint a folyóiratoknak, a lapoknak és a művelődési intézmények munkájának az elmélyült elemzése; a mellébeszél(tet)és technikáinak tudatosítása; ünnepeink, szokásaink megbecsülése; a túlhangsúlyozott nemzeti külsőségek, a csinnadrattákkal helyettesített cselekvés lényegi magyarságellenességének jelzése; a Magyarországgal való kapcsolatok bővítési programjainak tanulmányozása; azoknak az okoknak a kutatása, amelyek Magyarországon – Horthyék erőszakosságának ellentétes végleteként – sokszor teljesen magunkra hagynak bennünket vitáink eldöntésében, menthetetleneknek tudván bennünket; az európaiság égető szükségességének és nagyzási hóbortjának egybevetése – az emberi viszonyok humanizálása szempontjából; a kultúra többé-kevésbé lényeges vagy fölösleges külsőségeinek és lényegének megkülönböztetése; az uralkodó frázisok és a mögöttük rejtőző "majd holnap" patópáli-balkáni mentalitás kipellengérezése; az emberi jogok és az anyanyelv közéleti elválaszthatatlanságának folyamatos hangsúlyozása; a kórossá fajult szolgálalkúságunk megnyilvánulásainak diagnosztizálása; a tankönyvek szakszerű vizsgálata; a magyar iskolák megteremtésének puhatolása, s az oktatás korszerűsítésének előmozdítása; a diákok anyagi és pszichoszociológiai kérdéseinek taglalása; a könyvkiadás kritikája; a cse-

lekvésprogramunk szempontjából tanulságos könyvismertető közlése; a korlátlan könyvbehozatal sürgetése; a színházpolitikának a kultúra funkcionálissá tételének szellemében való művelődési stratégiába illesztése; a falu- és városkutatás folytatása; a politikusok tevékenységének mérlegelése; az autonóm ember példájának demonstrálása; az erkölcs gyakorlatának szembesítése annak elméletével; az erkölcsi érdeknek emberi létérdekként való fölfogása az erkölcscsőszködés kicsinyességeivel szemben stb.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy pártalapítási szándék lappang kezdeményezésünk mögött. Még kevésbé akarunk valamelyik meglevő párt eszközévé válni. Útmutató szerepünk a magyar (és egyetemes) szellemű közvélemény megteremtésében, a magyarságmentő programok előkészítésében s a politikusok figyelmének a nemzeti-kulturális feladatokra való fölhívásában csúcsosodhatna.

Lehetőséget adunk a nyilvánosság előtti konstruktív párbeszédre. Eleve megbélyegzett emberek nem léteznek előttünk: személyeskedésnek, előítéletek szerinti véleményezésnek nincs helye a folyóiratunkban. Ám az eddigi föltétlen tekintélytisztelt elvét is elvetjük, miközben annál inkább ragaszkodunk a nyilvánvaló érdek megbecsüléséhez. Műveket és munkálatokat, intézményeket és egyéni vállalkozásokat, fölgyorsult folyamatokat és megmerevedett állapotokat igyekszünk fölmérni, értékeket és hibákat tudatosítva, a megoldásokat vagy nyugtázva, vagy azok helyett jobb lehetőségeket kínálva. Arra is számítva, hogy esetleg a cikkünkre érkező válasz fogja tartalmazni a helyesebb útmutatást. Mindenekelőtt a körmünkre égő problémákkal szeretnénk foglalkozni, de azért (művelődési-társadalmi) életünknek minden jótékonyan befolyásolható mozzanata érdekel bennünket, hiszen a magyarságnak, ha valóban fenn akar maradni, a saját fejével gondolkodva sok mindent neki magának kell csinálnia, amit eddig – iszonyú áron – helyette mások végeztek el.

Szerintünk nincs olyan, akár évtizedeken át rossz úton járó értelmiségi a Vajdaságban, akinek a magyarság és emberség szellemében fogant (változtató szándékú, átértékelő szellemű) javaslatára vagy hozzászólására ne lenne szükségünk.

A történelmi idővel felelősségteljesen szembesülő, az országos társadalompatológián átlátó szerb (és más ajkú) entellektüeleknek a mi létünkkel összefüggő megnyilatkozásainak külön örülnénk. (Viszont a kulcsszerű közlésnek, az eddigi tipikus gyakorlatnak még a gondolatát is elutasítjuk.) Ahogyan a velünk azonosulni tudó magyarországi, vagy a miénkhez hasonló sorsban élő (főleg erdélyi, felvidéki, kárpátaljai) írástudók műveire is szükségünk van. A mi délvidéki íróinktól viszont inkább olyan szövegeket kérünk, amelyeket másutt nem, vagy csak nehezen közölnének.

Nem nyitottunk külön rovatokat, mert azok magukban rejtene a bürokratikus elgépiesedés veszélyét. Főleg ilyen atavisztikus módon: "Kellene még a kritikai rovatba legalább egy írás..." .

Rengeteg olyan eddig föltáratlan, számunkra létfontosságú vonatkozása van életünknek, amelyet végre a nyilvánosság előtt – gátások és félelem nélkül – megbeszélhetünk. Reméljük, ki tudjuk használni a mostanában adódó lehetőségeket s egyre nyíltabban szólhatunk hozzá a sorsunkhoz, hogy ily módon annak megformálásához is hozzájárulhassunk.

A kunok Magyarországon

A kunok a török törzsek egyike. Az ogurok nagy családjához tartoztak és 900-ig Ázsiában nomád életmódot folytattak. 900-tól kezdve számolhatunk európai jelenlétükkel. A besenyők távozása után a Kárpáttól keletre alapították meg Kumániát

A pápák is figyelmet szenteltek a kunoknak és a keresztény hitre térítésükre misszionáriusokat küldtek hozzájuk és a 13. században Milkó székhellyel püspökséget alapítottak.

1239-ben a kunok Kötöny vezérletével, IV. Béla engedélyével léptek a Kárpát-medencébe. A Duna-Tisza közén telepedtek meg. A félnomád kunok és a már letelepült magyarok között azonban egyre inkább sűrűsödtek a nézeteltérések. A kunok legeltették állataikat és közben tönkretették a magyarok szántóföldjeit. Ez végül oda vezetett, hogy a magyarok megölték a kunok vezérét, Kötönyt. A kunok ezután a magyar birtokokat feldúlva eltávoztak Magyarországról. Ez 1241-ben volt. A tatárjárás után a kunok egy része a Mongol Birodalomba tagozódott, mint csatlakozott nép. A kunok másik része viszont újra bekéredzkedett a Kárpát-medencébe és IV. Béla a lemészárolt magyarok birtokain letelepítette őket a Duna-Tisza közén.

A kunok 7 nemzetséggel jöttek be, de az egyik, a jász, végül is idegen nemzetség volt. A szállásterület egymás-mellettisége feltételezi, hogy a kunok a jászokkal együtt jöttek hazánkba.

A 13. században a szabad kunok közül kerültek ki a király szolgálatában álló nyőgerek, akik a kíséretet, illetve a testőrséget alkották a királynál és a kun főembereknél. (Vas megyében Nyőgér, Veszprém megyében Pápanyőgér ezekre az elemekre utalnak.)

A 13., 14., sőt a 15. században a kunok a király kondicionárius népe volt. Ők voltak a könnyűlovások, a hadjáratban pedig az elő- és utóvéd.

Nemzetségenként telepedtek le. Ha a hat kun nemzetséget nézzük, akkor a székelyek is eszünkbe juthatnak, mert náluk is hat nemzetség alkotott egy törzset.

Csertán, Kór, Jász, Olaz, Borcsol, Iloncsuk, Köncsög nemzetségi települések az idők folyamán székekre oszlott.

IV. Béla unokája 1279-ben statútumban összegezte a kunok és jászok jogait. A kunok fontosságát mutatja, hogy IV. Béla István fiát a kun vezér lányával összeházásította. Ez a vezér azonban nem Kötöny lehetett, hanem Szaján. A magyar királyok századokon át felhasználták a kunokat hadjárataikban. Ez megfelelt a kunoknak is, mert a steppei lovasnép módjára élhettek.

Nagy méneseket tartottak és a hadjáratok idején szabadon zsákmányolhattak. Később a zsákmányszerzést a királyok betiltották, de zsoldot fizettek helyette.

A hazai táj azonban hatott a kunokra is. A lovasnomádság mellett kezdetleges földművelést is folytattak. A nemzetségek, majd a székek fejei hatalmuk alá hajtották népeiket. A vezetők beolvadtak a magyar nemességbe, a kunszállások nagy része jobbágy sorba jutott. A 16. században három nagy vidéken terült el a jász-kun terület, a Kiskunság, a Nagykunság és a Jászság. De a bemutatott térkép alapján megállapítható egyéb szállásbirtokuk is.

I. Lipót a kunokat mint királyi kondicionáriusokat eladta a német lovagrendnek. Csak a 18. század végén jött a redemptiomegváltás, amikor a kunok és a jászok megvásárolták a lovagrendtől a szabadságukat.

A 18. század végéig megmaradt ez a területi megosztás. Ekkor azonban a jász-kun területek betagozódtak a megyerendszerbe. Különösen kiemelkedő Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, de Bács-Bodrog vármegye is Kecskemét székhellyel magába foglalja a többi kun széket is.

¹ UBB I.11. oldal

² Wagner 1955 6. oldal

Magyar hírszerzés a tatárok földjén 1319-1321-ben

Károly Róbert a tartományurak leverése, az ország egyesítése során nagy nehézségekkel küzdött meg Erdélyben Kán Lászlóval, majd halála után fiaival. Kán László 1307-től magánál tartotta a Szent Koronát, amit 1310. július 1-ig átadott Károly Róbernek. Ennek kapcsán a király 1310-ben ellátogatott Erdélybe.¹

A királynak egy 1324. október 10-én kelt megerősítő oklevelében egy 1310-hez képest későbbi időpontra tehető erdélyi tartózkodásáról ezt olvashatjuk: "amikor a király hosszú ideig Erdélyben tartózkodott a terület visszaszerzése céljából, tartva a tatárok cselétől Phynta-t a tatárok földjére küldte, aki ott a hűségét kimutatta".²

Idézett oklevél a következő meghatározásokat, megoldandó feladatokat veti fel: mikor tartózkodott Károly Róbert hosszasan Erdélyben, ki volt Finta, aki a király kérésére, vagy parancsára vállalta a veszélyes utat a tatárok földjére.

A királyi udvar 1315-1323-ig Temesváron tartózkodott, ez a város volt a király székhelye Magyarországon, ami azonban sosem számított Erdélyhez. A királyi sereg 1319 nyarán Kolozsvár mellett legyőzte Majos fia Majos lázadó seregét, 1321-ben pedig Csicsót körülzárta és megegyezéssel megszerezte a királynak. A legvalószínűbb, hogy Károly Róbert 1319-ben és 1321-ben tartózkodott Erdélyben és ekkor küldte Fintát a tatárok földjére.³

Finta személyének azonosítását már egy évszázaddal előttünk elvégezték, Mende-i Finta az, aki a tatárok földjén járt.⁴ A róla szóló legkorábbi oklevél 1321. október 24-én kelt a nyitrai káptalanban, ahol Samel (Sámuel) fia Finta comes Menda-i nemes személyesen megjelent.⁵ Az oklevél tanúsága szerint ekkor 8 Márkáért részbirtokot vásárolt Locsoncon (Alsó-, Felső-Dubovány Nyitra m.) Mivel az oklevél Menda (Mende)-i-nek nevezi, ekkor már bizonyosan Mende-i (Pest m.) birtokos is.

Mende-i Sámuel fia Phynta és testvére, István nevét 1324-ből három oklevél is fenntartotta annak az eljárásnak a során, amellyel a király nekik adományozta a Pozsony megyében fekvő Paag nevű birtokot. A harmadik, 1324. október 10-én kelt megerősítő oklevelben olvasható Finta érdemeinek rövid foglalata, melyeket a tatárok földjén működve szerzett.⁶

A tatárok földje a magyar oklevelekben az Arany Hordát (mongolul Kök Orda) jelenti akkoriban, aminek uralkodója Özbek kán (1313-1341).⁷ XII. Benedek pápa levelei III. Kázmér lengyel királyhoz, a gnieźni érsekhez, a krakkói püspökhöz, Özbek kánhoz, fiához Dzsanibeg trónörököshöz és Taydolu kánnéhoz 1340-ben visszapillantást enged a lengyel, magyar kereszténység és az iszlámhitű tatárság korábbi viszonyára is. Keresztény részről, főleg a pápa részéről, illúziók forogtak fenn a tatárság keresztény hitre téríthetőségével kapcsolatban. Eközben a Kárpátok keleti előterében kemény harcok dúltak, amelyek pusztították a településeket, a népeket.⁸

Lackfi Endre, erdélyi vajda 1345-ben a székely hadsereggel átkelt a Kárpátok szorosain és legyőzte Athlamosz tatár fejedelem seregét, a fogságba ejtett kánt lefejezték.⁹

Ebben a határmenti háborúban nem találjuk Mende-i Fintát, akit az egyik szakkönyv "hadvezérnek" nevez. Pedig 1328, június 15-én Miklós pozsonyi ispán oklevele említi Kis-Pag birtokával kapcsolatban.¹⁰ Mende-i Sámuel fia Finta 1330-ban Treutel Miklós pozsonyi ispán famulusa.¹¹ Sámuel fia Kis Finta 1330-ban Éleskő (Pozsony m.) alvárnagya és Treutel Miklós pozsonyi ispán famulusa. A továbbiakban nem szerepel az általunk ismert forrásokban.

Figyelmünk azonban Mende-i Finta tatárföldi akciójára irányul. Zichy Jenő csak annyit állított róla, hogy járt

1. Korai magyar történeti lexikon (9-14. század) Főszerk: Kristó Gyula. Budapest, 1994. 463. - Menasági Sándor szócikke helytelen időmeghatározást ad. Az oklevél készült 1324-ben, de Finta évekkal korábban járt a tatárok földjén. Menasági nem ismeri Finta családját sem. És ő az, aki légbőlkapottan "hadvezérnek" nevezi

2. Anjou-kori oklevéltár. Vezető: Kristó Gyula. Budapest-Szeged, 1993. VIII. 437 old.

3. Kristó Gyula: Az Anjou-kor háborúi. Budapest, 1988. 56-61 old.

4. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása. Budapest-Leipzig, 1905. 4.-Nyomdahibás dátum 1224, az oklevelet 1324-ben adták ki.

5. Anjou-kori VI. 286 old.

6. Anjou-kori VIII. 380, 405, 437 old.

7. G. A. Fjodorov-Davidov: Az Aranyhorda földjén. Budapest, 1983, passim. Vásáry István: Az Arany Horda. Budapest, 1986. 110-119 old.

8. Kükkülei János és a Névtelen Minorita krónikája, Budapest, 1960. 45 old.

10. Anjou-kori XII. 322 old.

11. Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II. Budapest, 1996. I. 308., Miklós Zsuzsa: Mende-Leányvár. Arch. Ért. 1981. 249. - A neves régész nem tudja, hogy a várat melyik szomszéd településhez kösse, mert az általa ismert legkorábbi oklevél csak 1469-ben említi Mendét. Szerintük Mende-Leányvár Mende-i Sámuel, valamint fiai, Finta és István vára volt. Leányvár neve pedig akkor rögződött, amikor hajadon birtokába került valamikor a 14-15. században

a tatárok földjén. Valóban, ezt mondja Károly Róbert 1324. október 10-én kelt oklevele is. Tatárföldi útjának idejét egyéb források tanúsága szerint 1319- vagy 1321-re valószínűsítjük. Az út célját a király aggodalma jelölte ki, aki Erdélyben hosszú ideig "tartózkodott a terület visszaszerzése céljából, tartva a tatárok cselétől Phynta-t a tatárok földjére küldte."

A forrásban semmi jele Finta hadvezérségének, arra a húsz évvel későbbi alvárnagysága sem bizonyíték. Tardy Lajos Mende-i Finta küldetését nem sorolta be a régi magyar követjárások közé.¹²

Sem hadvezér, sem követ? Akkor miért ment az Arany Horda országába? Csakis hírszerzésre gondolhatunk, a tatárok "cselének" elhárítására. Defenzív hírszerzésre tehát, ami a király biztonságát szolgálta, amikor Erdélyben tartózkodott a terület visszaszerzésén fáradozva. Ezekben az években egy tatár betörés Erdélybe, melyet tartományurak, illetve fiaik is szervezhettek volna, nagyban visszavetette volna Károly Róbert országépítő munkáját.

Mende-i Sámuel fia Finta köznemes, birtokai (Mende, Dubovány, Págy) szerények, a kor hadvezérei a nagybirtokosok közé tartoznak, vagy közülük kerültek ki már eleve. A kémtevékenységet is jutalmazták királyaink, ez így van Finta esetében is, de az a jutalom sokkal csekélyebb volt, mint egy győztes hadvezéré.

Nevezett Mende-i Finta a magyar katonai elhárítás egyik korai alakja, akiről források szólnak. Megjegyezzük, hogy hírszerzésre csakis úgy vállalkozhatott, ha legalább kunul tudott, hiszen az Arany Horda nyugati területén, Moldvában akkoriban nem volt ritka és feltűnő a kun és a magyar beszéd. Mende pedig közel lévén a kun településterülethez a Duna-Tisza közén, Finta azt meg is tanulhatta a 13 század végén apai birtokának környékén.

12. Tardy Lajos: Régi magyar követjárások Keleten. Budapest, 1971. 10-11

Károly Róbert neve a magyar történetírásban fordítói hiba. Otthonában „Karo Roberto-nak nevezték, ami a mi nyelvünkön „Kedves Robert“-et jelent. Szerk.

A magyar Pálos rend története

A magyar történelem egyik méltatlanul elfeledett fejezete az egyedüli, magyar alapítású Pálos szerzetesrend története, mely a magyar nemzet fejlődésére szellemi, kulturális, hitbeli és gazdasági téren döntő befolyással volt.

A magyar történelem egyik válságos korszakában született. Az 1242-es tatárjárás pusztítása után a nemzet felemelkedése szellemi és gazdasági szempontból egyaránt meghatározó volt. S mint ilyen, európai szemszögből is egyedülálló és páratlan.

Ezt a szerzetesrendet Esztergomi Boldog Özséb kanonok (szül.: 1200 körül, meghalt 1270-ben) magyar ember itthon, magyar földön alapította 1250-ben. Így eredete szempontjából, valamint nemzeti és egyházi kultúránk múltjában betöltött szerepe miatt bizonyára legközelebb áll hozzánk.

Az alapító már kora ifjúkorában kitűnt társai közül vallásos, istenfélő életmódjával és szellemi képességeivel. Mikor elérte a férfikort és elvégezte a szükséges egyházi tanulmányokat, ezután pappá szentelték. Kimagasló képességei és előkelő származása folytán hamarosan esztergomi kanonoknak nevezték ki. Vendégszeretete és jószívűsége hamar ismertté lett, hiszen a környező hegyekben már akkor szétszórta sok remete élt. Ők gyakran felkeresték a jószívű kanonokot, akik a maguk fonta kosarakért élelmet kaptak cserébe.

Az 1241-ben hazánkra zúduló pusztító tatárjárás irtózatos rombolást és nyomott hagyott maga után. A kanonok mintegy három esztendeig minden erejével segített eltakarítani az erkölcsi és fizikai pusztítás romjait. Majd 1246-ban engedélyt kért Váncsa István esztergomi érsektől, hogy remetei magányba vonulhasson. Ezzel áldozatot akart vállalni, hogy állandó imádsággal és önmegtartóztató élettel vezekeljen magyar népéért és hazájáért. Az engedélyt megkapván Özséb atya elvonult a mai Pilisszántó közeli sziklás erdőségekbe, és ott egy hármass barlangban folytatta életét. Régi remete ismerősei közül többen csatlakoztak hozzá. A barlang előtt felállított egy nagyobb fakeresztet, és az előtt térdelve imádkoztak, elmélkedtek naphosszat. Egyik éjszaka látomása volt. Úgy látta, mintha a környező erdőségekben sok-sok apró láng világítana. Ugyanakkor a keresztről hangot is hallott: „Özséb, gyűjtsd össze a remeteket egy szeretet közösségbe...”

Szent Özséb

*Festmény a márianosztrai
pálos templomban*

Ugyanekkor Pécs közelében is éltek remetek, akiknek telepét Bertalan pécsi püspök alapította. A püspök többször járt Spanyolországban, ahol nagy tiszteletnek örvendett. Hazánkban a Pécs melletti Üröghegyen 1235-ben az ő tiszteletére építtetett egy templomot és monostort, amelyet a környékről összegyűjtött remetek gondjaira bízott.

Özséb kanonok egyesítette 1250-ben a pilisieket az ürögi remetékkel. Közös monostort és templomot építettek a Szent Kereszt tiszteletére és megalapítják – szervezeti szabályt is szerkesztve – *Remete Szent Pál szerzetesrendjét*. Özséb és társai ezért választották őt rendjük eszményképének, nevük is innen ered: „Pálosok”.

Vezetőjüknek Özséb atyát választották, aki 1256-ban már neve alá írta titulusát is: Prior provincialis Ordo Fratrum Sancti Pauli Primi Eremitae (magyarul: Az első remete Szent Pál rendjének tartományi előljárósága).

A pápai engedély kérésére Özséb atya néhány társával elindult Rómába (1262.), ahol „magas pártfogóra talált” Aquinoi Szt. Tamás és Váncsa István magyar bíboros személyében. Így az ő közbenjárásuk által a magyar rend megkapta 1263-ban a pápai engedélyt. Az átadásról híres festmény is készült, amikor IV. Orbán pápa átadja Özséb atyának a rend önálló működését engedélyező okiratot. I. Dollabella alkotását a csensztohovai anyakolostorban a mai napig is őrzik. Ezidő tájban keletkezett az Ómagyar Mária-síralom, ismeretlen magyar szerző átköltése alapján. Valamint a Margit-legenda 1276-os latin változatát Ráskai Lea domonkos nővér fordította magyarra 1510-ben.

A rend gyorsan terjedt, még az alapító életében 16 kolostor épült.

Özséb atya 1270-ben itthagytá a földi életet. Utóda Lőrinc tartományfőnök 1300-1304 között Budaszentlőrincen (a mai Budakeszi út két oldalán) tágas kolostort és szép templomot épített. A gótikus kolostor 1309-ben a rend anyakolostora, központja lesz. Az új rend Szent Ágoston reguláját kapja életszabálynak. Az 1330-as években pedig már 60 pálos kolostor működik az országban. Pázmány Péter bíboros, prímás (1616-1637) egyik írásában már 170 kolostort említ.

Külföldön először Lengyelországban, majd Német- és Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban

és Ausztriában terjedt el a magyar alapítású rend.

Királyaink legtöbbje különleges figyelemmel és rokonszenvvel karolta fel a Pálos rendet. IV. Béla (1235-1270) a Pilisi szigeten Benedek völgyét ajándékozta nekik. IV. László (1272-1290) és I. Károly (1308-1342) Szlavóniában alapítottak kolostorokat. Erzsébet királynő (I. Károly harmadik felesége) 1329-ben Beregben alapított Pálos kolostort; I. Nagy Lajos királyunk (1342-1382) Diósgyőrben és Márianosztrán létesített templomot és fényes kolostort. Zsigmond királyunk (1387-1437) és Hunyadi János főkapitány (a törökverő) és később az ország kormányzója (1446-1452) Erdélyben alapítottak kolostorokat. Hunyadi Mátyás (1458-1490) a zsámboki kolostort alapítja és még jónéhányat bőkezű adományokkal gazdagított.

Egy furcsa véletlen folytán sikerült megvásárolnom egy idős utcai árustól Mátyás király születésének 500 éves évfordulójára megjelent 2 kötetes emlékkönyvet. Ezt a Franklin Társulat a Korvin Mátyás Magyar-Olasz Egyesület megbízásából adta ki.

„... Mátyást a magyar nemzeti királyának tartotta – mint az Árpádokat és Nagy Lajost is. ... Ereje az Árpádok és Anjouk középkori nagyhatalmából származik. Gondolkodása nemcsak magyar, hanem európai is. Az új európai gondolatvilág hatásának letéteményese. Nemzetben gondolkodó, korának egyik legműveltebb embere. Ismerte a Thuróczy Krónika 1486-os latin szövegét, melyet magyarul csak 1978-ban díszes ösnyomtatványokkal, színezett fametszetekkel illusztrálva adtak ki.

Mátyás egyike azon ritka királyoknak, kinek a szívügye volt a latin nyelvű kódex irodalom magyarra fordítása. Szorgalmazta a magyar nyelvű prédikációk elterjedését. Ebben igen nagy szerepe volt az egyedüli magyar szerzetes Pálos rendnek is. A Buda környéki kolostorok latinul kevésbé értő szerzetesei számára a magyar nyelvre történő fordítást is szorgalmazta.

Bátori László szentlőrinci Pálos szerzetes volt az első, aki a Bibliát magyarra fordította. Nagy királyunknak köszönhető, hogy a fordítás bekerült a *Corvinába*, a híres királyi könyvtárba. Sajnos ennek is nyoma veszett, mint oly sok kulturális, nemzeti kincsünknek.

Az új, magyarul is megszólaló műveltség természetesen alkalmat adott a humanizmus magyar nyelvű változatának kibontakoztatására is. Ennek a szellemnek teljes átvevője volt Vitéz János és Janus Pannonius (Csezmicei János) is, a Hunyadiak politikájának nagy segítője.

Hunyadi Mátyás hazánkban első, de európai viszonylatban is a renaissanceban fogant „újkori” nemzetállam tudatos képviselője.

Róla sok monda maradt fenn. Egy mondát hadd elevenítsek fel, mely a Pálosokkal is kapcsolatban van.

Egy alkalommal Hunyadi Mátyás áruhában jutott be egy kolostorba, hogy így győződjék meg a messze földön híres szigorról, s miután erről teljes bizonytságot nyert, bőkezű adománnyal gazdagította a rendet.

A király gyakran látogatott a budaszentlőrinci kolostorba egy kis pihenésre, kikapcsolódásra. Az akkori Gerely nevű prior generálishoz bensőséges viszony fűzte. Egy alkalommal a király udvari kíséretével a kolostorhoz érkezett. Egy csatlósa kopogott a kapus testvérnek, hogy bocsássa be a királyt. Mire az így szólt: Várjanak egy kicsit. Az urak elcsodálkoztak, és nem tudták mire vélni a dolgot. A generális éppen ebédelt, de a hír hallatán torkára akadt a falat. Majd hanyatt-homlok sietett a király elé, alázatosan kérve a felség bocsánatát a kapus testvér tudatlanságáért. A király bólintott és így szólt: „Bár ti is mindenkor és azon hűséggel és engedelmisséggel lennétek irántam, minőt e szerzetes az imént főnöke iránt nyilvánított!”

Hát igen – király ide, király oda, egy Pálos kolostorban igazi rendnek muszáj lenni...! Mátyás királyunk oly nagyra becsülte a rendet, hogy sok más kiváltság mellett 1466-ban pallosjoggal is felruházta.

Sok rend történetében megfigyelhető, hogy amilyen mértékben gyarapodott az anyagi jólétük és növekedett megbecsülésük, olyan mértékben kezdett fellazulni a szerzetesi fegyelem. Ez a Pálos rendnél nem következett be. Bármennyi adományt, kiváltságot, királyi és pápai elismerést kaptak, az a fegyelem, szegényes és szigorú önmegtartóztató életmód, vallásos elmélyülés, szegények, rászorulóknak szerető segítése, melyeket az alapító és közvetlen társai előírtak, azt mindvégig maradék nélkül megtartották. Királyaink gyóntatói szinte kizárólag csak Pálos szerzetesek voltak. A pápai követ így ír róluk: „... remete Szent Pálnak szerzetét a magyar köznép legjobban kegyeli.”

Több pápai okmányban olvashatjuk a rend kiváltságait és elismerő dicséretét.

Hogyan éltek a Pálosok?

Általában erdős, völgyben fekvő helyeken telepedtek meg, rendszerint várak közelében, de magányos helyeken, vagy falak mellett illetve szigeteken is. A 13-14. század során a kolostor építésénél a magukéval együtt a lakosság védelmére is gondoltak. Nemcsak építkezésükkel, mely egyszerű, de erős volt, hanem háborús időkben védték a lakosságot is. Fegyverrel a kézben harcoltak török ellen, védték Visegrádot, 1655-ben Chenstochova fegyveres védelmét is nekik köszönheti, 1679-ben 30 pálos védte Barátszert a kóborló „lovagok” ellen (hogy csak néhány esetet említsek). Befogadták kolostoraikba az üldözötteket, menekülőket, ellátva őket étellel és lelki vigasszal.

A 15-16. században lakóhelyek közelébe telepedtek és segítették az emberek kétféle munkáját. A gazdasági életben egyes növények telepítése és a gazdasági módszerek javítása egyik fő érdemük. A Pálos kolostorok létesítményeikkel a kialakuló falvak, városrészek építését, fejlődését elősegítették. Életüket imádság és sokoldalú szorgos munka jellemezte. Önellátó gazdálkodást folytattak: kertészetük híres, kolostoraik gátakkal és emelőrendszerrel védettek, szőlőkultúrájuk, boraik Európaszerte híresek voltak. A „szürkebarát” elismert márka volt. Nevét ruházatukról kapta. A későbbi évszázadokban – mivel a bizonytalan eredetű vándorló prédikátorok és közösségen belül élő remeték hasonló szürke ruhában jártak, Nagy Lajos király javaslatára változtatták fehérre a ruházat színét. A fejen kis sima fehér sapkát viselnek, ünnepi alkalmakkor fehér palástot hordanak a széles vállgallér efölé kerül.

Ismerői és alkalmazói voltak a gyógyfüveknek, kártolással és posztószövessel is foglalkoznak, fűrésztelepeket működtettek, fémművességük híres. Mezőgazdasági szakágakat létesítettek, s ahol szükséges, mocsarakat csapoltak le.

Brehm Az állatok világa c. könyvében írja: „... Ott kell keresni a kolostorromokat, ahol sok az éticsiga.” És ez nem tréfa, hiszen tudjuk, hogy az éticsigák a kolostorok lakóinak kedvelt böjti csemegéje volt a középkorban. Sőt, ismeretes, hogy a középkorban Keszthely környékén létezett az akkori Európa talán egyik legnagyobb csigatenyésztő telepe. Innen rendszeresen hordták a későbbi évszázadokban is Bécs és Franciaország piacaira eme értékes magyar csemegét.

A rend jó híre igen nagy megbecsülésnek örvendett a Szentszéknél. Mindennapi életük szigorú napirendet tett kötelezővé – a mindennapi munka, elmélkedés, misehallgatás mellett. Sőt, kötelezővé tette, hogy az arra alkalmas rendtagok foglalkozzanak és *műveljék a világi tudományokat is*. Valamint *alkalmazkodjanak a korviszonyokhoz is*, melyet eddig egyetlen rend sem foglalt regulába. Ezen elkötelezettség alapján gazdagodott a magyar tudomány olyan kiválóságokkal, mint a már említett *bibliafordító Bátor László, Ányos Pál*, aki a Magyar Tudományos Társaság megszervezésében jeleskedett Bessenyeivel együtt.

Miután 1786-ban II. József feloszlatta a szerzetesrendeket, elsőként a Pálosokét, *Virág Benedek* világi papként megtartotta tanári állását és még 8 évig tanított Székesfehérvárott. *Nem ismerte el a származás adta előjogokat és hirdette a nemzet gyarapítását a „békeidők” hasznosítására*, mondván „az ember egyedüli értékmérője az érdem”.

Pálos iskoladrámák

„Az iskolai drámaanyaggyűjteményekben virágzott a színjátszó ékesszólás. Az iskolaév során minden osztálynak kötelessége volt egy színelőadást tartania, amelyet az iskolai törvények szerint magyarul kellett bemutatnia. Jó példa erre Zrínyi Miklós avagy Sziget várának veszedelme c. három felvonásos mű is, melyet magyar és német nyelven is megjelentettek 1790-ben. Ezen kívül akár a prefektus, akár a retorika tanára a farsangi napokon 1 vagy 2 vígjátékot adatott elő.”

Az 1761-ben összeállított törvények még megvoltak. Ezekből idézett Nádasdy Lajos: A Pálosok iskola-drámái és iskolai színjátszások... címmel.

A Pálos iskoladrámák mellett okvetlenül meg kell említenünk nagy jelentőségű könyvtáraikat is. A könyvek megőrzésére fával bélelt fali fülkéket (armárium) használtak. Az értékesebb könyveket (a Bibliát, a Bölcs mondások könyvét stb.) a *könyvszekerény padozatához láncolták*. Könyvtárukban megtalálhatók voltak a leghíresebb teológusok (Bellarmín Róbert, Morus Tamás, Kempis Tamás...), történészek (Cornides Dániel Genealogia regum Hungariae-ja, Telemachus Historia Hungariae-ja, Nicefor Egyháztörténete, Julius Caesar, Anonymus, Thuróczy, Bonfini) művei, szónoklattani könyvek, földrajzi leírások, zarándoklási kalauzok, nyelvtanok stb. Tehát *az oktatás igen magas szintű volt*. A Pálos iskoladrámák leginkább a pápai és sátorlajújhelyi gimnáziumnál maradtak ránk. Céljuk, hogy a növendékek tehetségét a *magyar nyelv és irodalom felvirágoztatására szenteljék*.

A Pálosoknak Pápán volt régóta iskolájuk. Itt 1686-ban nyitották meg kisgimnáziumukat. 1761-ben új épületet is emeltek és az eddigi 4 osztályhoz poetikai és retorikai osztályokat csatoltak. Hivatalos engedélyt is kaptak erre 1762-ben. A rendet azonban a Ratio Educationis értelmében feloszlatták. Pápán azonban sikerült a városnak mégis elérnie, hogy a kolostor épületében a volt Pálos rendtagok újra taníthassanak. Később a volt Pálosok mellett világi papok is tanítottak 1802-ig.

A rendi növendékeknek filozófiai studiumokat is tanítottak. Sőt, a legtehetségesebb növendékek képzését szolgálta a 4 évet igénylő theologia spelculativa.

Mikor a rendet 1786-ban II. József megszünteti, a Pálosok még további 3 évig taníthatnak *Sátorlajújhelyen*. Majd 1789-ben a császár Tokajból piaristákat rendel a Pálosok helyébe, ők átvették a templom épületét és a rendházat. A Pálosoktól elkobozták a kolostor vagyonértékét, mely 223.175 Ft volt, nem számítva a személyi értékeket. Megélhetésül havi 16 Ft-ot kaptak, mely az akkori idők éhbére volt. A Pálos atyák plébánosok vagy katonai lelkészek lettek, esetenként családokhoz szegődtek az ifjak nevelésére.

Szerencsére – bár az idők vasfoga nem kímélte a sátorlajújhelyi templomot – jelenleg felújítva, megszé-

pülve fogadja híveit. Csodálatos oltárképei, középkori kerengője és híres fafaragványai ma is büszkén hirdetik a „Pálosok művészetét”. Udvarán található az 1501-es évszámmal ellátott gótikus óraszámplap is, mely a Pálosok művészetét dicséri. Jó időben – akárcsak az egyiptomi napórák – mutatja az időt.

Most egy kicsit forgassuk vissza az idő kerekét, hiszen *a mohácsi vész után következő 150 esztendei török uralom a Pálos rend kolostorait sem kímélte*. Rengeteg tudományos munkát őrző kódex és irat javarészt megsemmisült, a szerzeteseket megölték. Mégis a nép és a főurak közös pártfogó szeretete kezdte újjáépíteni az elpusztult rendházakat és templomokat. 1728-ban újjáépült a szép márianosztrai templom és kolostor is, Széchenyi György esztergomi érsek bőkezű támogatásával, valamint a korábban pálos szerzetes Nádasdy László csanádi püspök jelentős adományával. A kalapos király azonban nemcsak a magyar, hanem a horvát és osztrák pálosokat is feloszlatta, javaikat a kincstár számára elkobozta. Az intézményes pusztítást csak a csensztochovai és a krakkói kolostorok kerültek el... De azért akadt egy magyar főpap Scitovszky János bíboros, hercegprímás (1849-1866), *aki szívügyének tekintette a magyar rend feltámasztását*. Csensztochovából 4 szerzetes atyát hívott Magyarországra, s kettőjük jól megtanulva nyelvünket, magyarul hirdették az ígét. Wenckheim gróf a pozsony megyei Nagylénárdon (ma Szlovákia), Vaszary Kolozs bíboros, hercegprímás (1891-1912) pedig Pilisszentkeresztben telepített le néhány pálos rendtagot.

Végül Serédy Jusztinián bíboros, hercegprímás lengyel segítséggel 1935-ben Pécsen (a mai Hunyadi úton felfelé haladva a Mecsek felé), 1940-ben Pálosszentkúton, 1944-ben Soltvadkerten, 1945-ben a pálos rend egyik ősi földjén, a mecseki Szentjakabhegyen megindította a rend életét. Folyóiratot is adtak ki „Fehér barát” címmel. 1950-ben már 40-re gyarapodott az újraélesztett Pálos rend.

1950-ben aztán a személyi kultusz vezérei lecsaptak az ősmagyar rendre, mert magyarságuk veszélyes szálka volt szemükben. Elvenni már nem nagyon volt mit tőlük, így szabadságukat vették el. Mindegyik szerzetest 4-10 évi börtönre ítélték. Vezér Ferenc Pálos atyát pedig, aki a megszállással járó harcok elől rejtőzködő nőket és gyermekeket védte a katonáktól, a ráfogott pisztolyt a mennyezet felé irányította. Dulakodás közben a fegyver véletlenül elsült és súlyosan megsebezte az orosz, aki rövidesen belehalt a sérülésbe. Ezért Vezér Ferenc atyát gyilkosság büntette miatt 1952. május 28-án kivégezték. Egy menekülő társát, Ács István atyát (ő volt Vezér Ferenc helyettese) az ÁVH-s katonák agyonlőtték. Holttestét a vonat elé fektették, hogy balesetnek tűnjön a dolog.

Hazánk azóta is tisztelettel néz fel a jámbor, tudós és tekintélyes magyar szerzetre.

*Ács István
pálos atya*

*Vezér Ferenc
pálos atya*

IRODALOM

Antonio Bonfini:	A magyar történelem tizedei (Decades) 483. old.
Evlia Cselebi:	Török világutazó magyarországi utazásai (1606) latin nyelven, megjelent magyarul 1904-1908
Gömbös Tamás:	A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei 89-92. old.
Gyöngyösi Gergely:	Arcok a magyar középkorból 8, 12, 21. old. (Vitae fratrum)
Magyarország vármegyéi és városai (Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye (hasonmás kiadás) I. kötet	261. old.
Magyar irodalomtörténet	Bátori László I. kötet 123. old., Ányos Pál III. kötet 131. old., Virág Benedek III. kötet 98. old.
Mátyás király emlékkönyv I. kötet (5, 6, 7. old.) II. kötet	224-233. old.
Régi magyar drámai emlékek (XVIII. sz.) 3 kötet Pálos iskoladrámák	464-468-469. old. „Sziget várának veszedelme” MTA kiadvány
P. Etele György:	Hogyan éltek a Pálosok? 9-12. old.
Zolnay László:	Kincses Magyarország 250, 270, 319, 346. old.
Magyar irodalomtörténet I. kötet	111. és 113. old.

Magyarország tengeri rendészetének vázlatos története

Rendészet: a legáltalánosabb értelemben a rend fenntartására irányuló tevékenység. Fogalmát nem értelmезik egységesen (Pallas Lexikon). Egyesek értik alatta az összes állami tevékenységet, amely a közjólét fenntartására, illetőleg javítására irányul. Mások szerint az államigazgatásnak azon része, amely a társadalom külső rendjének biztosítását célozza. A rendészet hatósági intézkedéseinek általában gyorsnak kell lennie és sok esetben feltétlenül hathatósnak, hatalommal rendelkezőnek. Ügyágai közül a legjelentősebbek: 1.) állambiztonsági, 2.) személy- és vagyonbiztonsági, 3.) közegészségügyi, 4.) szegényügy, 5.) bűnüldözés (nyomozás, üldözés, kézre kerítés), 6.) bíraskodás a rendőri kihágások felett. Mindez lehet államilag, vagy helyileg szervezett: államrendőrség, helyhatóság.

A rendészetet rendkívüli mértékben igényli a közlekedés. Ez azon intézmények és eszközök összessége, amelyek személyek, javak és hírek szállítására szolgálnak. Történhet szárazföldön, vízen vagy levegőben, illetőleg a legmodernebb időben, világűrben.

Az emberiség története során – a gyaloglástól és lovaglástól eltekintve – azt látjuk, hogy a közlekedés elsőül a vízen alakult ki. Itt adódott, szinte természetszerűleg az a lehetőség, amely a víznél könnyebb, azaz úszó tárgyak (pl. egy úszó fatörzs, nádköteg, stb.) által lehetővé tette személyek helyváltoztatását. Így kerültek egymással érintkezésbe emberek, embercsoportok.

Minden egyes személyt egy bizonyos hatalmi kör jellemez, amelyen belül szabadon tevékenykedhet. Amint azonban egy személy hatalmi köre egy másik személyével összeütközésbe, átfedésbe kerül, máris zavar következik be. Ezért általános érdekből szükséges, hogy az emberi érintkezések zökkenőmentesen, azaz rendben történjenek. Ezt a célt szolgálja a rendészet intézménye, azaz a rend fenntartása, amely egyben a közlekedésben résztvevő személyek biztonságát is szolgálja és egészségét óvja.

Amikor rendészetről beszélünk, hajlandók vagyunk csupán a szárazföldi rend fenntartásáról gondolkodni. Márpedig földünknek csupán egy ötöde szárazföld, négy-ötöde tenger. A tengeren is élénk élet folyik, sőt az ebbe beleömlő folyókon, a szárazföldi tavakon is. Ezek a területeken a vízi rendészet biztosítja a rendet. Ez a víz minősége szerint, amelyen működik, lehet *tengeri rendészet*, *folyamirendészet*, *tőrendészet*, sőt, a felsoroltak partjain található létesítmények tekintetében lehet *kikötő- és rérendészet*. A vízi rendészet az államigazgatás szempontjából szinte kizárólagosan az ún. közvizekre terjed ki, míg a jogrend fenntartását a *magánvizek* tekintetében általában a tulajdonosokra hagyja és csak azokban a kivételes esetekben avatkozik be, amikor közösségi vagy állami intézményekre behatás következtében a közhatalomnak, államhatalomnak be kell avatkoznia magasabb érdekek védelmében, pl. út, híd, kikötő, árvédelem, stb.

A vízi rendészet tekintetében dr. Benyovits "Tengeri magánjog" c. könyvében (kiadta a Magyar Tengerjogi Egyesület) azt olvashatjuk, hogy a bőséges tengeri jogban a rómaiaknál külön rendészeti előírásokat nem találunk. A koraközépkorban, Barcelonában, katalán nyelven megjelent "Consolato del mare" c. munka 44. fejezete az első, amely már beszél hajózási rendészetről. A nyilasok által meghurcolt és végül is a mauthauseni megsemmisítő táborból megmenekült vitéz Bornemisza Félix m. kir. főkapitány "Magyar hajóhadak a Dunán" c. könyvében megemlékezik egy korábbi, az első római folyamrendőrségről, amely a folyamokat itt, a Kárpátmedencében ellenőrizte. Erről egy 4. vagy 5. századból származó forrásmű tesz említést. Ez arról számol be, hogy egy "Classis tradensis et Germensis" flottilla létezett Margum székhellyel, sőt ezenfelül még egy "Classis Historica" is, Viminacium székhellyel. Ezek folyamatosan cirkáló "körmeneteket" végeztek a Dunán. Egyrészt ellenőrizték a közlekedést, másrészt ügyeltek a közbiztonságra.

Dr. Miklóssy Zoltán "A magyar király tengeri hajóhada a középkorban" (Budapest, 1934.) c. könyvéből tudjuk, hogy Nagy Lajos királyunk hajóhada oly mértékben győzte le Velence hajóhadát, hogy a Serenissima az 1358. február 18-án kelt zárai békében kénytelen volt Magyarország javára az Adria egész keleti partjáról, Fiumétól Durazzoig lemondani. Ennek a békének az alapján nevezte ki a király Raguzát hadiflottája hadikikötőjévé. Tudjuk, hogy a magyar flotta hajói több esetben, így pl. 1388-ban bari kalózzokkal, vagy 1436 táján siracusai kalózzokkal harcoltak. Mivel pedig a kalózság bűnöző, bitang bandákat alkottak, ez azt jelenti, hogy királyi hadihajóink szabályos tengeri rendészeti feladatokat is elláttak. Ragusa tengeri rendészeti gondoskodása a hajózási egészségügy terén egészen kiváló, korát messze megelőző volt. A Keletről behurcolt ragályos és fertőző betegségek elleni védekezés céljából már 1317-ben vesztégház-intézetet létesítettek, méghozzá az első a világon! A gyógyszerellátás is kiváló volt. Az intézetet és a hajókat az 1217-ben alapított gyógyszerertárból látták el gyógyszerrel. *Ez a gyógyszerertár csak öt évvel volt fiatalabb, mint a pozsonyi, 1312-ben alapított "Vörös Rák" gyógyszerertár, amely még ma is működik.*

Dr. Král Miklós "A magyar tengeri igazgatás" c. könyvében felveti (és joggal) későbbi királyainknak, hogy:

"...nem törődtek azzal, hogy tengeri hajóink Velence ellenőrzése alatt állottak!"

Figyelemre méltó, hogy a trieszti és fiumei tengerészek kezdeményezésére I. Habsburg Ferdinánd és Velence között 1546. április 22-én kelt un. "Rescriptum"-ban már tárgyalásról van szó, mégpedig az adriai szabad hajózás érdekében. III. Károly 1717. június 2-án kelt pátense ellen, amely az adriai hajózást szabaddá nyilvánította, Velence már nem is tiltakozott. Ezután nyomban megjelentek a rendészet elemei. 1725. december 19-én megszervezték a tengeri egészségügyi szolgálatot. A tengerészeti ügyek legfelsőbb kereskedelmi intendatúráját III. Károly 1731-ben alapította. Ez a tengerészeti ügyek legfelsőbb hatóságaként működött. Kereskedelmi tengerészetünk legelső, egyedülállóan tökéletes, nagy koncepciójú szabályozása a Mária Terézia magyar király által kiadott "Editto politico di navigazione mercantile" (magyarul: "Politicum Edictum, azaz közjóra célzó rendeletek az ausztriai kereskedő hajókázás iránt"). Ez a fordítás hivatalosan megjelent 1804-ben. Maga a rendelet 1774. április 5-én jelent meg. A kikötői rendészet szempontjából is alapvető fontosságú I. cikkelye megszabja a kikötők kapitányainak hatáskörét, és ennek kapcsán a kikötői rendészet tennivalóit. Szabályozott tengeri köz- és magánjogi kérdéseket is. Kiválóságára és óriási hatására jellemző, hogy a magyar tengeri jogban szokásjogként szerepelt egészen 1948-ig. Csupán egyes részei nyertek újabb szabályozást vitéz Horthy Miklós kormányzó javaslatára az újonnan szabályozott tengerész-rendtartással, amelyet, mint az 1934. évi XIX. t.c.-t iktatták a magyar jogrendbe.

Az Editto politicónak I. cikke az osztrák tengerpart révkapitányainak a feladatáról szól. Az 1.§. előírja, hogy sürgős és egészségügyet nem érintő esetekben, ha a késedelem veszéllyel jár, szabadságában áll, sőt kötelessége intézkedni. Intézkedését azonban köteles a legfelsőbb kereskedelmi intendatúrának jelenteni. A felmerülő vitás esetekben vagy rendészeti ügyekben első fokon határoz. (2.§.) Az összes induló vagy érkező hajóról nyilvántartást kell vezetni. Kötelesek az áruvillanásokat bekérni és ezek helyességét akár esküvel is bizonyítani. Érdekes, hogy a titoktartásra már akkor is mennyire odafigyeltek: kémeknek, csavargóknak és akik mint nyilvános kereskedők a révkapitányok előtt nem ismeretesek, bárminő igazolvány kiadása, vagy a kimutatásokba való betekintés tilos! Figyelemre méltó a törvény 27.§-a is, amely szerint a révkapitányoknak a legnagyobb előzékenységet és önmérsékletet kell az ügyfelekkel szemben tanúsítani, "hogy a hajók és a hajós nép szívesebben keressék fel partvidékünket."

A 29.§. hangsúlyozza, hogy a révkapitány legfőbb kötelessége a kereskedelmi törvény betartásának az ellenőrzése. Ellenőrizniük kell, hogy a hajók, kapitányaik és a személyzet teljesítették-e kötelességüket? A hajónaplókat át kell vizsgálniuk. A 34.§. azt is előírja, hogy ellenőrizzék, nincsenek-e túlterhelve a hajók? A túlterhelt hajók kapitányait fel kell jelenteni. Ellenőriznie kell, hogy a parancsnok ellátta-e magát indulás előtt hajónyilatkozattal, amelyet a kirakodási hely rév- és egészségügyi hivatalánál kell majd bemutatson. Büntetőeljárás kell indítani azon hajóparancsnokok ellen, akik a nemzeti lobogó jó hírnevét sértik. Figyelemreméltó, hogy a törvény (IV. cikk) még arra is kiterjed, hogy a hajóparancsnokok a hajókalauz és a hajómester kiválasztásánál legyenek óvatosak. Sőt, e tekintetben a révkapitánynak az ellenőrzés is kötelessége.

A franciák elleni, un. napóleoni háborúk során elveszett az egész osztrák és magyar tengeremlék. Azt csak az 1815. évi bécsi kongresszus adta vissza. Mindenesetre megtoldva azt Velencével és a dalmát tengerparttal, Cattarot is beleértve. Mint legfőbb egészségügyi hatóság ezután kezdte meg működését a "Trieszti Központi Rév- és Egészségügyi Hivatal". Ennek volt alávetve a fiumei rév- és egészségügyi hivatal. 1830. január 4-én lépett életbe a kikötői szabályzat. Ezzel megszülettek a birodalmi tengerészeti rendészet alapjai.

A magyar királyi tengerészeti igazgatás, valamint a magyar birodalmi tengerészet Fiumében és a magyar-horvát tengerparton természetesen csak az 1867. évi ún. "kiegyezéssel" született meg. Az 1867. évi XII. tc. a magyar korona országai és Ő Felsége uralkodása alatt álló, többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról és ezek intézésének módjáról intézkedik. Ez egy rendkívül fontos törvényünk, amelynek révén hazánk visszanyerte teljes szuverenitását. Ez az alaptörvény, amelynek következtében létrejött a közös birodalom, az Osztrák-Magyar Monarchia.

A kiegyezés után megkezdődött a dualista hatalmat alkotó két szuverén birodalmi fél, Ausztria és Magyarország közigazgatási szétválasztása. Ebben az értelemben a közös tengerészeti közigazgatást és ezen belül a vízi-rendőrséget, más szóval révhatósági szolgálatot külön kellett választani. Ez meg is történt oly módon, hogy az 1867. évi XII.t.c. alapján kötötték meg az 1867. évi XVI. tc. által hazánk (és ahogyan a törvény címe szól) Ő Felsége többi királyságai és országai közötti vám- és kereskedelmi szövetséget. Ennek VI. cikke kimondja, hogy a tengeri és kikötői igazgatás a két államterület mindegyikében az illető kereskedelmi miniszter legfőbb vezetése alatt áll és azok lehetőleg összhangban fognak intézkedni.

Ezek után a m. kir. kormány látva, hogy a felerősödött pánszláv mozgalom hatására a horvátok mind nyugtalanabbá és magyarellenesebbé válnak, tiszta vizet öhajtott önteni a pohárba. A horvát illetékesekkel folytatott tárgyalásokat követően szinte szabad kezét nyújtott a horvátoknak kívánságaik teljesítésére. Így született meg az

1868. évi XXX. t.c. a Magyarország, Horvát-, Szlavón-országok és Dalmácia országok között fennforgó közjogi kérdések kiegyenlítése tárgyában létrejött egyezmény becikkelyezéséről. Ennek a törvénynek az 1.§-a kijelentette, hogy Magyarország és Horvátország egy és ugyanazon állami közösséget képeznek, 34.§-a pedig kimondja, hogy Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok a közös országgyűlésbe saját országgyűlésük kebeléből választják képviselőiket. A 48.§. szerint Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok önkormányzati joga mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben kiterjed ezen országok igazgatási, vallási és közoktatási ügyeire, valamint az igazságügyre, ide értve a tengeri jog kiszolgáltatásán kívül a törvénykezést is. Végül az 56.§.: Horvátországnak egész területén mind a törvényhozás, mind a közigazgatás és törvénykezés nyelve a horvát.

Az 1968. évi XXX. t.c.-nek fentebb idézett egyes passzusai is teljességgel bizonyítják, hogy Magyarország mennyire tekintettel volt a horvát kívánságokra.

Az 1870. október 1-én a magyar-horvát és az osztrák tengerpart rév- és egészségügyi igazgatásának rendezése tárgyában kötött egyezmény 21. cikke szerint: a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m.kir. miniszter a magyar-horvát tengerparton a rév- és egészségügyi szolgálat legfőbb vezetésének és igazgatásának átvétele után Fiumében egy tengerészeti hatóságot állít fel, amelyet területén ugyanaz a jog illet meg, mint a trieszti cs. kir. tengerészeti hatóságot az alárendelt területen.

A m. kir. kereskedelemügyi miniszter által a m. kir. tengerészeti hatóság részére 1892. évi február hó 7-én 2950. sz. a. kelt rendelettel kiadott szolgálati utasítás szerint:

1.§. címe: m. kir. tengerészeti hatóság. Helye: Fiume. Hatásköre a magyar korona országainak egész tengerpartjára kiterjed. A tengerészeti hatóság szolgálati, személyzeti és fegyelmi ügyeiben közvetlenül a m. kir. kereskedelemügyi miniszter rendelkezése alatt áll.

2.§. A m. kir. tengerészeti hatóság alá rendelt illetve felügyelete alatt álló hivatalok, intézetek és végrehajtó közegek a következők: a.) m. kir. rév hivatalok, b.) m. kir. rév kirendeltségek, c.) martinschizzai m. kir. vesztegintézet, d.) fiumei m. kir. tengerészeti akadémia, e.) különböző szakbizottságok.

3.§. A m. kir. tengerészeti hatóság, mint a m. kir. kereskedelmi miniszternek tengerészeti ügyekben végrehajtó közege ... ellátja a tengerészeti közigazgatás hatáskörébe tartozó összes személyi, tengerészeti, hajózási kereskedelmi, műszaki, tengerész szakoktatási, tengerész-egészségügyi, valamint tengeri vesztegzári ügyeket. Azok végrehajtásáról gondoskodik.

A.) Az adminisztratív szolgálatban:

1.) Ellátja a tengeri közigazgatást a fennálló törvények, rendeletek szerint. ... 7.) Szabályozza és felügyeli a magyar korona országainak partjai mentén üzött bel- és külföldi hajózást (kivéve a hadihajózást). ... 18.) Fogatosítja a hajók tengeri közbözését. ... 19.) Vezeti a tengeri hajórajstromot. ... 21.) Ellátja a hajónaplókra és hajókalauzokra vonatkozó ügyeket. ... 24.) Felügyeli a tengeri halászatot. ... 25.) Ellátja a tengeri egészségügyi és vesztegzári ügyeket. ... 27.) Felügyel a tengeri hajózás gyakorlására, a hajósok jogaira és köteleességeire, valamint a révrendőrségi szabályok betartására.

B.) A műszaki szolgálatban:

...35.) Ellátja az összes műszaki ügyeket (épület, művek, stb.) ...36.) Ellátja a vasút kivételével az államépítészeti ügyeket Fiumében. ... 37.) Felügyeli a szentpéter-fiumei állami utat és kezeli a Fiumara hídját.

C.) A számvéviségi szolgálatban:

38.) Ellátja a pénzkezelési és számvéviségi szolgálatot. Eljár minden tengerészeti közigazgatási ügyekben és minden, a tengerészeti hatósághoz utalt ügyekben. ... Intézi a bizottsági-tárgyalások ügyeit.

A m. kir. kereskedelmi miniszter 1901. december hó 24-én 6547 sz. a. kelt rendelete a m. kir. rév hivatalok és rév kirendeltségek szervezete és hatásköre, valamint a fiumei és külső rév hivataloknál előforduló pénz-, anyagi és leltári tárgyak kezelésére és elszámolására.

1.§. A m. kir. tengerészeti hatóságnak a magyar-horvát tengerparton a rév- és egészségügyi szolgálat ellátására a következő közegek állnak rendelkezésre: a.) rév hivatalok, b.) rév kirendeltségek.

2.§. A m. kir. rév hivatalok székhelye: Fiume, Buccari, Portore, Cirquenica, Zengg és Carlopago.

3.§. Minden rév hivatal hatósága bizonyos tengeri területre terjed ki.

4.§. Főszabályul szolgálnak a fennálló törvények, rendeletek és szabályok.

5.§. Szükség esetén jogukban áll a szükséges intézkedéseket megtenni, de haladéktalanul jelentést kell tenni a tengerészeti hatóságnak.

6.§. Köteles megengedni, hogy veszélyben lévő hajó a kikötőbe bemehessen és köteles azt figyelni.

7.§. Ha szükséges, a politikai hatóságokkal egyetértve kell eljárjon.

8.§. Fő teendőik: a.) A fennálló szabályok szerint a szolgálat és a kihágások felett első fokú határozathozatal. b.) Alárendelt kirendeltségek felett felügyelet. c.) Alárendelt kirendeltségek szolgálata felett fegyelmi hatalom gyakorlása. d.) Illetékek kezelése (lajstrom, kikötő stb.). e.) Adatgyűjtés, statisztika, kimutatás. f.) Javaslattétel.

g.) A külön szabályok által hatáskörébe utalt ügyek.

9.§. A fiumei rév hivatal ügykörébe utaltatik a magyar hajókat ért minden tengeri baleset alkalmából a vizsgálat megejtése. Hozza az elsőfokú határozatot.

10.§. A rév hivatalok fő teendői a tengeri egészségügyi szolgálat teljesítése körül a következők: a.) Felügyelni a tengerpartjukon részint a hivatal személyzete, részint révőrök segítségével. b.) Felügyelni a rév kirendeltségeik tengeri egészségügyi szolgálata felett. c.) Eljárás a tiszta egészségügyi okmánnyal érkezett hajókon. d.) Felügyelet ezekre a hajókra és elbírás ezekkel. e.) Egészségügyi okmányok kibocsátása vagy hátirattal ellátása. f.) Egészségügyi törvények, rendeletek javítására javaslat. g.) Általános örökös a tengeri egészségügyi szabályok felett, elsőfokú határozathozatal kihágások esetén. h.) Azon tengeri egészségügyek elintézése, melyek külön rendelettel hatáskörükbe utaltattak.

M. kir. rév kirendeltségek

16.§. A 3.§-ban említett tengeri kerületek alkerületekre oszlanak. Ezekben a következő kirendeltségek vannak: a.) Salce, Novi b.) Zeng c.) Carlopago.

18.§. A kirendeltségek közvetlenül az illető rév hivaltól függenek.

19.§. A kirendeltségek hivatalos teendői a következők: a.) Felügyelet az illető alkerület felett. b.) Tiszta egészségügyi okmánnyal érkező hajók szabad közlekedésre bocsátása. c.) Az érkező hajóktól az illetékek beszedése és elszámolása. d.) A kikötőiből induló hajók egészségügyi bizonyítványainak kiállítása vagy hátirattal ellátása. e.) A hatáskörüket meghaladó ügyek elintézése azonnal a felettes hatóságnak felterjesztendő. f.) A felettes rév hivatal minden rendelete pontosan végrehajtandó. g.) Minden tengeri eseményről a felettes rév hivatalhoz pontos és gyors jelentéstétel. h.) A 6.§-ban részletezett intézkedések megtétele.

A m. kir. tengerészeti hatóság 1895. évi január hó 16-án 7. sz. a. kelt körrendelete a nemzetközi szokások ellen kihágást elkövető külföldi hajók feljelentése tárgyában.

*

A rév hivatalok és azok tisztviselőinek kötelességévé tétetik a tudomásukra jutott olyan eseteket, amelyek szerint külföldi hajók sikk tengeren a nemzetközi szokások ellen kihágást követtek el, késedelem nélkül feljelenteni azon külföldi állam konzulátusánál, amelyhez a külföldi hajó tartozik.

*

A m. kir. tengerészeti hatóságnak 1872. évi április hó 6-án 546 sz. a. kelt rendeletével a magyar-horvát tengerpart királyi rév hivatalaihoz beosztott révkalauzok részére kiadott szolgálati utasítás.

1.§. A révkalauzok egy testületet képeznek, amely a rév hivatal főnökének van alárendelve. Vezetése közvetlenül a révhadnagy feladata.

2.§. A révkalauzok testületének rendes szolgálata a következő: a.) Felügyelet a kereskedelmi hajók kikötése és indulása felett mind az érkezésnél, mind az indulásnál, valamint a helyváltoztatásnál. b.) Felügyelet felettük a nyílt réven, a kikötő egyes részeiben, a kikötés biztonságára és a rakományoknak meg a fenéksúlynak a be- és kirakodására nézve. c.) Felügyelet a kikötő rendjére. d.) Segélynyújtás a hajók részére viharok, tűz, stb. esetében. e.) Felügyelet a partok, mólók, világítók, jelek és tonnák felett. f.) Felügyelet minden kincstári tulajdon felett (bárkák, mentőkészülékek, stb.) g.) A rév hivatalok helyiségeinek tisztántartása.

3.§. A révkalauzok más feladatokkal is megbízhatók. Előkelőségek mellé szolgálai teendők ellátására és nyilvános ünnepélyeknél közreműködésre.

4.§. Illedelmesen és méltóságteljesen kell viselkedniük.

5.§. Kötelesek az utasításokat követni.

6.§. Kötelesek egyenruhát viselni.

7.§. A kaluzfőnök köteles az egységes egyenruhára ügyelni.

8.§. Borraalót vagy kedvezményt elfogadni tilos.

9.§. Minden hajó kikötői helyét a révhadnagy jelöli ki és a révkalauznak önkényesen eljárni tilos.

10.§. A kikötő-rendészeti kihágásokat feljelenteni, az illetőket előállítani, a közbiztonság más közegeinek a segítségével letartóztatni és a rév hivatalhoz vezetni kötelesek.

11.§. A bajt kötelesek karhatalommal is elhárítani.

12.§. Külföldi hajók belső rendjének a fenntartására a consuli hivatalokra tartozik. De ha a rendellenesség a partra is kiterjed és a közrendet veszélyeztet, csak szükség esetén avatkozhatnak be.

15.§. A szolgálatot éjjel is fenn kell tartani.

16.§. A bűnösöket a következő 17., 18. és 19.§-ban felsorolt kihágások esetén fegyelmi büntetéssel kell súly-

tani.

17.§. Ittasság, illetlen magaviselet szolgálaton kívül is tilos.

18.§. a.) Köteles tisztelet hiánya szolgálatban. b.) Szolgálat elhanyagolása – ha nem gyávaság volt az oka. c.) Illetlen magaviselet felekkel, más kalauzokkal szemben. d.) Ruházat elhanyagolása. e.) Borraváló kérése.

19.§. A következő kihágások: a.) Ittasság szolgálatban. b.) Szolgálat elhanyagolása súlyos következményekkel. c.) Szolgálat elhanyagolása súlyos következmények nélkül, ha azt ittasság okozta. d.) Fegyelmezetlenség feljebbvalókkal szemben.

20.§. A befolyt bírságok a tengerész-segéyalapba folynak.

21.§. Eljárás megindítására mindig a révhatóság vezetője illetékes.

22.§. A révhadnagy köteles a büntetésekről naplót vezetni.

23.§. Felvétel előtt ez a szabályrendelet közzelendő.

A tengerészeti közigazgatási közegek képesítéséről

Az 1883. évi II. t.c. a köztisztviselők képesítéséről a tengerészeti szakban:

18.§. A tengerészeti hatóságoknál a miniszteri tanácsos, előadók, fogalmazók, építészeti mérnökök, segédmérnökök, számvevőségi és kezelési személyzetre ugyanazon minősítés áll, ami az illető szakok tekintetében a központi szolgálatnál megállapított. Révhivatali tisztviselő, révkapitány, révkapitány, révbiztos, révhadnagy csak az lehet, aki hosszújártú kapitányi minőségben két éven át hosszújártú nemzeti hajón parancsnok volt, valamely révhivatalnál 6 hónapon át gyakornokoskodott, s a tényleg létező szabályok szerint berendezett minősítési vizsgát letette.

A megelőző pont alól kivételnek azok, akik a haditengerészetben, mint tiszték szolgáltak és akik a fentebbi minősítés kimutatása nélkül is nyerhetnek a *révhivataloknál alkalmazást*.

Fentiekben a teljesség követelése nélkül *ismertetjük a Magyar Birodalom tengeri rendészetének alapjait és rövid történetét. Megállapíthatjuk, hogy az előírásokat kiváló szakemberek, hivatásuk magaslatán álló tengerészek foglalmazták meg és készítették, hiszen azok az elmúlt két évszázad távlatából még ma is tökéletesen megállják a helyüket.* Manapság, amikor közelmúltunk kb. 40 esztendejére visszatekintve tudjuk, hogy magas államvezetési funkciók betöltésére is sokszor szinte analfabéták kerültek, bámulnunk kell azon a szigorúságon, amelyet az előírások megköveteltek egy-egy tengerészeti közegtől. Manapság szinte elképzelhetetlen, hogy révhatósági magasabb beosztást csak olyasvalaki kaphatott, aki mögött már kétéves hajóparancsnoki szolgálat állott!

Ezekre figyelemmel gondolhatunk manapság a legnagyobb elismeréssel egykori fiúmei révkapitányainkra, pl. Roedigerre, vagy Nyíró Gáborra, és érthetjük meg munkájuk jelentőségét és eredményeit.

Nekik, és haditengerészetünk elvesztése következtében állás nélkül maradt haditengerészeinknek köszönhető, hogy amikor a megsemmisítésünkre törekvő győzők akarataiból még a számunkra meghagyott néhány őrnaszádot is csak mint "rejtett" alakulatokat tudtuk révhatósági szolgálatba állítani, ez az átszervezés minden elének állított akadály ellenére is megvalósult.

*

Végezetül érdemes megemlékezni egy egészen különleges tenger- és folyamrendészeti tevékenységről, amely a világon is egyedülálló. Az események megértéséhez tudni kell, hogy 1917. december 2-án létrejött az un. brest-litowski béke hazánk és Oroszország között. A 16-17-én megszületett fegyverszüneti megállapodás értelmében pedig a kereskedelem és így a kereskedelmi hajózás a Fekete tengeren szabaddá vált és ez a tény osztrák-magyar szempontból felettébb jelentős volt. E kérdés egyik szakértője a tárgyalások során Wulff Olaf cs. és kir. korvettkapitány volt. A megnyílt lehetőséget kihasználva az osztrák-magyar hadvezetőség hasonló támogatást kívánt nyújtani a Don, Dnyeper, Bug és Dnyeszter mentén tevékenykedő csapatainknak, mint amilyenben a Duna-menti hadműveletek során részesítette a szárazföldi alakulatokat.

Hasonlóan jelentős volt az a tény is, hogy a Monarchia így hozzájuthatott az ukrainai gabonához. Mivel Dél-Oroszország területe folyókkal szabdalt, a szállítás e folyókon bonyolódott, amelyeken azonban a közlekedést fegyveres bandák tették veszélyessé. Így szükségessé vált a Duna-flottilla egy részének odairányítása. E célból hozták létre a már említett Wulff Olaf parancsnokságával az un. Wulff-különítményt, amely a "Bosna", "Bodrog", "Körös" és "Szamos" monitorból, a "Barsch" és "Wels" őrnaszádból, valamint az "Odessza" vontató gőzös-ből és egy-egy szén- illetve nafta-uszályból állott.

A különítmény 1918. április 9-én indult el Sulinából és a zöm 11-én befutott Odesszába. Ezt követően az egységek külön-külön beutazták a Dnyeper és a Bug alsóbb szakaszait, közben Cherson központban kidolgozták a megszállt terület folyamrendészeti és kikötő-rendészeti szabályait.

Gazdasági értelemben csalódást jelentett, hogy a doneci bányák elhanyagoltságuk következtében nem tudtak

szenet szolgáltatni, viszont a rendészeti szabályoknak köszönhetően mind biztonságosabbá vált szállítási lehetőségeknek köszönhetően a gabona megindult a dunai kikötők felé.

A különítményt végül is szeptemberben váratlanul hazarendelték, 12-én futottak be Sulinára, illetve Brailára.

A Wulff-különítmény folyókra tervezett, édesvízi kazánokkal felszerelt, széntüzelésű, ca. 45-50 cm szabadoldalmagasságú egységei nem voltak alkalmasak tengeri szolgálatra. Ezért személyzetük teljesítménye, a bátorságon túlmenő merészséggel és elképesztő szakmai tudással végrehajtott szolgálata joggal vívta ki az utókor csodálatát. Különösen elismerést érdemel a különítmény parancsnoksága a bravúros nautikai teljesítményért, amellyel az egységeket néha még 6-os széljárás ellenére is épségben és veszteség nélkül tudta visszahozni hazai, folyami vizekre. A visszaút annyival nyugodtabb volt, hogy az 1918. május 7-én megkötött, un. bukaresti béke következményeként a Duna teljes hosszában a Fekete-tengerig hosszában szabaddá vált a hajózás.

1918. szeptember 30-án Bulgária – frontjának összeomlása után – fegyverszünetet kötött az antanttal. Flottillánk – amelyet október 25-én a Kövess-hadseregcsoporthoz tartozó parancsnoksága alá helyeztek – parancsot kapott arra, hogy biztosítsa a csapatok és a hajók visszavonulását. A hadműveletek vezetését Wulff – ekkor már fregatkapitány – vette át. Az egységek október 30-án már Újvidéken horgonyoztak.

1918. október 31-én Horthy Miklós ellentengernagy IV. Károly császár és király parancsára a hadiflottát és tartozékait lobogóshajójának, az ÖH. "Viribus Unitis"-nek a szalonjában átadta a Délszláv Nemzeti Tanácsnak. A Dunai-flottilla ezzel az aktussal Magyarország tulajdonába ment át. A hajók biztosították a Monarchia csapatainak visszavonulását. A flottilla felosztása 1918. november 13-án kezdődött, és hosszas huza-vona után nekünk mindössze a "Csuka", "Wels", "Viza" és a "Lachs" (ex "Pozsony") őrnaszád jutott, azaz a későbbi "Siófok", "Szeged", "Kecskemét" és "Debrecen".

1918. november 4-től Wulff lett a Duna-flottilla parancsnoka. Újvidéki állomásozása alatt, már ezen a napon felvonatta a magyar lobogót és a hajókkal november 6-án horgonyt vetett az óbudai telelő előtt. Ezen a napon Magyarország köztársaság lett.

1919. március 21-én megalakult a Magyar Tanácsköztársaság. A demarkációs vonalra szorult ország megakartta védeni az ország területét a hazánkat fenyegető szomszédok ellenében. A védekezésben a hadihajózás is szerepet játszott. A Magyar Tanácsköztársaság az antant nyomására 1919. június 31-én megszűnt. Ekkor megkezdődött a révkapitányságok átadása volt haditengerészek részére. 1920-ig pl. Wulff állott a budapesti révkapitányság élén.

Csehszlovákia 1918. október 28-án kikiáltotta a köztársaságot. Csapataik – az un. legionisták – lassan elfoglalták a Felvidéket, miután Vyx francia alezredes parancsára ezt a területet 1918. december 3-ig ki kellett ürítenünk. 1918. november 7-én a szerb csapatok elfoglalták Szerém vármegyét, majd december 25-től az egész Mura-vidéket. Romániában II. Ferdinánd román király 1918. december 26-án deklarálta Erdély annexióját.

A horvát Nemzeti Tanács 1918. október 29-én kimondta elszakadását Magyarországtól és október 30-án átvették Fiumét. Ettől kezdve folyamatos volt a nézeteltérés közöttük és az olaszok között. Az 1920. évi rapalloi szerződés után szabad város lett, majd az 1924. évi római szerződés Fiumét Olaszországnak, a vele összeépült Susakot pedig a Szerb-Horvát-Szlovén királyságnak adta.

Fentiek alapján világosan látható, hogy miután az Osztrák-Magyar Monarchia 1918. október 27-én fegyverszünetet kért, részére jogilag ennek az un. páduai fegyverszünetnek a feltételei voltak az irányadók. Ekkor Nagymagyarország (újabb keletű elnevezések szerint "történelmi Magyarország") területén ellenséges katona csak hadifogolyként tartózkodott. Ennek ellenére a rabló Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén királyság által leszakított darabjai következtében tengerrel és tengerparttal nem rendelkezett, tehát csak a maradékország belvízi rendőrsége maradt meg régi minőségében, mint Folyamrendészet.

IRODALOM

- Dr. Kohányi Zoltán: A tengerészeti közigazgatást szabályozó törvények és rendeletek gyűjteménye (I-II. kötet, Budapest, Stephaneum Nyomda Rt.)
- Vitéz Bornemissza Félix: Magyar hajóhadak a Dunán (Turcsányi Antal, Budapest, 1928)
- Horváth József: A magyar Fiume végnapjai (Hadtörténelmi Közlemények, 116.évf. 1.sz., 2003. március)
- Csonkaréti Károly: Hadihajók a Dunán (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980)
- Juba Ferenc: Tengerészeti jog (Jegyzet a Magyar Tengerészetsztképző Intézet hallgatói részére, 1960)
- Zoltay (Faba) János - Dr. Weninger László: A magyar hajózási, vízjogi és folyamrendészeti jogszabályok gyűjteménye (I-IV. kötet, Budapest, 1931-1937)

Belvízi rendszerünk, azaz a folyamórség

Atrianoni békeparancs által nyolc részre szabdalva ezeréves hazánk elvesztette É-, K-, D- és Nyugat-magyarországot, a Szent Koronához csatolt különtestet: Fiumét, a magyar-horvát tengerpartot és az Adriai tengert. Nyolcadik a Magyarországnak nevezett országtorzó. Ez utóbbi a meghagyott négy őrnaszádot (leszerelve) sem használhatta hadihajóként, csak Wulff Olaf fregattkapitány javaslatának megfelelően „burkolt” formában, mint a belügyminiszter alá tartozó vízi rendészeti egységeket, folyamórség néven. Történetüket rendkívüli pontossággal és történészi tárgyilagossággal Dr. Csonkaréti Károly: „Hadihajók a Dunán” és Dr. Csonkaréti Károly – Benczúr László: „Hadi-tengerészek és folyamőrök a Dunán” c. szakmunkájukkal örökítették meg. Ezeknek a szakmunkáknak az alapján készítettem el szerény, alanti tanulmányokat.

A folyamrendórség: szorosán véve a folyóknak (meder, part, vízi építmények, vízhasználatok, hajómalmok, halászat), általánosságban a hatósági rendelkezés alá tartozó un. közvizeknek rendőri felügyelete (vízi rendórség) és közigazgatás. Az ebben a tekintetben érvényes jogszabályok főként a vízjogi törvényben (1885. évi XXIII. tc.) és az 1891. december 31-i horvát-szlavón autonóm törvényben, a halászatról szóló 1888. évi XIX. tc.-ben, a vonatkozó utak és a szabad kikötés tárgyában 1886. évi 39.507 közmunka és közlekedésügyi miniszteri szám alatt kibocsátott rendeletben, valamint a hajómalmi, 1888. évi 33.477 közmunka és közlekedésügyi számú rendeletben vannak megalkotva.

Ezeknek a jogszabályoknak a végrehajtása tekintetében külön rendőri közegek nincsenek. A rendőri teendőket a helyi rendórség, Budapesten a dunai kerületi kapitányság látja el. A kihágások I. és II. fokon a rendes kihágási bíróságok körébe-, végső fokon a földművelésügyi miniszter alá tartoznak. Szakszervei a m. kir. folyam- (kultúr) mérnöki hivatalok, az alájuk rendelt folyamfelügyelőkkel, vízmesterekkel, gát- és zsilipőrökkel. Segédeszközök, az un. vízi könyvek, amelyeket a törvényhatóságok első tisztviselőjénél és a hajómalmok nyilvántartási főkönyvei, melyeket a folyammérnöki hivataloknál vezettek.

1919 januárjában, Párizsban, az un. „Előzetes békekonferencia” eredményeként elhatározták, hogy a legyőzött országok (Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország) bevonása nélkül előre megszabják a feltételeket, vagyis kijelölik határaikat, megszabják a jóvátétel mértékét, stb. 1920. május 5-én átadták a „békeszerződés” végleges szövegét. Minden egyéb megállapítással szemben ez nem volt békekötés, még csak békediktátum sem, hanem egyszerűen a győzők hatalmi közlése a már szétdarabolt Hazánkról. Ezt az általában „trianoni békediktátum”-nak nevezett okmányt 1920. június 4-én kellett aláírunk a nagy-trianoni palotában.

Erről írja Padányi Viktor: „E sorok írója 14 éves fiú volt akkoriban... Kovách Demjén tanár úr kivette a térképet... felső sarkában ez a név állt: A magyar Szent Korona Országainak politikai térképe... inkább magának, mint nekünk ennyit mondott: Consumatum est. Ötvennégyen voltunk... A Golgota utolsó szavai után nem bírtuk tovább, leborultunk a padokra és elkezdtünk sírni. Odakint kongtak a harangok. Nagymagyarország keresztre feszítésének napja volt, 1920. június 4., péntek...”

A trianoni diktátum nem engedélyezte számunkra még a folyami hadihajózást sem. Egyetlen lehetőség a továbbélésre a burkolt forma volt: folyamrendészeti – igazgatási feladatok ellátása.

Wulff Olaf fregattkapitány 1920. október 4-i kelezéssel egy tanulmányt terjesztett a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke elé. Ebben javasolta a hadihajózáshoz folyamrendészeti szervezését. A hadvezetés ebbe október 25-én beleegyezett. Az 1921. január 3-i minisztertanácsi határozat a hadihajózást „M. Kir. Folyamórség” néven folyamrendészetté szervezte át. A felállítás pontos dátuma: 1921. március 1. Mint hatósági szervezet az 1922. évi XIV. tc. „Folyamórség és ellenőrzés” címmel, mint un. „folyamórségi törvényt” iktatta be jogrendünkbe. Legfelsőbb hatósága – papíron – a belügyminiszter, helyettese az országos rendőrfőkapitány. Vezetője a folyamórség felügyelője. A folyamórség nyílt, legális szervezete szerint folyamrendészeti ügyekben harmadfokon a belügyminiszter, másodfokon a m. kir. révkapitányság, első fokon a révkapitányság intézkedik. A révkielégeléseknek csak abban az esetben van hatósági jogköre, ha vezetője tiszt. A folyamórség folyamrendészeti szolgálatát 1939 végéig látta el.

A vonatkozó belügyminiszteri rendelet szerint: a folyamórség elsősorban közbiztonsági és folyamrendészeti feladatokat lát el. Ezek: a.) a közbiztonság fenntartása, b.) csempészség és kémkedés megakadályozása c.) a hajóforgalom ellenőrzése d.) halászat, vízivadászat és fürdés ellenőrzése. A révkapitányságok hatáskörébe általánosan folyamrendészeti és közbiztonsági szolgálat tartozik az ország minden álló és folyóvizén.

Az újonnan megalakult folyamórségnek szinte márhol holnapra óriási feladat szakadt a nyakába, alig hihető, hogy az elvárásoknak mégis meg tudott felelni. A sikernek két oka van: egyrészt vezető rétege a legmagasabb beosztástól a legalacsonyabbig szinte kizárólag egykori haditengerészekből állott, másrészt rendkívül értékes mintául szolgáltak egykori, tengerfosztott országunkban immáron csak emlékként megmaradt révrendészeti előírásaink.

Ez volt tehát az a két oszlop, amelyre támaszkodva a frissen megszületett folyamrendészet működni tudott, méghozzá eredményesen.

Tevékenységet lényegesen nehezítette a már említett burkoltság, vagyis, hogy lényegében katonai mivolta ellenére belügyi szervezetként működött. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy a létünkre törő győzők nyakunkra ültették a Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottságot, amely 1921-től működött 1927. március 31-ig. Ellenőrizte – nyugodtan mondhatjuk: ellenséges magatartást tanúsítva – a katonai létszámot, a fegyverzetet, a hadianyagot. Az új szervezet munkáját az is nehezítette, hogy a folyamország tervezett létszámát – 5000 főt – a békeszerződés nem engedélyezte, csupán 1620 főnyi fegyveres létszámot és 1800 főnyi fegyver nélküli alkalmazottat volt szabad a szervezetbe felvenni.

Az évek múlásával lassan kiöreged személyzet pótlást kívánt. Ezért már 1921. január 10-én egy hadihajós tiszti és altiszti tanfolyam kezdte meg működését. Az európai béke megteremtése után állandóan növekedett a vízi közlekedés forgalma is, minek következtében a vízirendészeti joganyag mind hatalmasabbá vált. A communis opinio, a mind általánosabban megnyilvánuló kívánság hatására két folyamörkapitány, Zoltay (Faba) János és dr. Weninger László (később főkapitányok) elkészítették „*A magyar hajózási, vízjogi és folyamrendészeti jogszabályok gyűjteménye*” c. szakmunka I. kötetét 1931-ben, amelyet a szükség következtében 1937-ig a II., III. és IV. kötet követett. Ezek a művek a bővülő joganyagot rendszerbe foglalva tárgyalták, azt mindenki számára érthetővé és használhatóvá tették. Meg kell jegyeznünk, hogy a szerzők az akkor már ütemesen fejlődő légi közlekedésre is tekintettel voltak.

Sajnos e tanulmány keretében nincs módunk az időközben megszületett újabb jogszabályokra kitérni, ezért a fenti szakmunkákat az érdeklődőknek melegen ajánljuk.

Vízi rendészetünk történetébe az 1939-es év jelentős változásokat hozott. Az 1939. évi II. tc. 80.§-a szerint ugyanis a folyamország amúgy is csupán csak alkalmilag fennálló belügyminiszteri alárendeltségét megszüntették és az 1939. évi január 15-én „*Magyar Királyi Honvéd Folyamörök*” néven teljes egészében a honvédelmi minisztériumhoz került. Az említett törvény rendelkezése szerint a folyamrendészeti teendők ellátása a rendőrhatalóságokra szállt át.

Ennek a rendelkezésnek a végrehajtásaképpen a rendőrség államosításáról szóló 5.047/1919. ME. Sz. rendelet 2.§-ának 1. bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendelem:

A folyamrendészeti tennivalókat – mint első fokú folyamrendészeti hatóságok – a m. kir. rendőrség révkapitányságai látják el.

A m. kir. rendőrség révkielendeltségei hatósági jogkörüket – a rájuk ruházott hatáskörben – önállóan gyakorolják, felügyeleti szempontból azonban alá vannak rendelve a területileg illetékes révkapitányságnak.

Folyamrendészeti ügyekben másodfokon a m. kir. rendőrség területileg illetékes főkapitánysága jár el.

A m. kir. rendőrségnek – mint folyamrendészeti hatóságoknak – hatáskörébe azok az ügyek tartoznak, amelyeket jogszabály – ennek a rendeletnek a hatályba lépése előtt – a m. kir. folyamország (1922. évi XIV. tc. 1.§.) hatáskörébe utalt, továbbá azok az ügyek, amelyeket ez a rendelet, vagy későbbi jogszabály utal a rendőrségnek, mint folyamrendészeti hatóságnak a hatáskörébe.

A m. kir. rendőrség révkapitányságának, illetőleg révkielendeltségeinek a hatáskörébe tartozó ügyekben elkövetett kihágásokban a rendőri büntetőbíráskodás a révkapitány, illetőleg a révkielendeltség hatáskörébe tartozik.

A m. kir. rendőrség révkapitányságainak és révkielendeltségeinek a székhelyét és területi illetékességét a következőképp állapítom meg: Révkapitányság: Gönyű, Komárom, Vác, Budapest, Dunaföldvár, Mohács, Szolnok, Szeged. Révkielendeltség: Révkörtvélyes, Csepel.

A folyamrendészeti tennivalók körébe tartozó ellenőrző szolgálat hatékonyabb ellátása céljából révőrségeket kell felállítani Dunaremetén, Bős hajóállomáson Vágselyén, Tiszaújlakon, Makón és Barcon.

A révőrségek a területileg illetékes révkapitányságnak, illetőleg révkielendeltségnek vannak alárendelve.

Ez a rendelet nem vonatkozik a vízjogi törvény (1885. évi XXIII. tc.) hatálya alá tartozó vízrendőri ügyekre.

Ez a rendelet 1939. évi július hó 1. napján lép hatályba.

Budapest, 1939. évi június hó 16-án.

Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc s.k.
m. kir. belügyminiszter

Ezután jelent meg a m. kir. belügyminiszter 74.500/1939. BM.sz. rendelete a folyamrendészeti tennivalók ellátása tárgyában kiadott 71.900/1939. BM.sz. rendelet végrehajtásáról.

1.§. A folyamrendészet magában foglalja a jövedéki szolgálat kivételével mindazon teendőket, amelyek az ország hajózható vizein és kikötőiben a fennálló törvényes rendelkezések érvényesítését, a közrend és közbiztonság fenntartását, valamint a közlekedésnek akadálytalan lebonyolítását rendészeti szempontból biztosítják.

2.§. A folyamrendészeti hatóságok a m. kir. rendőrség egészének szerves részei, mint elsőfokú rendőri hatóságok járnak el. A folyamrendészeti ügyekben – érdemi elintézés előtt – a m. kir. kereskedelem és közlekedésügyi, valamint a földművelésügyi miniszter szakvéleménye mind az első, mind a másodfokú hatóság által kikérendő. A folyamrendészet rendszegési és kihágási ügyekben elsőfokon a m. kir. révkapitányság (kirendeltség), másodfokon a m. kir. rendőrség területileg illetékes főkapitánya, harmadfokon a m. kir. belügyminiszter ítélkezik. A belügyminiszter folyamrendészeti ügyekben a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterrel és a földművelésügyi miniszterrel egyetértésben jár el.

3.§. A révőrségek hatósági jogokat nem gyakorolnak.

4.§. Hatáskörük:

A nemzetközi és stb. jogszabályok megtartásának az ellenőrzése a vízen, kikötőkben, hajóállomásokon és a parton. Hivatásuk teljesítése közben mindenkor jogosultak bármely hajóra lépni, stb. A vezetők kötelesek segíteni, az utasok is, stb.

Külföldre menő hajók ki- és beléptetése.

Utas-útlevelek ellenőrzése.

Külföldiek, kivándorlók ellenőrzése.

Részvétel a közigazgatási hatóságokkal egyetértésben.

Hajózási utakon a rend ellenőrzése, akadályok megjelölése, kiküszöbölése, jelzések ellenőrzése vagy eltávolítása.

Hajóknak, a hajóállomások berendezésének és felszerelésének közbiztonsági szempontból ellenőrzése, hiányok jelentése, esetleg intézkedés és jelentés a kereskedelem és közlekedésügyi miniszternek.

A járművek szabályos kikötésének és őrizetének az ellenőrzése.

Az ott székelő vagy áthaladó hajózási engedélyeseknek és járműveknek az ellenőrzése.

A járművek okmányainak az ellenőrzése.

A járművek személyzetének, képesítésének az ellenőrzése.

Rendszegési ügyekben bírságolás.

A személyzet szabálytalanságának a megtorlása és az abból folyó intézkedések megtétele.

Az alkalmazott személyek munkamegterhelésének az ellenőrzése.

Hajómenetrendek, forgalmi szabályok, betartásának az ellenőrzése, panaszok felvétele, továbbítása.

A járművek részére a kikötési és távozási engedély megadása.

Forgalmi zavar és baleset alkalmával a hajózási közegek intézkedésének az ellenőrzése.

A baleset okának a felderítése, jegyzőkönyvek felvétele, szükség esetén a tennivalók megtétele, jelentés a közlekedés és kereskedelemügyi miniszterhez.

Fenyegető veszély esetén a vétkes hajózási közegeknek felfüggesztése, biztonsági intézkedések megtétele, jelentés a kereskedelem és közlekedésügyi miniszternek.

Partfelügyelet folyamrendészeti szempontból.

Kishajók és nem géperejű úszóművek nyilvántartása és ezek ellenőrzése.

Úszó- és csónakversenyeknél a szükséges óvórendszabályok megállapítása és ellenőrzése.

Ár- és jégveszedelemnél közreműködés.

Vízbőlmentés (155.600/1926.BM. sz.r.).

Fürdőrendészeti szabályok betartásának az ellenőrzése.

A viziutak jegén való közlekedés ellenőrzése.

Vizijárművek rádióinak és a jogszabályoknak az ellenőrzése.

A feladatok ellátása tekintetében az 5047/1919. ME. sz.r. 16-20. §-iban foglaltak az irányadók.

5.§. Nyomozati tevékenységet csak addig tehetnek, amíg a parti illetékes hatóság a további intézkedéseket megteheti.

6.§. Az egészségügyi szolgálat terén, mint elsőfokú hatóság jár el.

7.§. A hatályban lévő rendeletek hatályban maradnak.

8.§. A 71.900/1939. BM.sz.r. 6. pontjának a budapesti és a dunaföldvári révkapitányság és a csepeli révki-rendeltség területének a meghatározása módosulnak.

Ez a rendelet a kihirdetésének napján lép hatályba.

1939. évi augusztus hó 5-én.

A miniszter helyett: Dr. Turcsányi Kálmán s.k.
Államtitkár

A fenti előírások alapján szervezett és a belügyminiszter alá rendelt folyamrendészet így működött tovább, míg az **1954. évi I. tc.** szabályozása értelmében az a közlekedés és postaügyi minisztérium alárendeltségébe került, majd július 11-től ismét a belügyminisztérium vette át a folyamrendészet teljes szervezetét.

IRODALOM

- Dr. Kohányi Zoltán: A tengerészeti közigazgatást szabályozó törvények és rendeletek gyűjteménye (I-II. kötet, Budapest, Stephaneum Nyomda Rt.)
- Vitéz Bornemissza Félix: Magyar hajóhadak a Dunán (Turcsányi Antal, Budapest, 1928)
- Horváth József: A magyar Fiume végnapjai (Hadtörténelmi Közlemények, 116.évf. 1.sz., 2003. március)
- Csonkaréti Károly: Hadihajók a Dunán (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980.)
- Juba Ferenc: Tengerészeti jog (Jegyzet a Magyar Tengerésztisztképző Intézet hallgatói részére, 1960)
- Zoltay (Faba) János –
Dr. Weninger László: A magyar hajózási, vízjogi és folyamrendészeti jogszabályok gyűjteménye (I-IV. kötet, Budapest, 1931-1937)

Fegyelmezés, büntetés, megtorlás – vagy nevelés

Függelem, kötelességérzet és rend nélkül, vagyis fegyelem nélkül egyetlen társadalom, egyesület vagy szervezet sem működőképes, különösen vonatkozik ez a fegyveres erőkre, rendvédelmi testületekre.

Itt különösen fontos *a kemény szervezettség, a vezetők, a parancsnokságok, a hivatalok, a személyek közötti fokozatok megállapított sorrendje, rangsorolása. Ez működőképességük feltétele és biztosítója.*

Mindezekhez természetesen hozzátartozik az is, hogy az alávetett személyek, szervezetek, hivatalok engedelmességgel tartozzanak előljáróiknak, a szervezet vezetőinek és szabályainak.

Az elmondottakat részletezve.

A függelem azt a függő viszonyt fejezi ki, amely a fegyveres erők és a rendvédelmi alakulatok közt, mint parancsnok és beosztott, előljáró és alárendelt, valamint a magasabb rendfokozatú és az alacsonyabb rendfokozatú, följebbvaló és alattos személyek között fennáll.

Ennek a fennálló viszonynak az a lényege, hogy az előljáró közvetlenül ad parancsokat beosztott alárendeltjeinek, míg a magasabb rendfokozatú, de nem előljáró parancsnoki beosztású egyénnek erre nincs joga, illetve csak akkor teheti ezt meg, ha erre valamilyen körülmény kialakulása a szolgálat érdekében személyes beavatkozásra készíti, de ilyenkor a felelősséget átvéve adhat csupán utasításokat. Ennek természetes feltétele, hogy az alattosok ismerik az illetőt, vagy olyan írásbeli igazolással rendelkeznek, ami jogosulttá teszi a följebbvalót a parancs vagy utasítás kiadására.

A parancsnokság-átvételnek ezek a feltételei azért jelentősek és fontosak, nehogy a katonai vagy rendvédelmi fontos feladatot illetéktelen, provokatív vagy ellenséges indulatú, esetleg terrorista személyek megakadályozzák.

A fegyelem másik tényezője, a kötelességérzet az általános és részlet-kötelességek állandó teljesítésében, a rend fenntartásában, a szolgálati parancsok és utasítások végrehajtásában nyilvánul meg.

A parancsot – minden szolgálati parancsot – feltétlenül, készséggel, a kellő időben, teljes erővel és a lehető legjobban kell teljesíteni. Ez a valódi fegyelem legfőbb alapja, a parancsok, a szolgálat és a kötelességek végrehajtása.

A nevelésnek ezt a munkáját olyan általánossá kell tenni, hogy a szervezet minden tagja, a főparancsnoktól a legalacsonyabb rendfokozatú személyig átértse a saját fontosságát. Ne elbizakodott legyen, hanem büszke arra, hogy ő a maga személyében, mint magyar hivatalos közeg az országát, a népet, Magyarországot szolgálja, annak a rendfenntartója, képviselője. Benne ítéli meg az ideérkező idegen a magyar népet. *Sajátjai pedig szeressék!*

A kifogást mindig tegyük meg, ha szükséges, de sose bántó módon, viszont az elismeréssel se fukarkodjunk. Minden, mégoly csekélyke előrelépést is vegyünk észre, értékeljük és tegyünk hozzá két jó szót.

A beosztott vagy alárendelt érezze mindig a szükséges szigort, de a kifogás mögött a szeretetet is megérezze.

Hosszú életemben sokszor tapasztaltam, 22 évi katonai szolgálatom, ebből 15 havi első vonalbeli harctéri szolgálatom alatt mint huszárszázad parancsnok, hogy mind békében, mind háborúban, jó szóval, bátorítással, elismeréssel, ha kellett büntetéssel, fenytetéssel, de soha nem kegyetlenséggel, szívtelenséggel, pláne nem gyűlölettel bíráltam el katonáim tevékenységét, rossz és jó működését. Példákat is tudok felsorolni egykori huszárjaim mai napig tartó ragaszkodó szeretetéről. Fazekas Mihály nyíregyházi legényem, akinek temetésén én mondtam el a búcsúztatót, akinek a leánya, Ildikó, minden ünnepen szerető üdvözlét küld Kálmán bácsinak, Tószegi András, a miskolci cukrász, volt huszárom is lapokat küldött, míg élt, Geszti Laci, volt zászlós, meg Melegh Antal, volt tizedesemmel minden hónapban találkozom egy pohár sörré, három vagy négy olyan volt tartalékos tiszt bajtársam emlegeti, hogy ezt meg azt mondtam nekik a kihallgatáson... persze ezekre nem emlékszem már. De úgy érzem, az a nevelés, ami a magyar husároknál volt, s összekötötte a huszárt a tisztjével, példamutató és követendő lenne minden fegyveres magyar alakulatnál! Persze voltak még sokkal többen is, de majd mind meghaltak.

A neveléshez tartozik és nagyon lényeges ez az erkölcsi, szellemi munka, ami öntudatra, egyéniségére, önmagára ébreszti mindegyik magyar embert, különösen azokat, akik szép egyenruhájukban a magyar népet, a magyar családokat, a magyar jövőt, ifjúságunkat, biztonságunkat, rendünket védik!

Kezdetől fogva rendkívül fontos az egyéni kiképzés, a katonás megjelenés, a helyes állás, fordulatok, zártrendű kiképzések, gyakorlások, menet, a kemény tiszteletadás. Nem kell túlzásba vinni a zártrendű gyakorlást, de van annak sok jó oldala is. Tartást ad, jó mozgást és még valami összetartozás-érzést is kifejleszt, a közös bajtársiasságot, ami (a jelenlegi sajnálatos bűnöző kilengéseknél) szükséges az együttes harchoz, győzelemhez.

A fegyelmezés, nevelés tárgyában elmondottakat néhány személyes tapasztalatommal kiegészítem.

A rossz parancsnoki módszert, a hatalmaskodást már fiatal katonaiskolás koromban megismertem, s el is ítélttem. Volt egy negyedéves szobaparancsnok, aki a fiatalabbak tapasztalatlanságával visszaélt és kisebb rendetlenségek, vagy annak tartottak kifogásolásával különböző büntetéseket szabott ki, pl. a köpenygombot nem találta elég fényesnek, vagy a szalmazsákok szélét kifogásolta, stb. Akkor levágta a gombokat és reggelre vissza kellett varrni, szétdúlta az ágyat, vagy ledobta a fehérneműt az udvarra a II. emeletről és így tovább. Míg fel nem világosítottak, velem is hasonlóan viselkedett, végül is áthelyezték Pécsre. Persze, hogy megutáltam ezt a módszert és egy életen át küzdöttem ellene.

1942-ben éppen ilyen feladattal, rendcsinálással, fegyelmezással bízott meg a lovassági szemléző a rimaszombati önálló huszárszázadnál. Akkor idetartozott az a színmagyar, szép kisváros.

Amikor odaérkeztem, összehívtam a századot és feljogosítottam minden beosztottat, hogy közvetlenül nekem jelentse, ha valamilyen jogtalanság éri. Este beköltöztem a századirodába és az első este arra ébredtem, hogy óriási dübörgés, zaj van a fejem fölött. Fölrohantam az emeletre, hát egy másodéves huszár „úr” kimenő után berontott az újonckhoz, légi riadót rendelt el, úgy, hogy mindnek az ágy alá kellett bújni. Utána a „Vigyázz!” -ra az ágyat felborítva kívánta a felugrást.

Természetesen azonnal ráordítottam, mindennek elmondtam, csak jónak nem, s azonnal „Mars le a fogdába!” Kiáltottam az ügyeletesnek, vegye el a kardját, tárgyait és vezesse le. Hat nap szigorított fogság, harminc nap laktanyafogság! A nagy zajra az öreg alhadnagy is előkerült. Mondom neki, hogy történhet ilyesmi? Mire ő kezével mutatta, majd ő elintézi. Őt is leintettem. „Ennek itt vége lesz! Meg ne halljak ilyesmit még egyszer!” Ez karácsony előtt történt, húsvétra sikerült rendet teremtenem. A lovakat központi segítséggel kigyógyítottuk, kialakult a helyes bajtársi viszony, a tisztek józanságra tértek. Meg volt mentve a huszárbecsület.

A helyes értékítélet eredménye, vagy sárban a huszár – így is mondhatnám a következő esetet. Még 1941-ben történt, az első hadi bevetésnél. Egy hét óta esett az eső. A galíciai faluban félméteres latyakos sár volt. Reggel csak úgy tudtam lóra szállni, hogy a tornácra léptem a kengyelbe. Sorakozás előtt nagy nevetés fogad. A mély sárból egy emberi fej bukkan fel, s alámerül, mint a régi Zwack likőr reklámján.

Hát az egyik huszár volt. Azonnal kihúztam a sárból, lemosattam a kútnál. „Kössék az egyik kocsira, nehogy leessen!” „Sorakozó!”

Az első kihallgatásnál kisült, hogy a kezét egy nagy keléssel megoperálták, de nem kapott fájdalomcsillapítót, és nagy fájdalmai voltak. A huszár élelmesség! Találtak a faluban egy még csepegő pálinkafőzdét, alátartották a kulacsot, s abból adtak enyhülésül a fiúnak.

A legény gyűlölködve nézett rám. „Na mivel bünteti ez a kegyetlen tiszt?” Én pedig, meggyőződve a valóságról, azonnal az ezredorvoshoz küldtem, azzal az írásbeli üzenettel, hogy azonnal segítsen a huszáromon. Gyógyulást kívántam neki és elengedtem. A huszár csak nézett. „Nem hallotta? Végeztem!”

Néhány nap múlva odalovagolt az a huszár hozzám.

„Kapitány úr! – jelentette. – Én munkácsi, beszervezett szocdem munkás voltam, akivel azt hitették el, hogy a magyar hadseregben milyen embertelenek, kegyetlenek a tisztek és azt tanácsolták, mihelyt lehet, szökjek át a szovjetekhez. De én meggyőződtem róla, hogy ez nem igaz. Ígérem, hogy kapitány úr mellett végig ki fogok tartani. Azt is látom, milyen rossz sora van itt a szegény parasztoknak!”

Kezet fogtam vele. „Most lettél igazi magyar huszár, édes fiam! Isten éltesse!”

A megingott fegyelem helyreállítására is van módszer! Ez is a háborúban, de már 1944-ben történt.

A legvéresebb és veszteségesebb ütközet után voltunk július 25-én Olszenica községnél, egy német zászlóalj felváltása után, utóvéd-harc volt. A Dnyeszter folyón átkelt, kb. hat-nyolc zászlóalj támadását kellett megállítani, késleltetni. Közben hősi halált halt Zmeslál zászlós és két huszár eltűnt, magam is csak csodával határos módon menekültem meg a rohamozó oroszok között. A századot idejében lóra szállítottam és végül egy gazdátlan lovat találva utolértem a századot Sztaniszlau előtt. (Ma Franko–Ivanovo.) A századot teljesen lemondó, kétségbeesett állapotban találtam. A tisztek azt tanácsolták, adjuk meg magunkat az ellenségnek, úgyszólván minden hiába. A huszárok is lógatták a fejüket. Sajnálták a bajtársaikat? Félték? Megdöbbenett őket a hatalmas túlerő? Meszse voltak a hazától? Lehet. De én azt vallottam, amíg a huszárnak lova van, szégyen fogságba esni, ezt mondtam nekik is, aztán intézkedtem.

„Főhadnagy úr! Oszlop négyesével! Elöttem díszmenet! Jobbra nézz!” A trombitás fújja a lovassági jelet! (Díszmenet jele volt.)

Keményen rákiáltottam az egyes huszárokra, hogy tartsa a kezét, húzza ki magát, emelje föl a fejét!” – A trombitás fújta, a díszmenet elhaladt előttem. Utána előrevágtattam és elrendeltem: „Nótát!” Egy-kettő elkezdte, aztán belejött az egész század, a tisztek is énekeltek. Utána két nappal a század a kárpáti erdőben egy olyan kitörést hajtott végre vágóban, hogy a körülfalazásból, a német harckocsi kitörési kísérletek megghiúsulása után, legázolva a partizánokat kimentett az erdőből két magasabb parancsnokságot, csapatokat, harckocsikat, az egész hadosz-

tály vonatát és végigharcolta az egész magyarországi háborút.

A gyomai Körös-hídnál történt 1944. október 7-én, orosz repülőtémadás közben, mikor az előző délután Békés határában az álló szovjet harckocsioszlopon lovasrohammal áttörve tudunk megmenekülni. Tehát indokolatlan volt, de hát ilyen a pánikhangulat! Mikor egész éjjeli menet után hajnalban odaértünk, a hídon magyar katonai szekéroszlop haladt át, vágatva.

Mikor a század éle odaért a hídnál, miközben egy orosz repülő keresztben a hídon – orosz szokás szerint – géppuskázott, láttam, soknak a szeme kimeredt az ijedségtől, néhányan már megindultak vágóban a híd felé, azonnal visszaparancsoltam őket. Kirántott pisztollyal álltam szembe velük, lóról szállítottam a századot, majd „Lóra!... Lóról!... Lóra!” Végül gyalog megindultam a híd felé, vezetve a lovakat. Közben elfogyott a muszka löszere is, elszállt felőlünk. Még volt egy kisebb akció. Az utolsó szekér lovait eltalálta a ruszki, a szekér keresztbe fordult, s az elhullott lovakkal eltorlaszolta az utat. Egy rajjal a lovakat is, a szekeret is beleborítottam a Körösbe. Nem volt más lehetőség. A századnak, meg a többieknek tovább kellett jutni!

Többé pánikhangulat nem volt. A század harcolt becsülettel a hazáért.

Milyen legyen a helyes büntetés? Már említettem volt katonáim véleményét a velük való bánásmódról, most elmondom, hogy a háborús időszak legsúlyosabb testi büntetésére hogyan került sor. Ez a büntetés maximálisan egy félóra. Megkötik a lábát bokánál, kezét háta mögött csuklónál egy kötéllel és felhúzzák egy fára kezénél fogva, de a talpuk a földön kell maradnia. Nagyon keserves helyzet, rendszerint el is ájul a gyengébb fajta ember, ilyenkor leöntik egy vödör hideg vízzel, s újra talpra állítják. Orvos jelenléte kötelező az életveszély miatt.

1941-ben volt. Egy ukrán faluból indulás előtt hozzám jött egy öreg paraszt ember és sírva panaszkolt, hogy ellopták a kabátját és kérte vissza.

Felszólítottam a századot, hogy ha valakinél ott van, azonnal adja vissza, most még nem büntetem meg az illetőt. Senki se jelentkezett. Természetesen a gyanú a kocsisokra terelődött. Valóban, a második szekér kocsi-ládájából előkerült a télikabát.

Azonnal visszaadtam az öregnek és kihirdettem: figyelmeztettem mindenkit, hogy jelentkezzen a tettes, büntetése se lesz. A gyáva tolvaj ezért az alávaló tettéért meg fog bűnhődni. Vegye tudomásul az egész század, hogy mi huszárok vagyunk, nem egy rablóbanda, súlyosan megszegte az emberiesség szabályait, mikor egy ilyen szegény embert megfosztotta egyetlen téli kabátjától, szégyent hozott a századra. Büntetése fél óra kikötés! Majd elveszem én a kedvét az ilyen pernahajder, szívtelen csavargónak. „Század! Lépést indu-u-ulj!”

A legközelebbi pihenőnapon, egy falusi fészerben végrehajtották a kikötés kegyetlen büntetését, orvos jelenlétében. Mikor 10 perc eltelt, odamentem magam is, láttam, hogy mennyire szenved a bűnös. Megkérdeztem, érdemes volt megkárosítani egy szegény öregot? Rázta a fejét és könnyörögve nézett rám, hogy engedjem el. Egy-két percig még hagytam bűnhődni. – Azt hiszem, megbánta már, ugye, ezt a csúnya tettet?! – Jaj, megbántam, tessék megbocsátani! Soha többé nem teszek ilyet!

Éreztem, hogy őszintén beszél, elegendőnek tartottam a büntetését és elrendeltem, hogy eresszék le a sarkára. Vegyék le a kötelet róla!

Az orvos megvizsgálta, leöntötte egy vödör vízzel, csuklóját, bokáját megdörzsölte az egészségügyi katonájával. A huszár majdnem megcsókolta a kezemet, hogy nem kellett végigszenvednie a félórát. Rendes emberként viselkedett ezután.

Ez volt az egyetlen, ilyen kegyetlen büntetésem. Nem volt többre szükség, 15 hónap alatt meggyőződtem róla, huszárajaim derék, becsületes, fegyelmezett, segítőkész bajtársak voltak, szabolcsi, bihari, hevesi, borsodi, zempléni derék magyar emberek, igazi huszárok!

Ez a néhány példa a hadsereg szolgálatában fordult elő. Más fegyveres testületek szabályai és feladatai más megoldásokat is kívánnak a szolgálat teljesítése közben, ám szellemük, úgy gondolom, az elmondottakhoz hasonló lehet és azokkal azonos is.

A különböző feladatok különböző módon való teljesítése és az ehhez fűződő fegyelmezési módok is természetesen.

A fegyelem megteremtése, fenntartása, esetleg kikényszerítése különböző módon történhet, eszközei is különbözőek, ám alapvetően a nevelésnek kell, hogy ezen a téren a legfontosabb szerepe legyen.

A partizánok elleni harcokban érdemeket szerzett magyar rendőröknek adományozott kitüntetések a második világháború időszakában

A második világháború idején valamennyi magyar kitüntetés, hadikitüntetés (elvileg) adományozhatóvá vált a rendvédelmi szervek állománya számára is. Ezt több alkalommal szabályozták. Igyekeztek a legkülönbözőbb módon elismerni, kiemelni, a katonákon túl a "közrendészeti szerveknek kiemelkedően hősi magatartást tanúsító tagjait" is.

Így "a közrendészeti szerveknek a határszolgálatban és a hátszágban kiemelkedően hősi magatartást tanúsított tagjai, ha az 1938. évi november hó 2. napját követő események során vitéz tettükkel és az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásukkal az alábbi kitüntetéseket érdemelték ki és nyerték el.

1.) A m. kir. honvédség és a m. kir. csendőrség tagjai közül

- a. A Katonai Mária Terézia Rend bármely fokozatával, a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel, vagy a Magyar Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett személyek bármilyen rendfokozatban,
- b. legalább a Magyar Érdemrend kardos középkeresztje a csillaggal, vagy a Magyar Érdemrend két kardos fokozatával (amelyikből az egyik a Magyar Érdemrend kardos középkeresztje) kitüntetett tábornokok,
- c. legalább a Magyar Érdemrend kardos Tisztikeresztjével és azonfelül legalább egy ízben nyert Kormányzói "Dicsérő elismerés" a kardok egyidejű adományozásával, vagy pedig még egy magyar vitézségi éremmel kitüntetett törzstisztek (hasonló állásúak),
- d. legalább a Magyar Érdemrend kardos lovagkeresztjével és azonfelül legalább egy ízben nyert Kormányzói "Dicsérő Elismerés" a kardok egyidejű adományozásával, vagy pedig még egy magyar vitézségi éremmel kitüntetett főtisztok és zászlósok (hasonló állásúak),
- e. a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel kétszer, vagy második helyett legalább még egy másik magyar vitézségi éremmel kitüntetett legénységi személyek.

2.) A közrendészeti szervek (m. kir. csendőrség, rendőrség és pénzügyőrség) tagjai közül:

- a. a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel, vagy a Magyar Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett személyek bármilyen rendfokozatban,
- b. legalább a Magyar Érdemrend kardos Tiszti Keresztjével és még a Magyar Érdemrend egy kardos fokozatával kitüntetett VI-VIII. fizetési osztálybeli tisztviselők,
- c. legalább a Magyar Érdemrend kardos lovagkeresztjével és azonfelül legalább egy ízben nyert Kormányzói "Dicsérő Elismerés" a kardok egyidejű adományozásával, vagy pedig egy magyar vitézségi éremmel kitüntetett IX-XI. fizetési osztálybeli tisztviselők,
- d. a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremmel kétszer, vagy a második helyett legalább még egy másik magyar vitézségi éremmel kitüntetett () személyek"-et külön elismerésben kell részesíteni.

A "rendészeti szervek" állományának kitüntetésekkel való elismerése, a valóságban messze elmaradt a fenti szabályozásban körvonalazottaktól. A háború idején (természetesen) az ilyen jellegű elismerések egy részét, a Magyarország területén (is) meginduló ellenállási mozgalmak elleni harcokban érdemeket szerzett rendőrök kapták meg.

"Az Újverbászi csendőrség jelentése szerint 1942. évi július hó 16-án () a szabotázs-cselekmények megakadályozásával kapcsolatban Pál Mihály községi rendőrvezető és Vigh András községi rendőr őverbászi lakosok a község határát portyázták. Portyázásuk során Mezsity Aco őverbászi szerb lakos tanyájához érve észrevették, hogy közeledésükre a tanyából egy ismeretlen egyén szaladt ki és az a közeli kukoricás felé igyekezett. Nyomban mindketten az ismeretlen egyén után futottak a kukoricás felé és azt két oldalról körül fogva, megfigyelés alatt tartották, hogy az illető további elmenekülését megakadályozzák. Közben Pál Mihály községi rendőrvezető a közelben dolgozó egyik gazdával értesítette a szomszédos kiskéri rendőrséget és segítséget kért. Hamarosan megérkezett a kiskéri rendőrökkel, azután körülfogták és átkutatták a kukoricást és meg is találták a fent nevezett, akkor még ismeretlen egyént.

Amidőn a rendőrök feléje közeledtek, az ismeretlen egyén Frommer pisztolyával három lövést adott le feléjük, de egyik sem talált. A lövésekre Pál Mihály őverbászi községi rendőrvezető, Faragó Mihály kiskéri rendőrvezető és Kádár János kiskéri községi rendőr két-két lövést adott le a menekülőre, amelyek közül az egyik a menekülő

1. V. ö. pl. Magyar Országos Levéltár (MOL); K 148 Belügyminisztériumi Levéltár (BM-i L); Elnöki iratok 1156. csomó (1944) 2. tétel Kitüntetés 51 (1944) Honvédelmi miniszter / Kimagasló érdemeket szerzett harcosok külön elismerése. 86. 7621 (eln. 15. - 1943.) Csatay Lajos honvédelmi miniszter dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterhez. Budapest, 1943. december 21. (maga a levél sokszorosított, személyre címzett)

bal karját találta el úgy, hogy a lövedék benne is maradt. Amidőn a menekülő megsebesült és látta, hogy minden irányból közre van fogva és menekülni képtelen, eldobva Frommer pisztolyát megadta magát. Elfogása után Pál Mihály óverbászi községi rendőrfelügyelő felismerte benne Mazsity Péter óverbászi lakos kommunistát, aki még 1942. február hó elején megszökött a nyomozás elől, s azóta szökésben volt. A rendőrök az elfogott kommunista vezért nyomban megbilincseltek és személyi motozást eszközöltek rajta, amelynek során nadrágszíjához erősítve 1 darab szerb kézigrántót találtak, a kabátja zsebében pedig élesre fent konyhakést, több kommunista röpiratot, 3 darab ugyancsak kommunista könyvet, valamint 6 darab 7,65-ös Frommer pisztoly töltényt tárral együtt. A közben eldobott pisztolyban 1 tár volt 5 tölténnyel és a csőből 1 darab kilőtt töltényhüvelyt vettek ki.

Az elfogott és így ártalmatlanná tett kommunista vezért Óverbász községbe kísérték és az oda érkező csendőrfelügyelőnek adták át a további eljárás végett a nála talált és őrizetbe vett valamennyi tárggyal együtt.

Mazsity Péter szökött kommunista vezér elfogása Pál Mihály községi rendőrfelügyelő, Vigh András községi rendőr, óverbászi lakosok, valamint a segítségül hívott Faragó Mihály rendőrfelügyelő, Kádár János, Heller Fülöp, Karászi László községi rendőr kiskéri lakosok bátor magatartásának köszönhető, akik félelmet nem ismerve, életük veszélyeztetésével vitézül teljesítették hazafias kötelességüket egy erősen felfegyverzett és mindenre elszánt nemzetközi banditával szemben.

Bátor magatartásukkal példát mutattak a község lakossága előtt a hazafias kötelesség veszélyt nem ismerő, hiú teljesítésével, amellyel érdemessé tették magukat a lakosság megbecsülésére és további bizalmára, megszabadítva egyúttal a község becsületes polgári lakosságát attól a veszélytől és állandó rettegéstől, amit ennek a mindegyik elszánt, veszélyes gonosztevőnek jelenléte okozott".²

Pál Mihály rendőrfelügyelő és Vigh András rendőr kitüntetési javaslatában külön kiemelték, hogy (Mazsity Pétert) "a rendőrök lelőhették volna, de a nyomozás érdekében élve fogták el", illetve hogy "személyes és példaadó bátorságuk ragadta magával az ott lévő kiskéri rendőröket".³

Faragó Mihály, Haller Fülöp, Kádár János, Karászi József esetében a kitüntetési javaslatban megjegyezték, hogy "kötelességteljesítésen túl végzett hősiesség viselkedésért"⁴ merült fel elismerésük.

A forrásból nem derül ki, hogy az ügyben szereplő rendőrök (végül) milyen kitüntetéseket kaptak. A községi rendőrfelügyelők elismerésénél feltételezhető a Magyar Ezüst Érdemkereszt, vagy a Magyar Bronz Érdemkereszt, a községi rendőrök esetében a Magyar Bronz Érdemérem.

"A továbbiakban a főcél arra irányult a nyomozásban, hogy az északbácskai kommunista mozgalom vezetője és a párt zombori kerületi titkára, név szerint Gagrcsin Kamenkó volt szerb egyetemi hallgató, akit több mint egy éve kutatnak a közbiztonsági szervek () kézrekerüljön.

(1942) November 23-án késő estére már bizonyos adatok keletkeztek, hogy (Zomborban) a Kereszt utca 7. szám alatt Stefanovics Szlávko napszámos volt jugoszláv rendőr házában rejtőzködik. Rajtaütésszerűen november 24-én éjjel 1 órakor a házat körülvette a csendőrökből, rendőrökből, detektívekből álló karhatalom.

A rendőrkapitányság részéről:

Vajthó Lajos detektív, Szamosfalvi György detektív, Kókai Simon detektív (önként jelentkezett az akcióban részvételre); Bilák Mihály polgári ruhás rendőr, Kiniczki Kálmán rendőr, Vörös 3. István próbarendőr, Bodnár András próbarendőr, Szécsi István próbarendőr, Szántó Béla próbarendőr, Szováti István próbarendőr.

Az Államvédelmi Központ részéről Rakovszky csendőr százados és 4 csendőrnnyomozó; továbbá 5 egyenruhás csendőr a zombori őrstől, végül a Központi kirendeltségtől 1 csendőrállományú nyomozó.

A házba, illetve lakásba behatolásra felderítőként a helyszínen önként jelentkeztek: Vörös 3. István és Bodnár András próbarendőrök. Behatoltak. Ők és az utánuk behatoló csendőrnnyomozók, detektívek átkutatták a lakást. A keresett Gagrcsint nem találták, a házbéliek azt vallották, hogy ott nincsen, nem tudnak róla. E közben az egyik ágy alól egy pisztoly csövének alakját vették észre. E pillanatban már az ágy alól a pisztollyal ott rejtőzködő egyén sorozatlövést adott le az ezen szobában lévő hatósági közegekre. A lövedékből egy lövedék Vörös 3. István próbarendőr bal karját találta, egy másik lövés pedig jobb lábának nadrágszárán a posztón ment keresztül. Erre ő sebesülten puskájával viszonzta a tüzet, majd a lövések hangjára a házat körülvevő karhatalom is tüzelni kezdett... Az ágy alatt rejtőzött s onnan lövöldöző egyén a karhatalom tüzétől meghalt. Tetemét kihúzza megállapították, hogy a keresett Gagrcsin Kamenkó az.

A megsebesült rendőr sérülése nem súlyos, csontot nem ért a lövedék; közpórházban részesült első kezelésben,

2. MOL. K 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó (1944) 2. tétel Kitüntetés és 336/1944. Urbán (Sándor ?) Bács-Bodrog vármegye és Zombor szab. kir. város főispánjának előterjesztése dr. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterhez. Zombor, 1942. szeptember 22

3. Uo. „Névjegyzék a látható kitüntetésre javaslatba hozott községi rendőrökről.” (Kuncz János vezetőjegyző) Óverbász, 1942. augusztus 17

4. Uo. „Kimutatás a községi rendőrségnek azon tagjairól, akiket látható kitüntetésre terjeszték elő.” (vezetőjegyző) Kiskér, 1942. július 28. (kézzel)

s nem is tartották ott, () más személy nem sérült meg. A házban megtartott alapos házkutatás eredményeként megtaláltattak Gagrscinnak sokszorosító készüléke (kézi sajtó), csomó ezen készült röpirat, kommunista nyomtatványok és sajátkezűleg írt szervezkedési feljegyzései, amelyek a további felgöngyölítéshez nyilván értékes adatokat tartalmaznak (szerb nyelvűek).

A helyszínen jelen volt csendőr százados () közlése alapján () az akcióban részt vett rendőrségi közegek bátran, becsülettel, kötelességükhöz híven teljesítették feladatukat. Bátorságukkal külön kitüntek: Vörös 3. István és Bodnár András próbarendőrök".⁵

"A délvidéki országrészekben lefolytatott államellenes akciók tetteseinek kézrekerítése körül, életük kockáztatásával végrehajtott bátor és önfeláldozó magatartásukért"⁶ végül (1944-ben) Vörös 3. István rendőr Magyar Ezüst Érdemérmét,⁷ Bodnár András rendőr pedig Magyar Bronz Érdemérmét⁸ kapott.

Markovics Szvetozár vajdasági kommunista vezető, ellenálló elfogására a magyar hatóságok hosszan készültek. A magyar nyomozó közegek, Szeitanov Szvéta fogolytól megtudták Markovics Szvetozár és felesége Majkovity Milica újvidéki illegális tartózkodási helyét. 1942. november 19-én az Államvédelmi Központ nyomozó csoportja éjjel egy óra tájban megfelelő erejű karhatalom kirendelését kérte. Ekkor Szemenkei Géza rendőrtiszt helyettes parancsnoksága alatt 15 főből álló karhatalmat vezényeltek ki, akik a rendelkezésre álló két géppisztolyt is magukkal vitték. Szemenkei parancsot kapott, hogy esetleges ellenállás esetén jelentse azt az őrszemélyzet parancsnokának.

"A nyomozó közegek és a kirendelt karhatalom kb. 3 óra tájban a helyszínre érkeztek. A karhatalom egy része a házat körülvette, s azután bekopogtattak a lakásba. A nyomozó közegek a ház utcai ablakait többször megkopogtatták. Hosszabb várakozás után a lakás utcai ablakán a háztulajdonos Szovjánszki Csira megkérdezte: "Ki az" () "Rendőrség" () A ház udvar felőli ajtaját ennek dacára csak 20 percnyi várakozás után nyitotta ki Szovjánszki, akit Hegyi József detektív gyakornok azonnal megragadva megbilincselte".⁹

A háztulajdonos tagadta, hogy nála idegenek is lennének. Ezután elkezdtek a házkutatást. Ennek során észlelték az éléskamra padlózatának kopogtatásából, hogy az alul üres. Szovjánszki rövid vallatás után elmondta, hogy a padló alatt búvóhely van, s ott tartózkodik Markovics, Markovicsné Brájiy Brankó, akik fegyverrel és lőszerrel is rendelkeznek. Felszólították őket a megadásra, eredménytelenül. Hegyi felszólítására Szovjánszki lement az aknában és el is tűnt az ajtó mögött. Az ellenállókat figyelmeztették, hogy ha nem jönnek elő, tüzet nyitnak. Ez is eredménytelen maradt. Balajthy Béla rendőr az aknába belelőtt, erre Markovicsék visszalöttek. Szemenkei Géza rendőrtiszt helyettes géppisztolysorozatot adott le. Ekkor megjelent Markovics és lőtt a búvóhelyet körülvevő rendőrökre. Eltalálta Balajthy Béla rendőrt, aki a tüzelést sebesülése ellenére csak akkor hagyta abba, amikor Markovics beugrott rejtékhelyére. Balajthyt gépkocsin kórházba szállították.

Szemenkei Géza rendőrtiszt helyettes kb. hajnali 1/2 5 órakor (távbeszélőn) jelentett Tallián József rendőrfőfelügyelőnek. Ő távbeszélőn Rózsa Béla alezredestől, a határvadász zászlóalj parancsnokától füstgyertyák és kézigránatok kiadását kérte. Ezt követően Tallián rendőrfőfelügyelő vette át a karhatalom helyszíni irányítását. Közben, a kért anyagokkal megérkezett Szatmári István határvadász őrmester egy rajjal. Az aknába kézigránatokat és füstgyertyákat dobtak.

Markovicsné kijött az aknából és megadta magát. Időközben a búvóhely vasbeton tetőzetét az udvar felől nehéz kalapácsokkal betörték. Ide is kézigránatokat majd füstgyertyákat dobtak. A tűzharc folytatódott a bentlévőkkel. Végül Markovics megadta magát, a többi bentlévő meghalt.¹⁰

"A búvóhely emberi tartózkodásra ügyesen be volt rendezve () szekrényyszerű helyen tartották a sokszorosító és írógépet, röpiratokat".¹¹

"Balajthy Béla m. kir. rendőr a tűzharc közben a legderekasabban viselkedett. Tudta, hogy veszélyes, elszánt bűnözőkkel áll szemben. A legnehezebb helyek egyikén állott és bátran kitartott e helyén sebesülten is, mindad-

5. MOL. K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó (1944) 2. tétel Kitüntetés 6066 (1944) Szemenkei Géza rendőrtiszt helyettes és társainak kitüntetése. Czákó Zoltán, a m. kir. rendőr tanácsos; a m. kir. rendőrség zombori kapitányságának vezetője, jelentése a m. kir. rendőrség vidéki főkapitányának. Zombor, 1942. november 24. 1-2. old.

6. Uo. A belügyminiszter előterjesztése a miniszterelnökhöz (a vidéki főkapitány javaslata alapján) (aktaborítón) - Budapest, 1944. július 13. (másolat)

7. V. ö. Uo. I. sz. Kimutatás az 1357/5. - 1942. biz. számhoz--v Budapest, 1942. december 14; 125/j 1944. Ambróczy (György) kabinet-tirodai főnök - az előzetes államfői hozzájárulásról - vitéz Jaross Andor belügyminiszterhez. Budapest, 1944. június 15. Uo. (iratborítón) A belügyminiszter előterjesztése a miniszterelnökhöz. (másolat) Budapest, 1944. július 13

8. Uo.

9. Uo. 5660/1942. Zombory rendőrfőtanácsos, Újvidéki rendőrkapitány jelentése a Főkapitánynak. (másolat) Újvidék, 1942. november 21. 1-2 old.

10. Uo. 1-3 old.

11. Uo. 3. old.

dig, amíg leváltása a biztosítás sikerét nem veszélyeztette. Követésre méltó példát mutatott".¹²

Jellemző, hogy egy elhúzódozó adományozási eljárást követően csak 1944-ben kapott Szemenkei Géza rendőrtiszthelyettes Magyar Ezüst Érdemkeresztet,¹³ Balajthy Béla rendőr pedig Magyar Ezüst Érdemrendet.¹⁴

"A jelenleg még nyomozás alatt lévő Deák György és társai által kezdeményezett és vezetett széleskörű kommunista bűnszövetkezet felgöngyölítésével kapcsolatban különös érdemeket szerzett rendőrtisztek és detektívek"¹⁵ Dr. Haraszthy Vince rendőrtanácsos a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével, Temesi Béla és Dr. Czobor István detektívek a Kormányzói Dicsérő Elismeréssel való kitüntetésre merültek eredetileg fel.

"Nevezett rendőrtisztek, illetve detektívek az első pillanattól kezdve részt vettek, illetve részt vesznek a m. kir. csendőrséggel vállvetve abban a nyílt nyomozásban, amelyet () 1943. évi április hó 28-án a kommunista szervezkedés felderítésére elrendelni méltóztatott. Igen nagy részben a felsoroltak fáradságot nem ismerő, odaadó és különös szorgalmat tanúsító, önfeláldozó munkásságuk eredményének tudható be, hogy a széleskörű kommunista szervezkedés, illetve mozgalom - mielőtt még súlyosabb veszélyt idézett volna elő a tervezett sorozatos szabotázs-cselekmények stb. megkezdésével - ártalmatlanná tétetett és a résztvevők egy része a VKF különbíróháza által már méltó büntetéssel sújtott, míg a többiek rövid időn belül ezután a VKF bírósága elé állíthatnak".¹⁶

"A felderítés alatt álló államfelforgató mozgalom célkitűzéseinek megvalósítására olyan akciók voltak előkészítve, melyek az állam biztonságát úgy belpolitikailag, mint külpolitikailag veszélyeztették".¹⁷

Az elismerések javaslatainál megfogalmazódik, hogy a kitüntetések célja, hogy az elismerteknél "a jövőre vonatkozólag még odaadóbb buzgalmat és munkásságot eredményez, míg munkatársaikra lelkesítőleg fog hatni".¹⁸

Dr. vitéz Bartha Samu m. kir. rendőrfőtanácsos az eredetileg javasolt Magyar Érdemrend lovagkereszt helyett Kormányzói Újbóli Dicsérő elismerést, Dr. Harmathy Vince m. kir. rendőrtanácsos, akit ugyancsak a Magyar Érdemrend lovagkeresztjére javasoltak, harmadszor kapott Kormányzói Dicsérő Elismerést. Dr. Wayard Tibor m. kir. detektívfelügyelő Újbóli Kormányzói Dicsérő Elismerést kapott.

Szélesi Jenő m. kir. detektív Kormányzói Dicsérő Elismerést, Ferenci Béla és Dr. Czobor István detektívek a Magyar Arany Érdemkeresztet nyerték el.¹⁹

"Vásárhelyi Imre községi őrzető helyettes és Százi Péter községi őr 1943. évi október 2.-án 23 órakor Péter-réve községben járőrszolgálatukat teljesítették. Az egyik utca sarkánál a fák mögött rejtőzködő 4 partizán előugorva megtámadta őket, Százi Péter községi őrt közvetlen közlőről agyonlőtték, majd Vásárhelyi Imre községi őrzető-helyettesre támadtak, s 4 haslövessel megsebesítették. Ezután menekülni igyekeztek, a megsebesült Vásárhelyi Imre őrzető-helyettes azonban fegyveréből több lövést adott le utánuk, aminek következték Gruits Szever óbcesei lakos, szökött kommunista partizán nyakszirtlövéstől találva a helyszínen meghalt. A talált vérnyomokból következtetve Vásárhelyi Imre lövései folytán a partizánok közül valószínűleg többen megsebesültek.

Vásárhelyi Imre községi őrzető-helyettes súlyos sérülései következtében 1943. évi október hó 3.-án 5 órakor a zentai kórházban meghalt".²⁰

"Néhai Vásárhelyi Imre községi őrzető-helyettes hősiességével minden tekintetben érdemessé tette magát arra, hogy vállalt kötelességének hűséges teljesítéséért - habár már csak halála után is - elismerésben részesüljön. Százi Péter községi őr a támadás következtében azonnal életét veszítette, kitüntetésben részesítése azonban mégis indokoltnak látszik. Ezzel a kitüntetéssel ugyanis a legfelsőbb hely elismerése illeti azt az áldozatkész helytállást megkívánó kötelességteljesítést, amely a karhatalmi szolgálat ellátását ezen a veszélyes területen a mai időkben jellemzi".²¹

Vásárhelyi Imre részére, betöltött állása alapján a Magyar Bronz Érdemérem adományozása jöhetett szóba."

12. MOL. K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó (1944) 2. tétel Kitüntetés 5660/1942. Zombory rendőrfőtanácsos, Újvidéki rendőrkapitány jelentése a Főkapitánynak. (másolat) Újvidék, 1942. november 21 4. old.

13. Uo. V. ö. a 7. jegyzet

14. Uo.

15. MOL K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1128. csomó (1943) 2. tétel Kitüntetés 5645/1943. A budapesti főkapitányság politikai osztályán szolgálatot teljesítő dr. vitéz Borbáth Samu rendőrtanácsos és társainak kitüntetése. Uo. Dr. Sombor főkapitánymhelyettes (a m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságának politikai osztálya) jelentése Ujszászy István vezérőrnagynak az Államvédelmi Központ vezetőjének. Budapest, 1943. június 19. 1. old.

16. Uo. 1-2 old.

17. Uo. 2. old.

18. Uo. 2. old.

19. Uo. 7470. / fk. eln. 1943. A főkapitányhelyettes javaslata a belügyminiszterhez. - Budapest, 1943. július 20

20. MOL. K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó / 1944 / 2. tétel Kitüntetés 2636 / 1944. Eln. 2. old. Uo. 7415 / 1943. Eln. 2. tétel. Vásárhelyi Imre községi őrzetőhelyettes és Százi Péter községi őr kitüntetése. P. d. (Pro domo) iratborítóban. Az államvédelmi Központ - 6117 / 1943. eln. aVK. - átirata alapján - Budapest, 1943. október 11. 1-3 old.

21. Uo. 1-3. old.

Tekintettel azonban hősiességének magatartása révén szerzett érdemeire, valamint arra a körülményre, hogy a partizánok támadása következtében életét vesztette, indokolt, hogy számára magasabb kitüntetést eszközöltsünk ki. Az Államvédelmi Központ () az elhunyt két rendőr hozzátartozóinak segélyben részesítését is kéri".²²

A kitüntetési ügy végleges elbírásánál figyelembe vették, hogy egy hasonló korábbi esetben, a munkácsi 1939-es cseh betörésnél hősi halált halt Seppenthál Ferenc kőműves munkásnak a Magyar Bronz Érdemkeresztet adományozták utólag.²³

Az elesettek családi viszonyait Péterréve község vezetőjegyzőjének jelentése alapján vizsgálták. Vásárhelyi Imre már 9 éve elváltan élt törvényes feleségétől, aki elmebeteg, s vadházasságban él, csak Százi Péter özvegye volt kegydíjban részesíthető.²⁴

Végül "kötelességünknek áldozatkész helytállással való hűséges teljesítéséért néhai Vásárhelyi Imre péterrévei községi örzvezető-helyettesnek a Magyar Ezüst Érdemkeresztet és néhai Százi Péter péterrévei községi örnek a Magyar Bronz Érdemérmét" adományozta az államfő.²⁵

A kitüntetéseket, a főispáni teendők ellátásával megbízott alispán adta végül át az özvegyeknek és terjesztette fel az átadott kitüntetésekről szóló elismervényeket.²⁶

Az úgynevezett sátorlajújhelyi börtönlázadás során (1944. március 22.) a kitört, illetve a kitörésre készülő rabok visszaszorítása, leverése körül is szerepet játszott a magyar rendőrség (is), más rendvédelmi egységek, illetve magyar és német katonai egységek mellett. Az itt érdemeket szerzett személyek közül is többen kaptak kitüntetéseket.

A sátorlajújhelyi fogház épületében őrizték a Honvéd Vezérkar főnökének különbírósa által "hűtlenség" büntette miatt súlyos büntetésre ítélt (elsősorban) délvidéki szerb partizánokat, kb. 400 főt. Ezek a személyek (délvidéki) látogatóikon keresztül pisztolyokhoz jutottak.²⁷

"A zárakból kitörtek, a katonai őrköt megtámadták, lefegyverezték, illetve megölték, az őrségnek pihenő tagjait az őrszobába bezárták, s azoknak a folyosón lévő fegyverállványhoz támasztott puskáikat magukhoz véve egy részük a fogház udvarára tört ki, másik részük pedig a fogház épület utcai kapuját nyitó kulcs megszerzése céljából a katonai őrség parancsnoki szobájába tört be. ()

Az udvaron gyülekezett kitörők közben kifeszítették a fogház utcai kiskapuját és kb. 40. főnyi csoportjuk () az utcának a főutcára hajló () törése felé indult. Itt () szembetalálkozott az őrszolgálatát teljesítő Czikkely Imre m. kir. próbarendőrrel ()" "a tömeg rárontott a rendőrré, lefegyverezte, többször rálőtt, s azt a homlokán könnyen meg is sebesítette. A rendőr a földre bukott, mire a kitörők otthagyták, s miután látták, hogy az utca belváros felé visz, megfordulva () a szőlőhegyekbe menekültek".²⁸

"Czikkely Imre próbarendőr ekkor kb. 14.20 órakor a legközelebbi távbeszélő-állomásról jelentést tett a kapitányságnak, honnan az ott lévő őrszemélyzet - kb. 15 fő - azonnal megindult a kapitányságtól kb. 700-800 m. távolságban lévő fogházépülethez.

Ez alatt az idő alatt a kitörőknek az épületben maradt az a csoportja, amely a tisztai parancsnoki szobába tört be (), miután megtudta, hogy a kaput társaik már kifeszítették, azon át, társaik után a szőlőbe menekültek. Ekkor érkeztek meg a helyszínre az első rendőrök, akik () a később érkező m. kir. honvédséggel és német katonasággal együttesen () a már a fogházépület udvarán lévő és felfegyverzett kitörőket az épületbe visszakényszerítették, megakadályozták a még kb. 350 főnyi, a zárakból már kiszabadult elítélteknek megszökését, és segítettek a kiszabadultak kézrekerítésében, illetve megsemmisítésében".²⁹

"A rendőrség érkezett elsőnek segítségül a helyszínre, s a rendőri segítség nélkül a zendülés aligha vagy sokkal nehezebben lett volna elfojtható, s a rendőrség tagjainak a fegyveres kitörőkkel szembeni bátor és hősiesség kiállása minden dicséretet megérdemel.

Az eset megtörténte után megjelent a kapitányságon az abban az időben a városban állomásozó német zászlóalj parancsnoka Benke százados, aki maga is künn járt a helyszínen, és a rendőri őrszemélyzetnek gyors, hősiesség,

22. Uo. 1. old.

23. Uo. Pro domo (külön) v. ö. az említett ügyre 1240 / 1939. eln. sz.

24. Uo. Bács-Bodrog vármegye és Zombor Szabad Királyi Város főispánjának levele Dr. Sótornyai Gábor miniszteri osztályfőnökhöz / 6271 főispán 1943. Zombor, 1943. október 21

25. Uo. 5149) M. E. I. Bárczy (István) miniszterelnökségi államtitkár levele (a miniszterelnök helyett) dr. vitéz Keresztes- Fischer Ferenc belügyminiszterhez. Budapest, 1943. december 3

26. Uo. Bács - Bodrog vármegye és Zombor szabad királyi város főispáni teendők ellátásával ideiglenesen megbízott alispán felterjesztése. 2005/ főispán - 1944. - Zombor, 1944. április 15

27. MOL. K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó / 1944 / 2. tétel Kitüntetés 3679 / 1944. Kókai Sándor m. kir. rendőr és társai kitüntetése. A m. kir. rendőrség vidéki főkapitányának javaslata a belügyminiszterhez. (1369) 17. - 1944. Budapest, 1944. május 12. 1. old.

28. Uo. 1-2. old.

29. Uo. 2. p. 30/ Uo. 2-3. old.

határozott és eredményes fellépése fölött csodálatát fejezte ki".³⁰

Kókai Sándor rendőr, amikor az őrszobán értesült a fegyveres kitörésről, Nagy Péter próbarendőrrel egy éppen előttük haladó gépkocsira kapaszkodtak fel. Elsőnek érkeztek a fogház épületéhez.

"Ott gondolkodás nélkül beugrott az udvarnak fogházi részében és önmagának minden fedezése nélkül puskatűzzel támadt a fogházépület ajtaján az udvarra kitóduló kitörőkre, és váratlan puskatűzével megállította, sőt egy kis időre visszafordulásra kényszerítette azokat, bár azok akkor ott kb. 60-70-en lehettek, pisztollyal, és puskákkal voltak felfegyverkezve, s Kókai Sándor rendőrré több lövést adtak le () tehát "élete veszélyeztetésével működött közre".³¹

Nagy Péter próbarendőr Kókai Sándorral érkezett a helyszínre. "Ott, hogy a kitörőket keresztűz alá vehesse, a fogházépület egyik közeli másik kapuján akart az épületbe behatolni. Az ajtót zárva találta, ezért () az udvari kiskapun ment be a fogházépület udvarára. A Kókai () által megállított tömeg közben feleszmélt, hogy csak egy rendőrrel áll szemben, újból megindult, lövöldözve a kijárat felé. Nagy () Kókai () mellé állva tüzelt a tömegre, mely továbbra is tüzelt és így ketten harcolva tömeget megállították. () Nagy Péter próbarendőr is komoly veszélynek tette ki életét".³²

Vedres Ferenc próbarendőr az őrszobáról futásban indult a fogház épületéhez. Ott a kitörők a fogházépület emeleti ablakaiból lőtték az udvaron tüzelő rendőröket. Vedres ezt észelve az ablakokat vette tűz alá, s így védelmet nyújtott bajtársainak. Ezt követően, a közben odaérkezett magyar és német katonai alakulatokkal harcolva részt vett a visszaszorított, az épület folyosóiról, ablakaiból lövöldöző elítéltek lefegyverzésében és ártalmatlanná tételében. Így életét komoly veszélynek tette ki, bár a megérkezett katonai egységek miatt erre (már) nem feltétlenül volt szükség.

Hasonló szerepe volt a börtönlázadás leverésében Sárdi József m. kir. próbarendőrnek.³³

Kókai Sándor rendőr Magyar Ezüst Érdemkeresztet, Nagy Péter próbarendőr Magyar Bronz Érdemkeresztet kapott. Vedres Ferenc és Sárdi József rendőröket Magyar Bronz Érdeméremmel ismerték el.³⁴

(1944) "július hó 27.-én 19 óra 45 perckor a csillaghegyi nyomozó csoportnál szolgálatot teljesítő Cselényi Antal detektív, Kristóf László és Palotás Ferencz csendőrnnyomozók hosszú figyelés után Budapest területén nyomára jutottak dr. Ságvári Endrének, aki már mintegy hét éve földalatti baloldali szervezőmunkát végzett és vezetett. Nyomon követték és a XII. ker. Szép Ilona-i villamos vasúti kocsiszin mellett lévő Nagy Béla féle cukrászdában egy állítólagos Szabados nevű kommunista társával figyelés alá vették, majd őket elfogni igyekeztek. Elfogásuk után motozás, illetve bilincselés közben dr. Ságvári Endre, aki izmos férfi, hirtelen dulakodni kezdett és a szomszéd asztalon lévő aktatáskájához kapott, onnét önműködő pisztolyát előrántotta és rögtön tüzelt. Lövéseivel Cselényi Antal detektívet a jobb vállán, Kristóf László csendőrnnyomozót a jobb combján súlyosan megsebezte, míg a hatósági közegek segítségére siető Pétervári János rendőrmester gépkocsivezetőt, haslövessel életveszélyesen találta.

A lövések leadása után dr. Ságvári Endre a helyiségből kimenekült, de a Palotás Ferencz csendőrnnyomozó és a sebesülten utána futó Cselényi Antal detektív lövéseitől eltalálva holtan összeesett. Dr. Ságvári Endre Szabados nevű társát sikerült elfogni.

A sérültek közül Pétervári János rendőrmester állapota haslövése következtében annyira súlyos, hogy életbemaradása kétséges.

Erre, valamint arra a körülményre tekintettel, hogy a kitüntetések soronkívüli adományozása a két karhatalmi testület tagjaira igen buzdító hatással lenne, a belügyminiszter Úr utasítása, valamint a csendőrség felügyelőjének, végül a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályának szóbeli hozzájárulásával is a négy kitüntetési javaslatot a kormányzó úrhoz soronkívüli előterjesztés végett () előterjesztem".³⁵

Cselényi Antal detektív "határozott, bátor és önfeláldozó magatartásával lehetővé tette vele küzdő társaival együtt, hogy a lövöldöző kommunista a rajta kívül megsebesített Kristóf László csendőrmester és Pétervári János csendőrmesteren kívül még másokban is kárt ne tehessen, illetve meg ne szökhessék, miből kifolyólag lehetővé vált, hogy a kommunistával még sértetlenül küzdő Palotás Ferenc csendőrmester a szökni akaró () társát elfoghatta"³⁶

30. Uo. 2-3 old.

31. Uo. 3.old.

32. Uo.3. old.

33. Uo.3-5. old.

34. Uo. 34. „Kimutatás a jelvényes kitüntetésre javaslatba hozott őrszemélyzeti tagokról.“ (1369) 17. - 1944. számhoz Budapest, 1944. május 12; MOL. K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó / 1944 / 2. tétel Kitüntetés 2636 / 1944. Eln. 2. old. Uo. 7415 / 1943. Eln. 2. tétel. Kabinettirodának. (másolat) - Budapest, 1944. július 13

35. MOL K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó / 1944 / 2. tétel Kitüntetés 5715 / 1944. Eln. 2. Cselényi Antal detektív és néhai Pétervári János rendőrmester kitüntetése. Uo. 60/ 1944. pol. en.; A m. kir. rendőrség budapesti főkapitánya Magyarország Kormányzójának Kabinet Irodájához. Budapest, 1944. július 28. 1-2. old.

Pétervári János rendőrőrmester (gépkocsivezető) "Bár hivatali kötelessége nem volt az elfogatásban való részvétel, mégis mikor abból a helyiségből, amelyben az elfogatást a csendőrségi nyomozók, illetve a rendőrségi detektív eszközölték, lövés zaját hallotta, önként bajtársai segítségére sietett, miközben a kommunista hasba lőtte és így rajta életveszélyes sérülést ejtett () ezzel a cselekményével tanúságot tett bátor és tettekre kész magatartásáról és példát adott a bajtársi segítségnyújtásra".³⁷

Cselényi Antal detektív a Magyar Arany Érdemkeresztet a hadiszalagon, Palotás Ferenc II. gy. törzsőrmesternek, a Magyar Ezüst Érdemérmét a hadiszalagon, Kristóf László gy. őrmesternek és Pétervári a Magyar Bronz Érdemérmét a hadiszalagon adományozták.

Az államfő megengedte, hogy a súlyosan sérült Pétervári Jánosnak azonnal átadják (a m. kir. rendőrség budapesti főkapitányán keresztül).³⁸ Pétervári János utóbb belehalt a tűzharcban szerzett sérüléseibe.

Magyarországon a Horthy korszakban, így a második világháború időszakában is összességében, viszonylag kis számban adományoztak rendjeleket, kitüntetések, de még emlékérmeket is. A gyakorlat messze elmaradt az 1918-at megelőző időszak gyakorlatától, illetve döntően különbözött az adott korban nemzetközileg (általánosan követett) gyakorlattól is.

Indokként az illetékesek leginkább az elismerések értékének megtartását hangsúlyozták, s célként fogalmazták meg az adományozási gyakorlat felhígulásának megakadályozását. Ezek után a magyar kitüntetések nem érték el a megkívánt (pl. lelkesítő) célt.

Hasonló volt a gyakorlat a magyar rendőröknek a második világháború időszakában adományozott elismerések esetében is. A fennálló lehetőségekkel szemben, döntően a legalacsonyabb elismeréseket adták ki, kis számban, sokszor évekig elhúzódó (bürokratikus) adományozási eljárás keretében.

Bár a tárgykör levéltári forrásai 1944 végéig hiánytalanul rendelkezésre állnak, csak kis számban lelhetőek fel, a korabeli (kommunista) partizánmozgalmak elleni harcokban érdemeket szerzett, s ezért kitüntetésekkel jutalmazott magyar rendőrökre vonatkozó ügyek. Megjegyzendő, hogy ezen példák majd mindegyike Délvidéki, a szerb kommunista partizánok elleni rendőrségi (karhatalmi) akciót dokumentál.

36. MOL K. 148. BM-i L. Elnöki iratok 1156. csomó / 1944 / 2. tétel Kitüntetés 5715 / 1944. Eln. 2). (Cselényi Antal) Kitüntetési javaslat. Budapest, 1944. július 28

37. Uo. (Pétervári János) Kitüntetési javaslata. Budapest, 1944. július 28

38. Uo. 175 (j) 1944. Ambróczy (György) Magyarország Kormányzója Kabinetiroda főnöke vitéz Jaross Andor belügyminiszterhez. H. n. évsz. n.

Végvári vitézek - a török hódoltságon kívüli Magyarország határőrei

Négy Esterházy egy hullása a vezekényi csatában

Bevezetés

1 652-t, tehát azt az évet, amelynek augusztusában Nagyvezekény határában egy maroknyi magyar sereg csatát nyert a török túlerővel szemben, nem találjuk meg sem a történelemkönyvekben, sem a lexikonokban. Amikor 2002-ben a vezekényi csata 350-ik évfordulója kapcsán az egyik jeles hadtörténészünkhöz, Zachar József professzorhoz fordultam kérdéseimmel, válaszelevelében örömet fejezte ki afölött, hogy helyszíni megemlékezéseket tervezünk olyan történelmi eseménnyel kapcsolatosan, amelyről a történetkutatás sajnálatos módon az utolsó évtizedekben megfeledkezett. Ugyanakkor megjegyezte, hogy a szakirodalom is a vezekényi csatát általában egy mondattal elintézi.

Bár az 1650-1660-as évtized fordulóján a királyi Magyarországon tombol a vallási harc és Zrínyi Miklós az egész XVII. századot a "romlás századának" nevezi, tény, hogy az egész 1652-es esztendőben az ország északnyugati részén nem volt semmiféle nagy esemény, semmi olyan, ami felkeltette volna az akkor élő emberek figyelmét. Bár az is igaz, hogy az emberek belefáradtak a csatározásokba, belefásultak a törökkel vívott sok harcba. Az említett év nyarán azonban a helyzet megváltozott. Térjünk azonban vissza az előzményekhez.

1. Magyarország déli határainak védelme Esztergom eleste (1543) után

Buda (1541), majd Esztergom eleste (1543) után a törökök a Duna bal partján fekvő területekre is kezdték kiterjeszteni hatalmukat. Esztergommal szemben fekvő Kakat helység elfoglalása után, a mai Párkány területén, felépítettek egy palánkerődöt, amelyet elneveztek Dzsigerdelen Parkaninak (Zsigerlyukasztó végvárnak), azaz, ahol az odamerészkedő ellenségnek "kilyukasztják a zsigereit". Ez egyúttal hídfőállásul is szolgált és szükség esetén egy-két ezer török katonát is befogadhatott.¹

A törökök terjeszkedése egyre nőtt és szaporodtak a betörések, portyázások és rablások, főleg az Ipoly, Garam, Zsitva és Nyitra folyók völgyében. Egész Komárom, Esztergom, Bars, Hont és Nyitra vármegyék csaknem teljesen védtelenül álltak a pusztításokkal szemben. Bár kialakult és különálló társadalmi réteggé formálódott a "vitézlő rend", melynek túlnyomó része a parasztok közül származott, de ez sem volt képes a nemesség támogatása (és kellő fegyverzet) nélkül önálló feladatok ellátására. Ezen a területen az esztergomi érsekségnek is nagy birtokai voltak, melynek védelméről Várday Pál esztergomi érsek úgy akart gondoskodni, hogy a Nyitra folyó bal partján, Nyárhíd falva mellett 1545-ben egy palánkerődítményt építtetett, melyet aztán alapítója után Érsekújvárnak neveztek el. Rövidesen kiderült, hogy az ilyen palánkerőd nem képes nagyobb katonai támadásoknak ellenállni, ezért a bécsi császári udvar katonai tanácsa úgy határozott, hogy a palánkot lebontatja és ehelyett a Nyitra jobb partján kőből és téglából új erődöt építtet. Építését 1573-ban kezdték és 1580-ban fejezték be, de a tökéletesítési munkálatok tovább folytak egész 1663-ig. Határvédelmi szerepe abban volt, hogy benne összpontosultak azok a magyar harcosok, akik képesek voltak a török betöréseknek szervesen ellenállni nemcsak az erőd közvetlen közelében, hanem csapatokként kivonulva rajtaütéseket hajtani végre az ellenség felderített, nem eléggé biztosított menetére, táborhelyére vagy utánpótlására a tágabb földrajzi területen is. Hasonlóan tudtak alkalmazni lesvetéseket, amelyekhez azonban már nagyobb erőre (lovasokra, gyalogosokra, sőt ágyúkra is) volt szükség. Ezekre azért is szükség volt, mert a határvédelem rendkívüli feladatnak bizonyult és már a déli végváraknál bebizonyosodott, hogy a pusztai védelem nem a legszerencsésebb harcmód - a túlnyomó erővel háboríthatatlanul felvonuló ellenség tetszés szerint ostromolhatta volna a végvár vonal akármelyik erősségét.²

1. Blaskovics J.: Az Újvári Ejalet török adóösszeírásai. Pozsony. A MIÉSZ ERDEM kiadója. 1993, 9. old.

2. Magyarország hadtörténete I. Budapest. Zrínyi Kiadó 1985, 205. old.

2. A zsitvatoroki béke utáni politikai és katonai helyzet a magyar felvidéken

A zsitvatoroki békekötés³ ellenére nem lett végük a török betöréseknek a Felvidékre, annak ellenére, hogy a felvidéki várak (köztük pl. Fülek is) a királyi Magyarországhoz tartoztak. Ezért 1618-ban újabb tanácskozássra került sor a törökkel, ahol meghosszabbították a békeegyezményt. A terület biztonsága érdekében a császári oldal török igazgatás alá engedett négy vármegyéből (Komárom, Nyitra, Bars és Hont) 60 falvat. 1618-ban Nagy- és Kis-Vezekény, Barsvörösvár (Červený Hrádok), Újpetend (Rohožnica), Nemcsény (Nemčianky), Kis Valkóc (Malé Volkovce) így teljes török alárendeltségbe került.

De a komáromi egyezség sem hozott jobb helyzetet. A törökök további portyát hajtottak végre a Zsitva-völgyébe, főleg Verebély és Aranyosmarót környékére. Közben kirabolták és felégették a falvakat. A gyerekeket és a felnőtteket rabságba és kényszermunkára hajtották vagy magas váltságdíjat követeltek értük. Újabb és újabb falvakat foglaltak el, amelyektől adófizetést követeltek és így bővítették uradalmuk határait. 1625-ben Gyarmaton a császár újra meghosszabbította a békét, amely azonban csak rövid időre tompította le a hódításokat. A török fosztogatás 1626-ba elérte a Garam-völgyét és 1627-ben a Zsitva-völgyét is. A következmények szörnyűek voltak: 1047 embert hurcoltak rabságra, 353-at megöltek, sokan a földalatti búvóhelyeken fulladtak meg. 150 falvat részben vagy teljesen felégették, 9 települést újból a hatalmuk alá rendelték, 60 faluban 1275 arannyal növelték az adót.

A további időszakban a törökök majdnem minden évben rablóhadjáratot indítottak Bars vármegye területére. Ezek nem mindig voltak sikeresek. Pl. 1644 decemberében a Nagy Vezekény és Teszér között lesben álló császári katonák elfogtak 164 törököt. Ebben az időszakban Nagy Vezekény északról az Esztergomi Szandzsák határtelepülése volt.

3. A magyar vitézek hősi ellenállása a török túlerővel szemben a vezekényi csatában

1652 augusztusában kb. négy ezer főnyi török csapat az esztergomi helyőrség parancsnokával, Ali Musztafa béggel Érsekújvár felé vette az útját. Amikor ott az erődítmény védői visszaverték, felfelé, a Zsitva folyó völgyébe vették az utukat Verebély - Aranyosmarót - Kistapolcsány irányába egészen Oszlányig. A törökök itt kirabolták és felégették a Forgáchok és Apponyiak birtokait és a rablóhadjáratból gazdag zsákmánnyal igyekeztek visszafelé. Az újbáti főkapitány Forgách Ádám, aki tudomást szerzett a törökök támadásairól, gyorsan fegyvereseket szervezett, a közeli helyőrségekkel, amelyek az ő parancsnoksága alá tartoztak, megerősítette őket. A fegyveres csapatokhoz a hajdúk⁴ és a közeli falvak lakosai is csatlakoztak. Felhívására, lovasaikkal együtt a harci sereghez csatlakozott az Esterházy⁵ család nyolc tagja is: László, Ferenc, Tamás, Gáspár, János, Zsigmond, Miklós és Sándor.

Hogy mennyien vettek részt a csatában, pontosan nem lehet tudni. Forgách serege egyes adatok szerint 1000 lovasból és 300 gyorsan toborzott gyalogosból állt. Más források 750 lovast, 150 gyalogost és 400 hajdút mondanak. Minden esetre a magyar csapatok létszáma nem volt nagyobb 1300-nál.

Forgách a törökök visszatérése megakadályozásában az ú.n. Lech mezején Nagy Vezekény felett, szekértáborban állított csapataiból. A négyszögbe állított szekereknek egyfajta várfal szerepet szántak, amelyek a védelmet biztosították.

Kistapolcsány és Aranyosmarót feldúlása után 1652. augusztus 25-én, dél felé a török sereg Teszérre érkezett. Kirabolták és felgyújtották a falvat és elindultak a teszéri szőlőkön és Nagy Vezekényen keresztül a Garam völgyé felé. De Vezekény felett útját állták a szekértáborba zárt Forgách katonái. Ezért a törökök a zsákmányt és a foglyokat őrizet alatt a teszéri temetőben hagyták. Délután került sor az első összeütközésre a két csapat - 4000 fős török és a 1300 fős magyar had között.

A törökök körbe fogták Forgách harcosait, akik derekasan ellenálltak a néhány órás puskatűznek. A törökök támadásai megtörték a szekértábor falain, melyeknek az ágyú nagy sebességgel ütöttek a török lovasok sorain. A

3. A zsitvatoroki béketárgyalások 1606 végén kezdődtek, amelyen a magyar és a német, valamint az oszmán küldöttek mellett, Bocskai követői is részt vettek. Az oszmán küldöttséget Ali Kadizádé budai pasa vezette, a Habsburg delegációt Hans von Molart, aki Mátyás főherceg szűkebb környezetéhez tartozott, királyi Magyarországot Thurzó György és Erdélyt Illésházy István képviselték. Kemény viták után, 1606 november 11-én megszületett a megállapodás, bár maradtak vitatott pontok és nem egészen egyező változatok készültek. Ezeket többen a fordítási nehézségekben látták. Érdekesként meg kell említeni, hogy az erdélyi küldöttség tolmácsa Illésházy János volt, aki jól beszélt a magyar, török, krimi tatár, latin, német és az olasz nyelvet, de nem tudott perzsaul. A habsburgok tolmácsa Andrea Negrini beszélt az olasz, latin, török és a persza nyelvet, de gyengén beszélt németül és egyáltalán nem beszélt magyarul. Ebből adódott, hogy amikor Ali Kadizádéval beszélgetett, senki nem értette őket. A békekötés kimondta, hogy a két uralkodó, Rudolf és Ahmed egyenrangú félnek tekintik egymást, kölcsönösen császárnak titulálják a másikat, ill. keleti szokás szerint apává - fiúvá fogadják egymást

4. A hajdúk része is irreguláris határvédő feladatot látott el. Ezeknek kisebb hányada megélhetést talált a végvárakban vagy a magánbirtokokon (szabad hajdúk), többségük azonban teljes létbizonytalanságban élt és szörvényszerű rajtaütéseket hajtottak végre a törökök

5. Az Esterházy család tagjai a történelem során többféleképpen írták nevüket. Tanulmányunkban a legújabb névhasználati formát vettük

harcba kiadósan bekapcsolódtak a munkaeszközökkel - villákkal, fejszékkel és kaszákkal - felfegyverezett parasztok is, akik a székertábor oldalairól mérték erős csapásokat a törökre. Estére, a könyörtelen hatórási harc után, a törökök menekülni kezdtek és éjszakára visszavonultak Teszérre. Azonban a magyar félnek is nagy volt a vérvesztése. Estefelé az Esterházyk közül is négyen - Ferenc, Tamás, Gáspár és László - elesetek.

Másnap, augusztus 26-án, a csata folytatódott. Rövid harc után, reggel 7 óra körül, Musztafa megsebesült és abban a hitben, hogy Allah nem kedvez neki, lovával menekülni kezdett, amit a többi török is követett.⁶ A helyzetet Forgách serege kihasználta és a székertáborból kitörve rajtaütött a menekülő török seregen. Megszabadítottak kb. 150 magyar rabot és foglyul ejtettek 60 törököt. A török vezérek közül elesetek Omar aga, hatvani bég, fia Musztafa aga, Husszein aga a budai helyőrség további 17 parancsnokával. A török sereg vesztesége 800 fő lehetett, míg a magyar csapatoké 48.

4. Az Esterházy család vérvesztése és a környező falvak lakosainak helytállása a vezekényi ütközetben

Ki is volt a csatában elhullott négy Esterházy? Az irodalomban fivérekként említik őket, több helyen Esterházy Miklós fiainak.

Az első **Esterházy László**. Ő 1626-ban született Bécsben. A család fraknoi ágából származott, valóban második fia Esterházy Miklós nádornak és Nyári Krisztínának. A rendkívül tehetséges fiú 15 évesen gondnoka lett a fraknoi várnak és uradalomnak, amelyet apja 1626-ban Ferdinándtól császártól kapott. Apja halála után, 1645-ben 19 évesen Sopron vármegye főispánja lett és az uralkodó titkos tanácsosa. 1647-ben, III. Ferdinánd királlyá koronázásakor az Aranyaskantyús vitézi címet kapta, egy évvel később királyi kamarássá és a pápai családi vár főparancsnokává nevezték. Házassága Batthányi Mária Eleonórával tovább növelte politikai és társadalmi befolyását, de 1651 augusztusában a török elleni harcokba hívták őt. A vezekényi csatában Forgách mint bátor és tapasztalt harcost, azzal a feladattal bízta meg, hogy szabadítsa ki a keresztény foglyokat, akiket a törökök a teszéri temetőben őriztek. Bár Esterházy László lovascsapata Teszernél a törökök kétszeres túleréjével találkozott, sikerült őket elválasztani a foglyoktól, akiket fivérére, Esterházy Zsigmondra bízott. De a törökökkel való megütközéskor László lova a mocsaras terepen megcsúszott és leesett. Leugrott a lováról, hősiiesen harcolt tovább, de a túlerővel szemben elesett. Amikor rátaláltak, huszonnégy sebet számoltak meg rajta. 26 évesen érte őt a halál.

Esterházy Ferenc 1617-ben született Pozsonyban. A család zólyomi ágából származott. Bárá Esterházy Pál és Károlyi Zsuzsanna fiaként. Apja az újvári majd a nógrádi erőd parancsnoka volt. Ferenc megnősült, de házassága gyermektelen volt. Ugyanúgy, mint a család többi férfi tagja, ő is nagyon hamar katoná lett. 1638-tól Zólyom várának társtulajdonosa. 1642-ben az Ipoly menti törökelleni határ-erődítménynek, Balassagyarmatnak a parancsnoka. Innen több rajtaütést tett a törökkel megszállt területekre. Akkor tett szert nagy hírnévre, amikor rajtaütött egy előkelő török nő karavánjára, aki nászúton volt. Az egész karavánt, a menyasszonnyal, a feldíszített hintóval és lovakkal együtt elfogta és Gyarmatra vitte. Erre 4000 török körülvette Gyarmatot, akiket azonban Forgách Ádám segítségével sikerült visszaverni. A vezekényi csatában a magyar lovasság jobb szárnyát vezette. A csatába egy török a fejét vette. 35 éves volt.

Esterházy Tamás 1625-ben született Beckón, a család cseszneki ágából származó Esterházy Dániel és Rummy Judit fiaként. A nagyszombati jezsuita gimnázium elvégzése után ő is katonai pályára lépett. Az 1646-47-es években a Zrínyi Péter parancsnoksága alá tartozó horvát lovasokat vezette Szászországban és Csehországban a svédek elleni harcokban. Magyarországra való visszatérése után a Léva helyettes várkapitánya lett. Ebben a beosztásban vett részt a vezekényi csatában is, ahol a testét puskagolyók fúrták át. 27 évesen esett el.

Esterházy Gáspár ugyancsak Beckón született 1628-ban. Mint fivére Tamás, ő is nagyszombati gimnáziumban tanult, majd katonai pályára lépett. 1647-ben, III. Ferdinánd koronázásakor megkapta az Aranyaskantyús vitéz címet. A vezekényi csatában azt a csapatot vezette, amely a védőtöltést építette. Amikor a törökök átszakították a magyar lovasság kötelékét, ő is halálát lelte. Testét számtalan kardszúrás és vágás érte. Csak 24 éves volt.

Gyászoló apjuk 1652. október 10-én Galántán kelt levelében szomorúan ezt írja: *"Az én kedves két fiam Esterházy Tamás és Gáspár szegények, kik az mikor jó egészségben és ifjuságuk legvastagabb és virágzó korukban voltak, az elmúlt augusztus havának 26. napján ... Nagy Vezekin nevű falunál halált szenvedtenek együtt szegény Esterházy László és Ferenc öcsém uraméikkal ő kegyelmekkel."*

6. Ehhez a mozzanathoz egy történet is kapcsolódik, amely szerint, amikor Musztafa leesett a lováról, az tovább futott a völgybe. Látva ezt a harcosok, magyarul kiabálni kezdtek: "Fut a ló, fut a ló!". Állítólag azóta nevezik a völgyet a szlovákok is Futalová dolina-nak.

5. Főúri temetés a Nagyszombati Szt. János Katedrálisban

A négy elhunyt Esterházy holttestét barokk cínkoporsókba helyezték és a Sempetei kápolnába (ma Šintava) szállították. A főúri temetés 1652 november 26-án volt Nagyszombatban. A gyászmenet az esős időben a város keleti kapujánál sorakozott, ahonnan a dobok csöndes ütései közben elindult a keresztelő szent Jánosról elnevezett egyetemi templom irányába. A menet eleje után következtek a lovasok százai, az Esterházyak katonái, a nemesség, a városok és vármegyék képviselői. Utánuk következett a Nagyszombati Egyetem 800 fővel, a Mária kongregáció tagjai és a Nagyszombati Városi Tanács. A tizenkét kürtös után a katonák vörös posztóban vitték az elesett Esterházyak fegyvereit, rendjeleit, kitüntetéseit és zászlait. Ezekhez csatlakozott a négy szimbólikusan fel nem nyergelt ló, földig érő vörös posztóval és "vörös posztóval földig béborított" társzekereken érkeztek a koporsók, amelyet Esterházy naplója szerint mintegy 5 ezer lovas vitéz kísért.⁸ Erdődy gróf képviselte a királyt. A gyászoló családot Esterházy Dániel báró vezette, akinek két fia veszett a csatában. A legközelebbi rokonok között csak néhány férfi volt, túlnyomórészt nők, gyereket és öregek. Közöttük tizenkilenc, húsz éves özvegyek. Ezeket követték lehajtott fejjel az egyházi emberek, köztük a Pozsonyi káptalan és az Esztergomi káptalan kanonokjaival.

Az egyetemi templomban Pálffy Tamás esztergomi kanonok latin, Hoffmann Pál pécsi püspök magyar nyelven magasztalta az Esterházy fiúk hősieis önfeláldozását. A gyászzenekek hangja közepette a templom oltára előtti családi kriptába helyezték az elesett négy Esterházy koporsóját. 1700-ban Esterházy Miklós és Nyári Krisztína fia, Esterházy Pál, aki 1681-től ugyancsak Magyarország nádora volt, egy 147 x 208 cm nagyságú márványtáblát helyeztettek a kriptá bejáratára, amelyen latin nyelven a következő szöveg olvasható:

"Vigyázz vándor! A márvány, melyre lépsz kapu a halálhoz és kincsestár is egyben. Ezen kő alatt évszázadok értéke fekszik és itt van elrejtve Magyarország legnagyobb kincse. László, András, I. Lajos királyok, Zsigmond császár legdicsőbb vére, 7 és 10-ik századok legrégibb történelmével egybefonva, a szkíta fejedelem támasza a hunok hadjáratában, dicsőséges Estora család ezt a helyet választotta sírhelyéül. Nagy és értékes személyek fekszenek itt, Miklós magyar nádor, korának jelképe; László, Ferenc, Gáspár, Tamás, hősök, akik vérüket ontották a hazáért. Esterházi Pál Magyarország nádora tette le e sír alapkövét emlékükné és utódaiknak, elsősorban atyáknak Esterházi Miklós hercegnek és anyáknak Nyári Krisztínának. Ha elmész vándor, emlékezz a búcsúzásnál, hogy ezek feltámadnak a porból, mint a halhatatlan fönixek."

A kriptát és a követ Esterházy Miklós javíttatta 1900-ban.

Az Esterházyak, mint újjgazdag család addig nem tudtak olyan őst felmutatni, aki a török elleni küzdelemben életét áldozta volna. Viszont éppen Zrínyi Miklós Szigeti veszedelme megjelenése után egy évvel, a vezekényi csatában egyszerre négy Esterházy maradt holtan a csataterén. Hősi haláluk adta lehetőséget, hogy a család is megteremtse a maga törökellenes legendáját. Mivel egy festmény, egy szobor vagy más műtárgy szem előtt van, tartósan tud egy eszmét képviselni és jelképezni. Esterházy Pál megrendelésére a korszak két vezető európai ötvösművésze, az augsburgi Philipp Jakob és Abraham Drentwett hatalmas ezüst domborított tálat készített. Az Esterházyak kincstárának 1654-es évi leltárában már szerepel: "Item egy nagy ezüst aranyos mosdó medenczéstől, kiben szegény Esterházy László bátyám uram halála vagyon kiformalva."⁹ Ehhez készült Esterházy Lászlónak, Pál bátyjának majdnem fél méter nagyságú lovasszobra is. A Szigeti veszedelemnek tehát megvoltak a képzőművészeti párjai is.¹⁰

6. A csatában elesett Esterházyak halotti pajzsai és az 1896-ban emelt vezekényi harci oroslán

A nagyszombati Egyetemi templom szanktuáriumának két oldalán levő halotti pajzsokból, melyeknek átmérője 2,5 - 3 méter, kettő a vezekényi hősöké. A bal oldalon levő pajzson ez a szöveg olvasható: "Esterházi Ferenc, 1653, augusztus 26-án, harminchatévesen" (a halál időpontja téves - helyesen 1652).¹¹ A jobb oldalon: Esterházi László, 1652 augusztus 26-án, huszonhatévesen.¹² Nem ismerjük a pajzsok készítőit és hogy mikor voltak elhelyezve a szanktuáriumban.

7. Ethey Gy.: A Zoborvidék Multjából. Nyitra. A híd 1936

8. A magyarok krónikája (szerk. Glatz F.). Budapest Officina Nova 2000, 264. old.

9. V.ö. A magyarok krónikája (szerk. Glatz F.). Budapest Officina Nova 2000, 264. old.

10. Nemeskürty I. - Liptay K.: A magyar művelődés századai. Budapest. RTV-Minerva 1985, 306. old.

11. A bal oldalon levő további három halotti pajzs Esterházy Miklós nádoré, aki 1645 szeptember 2-án, 62 évesen hunyt el, Esterházy Dánielé, aki 1654 június 24-én és Esterházy Sándoré, aki 1681 április 2-án hunyt el

12. Ezen az oldalon látható még Esterházy István halotti pajzsa, aki 1603 július 4-én hunyt el negyvenévesen, továbbá az Esterházy család egyik tagjának név és szöveg nélküli pajzsa és Ocskai Imréné, aki 1655 február 23-án hunyt el

Érdekességnek számít, hogy a négy Esterházy halála és temetése idejében kezdték építeni egyik Nagyszombat melletti falucska Vágmagyarád (Modranka) templomát. A korabaro stílusú templom építését 1657-ben fejezték be teljesen a nagyszombati egyetemi templom mintájára. A hagyomány szerint a vezekényi csata emlékére.

1734-ben, a vezekényi csata után 82 évvel Esterházy Imre esztergomi nagyprépost (1740 és 1763 között nyitrai megyéspüspök) a csata helyén egy háromlélű gúlaalakú, homokkőből készült emlékművet állíttatott, melynek magassága 3,792 méter volt. A gúla mind a három oldalán latin nyelvű szöveg volt vésve.¹³ Az évek során azonban emlékmű, bár többször próbálták renoválni, tönkrement. Ezért a Millénnium közeledtével elkészítették az új emlékművet is, amelyet 1896. augusztus 24-én lepleztek le, de mivel az oroszánt ábrázoló szobor még nem volt kész, ezt csak később helyezték rá és 1897. május 12-én leplezték le ünnepélyes keretek között.

A négylépcsős márvány alapzatról hatalmas harcioroslán melabús tekintete vonul az őt körülvevő tájra. Jobb első mancsával félholdas, lófarkas török zászlóra tapos. A szobor Markup Béla budapesti szobrászművész (1873 - 1945) alkotása. A talapzat elejét az Esterházyak címere díszíti, míg az oldalain latin nyelvű felirat árulja el, kinek az emlékére, mikor és ki állíttatta a szobrot. Az emlékmű örök időkre hirdeti a zsitvavölgyi mezőn hősi halált halt négy Esterházy törökverő legendás történetét ...

IRODALOM

A magyarok krónikája (szerk. Glatz F.). Budapest Officina Nova 2000

Blaskovics J.: Az Újvári Ejálet török adóösszeírásai. Pozsony. A MIÉSZ ERDEM kiadója. 1993

Blaskovics J. - Ozogány E. -

Lacza T. - Tóth E.: Blaskovics emlékkönyv. Somorja. Méry ratio 1995

Ethey Gy.: A Zoborvidék Multjából. Nyitra. A híd 1936

Gábriš, J.: Dejiny tesárskej farnosti (kézirat - ennek másolata a szerző tulajdonában van.
J. Gábriš teszéri születésű, később nagyszombati püspök volt.)

Magyarország hadtörténete I. Budapest. Zrínyi Katonai Kiadó 1985

Mártonvölgyi L.: Emlékek földjén. Nyitra A híd 1941

Nagy Képes Millénniumi Hadtörténet (szerk. Rác Árpád). Budapest. Rubicon - Aquila-könyvek. 2000

Nemeskürty I. - Liptay K.: A magyar művelődés századai. Budapest. RTV-Minerva 1985

13. Az egyik oldalon: SISTE VIATOR! ET LEGE. IN HOC CAMPO, UNO DIE, UNA EX FAMILIA, QUATOR HEROES INVICTI CECIDERE. LADISLAUS COMES ESZTORAS, PERPETUUS IN FRAKNO. S. C. R. MAJESTATIS CONSILIARIUS CAMERAE, PRAESIDII PAPENSIS SUPREMUS CAPITANEUS. FRANCISCUS ESZTORAS PRAESIDII GYARMATH SUPREMUS ITIDEM CAPITANEUS. CASPARUS ESZTORASZ, EQUUS AURATUS

A másik oldalon: FATALIS SANGUINI ESZTORADUM MARS TURCICUS. ERRAVIT: VOLUIT FATALIS ESSE, NON FUIT; QUIA VIROS, QUOS NECUIT, NON TOTOS EXTINXIT. HITC TERGEMINA ROSA ESZTERHÁZIA EFFLORUIT IN NOVAM PURPURAM, QUATOUR HEROUM SANGUINE IRRIGATA. ERGO MARTIUS HIC CAMPUS EST; QUEM NE SOLA JAM HABEAT ROMA, HEROIBUS ESZTERHÁZIIS DEBET HUNGARIA

A harmadik oldalon: Huius tam invictae hoc Monumentum P. P. Emericus Eszterházy Vt PraepoItVs MaIor CapItVLI strIgon/ensIs pro Deb/to eIVs bona perLVstrans. A kiemelt betűk római számjegyek is voltak egyben, amelyeknek összeadása adta az emlékmű emelésének az évét: MDCLLVVVVVVIIIIII = 1734. Ez alatt volt az Esterházyak címere

Ökotúraútvonalak formálhatók az ősi Erdély területén

Alcím. (Arisztotelész, Strabon, Tacitus, Ptoleimaios, Herodotos nyomán)

László Péter Sándor PH.D. doktorandusz

KJF Adjunktusa, ökológia, környezetvédelem, Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola

Bolyai Egyetem vendégtanára: Gyergyószentmiklós Egyetemi Jogú Főiskola

Ajánlom azt az esszét Várkonyi Nándor, Kodolányi János és Hamvas Béla szellemének és emlékezetének...

Resüme

Hazánkban legújabban egy ökoturisztikai centrumot terveznek.

A tavalyi 2002-es év a madridi világközpont sugallatára az Ökoturizmus Világéve lett. Számos fontosnak tűnő esemény világítja rá a figyelmet a ökotusztikai szakterület időszerűségére. Nem csak a világattrakciók (2002-es tematikus Emlékév), nem csupán a geopolitikai aktualitások, hanem a múlt öröksége is lehet tárgya ennek a dinamikusan felfejlődő szakágnak. Hiánypótlásként vállalkozásunkban fókuszpontba kerülnek:

I. Erdély ősi toposzai úgy világi (történelmi hágók, szorosok, fejedelmi közigazgatási, kulturális, neveltetési központok és tékák), mint vallási (rituális helyek, szakrális helyek, "jósvárak", kolostorok, egykorvolt templomok, "pogányvárak") melyeknek ökoturisztikai szervezésű bejárásai is vonzó maradandó, azonosságtudatot megerősítő élményt adhat főleg a fiatalság számára. Az alapművek Strabontól vissza egész Arisztotelészig követhetők, de feltételezhető keleti (perzsa, arab, bizánci, kaukázusi) források még igen sok adalékot adnak e területhez a kiválasztott szempont tekintetében. (Erre húzódott a Borostyán-út és vélhetően a Selyem-út kiágazása), de Dzsingisz Kánt is úgy kezdi a szakma aposztrofálni, mint az "első profi ökoturistát". Nagy határfokú kontaktusa elvitathatatlan a tájjal, a lakossággal kapcsolatosan. (Ez utóbbit mai napig fájlalhatjuk). Térségünk részben kiterjed Skítia- Minor- azaz Dodrudzsa területére, és néhol a Partiumra is, ahol ugyan a kalasszikus kor szerzői szerint nem éltek szkíták, de a számunkra szintén kitüntetetten fontos kelták igen, ezért a toposz megjelölés nem teljesen pontos. Ebben a tanulmányi részben a földrajzi keretfeltételekről lesz szó (Strabón), de a történelem (Tacitus, Herodotos), sőt a filozófia (Arisztotelesz) is sűrűn előbukkan.

Bevezetés:

A dolgozat itt előadott első része tehát a kárpát keleti koszorújával mint keretfeltétellel foglalkozik, a későbbiekben —

II. viszont a prehistorikumból eredeztethető ősvárak láncolatait, majd a historikumban megismert korai várak láncát ismertetjük, a hozzá kapcsolódó régészeti, néprajzi, szimboliztikai, mitológiai felismerésekkel együttesen. Most tehát az egész térség keretrendszerét vizsgáljuk először földrajzi, majd történelmi-filozófiai vizsgálódással. Ez kiegészítheti az újkori földrajzi, felismeréseket (Orbán, Cholnoky, Vofkori), de sajátos komplementaritással az antikvitás felől közelítve teszi azt. Ezen első rész a térszerkezeti tengelyekről szól (mai szóval logisztikai folyosókról), a második részben e tengelyre felfűződő ősvárak, ősi kultikus központok tanulmányozására kerül sor.

Térségünk ökológiájának földrajzi -biodiverzitásbeli összetevői

A terepi technikai bevezetés előtt nézzük a fogalmak közül a "lábnyomot" és hogy az többnyire mely tájakat terhel.

Urbanizált világunkban hajlamosak vagyunk kizárólag műszaki, technikai, kommunikációs informatikai szempontok szerint tájékozódni. Csakis így óhajtjuk tervezni, berendezni az életünket, tevékenységi akcióköreinket. Az ökológia és az ökoturizmus gyakorlati kérdései azonban mindegyre, rávetítik figyelmünket a környezeti rendszerek (ökoszisztémák) informatikán túli egyéb, hasonlóan jelentős területeire is, így leginkább és elsősorban a biodiverzitás (az élő formák sokalakúsága) kérdésköreire is. Az 'oikos'- 'öko'- szó görög koiné eredetű és házat, lakást jelent. Ebből származik mind az ökológia, mind az ökoturizmus kifejezés. A biodiverzitásnál a 'bios'- szó szintén ógörög, életet, élő létezési formát jelent de azzal az árnyalati megkötéssel, hogy nem az elképzelhető legmagasabb létszintek életformájáról van szó. Itt Európában, itt az egységesülő, mintegy olvasztóköhová váló kontinensen, élünk 'alakítjuk, sőt kimondhatjuk terheljük ökológiai un. "lábnyomunkkal" az életterünket. ~ Míg Amerikában (USA) egy lakosnak tizenhét-szeres "foot-print" értéken nehezedik a terhelése a földre az északi félteke természeti tartalékait illetően, sőt az egész bolygóra nézve, mert ez valóban globális kérdés, addig az európai átlag ennek a mutatószámának nagyságrendileg jóval kevesebb, mint a fele.

A "lábnyomban" nem csak a természeti készletek (erő, energia, nyersanyagkincs) merülnek ki, hanem az élő formák sokfélesége is rohamosan elerodálódik és visszafordíthatatlan módon beszűkül. - Ez nem véletlen, hiszen éppen Európában - a tragédiák ellenére (Tisza-tragédiák) - van bőséggel példa arra is hogy a környezetügyi kérdések kezelése megvitatása, megoldása olykor határok és ideológiák felett is átívelhet: erdősítési program natúr- jellegű vidékhasználati törekvések, vizes élőhelyek támogatása, alternatív közlekedési struktúrák támogatása, pl.). Feltűnő, hogy, mennyire tagolt kontinensünk klímaövezeti beosztása a többi földrészhez képest (pl. csak az Appennin - félszigeten belül vizsgálódva), mennyire változatos klímamozaikok lelhetők fel itt (Keleti-Kárpátok és Déli-Kárpátok között tapasztalható különbségek, v. pl. a Balkán-hegység szűk völgyei között pl. a hó a pára, és csapadék, vagy fényerősség, megvilágítottsági viszonyok tekintetében) Vagy egy másik példát említve például mennyire tagolt a városképző képesség eltérően változatos mintázata (pl. az Alpok térsége között, és

aközött ami fellelhető a Podóliai- hátság keleti nyúlványai találkozásainál (a Dnyeper-fennsík) térségével városképző -- erő, a település-földrajzi különbsége tekintetében.

Részletes kifejtés: Az ökológiai lábnyom a prehistorikumban:

Valamikor - az ősember még megtapasztalhatta, láthatta őket- "a Kárpátok belső oldalán nagyon intenzív tevékenységet fejtettek ki a vulkánok. A magyar medencéket elöntötte a tenger, de tenger volt a Kárpátokon kívül is: valószínű, mint Itália, olyan hosszú félsziget lehetett a Kárpátok gyűrűje is, de szigetek emelkedtek ki a tengerből, sokkal komplikáltabban, mint ma a Tirren tengerből Cholnoky J. 1906.260.p.. Ezek a szigetek mészkőből álltak, ahogy a vulkánsor között is megvolt az eredeti ősi mészüledék bérctörzse (Ősbakony, Ősmátra- déli fele, Erdélyi mészkő-szirtsor). Ezek gazdag közettani és lemez-tektonikai adottságok amelyek a geomorfológiai helyzetből adódóan még tovább variálódtak.

Ezek terepi viszonyainkat is módosítják.

Így számtalan eltérő és gyökeresen különböző talajféleség kialakulását (talaj-diverzitás) tették lehetővé, amely a biodiverzitás egyik legfőbb alapja. Hatalmas hegyvonulatok, a Kárpátok, Alpok, Appenninek, Pireneusok, Pirinek, Rila választják el egymástól a térségeket, elősegítve ezzel különféle kultúrák létrejöttét (magyarság a Kárpát-medencében, pomák kultúr - zóna a Rilában, mocsár térség Erdélyben, albán népesség az Albán -Alpokban, Dél-Tiroli autonómia,(Olaszországban, francia övezet az Aosta -völgyben ugyanitt.) Feltűnő, hogy itt mennyire tagolt a tengerpart, ahol azonban nagy delta (Oroszország, Románia, Franciaország) kialakulására is van lehetőség. Madárfajokban igen gazdag térségek: (fajgazdagságuk 230 fajtól fel akár 360-ig) delták, és félszigetek nyúlnak be a tengerbe, és az utóbbiak hatalmas hátságokat is képezhetnek melyek a tengeri felszín alatt folytatódnak: Ibéria, Balkán, Appennin, Skandináv térség, illetve lemez, mint félsziget. Ezek a tényezők a kontinens diverzitását gazdagítják, amit az ökoturizmusunk gyakorlatát kiterjeszti.

Terepi munkán sok ilyen lehetőséget vehet sajátos menedzsmentbe. Az eddig előbukkanó diverzitásformák tehát összefoglalva:

tájdiverzitás (felszín alatti tájaké is)
biodiverzitás
talajdiverzitás

kultúra diverzitása
 településdiverzitás
 foglalkozásdiverzitás

Ez sok unikalitás forrása a tájban, amely attraktív vonzerővel is bírhat. Melyek e diverzitásformák, *tehát íme összefoglalva: mindazok, amelyek a gyakorlatunk kerettényezőit alkotják*: Mindez heterogenitáshoz vezet, ahol eltérő mintázatokat, struktúrákat eltérő módszerekkel "kell" belakni és így is kell tartósan megélni az ottani viszonyokat. Térségünknek természetesen együtt kell élni ellentmondásaival. A könnyen művelhető delták élővilága veszélyeztetett, a tengerpartok pusztulnak, erodálnak, száraz klíma- adottságú európai felföldjeink sivatagosodnak, történelmi borvidékeink pusztulnak, urbanizálódnak. Nézzük röviden miből, milyen eredetű alaphelyzetből indult ki ez a drámai folyamat? Európa három különböző éghajlati öve alapján három különböző növényzeti nagytájra tagolható. A nagyvárosok és agglomerációik, amelyeket sokszor a faluról menekülők számára építettek gazdaságtalanok lettek a tömeglakások, tömegtermékek, tömeges közlekedési kaosz rémségei miatt, és nem jelentettek már fenntartható szerkezetet. Egyben nem jelentettek többé otthont az embernek, pedig ez egyik fő létezőkérvése, és rendeltetése a közösségi lénynek: az embernek.

Agglomerációk csak ritkán lehetnek ökoturizmus terepei (Aosta- völgy, Gyergyói -medence, Brassó környéke, Kanada egyes városai)

Az ökológiának, ökoturizmusnak nem szabad vakon elmenni az ellentmondások mellett egyféle előkelősködő "felülemelkedéssel. Deltákat, erdőket, történelmi borvidékeket aktívan kell kímélni, és az ökoturizmus kíméletes rendszerébe beemelni és ezek, valamint történelmi értékű kulturális örökségeink oltalmát kell a gyakorlatának fókuszába állítani esetleg védelmében részt venni. Országaink az egykori agrár-országból szolgáltatási (tercier) profillal leírható ipari állammá való átalakulása figyelhető meg logisztikai,

terület- és vidékfejlesztési kihívások felbukkanásával. És ami ezzel együtt jár- az ősi életformák és mesterségek földindulásszerű megváltozása (Elsodort Falu) is- új arculatot adott ennek a természetileg igen szép régióknak (Kelet - Európa, és Közép- Európa). Még mindig vannak görcsök és sajnálatos visszalépések éppenséggel az integráció kapujának küszöbén állva! Még mindig nehéz tudomásul venni, és társadalmilag- gazdaságilag feldolgozni a külföldi piacok és beszerzési források korlátozott elérhetőségét és megvédését (kiskereskedelem, kézműipar, népi iparművészet).

Tudott: az integrált kereskedelempolitika és a vele kapcsolatos marketingaktivitás mindenképpen egyik, ha nem is fő oka az itteni térség alacsony teljesítményeinek (infrastruktúra, bér, életminőség, munkahely- és innováció-telepítés, stb. . .). Mindezen ; közgazdasági kihívások miatt az ökonómiai, metaökonómiai aggasztó problémákkal is szembe kell néznünk áttekintés szerű jelleggel. Ezt részint a közlekedés (fenntartható típusai) ` valamint a turizmus egyes fenntartható ágai (ökoturizmus) első fokon és azonnal javítani lehetne minden tekintetben (munkahely-létesítés, devizabevételek, innováció, stb.) természetesen a szolgáltatás- és kereskedelempolitika, marketingaktivitás fenti szempontjainak figyelembevételével.

Ez nem csupán a lehetséges terephasználat feltétele (Dél-Afrika, Ausztrália), de a marketing része is.

Ez tehát az ökoturisztikai jellegű beutaztatásnak is meghatározó feltétele egyben. Ökológiai- földrajzi adottságaink alkalmassá is tesznek erre, hiszen közlekedés-földrajzilag , geopolitikailag kulcshelyzetben van a térségben legalább 3 ország (Magyarország: Nyugat- Kapuja, Románia: Kelet-Kapuja, Szlovénia: Dél-Kapuja A jelentős E-D-i illetve a K-Ny-i utak találkozáspontja itt (Szeret-tere) a régi Rómának de az Osztrák - Magyar monarchiának éppen ezen térségében alakult ki földrajzi és történelmi okok miatt. ' A találkozási "pont sokoldalú diverzitás-értéke, de általában is a biodiverzitása nagy érték, de a rosszul alakuló terhelések (gépkocsiforgalom, urbanizáció) tönkretesznek ezt az adottság - "kincset". Fajok, tájképi elemek eltűnése ös gyeppek kiszorulása felgyorsult a térségben.

Terepeiket kiadó térségünk vizes élőhelyei, deltái világszempontról jelentősek. Ramsari-területi besorolásuk van elsősorban madárviláguk miatt, ezért óvatosan, szabályozottan lehet őket felkeresni. Az ökoturizmus legklasszikusabb "terméke" napjainkban a vizes élőhelyektől függő madárvilág bemutatása világszerte. Országokat összekötő térségi "geopolitikai" tengely ilyen szempontból a Duna de a Maros, Tisza, Dráva, Száva is jelentős szerkezeti tengely elsősorban populációdinamikai (génáramlási) szempontok miatt.

A Dunát Strabón is említi hatalmas ókori Geographica c. művében: Nyugat - Európának páradús, ködös és bőséges esőzésű vidékein a klímamelegedéstől adódóan még több csapadék hull. Ezt egybefüggő erdőség. és túlelű cserjés-fenyéres (hangafélék) borította, utóbbi a sok víztől eltözegesedő vidékeket. Itt az erdőtalajokon irtásművelés, irtásfalvak kezdtek létrejönni, mint hazánk nyugati határain. Ez az "erdőország" - szemlélet szervesen tükröződik az itt élő Kelták és a Germánok mitológiájában.

Vannak példák Szlavóniában is, ám még természetesen a keletebbre eső Erdélyben is a Kárpát-ív kanyarulatának számos falujában (pl. Kommandó, Magyarbodza), ill. jóval északabbra fellelhetően (pl. Gyimes, Háromkút, Orotva, Bélbor).

Dél-Európának ezzel szemben babérlevelű erdei voltak, azaz túlnyomórészt olyan örökzöldek, amelyek sziklagyepekkel váltakoztak, de a népesség már az ókorban kiirtotta az erdők zömét, a sziklakibúvásoknál pedig kőbányászatot működtetett. A túllegeltetéssel a tölgy-sarjulatot is eltüntette, úgyhogy az igazi erdőségek helyett már inkább csak örökzöld macchiások, szúrós, tüskés növényzet bújhat meg a többnyire karsztosodó sziklaoldalak védettebb helyein. Ilyen bozótosodó, kiterjedt nyílt mész és dolomitgyepeket a Vértesben és a Baranyában lehet találni számos mediterrán fajjal. Dél-Erdélyben az Almás- hegység környéke és Szörényvár vidéke jelentős mediterrán hatásokat érezhet. De ez a hatás kissé Temesvárig sőt fel egészen Máriaradnáig is elér. Kelet -Európa növényzete nem kap annyi nyári csapadékot (eső, köd), hogy erdővé fejlődhessen. Sok helyen meg se nő a fa, csak a fa és cserje közti átmenetet képező törpe mandula, szil és juharfajok kapaszkodnak meg a vízmosások sarkaiban (szilsarok). Inkább csak a végeláthatatlan füves puszták fedik, amelyek sávok formájában Japáni kiindulásuktól Dél-Oroszországon át a Fertő tóig jutnak el. Különösen megakad Erdélyben a Kalotaszegen és a még inkább a mezőségi óriási foltokon az erdősültség, amely e sávok között akar lábra kapni az üdébb talajfoltokon. Ennek a hármás növényzeti nagytáj-rendszernek a találkozásában fekszik hazánk. A növényzet különböző típusai így éppen hazánkban adnak egymásnak kapcsolódási pontokat, ami a biodiverzitásunkat sokkal gazdagabbá tette. Így Magyarország sem nem Nyugat-Európa, sem nem dél-európai táj, sem Kelet- Európához nem tartozik, hanem egészen sajátos, átmeneti táj. Ez a hármás találkozású táj megint csak különböző foglalkozási formákat ír elő az itt élők számára. A nyugat-európai kiirtott erdők vidéke a belterjes mezőgazdaságot, a dél- európai örökzöld tájak környéke a "cserjekultúrát" Fodor. 26.o1d., a kelet-európai végtelen puszták pedig a pásztorkodó életmódot. Hazánk éppen az érintkező tájba esik és a foglalkozásdiverzitás nagyon sokoldalú lett , az életmód is sokoldalúvá válhatott. Létrejöhetett a pusztai (külső tanyaföldi tanyák), a rurális (falvakban, tanya központokban) és a városi létforma. Ez utóbbi kereskedelmi pezsgésével kezdetben fokozta a foglalkozások, mesterségek, kézművesség gazdagítását (céhek virágkora), de később beindult a tömegtermelés és az eltömegesedés a kultúra (szubkultúrák) és a szolgáltatások (silány tucatáru) terén.

Hogy milyen terepek lehettek eredetileg errefelé azt próbáljuk Strabón után képzelet erejével elénk vetíteni.

A Duna- völgyéről: "Hogy az Istrosig s annak Penké /Szt. György -sziget/ nevű szigetéig terjed.../s/ a /király/ a túlsó területre ...hajók szűkében...nem tudott átmenni": C.301. Szól a Tiszáról is: "Parisos folyó, amely a hegyekből leereszkedve...ömlik az Istrosba ": , C. 314. Végül említi a Marost is. "Rajtuk keresztül folyik a Marisos a Danubiosba. Ezen szállították a rómaiak hadikészleteiket. A folyónak ugyanis a felső, forrás felé eső részét a zúgóig Danuisnak mondták...ugyanakkor az elfolyó alsó részt a Pontosig Istrosnak C.305. Sziszekkel (Segestika) kapcsolatban ír a Dráváról és a Száváról.

"Segestika pannon város több hajózható folyó összefolyásánál. . . ott fekszik ugyanis az Alpok alatt... /ezek ott/....folynak , melyek sok egyéb, de főleg Itáliából való árút szállítanak a városba...amely a szállítmányokat felveszi és a Sabosba ömlik, ez a Drabosba" C. 314.

Ha az ökoturizmussal, romantikus kaland-turizmussal (Gorsium-környéken) nem is lehet igazán és teljesen újraéleszteni a római kor attraktivitásait, de a Duna-menti örökségünkhöz mindenképpen hozzá tartozik felemlíteni e fent vázlatosan említett kort- amely egyben Jézus Krisztus tevékenységének korszaka.

A mai világban felismerve Pannonia Inferioris és Pannonia Exterioris egykorvolt jelentőségét megkezdte (Protected Areas Networks) a területfejlesztést a folyóvölgyekben a Dunántúlon és tapasztalatait elkezdte sikerrel hasznosítani -Dráva Nemzeti Parkban: itt időszakosan terepi vezetőket is képeznek (Pécs).

Mindez jelentősebbé válhatna, ha a szakmai fejlesztést a Maros, a Tisza és a Beszterce egyes kiterjeszthetjük, és amennyiben ott nemzeti parkok turisztikai termékfejlesztésnek marketinglehetőségei termékfejlesztési keretei adottak lesznek. Még példaként itt Magyarországon az Ópusztaszer, Matrica és egyéb őstörténeti, régészeti témaparkok a Dunántúlon (utóbbi Százhalombatta- Hallstatt, Csesztreg, stb....). említésre méltók.

Az őskarsztok alakulása idején a harmadkor legelején őspatakok alkottak mai völgytorzókat a Déli-Kárpátokban. Itt, valamint a Gyalui- havason megtalálhatók az

ősfolyók bevágásai. Az itteni csobogó-vízű hegyi-patakok jóval idősebbek, mint a Kárpát-medence belső területeinek nagy folyói. Mindez a tájdiverzitást és a biodiverzitást is befolyásolja (terepi változatosság, geomorfológiai változatosság, amelyet az ökoturizmus is bemutatthat).

A Föld történetének harmadkorában a tengervíz további visszavonulása tapasztalható. Az Erdélyi -medence északi fele került legelőbb szárazra, ez kapta meg legkorábban folyóhálózatát is. A Dunával együtt - ehhez képest későbbben- alakultak ki a Kárpátok medencéjének többi síksági ősfolyamvölgyei is. Ezek a hegykoszorúból jövő , felső szakaszukon nagyesésű, hordalékokban gazdag folyók kiérkezve az Alföld peremére, a Duna pesti törmelékkúpjához hasonlóan, körös-körül a peremeken nagy hordalék - kúpokat halmoztak fel. Ilyen kúpok találhatók a Maros, Körösök, Temes, Tisza, Latorca, Szamos nyílásában.

Maguk a folyók pedig gyakran váltogatták futásukat a süllyedő Alföld külszínén, töltögetve azt, míg a mai helyüket elfoglalták. A dunai feltöltések azonban kalcitos, dolomitos eredetűek emiatt lényegesen meszesebbek, mint az Erdélyi-szigethegységből érkezők. Ezért a Duna- völgyének hordalék- kúpjai, és tereplépcsői (turjánosok) jóval biodiverzebbek mint a medence keleti részében a Tisza oldalfolyói esetében., illetve a Rábánál, Drávánál, és Szávánál tapasztalható. Bulla- Mendöl 43-45 p. A vadvizeken kívül a térség hegyeinek, barlangjainknak is nagy értéke van ökoturisztikai szempontból. Ranzamus (1420- 1492) Epitome Rerum Hungaricum-ában írja: "Vannak barlangok Erdélyországban, amelyekben elpusztult sárkányok épségben lévő... koponyáit, valamint számos csontját meg lehet találni"

Valóban a 90' -es években Dél- Erdélyben és 2002- ben csakúgy Dél-Erdélyben számos helyen találtak őshüllő maradványokat (Hátszeg-Déva). A fenti - érdeklődésre számot tartó téma felvetés a Bakonyban (Veszprém megye) is egyre esedékesebb lesz. **A földalatti üregek közül Erdély, Felvidék és a lengyel Wieliczka sóbányái is jellegzetesek. Itt speciális ősi írásnyomok vannak (Sóvidék: számjelek).**

Az utóbbi Kulturális Világörökség tagja. A mi Baradla-barlangunkhoz (Aggteleki NP) hasonlatosan nagyigényű koncerteket tartanak nagytermeiben, de szentmisék (Szt. Kinga kápolna), esküvők, éttermek, sportcsarnok, postahivatal, filmszínházak színtere is egyúttal. Erdélyben Parajd és Korond-vidéki- térségében vannak jelentős só-üregek a Sóvidéken.

Az ilyen leletmegfigyelés, leletörzés az egyik központi témájává kezd felcseperedve nagykorúsodni az ökoturizmus termékpalettájának (Tanzánia, USA). A földalatti folyók könnyűbúvár és rafting jellegű bejárása hasonlóan vonzó lehetőségként jelentkezik. "Midőn megnyílik a föld... a hegyek rejtekein lezúduló folyók hozzák létre a barlangokat és ezért van némelyikben folyó" Cardanus (1501-1576). De substilitate..., Magyarországon e tekintetben az ökoturisztikai helyszíneként is jelentős a barlangban különösen gazdag Bükk és Aggtelek, Erdélyben a Sziget-hegység és a Kárpátok egyes keleti és déli vonulatai, Szlovéniában a Júlia-Alpok- és a Karavánkák jellemezhetők kiemelhető biodiverzitás- értékkel.

Térségünk hegyei közül joggal foglalják el az első helyet a Kárpátok hegyláncai, amelyek égbeszökően magas gerincei a felhőrétegen is rendszeresen áthatolva "merednek fel Szepes vármegyében Késmárk királyi városa mellett" Csiba István S.J. *Dissertatio Historico- Physica de Montibus Hungariae*. (1714), illetve Erdélyben Brassó, Fogaras, és a Petrozsény- bányavidék fölött található a legégbeszökőbb fő csúcsok.

Ezek a szirtek és néha sasbércek tagoltsága, meredeksége tekintetében megközelítik az olasz, svájci, tiroli térségek térfelszíni változatosságát és biodiverzitásbeli gazdagságát. "Tartari a nevük, azért mert Tatárország irányába nyúlnak el. A magyarok Tarcznak nevezik őket vagy pedig a hegyeket vagy úgyszintén Havasoknak.

Közös néven pedig Kárpátoknak mondják ezeket, oly módon hogy a vidékek különbözőségének megfelelően különböző neveket adnak nekik": *Dissertatio paralipomenicae rerum memorabilium Hungariae*. Szentiványi Márton S.J.(1630-1705). 1.1.2 .

Fontos tudatosítani **hogy történelmi lábnyomok kezdenek körvonalazódni. Így a geomorfológiából a biogeográfián át az alkalmazás terén lehet eljutni a történelmi-földrajzhoz az ökoturisztikában.**

I. korszakhatár:

Nyugaton a Hallstatt, keleten Abosevo, Andropovó -kultúra. Az egyik a keltaág eredete (az első) a másik kettő pedig a szkítaságé. Hallstatt Östliche Provincie mindenesetre közvetlenül itt volt Szászhalombatta térségében.

1600 előtt urnasíros kultúra volt a kései vaskorban. Ekkor berobbant a kurgános kultúra amely főleg a szkítákkal azonosítható. Sok bronzlelet van (Nagy Géza) amely szkíta eredetre utal (csengő, tükör, bronz-tegedzisz).

Később: 1600- körül a kelta és az etruszk jelenlét között ingadozott a térség

A szkíták harcoló népei az agatürszök és a szarmaták voltak. Az utóbbiak egy jазig betörés után többszörösen megverték a római légiókat és a helytartót is megölték. Arisztotelesz megemlékezik az agatürsz népekről és leírja róluk, hogy noha hadiérintkezésben voltak a szkítákkal kereskedtek is velük. Hékataiosz korábban a Kr. e. IV. sz - ban hasonlókat ír róluk. A leglényegesebb állítás az mely szerint az agatürsz és a szkíta rokon. A későbbi strabóni, herodótoszi vélemény már vitatott, mely szerint a szkíták indogermánok lettek volna. Ez az állítás amúgy is csak elszórtan hangzik el és nem meggyőző.

A dél-szibériai Azsna-ban 2002-ben szkítasírt fedeztek fel, a szkíta lelet olyan borostyánt tartalmaz, amely dániai eredetű! Érdekes lenne a borostyán és a selyemutakat újrarájni. Ezekben a kelta, szkíta, etruszk vonatkozó emlékek számát gyarapítani lehet. Sashegyi S. teve és összamár leleteket talált mai északi országhatárunkkal párhuzamos sávban.

Mit kell ezalatt értenünk ökoturisztikai termék szempontjából:

- kurgánok programja (Hortobágy NP. megkezdte, hortobágyi gasztronómiával kiegészíthető; erdélyi kurgánjellegű (piramisos-lépcsős) szerkezetek felkeresése.
- utak "rekonstruálása" bejárással (lásd inka és maja bejárások 7 D-Amerikai országban).
- szkíta motívumok (életfa, szarvas), gyűjtés, életmódtábor, művésztábor
- Nap- és fény szentélyek bejárása: a szkíták a fény gyermekei (É-Mongóliai sírleletek). Nyitra, Csíksomlyó "napkövei" erre utalnak.

A preszkíták trákok lehettek, akik aranyművességet, rézművességet közvetítettek. Ezek a leletek megmaradtak, értelmezhetők és kiemelten fontosak.

Kr. előtt 4000- 1800 a sumér (Bakay Kornél) volt a lingua franka, 2000- 400 - ig a szkíta volt ugyanez, vagyis a kapcsolatok és a vallás nyelve a térségben. Az utóbbiban a magyar is közbejátszhatott az előbbire utal a szászvárosi- alsótatárlaki lelet (három agyaglap).

II. Korszakhatár.

A kelták. Legmarkánsabb e nép a technológiákban, technikában, fémművességekben . Kr. előtt 7. sz- ban kezdték belakni erdélyi érchegységi részeket. Erdélyben egyre több kelta név bukkan elő. Egy érdekes kapcsolat kezdődött egy századdal később a kelták és a szkíták között. A Nyíregyházi Múzeumban szorgos kutatásba kezdet ezzel kapcsolatosan.

Mit lehet ezalatt értelmezni ökotusztikai termék szempontjából

-kelta várépítkezés (falköpenyes rendszer), ökotuzmus a várturizmussal összekötve

-kelta nevezékek: Erdélyben gyűjthetők

-kelta művészeti, zenei, gyógyítási táltos- gyakorlat.

Mit mond a történelem."A korai kelta típusú leletek...jelelemző módon az Érchegység közelében és a Nagy-Szamos vidékén található) Köpeczi, Makkai, Mócsy, a későbbi Dácia népcsoportjai közül már csak egyetlen ...kelta népcsoportot ismerünk a kotinokat- kotenszeket.

III. Korszakhatár. Róma

A stratégiai utak célja a Fekete-tenger. A stratégia utak ebben az időszakban a folyók. Az utak mellett feltűntek ismeretlen nyelvi eredetű őskori örökségek is. Mindjárt az öt nagy folyó, Olt, Maros, Temes, Körös, Szamos neve. A prerómai kor öröksége az Ompoly (Ampelus) és a Tierna-(Cserna) is. A tengerközelibb folyók szkíták. Prut, Dnyeszter (Bongard-Levin). Lentulus volt az első aki komoly támadást indított Észak-Erdélyre "Res gestae divi Augusti". A keltákat ekkor kényszerítették szövetségbe. Az Appulusz törzset sajnos könnyen elérhetővé tette a Duna alsó folyása (Apulum= Gyulafehérvár), valamint az Olt alsó áttörése amit Augustus komoly erősséggé tett.

Miként lehet ezt értelmezni ökoturizmus tekintetében:

- bejárni a prerómai várakat (Gyulafehérvár, Verestorony, Kudzsir, Dobrudzsa)
- bejárni a hadszíntereket azaz a kelta- római csatatereteket.
- felkeresni a kelta esetlen etruszk (Várkonyi Nándor) menhíreket, amelyeket dáknak neveznek előszeretettel.

IV. Korszak.

Róma hanyatlása illetve Róma után

A hunok Olt, Brassó előtere, Mezőség (Sáromberke) területen hagytak jeleket, fejedelmi emlékeket maguk után. Maros völgyén többet, a Tiszánál pedig koncentrált mértékben. A gótok, végül a gepidák eltűnése után az avarok több hulláma bukkant fel itt is és a Felvidéken is. Elfoglalták a kudzsiri ősvárakat, Gyulafehérvár ősvárát és megvetették az ősi ispáni várak alapját!

Mit értelmezhetünk e téren ökoturisztikailag:

- ökotúrák ősvárakban (Küküllő, Kudzsir)
- -ökotúrák az ősi hun kultikus helyeken, ősi áldozati étek- elemekkel (Cey-Bert Róbert)
- ökotúrák a hun csatatereken. Lovas trailekkel kiegészítve és lovasíjászattal.
- Rovás-emlékhelyek felkeresése Csíkrákos, legutóbb Csíksomlyó: Sz. Péter kápolna. életmódtábor: rovástanulás.
- Murfatlar, Macin "lappangó" hun ?, őskori ? feliratai Dobrudzsában

Következtetések

Az utóbbi hónapokban a geomorfológia felől jelentős elmozdulás tapasztalható az ökoturizmusban a történelmi földrajz felé. Az eredmények alapján a vizsgált terület Erdély a kései vaskortól (Hallstatt provinciától) követhető történelmi-földrajzilag. A korai érák, korszakok kutatása így érthetően felgyorsul, átértékelődik. A Honfoglalásig terjedő szakasza is reflektorfénybe kerülhet. A kelta, inka és maja értékek, érák megőrzését célul kitűző ottani ökoturizmus egyszer talán nálunk is beindulhat. Ennek számos lehetőségi feltétele már ma is adott.. ökoturisztikai programcsomagjaink itteni- erdélyi- vázlata még jelentősen kiegészíthető és bővíthető, az óvatosság azonban soha sem árt ,mert a kontroll nélkül hagyott ún. "turisták" szétdúlták már egy-két fontos helyszínünket: Vid/ Velem.

Irodalom:

Strabon: Geographica
 Ptoilemaiosz: Geographia
 Köpeczy-Makkai- Mócsy: Erdély Történelme. I-II-III
 Szentiványi Márton S. J.: Dissertatio paralipomenicae...
 Ransamus: Epitome rerum Hungaricum
 Frontinus: Stratagemata
 Aristoteles: Problemata
 Tabula Peutingeriana iratai és térképvázlatai
 Jordanes: Getica
 Tacitus: Historiae
 Hekataiosz: térképvázlata
 Cardanus. De substilitate...

Az ókori megalitikus építészet

I. Bevezetés

Előjáróban annyit, hogy geodéta mérnök vagyok s az utóbbi években kezdtem el aktívan foglalkozni az ókori megalitikus építészet kutatásával.

Tapasztalataim szerint a Földön megtalálható rengeteg különleges építményt leginkább az jellemzi, hogy igen nagy méretű kövekből készültek. Ezek építésére vonatkozólag kutatások gyakorlatilag nem folytak, nem is tudjuk a mikéntjét. Több elmélet látott már napvilágot, leginkább a kőmozgatás különböző módjairól. Úgy gondolom, kutatásaim során jószerével rájöttem arra, hogy ezeknek az építményeknek az elkészítése milyen módszerrel magyarázható.

Előadásom két részből áll. Először szeretnék képek segítségével áttekintést nyújtani a világon található legjellegzetesebb ókori építményekről, majd ezt követően, az egyiptomi piramisok építésének az általam legvalószínűbbnek tartott módját szeretném ismertetni.

II. Jellegzetes ókori építmények

Az első képen a Máltán található megalitikus templomnak elnevezett építmény látható (1. ábra). A következőn különböző méretű kövekből álló kősorokat, úgynevezett menhírsorokat látunk Franciaországban, Bretagne-ban (2. ábra). Ilyen óriási méretű, most már ledőlt állapotban lévő oszlopok jellemezték az ókorban az építészetet. A grafikán látható ember arányosan mutatja, hogy milyen hatalmas építményről volt itt szó (3. ábra). E közelről fényképezett kőről megállapították, hogy a súlya kb. 280 tonna volt (4. ábra).

Most egy topográfiai térképrészletet látunk (5. ábra). Ez a terület Angliában Stonehenge és környéke. A mindenki által jól ismert építmény Salisbury dombvidéknek déli nyúlványánál található. Lényeges, hogy jól eligazít rajta a vastag vonallal jelölt ún. 100 méteres szintvonal. Ez a szintvonal megtalálható a gerinc túloldalán is. Itt folyik az Avon folyó, amelynek véleményem szerint nagy szerepe volt az anyagszállításban az építés során. Különös tekintettel kell lennünk még a sárgával kierősített vonalra is, amelynek elnevezése a térképen avenue. Ez meglévő burkolt útszerűség, két oldalán sáncsal. Ezen kívül még millió sajátosság van a helyszínen, amelyekre most sajnos nincs időnk kitérni. Előadásomat hangsúlyosan úgy szeretném felépíteni, hogy bebizonyítsam: a víz jelenlétének – a valamikori jelenlétének – nyilvánvalóan meghatározó jelentősége volt az ókori megalitikus építkezések során.

Ez egy kinagyított kép, hogy jól lehessen látni, miről van szó (6. ábra). Vannak légi felvételek is erről az építménysorról (7. és 8. ábra). A grafikailag érzékeltetett jellegzetességekről külön előadást lehetne tartani (9. ábra). Ám hogy igazából tisztában lehessünk a méretekkel, az arányokkal, tekintsünk a jól látható emberekre az építmény, a kőszerkezet mellett (10. ábra). Micsoda óriási méretű kövekről van itt szó: az álló pillérek súlya 50-80 tonna, míg a másik helyszínről származó áthidaló köveké 10 tonna körüli. Ezekből nagy mennyiség található, mint azt a képek is bizonyítják.

A következő helyszín Írország. Ez a New Grange-ben található különleges építmény hatalmas kövekből áll, körbe van kerítve egy föld-dombbal és kőszórással van lefedve (11. ábra). Csak az óriási méretek miatt mutatom. Átkelünk az Atlanti-óceánon, s megtekinthetjük Közép-Amerikában, az olmék kultúra egyik jelentős emléket (12. ábra). A képen jól látszik, milyen hatalmas kőszoborról van szó. Itt a kő súlyáról már nem is kell beszélni, a látvány tökéletesen érzékelteti. Annyit azért tudni kell, hogy ez a szobor – és az ebből a kultúrából származó kőszobrok mind –, nagyon alacsony fekvésű, ingoványos, mocsaras területen található. A vízzel való kapcsolat így adódik az építményekhez.

Gondolom a következő képet mindenki ismeri (13. ábra). A felső sarkába szándékosan rajzoltuk a piramisváros térképét. Kierősítettem azt a vízfolyást – burkolt mederrel –, amely keresztülfolyik ezen a területen. Teotihuacan körül van véve gáttal, falakkal, s ami az egész épületegyüttes csodája, hogy – jól megfigyelhetően – tökéletesen egy szintben (vízszinten) van.

Ne felejtjük ezt el! Többször is vissza fogok rá utalni, mert a vízszintességnek a bizonyítási eljárásomban döntő jelentősége lesz a továbbiakban.

Menjünk tovább, szintén Közép-Amerikában járunk (14. ábra). S amint a fenti szintvonalas térkép is jelezte, a környező domborzattól függetlenül itt is minden teljesen egy síkban van, jóllehet a szintvonalak jelzik, hogy milyen magasságkülönbségek vannak. Ez mesterségesen készült, ilyen geológiai formáció, ilyen topográfiai jellegzetesség a természetben nem létezik. A rajta lévő építmények is sugározzák, hogy micsoda hallatlan geometriai pontosság-

gal készültek. Még egy adalék az előbb felvetettekhez: az itt meglévő folyó, amely jelzi, hogy volt elegendő vízmennyiség, amivel a geometriát érvényesítették, s amivel később majd az anyag szállítása is biztosítható volt.

Ugyanezt bizonyítandó készültek a következő képek. Ennek a perui Machu Picchu-ról készült légi felvételnek (15. ábra) az a különlegessége, hogy a hegy csúcsa jól láthatóan teraszos művelésre van kialakítva. A csúcs teraszos kiképzése bizonyítja: itt valamikor igen komoly mezőgazdasági művelés volt. Ennek, mint tudjuk, első és legfontosabb feltétele a víz. Nos, ha ezt hegycsúcson véghezvitték, az nyilván azt jelenti, valamikor olyan éghajlati jellemzőkkel bírt ez a terület, hogy érdemes volt rendkívül keserves munkával, még a hegy csúcsán is kialakítani a megélhetéshez, létezéshez nélkülözhetetlen építményeket.

A következő képen (16. ábra) már a városon belül járunk. Szeretném felhívni a figyelmüket ezekre a kövekre. Ez a formáció, a kövek ilyen egymáshoz rendelése kivétel nélkül, mindenütt a világon megtalálható. E sajátos kömegmunkálási módok, ezek a kidudorodások építéstechnológiailag nagyon fontosak, s a világon rendkívül sok helyen megtalálhatók.

Szeretném tehát hangsúlyozni, hogy azonos technológiai jellemzők fordulnak elő mindenütt, függetlenül attól, hogy a világon hol járunk.

Eljutottunk a Húsvét-szigetekre (17. ábra). Ezek a nagy méretű füles szobrok mindenkinek visszaköszönnék. Hogy képet kapjunk arról, amiről beszélünk, tekintsük meg ezt az illusztrációt: az emberek és szobrok aránya önmagáért beszél (18. ábra). Hatalmas méretekről, súlyokról van tehát szó. És ezeket kibányászták, a bányákból elszállították a helyszínre, s fölállították egy bizonyos rendszerben. Ám azt tudni kell, hogy ilyen szobor soha nincsen hegytetőn. Egyetlen egy sem. Zöme a tengerparton áll, vagy a tengerszinthez viszonyítva alacsony fekvésű területen található. Írott információk is vannak a területről, s ezek arról számolnak be, hogy e szobrok zöme mélyedésben található: olyan sáncok veszik körül ezeket a hatalmas kőszobrokat, melyek földjét 120-150 négyzetméter alapterületen kitermelték.¹ Aki ezeket az adatokat publikálta templomgödörnek nevezte azokat a mélyített építményeket.² Nem tudom, milyen megfontolásból tette ezt, de nekem egészen más a véleményem erről, ahogy ez a későbbiekben ki fog derülni.

E képen a szobrok a bányában láthatóak. Nem emelték ki őket, pedig komoly előkészületek folytak (19. ábra). Ez az egyik legnagyobb méretű szobor a Húsvét-szigeteken, 80 tonnára becsülik a súlyát. Abbahagyták a vésését, kibányászását, s bennmaradt a bányagödörben. Ám jól lehet látni a körvonalát. Összehasonlíthatjuk a Húsvét-szigeti félig kész szobrot egyiptomi társával (20. ábra). Asszuánnál vagyunk, s egy vörös gránit, 42 m hosszú, 1400 tonnásra becsült obeliszket látunk, amely szintén nem lett a bányagödörből kiemelve. Több mint valószínű, hogy azért nem emelték ki, mert a kiemelés kísérleténél a felső vége megrepedt. Ilyen irgalmatlan tömegnél már nem volt elég kohéziós erő, hogy megtartsa a nagy súlyt, s a csúcsrésze megrepedt.

Szerencsénk, hogy itt maradt, mert jól láthatóak rajta a különböző megmunkálási nyomok (21. ábra). Ez a vörös gránit egyike a legkeményebb kőzeteknek. Az obeliszknek a képen látható szélessége kb. 3,5 méter. A megmunkálási nyomokból lemérhető, milyen szélességű szerszámmal dolgoztak. Az a szerszám, ami ilyen szélességű megmunkálási nyomot okozott, nem volt kezelhető emberi kézi erővel. Ez azt bizonyítja, hogy a kőbányászati és megmunkálási tevékenység ötletes és nagy határfokú céleszközökkel történt. Sajnos nem tudjuk, hogyan néztek ki, de bizonyos, hogy az anyagmegmunkáláshoz értők a technológiai nyomokból, a szerszámok okozta elváltozásokból következtethetnek a folyamatokra, s azok jellegzetességeire, amelyekkel e munkálatokat el lehetett végezni.

Zimbabweben járunk (22. ábra). Óriási méretű, már ledőlt obeliszk képét látjuk. Ez valamikor állt, súlyától, méretétől függetlenül. Összehasonlításként mondom, hogy az Egyiptomban, Luxor és Karnak templomainak környezetében található hasonló méretű obeliszknek közül a legkönnyebb is 350 tonna. Ezeket a legkönnyebbek közé tartozó obeliszket tehát kibányászták, elszállították és a rendeltetési helyükön felállították, miután kifogástalan minőségben megmunkálták a felületüket. Éspedig olyan minőségben, aminél jobbat a mai technológia sem ismer. Ez az anyag megmunkálási különlegesség komoly kutatásra érdemes téma.

III. Az egyiptomi piramisok építése

1. Korábbi elképzelések az építés módjáról

Hogy valójában miről is beszéltem eddig, annak jelentőségét a most következők fogják megvilágítani. Ez itt egy grafikus által készített kép, amely nagyon tisztességes munka³ (23. ábra). Azt ábrázolja, hogy a régészek szerint az emberek az ókorban milyen módon és módszerekkel próbálták ezeket a különböző megalitikus építményeket összerakni. Különböző kommentár nélkül megállapítható, – bármilyen szép grafikáról van szó, –

1. Lásd: Várkonyi Nándor. Szíriai oszlopai Magvető kiadó 1972. 446. old.

2. Lásd uo. 2. oldal

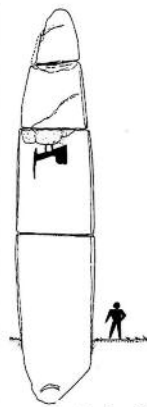
3. Lásd: A kőkorszaktól a keltákig. Larousse-Officina Nova kiadó 1993. 28-29. old.

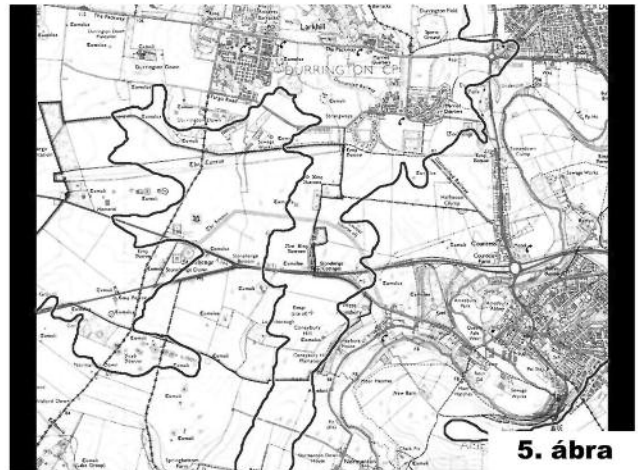
1. ábra

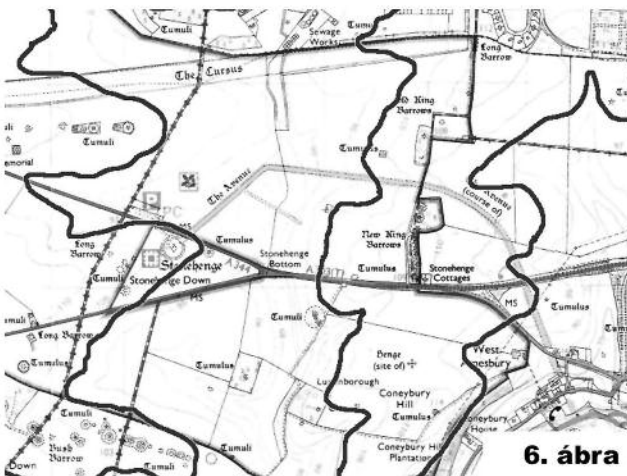
2. ábra

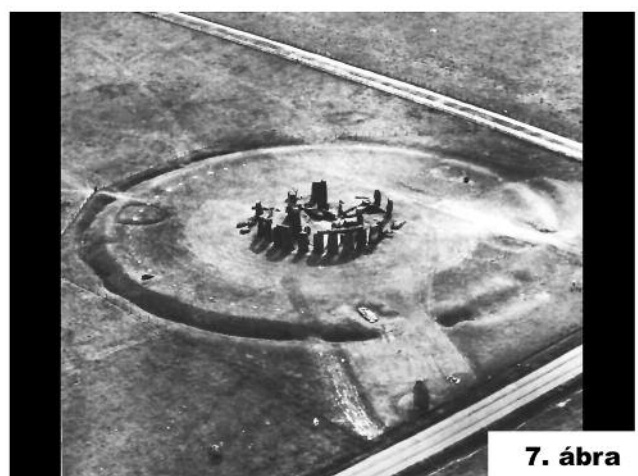
3-4. ábra

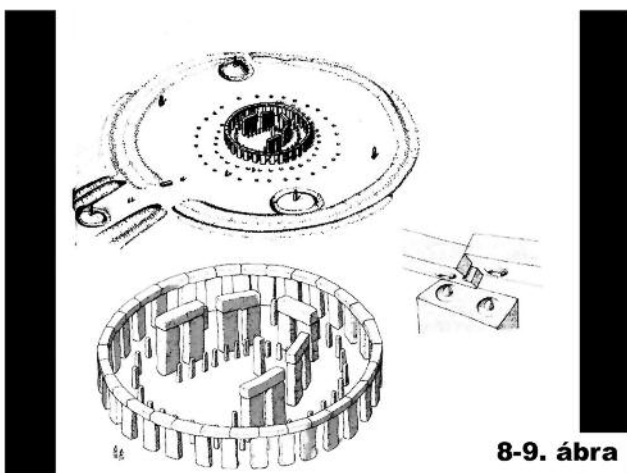
5. ábra

6. ábra

7. ábra

8-9. ábra

10. ábra

hogyan ez így nem működik. Bármilyen szép, bármilyen meggyőző erővel hat, ez a tevékenység emberi erővel nem elvégezhető. Teljes bizonyítást is tudnék adni erről, de előadásomnak ez most nem célja.

A következő képet egy másik könyvben találtam⁴ (24. ábra). A képaláírás szerint ez egy 40 tonna tömegű kő, amit két kerék közé illesztenek és taligaszerűen, állati erővel vontatják. Talán meggyőző a rajz, de van egy hibája: nem mondja meg, hogy tesszük rá a kerekeket a kőre. Nem folytatom tovább e kérdéskört, bár lehetne még elemezni a látottakat.

Most újra Egyiptomban vagyunk (25. ábra). A piramisok építésének elképzelt módszerét ábrázolja a grafikus.⁵ Daruk, rámpák segítségével próbálják elkészíteni az építményt. Ez a daruzási mód azonban, ilyen formában, eleve önmagának ellentmondó. Mert gondoljuk csak el: minden egyes kő felemeléséhez meg kellett volna egy ugyanolyan súlyú ellensúllyal rakni a másik oldalra a kosarat, s ha az megemeli a követ, csak egy- – sugár – irányban lehet vele a követ mozgatni. Tehát nem lehet pozicionálni, helyre tenni. Itt fontos jellemző, – amire ki is térek majd a piramisok általam elképzelt építésének bemutatásánál, – hogy ezek a kövek egymáshoz vannak rendelve, szoros illesztéssel. Tehát nem lehet őket csak úgy tessék-lássék odatenni, mert olyan irtatlan súlyokról van szó, hogy különben nem áll össze az építmény.

Most következik az a kép (26. ábra), amely elindította bennem a megoldás keresésének gondolatát. Egy magyar folyóiratban, 1927-ben megjelent képről van szó. Jól lehet látni rajta, hogy az emberek "hangyafolyás" szerűen, hosszú rámpán húzzák fölfelé a köveket, a piramis éppen építendő szintjére. De ez a kép több szempontból hibás.

Az, hogy emberek vontatják a köveket és próbálják a helyére tenni, egészen egyszerűen nem működik. A témával eddig foglalkozók kedvelt módszere volt, – a fáraó zsarnokságát és könyörtelenségét bizonyítandó –, emberek tömegét állítani a kövek elé, hogy vonszolják, s mi több, ezzel a tevékenységgel létre is hozzák ezeket a csodálatos építményeket. Nagyon időszerű lenne az e témához jól értő építészek, emeléstechnikában jártas szakemberek részéről kimondani, hogy ezt a nézetet meg kell változtatni. Én magam mostanában – egyebek között – éppen ezen munkálkodom. Ez a másik kép az előző analógiájára készült (27. ábra). Ugyanazt lehet látni: primitív daruszerkezetekkel templomot raknak össze. Egyébként a karnaki és a luxori templomok kövei és áthidalói szerepelnek. Ám szeretném elmondani, hogy egy ilyen áthidaló, – Luxorban különösen jól lehet látni, egy különálló oszlopsoron – 40 tonnát is elér. Nem hiszem, hogy különösebb magyarázat kellene a látottak lehetetlenségének megállapításához.

Sajnálatos hogy ilyen gyermekes módon, különösen ilyen szegényes eszközökkel próbálják az építés kérdését megoldani, pedig ez így egyszerűen nem működik.

2. A piramisok környezete

A térképen van Kairó és itt vannak a nagy piramisok, amelyekről a továbbiakban sok szó lesz (28. ábra). A térkép után, déli irányból készült légi felvétellel ráközelítünk a területre (29. ábra). Jól lehet látni, hogy ezek a fantasztikus gúlák, a Kheopsz, a Khephren és a Mükherinosz, valamint a kíséző piramisok, sivatagi környezetben, az ún. Gíza-platón, egy magaslaton helyezkednek el.⁷

Északra van a Nílus deltavidéke és kb. 180 km-re a Földközi-tenger. A térkép szerint a piramisok a tenger felé folyó Nílustól balra találhatók, 8 km-re, s a jelenleg kb. Duna méretű folyó vonalától. Közelebb megyünk a piramisokhoz. Ez a fénykép a Kheopsz keleti oldalán készült (30. ábra). A többi kép is hasonló környezetből való (31-32. ábra).

Előre bocsájtom, hogy én ugyan a Kheopsz piramisáról fogok előadásomban végig beszélni, de az az építési módszer, amelyet én helyesnek, valósnak vélek, az összes nagy méretű kőből készült piramisra érvényes. Azért ezt a piramist vettem példának, mert ennek méreteit, paramétereit, jellemzőit az emberek jobban ismerik, mint az összes többit. Hiszen csak Egyiptomban 80 viszonylag nagy méretű piramis található. 120 körüli az összes eddigi megtalált piramisok száma. Vannak közöttük mindössze 3 méteresek is, s ilyenformán ez nagyon széles kör. Bár a piramisok száma a dolog lényegén nem változtat semmit.

3. A vízszintezés jelentősége

Ez a kedvenc képem. Úgy készült (33. ábra), hogy a fényképezőgép optikáját ráállítottuk a legelső kősor szintjére, magasságára. Nézzék meg ezt az egyenes vonalat: 230 méter hosszan, 5 milliméteren belül vízszintes. Hangsúlyozni kívánom, hogy körkörösén, az egész első kősor vízszintes. De tovább megyek: az összes piramisnál ugyanez a helyzet, és az összes ókori építménynél ugyanilyen pontosság figyelhető meg az építés során. Ez vonatkozik Közép-Amerikára és a világon minden lelőhelyre. Ez hallatlanul fontos információ. Miért is?

4. Lásd. Hetven csoda szerte a világban. Atheneum kiadó. 1999. 32. old.

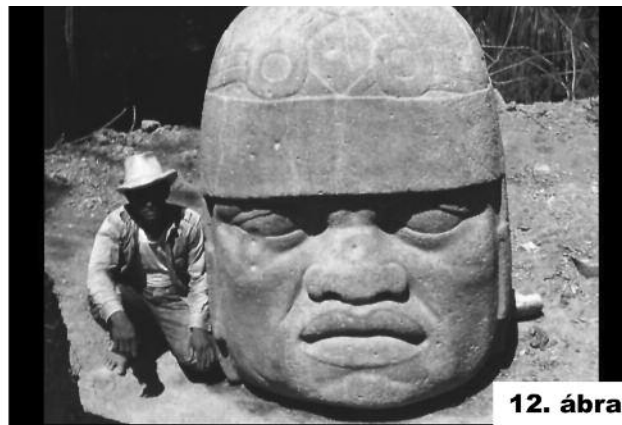
5. Lásd. Kunst und Geschichte in Agypten. EB BONECHI kiadó 1994. 72-73, 140.-141. old.

6. Lásd. Családi lap 1927. Címoldal

7. Vesd össze Sörös István: Vízben álló piramisok, lebegő kövek. Az egyik őselem szerepe az ókori építkezésekben. Egy eredeti gondolat, amely átírhatja a történelmet. Megalit, Mandorfi Bt., Felsőörs 2001, 48-65. oldal

11. ábra

12. ábra

13. ábra

14. ábra

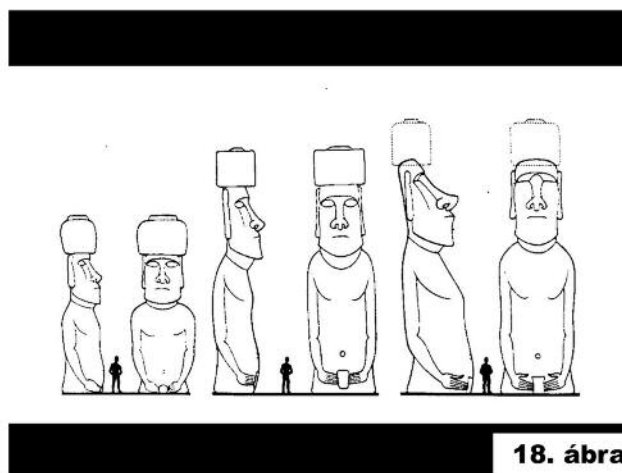
15. ábra

16. ábra

17. ábra

18. ábra

A válaszadás előtt mérnökemberként felteszem a kérdést, hogy mitől vízszintes a vízszintes? Nekünk, magyaroknak óriási szerencsénk van, hogy nyelvünk olyan, amilyen. Hiszen magában a vízszintes szavunkban benne van a megoldás. Azaz a vízszintes azt jelenti, hogy a víz szintje. A nyugalomban lévő víznek a szintjéről van nyilván szó. Még jobban leegyszerűsítve az előbb elmondottakat: egyszerűen az következik mindebből, hogy az építés során a víznek a helyszínen szükségszerűen jelen kellett lennie.⁸

Ha visszagondolunk az előbb látott sivatagi környezetre, nem olyan egyszerű ezt belátni. Pedig igaz, mert különben ez a nagyon egyszerű geometriai feltétel nem érvényesül. Sem itt, sem máshol a világon. Mikor én erre geodetiként rájöttem (szakmámból adódóan sok ilyen jellegű feladatot kellett végezni), hamar eljutottam a megoldáshoz.

Igen ám, de bármilyen ötlet, megoldás jut az embernek eszébe, azt nyilvánvalóan be kell bizonyítani. Rendkívül nagy szerencsémre, a gondolatébresztés után egy hónappal már Egyiptomban voltam (31. ábra).⁹ Eljutottam tehát a helyszínre. Expedíciónk során az volt a kutatásom tárgya, hogy megkeressem az ókorban jelen levő vízre utaló nyomokat. Elmondhatom, hogy nem kellett különösebben keresgélni, mert ott vannak. Nem kellett kiásni, nem kellett kutatni, kivétel nélkül mindenhol jól láthatóan ott vannak. Csak értő mérnöki szem kellett ahhoz, hogy felismerje a vízépitési műtárgyakat, a különböző berendezéseket, amelyek az ókorban a víz jelenlétére utalnak.

4. Helyszíni bizonyítékok

Miről is van szó? Ilyen berendezés ezen a képen is van (31. ábra). Az a kő, amin én állok, kb. 50 cm vastag kőlap. Azért csak a végét látjuk, mert a többi részét már elbontották, elvitték Kairóba, különböző építkezésekhez.

A következő képeken is láthatóak ilyen kövek. Ezen a közelképen is erről van szó (34. ábra). Az a fajta burkolás pedig, amit itt láthatunk (35. ábra), jellemzi Egyiptomban az összes ókori építmény környezetét. Nem csak a piramisokat, hanem minden építmény környezetét. Ebben az az érdekes – megpróbálom végigmutatni a kontúrját – hogy a formájuktól függetlenül – konvex, konkáv szögekkel jellemzett, 50-60 cm vastag kőlapok tökéletesen vannak összezsíszolva és egymáshoz illesztve.

Olyan eszközük azonban nem volt, amellyel elszélelhettek volna gazdaságosan köveket. Ellenben a bányából kifejtett, viszonylag jó, párhuzamos rétegszerkezetű köveket megmunkálva, ilyen tökéletes felületű burkolatokat tudtak létrehozni. Ebből az illesztési módból az is következik, hogy a köveket nem lehet egymás mellé tologatni. Olyan formák ezek, hogy bizony beemeléssel technológiával kellett összeilleszteni őket. Másképpen nem lehet összerakni, ettől csodálatos ez a szerkezet. A 36. ábrán egy másik terület látható. Ez, egy függőleges vonal. Jól lehet látni, hogy réteges szerkezetű kövekből rakták, kiválogatták hozzá a köveket. Tudták, hogy milyen kő kell ahhoz, hogy ilyen felületet tudjanak készíteni.

Térjünk vissza a térképhez (28. ábra). Anélkül, hogy nagyon a dolgok mélyére ásnánk – hiszen a könyvemben külön fejezetet szenteltem az ókori vízrajzi állapotoknak – szeretném hangsúlyozottan kijelenteni, hogy az ókorban, azon belül a piramisok építésének korában, a tengerszint, a világ tengereinek szintje egészen más magasságban volt, mint ma. Erre hihetetlenül sok bizonyíték van. Számomra az egyik legmegdöbbentőbb dolog az, hogy a tudomány egyes képviselői, a témával foglalkozó néhány szakember ezt nem látja be, a bizonyítékok ellenére sem.

Számszerűsítve: hozzávetőleg 18 méterrel magasabban volt a világtengerek szintje a piramisok építése korában.¹⁰ Erre egy markáns egyiptomi példát szeretnék elmondani. A térképen, (28. ábra), a Fayum-mélyedés, a Fayum-oázis látható, amelynek jellegzetességei rendkívül bizonyító erejűek. Kinagyítva a térképből a nevezetes területet (37. ábra), a mélyedésben található a Kharun-tó, görögül Morisz-tó, amely kb. Balaton méretű tó. Az a

8. Lásd uo. 20-23. o.

9. Egy barátom segítségével. A képen a fehér kabátos úr volt a szponzorom: Semsei Sándor

10. Újabban bizonyítékokat találtak rá, hogy a jégkorszak teljes felmelegedésének vége felé, a harmadik lehűlési periódus felmelegedése végén a hirtelen megemelkedett szintű Földközi-tenger kb. 7550 évvel ezelőtt szakadt át a Boszporusz-gát, aminek következtében a kb. 130 méterrel az addigi édesvízi tó szintje fölötti szintű tenger beömlött és a Fekete-tengert kialakította, elöntve a kb. 100 kilométeres, öntözéssel megművelt parti sávot. Lásd William Ryan-Walter Pitman: Noah's Flood. The New Scientific Discoveries about the Event that Changed History. Simon & Scuster, New York 1998. 156-178, "Richard A. Kerr: Black Sea Deluge May Have Helped Spread Framing 7500 BP." Science 279, 1998. 1132, "Richard Stone: Black Sea Flood theory to Be Tested." Science 283, 1999. 915-916, Cser Ferenc: Gyökerek. Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról. Szerzői Kiadás. Melbourne 2000. 137, és Vö. "C. Lorius-J. Jouzel-C. Ritz-L. Merlivat-N. I. Barkov-Y. S. Korotkevich-V. M. Kotlyakov: A 150 000 year climatic record from Antarctic ice." Nature 316, #6029, 1985. 591-596, "Isaac J. Winograd-Barney J. Szabo-Tyler B. Coplen-Alan C. Riggs: A 250 000 Year Climatic Record from Great Basin Vein Calcite. Implications for Milankovich Theory." Science 242, 1988. 1275-1280, Stephen Oppenheimer: Eden is the East. The Drowned Continent of Southeast Asia. Phoenix, London 1999. 251-266, James Mellaart: The Neolithic of the Near East. Thames and Hudson, London 1981. 90, Maria Gimbutas: The Civilization of the Goddess. Harper, San Francisco 1991. 354-355. Ez volt egyébként a bibliai özönvíz, aminek mintája, a Gilgames eposz özönvize. A Gilgames-eposzban szereplő hat nap helyett valószínűleg nyolc-kilenc napig tartott a medence feltöltődése és a mai Fekete-tenger kialakulása. A termékeny, sűrűn lakott partvidék víz alá került, a vízzel borított terület megduplázódott. A lakosság részben elpusztult, részben elmenekülve a környező területen szétszóródott. Lásd Rákos Sándor (ford.): Gilgames. Európa, Budapest 1974. 152-154. Itt nincs szó esőről, hanem gátszakadásról, hatalmas erejű déli szélviharról és áradásról, valamint környező hegyekről és csúcsokról

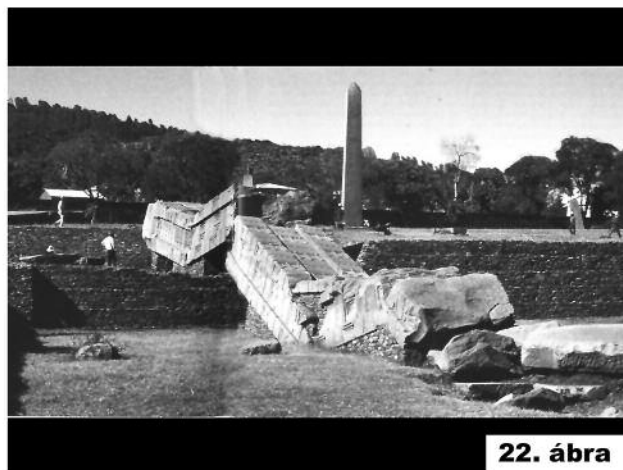
19. ábra

20. ábra

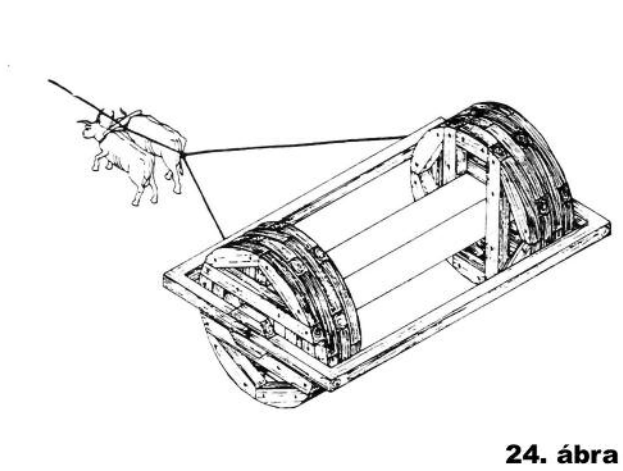
21. ábra

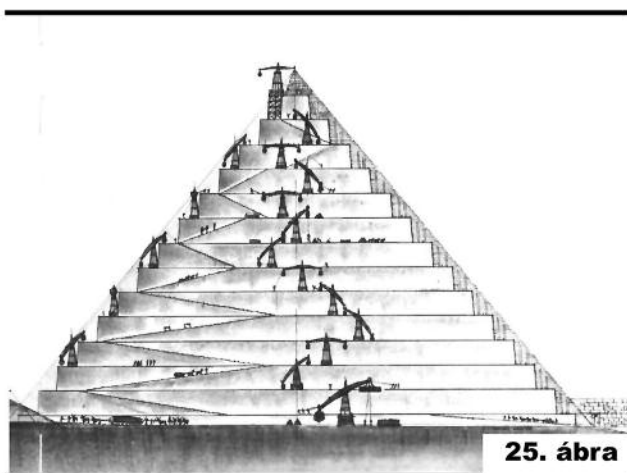
22. ábra

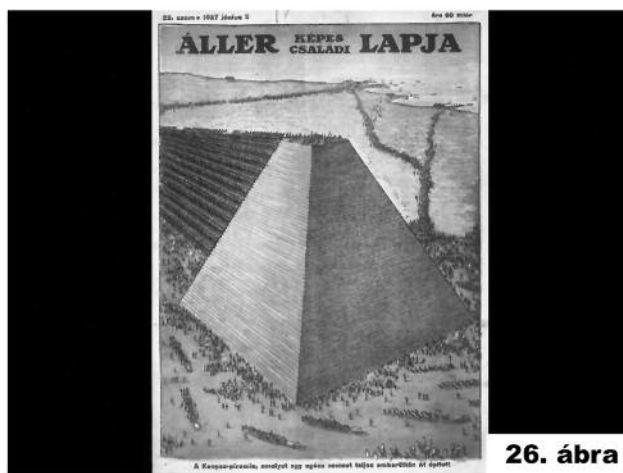
23. ábra

24. ábra

25. ábra

26. ábra

jellemzője, hogy jelenlegi szintje a tengerszinthez képest 44 méterrel lejjebb van (-44 m). Igen ám, de az ókorban, a piramisok építésének a korában, ez a tó kitöltötte az egész zölddel ábrázolt mélyedést, a szintje +22 méteren állt. Ez 66 méter szintkülönbség. Ez a bizonyos +22 méteres szint azért volt lehetséges az ókorban, mert a Nílus akkor nem a mai szinten folyt. Ezen a szakaszon 20 km széles folyamként hömpölygött, óriási vízhozammal. Ez pedig egészen más éghajlati viszonyokat feltételez. A térképen látható K- Ny irányú völgyön keresztül, a Nílus közvetlen befolyással töltötte a Fayum-medencét. Ilyen körülmények között lehetett az akkori tóvízszintet elérni.

Azóta a tengerek szintje lecsökkent. A folyóknak az a tulajdonságuk, hogy ha a fogadósint lecsökken, addig rágják magukat a mederbe, amíg eléri azt a szintet, ahol befolyhatnak a tengerbe. Mert, ha csökken a fogadósint, felgyorsul az áramlás, s a gyors áramlás mederberágódással jár. Sőt általában még a folyó nyomvonala is megváltozik. A Nílus keletre tolódott, ami egyébként a Coriolis-erő hatása. Ez törvényszerű folyamat, a Föld folyóinál jól megfigyelhető jelenség. A szintcsökkenés miatt a Nílus már nem tudta közvetlenül tölteni ezt a tavat vízzel. Megkezdődött a tó szintjének csökkenése, végül mocsárrá alakult és összezsugorodott. S itt vannak az összefüggések a vízszint- és éghajlatváltozással. Ahhoz, hogy a tó egyáltalán életben maradjon, manapság egy mesterséges csatornával, a József-csatorna segítségével kell táplálni a Nílusból vízzel, különben kiszáradna. Ami katasztrofális lenne, mert Egyiptomban a mezőgazdasági művelésre alkalmas terület rendkívül kicsi. Ez a Fayum-oázis az egyik legjelentősebb termőterület, amit mindenképpen életben kell tartani. Emberfeletti munkával hozták létre ezt a 400 km hosszú csatornát.

Visszatérünk a Gíza-platóra és közvetlen környezetére (28. ábra). Anélkül, hogy különösebben részletezném, elmondhatom, amit ezen a képen (38. ábra) az alapkőzet felett látni lehet, nem más, mint iszapba ágyazódott görgetegkövek halmaza. Ilyen geológiai formációt csak az áramló víz hoz létre. Ez nagyon fontos mozzanat. A következő képen pedig az a völgy látható (39. ábra), ahol a piramis építéséhez szükséges kitöltő köveket bányászták. A hiányzó térfogat megegyezik a piramisok mért térfogatával. Jól lehet látni azokat a rétegszerkezeteket, amelyek, a nagyon magas áramló víz ókori jelenlétére utalnak. A 38. ábrán látható képződmény szintje megegyezik a Kheopsz-piramis küszöbszintjével. Tény tehát, hogy valamikor hatalmas mennyiségű víz áramlott ilyen nagy magasságban, s a valamikori vízszint a jelenlegi szintre változott. A hangsúly a változás tényén van.

Dokumentum értékű képek is bizonyítják az előzőekben elmondottakat. A 40. sz. kép azt ábrázolja, hogy a Nílus ott folyt a piramisok lábainál. A következő képek is ugyanezt mutatják (41-42. ábra) Nem kell különösebb magyarázat, a képek magukért beszélnek. Ezek a képek 1924-ben készültek, s akkor a víz jelenléte nem volt ritka állapot.

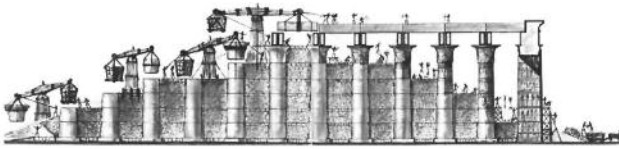
Hogy mennyire becsapós ez a dolog, s mennyire nem mindegy, hogy milyen érában és mit látunk, mutatja az a fénykép, amely a mai állapotot ábrázolja, s 2001-ben készült (43. ábra). Ott, ahol közel 80 évvel ezelőtt, a Nílus még rendszeresen hömpölygött, most egy nagyváros épületei találhatók. Élettérnek alakult át a hajdani folyómeder. Ez a változás természetesen összefügg az Asszuáni-gát megépítésével. Önmagában az a tény, hogy még 80 évvel ezelőtt is ilyen óriási mennyiségű víz folyt ezen a területen, ilyen magasságban, bizonyossá teszi, hogy ha néhány ezer évet még visszamegyünk a múltba, nem nehéz belátni a maitól durván eltérő uralkodó vízrajzi viszonyok tényét.

Ugyanez figyelhető meg például Irakban is. Az Eufrátesz medre – a kép szövege szerint – (44. ábra) 16 km-re, máshol 64 km-re helyeződött át a várostól. De vajon miért? Nos azért, mert nem az akkori szinten folyik a vize. Ez a folyó csak azért távolodhatott el a korábban kialakult medrétől, mert a fogadósint – ezúttal a Perzsa-öböl szintje – megváltozott. Hiszen olyan nincs, hogy a Földközi-tenger szintje megváltozik, az Arab-tengeré pedig nem. Ha változás történik a tengerszinten, az a változás a világon mindenhol pontosan ugyanolyan mértékű.

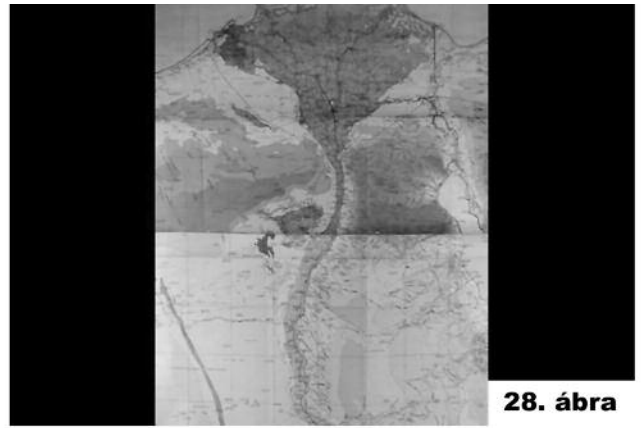
A jelenlegi nullának tekintett szint, az ún. középtengerszint, az elméleti földfelszín (geoid) tehát csak most nulla. Bármikor lehetett más érték, lehet más értékűnek tekinteni. Mivel tudjuk, hogy napjainkban is kb. 20 cm-es tengerszint-változást észlelnek, ez mindenki számára ijesztő, mert a közvetlen vízparton lévő városok életében akár katasztrófát is okozhat. Pedig egyszerűen csak az történik, ami szerintem mindig is történt, hogy a vízszint állandóan változik, tévesen tekintjük a mai állapotot állandónak. Ezt azért hangsúlyozom, mert *a tudomány mai állása, állásfoglalása szerint, az elmúlt 6000 évben a Föld vízrajzi állapotában és éghajlatában nem volt lényegi változás. Ez a vélemény azért katasztrofális, mert az ókor történetével foglalkozó tudósok, ha valaha vízzel borított területen ásnak, bármit is találnak, nem tudják a leleteket a vízhez kapcsolni. Márpedig, ha nem kapcsolják a vízhez, az olyan információferdülést okoz, ami mindenkit félrevezet*, és igen fontos dolgok egészen más megvilágításban kerülnek nyilvánosságra. Lehet olyan történetet is hallani, hogy kontinentálisnak hitt területen ástak, de kiderült, hogy vízzel kapcsolatos nyomokat találtak. Viszont senki nem meri kinyilatkozní, hogy adott esetben itt tenger, folyó, vagy más vízfelület volt. Pedig ez csak akkor volt lehetséges, ha a tengerszintek magasabbak voltak. Ez döntő jelentőségű észrevétel a további kutatásoknál.

5. Napbárka helyett úszódaru

Visszatérve Egyiptomba, felhívom a figyelmet arra az épületre, amely a Kheopsz-piramis déli lábánál található

27. ábra

28. ábra

29. ábra

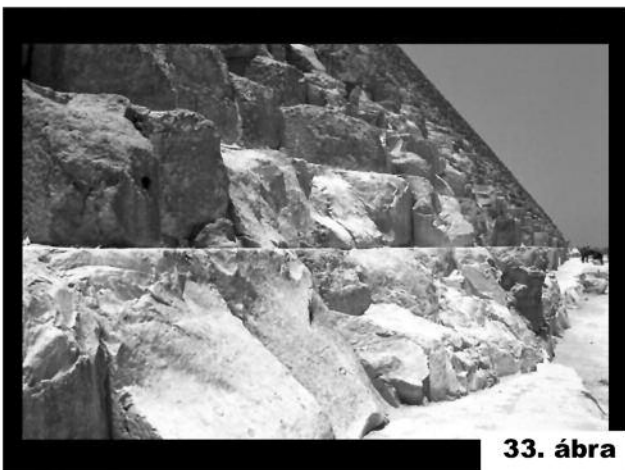
30. ábra

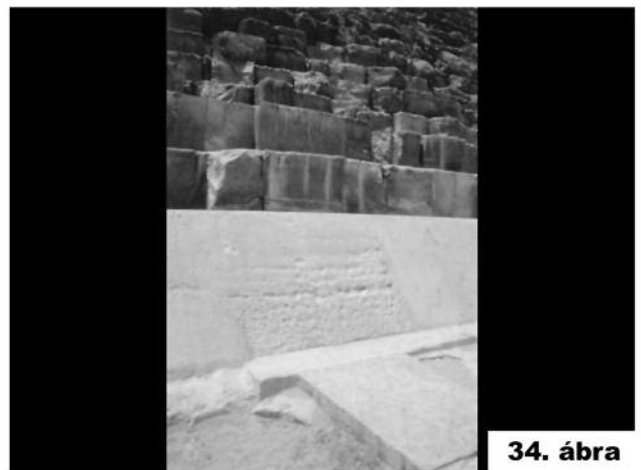
31. ábra

32. ábra

33. ábra

34. ábra

(45. ábra). Ebben a pavilonban található egy csoda, egy különleges szerkezet. Egy nagyon mély árokban találták meg, nagy méretű kövekkel lefedve, alkatrészeire szétszedve, precízen kötegelve letárolva ezt a hajót (46. ábra). Sajnos nem lehet képek alapján igazán jól tanulmányozni, mert olyan óriási méretű hajó, hogy egyben nem lehet lefényképezni (47. ábra). 44 méter hosszú, 6 méter széles. 22 tonna volt új korában a súlya. Az anyagok fajsúlyát és keresztmetszetét figyelembe véve ez pontosan kiszámítható érték. Ez az ún. Napbárka.

A régészet és az egyiptológia jelenlegi állásfoglalása szerint ennek a monsturnak a hajónak az volt a feladata, hogy a fáraó lelkét, halála után a Napba vigye, Réhez, Nyugatra.

Érdekesség, hogy ebből rögtön találtak kettőt, sőt később még nyolcat, s mindnek a tároló helye feltárt terület Egyiptomban. Elgondolkodtató, hogy ilyen mennyiségű, egy helyszínen megtalált leletet, mi módon kapcsol ugyanazon szakrális funkcióhoz?

A far és a tat magassága úszó állapotában 5,5 és 6 méter között volt, oldalnézetben nagyon szép sarló alakban megformálva. A feltételezett legnagyobb terheléskor merülése mindössze 80 centiméter volt. Ez a hajó, derékig érő vízben is úszhatott. Hogy képet alkothassunk a méretéről, ez az evezőt tisztogató úr, a hajón állva igazán jól szemlélteti az arányokat (48. ábra).

Hogy egészében is jól lehessen látni, fényképezni, restaurátorok rendkívül pontos makettet készítettek a hajóról, ezáltal tanulmányozni lehet az összes szerkezetére, összeállítására vonatkozó adatot (49. ábra).

Számítógép segítségével vízre tettük a hajót (50. ábra). A grafika tökéletesen méretarányos, valóságos. Szeretném felhívni a figyelmet a hajó orrán függő "valamire", ami nem más, mint egy építőkő. A hajó méreteihez viszonyítva nem is nagy ez a kb. 3-4 tonna súlyú kő.

Annak idején felmerült bennem a kérdés, hogy vajon ez a hajó milyen céllal épült, milyen célt szolgál? Eltekintettem az egyiptológusok által szakrálisnak gondolt funkciótól. Úgy okoskodtam, hogy ha ebből többet is készítettek, azután valamennyit igen gondosan szétszedve tárolták (ráadásul igen robusztus építésű szerkezetről van szó, mindenféle díszítés és dekoráció nélkül) ennek valami más, nagyon fontos szerepe volt. Valószínűleg rájöttem, hogy ennek a hajónak mi volt az igazi szerepe. Az én megfogalmazásomban ez egy úszódaru, természetesen a többi társával együtt. Nyilván felmerül a kérdés, hogyan úszódaru ez a hajó? Hogy kerülhet az orrára a kő? A számítógépes animációval meg tudjuk mutatni, milyen bólogató mozgásra képes. A szerkezeti felépítése erre a célra tökéletes, még a terheléshatároló is jól látható az orrán – ennek kimondottan az emelőgépek esetében van jelentősége.

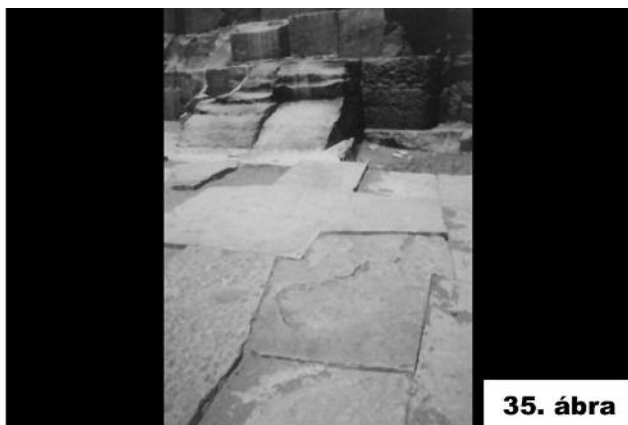
A hajó fedélzetén hozzávetőleg 60-80 ember mozgott. Ilyen méretű hajó, ilyen kialakítású szerkezettel, ilyen létszámmal, kiválóan alkalmas emelési tevékenységre a következő módon: ha mindenki előre megy a fedélzeten, a hajó lebólint. Rákötik az elejére az építőelemet, majd mindenki visszamegy a hajó hátsó traktusába. A súlyáttrendeződés miatt a hajó orra felemelkedik a teherrel együtt. A vízen úszva bárhová el tudja szállítani a ráakasztott terhet. Ez azért rendkívül fontos, mert egy 50 ezer négyzetméter alapterületű gúla esetében, amely tele van kővel – ez egy tömör kőhegy –, ahol minden követ a helyére kellett szállítani, erre a feladatra csak az úszódaru jöhet számításba. Ez az egyetlen olyan emelőgép ma is, ami a megemelt teherrel együtt helyet tud változtatni. Tovább lépve: mivel kivétel nélkül minden egyes kő – a formációból jól láthatóan – emelési technológiával van a helyére illesztve, s mivel minden kő sor vízszintes (amelynek biztosításához mindenképpen szükség volt a vízre), ez azt jelenti, hogy az építéshez használt víz folyamatosan, minden építési szinten ott volt, és minden építési szinten ott voltak ezek az emelőgépek, úszódaruk is. Szeretném elmondani, milyen módon hozták létre ezt az építési állapotot.

6. Az építés menete

Az 51. ábra tortametszetben a piramis építésének egy adott állapotát mutatja. A piramis körül és részben alatta látni lehet azt a kőburkolatot, amiről már beszéltem. Itt kell elmondanom, hogy Egyiptomban és a világon minden ókori megalitikus építmény körül van véve valamilyen falazattal, földsáncsal, – teljesen mindegy, mint nevezzük azt. Ezek olyan megfelelő magasságot elérő építmények, amelyeknek az volt a szerepük, hogy megtartsák a vizet, oldal irányba a víz ne tudjon eltávozni. Tulajdonképpen medencefalakról van szó. Egyiptomban ez azért sajátos szerkezeti megoldás, mert a vízzárást úgy érték el ezek az építő emberek, hogy kétrétegű kőfalat építettek fölfelé szűkülő keresztmetszettel és a falak közét kitöltötték homokkal. Ezzel a konstrukcióval – bár a homok önmagában, mint tudjuk nem vízzáró – olyan vízzáró falazatot hoztak létre, amely biztosította, hogy a víz oldal irányba ne tudjon az építés területéről eltávozni. A lefelé történő elszivárgást pedig – mint már elmondtam – a vízzáró burkolattal akadályozták meg.

Ezekben a medencékben épültek a piramisok. Erre utal a könyvem címe: Vízben álló piramisok. Ez a víz a piramisok minden szintjén ott van. De vajon, hogy kerül oda?

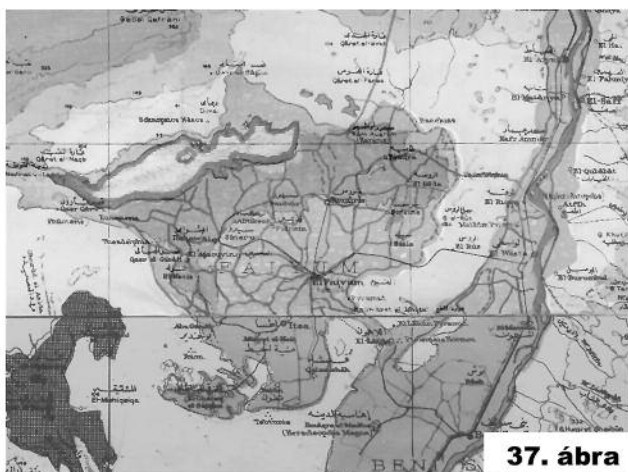
Nagyon egyszerűen meg tudom magyarázni: az építkezés során érkezik az építőanyag a vízen. A hajó lebólint,

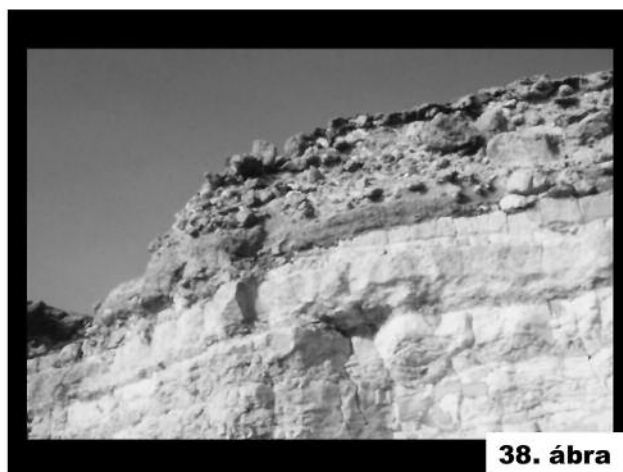
35. ábra

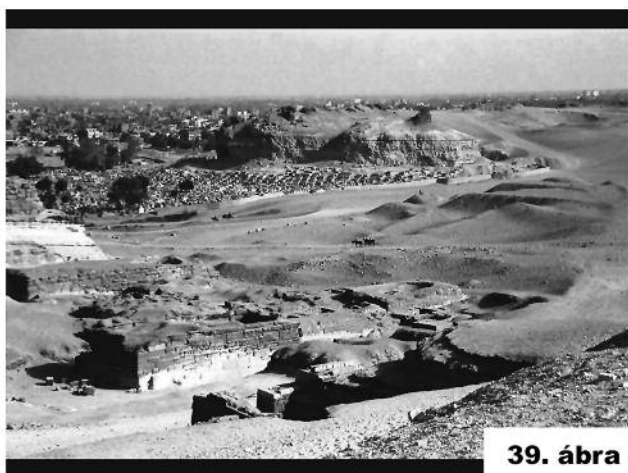
36. ábra

37. ábra

38. ábra

39. ábra

40. ábra

41. ábra

42. ábra

megemeli, majd a helyére teszi. A legelső építőkövek mindig a piramis külső burkoló kövei. Azáltal, hogy a hajó saját maga alá (víz alá) rakja a követ, a víz, mivel körbe van kerítve, más lehetőség híján fölfelé emelkedik. Ezáltal megemeli a hajót, emelkedik az építmény, s a víz is, amit a folyamatos szintezéshez és a szállítási tevékenységhez használnak. Fontos tudni, hogy az építőkövek között kötőanyag van. Ennek az elsődleges szerepe az volt, hogy az építéshez használt víz a kövek hézagain keresztül lefelé ne tudjon eltávozni. A kötőanyag gipsz.

De mi történik akkor, ha már olyan magasságban vagyunk, hogy ez a hajó nem tudja közvetlenül a gáton kívülről felvenni a követ? Úgy gondolom, ha vannak, mondjuk 2 méter emelőképeségű hajóink, akkor a két hajó munkáját össze kell hangolnunk, s bármilyen mélységből, rendkívül egyszerűen elvégezhető a feladat. Két hajó egymás mellett, ellenütemű mozgással, állandóan átvéve egymástól a terhet, kötelekkel fel tudja a mindenkori építési szintre vontatni a köveket (52. ábra).

Vannak aztán más hajók, amelyeknek az építési szinten az a feladatuk, hogy az előző hajók által felvontatott köveket a helyükre vigyék.

Nézzünk meg, egy grafikus által az én instrukcióim alapján készített képet, az építés folyamatáról (53. ábra). Vannak a hajópárok, amelyek vontatnak, másokkal pedig a köveket rakják a helyükre. Egy a másik hajó pedig éppen szárazon van. Érdekes, hogy ezek a 44 méteres monstrumok úgy vannak megkonstruálva, úgy van a fenékrész kialakítva, hogy ha szárazra kerül, mert, mondjuk leengedték alóla a vizet, nem borul fel. Mint egy kacsa, megül az éppen adott helyen. Mikor újra vizet engedtek alá, megemelkedett, s folytatta tovább a munkáját. Könyvemben a legterjedelmesebb fejezet éppen a hajóról szól.¹¹ Ez egy zseniális szerkezet mindenféle szempontból.

7. Az építés körülményei

Utaltam már a víz akkori jelenlétének állapotára. A víz, ami az 53. ábrán látható: a Földközi-tenger. Itt a zsilipszerkezet, ahol feljuttatták a követ, ez a fogadó kikötő, ez pedig a szállítócsatorna, ahol az anyagot a piramis körül lehetett szállítani, ahonnan bármikor, bármilyen magasságra fel tudták az építőanyagot emelni, az előbbiekben leírt módon. A következő képeken óriási méretű aknák láthatók (54-56. ábra). Ilyen, különböző mélységű aknákkal tele van az egész Gíza-plató. Sajnálatos, hogy eddig ezekről soha, sehol, senkinek nem beszéltek, nem beszélnek: senkinek nem fontos, hogy ezek meglétéről az érdeklődőket a helyszínen tájékoztassák. Nos ezek az aknák bizonyos rendszerben helyezkednek el a területen.

A Szfinx mellől most már tudjuk, valamikori zsilipcsatorna vezetett a Khephren piramisig (56. ábra). Ezek azok a vízépítési műtárgyak, amelyek segítségével az építőanyagot fel tudták zsilipelni a mindenkori építési szintre. Ne gondoljuk, hogy ez az egyetlen bizonyíték: a másik kép egy egészen más helyszínen, Szakkarában készült (57. ábra). Az Unasz piramisához vezető zsilipcsatornát ábrázolja. Ugyanaz a vízzáró szerkezet látható, két oldalt a dupla fal kitöltve homokkal, a falak között végig vízzáró burkolattal. Hiszen ha a homok átázott, a szemcsék összetömörödtek, eltömítették a fugákat, ezáltal a falazat teljesen vízzáróvá vált.

Ezek voltak azok a konstrukciók, amelyek nélkül a Nílus akkori szintjéről nem tudták volna az építőanyagot a beépítés helyére juttatni. Az 58. ábrán az ábrázoltuk, hogy a Gíza-plató esetében aknapumpák segítségével juttatták fel a vizet a medencékbe, s ugyanez a víz jutott vissza körforgásszerűen a zsiliprendszerbe. Ilyenformán egyrészt biztosították az építéshez szükséges vizet, másrészt ezzel a vízzel működtették a zsilipcsatornákat is. Annál is inkább, mert tudjuk: a zsiliprendszert felülről kell táplálni vízzel, hogy a lépcsőzetes emelést, a zsilipelést végre lehessen hajtani.

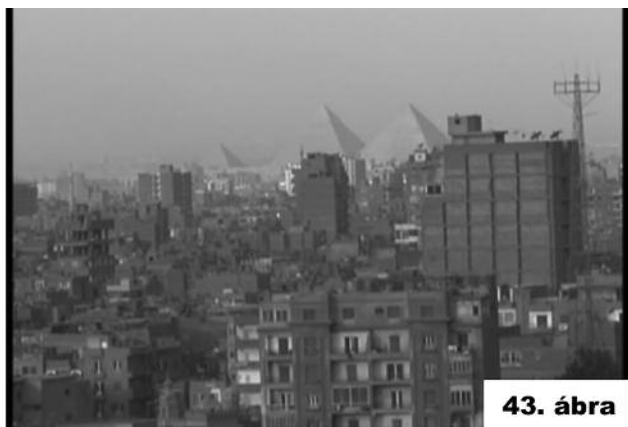
A következő kép (59. ábra) topográfiaiilag teljesen helyes, a Gíza-platót ábrázolja, rajta a három piramissal. A festményen mindegyik piramis az építés más-más állapotában látható. A feltűnő zöld környezet nem véletlen, mert meggyőződésem, hogy a piramisok építésének korában nem csak ezt a területet, hanem még a Líbiai sivatag területét is beleértve, a környezetet rendkívül dús vegetáció jellemezte. Erre minden bizonyíték megvan. Nagyon sok kutató, köztük Almássy gróf¹² is járt azokon a helyeken, ahol megszámlálhatatlan nyoma van a valamikori komoly vegetációnak. A növényi és állati maradványok francia tudósok által végzett, erre vonatkozó rádiokarbonos vizsgálatai is ebbe az érába datálódnak.

Általánosan: rendkívül durva hibának tekinthető a jelen állapotok adaptálása az ókori helyzetre – elsősorban vízrajzi és az éghajlati szempontokra gondolok. Mert, ha azok az állapotok lettek volna az építés korában, amelyek most vannak, akkor nem lehetett volna a piramisokat megépíteni. S nem csak a piramisokat, hanem egyetlen megalitikus építményt sem. Sem Egyiptomban, sem másutt a világon.

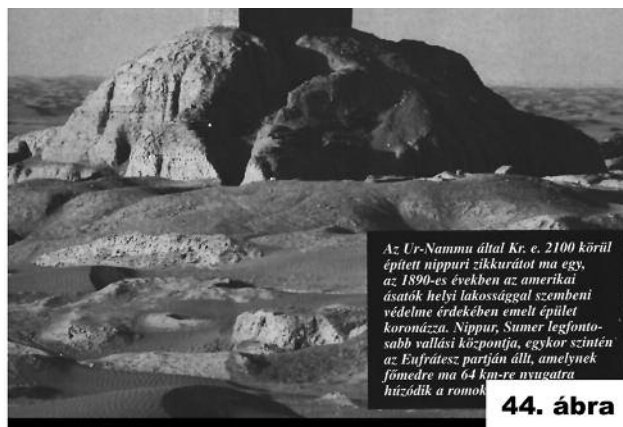
Visszatérve a zöldellő festményre (59. ábra), elmondom, mi van meg ma is az ábrázoltakból és mi nincs. A zsilipcsatornáknak a nyomvonala és néhány szerkezeti eleme, jóllehet javarészt elbontották, ma is megvan. Nincs meg a gát a ma már sűrűn beépített területen, de a déli része ma is megvan. Ezen kívül kivétel nélkül minden más építmény megvan valamilyen állapotban a helyszínen.

11. Lásd Sörös i.m. 30-47. o.

12. Akinek munkássága talán nem annyira közismert, mint filmhősi mivolta Az angol beteg című alkotásban

43. ábra

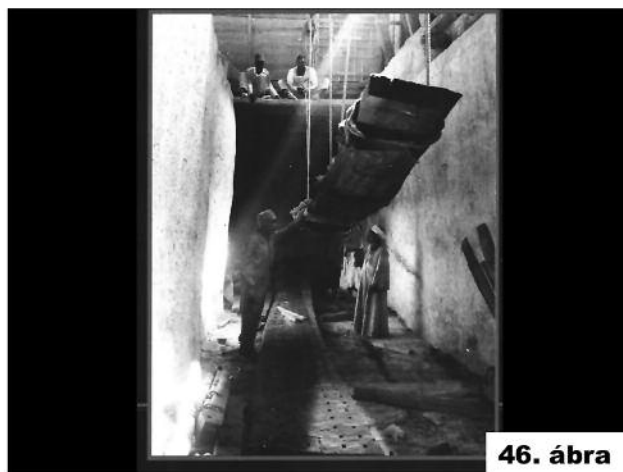

Az Ur-Nammu által Kr. e. 2100 körül épített nippuri zikkurátot ma egy, az 1890-es években az amerikai ásatók helyi lakossággal szembeni védelme érdekében emelt épület koronázza. Nippur, Sumer legfontosabb vallási központja, egykor szintén az Eufrátesz partján állt, amelynek földre ma 64 km-re nyugatra húzódik a romok

44. ábra

45. ábra

46. ábra

47. ábra

48. ábra

49. ábra

50. ábra

A piramisok szerkezetével, épületanyagával kapcsolatosan említettem még, hogy voltak kitöltő kövek, amelyeket a helyszínen bányásztak, s volt a turai mészkő, amiből a fehér burkolatot képezték. Ezen kívül igen nagy mennyiségű asszuáni vörös gránit van beépítve. Volt még egy rendkívül fontos anyag, aminek döntő jelentősége van az egész építési technológiát illetően. A jelenlegi, közzétett információk szerint a piramisok kövei szárazon vannak összeillesztve, nincs a kövek között kötőanyag. Pedig, mint említettem, van. Mindenhol van, minden kő között, alatt, felett, mellett. Amikor először mentem kutatni Egyiptomba, számomra az volt a legfontosabb kérdés, hogy a kövek között van-e kötőanyag. Ha nem találtam volna, akkor most nem tarthatnék előadást. Ugyanis akkor az egész vizes technológia nem lehetne igaz, hiszen a kövek hézagai közt – bármilyen pontosan vannak illesztve – elfolyt volna a víz. Ez a kötőanyag tehát a gipsz, mészkőporral és egyéb anyagokkal keverve. Nagyon sok mintát hoztam belőle. Veszprémben az egyetem szilikátkémiai tanszékén analizálták s bebizonyosodott, hogy valóban gipsz. Hoztam a gipszbányából is mintát. Ez a bánya az építés helyszínétől északnyugatra, hozzávetőleg 10 km-re található. Ma is művelt gipsz- és alabástrombánya. A vegyészek bebizonyították, hogy a bányából hozott és a kövek közül kivett minta megegyezik. Ezeket a felsorolt anyagokat tehát el kellett juttatni a helyszínre, mégpedig kivétel nélkül mindet igen nagy mennyiségben.

8. Az építés befejezése

A következő rajz egy elképzelés arról, hogyan is tudták a piramis csúcsát megépíteni (60. ábra). Felmerül ugyanis a kérdés, vajon az utolsó követ hogyan tették a helyére? Nos, ha ma nekünk bármit meg kell építenünk és nem férünk hozzá a felülethez személyünkben, vagy az építőanyaggal, akkor nyilvánvalóan ún. építési segédszerkezetet alkalmazunk. Ha például be akarunk egy ötelezetes épületet kívülről vakolni, az épületet beállványozzuk, aztán bevakoljuk, majd elbontjuk az állványszerkezetet. Az épület ott áll gyönyörűen bevakolva, aki később látja, már nem tudja, hogy állványzat volt mellette. Pedig ott kellett legyen, mert nélküle az épületet nem lehetett volna befejezni.

Tehát, az építőmesterek az ókorban – mivel szerintem nem volt más lehetőségük -, a piramis palástjára támaszkodóan állványzatot építettek (61. ábra). Ezek az emberek a fa megmunkálásához bizonyítottan igen jól értettek, gondoljunk csak a hajók megépítésére. A csúcsállványzat megépítéséhez két feltételt kellett teljesíteni: hogy megfelelő erősségű legyen az állványzat, s hogy az a pont, amin átvették a felvontató kötelet, jóval magasabban kellett legyen, mint a piramis befejezési magassága. Ezzel érték el azt, hogy a legutolsó kő ingaszerűen lóghatott a kötélén, hiszen így könnyű volt pozicionálni. Erre az elméletre valószínűleg soha nem lesz bizonyíték, de szerintem a befejezésre nem volt máshogy lehetőség.¹³

IV. Az építmény célja, szerepe

A 62. ábrán lévő festmény topográfiailag is helyes. Északnyugatról letekintve a levegőből, pontosan ezt lehetne látni. Jól látható a Giza-plató alatt a Nílus, elől a Szfinx, a zsilipcsatornák, s a fantasztikus gúlák, amelyek csodálatosan, hófehéren, tükörfényesen ragyogtak ezen a platón. Ami pedig balra alul látható, az víz. Ugyanis, ha igaz volt az a vízrajzi állapot, amit az előadás elején bemutatam és igyekeztem bebizonyítani, akkor a piramisok vízparti, pontosabban tengerparti építmények voltak. Az én meglátásom szerint ez tökéletesen helyénvaló, s nem véletlen, hogy ezek a piramisok vízpartra, s hogy pontosan ide épültek.

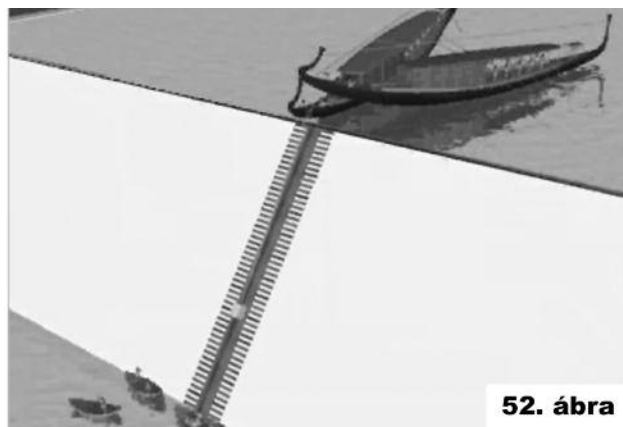
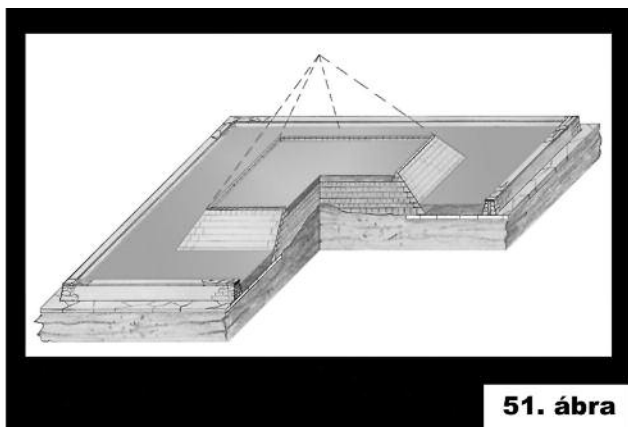
Eddigi kutatásaimmal arra a következtetésre jutottam, hogy azok az ókori építmények, amelyek ma a Földön megtalálhatók, azért vannak ott, ahol vannak, mert máshol nem is lehetnének. Akárhol nem lehetett funkciójuk és az építés feltételei sem lettek volna meg. Ezeknél az építményeknél – legyenek akár piramisok, templomok, menhirek vagy dolmenek – nagyon precízen, komolyan meg kell a környezetet kutatni, hogy kideríthessük: vajon az ókori emberek miért végezték el ezt az irdatlan nagy volumenű munkát és miért oda építették, ahol ma is láthatjuk őket?

Kutatásaim szerint a nagy piramisoknál a megoldás a következő. Az a nép, amely a napi társadalmi lét fenntartása mellett ilyen terjedelmű munkára – mintegy mellékesen – képes volt, igen gazdag, fejlett kultúrájú nép kellett legyen. Ha 18 méterrel magasabbnak tekintem az akkori tengerszintet és megállapítom ilyen környezetben a piramisok csúcsának tengerszint feletti magasságát, akkor 207 méter jön ki. Ez a 207 méter pedig azt jelenti, hogy egy normál árbocmagasságú vitorlás hajóról már 70 km-ről jól látható volt a piramiscsúcs a horizonton.

A horizont szónak itt szintén nagy jelentősége van. Minden piramist elneveztek valahogyan. Kheopsz piramisának az ókori neve: Kheopsz a horizonton. Kérdésem: hol tudunk a Földön egyáltalán horizontról beszélni? Horizontként értelmezhető jelenség csak a víz szintjén, a láthatáron található. Ez már igen közel van az én gondolatvilágomhoz, mert meggyőződésem, hogy ezek a piramisok, a magasságuk, az anyaguk és jól láthatóságuk okán elsősorban navigációs pontok szerepét kellett, hogy betöltsék. Hófehér tükörsima felületük a nap és a hold fényét egyaránt reflektorszerűen verték vissza (63. ábra.).

Ami még nagyon fontos, hogy ezeknek az építményeknek a tájolása pontosan észak-dél irányú. Tehát a lát-

13. Mindenesetre hasonló, a szabadkőművességből ismert ábra van az Amerikai Egyesült Államok pénzén, az egydollároson

ványából a nyílt vízről, annak a hajósnek, aki a hajóját be kellett vezesse a Nílus torkolatába, tudnia kellett, hogy ő maga éppen hol tartózkodik. Tudnia kellett, hiszen a piramisok éppen nekik épültek. Felkészülten várták a csillogó navigációs pontok megjelenését a horizonton. Érdekes egy kicsit kitérni a navigációs feladatok tárgyalására. A 64. ábrán látható térképvázlat fordított tájolású, azaz "lent" van észak, "fent" pedig dél. A mai Nílus-deltát értelmezhetjük úgy is, mint a Földközi-tenger öblét. Jól látható, hogy a Vörös-tenger, a Földközi-tenger és a Nílus összefüggő vízfelületet alkotott. Erre minden bizonyíték megvan. Lássuk a navigáció módját! A Gibraltár felől érkező hajó szeretne a Nílus torkolatába betalálni. Nem volt ez olyan egyszerű feladat, mint gondolnánk. A víz felől nézve a horizont, a látvány, a Gíza-plató és a Mokattán-hegy közötti terület, domborzatilag teljesen jellegtelen, egymagasságú. Nincs rajta semmilyen navigációra alkalmas forma, ami irányíthatná a hajósokat.

Arról van szó, hogy ezeknek a rendkívül nehezen vitorlázható, közlekedni csak hátszélben tudó hajóknak – itt ilyenekről van szó, – borzasztó nagy kihívást jelentett, hogy a parton megcélozzanak egy olyan pontot, amelyet nem látnak. Az ókori hajósok a hiedelemmel ellentétben, rettegtek a part közelségétől. Nagy tévedés azt mondani, hogy az akkori hajósok partközelségben hajóztak, mert onnan láttak mindent. Ez nem igaz. Ezek rendkívül nehezen manőverezhető hajók voltak a hátszélvitorlájuk miatt. Nem hajtotta őket soklóerős motor, amit csak elindítunk és nincs más dolgunk, mint kormányozni. Igyekeztek tehát a parttól minél távolabb hajózni, de a célnál ki kellett kötniük. Ezt a feladatukat gyakorta végezték, mert kereskedtek, hadászati tevékenységet végeztek, s oda kellett találniuk abba a nagyon szűk bejáróba, amit, ha csak 2 km-rel elvették, máris parthoz verődtek.¹⁴

Nos, ebben a korban a Nílus 10 km széles, irgalmatlan vízmennyiséget szállító folyamként hömpölygött a Földközi-tengerbe. Képzeli el, hogy ebbe az irgalmatlan erővel áramló vízbe kellett a hajósoknak behajózni, az áramlással szemben, a nehezen manőverezhető hajókkal. Tehát már nagyon távolról el kellett tudniuk dönteni, hogy tovább hajóznak vagy sem. Ha kedvezőtlen volt a szél, inkább lehorgonyoztak, kivárva a megfelelő szélirányt, különben nem tudtak volna célba érni. Vagyis a Nílus torkolatát meg kellett jelölni valamivel. Nézzük, hogyan tájékozódhattak a három piramis segítségével a navigátorok? A piramisok észak-déli tájolásúak. Ha a gúláknak csak egy oldalát látták, nyilván fő égtáj felől közeledtek. Ha már nem csak egy oldaluk volt látható, egyértelműen meghatározható, hogy mennyire tértek el a fő égtájtól. A helyzetük megállapításánál ezen túlmenően döntő fontosságú volt, hogy három piramis van. Még fontosabb, hogy az egyik jóval kisebb, mint a másik kettő. A Gibraltár felől érkező hajó a két oldalát látja a piramisoknak és jobb oldalon látja a kicsi Mükérisz, tehát tudja, hogy nem fő égtáj felől jön. A látványból, a piramisok látható méretéből már meg tudja állapítani, hogy ő éppen hol van. A navigációnak ugyanis az a lényege, tudni kell, hogy éppen hol tartózkodunk. Ha a hajó észak felől jön déli irányba, minden piramisnak egy oldalát, a Mükérisz pedig szűken a Khephrén mellett látja. Aki észak-keletről jön, szintén két oldalát látja a gúláknak, de a Mükérisz átkerül a nagy piramisok bal oldalára.

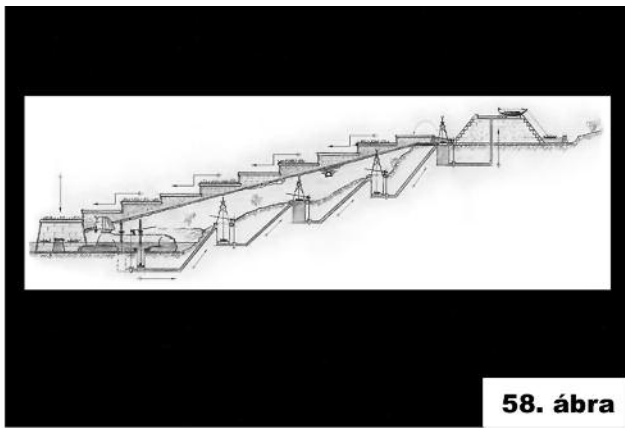
Meggyőződésem, hogy a piramisok navigációs céllal készültek, a hajózás, a vízi közlekedés segítésére. S láthatjuk: erre a célra kiválóan alkalmasak is. Az, hogy megtöltötték őket később szakrális funkcióval is, természetes. Furcsa lenne, ha nem így történt volna, hiszen ezek – gyakorlati funkciójuk mellett -, óriási pszichés hatással bíró építmények voltak.

V. Következtető összegzés

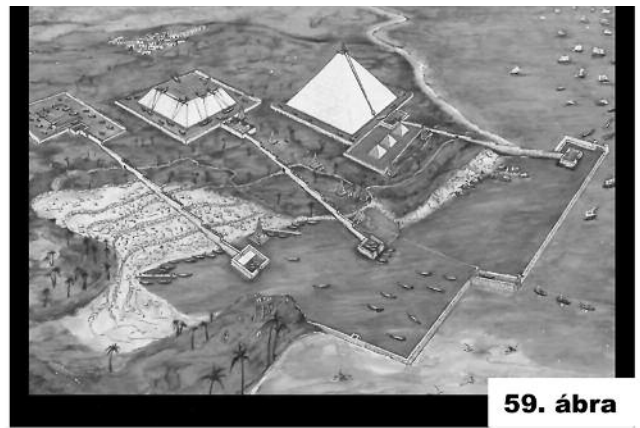
Ezek az építmények nem készülhettek akárhon, csak ott, ahol most láthatóak, s megépítésüknél az volt az elsődleges cél, hogy minél magasabbak legyenek. Tény, hogy a kor építési színvonalán ezt csak gúla formában lehetett elérni. Tehát messziről kellett elindulni, hogy nagy magasságot érhessenek el, meghatározott hajlásszögben. Ezt a hajlásszöget pedig a beépítendő kövek mérete határozza meg. *Az építők nagyon jól tudták, hogy a piramisokat megépíteni kiszámítható időn belül ilyen magasságban csak a 3-4 tonna átlagos méretű kövekkel lehet. Ugyanis csak így képződik olyan átfedés statikailag, amely biztosítja, hogy ez az építmény nem fog összeomlani, szétterülni. Ha kicsi kövekből épült volna, már régen nem állna. Súlyánál fogva szétterült volna. Az építőknek tehát mindenképpen a nehezebben mozgatható köveket kellett használniuk. Mivel ezek a piramisok még ma is állnak, nyilvánvaló, hogy ez a feladat semmilyen technológiai problémát számukra nem okozott. Meg kellett legyen az a kidolgozott technológia, melynek birtokában, bátran neki mertek állni az építésnek. Ha ma meg kellene építeni egy ugyanilyen piramist, ugyanilyen méretű kövekből, csakis és kizárólag az ókori építési technológiával lehetne a feladatot elvégezni. A mai építőeszközök és módszerek nem alkalmasak erre a munkára. Ezért áll értetlenül a mai kor embere ezen ókori csoda előtt*

Összegezve mondandómat, ami mottóm is lehetne: Azért volt nehéz megépíteni a piramisokat, mert nagy kövekből vannak, de csak azért lehetett megépíteni őket, mert nagy kövekből készültek. Ezek az építő emberek ott, akkor felvállalták azt a munkát, aminek köszönhető, hogy ez a "csoda" most része az életünknek. S amihez most én is kapcsolódhattam az építéséről szóló gondolataimmal.

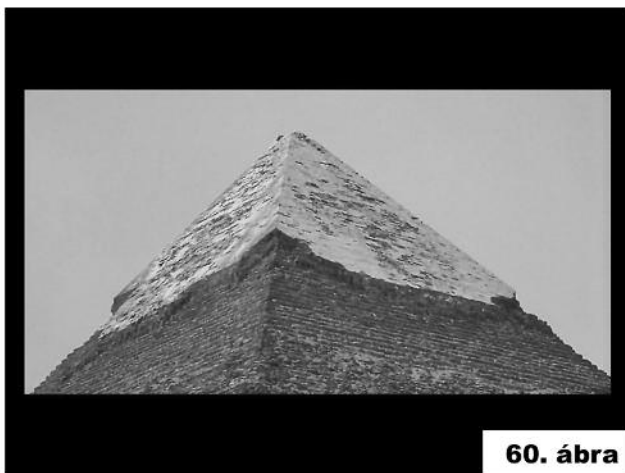
14. Talán ezért volt az a sok hajótörés, amiről az ókori életrajzok beszámolnak.

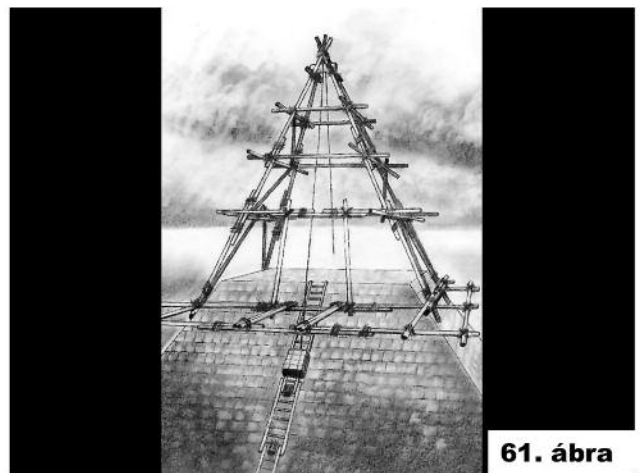
58. ábra

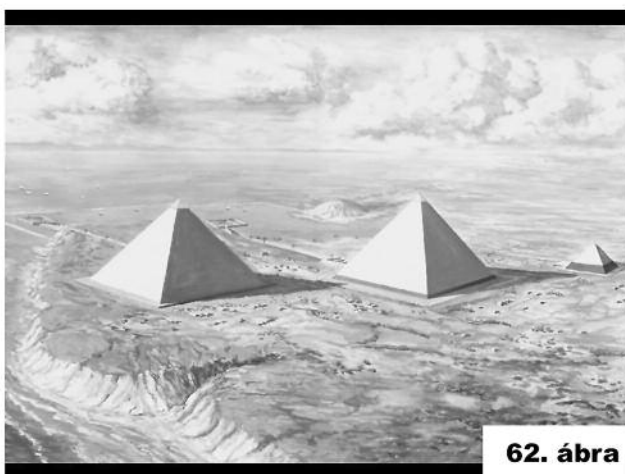
59. ábra

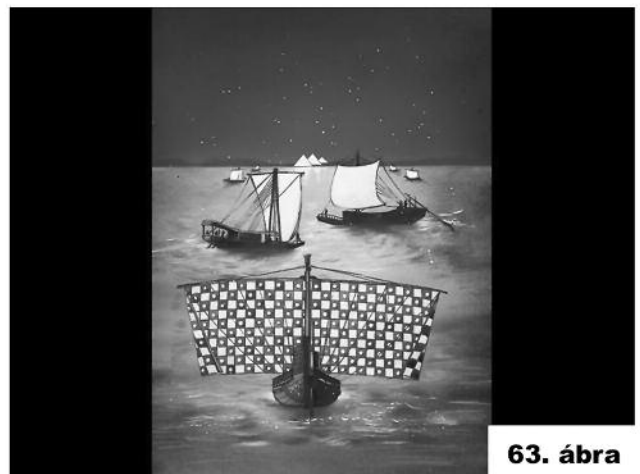
60. ábra

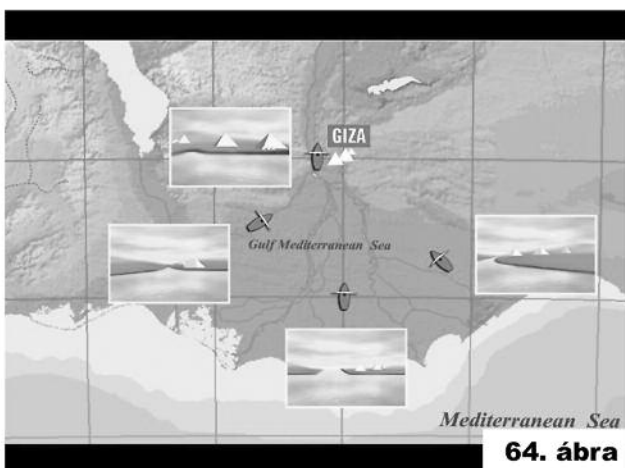
61. ábra

62. ábra

63. ábra

64. ábra

The Genetic Legacy of Paleolithic *Homo sapiens* sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective

Ornella Semino,^{1,2*} Giuseppe Passarino,^{2,3*} Peter J. Oefner,⁴
Alice A. Lin,² Svetlana Arbuzova,⁵ Lars E. Beckman,⁶
Giovanna De Benedictis,³ Paolo Francalacci,⁷
Anastasia Kouvatsi,⁸ Svetlana Limborska,⁹ Mladen Marcikić,¹⁰
Anna Mika,¹¹ Barbara Mika,¹² Dragan Primorac,¹³
A. Silvana Santachiara-Benerecetti,¹ L. Luca Cavalli-Sforza,²
Peter A. Underhill²

A genetic perspective of human history in Europe was derived from 22 binary markers of the nonrecombining Y chromosome (NRY). Ten lineages account for >95% of the 1007 European Y chromosomes studied. Geographic distribution and age estimates of alleles are compatible with two Paleolithic and one Neolithic migratory episode that have contributed to the modern European gene pool. A significant correlation between the NRY haplotype data and principal components based on 95 protein markers was observed, indicating the effectiveness of NRY binary polymorphisms in the characterization of human population composition and history.

Various types of evidence suggest that the present European population arose from the merging of local Paleolithic groups and Neolithic farmers arriving from the Near East after the invention of agriculture in the Fertile Crescent (1–5). However, the origin of Paleolithic European groups and their contribution to the present gene pool have been debated (6, 7). Assuming no selection, local differentiation occurred in isolated and small Paleolithic groups by drift (8, 9). Range expansions and population convergences, which occurred at the end of the Paleolithic, were catalyzed by improved climate and new technologies and spread the present genetic characteristics to surrounding areas (8). The smaller effective population size of the NRY enhances the consequences of drift and founder effect relative to the autosomes, making NRY variation a potentially sensitive index of population composition. Previously, the distribution of two NRY restriction fragment length polymorphism (RFLP) markers suggested Paleolithic and Neolithic contribu-

tions to the European gene pool (10). NRY binary markers (11) representing unique mutational events in human history allow a more comprehensive reconstruction of European genetic history.

Twenty-two relevant binary markers [4 gathered from the literature and 18 detected by denaturing high-performance liquid chromatography (DHPLC) (12)] were genotyped in 1007 Y chromosomes from 25 different European and Middle Eastern geographic regions. More than 95% of the samples studied could be assigned to haplotypes or clades of haplotypes defined by just 10 key mutations (Fig. 1 and Table 1). The frequency distribution of Y chromosome haplotypes revealed here defines the basic structure of the male component of the extant European populations and provides testimony to population history, including the Paleolithic period. Two lineages (those characterized by M173 and M170) appear to have been present in Europe since Paleolithic times. The remaining lineages entered

Europe most likely later during independent migrations from the Middle East and the Urals as they are found at higher frequencies and with more variation of linked microsatellites than in other continents (10–14).

Of the 22 haplotypes that constitute the phylogeny in Fig. 1 (top), Eu18 and Eu19 characterize about 50% of the European Y chromosomes. Although they share M173, the two haplotypes show contrasting geographic distribution. The frequency of Eu18 decreases from west to east, being most frequent in Basques (Fig. 1, bottom, and Table 1). This lineage includes the previously described proto-European lineage that is characterized by the 49a,f haplotype 15 (10). In contrast, haplotype Eu19, which is derived from the M173 lineage and is distinguished by M17, is virtually absent in Western Europe. Its frequency increases eastward and reaches a maximum in Poland, Hungary, and Ukraine, where Eu18 in turn is virtually absent. Both haplotypes Eu18 and Eu19 share the derived M45 allele. The lineage characterized by M3, common in Native Americans

¹Dipartimento di Genetica e Microbiologia, Università di Pavia, Via Ferrata 1, 27100 Pavia, Italy. ²Department of Genetics, Stanford University School of Medicine, 300 Pasteur Drive, Stanford, CA 94305–5120, USA. ³Dipartimento di Biologia Cellulare, Università della Calabria, 87030 Rende, Italy. ⁴Stanford Genome Technology Center, 855 California Avenue, Palo Alto, CA 94304, USA. ⁵International Medico-Genetic Centre, Hospital Nol, 57 Artem Str, 340000 Donetsk, Ukraine. ⁶Department of Oncology, Pathology and Medical Genetics, University of Umeå, S-901 85 Umeå, Sweden. ⁷Dipartimento di Zoologia e Antropologia Biologica, Università di Sassari, Via Regina Margherita, 15, 07100 Sassari, Italy. ⁸Department of Genetics, Development and Molecular Biology, Aristotle University, 54006 Thessaloniki, Macedonia, Greece. ⁹Institute of Molecular Genetics, Russian Academy of Sciences, Kurchatov Square, 2, Moscow 123182, Russia. ¹⁰Clinical Hospital Center Osijek, Department of Pathology Medical School, J Huttlera 4, 31000 Osijek, Croatia. ¹¹Regionalne Centrum Krwiodawstwa i Krwiolęcznictwa w Lublinie—Oddział w Zamosciu, ul Legionow 10, 22400 Zamosc, Poland. ¹²Samodzielny Publiczny Szpital Wojewodzki im. Papieża Jona Pawła II w Zamosciu, ul Legionow 10, 22400 Zamosc, Poland. ¹³University Hospital Split, Department of Pediatrics, Laboratory for Clinical and Forensic Genetics, Spinišćeva 1, 21000 Split, Croatia.

*To whom correspondence should be addressed. E-mail: semino@ipvgen.univp.it

†These authors contributed equally to this work.

REPORTS

(12) and a few Siberian populations (15), is also a derivative of M45. This observation suggests that M173 is an ancient Eurasian marker that was brought by or arose in the group of *Homo sapiens sapiens* who entered Europe and diffused from east to west about 40,000 to 35,000 years ago (16, 17), spreading the Aurignac culture. This culture also appeared almost simultaneously in Siberia (17), from which some

groups eventually migrated to the Americas.

We interpret the differentiation and the distribution of haplotypes Eu18 and Eu19 as signatures of expansions from isolated population nuclei in the Iberian peninsula and the present Ukraine, following the Last Glacial Maximum (LGM). In fact, during this glacial period (20,000 to 13,000 years ago), human groups were forced to vacate Central Europe, with the

exception of a refuge in the northern Balkans (16). Similar discrete patterns of the flora and fauna in Europe have been attributed to glaciation-modulated isolation followed by dispersal from climatic sanctuaries (18). This scenario is also supported by the finding that the maximum variation for microsatellites linked to Eu19 is found in Ukraine (19). In turn, the maximum variation for microsatellites linked to 49a,f Ht15 and its derivatives (and then to the Eu18 lineage) is in the Iberian peninsula (19). This is consistent with the diffusion of M173-marked Eu18 from its refuge after the LGM, in agreement with mitochondrial DNA (mtDNA) haplogroup V and some of the H lineages (20). Haplotype Eu19 has been also observed at substantial frequency in northern India and Pakistan (12) as well as in Central Asia (12). Its spread may have been magnified by the expansion of the Yamnaia culture from the "Kurgan culture" area (present-day southern Ukraine) into Europe and eastward, resulting in the spread of the Indo-European language (21). An alternative hypothesis of a Middle Eastern origin of Indo-European languages was proposed on the basis of archaeological data (3).

We estimated the age of M173 by using the variation of three microsatellites, namely DYS19, YCAIIa, and YCAIIb (22). Although an estimate of ~30,000 years for M173 must be interpreted cautiously (23), it is consistent with our hypothesis that M173 marks the Aurignac settlement in Europe or, at least, predates the LGM.

The polymorphism M170 represents another putative Paleolithic mutation whose age has been estimated to be ~22,000 years (22, 23). With the exception of idiosyncratic distributions indicative of recent gene flow, M170 is confined to Europe (Eu7). The mutation is most frequent in central Eastern Europe and also occurs in Basques and Sardinians that have accumulated a subsequent mutation (M26) that distinguishes Eu8. The closest phylogenetic predecessor is the M89 mutation, from which the most important Middle Eastern lineages originated. We propose that M170 originated in Europe in descendants of men that arrived from the Middle East 20,000 to 25,000 years ago, who have been associated with the Gravettian culture (16). This migration may have coincided with that of mtDNA haplogroup H to Europe. It has been suggested that Gravettian and Aurignac groups coexisted for a few thousand years, maintaining their identities despite occasional contacts. During the LGM, Western Europe was isolated from Central Europe, where an Epi-Gravettian culture persisted in the area of present-day Austria, the Czech Republic, and the northern Balkans (16). After climatic improvement, this culture spread north and east (16). This finding is supported by the present Eu7 haplotype distribution. In this scenario, haplotype Eu8 would have originated in the western Paleolithic population during the LGM,

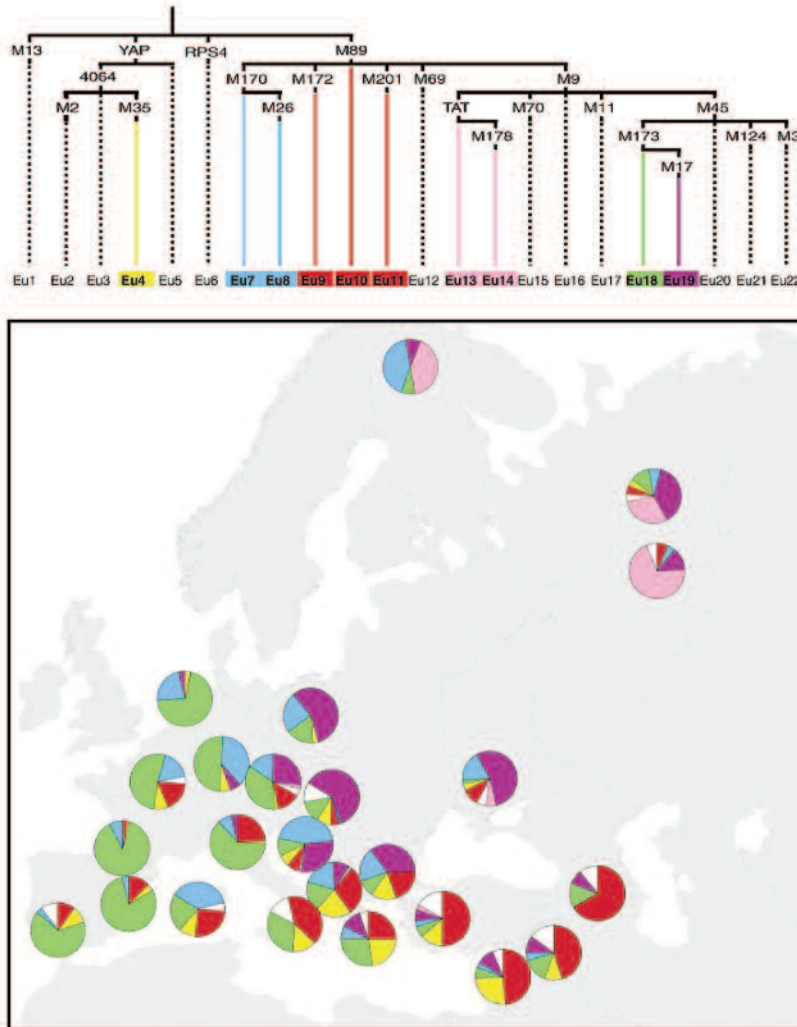

Fig. 1. (Top) Maximum parsimony phylogeny of the NRY markers found in Europe and elsewhere. YAP (32), TAT (14), RPS4 [= RPS4YC711T (33)], and 4064 [= SRY4064 (34)] were previously described. The remaining polymorphisms were identified with DHPLC (11, 12, 27) and are deposited in the National Center for Biotechnology Information (NCBI) dbSNP database (www.ncbi.nlm.nih.gov/SNP). The phylogeny is rooted with the use of great ape sequences. **(Bottom)** The 19 haplotypes observed (Table 1) were pooled into six classes represented by different colors: Yellow indicates haplotype Eu4; blue includes Eu7 and Eu8, which both involve the M170 mutation; red groups three separate haplotypes for reasons explained in the text; pink includes haplotypes Eu13 and Eu14, which both involve the TAT mutation; and green indicates Eu18 and purple indicates Eu19, which despite sharing the M173 mutation are distinguished because they represent a distinct dichotomy in European phylogeography. The other nine observed haplotypes, which catalog the remaining <5% of the total samples, are shown as black dashed lines and are represented in the white sector of relevant pie charts. Three haplotypes, Eu2, Eu5, and Eu21, were not detected. The pie sectors are proportional to the relative frequencies of haplotypes or clades in each population. The two Basque samples have been pooled.

REPORTS

as local differentiation of the M170 lineage. The frequency and the distribution of haplogroup H across Europe support gene flow between Gravettian and Western European Aurignac groups and suggest differential gender migratory phenomena (24).

The cline of frequencies for haplotypes marked by M35 (Eu4), M172 (Eu9), M89 (Eu10), and M201 (Eu11) decreases from the Middle East into Europe. Haplotype Eu4 is phylogenetically distinct from the other three and defines most European YAP⁺ chromosomes. The Eu4 haplotype appears to correspond to the previously reported Ht-4, defined by the absence of M2 (25). Comparative genotyping with the Y chromosome RFLPs 49a,f and 12f2 [(10) and citations therein] revealed that Eu9 and Eu10 share the 12f2-derived 8Kb allele, whereas Eu11 has the ancestral 12f2-10Kb allele. Haplotypes Eu9, Eu10, and Eu11 share the 49a,f haplotype 8 or its derivatives, which are not observed in any of the other 16 Eu haplotypes (19), suggesting a shared common ancestry. Thus, we have displayed the combined frequencies of haplotypes Eu9, Eu10, and Eu11 in Fig. 1. By correlation between

Ht-4 \approx Eu4 and 12f2-8Kb \approx Eu9 and Eu10, the origin of these lineages has been estimated to be about 15,000 to 20,000 years ago (13). A similar date (17,000 years ago) for Eu11 has been estimated (22, 23). The molecular age of a mutation and its corresponding haplotype must predate the demographic migratory event it marks. The age estimates of these haplotypes, especially considering their approximation (22, 23), cannot distinguish whether they came to Europe before or after the LGM. However, the decreasing clinal pattern of haplotypes Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11 from the Middle East to Europe would not be compatible with the localization of peoples carrying these Y chromosomes to refuges during the LGM. If these haplotypes were present in Europe before the LGM, we would expect to see a differentiation between the European and Middle Eastern lineages because of temporal and spatial isolation. Unpublished data from a 49a,f system and seven short tandem repeats (STRs) in a large sample of these NRY haplotypes from Europe and the Middle East (19) have revealed that almost all the compound haplotypes observed in Europe were included in the smaller sample of the

Middle East (19). A similar result was observed for mtDNA haplogroup J, which, although considered Paleolithic, is believed to have been introduced to Europe during the Neolithic (6). These observations suggest that the four NRY haplotypes, as well as mtDNA haplogroup J, had sufficient time to differentiate in the Middle East and then migrate toward Europe in sufficiently large numbers to account for most of the existing variation. Therefore, haplotypes Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11 represent the male contribution of a demic diffusion of farmers from the Middle East to Europe. The contribution of the Neolithic farmers to the European gene pool seems to be more pronounced along the Mediterranean coast than in Central Europe. This is evident from Fig. 2, in which we have plotted the frequencies of haplotypes Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11 against the geographic distances from the Middle East for each population. The regression line accounting for Mediterranean populations has a slope that is significantly different from the other populations, indicating that the diffusion of Neolithic farmers affected Southern more than Central Europe.

Table 1. Frequencies (in percent) of the haplotypes found in the examined European populations.

Population†	n	Haplotypes*																			
		Eu1	Eu3	Eu4	Eu6	Eu7	Eu8	Eu9	Eu10	Eu11	Eu12	Eu13	Eu14	Eu15	Eu16	Eu17	Eu18	Eu19	Eu20	Eu21	
Andalusian	29			10.3		3.4		6.9	3.4				6.9		3.4	65.5					
Spanish																					
Basque	45			2.2		2.2	4.4		2.2								88.9				
French																					
Basque	22						9.1	4.5									86.4				
Catalan	24			4.2		4.2		4.2		8.3							79.2				
French	23			8.7		17.4		13.0	4.3								52.2		4.3		
Dutch	27			3.7		22.2											70.4	3.7			
German	16			6.2		37.5											50.0	6.2			
Czech and																					
Slovakian	45			2.2		15.6		8.9		4.4			2.2	2.2	2.2		35.6	26.7			
Central-																					
northern																					
Italian	50			2.0		8.0		14.0		10.0							62.0	4.0			
Calabrian	37		2.7	13.5				21.6	10.8	8.0					2.7	5.4	32.4		2.7		
Sardinian	77	1.3		10.4	1.3	2.6	35.1	5.2	5.2	14.2				1.3			22.1			1.3	
Croatian	58			6.9		44.8		5.2		1.7					1.7		10.3	29.3			
Albanian	51		2.0	21.6		19.6		23.5	4.0	2.0							17.6	9.8			
Greek	76		1.3	22.4	1.3	7.9		21.0	1.3	2.6				1.3		1.3	27.6	11.8			
Macedonian	20			15.0		20.0		15.0	5.0								10.0	35.0			
Polish	55			3.6		23.6											16.4	56.4			
Hungarian	45			8.9		11.1		2.2		2.2						2.2	13.3	60.0			
Ukrainian	50			4.0		18.0		6.0		4.0	2.0		6.0	2.0			2.0	54.0	2.0		
Georgian	63							33.3	3.2	30.1				1.6	1.6		14.3	7.9		6.3	
Turkish	30		3.3	13.3		3.3		40.0	3.3	6.6			3.3	3.3	3.3	3.3	6.6	6.6	3.3		
Lebanese	31			25.8	3.2	3.2		29.0	16.1	3.2						3.2	6.4	9.7			
Syrian	20		10.0	10.0		5.0		15.0	30.0		5.0						15.0	10.0			
Saami	24					41.7							41.7				8.3	8.3			
Udmurt	43			4.7		7.0			4.7			2.3	27.9		4.6		11.6	37.2			
Mari	46					4.3			6.5			4.3	65.2		6.5			13.0			
Total	1007																				

*The haplotypes are defined by the following markers and the respective derived alleles: Eu1, M13-C; Eu3, YAP⁺, 4064-A; Eu4, YAP⁺, 4064-A, M35-C; Eu6, RPS4-T; Eu7, M89-T, M170-C; Eu8, M89-T, M170-C, M26-A; Eu9, M89-T, M172-G; Eu10, M89-T; Eu11, M89-T, M201-T; Eu12, M89-T, M69-C; Eu13, M89-T, M9-G, TAT-C; Eu14, M89-T, M9-G, TAT-C, M178-T; Eu15, M89-T, M9-G, M70-C; Eu16, M89-T, M9-G; Eu17, M89-T, M9-G, M11-G; Eu18, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C; Eu19, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C, M17(dG); Eu20, M89-T, M9-G, M45-A; Eu21, M89-T, M9-G, M45-A, M124-T. Haplotypes Eu2, Eu5, and Eu22 were not observed. †Several samples were previously described (10, 11, 28). Samples not previously examined included 23 French, 16 Germans, 39 northern Italians, 45 Sardinians, 58 Croats, 20 Macedonians from northern Greece, 55 Poles, 50 Ukrainians, 20 Syrians, 24 Saami, 43 Udmurts, and 46 Mari.

REPORTS

While allelotyping M35 by DHPLC, we found a previously unknown mutation, M178, in 95% of all TAT chromosomes. The latter has been reported to be ~4000 years old and marks a recent Uralic migration confined to Northern

Europe (14). Neither TAT nor M178 was detected in Hungary, where a Uralic language is spoken.

The first two principal components (PC) derived from the data in Table 1 are shown in

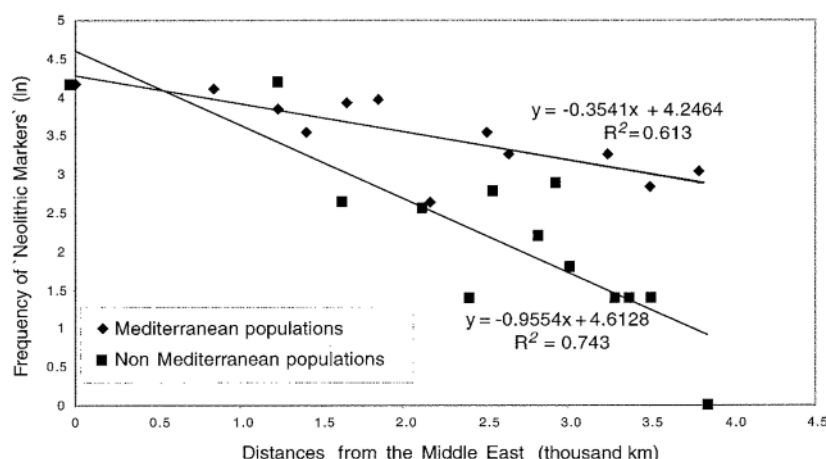

Fig. 2. Abscissa: distances in thousands of kilometers of each population from the average of the two Middle Eastern populations (Lebanese and Syrians). Ordinate: logarithm of relative frequencies of Neolithic markers (sum of Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11) in the Mediterranean and non-Mediterranean populations. The Middle Eastern point ($X = 0$) was considered for both series of points. The two regression lines are significantly different ($P < 0.01$).

Fig. 3. PC analysis of data in Table 1. The first PC accounts for 46.24% of the variance, whereas the second accounts for 34.69%.

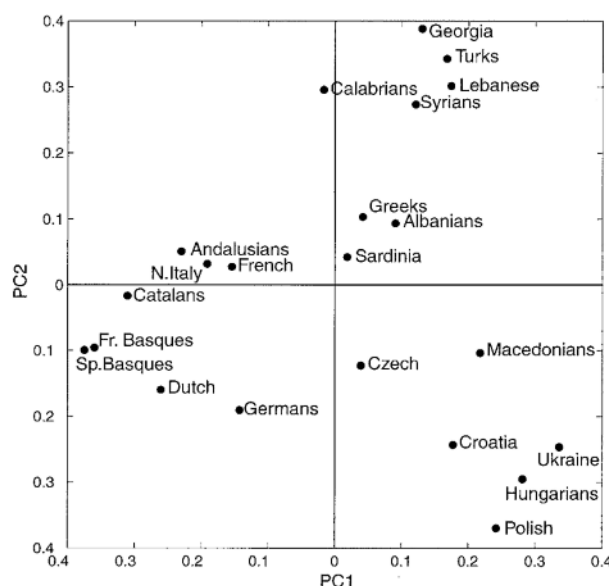

Table 2. Correlation between the first three PCs based on autosomal protein markers (5) and the frequency of the major European Y chromosome haplotypes.

	Eu4	Eu9+Eu10+Eu11	Eu7	Eu18	Eu13+Eu14	Eu19
PC1 (28%)†	0.6806**	0.7939**	-0.4450*	-0.3004	-0.3644	-0.1673
PC2 (22%)†	-0.1415	0.0626	0.0594	-0.6967**	0.7570**	0.2074
PC3 (11%)†	-0.3385	-0.1248	0.0924	-0.3836	0.0438	0.7270**

* $P < 0.05$. ** $P < 0.001$. †Portion of variation accounted for by each PC based on autosomal protein markers (5).

Fig. 3. The Udmurts, Mari, and Saami were excluded because they monopolized the first PC and compressed the rest of the variation because of their high TAT/M178 frequency. In the plot, it is possible to see three clusters of distinct geography and culture. The first comprises Basques and Western Europeans, the second Middle Eastern, and the third Eastern European populations from Croatia, Ukraine, Hungary, and Poland. These three geographic clusters correspond to the major glacial refuges and to the region of origin of the farmers' expansion.

The most comprehensive previous survey of the European gene pool has been the PC analysis of 95 autosomal protein polymorphisms (5, 8). We compared the frequency distribution of the major Eu Y chromosome haplotypes with the first three PCs of Europe (Table 2). Because Sardinians were not included in the original PC analysis because of their pronounced outlier phylogenetic status (5), they were also excluded in our correlation analysis. The first PC, which was proposed to reflect the diffusion of Neolithic farmers (5, 8), correlates with Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11. The second PC, whose meaning has never been fully assessed (5, 8), is correlated with the spread of Eu18 from Spain toward Central Europe and, on the opposite pole, with the spread of Uralic TAT/M178 (Eu13 and Eu14). The third PC, the meaning of which has been debated (3, 5, 8), correlates to the M17 mutation (Eu19). The concordance of protein-based PC and NRY data suggests that migration, more than natural selection, has influenced the pattern of NRY variation observed.

Analyses of mtDNA sequence variation in European populations have been conducted (6, 20). These data suggest that the gene pool has ~80% Paleolithic and ~20% Neolithic ancestry. Our data support this observation because haplotypes Eu4, Eu9, Eu10, and Eu11 account for ~22% of European Y chromosomes. Thus, the mtDNA and Y data corroborate the previous observation that the first PC of the 95 classical polymorphisms accounts for ~28% of the overall genetic variation (5, 6). However, some differences exist between the mtDNA and Y data pertaining to the putative Paleolithic components. It has been proposed that mtDNA haplogroup U5 arrived from the Middle East 45,000 years ago (6, 26). We did not detect any corresponding Y haplotypes. Furthermore, most European mtDNA lineages, which account for 60 to 70% of the variation in Europe, have been interpreted as having arrived from the Middle East during the Paleolithic about 25,000 years ago (6). Correspondingly, ~20% of contemporary Y lineages characterized by the M170 mutation derive from deep phylogenetic M89 ancestry, consistent with a Middle Eastern Paleolithic heritage. Moreover, the remaining ~50% of Y lineages associated with the M173 mutation indicate a major influence

REPORTS

on the extant gene pool from Central Asia ~30,000 years ago. In contrast, Central Asian mtDNA 16223/C haplogroups (I, X, and W) account for only ~7% of the contemporary composition (26). These discrepancies may be due in part to the apparent more recent molecular age of Y chromosomes relative to other loci (27), suggesting more rapid replacement of previous Y chromosomes. Gender-based differential migratory demographic behaviors will also influence the observed patterns of mtDNA and Y variation (24).

The previously categorized Sardinians, Basques, and Saami outliers (5) share basically the same Y binary components of the other Europeans. Their peculiar position with respect to frequency is probably a consequence of genetic drift and isolation. In addition, our analysis highlights the expansion of the Epi-Gravettian population from the northern Balkans.

Almost all of the European Y chromosomes analyzed in the present study belong to 10 lineages characterized by simple biallelic mutations. Furthermore, a substantial portion of the European gene pool appears to be of Upper Paleolithic origin, but it was relocated after the end of the LGM, when most of Europe was repopulated (16).

obtained from these microsatellite data were computed with equation 2 from Goldstein *et al.* (29). The initial variance of the CA repeats was considered to be null. A constant population size of 4500 and a generation time of 27 years were assumed as suggested (29). Mutational rates of 5.6×10^{-4} for YCAII loci and 1.1×10^{-3} for DYS19 were used [for a discussion of the mutational rates, see (30)].

23. Many factors confound the estimation of the ages of binary mutations based on Y chromosome microsatellites. First, the mutation rate of microsatellites is uncertain, especially because it is not uniform for all microsatellites (30). Moreover, there is a difference between the mutation rate measured in pedigrees and the mutation rates measured indirectly through phylogenetic analysis (31). To preserve the comparative (if not the absolute) value of the age estimates, the mutation rates we used are those most widely accepted currently (30). In addition, it seems that some demographic and evolutionary mechanism reduces the variation of Y chromosomes in humans, and as a consequence, dating based on such data usually gives an underestimate (27). Last, but not least, it is worth noting that the age of alleles does not correspond to the age of populations, although such estimates can provide insights.

24. M. T. Seielstad, E. Minch, L. L. Cavalli-Sforza, *Nature Genet.* **20**, 278 (1998).

25. M. F. Hammer *et al.*, *Genetics* **145**, 787 (1997).

26. V. Macaulay *et al.*, *Am. J. Hum. Genet.* **64**, 232 (1999).

27. P. Shen *et al.*, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* **97**, 7354 (2000).

28. L. Quintana-Murci *et al.*, *Ann. Hum. Genet.* **63**, 153 (1999).

29. D. B. Goldstein *et al.*, *Mol. Biol. Evol.* **13**, 1213 (1996). Published erratum appeared in *Mol. Biol. Evol.* **14**, 354 (1997).

30. R. Chakraborty, M. Kimmel, D. N. Stivers, L. J. Davison, R. Deka, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* **94**, 1041 (1997).

31. F. R. Santos *et al.*, *Hum. Mol. Genet.* **9**, 421 (2000).

32. M. F. Hammer, *Mol. Biol. Evol.* **11**, 749 (1994).

33. A. W. Bergen *et al.*, *Ann. Hum. Genet.* **63**, 63 (1999).

34. L. S. Whitfield, J. E. Sulston, P. N. Goodfellow, *Nature* **378**, 379 (1995).

35. We thank all the men who donated DNA, K. Kyriakou for the Syrian samples, H. Cann for the French samples, A. Piazza for some of the Italian samples, and G. Brumat for helping us in some blood sample collections. We are also grateful to the anonymous reviewers for their constructive criticisms. Supported by NIH grants GM 28428 and GM 55273 to L.L.C.-S. and by funds from the Italian Ministry of the University "Progetti di ricerca ad Interesse Nazionale" and PF "Beni culturali" to A.S.S.-B.

5 April 2000; accepted 25 September 2000

References and Notes

1. P. Menozzi, A. Piazza, L. L. Cavalli-Sforza, *Science* **201**, 786 (1978).
2. A. J. Ammerman, L. L. Cavalli-Sforza, *The Neolithic Transition and the Genetics of Populations in Europe* (Princeton Univ. Press, Princeton, NJ, 1984).
3. C. Renfrew, *Archaeology and Language: the Puzzle of Indo-European Origin* (Jonathan Cape, London, 1987).
4. M. A. Ruhlen, *Guide to the World Languages* (Stanford Univ. Press, Stanford, CA, 1987).
5. L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza, *The History and Geography of Human Genes* (Princeton Univ. Press, Princeton, NJ, 1994).
6. M. Richards *et al.*, *Ann. Hum. Genet.* **62**, 241 (1998).
7. L. Chikhi *et al.*, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* **95**, 9053 (1998).
8. L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza, *Science* **259**, 639 (1993).
9. M. M. Lahr, R. A. Foley, *Am. J. Phys. Anthropol. Suppl.* **27**, 137 (1998).
10. O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A. S. Santachiara-Benerecetti, *Am. J. Hum. Genet.* **59**, 964 (1996).
11. P. A. Underhill *et al.*, *Nature Genet.* **26**, 358 (2000).
12. P. A. Underhill *et al.*, *Genome Res.* **7**, 996 (1997).
13. M. F. Hammer *et al.*, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* **97**, 6769 (2000).
14. T. Zerjal *et al.*, *Am. J. Hum. Genet.* **60**, 1174 (1997).
15. J. T. Lell *et al.*, *Hum. Genet.* **100**, 536 (1997).
16. M. Otte, in *The World at 18000 BP*, O. Soffer, C. Gamble, Eds. (Unwin Hyman, London, 1990), vol. 1, pp. 54–68.
17. R. Klein, *Evol. Anthropol.* **1**, 5 (1992).
18. K. J. Willis, R. J. Whittaker, *Science* **287**, 1406 (2000).
19. A. S. Santachiara-Benerecetti, unpublished data.
20. A. Torroni *et al.*, *Am. J. Hum. Genet.* **62**, 1137 (1998).
21. M. Gimbutas, in *Indo-European and Indo-Europeans*, G. Cardona, H. M. Hoenigswald, A. M. Senn, Eds. (Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA, 1970), pp. 155–195.
22. The coalescence time for the lineages M173 and M170 was calculated on 209 and 73 Y chromosomes, respectively, by using the variation at YCAIIa, YCAIIb, and DYS19 microsatellite loci (28). The variances

Az angol eredeti szöveg a SCIENCE 2000. november 10-i száma 1155-1159 oldaláról való! Tekintettel arra, hogy a korai magyar történelemre vonatkozóan döntő fontosságú adatokat tartalmaz, úgy döntöttünk, hogy az eredeti szöveget teljes terjedelmében közöljük.

A jobb megértés kedvéért mellékeljük nyersfordítását, jól tudva, hogy biztosan hibás. Fölkértünk több szakembert ellenőrzésre és a tárgyra rendezvényeinken visszatérünk.

A szerteágazó tárgy első tudományos értékelését kötetünk tartalmazza (Szabó István Mihály akadémikus dolgozata).

A szerkesztő

A Paleolithikus *Homo sapiens sapiens* származási hagyománya a meglévő Európaiakban: Az Y chromosoma áttekintése.

(A 17 szerző nevét és intézményét, amit képviselnek szíveskedjék nézni az angol eredetiben.)

Fordította: Dudás Rudolf - Vancouver

Európában az ember történetének származási áttekintése az újra nem vegyíthető chromosoma (NRY) 22 részből álló jelzőjéből lett levezetve. Tíz családfa ad számot az 1007 megvizsgált emberi Y chromosoma 95%-áról. Az allelek földrajzi és időbeli becslései kapcsolatba hozhatók két paleolithikus és egy újkőkorszaki vándorlási epizódussal, amelyek a modern európai gén tartalékhoz adódnak. Az NRY haplotypus adatok és a fő összetevők között, 95 protein jelző megfigyelése alapján jelentős összefüggés volt megfigyelhető, jelezve az NRY binary polymorphismus határfokát az emberi népesség és történelem jellemzésében.

Különböző tanulságok azt sugallják, hogy az ősi európai lakosság helybeli paleolithikus csoportoknak és közel-keletről érkező kőkorszaki földművelőknek az egyesüléséből keletkezett, miután a Termékeny Félhold övezetében feltalálták a földművelést (1-5). Mindazonáltal, az európai paleolithikus csoportok és a mostani gén-gyűjteményhez való hozzájárulásuk megkérdőjelezve voltak (6, 7). Nem számítva a kiválasztást, helyi elkülönülés kisebb paleolithikus csoportok esetében csak odébb húzódás útján történt (8, 9). Legelő nagyobbodása és a népi tömörülés, amik a paleolithikum végén történtek, a javuló időjárás és új technológia által lettek felgyorsítva és a jelenlegi genetikai tulajdonságokat a környező vidékekre is kiterjesztve (8). Az NRY kisebb effektív népesség száma elősegíti a vándorlás és a kereskedelem hatóerejét a magánosok esetében mutatója a lakosság összetételének. Azelőtt, két NRY két visszatartó részlege a polyphorm hosszúsági (RFLP) jelzők, sejtették a paleolithikus és neolithikus hozzáadást az európai gén-gyűjteményhez (10). NRY binary jelzők (11), amelyek az emberiség történetében egyedülálló mutációs eseteket képviselnek, az európai genetika történelmének jobban érthető összeállítását engedik meg.

Huszonkét idevonatkozó binary jelző (4 db. az irodalomból lett összegyűjtve és tizenhét db., nagyteljesítményű folyadék chromatography (DHPLC) denaturalizálása útján lett felfedezve és 1007 Y chromosomába lettek genotypolva, 25 különböző európai és közel-keleti földrajzi régióból. A tanulmányozott mintáknak több mint 95%-át olyan haplotypusokhoz vagy haplotypusú vázakhoz sorolhatjuk, amelyeket 10 fő mutációval meghatározhatunk (Fig. 1 és Tábla 1). Az itt leírt Y chromosoma eloszlási gyakorisága határozza meg a létező európai férfinépesség alapvető felépítését és tanúsítja a népesség történelmét, a paleolithikus időszakot is beleszámítva. Két családfa (az M173-as és M170-es) jelzésű, nyilvánvalóan jelen volt Európában a paleolithikum óta. A többi ágak úgy látszik, hogy később érkeztek Európába, legvalószínűbben a Közel-keletről és az Urál-ból, független vándorlások alkalmával, mivel ezek magasabb gyakoriságban fordulnak elő és csatolt microsatellitok több variációjával, mint más kontinensen (10-14).

(Színes táblázatot lásd az angol eredetiben)

1. ábra. Fig. 1.(felül). Az Európában és egyebütt található "újra nem vegyíthető" (NRY) jelzők (markerek) legmagasabb takarékoságú génhasonulása. YAP (32), TAT (14), PRS4 (= RPS4YC711T (33), és 4064/=SR4064(34/ már előzőleg le lett írva. A maradék polymorphismusok DHPLC (11, 12, 27)-el lettek azonosítva és be lettek adva a National Biotechnology Információs Központba (NCBI) dbSNP adatbázis (www.Ncbi.Nlm.ink, gov/SNP). A génhasonulás a nagy majomsorozatok használatában gyökeredzik.

(alul). A megfigyelt 19 haplotypus (1. Tábla) hat osztályba, különböző számokkal ábrázolva összesen: sárga Eu4, kék Eu7 és Eu8, amelyek mindegyike M170 mutációt foglal magába; a piros három különböző haplotypust csoportosít, a szövegben magyarázott okok miatt, a rózsaszín az Eul3 és Eul4 haplotypusokat jelzi, amelyek mindkettője TAT mutációt tartalmaz és zöld Eul9-et és bordó Eul9-et jelez, amelyek annak ellenére, hogy M173 mutáción osztoznak, meg vannak különböztetve, mert az európai philogeografiában egy különálló dichotomiát képviselnek. A többi kilenc megfigyelt haplotypus, amelyek a minták összességének maradék <5%-át foglalják össze, fekete vonalazottan vannak mutatva és a megfelelő körcikkek fehér szektorában vannak megjelenítve. Három haplotypus, Eu2, Eu5, és Eu21 nincs kinyomozva. A körszegmensek minden népességnél a haplotypusok, vagy cladok arányos frekvenciáihoz vannak méretezve. A két baszk minta egyesítve lett.

A 22 haplotypus közül, amik Fig.1-ben a phylogeniát képviselik, Eul8 és Eu19 jelentik az európai Y chromo-

somák kb. 50%-át. Jóllehet részesülnek az M178-ban, a két haplotypus két ellenkező földrajzi alosztályt mutat. Az Eu8 gyakorisága Nyugatról Kelet felé csökken, leggyakoribb a Baszkoknál (Fig.1, és Tábla 1). Ez a család-fa magában foglalja az előbb leírt proto-európai családfát, amit a 49a,f haplotypus jellemez, haplotypus 15(10). *Ezzel ellentétben, haplotypus Eu19, amely az M173 családfából származik és amely M17-el van feltüntetve, majdnem teljesen nem található Nyugat-Európában. Gyakorisága Kelet felé növekszik és maximumát Lengyelországban, Magyarországon és Ukrajnában éri el; ahol az Eu18 viszont majdnem teljesen hiányzik. Mindkét haplotypus: Eu18 és Eu19 birtokolják az eredő M45 allele-t. Az M3 vonalú család-fa, elterjedt az észak-amerikai bennszülöttek között (12) és a szibériai népek némelyikénél (15) szintén az M45 eredője. Ez a megfigyelés arra utal, hogy M173 egy ősi eurázsiai marker, amelyet egy Homo Sapiens sapiens csoport hozott Európába, vagy Európába jutott és szétterjedt Keletről Nyugat felé kb. 40000-35000 esztendővel ezelőtt (16-17), elterjesztve az Aurignac-kultúrát. Ez a kultúra majdnem ugyanazon időben Szibériában is megjelent (17), ahonnan némely csoportok végül Amerikába vándoroltak.*

Eu18 és Eu19 haplotypusok differenciálódását és szétterjedését ma úgy tolmácsoljuk, mint az Ibériai-félszigetből és a mai Ukrajnából, mint központokból történő kiáramlások lenyomatait, amely az utolsó maximális eljegesedését (LGM, Last Glacial Maximum) követték. Valóságban, a jegesedési folyamatban (20-13000 évvel ezelőtt) embercsoportok Közép-európát kiűriteni kényszerültek, egy észak-balkáni menedék kivételével (16). Hasonlóan különös növény- és természeti eseménysorozatok Európában jég okozta elzárkózást szétterjedés követte az időjárási menedékekből (18). Ezt az elrendezést olyan felfedezések is támogatják, amelyek szerint maximális microsatellitekre vonatkozóan, Eu19-hez kötődően találtak Ukrajnában (19). Más alkalommal a maximum eltérés microsatellitekre vonatkozóan, 49a-val kapcsolatban Ht15 és eredményei (és azután az Eu családfához) az Ibér-félszigeten található (19). Ez normális az M173-as markernek az LGM (Last Glacial Maximum) menedékből szétterjedésével, ez megegyezik a mitochondrial DNA (mtDNA) V haplocsoporttal és a H nemzetség (20) némelyikével. Haplotype Eu9-et is lényeges gyakorisággal megfigyelték Észak-Indiában és Pakisztánban (12), úgyszintén Közép-Ázsiában (12). Kiterjedését lehet, hogy megnövelte a Yamnaia-kultúra, a kurgán-kultúra vidékéről (mai Dél-Ukrajna) Európába és Kelet felé, aminek következménye az indo-európai nyelv szétterjedése lett (21). Az indo-európai nyelvek eredetének egy másik hypothézise archaeológiai források alapján történt.(3)

Az M173 korát, három microsatellit variációját felhasználva, úgy mint DYS19, YCAIIa és YCAIIb, becsültük (22). Jóllehet egy ~30000 éves felbecsülést az M173-al kapcsolatban óvatosan kell tolmácsolnunk (23), a mi feltevésünkkel megegyező, hogy M173 jelzi az Aurignac letelepedést Európában és legalábbis megelőzi az LGM-et.

Az M170 polymorphizmus feltételez egy másik paleolitikus mutációt, amelynek kora ~22,000 évre lett becsülve. (22). A jelenlegi gén-áramlással ellenszenvesnek mutató szétosztódásokat kivéve, M170 csak Európára szorítkozik (Eu7). A mutáció leggyakoribb Középkelet-Európában és a baszkokban és a szardíniaiakban is előfordul, ami egy utána következő mutációt halmozott fel (M26), megkülönböztetve Eu8-at. Legközelebbi phylogenetik elődje az M89 változat, amelyből a legfontosabb közel-keleti ág származott.

Mi azt javasoljuk, hogy az M170 Európában keletkezett olyan emberekben, akik a Közel-Keletről 20000 - 25000 évvel ezelőtt érkeztek és a Gravetti-kultúrával voltak kapcsolatban (16). Ez a migráció egyidejű lehetett az mtDNA haplogroup H Európába kerülésével. Javasolva lett, hogy a Gravetti és Aurignac csoportok együtt éltek egy-néhány ezer éven keresztül, de megőrizték önállóságukat még az időleges kapcsolatok megtartása ellenére is. Az LGM alatt Nyugat-Európa el volt választva Közép-Európától, ahol egy Epigravetti-kultúra virágzott a jelenlegi Anatóliában, a Cseh-Köztársaságban és az Észak-Balkánon (16). Az időjárás megjavulása után ez a kultúra észak felé terjedt (16).

Ez a lelet támogatva lett az előző Eu7 haplotypus elosztódása által. Ebben a képben haplotypus Eu8 eredhetett egy nyugat-Paleolitikus népességben a LGM alatt, helybeli M170 nemzedék differenciálódása következtében. A haplotypus H gyakorisága és eloszlása Európán keresztül, támogatja a gén-áramlatot a Gravetti és nyugat-európai Aurignac csoportok között és eltérő nemi vándorlási jelenségre utal (24). A haplotypusok lejtési gyakorisága az M35 (Eu4), M172 (Eu9), M89 (Eu10) és M201 (Eu11) esetében a Közel-Keletről Európába. Haplotype Eu4 phylogenetikus aspektusban különálló a másik többitől és az Európai YAP⁺ cromosomák legtöbbjét határozza meg. Az Eu4 haplotypus az előzőleg jelentett Ht-4-el azonosnak látszik és az M2 (25) elmaradása által határozódik meg. Az Y chromosomával az RFLP a 49a,f és 12f2 [(10) és az azokban mondottakkal] való genotipikus összehasonlítás, azt tárta fel, hogy Eu9 és Eu10 megosztottnak a 12f2 által létrehozott 8kb allele-n; holott Eu11 birtokolja az ősi 12f2- 10Kb allele-t .

Az Eu9 Eu10 és Eu11 haplotypusok megosztottnak a 49a,f haplotypus, 8-on vagy annak eredőjein, amiket nem látni semelyik más 16Eu haplotypusokon (19), ami egy közös ősből való részesedésre utal. Így lehet kimutatnunk

az Eu9, Eu10 és Eu11 haplotypusok összesített gyakoriságát az I. Fig.-ban. Ht4=Eu4 és 12f2-8Kb=Eu9 és Eu10, nemzedékek eredetének kölcsönös viszonya kb. 15000-tól 20000 évvel ezelőtre tehető (13). Eu11 számára egy hasonló dátum (17000 évvel ezelőtt) lett feltételezve (22, 23). A mutáció molekuláris kora és a hozzátartozó haplotypus kora kell, hogy megelőzze azt a néprajzi vándorlási eseményt, amit jelez. Ezeknek a haplotypusoknak a korábbi meghatározása (22)(23), nem tud különbséget tenni a között, hogy az LGM előtt, vagy után jöttek Európába. Mégis, haplotypus Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 leereszkedő mintázata a Közel-Keletről Európa felé, összeférhető lenne azon népek elhelyezkedésével, amelyek ezeket az Y chromosomákat magukkal vitték az LGM alatti menedékhelyükbe. Ha ezek a haplotypusok jelen lettek volna Európában az LGM előtt, akkor az európai és a közel-keleti nemzetségek között különbséget tehetnénk az időleges és térségbeli elzárkózottságuk miatt. Eddig nem publikált adatok a 49a,f szisztémából és hét ennek egymás utáni rövid ismétlése (STR-ok) egy nagy minta ezekből az európai és közel-keleti haplotypusokból (19) kimutatkozott a közel-keleti kisebb mintákon (19). Hasonló eredmény volt észlelhető az mtDNA haplocsoport J-ből, amely bár paleolithikusnak tekinthető, úgy látszik, hogy Európába a neolitikum folyamán lett bevezetve (6). Ezek a megfigyelések azt sejtetik, hogy a négy NRY haplotypus, valamint az mtDNA haplocsoport J, elég idővel rendelkezett ahhoz, hogy a Közel-Keleten differenciálódhasson és utána Európa felé vándoroljon elég nagy számban ahhoz, hogy a jelenlegi eltérésekért számot adjon.

Így tehát Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 haplotypusok képviselik a földművesek hozzájárulását a Közel-keletről Európába özönlött népvándorláshoz. A Neolitikus földművesek hozzájárulása az európai génvagyonhoz jobban kibontakozik a Földközi-tenger mentén, mint Közép-Európában (Central Europe. Ford.).

Ez nyilvánvaló a Fig.2-ből, amelyben a haplotypusok Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 gyakoriságát rajzoltuk fel a földrajzi távolságok ellenében a Közel-Kelettől minden népesség számára. A földközi-tengeri népességeket számbavevő visszaeső vonal, olyan lejtőn van, amely lényegesen különbözik a többi népékétől; azt jelzi, hogy a kőkorszakbeli földművesek szétáramlása jobban befolyással volt a Dél-, mint Közép-Európra.

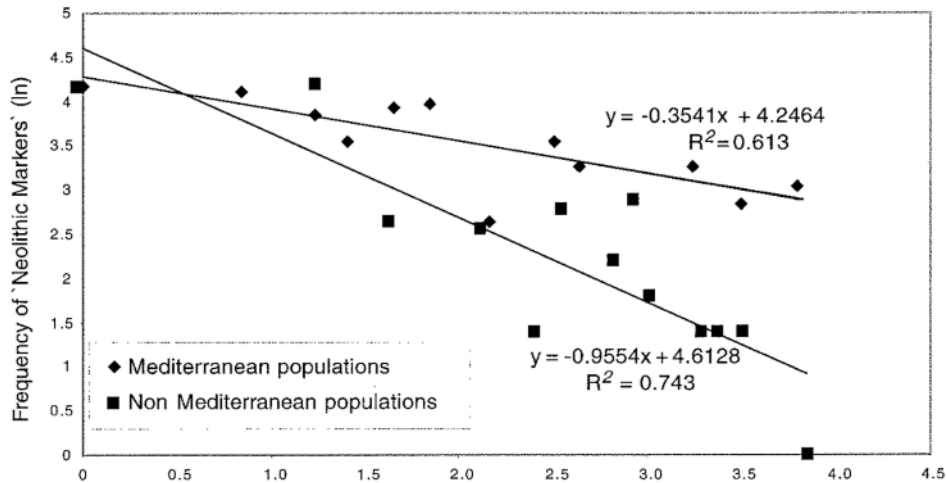
1. Táblázat. A vizsgált európai népességekben megtalált haplotypusok gyakorisága (százalékokban)

Population†	n	Haplotypes*																			
		Haplotype																			
N	pos	Eu1	Eu3	Eu4	Eu6	Eu7	Eu8	Eu9	Eu10	Eu11	Eu12	Eu13	Eu14	Eu15	Eu16	Eu17	Eu18	Eu19	Eu20	Eu21	
Andalusian	29			10.3		3.4		6.9	3.4					6.9		3.4	65.5				
Spanish																					
Basque	45			2.2		2.2	4.4		2.2								88.9				
French																					
Basque	22						9.1	4.5									86.4				
Catalan	24			4.2		4.2		4.2		8.3							79.2				
French	23			8.7		17.4		13.0	4.3								52.2		4.3		
Dutch	27			3.7		22.2											70.4	3.7			
German	16			6.2		37.5											50.0	6.2			
Czech and																					
Slovakian	45			2.2		15.6		8.9		4.4			2.2	2.2	2.2		35.6	26.7			
Central-																					
northern																					
Italian	50			2.0		8.0		14.0		10.0							62.0	4.0			
Calabrian	37		2.7	13.5				21.6	10.8	8.0						2.7	5.4	32.4		2.7	
Sardinian	77	1.3		10.4	1.3	2.6	35.1	5.2	5.2	14.2				1.3			22.1			1.3	
Croatian	58			6.9		44.8		5.2		1.7					1.7		10.3	29.3			
Albanian	51		2.0	21.6		19.6		23.5	4.0	2.0							17.6	9.8			
Greek	76		1.3	22.4	1.3	7.9		21.0	1.3	2.6				1.3		1.3	27.6	11.8			
Macedonian	20			15.0		20.0		15.0	5.0								10.0	35.0			
Polish	55			3.6		23.6											16.4	56.4			
Hungarian	45			8.9		11.1		2.2		2.2						2.2	13.3	60.0			
Ukrainian	50			4.0		18.0		6.0		4.0	2.0		6.0	2.0			2.0	54.0	2.0		
Georgian	63							33.3	3.2	30.1				1.6	1.6	1.6	14.3	7.9		6.3	
Turkish	30		3.3	13.3		3.3		40.0	3.3	6.6			3.3	3.3	3.3	3.3	6.6	6.6	3.3		
Lebanese	31			25.8	3.2	3.2		29.0	16.1	3.2						3.2	6.4	9.7			
Syrian	20		10.0	10.0		5.0		15.0	30.0		5.0						15.0	10.0			
Saami	24					41.7							41.7				8.3	8.3			
Udmurt	43			4.7		7.0			4.7			2.3	27.9		4.6		11.6	37.2			
Mari	46					4.3			6.5			4.3	65.2		6.5			13.0			
Total	1007																				

The haplotypes are defined by the following markers and the respective derived alleles: Eu1, M13-C; Eu3, YAP, 4064-A; Eu4, YAP*, 4064-A, M35-C; Eu6, RPS4-T; Eu7, M89-T, M170-C; Eu8, M89-T, M170-C, M26-A; Eu9, M89-T, M172-G; Eu10, M89-T; Eu11, M89-T, M201-T; Eu12, M89-T, M69-C; Eu13, M89-T, M9-G, TAT-C; Eu14, M89-T, M9-G, TAT-C, M178-T; Eu15, M89-T, M9-G, M70-C; Eu16, M89-T, M9-G; Eu17, M89-T, M9-G, M11-G; Eu18, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C; Eu19, M89-T, M9-G, M45-A, M173-C, M17(delG); Eu20, M89-T, M9-G, M45-A; Eu21, M89-T, M9-G, M45-A, M124-T. Haplotypes Eu2, Eu5, and Eu22 were not observed. †Several samples were previously described (10, 11, 28). Samples not previously examined included 23 French, 16 Germans, 39 northern Italians, 45 Sardinians, 58 Croats, 20 Macedonians from northern Greece, 55 Poles, 50 Ukrainians, 20 Syrians, 24 Saami, 43 Udmurts, and 46 Mari.

M35-nek DHPLC általi allelotypingja közben, egy előzőleg ismeretlen mutációt találtunk meg, az M178-at az összes TAT chromosómák 95%-ában, később 4000 évesnek jelentették be és jelenleg egy Észak-Európába szorítókozó Uráli vándorlást határoz meg (14). Sem TAT sem M178 nem volt felfedezve Magyarországon, ahol egy Uráli nyelvet beszélnek.

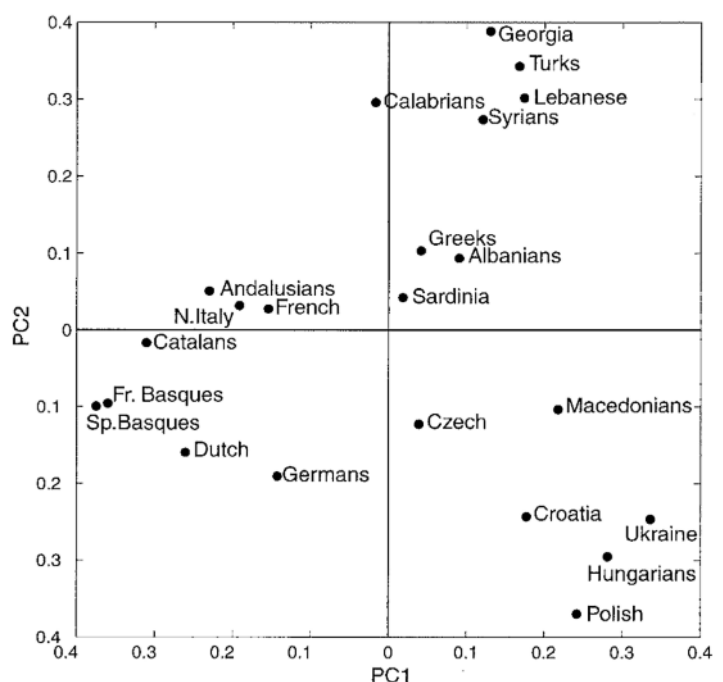
A két első főelem (PC), mely az I. táblából származik, a Fig. 3-ban van kimutatva. Az udmurtot, marit és saamit nem mutatják, mert azok monopolizálták az első PC-t és összepréselték a variáció többi részét az ő magas TAT/M17 előfordulásuk (frequency) miatt. A rajzon három csomó különálló földrajzot és kultúrát lehet látni. Az első baszkokat és nyugat-európaiakat tartalmaz, a második közel-keleti és a harmadik kelet-európai népeket Horvátországból, Ukrajnából, Magyarországból és Lengyelországból. Ez a három góc megegyezik a legnagyobb eljegesedési menedéknek és a földműves (farming) szétáradási régió eredetének.

A Közel-Kelettől távolságok (ezer km-ben)

2. ábra. Abszcissza: mindkét népesség ezer kilométerbeni átlagos távolsága a két közelkeleti népességtől (libanoniak és szíriaiak). Ordináta: a Neolitikus markerek relatív frekvenciájának logaritmus (Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11 összege) a földközi-tengeri népességeket illetően. A közel-keleti pont (x=0) lett tekintetbe véve mindkét széria pont számára. A két visszahúzó vonal lényegesen különbözik. ($p < 0,01$).

Az európai génbetét legátfogóbb előbbi felmérése 95 autosomal protein polymorphismnak a PC analyse volt (8). Összehasonlítottuk a leglényegesebb EuY chromosoma haplotypus gyakoriságát Európa első három PC-jével (2. Tábla). Beca szardíniaiak nem voltak beleszámolva az eredeti elemzésbe az ő kifejezetten különálló filogenetikus rangjuk miatt (5) ami kölcsönös viszony elemzésünkéből is ki lettek rekesztve. Az első PC, amelyről azt javasolták, hogy a neolithikus földművesek szétözlését tükrözi (5,8), kölcsönös viszonyban van az Eu4, Eu9, Eu10 és Eu11-el. A második PC, amelynek értelme sohasem lett teljesen meghatározva (5,8), kölcsönös viszonyban állt Eu18-al Spanyolországtól Közép-Európa felé és ellentétes pólusban az uráli TAT/M szétterjedésével (Eu13 és Eu14). A harmadik PC, amelynek értelmét vitatták (3,5,8), az M17 mutációjához (Eu19) viszonylik. A proteinbázisú PC és NRY arra utal, hogy inkább migráció, mint természetes kiválasztás befolyásolta az M változat mintáját.

3. Ábra. Az adatok PC analízise az 1.

Táblában. Az első PC szövege ad a 46,2% variációt, míg a második a 34,69%-ot.

2. tábla. Az első három PC összefüggése autosom protein markerekre alapozva (5) és a fő európai Y chromosom a haplotypusok frekvenciája.

Table 2. Correlation between the first three PCs based on autosomal protein markers (5) and the frequency of the major European Y chromosome haplotypes.

	Eu4	Eu9+Eu10+Eu11	Eu7	Eu18	Eu13+Eu14	Eu19
PC1 (28%)†	0.6806**	0.7939**	-0.4450*	-0.3004	-0.3644	-0.1673
PC2 (22%)†	-0.1415	0.0626	0.0594	-0.6967**	0.7570**	0.2074
PC3 (11%)†	-0.3385	-0.1248	0.0924	-0.3836	0.0438	0.7270**

*p < 0.05. **p < 0.001 + Variáció részleg minden egyes PC-re számítva autosomal protein markerekre építve (5).

Az európai népesség mtDNA sorozat változatai elemekre le lett vezetve (6,20). Ezek az adatok azt sejtetik, hogy a gén-betét ~80%-ban paleolithikus és ~20%-ban neolithikus származású. A mi adataink támogatják ezt a megfigyelést, mivel Eu4, Eu9 és Eu10 és Eu11 az európai Y chromosomák ~22%-át teszik ki. Az mtDNA és az M adatok megerősítik azt a korábbi megfigyelést, hogy a 95 klasszikus polymorfizmusok első PC-je számot ad a ~28%-os általános genetikai variációért (5,6). Azonban, valamelyes különbség van az mtDNA és az Y adatok között, ami a kétes paleolithikus összetevőket illeti. Indítványozva lett, hogy az U5 haplogrup a Közel-keletről érkezett 45000 évvel ezelőtt (6,26). Mi nem vettünk észre odaillő Y haplotypusokat. Továbbá az mtDNA vonalak legtöbbje, mind 60-tól 7 %-ig felelős az európai variációkért, úgy lettek magyarázva, hogy a Közel-Keletről érkeztek a paleolithikum folyamán 25000 évvel ezelőtt (6). Megegyezőleg, ~20 %-a az Y nemzeti övezetekre jellemző az M170 mutáció, amely mély phylogenetic M89 ősiségből származik, ami a közel-keleti paleolithikus örökséggel megegyező. Továbbá, a maradék ~50%-a az Y nemi ágaknak összetartozva az M173 mutációhoz, egy különálló gén-halmazra utal Közép-Ázsiából 30000 évvel ezelőtt. Ezzel ellentétben, a közép-ázsiai DNA 16223/C haplocsoportok: (I, X, és W) az egykorú összetételnek csak ~7%-át teszik ki (26). Ezek az eltérések talán részben az újabb chromosomákat összehasonlítva a többiekhez, molekuláris fiatalabbi kora miatt (27), arra utalnak, hogy az előbbi Y chromosomák gyorsabban lettek kicserélve. Nemi alapú népvándorlási magaviselet is befolyásolja az mtDNA és Y variációk megfigyelt mintáját (24).

Az előzőleg osztályozott szardíniaiak, baszkok és számi (saami) kívülfekvők (5) alapján véve ugyanazokat az Y binary összetevőket bírják mint a többi európaiak. Az ő különleges pozíciójuk a gyakoriságot illetően valószínűleg genetikai és elkülönülési következménynek tudható be. Továbbá, a mi elemzésünk kiemeli az Epi-Gravetti népességet az észak-Balkánról.

Majdnem az összes itt elemzett európai Y chromosomák tanulmányát az egyszerű biállél mutációk nemzetsége jellemzi. Továbbá, az európai gén-betét egy jelentékeny része úgy látszik, hogy paleolithikus eredetű, de újra lett telepítve az LGM (Last Glacial Maximum) végén, amikor Európa legnagyobb része újra benépesedett (16)

Referenciák és Jegyzetek.

1. P.Menozzi, A. Piazza, L.L. Cavalli-Sforza, Science 201, 786 (1978)
2. A.J. Ammermann, L.L. Cavalli-Sforza, The Neolithic Transition and the Genetics of the Populations in Europe (Princeton Univ. Press, Princeton, Nj, 1984).
3. C. Renfrew, Archaeology and Language; the Puzzle of Indo-European Origin, (Jonathan Cape, London, 1987).
4. M.A. Ruhlen, Guide to the World Languages (Stanford Univ. Press, Stanford, CA. 1987)
5. , L.L. Cavalli-Sforza , P.Menozzi, L. A. Piazza, The History and Geography of Human Genes (Princeton Univ. Press, Princeton, Ni. 1994)
6. M. Richards et al., Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 95. 9053, (1998)
7. .L. Cikh et al., Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 95. 9053 (1998)
8. L.L. cavalli-Sfonza, P. Menozzi, A. Piazza, Science 259, 639 (1993)
9. M.M. Lahr, R.A. Foley, Am. J. Phys. Antropol. Suppl. 27, 137 (1998)
10. O. Semino, G. Passarino, A. Brega, M. Fellous, A.S. Santachiara-Benere-Cetti, Am. J. Hum. Genet. 59,964 (1996).
11. P.A. Underhill et al., Nature Genet. 26,358 (2000)

12. P.a. Underhill et al. *Genom Res.* 7.996(1997).
13. M.F. Hammer et al. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 97, 6769 (2000).
14. T. Zerjal et al. *Am. J. Hum. Genet.* 60, 1174 (1997).
15. J.T. Lell et al., *Hum. Genet.* 100.536 (1997).
16. M. Otte. In *The World at 18000 BP.* O-Soffer, c. Gabmle, Eds. (UnwinHyman, London, 1990), vol. 1.pp.54-68.
17. R. Klein, *Evol. Antropol.* 1, 5, (1992).
18. K.J. Willis, R.J. Whittaker, *Science* 287, 1406 (2000).
19. A.S. Santachiara-Benerecetti, Unpublished data.
20. A. Torroni et al. *Am. J. Hum. Genet.* 62, 1137 (1998)
21. M. Gimbutas, in *Indo-European and Indo-Europeans.*, G. Cardona, H.M. Hoe-Nigswald, A.M. Senn. Eds. (Univ. Of Pennsylvania Press, Philadelphia, PA, 1970) pp. 155-195.
22. Az M173 és M170 családfák egyesülési ideje 209 és 73 Y chromosomákra lettek kölcsönösen kiszámítva, az YCA11a, YCA11b és DYS 19 microsatellit loci (helyeket) (28) használva. Az eltérések, amik ezektől a microsatellit adatokból lettek nyerve Goldstein és mások 2. egyenletével lett számítva (29). A CA ismétlődések kezdeti variációja nullának lett tekintve. Egy 4500 főnyi állandó népsűrűség és 27 év generációs idő lett felvéve és ajánlva (29). 5.6×10^{-4} , YCA11 loci számára és 1.1×10^{-3} , DYS19 részére lettek használva a mutációs sebességek megtárgyalására, lásd. (20).
23. Az Y chromosomák microsatellitjeire alapuló binary mutációk korára vonatkozó becsléseket sok tényező összehozza. Először a microsatellitek mutációs sebessége bizonytalan, különösen azért, mert nem minden microsatellite egyforma (30). Továbbá, különbség van a mutációs sebességnek indirect, phylogenetikus analysis útján történő mérésében (31). A kor-felbecsülések értékének (ha nem is az abszolút értéknek) aránylagos megőrzése végett, az általunk használt mutációs értékek legtöbbször elfogadottak (30). Továbbá, úgy látszik, hogy némely demografikus és evolúciós mechanizmus csökkenti az emberekben lévő Y chromosomák variációját és ennek következményeként az időzítés ilyen adatokra támaszkodva rendszerint egy alulbecsülést eredményez (27). Utoljára de nem legkevésbé, érdemes megjegyezni, hogy az allélek kora nem felel meg a népek korának, jóllehet ilyen becslések betekintést nyújtanak.
24. M. T. Seielstad, E. Minch, L. L. Cavalli-Sforza, *Nature Genet.* 20, 278 (1998).
25. M. F. Hammer et al., *Genetics* 145, 787 (1997).
26. V. Macaulay et al., *Am. J. Hum. Genet.* 64, 232 (1999).
27. P. Shen et al., *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 97, 7354 (2000).
28. L. Quintana-Murci et al., *Ann. Hum. Genet.* 63, 153 (1999).
29. D. B. Goldstein et al., *Mol. Biol. Evol.* 13, 1213 (1996).
30. R. Chakraborty, M. Kimmel, D. N. Stivers, L. J. Davison, R. Deka, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 94, 1041 (1997).
31. F. R. Sants et al., *Hum. Mol. Genet.* 9, 421 (2000)
32. M. F. Hammer, *Mol. Biol. Evol.* 11, 749 (1994).
33. A. W. Bergen et. al., *Ann. Hum. Genet.* 63, 63 (1999)
34. L. S. Whitfield, J. E. Sulston, P. N. Goodfellow, *Nature* 378, 379 (1995).
35. Minden embernek köszönjük, aki DNE-t adományozott K. Kyriakou-nak a szíriai mintákért, H. Cann-nek a francia mintákért, A. Piazza-nak némely olasz mintákért és G. Brumat-nak némely vérminták összegyűjtéséért. Hálásak vagyunk az anonymus hozzászólásoknak érdemes kritikájukért. Támogatva GM 28428 és GM 55273 általi NIH adományok által és az olasz „Progetti di ricerca ad interesse Nazionale” és a „Beni culturali”-tól az A.S.S.-B számára.

2000 április 5, elfogadva: 2000. szeptember 25.

FÜGGELÉK

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története
XVIII
(az új évezred második éve)

Az év fordulóján mind a magyar államfő dr. Mádl Ferenc, mind a svájci Leuberger Moritz személyes levéllel gratulált tevékenységünkhöz. Fennállásunk óta ez volt az első év, hogy nem volt nagyrendezvényünk. Őstörténeti találkozónk és történelmi iskolánk, a társrendező Bonyhád város bizonytalansága okán elmaradt. Igaz: ez az év Magyarországon országgyűlési és helyhatósági választás éve volt. Fennállásunk tizenhét éve alatt Európa nyolc országában 35 nagyrendezvényünk volt. Eddig két esetben kellett a társrendező megbízhatatlansága miatt a rendezvény színhelyét áthelyeznünk - most elmaradt a rendezvény.

Tovább folytattuk ellenben történelem oktató tevékenységünket a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen Budapesten, a tanárképzést Kassán és Marosvásárhelyen. A havonkénti előadások is rendben folytatódtak. A fegyverzörgés elcsitulván Szabadkán (ma Subotica Szerbiában) is elkezdtuk tevékenységünket.

A Kodolányi János Főiskolával való együttműködésünk keretében július 22-től 24-ig Székesfehérvárott megvitatta az alábbi 22 szakember oktatási segédkönyvünk tervezett dolgozatait: dr. Botlik József (Budapest) főiskolai tanár, dr. Cey-Bert R. Gyula (Bangkok) főiskolai tanár, Ph.d., dr. Csapó József kandidátus (Nagyvárad), dr. Csámpai Ottó (Pozsony) főiskolai tanszékvezető h., kandidátus, dr. Csihák György, Dani Pál történész (London), dr. Lukács László egyetemi tanár, Ph.d., (Székesfehérvár), dr. Demeter Zsófia (Székesfehérvár), dr. Darai Lajos főiskolai tanár, ph.d., (Kápolnásnyék), Dudás Rudolf nyelvész (Vancouver) dr. Herényi István kandidátus (Budapest), Horváth Lajos ny. főlevéltáros (Veres-egyház), dr. Kovács Zoltán demográfus, ny. főiskolai tanár, kandidátus (Szeged), dr. Költő László Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságán vezető régész (Kaposvár), Markovits giskolai történelem tanár (Hegymagas), Marton Veronika középiskolai nyelvtanár (Győr), Nagy József egyetemi adjunktus, kandidátus (Budapest), Nagy Kálmán hadtörténész (Budakeszi), dr. Parádi József főiskolai tanár, kandidátus (Budapest), dr. Rókuszfalvy Pál az MTA (pszichológia tudomány) doktora, egyetemi tanár, Szekeres István írástörténetkutató (Budakalász), dr. Tímár Sándor kelta-kutató (Ingelheim), dr. Uchar József egyetemi tanár, az MTA (történelemtudomány) doktora.

A kötetben súlyt helyezünk korai történelmünkre, mert: 1) egyesületünk ezen a területen tudja a legtöbb alapos és új munkát nyújtani, 2) a későbbi korok történelemtudományunkban aránylag jól földolgozottak - ami nem jelenti azt, hogy nem kellene ott is, több esetben továbblépnünk, különösen a legutóbbi időt illetően.

Ez a kötet kifejezi oktatásunk célját a megújítási szándékot és álláspontunkat. Ez utóbbinak három oszlopa van: 1) korai történetünk több százból szövődik, 2) nem politizálunk, 3) baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányba.

Együttesen megismerkedtünk valamennyi, a kötetbe kerülő dolgozattal, a részleteket megtárgyaltuk három munkacsoportban: 1) vitás kérdések-átfedések – vezette Darai Lajos, 2) vizsgakérdések – vezette Csámpai Ottó, 3) szerkesztés – vezette Csihák György. A három munkacsoport jelentését a helyszínen megvitattuk és annak alapján készült a kötet végleges változata..

A több mint hatszáz oldalas kötetbe 29 szerző 42 dolgozata került, 2003-ban megjelent. Ezt követően tanártovábbképzésünkben – lényegileg – ezt a könyvet tanítjuk. Bővítését is tervezzük – ennek érdekében a 2004. évi nagyrendezvényen ilyen előadásokat is kérünk. A rendezvényre szállást és ellátást a Kodolányi Főiskola biztosított, amiért ezúton is hálás köszönetet mondunk.

Évi rendes taggyűlésünk Zürichben volt április 27-én. A taggyűlés tudomásul vette az elnök, az elnökség, a pénztáros és az ellenőrök jelentését. Tisztelettel elbúcsúztattuk a három egyesületi tagunkat, akik örökre búcsút vettek tőlünk: Loewngreen Alex (Zürich), Nagy Gyula (Pointe Claire) és Vogler A. Werner (St. Gallen).

Az egyesületünkben végzett tevékenységükért hálánkról biztosítottuk a következő személyeket: Csala Kornélia és Csala András (Kassa), Darai Lajos (Kápolnásnyék), Lányi Ernő (Budapest), Marinka Ludwig (Unterengstringen), Molnár József (Marosvásárhely), Sencz Klára (Budapest), Sipos Anna és Sipos Lajos (Marosvásárhely), Vogler A. Werner (St. Gallen), továbbá Zachar József és a Tudományos Tanács tagjai.

A taggyűlés elfogadta a "Magyar Történelemért" alapítványra vonatkozó javaslatot, amit a szorgoskodók ügyetlensége folytán Magyarországon az év végéig nem sikerült bejegyeztetni.

Marinka Ludwig felvetette a taggyűlésen, hogy jó lenne Zürichben magyar modern festők számára kiállítást rendezni és a bevételből az egyesületet lehetne támogatni. Vállalta a kiállítás szervezését és Caratsch Claudio miniszter, volt budapesti nagykövet segítségét ajánlotta. Vállaltam a műtárgyak gyűjtését és ezügyben körlevél ment a Kárpát-medencében többtucat címre. Ezt követően Agathon Aerni, Bernben a konzuli kar doyenje levélben javasolta egy svájci székhelyű alapítvány létrehozását és följánlotta segítségét.

Az év folyamán kiadtuk egy egyesületi tag könyvét és két egyesületi füzetünket: 34. sz. "Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht" (46 oldal). Tartalmazza minden megjelent (33) és kiadásra előkészített (12) kiadványunk teljes tartalomjegyzékét, továbbá: 38. sz. "18 Jahre Ungarisch Historischer Verein Zürich – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 18 éve" című füzetünket, ami a 27. sz. "A ZMTE tizenöt éves (1985-1999)" füzetünk felújított változata.

Az év során elnökségünk négy, míg Tudományos Tanácsunk hat ülést tartott, az utóbbi dr. Zachar József az MTA (történelemtudomány) doktora elnökletével.

Az év végéig a következő 15 asztaltársaságunk alakult: Ausztráliában: Adeleide, Hobart, Melbourne, Sydney, Ausztriában: Felsőőr, Magyarországon: Budapest, Hódmezővásárhely, Romániában: Csikszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szlovákiában: Kassa, Pozsony, Rozsnyó, Svédországban: Göteborg, Új-Zélandban: Christchurch.

Az év során egyesületünket előterjesztették az Európa Tanács "René Descartes 2002" tudományos díjra. Ebben az évben sem mondható, hogy sokat lustálkodtunk.

Zürich, 2003. fergeteg hava

Csihák György

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története

XIX

(az új évezred harmadik éve)

Egyesületünk életében ez az év a csendes építkezésé volt.

Szabadkán megalakult tizenhatodik asztaltársaságunk. Nyáron Budapesten volt magyar őstörténeti találkozóunk és magyar történelmi iskolánk, a Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központjában. Iskolánk tárgya "A magyar polgári rendvédelem a 19. és a 20. században (magyar csendőrség, rendőrség, büntetés-végrehajtás, határőrség, vám- és pénzügyőrség, koronaőrség)" volt. A rendezvény hét napig tartott. Az iskolában elhangzott 16, a találkozón 29 előadás. Előadás volt négy világrész kilenc országából, a hallgatóság 14 országból jött, összesen 127 fő, a 30 éven aluliak aránya 20 % volt. A társszervezők bizonytalansága folytán, a szokásos nagyobb létszám Erdélyből és Kárpátlajáról elmaradt, a budapesti hírverés gyengére sikerült.

Ennek ellenére a rendezvény kitűnő volt. Az őstörténeti találkozón szinte "generáció váltás" történt. Első alkalommal adtunk helyt a történelemírásnak "a belső hang szerint", ami szinte botrányba fulladt. Volt székita nyelvoktatása is három órán keresztül és több előadás foglalkozott a középkori történelemírás újabbkeletű értékelésével, ami ezúttal Németországból indult (Illig és társai).

Szeptember 6-án Zürichben tartottuk évi rendes taggyűlésünket 21 szavazattal rendelkező egyesületi tag és 1 vendég részvételével. A beszámoló alapján megállapítottuk, hogy pénzforgalmunk idén is negatív egyenleggel zárult, amit én fedeztem. Az egyesületnek vagyona változatlanul nincs. A taggyűlés mély tisztelettel elbúcsúzt

tatta három egyesületi tagunkat, akik talán ezután jobban tudnak segíteni: Györfvéri Ernő (Sopron), Mehrle Tamás (Fribourg) és Kovács Loránt (Pécs). Requiescat in pace:

Agathon Aerni a berni konsuli kar doénje följánlotta, hogy segít Svájcban alapítványt szervezni egyesületünk támogatására. Javaslatát örömmel fogadtuk azért is, mert a Magyarországon tervezett alapítványunk valahogy nem sikerült. Viszont az év folyamán felhívásunkra Budapesten összegyűlt alapítványunk támogatására 64 műalkotás öt országból 15 művésztől.

A taggyűlés ellenszavazat és tartózkodás nélkül egy évre ismét engem választott elnöknek, az elnökségbe választotta a következő személyeket: Aerni Agathon (Bern), Almási Gábor (Ofersheim), Beke Zoltán (Rozsnyó), Bergou Jánosné (Budapest), Csámpai Ottó (Pozsony), Cser Ferenc (Melbourne), Darai Lajos (Kápolnásnyék), Domokos Levente (Székelykeresztúr), Faragó József (Kolozsvár), Juba Ferencz (Bécs), Kovács Veronika (Helsingborg), Kovács Zoltán (Szeged), Költő László (Kaposvár), L'Eplattenier Yvette (Zürich), Lindegger Peter (Winterthur), Lukács György (Koppenhaga), Lányi Ernő (Budapest), Loewengreen Iréne (Zürich), Marinka Ludwig (Unterengstringen), Sancz Klára Lujza (Budapest), Sándorfi György (Budapest) Sántha Pál Vilmos (Csikszereda), Sipos Anna és Sipos Lajos (Marosvásárhely), Timár Sándor (Ingelheim) és Tüttő György (London).

Tudományos Tanácsunk az év folyamán hat ülést tartott Zachar József az Akadémia (a történelemtudomány) doktora, egyetemi tanár vezetésével. Az elnökség két ülést tartott Budapesten és egyet Zürichben.

Az évet Budapesten a szokásos ünnepséggel zártuk, ahol ismét több új egyesületi tag beiktatásának örvendtünk.

Folytattuk oktatási tevékenységünket a Zrinyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen és záróvizsgával, magyar és latin nyelvű oklevél adásával zártuk a Kodolányi János Főiskolával közösen szervezett tanártovábbképzésünket Kassán és Marosvásárhelyt.

Megjelent az év folyamán házi könyvünk. Egyike az oktatási segédkönyvünk (Magyar történelem. Tízezer év - ezer oldalról) 636 oldalon, 29 szerző 42 dolgozata négy világrész kilenc országából. Újabb bizonyítéka annak, hogy egyesületünk az egyetemes magyarság egyetlen független zürichi székhelyű tudományos műhelye, ahol a nemzeti történelemkutatás, történelemírás és történelemoktatás tovább él. Ez pedig a szilárd, egészséges nemzet-tudat alapja. A mai világban csak az egészséges, kemény tudatú népek maradnak állva. A zavart tudatú népek nem isten-arcú, hanem torz-arcú társadalmakat hoznak létre, miáltal önön sírjuk megásóivá válnak.

Egyesületünk mára a magyar történelemtudományban egyfajta középpályás lett. Nemcsak a nemzeti - semmilyen magyar történelemkutatás nem rendelkezik más egyetemes és független magyar műhellyel, ahol tehát - mint nálunk - a mintegy 15 milliónyi magyar tényleg összefoghat. Van egyfajta közösség, amely magát minden tudás letéteményesének minősíti és mindentudás egyetemet szervez. Létrejöttének és fennmaradásának körülményei láthatóan nem zavarja. Felszínre tört az elmúlt egy-két évtizedben egy másfajta társaság is, amelynek tagjai elsősorban annak hirdetésével igyekeznek tökélet gyűjteni, hogy őket a másíkok sokáig elnyomták. Nem tisztem és nem is jogom sem az egyik, sem a másik csoportosulás értékelése, sőt készséggel elismerem, hogy mindkét társaság valósgos eredményeket mondhat magáénak a tudományban, jelesül a magyar történelemtudományban. Kettőjük között azonban nem lehet nem észrevenni egy fő párhuzamot - ami ránk biztosan nem jellemző: mindkettő kirekesztő. Ha itt vagy ott hivatkoznak nemzeti jellegükre, az is a fizetőképes kereslethez szól. Aki a mi egyesületünkhöz közeledik, mindig figyelmeztetem, hogy hozzánk kőbányába jön. Ha jutalom és kitüntetés legsekélyebb reménye nélkül, kitartóan, tisztességgel sokat dolgozik, akkor talán sikerül közösen egy-két követ kifaragnunk a magyar jövő szent épületéhez. Ehhez kérem istenünk segítségét, áldását, ehhez a munkához mondok köszönetet és kívánok minden résztvevőnknek, minden közreműködőnknek áldást, békességet és minden jót. Kérem, senki ne feledje a többször megfogalmazott, híres mondást: minden nemzet jövőjének kulcsa saját történelmében van, amely nemzet ezt a kulcsot elveszíti, az saját jövőjét veszíti el.

Zürich, 2003. álom hava.

Csihák György

(folytatás a következő kötetben)

JEGYZŐKÖNYV

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) 2003. 08. 03-tól - 09-ig Budapesten rendezte XVII. Magyar Őstörténeti Találkozóját és XI. Magyar Történelmi Iskoláját a Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központjával (BM NOK) és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal (SZBM-RTT). Szakmai előkészítését a ZMTE Tudományos Tanácsa végezte Zachar József, az MTA doktora vezetésével. A résztvevők elfogadták a ZMTE Nyilatkozatát és Házirendjét (mellékelve), s a rendezvény ezek betartásával, teljesen rendben folyt le.

Az iskola tárgya "A magyar polgári rendvédelem a 19. és a 20. században (magyar csendőrség, rendőrség, büntetés-végrehajtás, határőrség, vám- és pénzügyőrség, koronaőrség)" volt. Ennek keretében meghallgattunk és megbeszéltünk 19 előadást, köztük a Magyar Országgyűlés Rendészeti Bizottsága alelnökének előadását. Megjelentek és előadtak még a magyar rendvédelmi szervek vezetői, illetve megbízottai is.

Az őstörténeti találkozón 28 előadás, filmvetítés, számos vita és 5 beküldött előadás volt. Előadott történész, nyelvész, genetikus, huszár, tengerész, orvos, filozófus, múzeológus, régész, szociológus, pap, művész, közgazdász, közöttük egy akadémiai rendes tag, 6 akadémiai doktor, 10 kandidátus és 8 egyetemi doktor. Előadások voltak 4 világrész (Amerika, Ausztrália, Ázsia, Európa) 9 országból (Ausztrália, Ausztria, Kanada, Magyarország, Németország, Románia, Svájc, Thaiföld, USA). Mellékeljük a rendezvény műsorát, és az elhangzott előadások összefoglalóját. Az előadók díjazást nem kaptak - fizetségük legyen a nemzet hálája.

Az írott és elektronikus sajtó érdeklődését sajtótájékoztatóval, személyes interjúkkal és helyszíni felvételekkel elégítettük ki (Duna TV, Hír TV, Magyar Hírlap, INFO Rádió).

A résztvevők száma a fent nevezett országokból 123 fő volt, a 30 éven aluliak aránya 20 %. Résztvételért senki nem fizetett. A Szlovákiából és Romániából érkezők ingyenes szállást, a Szerbiából és Montenegróból érkezők ingyenes szállást és az országon belül oda-vissza utazást kaptak. Egy egész napon keresztül az iskola résztvevői budapesti városnézésen és múzeumlátogatáson vettek részt.

A SZBMRTT-től a történelmi iskola előadói egy emlékérmét, az összes előadó emléklapot, az összes résztvevő a BM NOK-tól egy rendvédelem történetéről szóló szakkönyvet, az összes előadó a ZMTE-től 13 szakkönyvet kapott. Az iskola résztvevői oklevélben részesültek.

A rendezvényt anyagilag támogatta a BM NOK, a Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár), és dr. Gyulay Endre r. kat. püspök. A BM NOK biztosította saját költségére a rendezvény technikai feltételeit (termet, kiszolgáló személyzetet, adminisztrációt, stb.) és 49 fő számára szállást adott, ebből 38 fő részére térítésmentesen. A BM NOK igazgatója fogadást adott a résztvevők számára.

A Magyar Történelmi Iskola előadásait hangszalagon rögzítettük, a rendezvény egy részéről videofelvétel, a résztvevőkről csoportkép készült.

A rendezvény ideje alatt a Heraldika Könyvkiadó történelmi tárgyú könyveket árusított és megtekinthető volt a rendvédelmi szervek történetét bemutató kiállítás. Ökumenikus istentisztelettel és záróünnepséggel ért véget a hétnapos rendezvény.

A rendezvényt a ZMTE szándékai szerint 2004-ben is megrendezi.

Budapest, 2003. augusztus 9.

Az előadások foglalata

Barabási László (Csikszereda)

A honfoglalás kori rendtartás a világ legősibb törvényei alapján

A világ legelső, írott formában ránk maradt törvényei a sumér Urakagina nevéhez fűződik. Később követni tudjuk Eurázsia szinte minden területén. Legtovább Székelyföldön fejtette ki hatását, ahol hivatalosan az 1871-es osztrák földtörvény bevezetésekor szűnt meg gazdasági alapja. Lényege, hogy a szkíta törvényekként ismert, tevékenység szabályzó előírásokat, kizárólag szóban tanították kivétel nélkül mindenkinek. Egy közösség keretében minden tevékenység ellenőrzésére, irányítására, szükség esetén büntetésére bírakat választottak. Volt erdőbíró, kútbíró, megyebíró (az egyház keretén belül), mezőbíró, esztenabíró, legénybíró, falusbíró. Ezek fölött állt a falubíró, aki szükség esetén kiszabta a büntetéseket. Valakinek a bűnösségét azonban a hütösök (öregek tanácsa) állapította meg. A bírák és az "ügyvédek" az illető falu, vagy szék teljes jogú székely polgárai kellett legyenek, birtokkal kellett bírjanak. Választás útján töltötték be tisztségeiket. Anyagilag és erkölcsileg feleltek határozataikért. De a törvény azt is büntette, ha valaki bírálta a megalapozott határozatokat. Hibás döntésért a bírát azonnal leváltották és ráhárították mindazon károkat, amelyeket másoknak okozott. Lényegében ugyanez volt a magyar társadalom bíráskodási rendszere a század közepéig. Magyarország jelzője volt Nyugaton: "ahol rend van és nincs rendőrség".

Boromisza Zsolt (Budapest)

Fény és árnyék (Pasztoráció a börtönben)

Azért adtam beszámolómnak ezt a címet, mert hivatásom szerint a fény embere vagyok, festőművész, grafikus és a sors különös rendelése folytán a fényt igyekszem elvinni egy nagyon árnyékos helyre, a börtönökbe.

Hitem szerint a fény és az árnyék egymásból következő kategória. Nincs csak fény-jó és nincs csak árnyék-rossz. Egyedül, tisztán fény: az Isten, az abszolút jószág, szeretet, irgalom. A Nap mindenkire süt, Isten nem személyválogató. Ezt a hitet visszük, más működő egyházakkal, felekezetekkel és szekták küldötteivel együtt. A rend nagyon szigorú és megszabott, érthető okokból. Személyi riasztóval, 14 ajtón keresztüljutva érünk el az emberekhez, akik nagyon várnak ránk és akik többségükben nagyon jó hallgatóink, sőt megszólíttatván: közreműködők.

Soha nem fordult elő, hogy használni kellett volna a riasztót és mindig nagyon rendesen viselkednek velünk, udvariasan és tisztelettel. Megbecsülik, hogy emberi hangon szólunk hozzájuk, hogy emberszámba vesszük őket. Ők tudják, hogy megérdemelten vannak ott, nem úgy, mint a szabad életben, ahol mindenki jónak vélheti magát.

A börtönök túlterheltek, a Kozma utcai B.V. ahová én járok cca. 130%-os kihasználtságu. A fogvatartottak nagy százalékban roma származásúak és zömmel a fiatalabb korosztályba tartoznak. Sokan közülük visszaesők, hiszen legtöbb iskolázatlan, szakma nélküli, munkanélküli és erkölcsi rendjükben és szokásaikban a másé az nem okvetlenül tabu, vagyis amit megfogok azt viszem, mert akkor vagyok helyesen cselekvő ember (ezt egy cigányember fejtette ki nekem).

Kétszer egy héten megyünk be, szerdán 15.00 órától 17.30-ig, ekkor hittanórát tartunk, rendszerint a napi evangéliumi szöveg olvasásával és helyzetükre aktualizálásával kezdjük, amelyhez szívesen hozzászólnak, néha parázs viták is kerekednek. Mivel ketten-hárman megyünk be, alkalom adódik egyéni beszélgetésre is, amelynek keretében keresztelezésre, elsőálldozásra, bérmlásra való felkészítés is lehetséges. Szombaton 14.00 - 16.00 óráig pap jön be, gyóntat és szentmisét mond. Mi előkészítjük az embereket, egy órával hamarabb bemegyünk, hogy mire a pap bejön, lelkiileg felkészülten várják a szentmisét.

Gondozzuk őket szabadulásuk után is, a MMSZSZ-nak vagy egy menedékháza, ahol megszabott keretek között (alkohol tilalom, másneműek bevitale tilos) díjmentesen lakhatnak akár több hónapon át is, azok, akiknek nincs hová hazamenniük, vagy szabadulni akarnak visszahúzó környezetüktől.

Munkánkért nem kapunk anyagi juttatást, sőt rendszerint még mi segítjük a szabadulókat az induláshoz szükségességekkel. Húsvétkor és karácsonykor ajándécsomagot kapnak. Mindenki azonosat.

Sokan kérdezték már tőlem, hogy van-e értelme ennek a munkának? Ritkán van látható eredménye, többségében felmérhetetlen a változás. A visszaesésre is sok példát láttunk. A válaszem az szokott lenni: a vetés a mi dolgunk, az aratás már Isten műve.

Csóka Ferenc

A magyar hírszerzés története 1848-1950

Sajnos a kémek és a kurvák nem tisztázták megnyugtatóan, melyik a régibb mesterség. Mindazonáltal mindkettő nagyon régi. Olybá tűnik egyébiránt - számomra legalábbis -, hogy a hírszerzés egyidős az emberi társadalommal. Következésképpen a magyar hírszerzés is pontosan olyan régi, mint a magyar társadalom maga.

Felvethetjük most a kérdést, hogy miért fontos ez annyira nekünk. Természetesen azért, mert a hír egy ország, egy társadalom hadászati fontosságú erőforrása, a hírszerzés pedig egy ország, egy társadalom vezetésének hadászati fontosságú eszköze.

Nos, a hírszerzés mint sok évezredes emberi tevékenység, alapvetően katonai mesterség. Szervezésében és vezetésében a

katonai szervezés és vezetés elvei érvényesülnek. Vonatkozó tudnivalók pedig a hadtudomány tárgykörébe tartoznak.

Hozzátehetjük továbbá, hogy ez a mesterség bizonyos emberi minőséget tételez, vagyis ehhez átlagon felüli képességek kellenek. Színigaz, teljesen helytálló a régi mondás, miszerint miniszter akárki lehet, de hírszerző nem...

Csámpai Ottó (Pozsony)

A végvári vitézek: a török hódoltságon kívüli Magyarország határőrei

(Négy Esterházy egy hullása a vezekényi csatában)

Magyarország déli határainak védelme Esztergom eleste (1543) után. Török betörések és portyázások az Ipoly, Garam, Zsitva és Nyitra folyó völgyében. Az északi vármegyék védtelensége a pusztításokkal szemben. A Nyitra folyó jobbpartján épített erődítmény, Érsekújvár határvédelmi szerepe. A zsitvatoroki béke utáni politikai és katonai helyzet a magyar Felvidéken. Az 1652-es török betörések a Zsitva és a Nyitra völgyébe. A magyar végvári vitézek hősi ellenállása a török túlerővel szemben a vezekényi csatában. Az Esterházy család vérvesztése és a környező falvak lakosainak helytállása a vezekényi ütközetben. Főúri temetés a Nagyszombati szent János Katedrálisban. A csatában elesett Esterházyak halotti pajzsai és az 1896-ban emelt vezekényi harci oroszlán.

Ernyes Mihály

A magyarországi rendőrségek 1867-1945-ig

A bevezető gondolatok, a rendőrség és a hozzá kapcsolódó fogalmak értelmezésébe nyújtanak betekintést.

A kiegyezést követően, a vármegyék és a városok, a közbiztonság védelmét belső ügyeknek tekintve, ismét önállóan szervezték, illetőleg működtették rendőrségüket. A testületek, a bekövetkező változások mellett is megőrizték tarkaságukat, elnevezésbeli sokféleségüket. Ez vonatkozott szervezetükre, működésükre, az állomány javadalmazására, ruházatára, fegyverzetére, felszerelésére, de tevékenységük megítélésére is.

A vármegyék közbiztonság védelmét 1883-ig a pandúrság látta el, melyet követően a csendőrség végezte a vidék közbiztonság-védelmét.

A városi rendőrségek az 1919-ben bekövetkezett államosításig önkormányzati rendőrségek voltak, működésüket alapvetően önkormányzati rendeletek szabályozták.

A fővárosi rendőrség 1872-73-tól, illetőleg 1881-től állami rendőrség. Gyors fejlődése, hatékonyan működő testületté tette. Detektív testülete, bűnügyi nyilvántartása, sajtó irodájának születése és tevékenysége, a kontinensen nemegyszer elsőként alkalmazott módszerekről tanúskodott.

Központosítási lépés volt a határrendőrség, a fiúmei államrendőrség, a katonai rendőrség, majd a proletárdiktatúra idején a vörösrőrség létrehozása.

A vidéki rendőrség államosítását követően, 1931-ben megszűntek a kerületi kapitányságok és létrejött a vidéki főkapitányság.

1945-ig számos korszerűsítési intézkedés történt a rendőrség életében.

Győri Nagy Sándor (Gödöllő)

Leghatékonyabb rendvédelmünk: az önigazgató magyar kultúrhagyomány

A magyar "rend" szó jelentéstartománya jellegzetes hasonlóságok mellett jellemzően tér el más műveltségek "rend"-fogalmaitól. Paraszti környezetélményeken nyugvó kultúránk nem véletlenül nevezi rendnek mindazt, amit az ember a maga munkájával alkot környezetében (és önmagában) a lényegi rend, a világharmónia sugallatára. Ez a magasabb rend a mérceje annak a felelős viszonynak, amely a tájlatok közösséget a rábizott tájhoz (faluhatárhoz), annak élő és éltető elemeihez, a kultúrközösség élő, elhalt és ezután megszületendő tagjaihoz fűzi.

A magyar rend-fogalom ilyen szerkezete arról tanúskodik, hogy a paraszti típusú magyar műveltség hordozói rendelkeztek azzal a képességgel, hogy "fogják" a "lényegi rend" üzeneteit és ezeket mindennapi életükben meg is valósítják. Ennek alapja a környezeti empátiának az a szintje, amelynek megléte vagy hiánya vízválasztó is egyben az erkölcsi alapú kultúrák (ilyen volt a Szent Korona Magyar Királysága) és az érdekalapú társadalomformák (mint a humanizmus után született ipari-kereskedelmi civilizációk) között.

Természetesen a rendvédelem dolgában is külön utakon jár a két társadalomtípus. Az erkölcstársadalom beépített rendvédelemmel működik. A "rend" és a "rendes" fogalmát olyan kultúrkommunikációs jelrendszerek tartalmazzák, amelyeket a kultúrközösség minden tagja birtokol. Ilyen kultúrkommunikációs jelrendszer maga a faluhatár a maga tájimpulzusaival, a faluhatárban végzett munka, az együttlakó közösség nyelve, népdalkincse, táncai, meséi, hite, vizuális jelképei viseleten, használati és berendezési tárgyakon, lakóházban, lakóházon és annak környezetében, továbbá a közösség szokáscelemekényei és szokásjoga, önelvű társadalmi berendezkedése stb. A rendről szóló üzenetek e kultúrkommunikációs jelrendszerek tartalmi. A közösség tagjai ezeknek nemcsak örökösei és átörökítői, hanem életvitelükben gyakorlati megvalósítói is. Az így kódolt rend veszélyeztetését ezért bünteti vagy büntetnei saját önkormányzatával maga a közösség.

A civilizációs társadalmaknak ezzel szemben ráépített, a társadalomtól elkülönült rendvédelme van. Ez az elkülönültség

a civilizációs folyamat előrehaladtával csak fokozódik. A társadalom számára kívülről, felülről "kommunikálják" a követendő "rend" és a "rendes" fogalmait a csoportalapon elkülönült intézményekkel (mint pl. a pártok, kormányok, parlamentek, nevelési, köz- és felsőoktatási intézmények, a fegyveres és fegyvertelen erő/szakszervezetek/k, hatóságok, hivatalok, a média stb.) és a nekik megfelelő - jobbára értelmiségi - szakmákkal (mint pl. a politikus, a tanár, a hivatásos katona, a jogász, a közgazdász stb.).

Az előbbi elv természet- és társadalomkörnyezeti szempontból felelős, fenntartható társadalmat terem. Az utóbbi a természeti és társadalmi környezet iránt egyre érzékenyebb terv- és érdek/csoport/társadalmak számos változatát "fejlesztette ki" máig a szabadrablásos, "eredeti" tőkefelhalmozó kapitalizmustól, a jogfosztó fasiszta és bolsevista diktatúrákon keresztül a jogszabályozott tőkés társadalmakig. Ezek fenntarthatósága, a lényegi rendnek való megfelelése napjainkban válik mind nyilvánvalóbban az emberiség túlélésének alapkérdésévé.

Lőrincz József

"A magyar büntetés-végrehajtás története a kiegyezéstől a II. világháborúig"

A XIX. század közepétől a XX. század közepéig terjedő csaknem egy évszázados áttekintő elemzés figyelemmel az alábbi tényezőkre: a) milyen az uralkodó büntetéselmélet, milyen szerepet töltenek be a szabadságelvonással járó szankciók a büntetési rendszerben, b) milyen erőforrásokkal rendelkezik az adott állam és ezekből mennyit fordít a büntetés-végrehajtásra, c) miként alakul az állam büntetőpolitikája, d) milyen a büntetés-végrehajtás társadalmi támogatottsága, e) végül milyen hagyományokkal, szellemi örökséggel rendelkezik a büntetés-végrehajtás.

Az adott korszak büntetés-végrehajtásának történeti íve négy szakaszra bontható:

- 1) 1849-1867: a magyar börtönrendszer létrejötte, a szabályozás alapjainak megteremtése;
- 2) 1867-1878: a fogva tartás tárgyi feltételeinek javítása, a hazai rabmunkáltatás megindítása;
- 3) 1878-1905: a magyar börtönügy "virágkora", az intézeti infrastruktúra teljes kiépítése, modernizáció európai modellek alapján;
- 4) 1905-1945: a magyar büntetés-végrehajtás "szürke" korszaka, az anyagi és szellemi támogatás szűkülése, Trianon és következményei, a militarizálódás és a represszív elemek erősödése.

Pandula Attila (Budapest)

A partizánok elleni harcokban érdemeket szerzett magyar rendőröknek, csendőröknek adományozott kitüntetések a második világháború időszakában

A második világháború idején valamennyi magyar hadikitüntetés elvileg adományozhatóvá vált a rendvédelmi szervek képviselői számára is. Elsősorban a létrejövő ellenállási mozgalmak elleni harcokban érdemeket szerző személyeket kívánták elismerni különféle kitüntetésekkel.

Az ellenállók kommunisták voltak (pl. Deák György). Az ország (visszakerült) déli vidékein különösen erős volt a jugoszláv kommunista ellenállás.

A partizánok ellen bevetett rendőrök (esetenként posztumusz) kis számban kaptak csak kitüntetések. Számukra Kormányzói Dicsérő Elismerést, Kormányzói Újbóli Dicsérő Elismerést, Magyar Arany Érdemkeresztet (a hadiszalagon is), Magyar Ezüst Érdemkeresztet, Magyar Bronz Érdemkeresztet, Magyar Ezüst Érdemérmét, Magyar Bronz Érdemérmét (a hadiszalagon is) adományoztak.

Az előadó, részletes levéltári források alapján pl. kitér az ún. sátoraljújhelyi börtönlázadás leverésére (1944. március 22.), illetve Dr. Ságvári Endre budapesti lelövésére (1944. július 27.) falerisztikai vonatkozásaira is.

Parádi József (Budapest)

A magyar határőrség története

Rövid áttekintő kép a magyar határőrség történetéről a Kiegyezésig. A dualista Magyarország határőrizeti szerveinek és tevékenységének története. A két világháború befolyásoló tényezői a határőrizeti feladatokra, szervezeti változásokra.

Zachar József (Budapest)

Magyar történelem - magyar rendvédelem

Ézévi nagyrendezvényünk központi témájáról, a rendvédelemről szeretnék bevezető nagyívű, és csupán az alapvető fontosságú kérdésekre kitérő áttekintést adni. Magyaroként nem általában az emberiség múltját felidézve, hanem a sajátos magyar történelemben ágyazottan kívánom ezt megtenni, sőt mondanivalómat csupán a Kárpát-medencei végleges honfoglalás koránál kezdem. A korábbi, még erősen vitatott előéletre tekintettel és elsődlegesen a megfelelő források hiányában a későbbi magyarságot alkotó, de még elkülönülten élő közösségek szokásjogon alapuló rendjének védelméről ezúttal nem szólok. Annál inkább hangsúlyozni akarom az önkéntes önszerveződésen alapuló álmosi-árpádi törzsszövetség részeinek egymásrautaltságából fakadó és együttes döntésen alapuló közösségi életéhez szükséges biztonság kérdését. Az államalakulás évszázados folyamatában alapvető feltételt jelentő rend, azaz szervezett közösségi életteremtés ugyanis kezdettől

szükségessé tette az önvédelmet és az ezt biztosító erőt. Ezúttal nem a birtokba vett, eleve véglegesnek tekintett szállásterület ellen kívülről bekövetkező vagy bekövetkezhető támadások elhárítását célzó honvédelem, hanem az ennek párját jelentő belső rendvédelem áll mondanivalóm középpontjában. Az előadó siet leszögezni, rendvédelem alatt azt a gyűjtőfogalmat érti, amely a természeti rend megbomlása, a társadalmi rend megzavarása vagy az állami rend elleni fellépés esetén szükségessé váló megelőzés, megakadályozás, helyreállítás intézkedéseinek együttesét tartalmazza. Ez magában foglalja a közbéke fenntartását, a személy-, vagyon- és közösségi biztonság óvását, a központi vagy helyi hatalmi döntésekből fakadó intézkedések megszegésének megakadályozását, a véletlenül bekövetkező, emberi mulasztásból vagy gonosz akaratból fakadó károkozás megelőzését és helyreállítását, a közösség vagy annak egyes tagjai ellen vétők felkutatását és felelősségrevonását. Más szavakkal: a születő fejedelmi, nagyfejedelmi, végül apostoli királyi államiségben együtt élő embereket veszélyeztető események, fejlemények, természeti csapások, egyéni cselekedetek, tömeges megmozdulások feltárására, megakadályozására, elhárítására irányuló tevékenység változásainak a bemutatását tekinti feladatának az előadó. Mondanivalóját a Szent Korona működésének elvére alapuló három, egymást követő, alapvető szabályozás: Szent István Intelmei, Nagy Lajos sarkalatos törvényei és Werbőczy István Hármaskönyve tükrében mutatja be. Az előadó meggyőződése ugyanis, hogy az ezeréves alkotmányos felfogáson alapuló és törvényhozás útján megvalósított igazgatásjog, az állami ellenőrzést biztosító közigazgatás és a szükséges törvényes fellépést lehetővé tévő igazságszolgáltatás intézményesített formában, irányító szerveket és végrehajtó testületeket is beleértve, már a középkori magyar államban jelen volt, legfeljebb változásokon ment át. Áttekintését ezért kiterjeszti az előadó a magyar rendvédelemnek az ország három részre szakadását követő időben sajátos körülmények között, kétirányú nagyhatalmi befolyás alatti, majd az ország egészének Habsburguralom alá kerülését követő továbbélésére. A számos tervezett szakirányú előadásra tekintettel végül csupán felvillantja a kétközpontú alkotmányos monarchiában, majd annak szétverését követően a megcsonkított egyharmadnyi országban szükségsszerűen eltérő jelleggel megvalósuló rendvédelmi szakosodást. A rendvédelem fogalmának fentebb vázolt értelmezésének megfelelően a katasztrófaelhárítással, polgári védelemmel, igazgatásrendészettel, pénzügyi és vámellenőrzéssel foglalkozó testületeket, valamint a testőrségeket, törvényhozási őrségeket, koronaőrséget, bűnüldöző és büntetésvégrehajtási testületet, nemzetvédelmi szolgálatokat ugyanúgy vizsgálándónak tartja az előadó, mint a fegyveres karhatalmi fellépés feladataira alkalmas rendőrséget, testőrséget, határőrséget. Utóbbiakkal kapcsolatosan e két korszak vonatkozásában az állam ellenségével való leszámolás hon- és rendvédelmi kettős felfogásából fakadó egyértelmű elkülönülést, eltérő felkészülést emeli ki. Míg ugyanis a külső ellenség minél nagyobb és jobban felszerelt fegyveres erővel való összpontosított megsemmisítésére készülés jelentette az előzetes elrettentést, a belső ellenség ellen a mindenütt jelenlévő kisebb erők minél mozgékonyabb és hatékonyabb előzetes fellépését sejtető állandó jelenlét a visszatartást célozta, miközben középpontba a természeti csapás elhárítása és a közösséggellenes egyéni fellépés megakadályozása állt. Befejezésül utalnunk kell még arra, hogy e nagyívű áttekintés nem teszi lehetővé az egyébként is kevés sajátossággal jelentkező olyan dicsőséges korszakok rendvédelmére való kitekintést, mint amilyen a Rákóczi- vagy a Kossuth-szabadságharc államáé volt, ugyanakkor a magyarságtól idegen nemzeti és nemzetközi szocialista bábárami epizódok adott nagyhatalmi érdekeket szolgáló, külföldi irányítású önkényuralmi erőszakszervezeteiről és elnyomó testületeiről sem tudunk ezúttal szót ejteni.

Fazakas László

A koronaőrség, a képviselőházi őrség és a testőrségek Magyarországon 1867-1945 között

Testőrségek története:

A magyar állam története kezdeti időszakától megtalálható a király fegyveres kísérete, a királyi udvar szervezetében a testőri tevékenység. Jól megkülönböztethető, elkülönült tevékenységként az erdélyi fejedelmek udvarában látták el feladataikat a darabontok, a fejedelem testőrei. Ezt a hagyományos védő-testületet szervezi meg II. Rákóczi Ferenc fejedelem 1707-ben "nemesi kompánia" Nemesi Társaság néven. Mária Terézia magyar

1867-ben a koronázásra készülve I. Ferenc József döntött a Magyar Királyi Nemesi Testőrség felállításáról, az előző testület mintájára határozták meg szervezetüket, szolgálati feladataikat és öltözetüket. Az első testőrkapitány 1867-től 1875-ig gr. Haller Ferenc lovassági tábornok volt. 5 tisztt és 40 századosi, főhadnagyi rangot viselő testőr látta el - a bécsi udvarban működő más testőrségekkel együtt - a szolgálatot. Mikor az uralkodó, vagy a család tagjai Magyarországon tartózkodtak (Buda, Gödöllő), a magyar testőrök adtak szolgálatot. Díszszolgálatot adtak 1916-ban I. Ferenc József temetésén és IV. Károly koronázásakor.

Az uralkodó 1904-ben döntött a Magyar Királyi Darabont Testőrség megszervezéséről. A háborúban, vagy békében kitüntetést szerzett tisztek és kitűnő minősítést elért őrmesterek nyerhettek felvételt a testületbe. A király báró Fejérvári Géza tábornagynak nevezte ki testőrkapitánynak, de 1905-ben már miniszterelnök. 4 tisztt és 38 tiszthelyettesi rendfokozatot viselő testőr látta el folyamatosan a szolgálatot budai királyi palotában. A királyi család Gödöllőn tartózkodása idején ott is adtak szolgálatot. IV. Károly koronázásán díszszolgálatot adtak. Sajátosan magyaros díszöltözetük volt a pipacsörös atilla és csizmanadrág, a fehér udvari díszzeke a fém Zrínyi-sisak és az alabárd 1918-19-ben a nemesi testőrséghez hasonlóan a Vörös Őrség állományába szervezve őrizték a királyi palotát és testőri feladatokat láttak el.

1920-ban Horthy Miklós kormányzó utasítására szervezték meg a Magyar Királyi Testőrséget. Első parancsnoka 1920-27 között Görgey György ezredes volt. Magában foglalta a testőri, palotaőri tevékenység minden ágát végzőket, három egységből állt: testőr lövészsquad, alabárdos és lovas szakasz. 1943-ban a testőr lövészsquadaljjal egészült ki. 14 tisztt, 30 altisztt és 200 testőr alkotta a testőrséget. A szolgálat magában foglalta a királyi palota őrzését, az épület belső területein a díszőrök

felállítását. Az öltözetek megőrizték a magyaros jelleget és a korabeli katonai egyenruhák sajátosságait. Az alabárdos testőrök öltözete megegyezett a darabont testőrökével. Az 1930-as évektől rendszeresé váltak az ünnepélyes, díszöltözetes kivonulások, melyeken mindhárom szakasz részt vett. Többször díszlelegtek együtt a koronaőrökkel, a Képviselőházi Őrséggel. 1944. október 16-án a királyi palotát elfoglaló németek ellen tűzharcot vívó testőrök parancsnokát, Lázár Károly altábornagyot az ellenállás abbahagyására utasította a kormányzó. A németek lefegyverezték őket és a Szent László hadosztály állományába betagolva vettek részt a további harcokban.

Képviselőházi őrség története:

Az 1912. évi LXVII. törvénycikk alapján szervezték meg a Képviselőházi Őrséget. Katonailag szervezett őrtestület volt. 3 tisz, 6 tiszthelyettes és 48 palota-őrmester látta el az Országházban a szolgálati feladatokat. Rendeltetése volt a képviselőház elnöke utasítására az ülésteremben és az épületben a közrend fenntartása, az ülés rendjét zavarók eltávolítása, a kitiltott képviselők belépésének megakadályozása. Más testületektől eltérő volt a díszöltözetük és a sastollas fémsisakjuk. Az 1930-as évektől a létszámuk a felére csökkent és díszöltözetül díszesebbé vált, rendszeresítették hozzá a vibárdot. 1944. novemberben, amikor Szálasi Ferenc utasítására a kormány és az országgyűlés Sopronba költözött, az őrség is kénytelen volt velük menni. Szolgálati tevékenységük itt szűnt meg.

Koronaőrség története:

A Szent Korona és a koronázási jelvények őrzése egyidős a magyar államiség kialakulásával, megerősödésével. A 15. század közepéig eleinte egyházi, majd a király bizalmi személyei őrizték a pótolhatatlan és mással nem helyettesíthető Szent Koronát. 1464-ben I. Mátyás törvényben szabályozta az őrzést. Ettől kezdve állami méltóságnak tekintették azokat a személyeket, akik feleltek az őrzésért. 1608-tól elkülönült katonai csapat adta az őrséget a koronázás kellékeit őrző helyen - mely sokszor változott -, tehát őket tekinthetjük a koronaőrségnek. Létszámuk sokszor változott, 2-3 tisz és 48-23 tiszthelyettes, illetve legénységi állományú őr szolgált a testületben. Szolgálati és díszöltözetük többször változott. Az 1909-ben rendszerített díszöltözetük megkülönböztette őket minden más hasonló egységtől. A II. világháború utolsó napjaiban a Magyar Királyi Koronaőrség parancsnoka, Pajtás Ernő ezredes és a vele utazó hét koronaőr a magyar határt átlépve menekítette a koronázási jelvényeket. 1945. április 26-án éjszaka a koronázási ékszereket elásták a Mattsee körüli domb földjébe. Ezzel végetért a testület története.

Juba Ferencz (Bécs)

Magyarország tengeri rendészetének vázlatos története

A Magyar Királyság korai történetétől kezdve élénk hajózás folyt Adriai tengerünkön. A hajózás forgalmának a rendezése - különösen 1358 óta - amikor Velence lemondott hazánk javára az Adria egész keleti partjáról. Nagy Lajos királyunk ekkor Raguzát nevezte ki fő- és hadikikötőnknek, hiszen a város maga kérte hazánkhoz tartozását. Ragusa már rendészeti feladatokat is ellátott, pl. vigyázott a hajózás rendjére, fellépett a kalózok ellen, elsőként a világon felállított vesztegintézetet a járványos betegségek megelőzése érdekében, felügyelt a hajózók étkeztetésére, stb. A török előnyomulása tengeri forgalmunkat erősen lefékezte és az lassan a német-római császárok, a Habsburgok, illetőleg Ausztria kezébe csuszott. Ügyünket Mária Terézia királynőnk karolta fel, Fiume szabadkikötő lett és általa megjelent legfontosabb tengerészeti törvényünk, az "Editto politico" 1774-ben. A kiegyezéssel 1867-ben nyertük vissza szuverenitásunkat és megindult a tengeri igazgatás két-tévalasztása. Megindult a kiválóan szervezett tengeri rév- és egészségügyi rendészetünk. Ez az I. Világháború végéig tartott, amikor ellenségeink megszállták tengerpartunkat és Fiumét.

Juba Ferenc (Bécs)

Belvízi rendészetünk, azaz a Folyamőrség

Hazánk belvízeinek a tekintetében az un. Közvizeknek, azaz a hatósági rendelkezés alá tartozó vizeknek a rendőri felügyelete és közigazgatása több törvényben és rendeletben nyert szabályozást. Így a vízjogi-, a horvát - szlavon autonóm - a halászatról szóló törvényben. Külön jogszabályok külön rendőri közegekről nem szólnak. A végrehajtási teendőket főleg a helyi rendőrség látta el. Legfontosabb szakszervek voltak a m. kir. Folyammérnöki hivatalok. Az 1920. június 4-én aláírt és nekünk átnyújtott trianoni békediktátum hazánk 2/3-áról levágott és ellenségeink által megszállott területéről nem szólt. Részünkre 4 őrnaszádot hagytak. Ezek - mint folyamőrség - látták el a folyamrendészetet 1939-ig.

Nagy Kálmán (Budakeszi)

Fegyelmezés, büntetés, megtorlás - vagy nevelés a fegyveres erőknél és a rendvédelmi testületeknél

Függelem, kötelességérzet és rend - vagyis fegyelem nélkül semmilyen szervezet nem lehet működőképes, különösen vonatkozik ez a fegyveres erőkre és a rendvédelmi testületekre. A fegyelem megteremtése történhet szigorú fegyelmező eszközökkel, büntetéssel, súlyosabb esetekben megtorlással, de egy rendezett fegyveres alakulat csak a megelőző meggyőzéssel érhet el jó eredményt ezen a téren. A nevelés eredménye az egyének helyes magatartásában, feladataik tökéletes megoldásában, kötelességük teljesítésében nyilvánul meg. Tizennégy éves koromtól kezdve, kisebb-nagyobb szünetekkel negyven éven át meggyőződéses, majd kényszerfegyelem alatt élve, személyes tapasztalatomból vett példákkal igazolom állításomat, hogy békében, válságos és háborús viszonyok közt egyaránt, a fegyelem kizárólag a vezető emberséges maga-

tartásán, megértő ítéletein nyugszik. Minden hibás magatartás, vagy cselekedet elbírálásánál tekintetbe kell venni az összes körülményt, nemcsak a vádló, hanem a mentő szempontokat és a tettes egyéniségét is. A rendfenntartó feladatok elvégzésénél természetesen magasabb érdekeket is kell figyelembe venni. Fejvesztett háborús riadalomnál, pánik keletkezésénél végső esetben a legdrasztikusabb, legkíméletlenebb eszközökkel, felkoncolással igyekeznek a rendet helyreállítani, de lehet az ilyen helyzetet más fenyegető módon is megoldani. Válságos helyzetekben a vezető példamutató magatartása, cselekedete többet ér minden fenyegető parancsnál. A vezényszó az "Előre!" helyett is mindig csak az "Utánam!" legyen.

Igyekezzünk minden körülmény között és mindenkiel szemben, mindenkor emberségesek lenni! (Hacsak lehetséges!)

Dudás Rudolf (Vancouver)

Valós őstörténelmünk alapjai

A nemzettudat zavarát fel kell számolnunk. Újra meg kell találnunk azokat a történelmi vezérfonalakat, amelyek révén jövőnket formálni képesek leszünk. A nemzet életerejét már több ezer év óta az alsóbb néprétegekben szilárdan kialakult gyökerek szolgáltatják. A kozmopolita nagy városokban periódikusan felburjánzó idegen behatást mindig is a falusi társadalom magyar állhatatossága semlegesítette. A magyartalanná vált társadalomhoz hiába fordul a magyarság felvilágosításért és segítségért, amikor abban a vidéki ember szakavatottabb. Néprajzkutatóink, régészeink, nyelvészeink - és idegen tudósok is - kimutatták, hogy a Kárpát-medence őslakossága már a fejlett paleolitikum korszaka óta az európai kultúra középpontja volt. Kézzelfogható leletek bizonyítják, hogy lovasaink nyíllal vadásztak és, hogy a Boldogasszonyt már akkor is tisztelték. A csángók Babba-Máriája, Mária Magyarország védasszonya ősi ereiklyéit legalább 100 lelőhelyről ismerjük. A Hold szarvai már az idők elejétől fogva összekapcsolódnak a Boldogasszony vallási kultusszal. Ugyanebből a kultusból fakadt a legelső értelmes írásbeliség, amely helységneveink legtöbbszörét is szolgáltatta. Ezeket ma is, megszakítás nélkül használjuk. Jó példa erre a Körös-kultúra vidéke. A vésztoi Mágori-domb alatt kilenc települési szintet tártak fel az újkortól a bronzkorig. A Hérodotos által leírt "Szkíták szent ligetének" hagyományát Kecskemét környékén még mindig ápolják. Ausztria, Bajorország és az egykori Csehszlovákia területén a feltárt, keltának hitt, sírhalmok tömve vannak szkíta leletekkel. A dnyeper-menti kurgánokban talált leletek aranyművesei a zöldhalompusztai és tápiómártoni szarvasok megalakítóival egyazon kultúrkörbe tartoztak. A tordos-tatárlakai írásbeliséget innen kivándorlók vitték le magukkal Uruk-városába. Ott alakult át ékírassá, amely alapján most a kőkorszakbeli helységneveinket is értelmezni tudjuk. A magyar népcsoportok tarkaságát tekintve, az a kép alakul ki előttünk, hogy hosszú történelmünk folyamán ezek a népcsoportok távoli világ-részekeken alapítottak birodalmakat, majd onnan, kedvezőtlennek vált életkörülmények következtében visszatértek, de beszéd-beli sajátosságaikat itthon továbbra is megtartották. Az idő most már végleg megérett ahhoz, hogy bekapcsolódjunk abba a munkába, amit érdemes nyugati tudósok, elnyomatásunk évszázadai alatt értünk elvégeztek.

Herényi István (Budapest)

A kunok Magyarországon

A kunok, vagy kumánok az ogur törökök egyik törzse, vagy törzsszövetsége. Ázsiából a 9. században kerültek Európába, mint steppei népek. A besenyők moldvai, illetve havasalföldi távozása után azt a területet szállták meg a kunok. A pápa korán felfigyelt ezekre a pásztorokra és térítőket küldött hozzájuk. A 13. században megalapította a milkói kun püspökséget.

1239-ben a tatárok elől menekülve Kötöny vezérükkel IV. Bélától engedélyt kaptak a Kárpát-medencébe való jövetelhez.

A betelepülés hátrányos volt a magyar falvakra nézve, mert a nomád pásztorok ott legeltettek, ahol csak lehetett és a magyarok vetéseit legázolták. Ez oda vezetett, hogy a magyarok Kötöny vezért és kíséretét legyilkolták. Ekkor a kunok visszamentek keletre, a mongolokhoz. A tatárjárás után IV. Béla hívta őket újra Magyarországra és letelepítette a Duna-Tisza közén. A kunság Magyarországra települt ága egy törzs lehetett. Erre utal, hogy hat nemzetségükről tudunk (Csertány, Olás, Kor, Borcsol, Iloncsuk, Köncsög). Még a jász nemzetség is itt volt, de ez külön nép.

A kunok alkották sokáig a király hadseregének könnyűlovas tagozatát. Királyi népként éltek mindaddig, amíg I. Lipót el nem adta őket a német lovagrendnek. Innen megváltással szabadultak. Kezdetben nemzetségben éltek, majd nemzetség körüli szállások egységévé változtak. (Székek)

A századok folyamán előbb előljáróik vezetése alatt éltek, majd lassan a magyar megyerendszerbe tagozódtak, bár a jász-kun kerület a 19. század végéig fennállott és bizonyos külön jogokkal bírt.

Herényi István (Budapest)

A Harkák törzsi és nemzetségi birtoka

Maszudi 870-ben hírt ad arról, hogy a magyarok két fejedelem alatt élnek, nevezetesen a kende és a gyula: Kurszán és Árpád. Bíborban született Konstantin császár De administrando imperio című művében beszél a magyarok három fejedelméről, s itt már feltűnik a kende és a gyula mellett Kál és fia Bulcsu harka. Anonymus Bogát fiának mondja Bulcsut. Valószínűleg a birtokok azonosságára tekintettel nagyapja lehetett.

A horkák valószínűleg a kabarok három törzsének voltak a vezetői. Ezt támasztja alá Bulcsu káliz neve, meg egy 16. századi héber kézirat, ez Bulcsut golcnak (káliznak) nevezi. A kabarok 894-ben a frank-morva csatában vettek részt. Majd

nagyobb részük visszament a Kárpátok keleti részébe, ahol Árpád honfoglaló csapatait megvárták és hozzájuk csatlakoztak. Nem zárható ki, hogy a kabarok egy része Nyugat-Magyarországon maradt pacifikálás végett. 895-900-ig tartott a magyarok és a kabarok költözése a Kárpát-mendendébe. A 900. évben a harkák három törzse a Balatontól nyugatra és délre telepedett le. A harkák vezéri törzsét a másik két törzs védte kétfelől. A harkák nemzetségét pedig négy nemzetség védte, a Sur (Osl), a Katapán, a Szalók és az Aracsa.

A másik két törzs közül a székely Pribina területét szállta meg, míg a kazár-besenyő törzs Somogyországot. A vezér, vagy a káliz törzs a Duna és a Balaton között foglalt hont.

A harkák egyik nemzetségi szállása Zalavár, másik Szombathely vidékén volt.

László Péter Sándor (Pomáz)

Ökotúraútvonalak formálhatók az ősi Erdély területén

Hazánkban legújabban egy ökoturisztikai centrumot terveznek.

A tavalyi 2002-es év a madridi világközpont suggestiója az Ökoturizmus Világévé lett. Számos fontosnak tűnő esemény világítja a figyelmet az ökoturisztikai szakterület időszerűségére. Nemcsak a világattrakciók (2002-es tematikus Emlékév), nem csupán a geopolitikai aktualitások, hanem a múlt öröksége is lehet tárgya ennek a dinamikus felfejlődő szakágnak. Hiánypótlásként vállalkozásunkban fókuszpontra kerül:

I. Erdély ősi toposzai mind világi (történelmi hágók, szorosok, fejedelmi közigazgatási, kulturális, neveltetési központok és tékák), mind vallási (rituális helyek, szakrális helyek, kolostorok, egykor volt templomok, "pogányvárak"), amelyeknek ökoturisztikai szervezésű bejárásai is vonzó maradandó, azonosságtudatot megerősítő élményt adhat főleg a fiatalok számára. Az alapművek Strabontól vissza Arisztotelészig követhetők, de a feltételezhető keleti (perzsa, arab, bizánci, kaukázusi) források még igen sok adalékot adnak e területhez a kiválasztott szempont tekintetében. (Erre húzódtott a Borostyán-út és vélhetően a Selyem-út kiágazása), de Dzsingiszkánt is úgy kezdi a szakma aposztrofálni, mint az "első porfi ökoturistát". Nagy hatásfokú kontaktusa elvitathatatlan a tájjal, a lakossággal kapcsolatosan. (Ez utóbbit mai napig fájlatjuk). Térségünk részben kiterjed Skítia- Minor- azaz Dobrudzsa területére és néhol a Partiumra is, ahol ugyan nem éltek szkíták, de a számunkra szintén kitüntetetten fontos kelták igen, ezért a toposz megjelölés nem teljesen pontos. Ebben a tanulmányi részben a földrajzi keretfeltételekről lesz szó (Strabón), de a történelem (Tacitus, Herodotos), sőt a filozófia (Arisztotelesz) is sűrűn előbukkan.

A dolgozat itt előadott első része tehát a Kárpát keleti koszorújával mint keretfeltétellel foglalkozik, a későbbiekben -

II. viszont az őskorból eredeztethető ősvárak láncolatait, majd a historikumban megismert korai várak láncát ismertetjük, a hozzá kapcsolódó régészeti, néprajzi, szimboliztikai, mitológiai felismerésekkel együttesen. Most tehát az egész térség keretrendszerét vizsgáljuk először földrajzi, majd történelmi-filozófiai vizsgálódással. Ez kiegészítheti az újkori földrajzi felismeréseket (Orbán, Cholnoky, Vofkori), de sajátos komplementaritással az antikvitás felől közelítve teszi azt. Ezen első rész a térszerkezeti tengelyekről szól (mai szóval logisztikai folyosókról), a második részben e tengelyre felfűződő ősvárak, ősi kultikus központok tanulmányozására kerül sor.

Marton Veronika (Győr)

A Naprendszer keletkezése az ékiratok szerint

Asszurbanipál könyvtárában találták meg a világ teremtésének hét táblából álló történetét (enuma elis). A 19. századi szövegtani kutatások szerint az ékiratos szöveg egy része, az I-V. tábla Hammurabi koránál is régebbi és nem más, mint a Naprendszer keletkezésének csillagászati leírása, amelyet a fordítók sajnos a bibliai teremtéstörténethez idomítottak. A VI. tábla az ember teremtéséről, a VII. pedig Marduk isten dicsőítéséről szól.

A szöveg magyar fordítása John Smith, Alfred Jeremias, Anton Deimel munkáinak figyelembevételével készült. Az I. tábla az ékiratos szöveg újrarendelése.

Az ékiratok közlik, hogy a három őselem (Zuab, Tiamat, Mummu) el akarja pusztítani teremtetjeit, az égi tüneményeket. Ők nem hagyják magukat ugyan, de egyik sem győz. Ezért külső segítséget hívnak, Enlil isten küldöttjét Nibirut, aki a "Naprendszeren" belül Mardukká lesz. E kívülről jött csillag-tünemény kettéválasztja Tiamatot, amelynek egyik feléből a mi Földünk, másiból pedig a Föld ikerbolygója, az un. XII. bolygó lesz.

Eszerint a Marduk-csillag pályát módosítván bekerül a rendszer központjába és lesz a mi Napunk, amelyet az eposz továbbra is Marduknak nevez. Marduk Nap-jellegű; feladatkörét tekintve rendszerez, szabályoz és ahogy a VII. tábla írja, a világon mindennek ő a teremtője.

Az eposz asszír közvetítéssel maradt fenn. Létrejöttének célja, hogy az akkád-asszír főistent Mardukot szalonképessé tegye a nép előtt és bizonyítsa isteni mivoltát.

Marton Veronika (Győr)

Vízözön történetek az ékiratokban

Az olvasóközönség úgy tudja, hogy az első vízözön-történet a Gilgames eposzban szerepel. Holott kortántsem így van.

A Gilgames eposz ma ismert 12 tábláját a Kr.e.-i 12. században egy uruki illetőségű írnok, Sinleqe-uninni szerkesztette egybe Gilgames személyéhez fűződő, többnyire szájhagyomány megőrizte történetekből.

Az asszír írnok kideríthető betoldása a VI. tábla Istar-története (az eredetiben Inanna szerepel!) és a XI. tábla vízözön története. A többi tábla szövege tényleg Gilgames és Enkidu történetét beszéli el.

A vízözön története a sumir, az akkád és az asszír korban is önálló történet volt és nemcsak a Bibliában maradt fenn, hanem a világ különféle népeinek hagyományaiban is.

A ma ismert 82 vízözön-történet magva a következő: a teremítő (főisten) elpusztítja a bűnös emberiséget. Az egyik isten megment közülük egy emberpárt (vagy több embert), akik a világ összes élőlényének magját felviszik a maguk építette bárkára és az ár elvonulása után ezekből népesül be újra a Föld.

E világ minden részén megtalálható történet arra enged következtetni, hogy a népek nem helyi katasztrófákra emlékeztek, hanem az egész földön végigsöprő áradatra, ami nemcsak a földkéreg elcsúszásával (földrészek kialakulása, hegyek kiemelkedése) magyarázható, hanem a Földre való kozmikus behatással is.

Martyné Vágó Stefánia (Budakeszi)

A magyar Pálos rend története

A magyar történelem egyik méltatlanul elfeledett fejezete az egyedüli, magyar alapítású Pálos szerzetesrend története, amely a magyar nemzet fejlődésére szellemi, kulturális, hitbeli és gazdasági téren döntő befolyással volt.

A magyar történelem egyik válságos korszakában született. Az 1241-1242-es tatárjárás pusztítása után a nemzet felemelkedése szellemi és gazdasági szempontból egyaránt meghatározó volt. S mint ilyen, európai szemszögből is egyedülálló és páratlan.

Ezt a szerzetesrendet Esztergomi Boldog Özséb kanonok magyar ember itthon, magyar földön alapította 1250-ben. Így eredete szempontjából, valamint nemzeti és egyházi kultúránk múltjában betöltött szerepe miatt bizonyára legközelebb áll hozzánk. Az alapító már kora ifjúságában kitűnt vallásos, istenfélő életmódjával és szellemi képességeivel. Pappá szentelése után kimagasló képességei folytán hamarosan kinevezték esztergomi kanonoknak. Vendégszeretete és jószívűsége hamar ismertté lett. Az akkor szétszórta élő remetéket segítette és összefogta. Állandó imádsággal és önmegtartóztató étellel vezekelt magyar népéért és hazájáért.

A tatárjárás irtózatossá erkölcsi és fizikai pusztítása után összefogta a szétszórta élő remetéket egy szeretet közösségbe. 1250-ben közös monostort és templomot építettek a Szent Kereszt tiszteletére és megalapították - szervezeti szabályt is szerkesztve - Remete Szent Pál szerzetesrendjét. Nevük is innen ered: "Pálosok".

Özséb atya Aquinoi Szt. Tamás és Váncsa István magyar bíboros közbenjárására 1263-ban megkapta a pápai engedélyt a rend önálló működésére.

A rend gyorsan terjedt, még az alapító életében 16 kolostor épült. A Pálos rend Budaszentlőrincen (a mai Budakeszi út két oldalán) már tágas kolostort és szép templomot építtetett. Pázmány Péter bíboros prímás már 170 kolostort említ.

Nagy királyaink IV. Béla, IV. László, Nagy Lajos, a Hunyadiak: János főkapitány és fia, Mátyás királyunk Erdélyben és Magyarországon egyaránt bőkezű adománynokkal támogatta a Pálos rendet.

Mátyást a magyar nemzet királyának tartotta, aki felemelte és szerette nemzetét, akinek szívügye volt a latin nyelvű kódexirodalom magyarra fordítása, valamint a magyar nyelvű prédikációk elterjedése. Fontosnak tartotta, hogy a papság a nép nyelvén is szóljon az emberekhez.

Bátori László szentlőrinci Pálos szerzetes volt az első, aki a Bibliát magyarra fordította. Nagy királyunknak köszönhető, hogy a fordítás bekerült a Corvinába.

A Pálosok önmegtartóztató életmódja, a szegények segítése és a híres latin mondás "Ora et labora!" (Imádkozzál és dolgozzál!) is tőlük indult el.

Önellátó gazdálkodást folytattak. Kertészetük, boraik (szürkebarát) híresek voltak. Alkalmazták a gyógyfüveket, fűrésztelepeket működtettek. Keszthely környékén csigatelepeket hoztak létre, ami Bécs és Franciaország piacain igen kelendő áru volt. Ugyanakkor művelték a világi tudományokat és alkalmazkodtak a kor vívmányaihoz is. Iskoláikban az oktatás magas szintű volt. Könyvtáraikban megtalálhatók voltak a híres teológusok és történészek művei. Ha kellett templomokat, rendházakat építettek. S ha az országot veszély fenyegette, kardot rántottak a haza védelmére.

A háborús pusztítások után is volt erejük az újrakezdéshez, építkezéshez, az erkölcsi és szellemi javak újbóli felvirágoztatásához.

Hazánk azóta is tisztelettel néz a jámbor, tudós magyar szerzetesrendre, amely sok vértanút adott a nemzetnek. Mentette, ápolta és továbbadta a magyar nemzeti értékeket, mind a mai napig.

Mesterházy Zsolt (Budapest)

Hol keressük a ragozó nyelvű népek őshazáját Euráziában?

Némileg leegyszerűsítve, de mégsem elfogultan azt láthatjuk Eurázsia, e hatalmas földrész 7000 évvel ezelőtti állapotában, hogy alapvetően három nagyra növekvő földműves műveltségi góc körül zajlott az élet, nevezzük ezt fejlődésnek. A színterei a Kárpát-medence és a Kaukázus, az Indus völgye és Kína. Mindhárom helyen sajátos élet alakult saját szellemi kultúrával. Az emberek alig különböznek egymástól, ez egyik kicsit világosabb, a másik kicsit barnább, a harmadiknak kicsit másként áll a szeme. Ez azonban nem sokat tesz, inkább csak a látvány más. Az általuk hátrahagyott hagyományok azonban arra mutat, hogy műveltségük szerkesztése mindahány esetben a sajátos, helyben felnövő szellem erejének ter-

mése. Műveltségük a kezdeti indulástól fogva kövenként, gondolatonként építkezve építette fel saját világát, közös szellemiekben megfogható tudatát. Ezért mondhatjuk, hogy önálló műveltségként voltak képesek megjelenni és terjedni a Földön. A hangsúly éppen a kezdeti alapító időszakokon, tehát a műveltséget megalapító szellemi erőben rejlik a későbbiekre nézve. Ezredévekkel későbbi események során megláthatjuk az alapítók erejét, amikor a népek vándorlása és elkeveredése folytán megváltoztak az etnikai viszonyok. Ez egyben a vizsga ideje is, hisz a hozzávándorlások során kiderült az alapvetés tartóssága is. A kérdés úgy merült fel, hogy az eredeti műveltség elég erős-e ahhoz, hogy a bejövő, betelepülő népeket magába olvassza, vagy esetleg felszámolódik abban. Ez a vizsga egyáltalán nem fegyverek versenye, az életerős művelődés ereje nem igényli a fegyverek segítségét.

Összevetve egymással e három műveltségi központot azt láthatjuk, hogy közülük csak egy lakta be a szepteppe hatalmas tájait. Kína és India befogadó jellegű, magába forduló maradt. A szepteppe a ragozó nyelvű népek hazája lett.

Írántól és az Uráltól nyugatra találhatóak az ún. toldalékoló nyelvű népek. Ezek faji értelemben talán nem bizonyulnak egységesnek, - bár jelentős tömegeik a fehér típusú embert képviselik amellet, hogy barna bőrű kus típusúak is gyakorta helyet kapnak köztük, - de műveltségük egységessége mindenképpen összekapcsolja őket. Ennek a népnek a történetét kell megismernünk ahhoz, hogy saját történelmünk gyökereivel tisztába jöhessünk. Ez a messzire kiterjedt ősnép mi vagyunk elődeinkkel és rokonainkkal egyetemben, történetük minden darabja a miénk. Nyelvük, ősi szerves műveltségük úgyszintén. Magyarul, a ragozó nyelvű népek gépközpontját és művelődésének gócait - népszerű néven őshazáját - nem kereshetjük az Industól keletre.

Nagy Kálmán (Budakeszi)

A határok védelmének megszervezése a honfoglalás után

A honfoglalás befejezése után a Nagyfejedelemség legfontosabb feladata az ország területének és biztonságának a megteremtése volt. Ennek legfontosabb része volt a határok biztosítása. A határok természeti adottságait felhasználva építették ki a határok, az ország széleinek védelmét. Különösen a nyugati határ felől fenyegetett a nagyobb veszél, s amellet itt volt a legkönnyebben megközelíthető az ország, ezért itt építették ki a leghatásosabban védelmi rendszerüket, később kiterjesztették és átépítették. Kezdetben a határon elhelyezkedő törzsek, hadak látták el ezt a feladatot, kibővíve a gyeput az Enns-ig. A visszahúzóds után pedig a később csatlakozott néprészek idetelepítésével oldották meg a feladatot. A Kárpátok védőövezete főleg az átjárók, szorosok megerősítésével történt. A gyeput később a határokon belülrre került. A határokkal párhuzamosan nagy kiterjedésű védősáncok, égetett földművek mutatják nyugaton és keleten (a Székelyföldön is) ezek meglétét. A gyeput (Határsávok) megerősítését szolgálták a közelítést akadályozó fatorlaszok, árkok, töltések létesítése mellett a folyók árterületei, a mocsarak és a folyószintek zsilipekkel való megemelése, az elárasztások alkalmazása.

Jelentős szerepe volt a határvédelem megszervezésének, legfenyegetőbb időszakban 955 után, mikor a hadjáratok nyugati irányba való beszüntetése után a békés politikai irányt kellett választani, s ekkor fenyegetett legjobban a nyugati támadások veszélye. Akkor még nem lehetett tudni, hogy a hadjáratok hatása 1030-ig visszatarja a nyugati nagyhatalmat. Ez a munka méltó volt a honfoglaláshoz!

Sancz Klára Lujza (Budapest)

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc az ősi szabadságjogok visszaszerzésére az "Emlékiratok" című műve tükrében

A Thököly-felkelés leverése után a Habsburg-ház továbbra is országgyűlés nélküli, rendeletekkel kormányzandó területnek tekintette Magyarországot. A lázongásokat csak parasztlázadásoknak tartották.

II. Rákóczi Ferenc 1699 előtt még nem tudta rászánni magát egy nemzeti megmozdulás vezetésére. Az 1699-i karlovici békében az önálló Magyarország fogalma teljesen eltűnt. Az udvar Magyarországot császári tartománynak tekintette. Gróf Bercsényi Miklós és társai erős hatást gyakoroltak II. Rákóczi Ferencre, hogy vegye kezébe a magyar szbadság kivívásának ügyét.

II. Rákóczi Ferenc 1701-ben történt letartóztatása után késznek bizonyult az országos mozgalom élére állni. Az 1702-ben felerősödő mozgolódások, amelyeket a katonafogdosás váltotta ki, siettették hazajöttét. Nagy érdeme, hogy országos ügyé tudta tenni azt a szabadságmozgalmat, amely az ország minden lakóját érintette. Létrehozott egy nemzeti hadsereget, az "exercitus hungaricus"-t, amely Mátyás király óta nem tudott létrejönni.

1703 nyarán elkészítette és 1704-ben kiadta a "Recrudescunt inclytae gentis Hungariae vulnera" kezdetű vádiratát, amelyben felsorolta azokat az okokat, amelyek arra kényszerítették a magyar nemzetet, hogy törvényes királya ellen felkeljen. A kiáltványban megjelölte a felkelés közjogi céljait, az ország szabadságának visszaszerzésére irányuló mozgalmat jogosabbnak tartva, mint a korábbi felkeléseket. Az 1703-1711 közötti felkelés történetét, eseményeit, emigrációjában, "Emlékiratok" című munkájában adta közre.

Sörös István (Felsőörs)

Az ókori megalitikus építészet

A földünkön megtalálható megalitokról általában. Azonosságok, környezeti jellemzők, építési sajátosságok.

Az Egyiptomi építményekről általában.

Az építmények geometriai sajátosságai. A vízszinteség evidenciája és ennek konklúziója.

Az ókori vízrajzi és éghajlati állapotok elemzése.

A víz döntő szerepe az építéstechnológiában.

Vízépítési műtárgyak a piramisok környezetében.

A napbárka mint építőgép, úszódaru.

Az úszódaruval végezhető műveletek.

A piramisépítés folyamata, sajátosságai és a csúcsszerkezet befejezése.

A piramisépítéssel kapcsolatos megállapítások.

A Gízai nagypiramisok funkciója, hajózás és navigáció.

Szekeres István (Budakalász)

Elődök és előzmények

A hagyományos magyar írástörténet kutatás - a nemzetközihez hasonlóan - két betűjelrendszer összefüggéseinek vizsgálatakor eddig csak jelformák és hangértékek összevetésére, "hasonítására" szorítkozott. Csupán betűként próbált egyeztetni két írásjelet. Így az ótűrk és más jelrendszerekből, innen-onnan való hasonlóságokra és hangértéki megfelelıségekre alapozott átvételekkel próbálta bizonyítani a székely-magyar rovásírás eredetét is. Mélyebbre nem hatolt.

Az ótűrk írás jeleit az arameushoz vezetik vissza formai jellegek átszármaztatásával, s hogy szintén jobbról bal felé haladva "írták", mint az arameust. A steppei népek írásjeleinek más irányú kapcsolataival (bár egyes szerződéseknel felvetődött), ideográfikus jelentésük feltárásával - mivel előzményainek létezését sem sejtették, - nem gondoltak. Így a felszínes, csak alaki hasonlóságokra és hangértéki összevetésekre alapozott, átvételben gondolkodók eredménye sem lehetett helyes. Sőt: eleve biztosította a félrevezető, helytelen eredményt.

Nem tartom feladatomnak a székely rovásírás kutatásával foglalkozók (és feltevéseik) részletes, kritikus bemutatását. Mégis, hogy fogalmunk legyen a közelmúlt évszázad, s a jelen hazai kutatás helyzetéről, - néhány alapvető jelentőségű állásfoglalást (és módszert) idéznem kell, mert máig meghatározóak, hagyományosan elfogadottak a szakirodalomban és (így) a történelemtudományban is. Ezért megragadom a lehetőséget és kifejtem, hogy mikor és miért nem értek egyet velük. Valamint ismertetem, hogy a közelmúltban (1997) milyen kérdéseket tettek fel a székely rovásírás eredetének kérdéskörével foglalkozók.

Záhonyi András (Budapest)

Mezopotámiai írásemlékek értelmezésének nehézségei

A szakszótárak használatának rövid bemutatása, a rendszerszemléletű megközelítés mint módszertan előnyei, a tatárlakai táblák csillagászati vonatkozásai, a magyar nyelv használhatósága az ókori írásemlékek fejtése során. Két rövid példa a képi és szöveges elemzésre.

Záhonyi András (Budapest)

A magyar műveltség ősi párhuzamai

Kapcsolatkeresés ősi kultúrákkal a szimbólumrendszer és a mitológiai-csillagászati hasonlóságok alapján.

Rövid példák: a Nap figyelése (napvárták, Stonehenge, egyiptomi, maja piramisok, mezopotámiai zikkuratok), a pásztor-művészet alkotásai, a kazettás mennyezetek, a nagyszentmiklósi kincs és párhuzamaik, építészeti analógiák.

A rendezvény szereplői

Bednyák Attila jogász, kutató

dr. Boda József r. ezredes, r. főtanácsos, igazgató, BM NOK, Budapest

dr. Cey-Bert R Gyula pszichológus, a Gasztronómiai Világszövetség elnöke, tanszékvezető, főiskolai tanár KJF Siófok, ZMTE, Bangkok

dr. Csámpai Ottó etnopszichológus, a szociológiatudomány kandidátusa, habilitált egyetemi docens, szlovák Műszaki Egyetem, ZMTE, Pozsony

dr. Cser Ferenc az MTA (biológiatudomány) doktora, ZMTE, Melbourne

Csóka Ferenc SZBMRTTT, Budapest

dr. Darai Lajos a filozófiatudomány kandidátusa, főiskolai tanár KJF, ZMTE, Kápolnásnyék

Doszpot Péter az Országgyűlés Rendészeti Bizottságának alelnöke

Dudás Rudolf nyelvész, ZMTE, Vancouver

dr. Ernyes Mihály c. főiskolai docens, r. főtanácsos, dandártábornok, SZBMRTTT, Pécs

Fazakas László ny. r. alezredes, SZBMRTTT, Budapest

Gulyás István kutató, Budapest

vitész dr. Herényi István jogász, a történelemtudomány kandidátusa, ZMTE, Budapest

Horváth Lajos ny. főlevéltáros, ZMTE, Veresegyház

vitész dr. Juba Ferenc tengerészkapitány, hajóorvos, jogász, történész, ZMTE, Bács

dr. Keserű István az MTA (történelemtudomány) doktora, SZBMRTTT, örökös tb. elnöke, ny. főiskolai tanár, Budapest

dr. Köpf László a történelemtudomány kandidátusa, a Vám- és Pénzügyőrség szociális, kulturális és sportosztály igazgatója, SZBMRTTT, Budapest

dr. Lánszki Imre ökológus, kutató

László Péter Sándor főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár-Gyergyószentmiklós

dr. Lindegger Peter egyetemi tanár, nyelvész, ZMTE, Winterthur

dr. Lőrincz József SZBMRTTT, Budapest

dr. Lax Gyula pü. ezredes, VPOP bünyügyi igazgató, Budapest

Marton Veronika nyelvtanár, Győr

Medgyesi István kutató, Tapolca

Mesterházy Zsolt magánkutató, Budapest

dr. Mezey Barna az MTA (állam- és jogtudomány) doktora, tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE AJK dékán, SZBMRTTT, Budapest

Martyné Vágó Stefánia kutató, Budakeszi

Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész, Budakeszi

dr. Pandula Attila a történelemtudomány kandidátusa, ELTE BTK docens, ZMTE, Budapest

dr. Parádi József SZBMRTTT elnök, Budapest

Sancz Klára Lujza ny. muzeológus, ZMTE, Budapest

Sörös István piramiskutató, Felsőörs

dr. Szabó István Mihály az MTA rendes tagja (biológia tudomány doktora), az MTA Általános Mikrobiológiai Bizottság társelnöke, ELTE ny. tanszékvezető tanára, Budapest

dr. Szádeczky-Kardoss Irma jogász, a történettudomány kandidátusa

dr. Szakály Sándor a hadtudomány kandidátusa, a Duna TV alelnöke, ZMTF/SZBMRTTT

Szekeres István írástörténetkutató, ZMTE, Budakalás

dr. Timár (Timaru) Sándor orvos, magánkutató, ZMTE, Ingelheim

Vajda Gábor irodalomtörténész, Szabadka

Varga Csaba kutató, Pilisszentiván

dr. Zachar József az MTA (történelemtudomány) doktora, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger, ZMTE/SZBMRTTT, Budapest

Záhonyi András kutató, Budapest

Megjegyzés:

AJK = Állam- és Jogtudományi Kar

BTK = Bölcsészettudományi Kar

ELTE = Eötvös Lóránd Tudományegyetem

KJF = Kodolányi János Főiskola

MTA = Magyar Tudományos Akadémia

PPKE = Pázmány Péter Keresztény Egyetem

SZBMRTTT = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-Történelmi Tudományos Társaság

ZMTE = Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Házirend

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznát nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizzék meg és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetők és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! - Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Egyetlen szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Elnökség

Nyilatkozat

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzék bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink, szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenek előtt - a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XII. Magyar Óstörténeti Találkozója

Budapest, 2003. augusztus 3-9.

Műsor

Vasárnap	Levezetőelnök: Boda József	
9.30	Ünnepélyes megnyitó. Himnuszok. Boda József: Az elnökség bemutatása, köszöntő, házirend. Parádi József: A SZBMRTTT és a XI. Magyar Történelmi Iskola bemutatása. Zachar József: A ZMTE és a XVI. Magyar Óstörténeti Találkozó bemutatása. Darai Lajos: Az őstörténeti szenzációk tartalmi háttere.	120'
11.30	Előadás: Magyar történelem - magyar rendvédelem Előadó: Zachar József	60'
	Levezetőelnök: Horváth Lajos	
14.00	Előadás: Kísérlet az uráli népek felső paleolitikum-kori (Kr.e. 40'000 - 8'000) európai őstörténetének rekonstrukciójára Előadó: Szabó István Mihály	75'
15.35	Előadás: Számneveinkről és a "pont-pont-vesszőcske" számírás Előadó: Varga Csaba	70'
17.25	Beszélgetés az előadókcal '	65'
	Levezetőelnök: Horváth Lajos	
19.00	Előadás: Európa vaskori népe Előadó: Tímár Sándor	40'
19.40	Előadás: A magyar és a kelta nyelvi párhuzamok / avagy "kezdetben vala az ige" Előadó: Tímár Sándor	40'
20.30	Előadás: A kelta világkép Előadó: Tímár Sándor	40'
21.20	Beszélgetés az előadókcal	40'
Hétfő	Levezetőelnök: Cey-Bert R. Gyula	
16.00	Előadás: A délvidéki Aracs c. folyóirat törekvéseiről az eddigi hét szám tükrében Előadó: Vajda Gábor	35'
16.35	Előadás: A magyar Pálos rend története Előadó: Martyné Vágó Stefánia	30'
17.05	Előadás: A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc az ősi szabadságjogok visszaszerzésére az "Emlékiratok" című műve tükrében Előadó: Sancz Hlára Lujza	40'
17.45	Válasz a kérdésekre	80'
Kedd	Levezetőelnök: Csámpai Ottó	
15.00	Előadás: A naprendszer keletkezése az ékiratok szerint Előadó: Marton Veronika	30'
15.30	Előadás: A Vízözön történetek az ékiratokban Előadó: Marton Veronika	30'

16.10	Előadás: A folyamközi (mezopotámiai) írásemlékek értelmezésének nehézségei Előadó: Záhonyi András	30'
16.40	Előadás: A magyar műveltség ősi párhuzamai Előadó: Záhonyi András	40'
17.20	Előadás: Valós östörténetünk alapjai Előadó: Dudás Rudolf	50'
19.00	Előadás: Elődök és előzmények Előadó: Szekeres István	110'
21.00	Beszélgetés az előadókkal.	60'
Szerda	Levezetőelnök: Darai Lajos	
8.30	Szkíta nyelvlecke Sir Henry Cresvick Rawlinson, Francis Lenormant stb. szerint (Az ősszel kezdődő szkíta nyelvtanfolyamelső 3 órájának bemutatása) Előadó: Dudás Rudolf	135'
11.05	Az oktatás értékelése Felkért hozzászólók: Marton, Szekeres, Tímár	115'
14.00	Előadás: Történelemírás a belső hang szerint Előadó: Gulyás István és Medgyesi István	110'
16.00	Beszélgetés az előadókkal	60'
18.00	Előadás: Hozzászólás a magyar és egyetemes középkor történetéhez Előadó: Bednyák Attila	50'
19.00	Előadás: Attila és Árpád vára. Előadó: Lánszki Imre	110'
21.00	Beszélgetés az előadókkal.	60'
Csütörtök	Levezetőelnök: Tímár Sándor	
15.30	Előadás: Hol keressük a ragozó nyelvű népek óshazáját? Előadás: A mag és héj eurázsiai története Előadó: Mesterháry Zsolt	25' 25'
16.20	Előadás: Miért kazár módra? Előadó: Szádeczky-Kardoss Irma	30'
16.50	Beszélgetés az előadókkal	40'
19.00	Előadás: Az ókori megalitikus építészet Előadó: Sörös István	120'
21.10	Beszélgetés az előadókkal	50'
Péntek	Levezetőelnök: Csámpai Ottó	
15.00	Előadás: A csodaszarvastól az ökörfejig - magyar-kun Előadó: Horváth Lajos	30'
15.30	Előadás: A határok védelmének megszervezése Előadó: Nagy Kálmán	30'
16.10	Előadás: Magyar hírszerzés a tatárok földjén Előadó: Horváth Lajos	10'
16.20	Előadás: A Harkák törzsi és nemzeti birtoka	20'
16.40	Előadás: A kunok Magyarországon Előadó: Herényi István	25'
17.15	Előadás: Ökotúraútvonalak formálhatók az ősi Erdély területén Előadó: László Péter Sándor	25'
17.40	Beszélgetés az előadókkal	50'
20.30	Zárfogadás	
Szombat	Azonos az Iskola műsorával	

Nemzetközi rendezvény

FELHÍVÁS

Szeretettel meghívjuk a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, a Magyar Huszár és Lovas Hagyományörző Társaság és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Önkormányzati Hivatalának közös szervezésében megrendezésre kerülő

ZMTE XII. Magyar Történelmi iskolájába - A magyar huszárság fejlődéstörténete rendezvényére
Nyíregyháza, 2004. július 25-augusztus 1

Védnök:

Csabai Lászlóné polgármester, Nyíregyháza Megyei Jogú Város; dr. Csapó József, a biológiai tudomány kandidátusa, ny. szenátor, ZMTE (Nagyvárad); dr. Cser Ferenc az MTA (kémiai tudomány) doktora, ZMTE (Melbourne); Csere Sándor kanonok, ZMTE (Tapolca); Csontos János országgyűlési képviselő, a Nemzeti Lovasprogramot előkészítő eseti bizottság elnöke (Budapest); dr. Darai Lajos főiskolai tanár, kandidátus, Kodolányi János Főiskola (Székesfehérvár); dr. Faragó József a néprajz- és nyelvtudomány doktora, az MTA tiszteleti tagja, ZMTE (Kolozsvár); dr. Frisnyák Sándor egyetemi tanár, az MTA (természettudomány) doktora, ZMTE (Nyíregyháza); Gazda László elnök, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés (Nyíregyháza); dr. Gyulay Endre r.k. megyéspüspök (Szeged-Csanád); dr. Holló József Ferenc vezérőrnagy a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója; dr. Hiller István miniszter, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma; Juhász Ferenc miniszter, Honvédelmi Minisztérium; dr. Magyar Bálint miniszter, Oktatásiügyi Minisztérium; dr. Mikó Jenő t.b. ref. püspök, ZMTE (Pozsony); Nagy János vezérőrnagy, a Magyar Huszár és Lovas Hagyományörző Társaság elnöke (Budapest); Nagy Kálmán ny. huszárezredes, ZMTE (Budakeszi); dr. Szabó Miklós ny. vezérőrnagy, az MTA I. tagja, rektor, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (Budapest); Tüttő György pápai prelátus, ZMTE (London); Rudolf Weiersmüller, Svájc nagykövete (Budapest).

1. Általános tudnivalók: Az Iskola szívesen várunk minden jelentkezőt, aki tud magyarul és elmulit 16 éves. Az Iskola előkészítői és vezetői számítanak diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésére. Az Iskola célja magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása tisztán tudományos alapon az egészséges nemzettudat elemzése és fejlesztése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem tárgyában folytatott kutatások legújabb eredményeivel. Az Egyesület és a Társaság politikamentes, vallási kérdésekben toleráns, az Egyesület svájci közhasznú intézmény. Tisztán tudományos szempontok alapján tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az oktatók többsége az Egyesület és a Társaság tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, költségeiket maguk fedezik. Az Iskolát minden nyáron - részlegesen módosuló, kibővített tematikával - megismétljük. Az Iskola látogatásáról az Egyesület és a Társaság közös oklevelet ad. Könyv vagy tanszer vétele nem kötelező. Minden Iskola teljes előadási anyagát könyv formájában kiadjuk. Az iskolákhoz és a könyvek kiadásához a kulturális kormányzat, valamint néhány alapítvány hozzájárul. A rendezvényen a ZMTE házirendje érvényes.

2. Az Iskola tárgya: A magyar huszárság fejlődéstörténete.

3. Az Iskola helyszíne: Helyőrségi Klub (H-4400 Nyíregyháza, Színház u. 2.) Tel.: 0036/42/504376. Fax.: 42/504375. Mobil: 70/339-2104, E-mail: nagyolga@axelero.hu Az intézmény vezetője Nagy Olga.

4. Az Iskola vezetése az Egyesület Tudományos Tanácsa kezében van Zachar József irányításával.

5. Napirend. Kezdet: 2004. július 25-én, vasárnap 9.30-kor. Naponta előadások, illetve az előadások megbeszélése. Befejezés augusztus 1-én, vasárnap 13.00 órakor. Délelőttönként részt lehet venni az Egyesület Magyar Östörténeti Találkozásán. Esténként közös műsor. A szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról is gondoskodnak, amelynek esetleges költségeit mindenki maga fedezi. Hangszerét, aki tudja, hozza magával. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre.

6. Jelentkezés. Aki az Iskolán részt kíván venni, az szíveskedjék legkésőbb 2004. május 31-ig az előírt adatok közlésével írásban jelentkezni. Az Iskolát csak jegyzékünkbe felvett résztvevők látogathatják. Bejegyzés az előzetes írásbeli jelentkezés alapján 2004. július 24-én délután vagy július 25-én 8.00-tól 9.30-ig a helyszínen. A jelentkezési lapot az alábbi címre szíveskedjenek elküldeni: Dr. Bene János múzeumi osztályvezető, Jósza András Múzeum, H-4400 Nyíregyháza, Benczúr tér 21. Tel./Fax: 0036/42/315722. E-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

7. Szállás, ellátás, költségek. Részvételi díj nincs. Nyíregyházára érkezéskor jelentkezés a Zrínyi Ilona Gimnázium Kollégiumában (H-4400 Nyíregyháza, Széchenyi u. 35-39. Tel.: 0036/42/318091, 42/315618. Fax: 42/318091. E-mail: zrinyi@pc1.zrinyi-nyh.sulinet.hu Szállás a kollégiumban (1100 Ft/nap/fő), egyénileg szállodában (6-14000 Ft/nap/fő). Reggeli és vacsora a kollégiumban 1100 Ft/fő/nap. Ebéd a Helyőrségi Klubban napi 550 és 700 Ft-os áron. Az igényt a jelentkezéssel együtt kérjük az alábbi számlára átutalni vagy a helyszínen beiratkozáskor fizetni. A szomszédos országokból érkezők jelentkezésükkel kérhetnek írásban költségtérítést. Az ellátás 2004. július 24-én vacsorával kezdődik és augusztus 1-én ebéddel végződik. Ezeket a feltételeket a rendezvény előtt és után egy nappal még biztosítjuk, ha azt időben (május 31.) kéri.

8. Az utazás egyénileg történik. A MÁV 50 %-os kedvezményt biztosít. Baleseti és betegségi biztosításról mindenki maga gondoskodik. A szomszéd országokból jövők anyagi támogatásért forduljanak testvérmegyékükhöz, testvérvárosukhoz vagy alapítványokhoz. A rendezvény költségeinek fedezésére adományokat szívesen fogadunk. Minden átutalást az alábbi számlára kérünk: OTP Bank Rt. 11744003-15403337-00000000.

Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió és tévéadókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívóinkat terjesszék. Ezt a meghívót kérjük továbbítani érdeklődőknek, a sajtó, a rádió és a televízió részére.

Budapest, 2004. április 19.

Dr. Csuhák György
ZMTE elnöke

Dr. Pál János
Magyar Huszár és Lovas Hagyományörző Egyesület ügyvezető elnöke

Dr. habil. Zachar József D.Sc.
ZMTE TT elnök

Tájékoztató: www.kitalaltkozepek.hu/nyiregyhaza1.html www.zmte.inf.hu www.heraldikakiado.hu

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

Tudományos Tanácsa

Elnök:

ZACHAR JÓZSEF – D. Sc., történész, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger. Privát: H-1148 Budapest, Adria sétány 5/F/III/5., Telefon: 0036 (1) 252-8792, E-mail: jzachar@primposta.hu

Titkár:

CSÁMPAI OTTÓ – C. Sc., etnopszichológus, habilitált egyetemi docens - Szlovák Műszaki Egyetem. Privát: SK-85106 Bratislava (Pozsony), Vyšehradská 13, Mobil: 00421 (903) 453-514, E-mail: csotto@007.hu

DARAI LAJOS – C. Sc., filozófia történész, főiskolai tanár – Kodolányi János Főiskola (H-8000 Székesfehérvár, Szabadságharcos u. 59.), Hiv.: 0036 (22) 312-152, Mobil: 0036 (30) 989-2320, Privát: H-2475 Kápolnásnyék, Dózsa Gy. u. 27/B., Telefon: 0036 (22) 574-106, E-mail: ldarai@mail.kodolanyi.hu

NAGY JÓZSEF – Ph. D., rendvédelem-történész, egyetemi docens – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Határrendészeti és Védelmi Tanszék (címet lásd: Szabó), Telefon: 0036 (1) 432-9075, Fax: 0036 (1) 432-9039. Privát: H-1182 Budapest, Fogoly u. 7/B., Mobil: 0036 (20) 415-4999, Telefon: 0036 (1) 292-3172, E-mail: nagyj@zmne.hu

SÁNTHA PÁL VILMOS – közgazdász, Hargita Megye Tanácsa (RO-4100 Miercurea Ciuc (Csikszereda), Szabadság tér 5., Telefon: 0040 (66) 111-606/1110). Privát: RO-4100 Miercurea Ciuc, str. Nárcisz 4/B, Telefon: 0040 (66) 322-067, E-mail: santhasz@hotmail.hu

SZABÓ A. FERENC – C. Sc., politológus, egyetemi tanár – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Politikaelmélet Tanszék (H-1101 Budapest, Hungária krt. 9-11., Telefon: 0036 (1) 432-9000/2941). Privát: H-1125 Budapest, Álom u. 21., Telefon: 0036 (1) 355-8004, E-mail: ferzsi@zmne.hu

Vetőjogi tag:

CSIHÁK GYÖRGY – dr. u., közgazdász, történész, ZMTE elnök. Privát: A-7400 Oberwart (Felsőőr), Panoramaweg 14, Telefon: 0043 (3352) 31872, Publifax: 0043 (3352) 324-3620, E-mail: zmte@freemail.hu

Tag:

FARAGÓ JÓZSEF – D. Sc., etnográfus, egyetemi tanár, nyelvész, az MTA tiszteleti tagja, Kolozsvár. Privát: RO-3400 Cluj-Napoca (Kolozsvár), Dragalina 8/14, Telefon: 0040 (64) 193-666, E-mail: faragojosef@usa.net

FRISNYÁK SÁNDOR – D. Sc., természettudományi doktor, tanszékvezető egyetemi tanár – Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék (H-4400 Nyíregyháza, Sóstói u. 31/B., Telefon: 0036 (42) 599-400/2185). Privát: H-4400 Nyíregyháza, Kölcsey u. 5., Telefon: 0036 (42) 317-048, E-mail: frisnyak@nyf.hu

HARAI DÉNES – C. Sc., katona-pedagógus, egyetemi tanár, intézeti igazgató – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (H-1581 Budapest, Pf. 15, Telefon: 0036 (1) 432-9005, Fax: 0036 (1) 432-9085). Privát: H-1193 Budapest, Bem J. u. 21. II/5., Telefon: 0036 (1) 377-9732, Mobil: (30) 919-0230, E-mail: harai@zmne.hu

VITÉZ HERÉNYI ISTVÁN – C. Sc., jogász, történész, H-1075 Budapest, Wesselényi u. 40. III/8., Telefon: 0036 (1) 322-6104, április-október 31-ig: H-9726 Velem, Telefon: 0036 (94) 715-026, E-mail: herenyi.istvan@compargo.hu

VITÉZ CAPT. JUBA FERENCZ – ddr. u., tengerésztörténész, jogász, nyugalmazott tengerészkapitány, hajóorvos, H-1034 Budapest, Szőlő u. 25-29. II/35., Telefon: 0036 (1) 250-5479 vagy A-1080 Wien, Josephgasse 12, Telefon: 0043 (1) 407-7895

NAGY KÁLMÁN – hadtörténész, nyugalmazott huszár ezredes, H-2092 Budakeszi, Virág völgy u. 9., Telefon: 0036 (23) 451-383, E-mail: pmtitkar@budakeszi.hu

PARÁDI JÓZSEF – C. Sc., rendvédelem-történész, főiskolai tanár – Rendőrtiszti Főiskola (H-1121 Budapest, Farkasvölgyi u. 12.), Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság elnöke, (H-1086 Budapest, Horánszky u. 6., Telefon: 0036 (1) 392-3591, Fax: 0036 (1) 392-3590), Privát: H-1037 Budapest, Haránt köz 19., Telefon: 0036 (1) 250-6199, Fax: 0036 (1) 387-6308, E-mail: jparadi@freemail.hu

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS – dr. u., történész, tanszékvezető főiskolai docens – Kodolányi János Főiskola (Telefon: 0036 (22) 543-394) Privát: H-8000 Székesfehérvár, Privigyei u. 2/A., Mobil: 0036 (30) 298-5922, Telefon: 0036 (22) 300-739, 312-152/402, 403, E-mail: lvizi@mail.kodolanyi.hu

Budapest, 2003. március hó.

Helyesbítéseket, e-mail címeteket kérjük dr. Csihák György címére!

Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn
A Magyar Őstörténeti Találkozókon résztvevők száma

Ort Helyszín	aus Ungarn Magyarországról				aus anderen Ländern Más államokból				Total Összesen				Vorträge Eladások	
	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebb l ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebb l ingyen	Expert szakember	Gast vendég	Total összesen	davon gratis ebb l ingyen	persönlich személyesen	ingesandt beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	47	1	39	42	81	24	56	13
Fels r 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	17	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995	18	104	122	-	8	35	43	1	26	139	165	1	18	4
Tapolca 1996	12	121	133	-	13	32	55	2	25	153	188	2	15	2
Tapolca 1997	28	136	164	1	19	81	100	12	47	217	264	13	19	-
Tapolca 1998	11	67	78	1	15	153	168	1	26	220	246	2	19	3
Tapolca 1999	14	126	140	1	25	124	149	134	39	250	289	135	22	8
Fels r 2000	9	5	14	1	13	20	33	-	21	26	47	1	14	6
Szentendre 2001	21	84	105	-	35	154	189	82	56	238	294	82	34	12

Regionaltreffen der Historiker – Övezeti Történésztalálkozók

Ort Helyszín	Vorträge Eladások száma		Teilnehmer - Résztvevők száma				
	persönlich személyesen	ingesandt beküldve	Expert szakember	Gast vendég	aus Kontinent világrész	aus Land ország	unter 30 Jahre in % 30 év alattiak %-ban
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1994. május	10	6	24	214	2	6	78
Komárom 1994. szeptember	14	-	23	133	1	5	65
Csikszereda - Szeklerburg 1995. június	22	5	25	112	3	7	71
Székelyudvarhely - Hofmarkt 1996. május	9	1	16	151	3	7	42
Csikszereda - Szeklerburg 1997. május	12	-	21	84	1	5	38
Csikszereda - Szeklerburg 1998. május	15	1	18	270	2	5	82
Csikszereda - Szeklerburg 1999. május	18	2	16	62	2	6	35
Decs 2000. április	22	3	24	231	2	4	62
Rozsnyó - Rosenau 2000. június	19	1	27	111	2	5	39

Ungarisch Historische Schule

A Magyar Történelmi Iskolán résztvevők száma

Ort Helyszín	Total Teilnehmer Összesen			davon Referent Ebből oktató			% in Total Összesenből %-ban		Vorträge Elhangzott előadások száma
	Total f	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Total f	aus Kontinent világrészből	aus Land országból	Frauen nők	unter 30 Jahren 30 éven aluliak	
Szeged 1992	124	3	11	20	3	7	61	72	24
Tab 1993	178	4	13	28	4	7	65	66	41
Tapolca 1994	184	4	10	19	4	6	58	78	23
Tapolca 1995	186	2	12	12	2	7	38	70	10
Tapolca 1996	225	4	15	16	1	4	67	72	15
Tapolca 1997	298	3	15	18	1	5	57	79	16
Tapolca 1998	246	3	9	21	2	3	69	81	16
Tapolca 1999	289	4	13	21	1	6	62	68	23
Felsőr 2000	47	4	12	21	4	12	26	15	20
Szentendre 2001	294	4	13	25	1	5	63	79	23

Nach Ländern - Országoként

Land Ország	Szeged 1992	Tab 1993	Tapolca 1994	Tapolca 1995	Tapolca 1996	Tapolca 1997	Tapolca 1998	Tapolca 1999	Felsőr 2000			Szentendre 2001		
	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen	Teilnehmer résztvevő	Expert oktató	Total összesen
Anglia	1	-	-	-	4	6	3	2	-	1	1	1	-	1
Ausztrália	1	1	1	1	2	6	-	1	2	1	3	5	-	5
Ausztria	2	2	2	-	4	2	-	1	10	2	12	-	2	2
Csehország	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Dánia	-	-	-	1	2	2	2	1	1	-	1	1	-	1
Jugoszlávia	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Kanada	1	1	-	2	1	-	-	-	-	1	1	2	-	2
Kína	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lengyelország/Poland	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarország	58	53	20	38	54	111	92	95	6	9	15	96	15	111
Németország/Deutschl.	6	-	1	4	7	6	6	4	2	-	2	4	1	5
Olaszország/Italia	1	1	-	2	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-
Románia	20	14	36	22	50	44	45	57	-	2	2	105	2	107
Svájc	5	2	2	2	4	5	1	1	1	1	2	2	2	4
Svédország	-	1	1	4	1	3	2	1	-	-	-	-	-	-
Szeged	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szlovákia	23	29	51	21	19	28	14	61	3	2	5	28	1	29
Szlovénia	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Tab	-	65	-	1	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-
Tapolca	-	-	68	82	70	72	76	41	1	-	1	-	-	-
Thaiföld	-	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1	-	1
Ukrajna	-	1	-	2	3	3	-	15	-	-	-	22	2	24
USA	3	3	1	-	-	-	-	3	-	1	1	2	-	2
Összesen	124	178	184	186	225	298	246	289	26	21	47	269	25	294

**Közös jelen, múlt és jövő
Észak Kárpát-medencében,
különös tekintettel a gömöri tájegységre**

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti Történésztalálkozó
Előadásai és Iratai**

Tartalom

Előszó	6
Az előadások szövege	7
Takács József (Tiba) Csak úgy Gömörből, Gömörben, főleg itt, nemcsak ide, ámde innen van szólásom, s nemcsak éppen Gömörrel – avagy: a megtörtént dolog nem játék, s ami íratik nem(csak) játék a szavakkal	9
Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék) Észak Kárpát-medence történelmi és kultúrtörténeti jelentősége. Kutatási vázlat	18
Aradi Erik (Sydney) Mellékletek	24
Frisnyák Sándor (Nyíregyháza) A Felvidék mező- és erdőgazdasága a 18-19. században	28
Lukács József (Kassa) A zempléni ó-magyar fejedelmi sír	48
Csihák György (Zürich) Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben (Val d'Anniviers Wallisban)	66
Szádeczky-Kardoss Irma (Budapest) Krónikáink és a jogtörténet I. – A magyar történeti jog elemei Anonymus Gestájában	85
Juba Ferencz (Bécs) Híres tengerészeink a Felvidékről	105
Csihák György (Zürich) Magyar - nép - nemzet - kisebbség - - autonomia, magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés	116
Cs. Kovács Ágnes (Miskolc) Az Abaúj megyei Alsóvadász kapcsolata Gömörrel	126
Függelék	130
Jegyzőkönyv	133
Felhívás	134
Nyilatkozat	136
Házirend	137
Műsor	138
Az előadások tartalma	142
Statisztikák	153
A ZMTE eddig megjelent kiadványai	155
Előkészületben, terjesztők	158
Encyclopaedia Hungarica	159
Az előző övezeti történésztalálkozók kötetei	160
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 18 éve	168
Info	169

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Nyolcadik (Sárközi – Decsi)
Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai**

Tárgy: Délközép-Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére

Tartalom

Előszó	11
Az etei emlékmű	16
Az előadások teljes szövege	17
Homoki János (Budapest)	19
Herényi István (Budapest)	28
Csötönyi Bálint (Budapest)	33
Vámos-Tóth Bátor (Mukilteo)	41
Üdvözlés Sárköznek	19
A gyepű	28
Sárköz, benne Alsónyék történelmi múltja	33
A Tamana Sárköz	41
Szala+Kóta+Csóka	56
Az ősi település Ete	58
Fé-Hun-Éte	65
Vadas Ferenc (Szekszárd)	68
Faragó József (Kolozsvar)	77
A sárközi helynevek vízi világról beszélnek	68
Júlia szép leány székely népballadájának történelmünk előtti rokonsága	77
Rosner Gyula (Szekszárd)	83
Avar kerámiaműhelyek Szekszárd környékén	83
V. Kápolnás Mária (Szekszárd)	88
Áradások és vízszabályozások Bátán a 18-19. században	88
Starmüller Géza (Kolozsvar)	98
Hozzászólás Andrásfalvy Bertalan előadásához	98
Koppánné Kertész Margit (Szekszárd)	100
Kováts Zoltán (Szeged)	101
Decs népesedési viszonyai 1830-1997 között	101
Starmüller Géza (Kolozsvar)	108
Balázs Kovács Sándor (Szekszárd)	110
Hozzászólás Kováts Zoltán előadásához	108
Ellentétek és kapcsolatok a sárközi magyar és a környező német falvak együttélésében	110
Aradi Gábor (Szekszárd)	123
Decsi hétköznapiak a 19. század ötvenes éveiben	123
Tóttós Gábor (Szekszárd)	131
Sümei József (Bátaszék)	136
Vincze Áron (Decs)	142
Miklós Zsuzsa (Budapest)	147
Vizi Márta (Szekszárd)	176
Kerekasztal beszélgetés	176
Pálfi Gyula (Budapest)	184
Szabó A. Ferenc (Budapest)	193
Faragó József (Kolozsvar)	195
Csihák György (Zürich)	198
A sárközi táncokról	184
Hozzászólás	193
Zárszó	195
Hozzászólás	198
Függelék	201
Jegyzőkönyv	203
Felhívás	204
Nyilatkozat	205
Házirend	206
Műsor	207
Az előadások foglalata	211
Statisztika	225
Felhívás	227
Kiadványaink	229
Előkészületben	231
Info	240

Magyar történelem
Tízezer év – ezer oldalról
Oktatási segédkönyv

Tartalomjegyzék

I. TÍZEZER ÉV ...

Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék):	Egy tudomány – egy történelem	11
Frisnyák Sándor (Nyíregyháza):	A kultúrtáj kialakulása a Kárpát-medencében	33
Fodor István (Budapest):	Európai létünk kezdete	45
Csihák György (Zürich):	A Magyar nemzet múltja	55
Csihák György (Zürich):	A magyarok őstörténete	67
Csámpai Ottó (Pozsony):	A magyar nép fejlődése a nemzetségektől a modern nemzetig (etnoszociológiai összefoglalás)	79
Csapó I. József (Nagyvárad):	Autonóm nemzeti közösség, vagy önfeladó nemzeti kisebbség	105
Rókusfalvy Pál (Budapest):	Magyar küldetés: a nemzet múltja, jelene és jövője	109

II. ... EZER OLDALRÓL

Henkey Gyula (Kecskemét):	A magyar nép etnikai-embertani képe	119
Nagy Ákos (Adelaide):	A vércsoport jelentősége a magyar őstörténet genetikai kutatásában	135
Szekeres István (Budakalász):	Írástörténet és magyar őstörténet. Bevezetés a történeti összehasonlító (ideográfikus) jeltörténet módszertani alkalmazásába	149
Kálnási Árpád (Debrecen):	A finnugor elmélet érvrendszere. A nyelvtudomány és a magyar őstörténet	173
Götz László (St. Pölten):	Az uráli-finnugor nyelvek genetikai nyelvcsaládi elméletének ellentmondásairól	185
Cser Ferenc (Melbourne):	Gondolatok a magyar nép és nyelv kárpát-medencei eredetéről	195
Dudás Rudolf (Vancouver):	Szumer-szkíta örökségünk	225
Tímár (Timaru) Sándor (Ingelheim):	Kelták és magyarok	243
Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok):	A magyar ősvallás	265
Csajághy György (Pécs):	A magyar népzene keleti párhuzama, eredete, őstörténeti vonatkozások tükrében	285
Du Yaxiong (Beijing):	A pentatonikus skálák csoportosítása	293
Farkas József (Mátészalka):	A néprajz és a magyar őstörténet	297
Juba Ferencz (Bécs):	A magyarság kötődése a tengerhez	303
Tomka Péter (Győr):	A 9. század régészete és a magyar etnogenezis	317
Költő László (Kaposvár):	A Kárpát-Medence régészeti vázlata, archaeometria	323
Költő László (Kaposvár):	Megjegyzések az avar-magyar folyamatosság kérdéséhez a vörsi 8-10. századi temető kapcsán	327
Szegfű László (Szeged):	A kárpát-medencei „szlávok“, különös tekintettel Megalé Moráviára	333
Herényi István (Budapest):	A honfoglalás előtt a magyarokhoz csatlakozott törzsek, törzstörzsedékek (etnikumok)	345
Herényi István (Budapest):	A Kárpát-medence népei Álmos-Árpád honfoglalásáig	349
Nagy Kálmán (Budakeszi):	A 895. évi honfoglalás	359
Nagy Kálmán (Budakeszi):	Honbiztosító hadjáratok a honfoglalás után	373
Nagy Kálmán (Budakeszi):	A honfoglaló magyarok hadművészete	385
Horváth Lajos (Veresegyház):	„A két Erdély“	399
Kováts Zoltán (Szeged):	A népességlejlődés vázlata a honfoglalástól 1920-ig	403
Csihák György (Zürich):	Sacra Regni Hungarici Corona – Magyarország Szent Koronája és a magyar közjogi rendezés kérdései ma	417
Horváth Lajos (Veresegyház):	A magyarországi nemzetségek a középkorban	435
Csihák György (Zürich):	Magyar - nép - nemzet - kisebbség - Autonómia, magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés	443

Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék):	A kanti gondolatok befogadási folyamata a magyar felvilágosodásba	453
Sancz Klára Lujza (Budapest):	Széchenyi István küzdelme anyanyelvünk védelméért, a magyar nemzeti szellem és nyelv felvirágoztatásáért	461
Csapó I. József (Nagyvárad):	Az önkormányzás múltja és jelene a történelmi erdélyben	473
Horváth Lajos (Veresegyház):	Trianon utáni földreformok a Kárpát-medencében	485
Csapó I. József (Nagyvárad):	Az 1921. évi földreform Romániában. Jogtiprás, birtokfosztás, diszkrimináció	497
Parádi József (Budapest):	A polgári magyar állam rendvédelmi rendszerének kiépülése 1867-1914	505
Zachar József (Budapest):	Magyar történelem a békekötések tükrében a végleges honfoglalástól napjainkig (896-1996)	521

Fontosabb fogalmak

Őstörténetünk, Őshazánk, Őseink-rokonaink	571
Honfoglalásunk, Magyar, Kalandozásaink	572
Államalapításunk, Régió (övezet), Nemzet, Haza	573
Nemzetiség, Etnikai csoport, Néprajzi csoportok	574
Nemzettudat, Nép, Ideológia, Globális, Integráció, Politika, Konfliktus, Empirizmus, Szuverenitás	575
Alkotmányunk történelmi jellege	576
Függelék	
Alapítási engedély	581
Indítási engedély	582
Oklevél	584
Diploma	585
Ajánló	586
A ZMTE Tudományos Tanácsa	587
Az oktatásban résztvevő további személyek	588
Tanterv	590
A Kodolányi János Főiskoláról	591
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 18 éve	592
18 Jahre Ungarisch Historischer Verein Zürich	593

Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban
A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából
(1939-1949)

A Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó és
Tizedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai
Szentendre, 2001

Tartalom

Vörösmarty Mihály	Előszó	10
Faragó József (Kolozsvar)	Megnyitó	11
Csapó József (Nagyvárad)	Köszöntő	12
Csihák György (Zürich)	Gondolatok történelemkutatásunk állagáról	13
I. rész		
A magyar őstörténeti találkozó előadásainak teljes szövege		
Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)	A magyar és az egyetemes őstörténeti időrend összehasonlító módszertana	19
Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok)	Nemzeti jelképeink tragikus elvesztése	29
Cser Ferenc (Melbourne)	Életszimbólumok	33
Hadanich István (Melbourne)	A judeo-keresztény Biblia eredete és az úgynevezett „magyar hit”	40
Faragó József (Kolozsvar)	Kádár Kata balladájának kínai változata időszámításunk második-harmadik századából	47
Timaru-Kast Sándor (Ingelheim)	A kelta mondavilág (és magyar párhuzamai)	51
Takács József (Tiba)	A H(á) Istenről	64
Marton Veronika (Győr)	A sumir nyelvű vita és előzményei	66
Mesterházy Zsolt (Budapest)	Ó-Magyarországi (kárpát-medencei) bevándorlások Etrúriába	71
Takács József (Tiba)	El(v)álasztás – avagy – Kitekintés az “ész” börtönéből	79
Barabási László (Csiksomlyó)	Az euroázsiai birodalmak autonómiája és együvértartozása	83
Barabási László (Csiksomlyó)	A világ legősibb törvényeinek fennmaradása a székely falutörvényekben	89
Szekeres István (Budakalász)	Jeltörténeti azonosságok, hasonlóságok és párhuzamok a kínai és a sumér írástörténetben	95
Takács József (Tiba)	Népek, nemzetek, írások útja(i)	100
Dani Pál (London)	Körülbelül ötven megfontolás, hogy miért nem vagyunk finn-ugor származásúak	104
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Avar – Nagar – Magar	106
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Őstörténelmi ismertetés	123
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Utazásaim Belső-Ázsiában (Útibeszámoló)	127
Polgár Lajos (Melbourne)	Kik a kozákok?	144
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A Magyar Nagyfejedelemség hadművészete a honfoglalás idején	149
Barabási László (Csiksomlyó)	A honfoglalás és a székelyek	156
Herényi István (Budapest)	Bulcsu horka	161
Horváth Lajos (Veresegyház)	Rosz (rusz) királyi testőrség és földrajzi név hagyatéka az Árpád-korból	164
Takács József (Tiba)	Etelköztől Nándorfehérvárig – avagy – Egy honvisszafoglalás elfelejtett részleteiről	169
Csihák György (Zürich)	Filmismertetés	173
Takács József (Tiba)	Egy föld amelyért annyiszor... – avagy – Ármányok és harcok egy területért	176
II. rész		
A magyar történelmi iskola előadásainak teljes szövege		
Zachar József (Budapest)	Az Új Háború és a magyarság 1937-1947	181
Berényi Zsuzsa Ágnes (Budapest)	A magyar szabadkőművesség a második világháború idején	195
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A magyar királyi I. honvéd lovasdandár harcai Ukrajnában, 1941-ben	199
Juba Ferenc (Bécs)	A diadalmas otrantói ütközet 80. évfordulójára	203
Juba Ferenc (Bécs)	Oroszország földközi-tengeri célkitűzései és haditengerészetünk	213
Juba Ferenc (Bécs)	Tengerhajózásunk a második világháború alatt	217
Sancz Klára Lujza (Budapest)	A második világháború épületvesztései Budapesten. A város lakóinak élete a harcok alatt és a harcok befejezése után, országos összehasonlítással	221

Gottesmann Péter (Budapest)	Fegyverek között hallgatnak-e a múzsák	228
Isépy Dezső (Sátoraljaújhely)	Horthy Miklós és 1944. október 15	236
Radnóczy Antal (München)	Horthy Miklós kormányzó kiugrási kísérletei a második világháborúból. Diplomáciai és fegyverszüneti tárgyalások	239
Radnóczy Antal (München)	A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások (itt dr. Teleki Géza szövegét közöljük)	241
Somorjai Béla (St. Gallen)	A Szent Korona 1944-1945. évi menekítése és a Mattsee-i emlékmű története	250
Balogh Ádám (Bad Ischl)	Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc emlékezete	261
Farkas Ferenc ()	Az Altöttingi Országgyűlés története	265
Csihák György (Zürich)	Az Altöttingi Országgyűlés	286
	Ladányi Frigyes (Englewood Cliffs) Magyarország aranytartalékának menekítése és megmentése a második világháború végén, 1944-45.	290
Krasznay Béla (Budapest)	Az 1946-1948. évi kommunista-ellenes ellenállási mozgalom ismertetése	307
Csámpay Ottó (Pozsony)	A második világháború társadalmi következményei a csehszlovákiai magyarságra	316
Botlik József (Budapest)	Rutén/ruszin önkormányzati törekvések az Északkeleti-Felvidéken és Kárpátalján (1849-1949)	320
Doma István (Sárosoroszi)	Karcolatok a kárpátaljai zsidóság történetéből	331
Csapó I. József (Nagyvárad)	A belső önrendelkezéstől a kettős állampolgárságig	337
Halász György, László Tamás,		
Tancsák János (Kassa)	Memento - Kassa 1941	341
Faragó József (Kolozsvar)	Zárszó	345
Függelék	346
	Levelek	
	Pokorni Zoltán oktatási miniszter	348
	Mádl Ferenc köztársasági elnök	349
	Pokorni Zoltán oktatási miniszter	350
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület öszinte története XVI	351
	A rendezvény jegyzőkönyve	353
	A magyar őstörténeti találkozon elhangzott előadások tartalmi kivonata	354
	A magyar történelmi iskolán elhangzott előadások tartalmi kivonata	360
	Nyilatkozat	365
	Házirend	365
	Rendezvényterv	366
	Munkaterv	367
	A X. Magyar Történelmi Iskola Műsora	369
	A XVI. Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora	371
	A rendezvény szereplői	373
	Meghívó a ZMTE XVI. Magyar Őstörténeti Találkozására	375
	Felhívás a ZMTE X. Magyar Történelmi Iskolájára	376
	Statisztikák	377
	Az egyesület magyar történelmi iskolái	379
	Kiadványaink	380
	Előkészületben, terjesztő	381
	Encyclopaedia Hungarica	382
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XIV. Magyar Őstörténeti Találkozója és a VIII. Magyar Történelmi Iskola (Tapolca – 1999) kötetének tartalomjegyzéke	383
	Az Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XV. Magyar Őstörténeti Találkozója és a IX. Magyar Történelmi Iskola (Felsőőr/Oberwart – 2000) kötetének tartalomjegyzéke	384
	Meghívó 2001	385
	Info	386

Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban
A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából
(1939-1949)

A Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó és
Tizedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai
Szentendre, 2001

Tartalom

Vörösmarty Mihály	Előszó	10
Faragó József (Kolozsvar)	Megnyitó	11
Csapó József (Nagyvárad)	Köszöntő	12
Csihák György (Zürich)	Gondolatok történelemkutatásunk állagáról	13

I. rész

A magyar őstörténeti találkozó előadásainak teljes szövege

Darai Lajos Mihály (Kápolnásnyék)	A magyar és az egyetemes őstörténeti időrend összehasonlító módszertana	19
Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok)	Nemzeti jelképeink tragikus elvesztése	29
Cser Ferenc (Melbourne)	Életszimbólumok	33
Hadanich István (Melbourne)	A judeo-keresztény Biblia eredete és az úgynevezett „magyar hit”	40
Faragó József (Kolozsvar)	Kádár Kata balladájának kínai változata időszámításunk második-harmadik századából	47
Timaru-Kast Sándor (Ingelheim)	A kelta mondavilág (és magyar párhuzamai)	51
Takács József (Tiba)	A H(á) Istenről	64
Marton Veronika (Győr)	A sumir nyelv vita és előzményei	66
Mesterházy Zsolt (Budapest)	Ó-Magyarországi (kárpát-medencei) bevándorlások Etrúriába	71
Takács József (Tiba)	El(v)álasztás – avagy – Kitekintés az “ész” börtönéből	79
Barabási László (Csiksomlyó)	Az euroázsiai birodalmak autonómiája és együvértartozása	83
Barabási László (Csiksomlyó)	A világ legősibb törvényeinek fennmaradása a székely falutörvényekben ...	89
Szekeres István (Budakalász)	Jeltörténeti azonosságok, hasonlóságok és párhuzamok a kínai és a sumér írástörténetben	95
Takács József (Tiba)	Népek, nemzetek, írások útja(i)	100
Dani Pál (London)	Körülbelül ötven megfontolás, hogy miért nem vagyunk finn-ugor származásúak	104
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Avar – Nagar – Magar	106
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Őstörténelmi ismertetés	123
Szederkényi Ferenc (Adelaide)	Utazásaim Belső-Ázsiában (Útibeszámoló)	127
Polgár Lajos (Melbourne)	Kik a kozákok?	144
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A Magyar Nagyfejedelemség hadművészete a honfoglalás idején	149
Barabási László (Csiksomlyó)	A honfoglalás és a székelyek	156
Herényi István (Budapest)	Bulcsu horka	161
Horváth Lajos (Veresegyház)	Rosz (rusz) királyi testőrség és földrajzi név hagyatéka az Árpád-korból	164
Takács József (Tiba)	Etelköztől Nándorfehérvárig – avagy – Egy honvisszafoglalás elfelejtett részleteiről	169
Csihák György (Zürich)	Filmismertetés	173
Takács József (Tiba)	Egy föld amelyért annyiszor... – avagy – Ármányok és harcok egy területért	176

II. rész

A magyar történelmi iskola előadásainak teljes szövege

Zachar József (Budapest)	Az Új Háború és a magyarság 1937-1947	181
Berényi Zsuzsa Ágnes (Budapest)	A magyar szabaddkőművesség a második világháború idején	195
Nagy Kálmán (Budakeszi)	A magyar királyi I. honvéd lovasdandár harcai Ukrajnában, 1941-ben	199
Juba Ferenc (Bécs)	A diadalmas otrantói ütközet 80. évfordulójára	203
Juba Ferenc (Bécs)	Oroszország földközi-tengeri célkitűzései és haditengerészetünk	213
Juba Ferenc (Bécs)	Tengerhajózásunk a második világháború alatt	217
Sancz Klára Lujza (Budapest)	A második világháború épületvesztései Budapesten. A város lakóinak élete a harcok alatt és a harcok befejezése után,	

Gottesmann Péter (Budapest)	országos összehasonlítással	221
Isépy Dezső (Sátoraljaújhely)	Fegyverek között hallgatnak-e a múzsák	228
Radnóczy Antal (München)	Horthy Miklós és 1944. október 15	236
	Horthy Miklós kormányzó kiugrási kísérletei a második világháborúból.	
	Diplomáciai és fegyverszüneti tárgyalások	239
Radnóczy Antal (München)	A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások (itt dr. Teleki Géza szövegét közöljük)	241
Somorjai Béla (St. Gallen)	A Szent Korona 1944-1945. évi menekítése és a Mattsee-i emlékmű története	250
Balogh Ádám (Bad Ischl)	Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc emlékezete	261
Farkas Ferenc ()	Az Altöttingi Országgyűlés története	265
Csihák György (Zürich)	Az Altöttingi Országgyűlés	286
	Ladányi Frigyes (Englewood Cliffs) Magyarország aranytartalékának menekítése és megmentése a második világháború végén, 1944-45.	290
Krasznay Béla (Budapest)	Az 1946-1948. évi kommunista-ellenes ellenállási mozgalom ismertetése	307
Csámpay Ottó (Pozsony)	A második világháború társadalmi következményei a csehszlovákiai magyarságra	316
Botlik József (Budapest)	Rutén/ruszin önkormányzati törekvések az Északkeleti-Felvidéken és Kárpátalján (1849-1949)	320
Doma István (Sárosoroszi)	Karcolatok a kárpátaljai zsidóság történetéből	331
Csapó I. József (Nagyvárad)	A belső önrendelkezéstől a kettős állampolgárságig	337
Halász György, László Tamás,		
Tancsák János (Kassa)	Memento - Kassa 1941	341
Faragó József (Kolozsvar)	Zárszó	345
Függelék	346
	Levelek	
	Pokorni Zoltán oktatási miniszter	348
	Mádl Ferenc köztársasági elnök	349
	Pokorni Zoltán oktatási miniszter	350
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története XVI	351
	A rendezvény jegyzőkönyve	353
	A magyar őstörténeti találkozon elhangzott előadások tartalmi kivonata	354
	A magyar történelmi iskolán elhangzott előadások tartalmi kivonata	360
	Nyilatkozat	365
	Házirend	365
	Rendezvényterv	366
	Munkaterv	367
	A X. Magyar Történelmi Iskola Műsora	369
	A XVI. Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora	371
	A rendezvény szereplői	373
	Meghívó a ZMTE XVI. Magyar Őstörténeti Találkozására	375
	Felhívás a ZMTE X. Magyar Történelmi Iskolájára	376
	Statisztikák	377
	Az egyesület magyar történelmi iskolái	379
	Kiadványaink	380
	Előkészületben, terjesztő	381
	Encyclopaedia Hungarica	382
	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XIV. Magyar Őstörténeti Találkozója és a VIII. Magyar Történelmi Iskola (Tapolca – 1999) kötetének tartalomjegyzéke	383
	Az Zürichi Magyar Történelmi Egyesület XV. Magyar Őstörténeti Találkozója és a IX. Magyar Történelmi Iskola (Felsőőr/Oberwart – 2000) kötetének tartalomjegyzéke	384
	Meghívó 2001	385
	Info	386

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványai

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványai

1. **Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1
2. **A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű). Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2
3. **Magyarok Őstörténete.** Összefoglaló áttekintés. (48 oldal). Írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége, Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3
4. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szegedi) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai.** (275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor). Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X
5. **Magyar Történelmi Tanulmányok 1.** (133 oldal) Kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz. Zürich, 1993. ISBN 1217 4629
6. **Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve.** (91 oldal) Összefoglaló áttekintés. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3
7. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. Magyar Történelmi Tanulmányok 2.** (119 oldal). Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8
8. **Képeslapok magyar történelmi motívumokkal.** 8 különféle, szimpla és dupla
9. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (416 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5
10. **Die Frühgeschichte der Ungarn.** Zusammenfassung (Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich. 54 Seiten). Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7
11. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai.** (224 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85 274 12
12. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történész Találkozó Előadásai és Iratai.** (180 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0
13. **Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.** (64 oldal) Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 5 5
14. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történész Találkozó Előadásai és Iratai.** (152 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9
15. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (143 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2
16. **Csihák György: Ex Oriente Lux.** (250 oldal) Tanulmány a magyar múltról, jelenről és a jövőről. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1
17. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai.** (258 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X
18. **Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum (mit Farbbildern).** A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei (kétnyelvű kiadvány színes képekkel 44 oldal). Előszó: Claudió Caratsch Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8
19. **Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnopszichológiába.** (152 oldal) Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02
20. **Honfoglalásunk és előzményei.** A tizenegyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (173 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. 10 oldal angol-magyar-német-francia és orosz nyelvű őstörténeti fogalmak. **Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében.** Az Ötödik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (110 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0
21. **Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete.** (151 oldal) Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8 (Közösen a Szabadtér Kiadóval)
22. **Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról.** (102 oldal) Budapest-Zürich 1999
23. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (140 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9
24. **Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság.** (118 oldal) Az előadások szövege. St. Gallen-Budapest, 1999. Kétnyelvű kiadvány a Magyar Nemzeti Múzeumban 1998-ban rendezett „Die Kultur der Abtei Sankt Gallen“ című kiállítás alkalmával, az ELTE-n rendezett nemzetközi konferencia előadásai. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: 2002. ISBN 963 86100 8 5
25. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai.** (188 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 5 3

26. **Csihák György: A magyar nemzet múltja * Szent István király életműve és a magyar államalapítás * A bambergi lovas * Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma * Magyar - nép - kisebbség.** (94 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1
27. **Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999.** (50 oldal) Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X
28. **Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet II.** (200 oldal) Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5
29. **Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről.** (56 oldal) Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 8 8
30. **A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai.** (312 oldal) Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6
31. **A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenharmadik Magyar Őstörténeti Találkozója és Hetedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (284 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0
32. **Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen.** (Regény, 112 oldal) Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2
33. **Csihák György: Magyar nempolitikai írások.** (51 oldal) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X
34. **Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht.** (44 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86 100 7 7
35. **Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (Szentendre-2001) Tizenhatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai (180 oldal). **A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949).** Tizedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai (206 oldal). Az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor. Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 6 9
36. **Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizennyolc éve 1985-2002.** (59 oldal) Zürich-Budapest, 2002. ISBN 963 86100 9 3
37. **Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához.** (636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8
38. **Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-Medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre.** (169 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Rozsnyói) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai (Rozsnyó, 2000). Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 2 6
39. **Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére.** (152 oldal) Nyolcadik (Sárközi-Decsi) Övezeti Történésztalálkozó előadásai és iratai. Decs-Zürich 2000. ISBN 963 9349 03 8
40. **Csihák György: Forog a történelem kereke....**(52 oldal) 2004. ISBN 963 9349 04 6
41. **A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége.** (156 oldal) A Tizenötödik Magyar Őstörténeti Találkozó és Kilencedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Felsőőr/Oberwart 2000. Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4
42. **Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921) * Szent István és a magyar államalapítás** (342 oldal) A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület VIII. Magyar Történelmi Iskola és XIV. Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai. Tapolca-1999. Budapest-Zürich 2004. ISBN 963 9349 02 X
43. **Tizenhetedik Magyar Őstörténeti találkozó és Tizennegyedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Budapest 2003** (oldal) Budapest-Zürich 2004. ISBN 963 9349 06 2

Tartalom: www.zmte.inf.hu

***Kiadványaink megtalálhatók minden nagyobb magyarországi
könyvtárban és további 70 ország 156 könyvtárában,
tehát mindenütt,
ahol magyarok élnek vagy tanulnak***

*Könyveink és az azokban szereplő tanulmányok megvásárolhatók a **Heraldika Kiadó** könyvesboltjában:*

H-1113 Budapest, Takács Menyhért utca 5.
Telefon/fax: 0036 (1) 209-6078 – Mobil: 0036 (20) 973-6120
Email: heraldika@heraldikakiado.hu
www.heraldikakiado.hu

és terjesztőinél

Kis Magiszter Könyvesbolt
H-1053 Budapest, Magyar u. 40 (a Kálvin térenél)
Telefon és fax: 0036 (1) 327-7797

Fehérlőfia Könyvesbolt
H-1086 Budapest
József u. 8.
Telefon és fax: 0036 (1) 303-1072

Egyes példányok megrendelhetők:

H-8660 Tab,
Városi Könyvtár,
Ady Endre utca 5.
00 36 (84) 320-453
Email: bookstab@matavnet.hu

**Az Egyesület által kiadott könyvek,
a Magyar Köztársaság oktatási minisztere által
T 300730-1676/1999 számon kiadott alapítási engedélyünk és
T 302460-780/1999 számon kiadott indítási engedélyünk szerint,
pedagógus továbbképzési programunk tankönyvei.
A továbbképzésről internetes honlapunkon részletes tájékoztató van:**

www.zmte.inf.hu

UNGARISCH HISTORISCHER VEREIN ZÜRICH

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

ASZTALTÁRSASÁGAINK - UNSERE TAFELRUN- DEN

AUSTRALIA

István **Nagy** (Adelaide)
2/13 Lassie Ave.,
Windsor Gardens SA 5087
T: 08/83678581
E-mail: vando-
mis@webmedia.com.au

Géza **Katona** (Hobart)
11 Zomay Ave., Dynnyrne 7005
Tasmania
T: 03/62233174
katona@tasmail.com

József **Kozsik** (Melbourne)
9 Hilbert Courth
East Oakleigh Vic. 3166
T: 03/95684590
E-mail: cserenc@netscape.net

Károly **Gerecs** (Sydney)
13 Bangalla Road
Concord West NSW 2138
T: 02/97431748
E-mail: gerecs@tpg.au

AUSTRIA

László **Kelemen**
A-7501 Unterwart 300
T: 0043/3352/38788
E-mail: office@umiz.at

MAGYARORSZÁG

Sancz Klára Lujza
H-1117 Budapest,
Hamzsabégi u. 20.
T: 0036/1/2095960

E-mail: sanczklara@pim.hu

Szalkai László
H-6800 Hódmezővásárhely
Futó Mihály u. 12.
T: 0036/62/243929
E-mail: csereszny-
es@mail.cserko.sulinet.hu

NEUSEELAND

Steven Andras **Toth**
12 Webb Street, Christchurch
T: 03/3557448

ROMANIA

László **Barabási**
Széki út 157,
RO-530203 Miercurea Ciuc
T: 0040/98/302501
E-mail: barabasil@freemail.hu

Dr. József **Faragó**
Dragalina 8/14
RO-400024 Cluj-Napoca
T: 0040/264/193666
E-mail: faragojosef@usa.net

Anna & Lajos **Sipos**
Str. Moldovei 13/B
RO-540542 Tg. Mures
T: 0040/265/244139
E-mail:
molnarj@ms.sapientia.ro

SERBIA

Lajos **Szabó**
Partizanskih baza 17
YU-24000 Subotica
T: 00381/24/547504
E-mail: gsepsey@tippnet.co.yu

SLOWAKIA

Kornélia **Csala**
Mäsiarska 59
SK-040 01 Košice
T: 00421/55/6254184
E-mail: obcklub@stonline.sk

Dr. Ottó **Csámpai**
Vyšehradská 13
SK-851 06 Bratislava
T: 0042/903/453514
E-mail: csotto@netax.sk

Zoltán **Beke**
Dovčiková 1
SK-048 01 Rožnava
T: 00421/905/968338
E-mail: beke@pobox.sk

SWEDEN

Frigyes **Hutter**
Kantyxegüngen 8
SE-42147 Västra Frölunda
(Göteborg)
T: 0046/31/479789
E-mail:
fredrikhutter@hotmail.com

TORISCHER VERE

INFO

**Ungarisch Historischer Verein Zürich
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület**

Sekretariat der Treffen zur Frühgeschichte der Ungarn

Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága

CH-8047 Zürich, Postfach 502

Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1

www.zmte.inf.hu

zmte@freemail.hu

Präsident/Elnök: Dr. György J. Csihák

Telefon: 0043/3352/31872

Gemeinnütziger Verein. Svájci Közérdekű Egyesület

Kapcsolati cím Magyarországon

Sancz Klára Lujza

H-1117 Budapest,

Hamzsabégyi u. 20.

T: 0036/1/2095960

E-mail: sanczklara@pim.hu

Nyilvános előadás

minden hónap utolsó előtti csütörtökjén 17 órakor

H-1051 Budapest, Arany János u. 10. Telefon: 0036/1/3112248

Internet: www.aranytiz.hu

Email: aranytiz@freemail.hu

Tafelrunde/Asztaltársaság:

*Adelaide / Budapest / Christchurch / Csikszereda / Felsőőr / Göteborg /
Hobart / Hódmezővásárhely / Kassa / Kolozsvár / Marosvásárhely / Melbourne /
Pozsony / Rozsnyó / Szabadka / Sydney*

ZÜRICH
MAGYAR
TÖRTÉNELMI
EGYESÜLET